Gheorghe Ghimpu

CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR MOLDOVENI

GHEORGHE GHIMPU

CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR MOLDOVENI

(Lucrare de sinteză cu texte antologice, ediția a II-a, revăzută și completată de autor)

GARUDA – ART
Chișinău 2002

CZU 130.3 (=590)
G 50

Această carte este reeditată cu suportul
Fundației Culturale Române
și al lui Mihai Ghimpu, fratele regretatului autor

Redactor: *Ion Ciocanu*
Corectori: *Raisa Coşcodan,*
Emilia Teghipco
Machetarea: *Elena Curmei*
Coperta: *Nicolae Sârbu*

ISBN 9975-933-06-8

©Gheorghe Ghimpu

CELOR CARE VOR ÎNFĂPTUI
REÎNTREGIREA NEAMULUI ROMÂNESC
ÎNCHIN ACEASTĂ LUCRARE

Autorul

Suntem români și punctum!

Mihai EMINESCU

VERIGA DE REZISTENŢĂ

S-a scurs un an de când ne-a părăsit Gheorghe Ghimpu.

Dincolo de orice aprecieri şi epitete inerente unui asemenea gen cum este evocarea, aprecieri şi epitete pe care, de altfel, Gheorghe Ghimpu le merită din plin, încerc să evit, totuşi, riscul unor exagerări, care, în mod sigur, ar fi fost respinse de firea modestă a bunului nostru confrate. Cu acest prilej ar fi mai indicat să abordăm succint implicaţiile unui fenomen neordinar, cu valoare de simbol.

Aşadar, trei ar fi postulatele ce ne-ar înlesni accederea la înţelegerea complexă a fenomenului în cauză:

1. Orice om are slăbiciuni.
2. Orice slăbiciune poate fi înţeleasă.
3. Numai erorile politice nu mai pot fi reparate.

În acest context, marea slăbiciune a lui Gheorghe Ghimpu – acel punct vulnerabil ţintit de răuvoitori, acel unghi existenţial de vedere prin care el înţelegea lumea, îşi alegea prietenii, îşi instrumenta acţiunile – a fost dragostea de neam, de limbă, de ideea românismului şi de Carte – în sens larg, iar într-un sens mai concret: de Adevăr. În această lumină imaginea lui Gheorghe Ghimpu transpare prin falia timpului ca un fidel scutier al Adevărului, ca un element coagulant între faliile temporale, element sau verigă de legătură, în care Adevărul îşi depozitează prin transfer charismatic valorile sale perene, constante.

Să reţinem, deocamdată, Veriga.

Cine urmăreşte o emisiune mai recentă, "Veriga slabă" sau "Lanţul slăbiciunilor", difuzată de mai multe posturi TV, are posibilitatea să studieze îndeaproape şi în variante inedite nu atât spectacolul jocului, cu miza lui mercantilă, cât proiecţia psihologică în miniatură a infinitelor raporturi interumane, lanţul concentrat al societăţii, ghidate de joc, interes şi întâmplare... Veţi constata,

urmărind jocul, că veriga slabă nu este neapărat cea mai puţin informată, şi adeseori un individ mediocru, cu abilităţi de manevrare, ajunge să reziste până la miza finală. Cu suficiente rezerve faţă de paralela impusă, vom constata că rezistenţa în lanţ e o chestiune cu mai multe componente calitative şi nu întotdeauna cel eliminat este numaidecât cel mai slab, ba dimpotrivă.

Noi însă vom reţine al doilea element cu valoare simbolică – Rezistenţa în lanţ. Căci anume Rezistenţa în lanţ este sintagma cu multiple semnificaţii: de reanimator al Mişcării Naţionale, de purtător al idealului, de portdrapel – sunt multiple valenţele ce îl caracterizează pe Gheorghe Ghimpu ca iniţiator al mişcării de rezistenţă într-o perioadă grea, când se părea că toate verigile s-au rupt şi fluxul intens al conştiinţei naţionale nu mai putea fi reanimat.

Este inutil să accentuăm că Gheorghe Ghimpu şi puţinii săi confraţi de suferinţă au asigurat acel liant al rezistenţei neîntrerupte în miezul anilor 60-70, adică în plin totalitarism sovietic, manifestându-şi prin aceasta şi asumarea conştientă a riscului de a cădea în alt lanţ – al terorii şi al gulagului.

Trista aventură a procesului şi a închisorilor e o altă poveste, pe care doar cei implicaţi ar avea dreptul să o povestească. Ştim că Gheorghe Ghimpu pregătea o asemenea carte; multe notiţe, pagini le-a transmis la libertate chiar în anii de detenţie, dar nu cunoaştem soarta lor de mai departe. În anii grei de detenţie, a avut loc adevărata călire a celui ce a trecut proba de foc. Ca mai apoi, după toate acele presiuni, umilinţă şi calvar suportat, în alte vremuri şi într-o stare de aparentă relaxare Veriga de rezistenţă să fie totuşi eliminată din joc!

Lanţul continuităţii s-a rupt. Îi lipseşte veriga esenţială şi mai lipseşte, se pare, mâna de făurar a Sudorului (poate a ţării?), care de la înălţimea sa justiţiară ar reface la loc "nedezrupta continuaţie", cum ar spune prinţul Dimitrie Cantemir şi, astfel, din nou ni se demonstrează cu ostentaţie că Sistemul întotdeauna îi alege pe cei mai tari – pentru a se răzbuna spre învăţătura celor mulţi şi slabi care tac.

Întrebări sunt multe şi nu ştiu dacă avem noi dreptul să le punem. Fără a supăra, sper, memoria celui plecat dintre noi şi pe deplin conştient că fiecare în parte din cei patru condamnaţi politici

la începutul anilor 70 este o verigă la fel de nobilă şi rezistentă în lupta de eliberare naţională, pentru noi rămâne totuşi o umbră de regret că cele patru verigi, călite în vâltoarea gulagului, nu au revenit cot la cot în Mişcare, pentru a-i spori gradul de rezistenţă şi a combate mai lesne ostilităţile. Or, noi cei fără experienţă tocmai de asemenea modele am avut nevoie, precum o au şi cei ce vor să înceapă totul de la zero.

Multe au fost încercările prin care Veriga Ghimpu şi-a verificat probitatea, manifestându-şi cele mai bune calităţi ale sale. Vom evoca aici numai modul de reîncadrare în Mişcarea pentru susţinerea restructurării de la începutul anilor 80. Încă nu-l cunoşteam personal, dar îi simţeam mereu prezenţa – delicat şi prudent, cu sfaturi transmise prin alţii, respectând toate legile conspiraţiei, pentru a nu prejudicia germenii unui front ce avea să se constituie, în aparentă autonomie, Gheorghe Ghimpu deja acţiona deschis, cu demnitate şi curaj organizând mitinguri, pichetări, procese de reabilitare a celor supuşi represaliilor şi de acuzare a unor ziarişti servili, care executau comenzile de defăimare a spiritelor nesupuse.

A avut întotdeauna o forţă de convingere uriaşă, chiar şi atunci când, din păcate, realităţile erau de altă natură decât cele ce ar solicita doar patriotism şi vorbire directă. A ţinut mult la ideile sale, la oamenii acestui pământ, nu şi-a vândut prietenii, a iubit şi a greşit ca tot omul. Expresia literară a acestei conştiinţe exemplare, a acestei verigi de legătură între urmaşi este chiar cartea dumisale "Conştiinţa naţională a românilor moldoveni", căreia i s-a acordat înalta distincţie a UNESCO, Diploma "Corneliu Coposu" Se vor scrie de acum înainte pagini şi cărţi de memorie. Chiar dacă Sistemul a făcut tot posibilul pentru a diminua şi chiar a stinge neostoita flacără sufletească a lui Gheorghe Ghimpu şi a camarazilor săi de rezistenţă.

Dar nicicând nu va putea şterge din memorie numele, fapta şi experienţa lui necesară celor ce păşesc pe urmele înaintaşilor, asigurând în acest mod perpetuarea unui lanţ de rezistenţă în împrejurări încă ostile deplinei noastre eliberări...

13 nov. 2001

PREFAŢĂ

În lucrarea **Conştiinţa naţională a românilor moldoveni** *autorul abordează premisele apariţiei şi evoluţiei conştiinţei naţionale româneşti la moldoveni din timpuri străvechi până în prezent. Cartea va găsi un public cititor numeros chiar din ziua apariţiei, deoarece este consacrată unei teme arhiactuale din istoria românilor şi vine să completeze o bibliografie cu multe opinii controversate privind acest subiect.*

E o carte de pionierat, care însă, precum menţionează şi autorul, nu pretinde să fie strict ştiinţifică şi exhaustivă. Documentele şi materialele originale, puse aici în atenţia cititorului, mărturii preţioase şi concludente privind romanitatea şi românismul moldovenilor, asigură caracterul sintetic, antologic şi popularizator al lucrării.

Autorul, Gheorghe Ghimpu, a fost şi rămâne un mare patriot român basarabean, un bun fizician şi o personalitate care a suferit şase ani grei (1972-1978) de GULAG, închisoare sovietică comunistă, din cauza convingerilor sale politice izvorâte din ferma sa conştiinţă naţională românească.

Cartea **Conştiinţa naţională a românilor moldoveni** *este rodul unei munci migăloase de durată a unui pasionat căutător de adevăr şi dreptate în lupta pentru cauza naţională. Autorul urmăreşte scopul de a promova adevărul ştiinţific şi istoric privind conştiinţa naţională românească a moldovenilor şi de a contribui la combaterea teoriilor şi opiniilor false privind originea etnică, limba maternă şi istoria naţională a românilor moldoveni ca parte integrantă a naţiunii române.*

E lăudabil faptul că la scrierea acestei cărţi autorul şi-a luat drept călăuză metodologică lucrări ştiinţifice de prestanţă, ca Etnogeneza românilor *şi a altor popoare europene a savantului ieşean Iancu Maxim,* Romanitatea românilor *a cunoscutului istoric sas Adolf Armbruster, în care este tratată just şi profund problema conştiinţei naţionale a românilor, inclusiv cea a românilor moldoveni.*

„Conştiinţa naţională, *citim în dicţionarul de psihologie socială, este conştiinţa de sine a unei comunităţi naţionale; conştiinţa apartenenţei la comunitatea naţională, bazată pe comunitatea de origine etnică, de limbă, cultură şi civilizaţie, teritoriu, tradiţii de luptă socială şi naţională pentru păstrarea culturii şi fiinţei naţionale... Conştiinţa naţională poartă pecetea epocilor şi evenimentelor istorice, reprezentând o forţă motrice ideală a coeziunii şi identităţii naţionale" Conştiinţa naţională, am completa noi în baza argumentelor istorice, include, în mod obligatoriu, şi manifestări concrete de atitudine, de eforturi şi acţiuni conştiente ale persoanelor şi comunităţilor naţionale întru promovarea şi apărarea identităţii lor etnice şi a drepturilor naţionale legitime, inclusiv a dreptului naţiunii lor la autodeterminare. Conştiinţa naţională, în viziunea noastră, este forţa motrice principală şi decisivă a mişcării de eliberare naţională, unioniste, precum şi a luptei pentru apărarea suveranităţii şi independenţei Patriei.*

În acest context este foarte semnificativă concluzia istoricului A. Armbruster expusă în monografia menţionată: „Tradiţia autohtonă a ideii şi conştiinţei romanităţii la români se bazează, înainte de toate, pe numele propriu purtat de români, etnicon ce se găseşte atât în denumirile externe aplicate românilor, cât şi în multe nume de persoane şi ale toponimiei prezente pe întregul teritoriu locuit de români. Conştiinţa autohtonilor, aşa cum s-a conservat în toate epocile, se baza pe amintirea Romei: românii sunt de origine romană, descendenţi ai romanilor din Dacia" (A. Armbruster, Romanitatea românilor. Istoria unei idei, *Bucureşti, Editura enciclopedică, 1993, p. 271).*

Lucrarea **Conştiinţa naţională a românilor moldoveni** *conţine un vast material doveditor (documente oficiale, opere ale cronicarilor şi clasicilor, texte antologice ale unor distinse personalităţi de epocă, scrisori, articole etc.), selectat cu grijă şi interpretat cu patos civic de către autor, care confirmă în mod convingător permanenţa conştiinţei romanităţii şi românităţii la moldoveni, în pofida destinului istoric dramatic al acestora.*

*Cartea e împărțită în două compartimente mari care cuprind: 1) mărturii din izvoare străine (mai ales papale și ruseți, 2) atestări din surse autohtone privind conștiința națională românească a moldovenilor. Atât sursele străine, cât și cele autohtone conțin mărturii proprii ale moldovenilor băștinași privind numele lor etnic corect „**român – români**", denumirea limbii lor materne „**limba română**" și numele țării românilor – **România**, precum și denumirile externe aplicate românilor: „**valah – valahi – Valahia**"*

*Numeroase documente cercetate și citate de autor confirmă contribuția de pionierat a cronicarilor moldoveni (Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin) și a savantului Dimitrie Cantemir, concursul mitropoliților moldoveni (Varlaam, Dosoftei, Petru Movilă cel Sfânt, Gavriil Bănulescu-Bodoni), precum și al clasicilor limbii și literaturii române și al altor cărturari și savanți originari din Moldova istorică la argumentarea științifică a **românismului** și a concepției privind conștiința românească a moldovenilor, bazată pe originea daco-romană a acestora. Este important că și mărturiile privind romanitatea și românitatea moldovenilor, atestate în izvoare străine, provin de la pelerini care au cules informația respectivă în timpul convorbirilor nemijlocite cu moldovenii băștinași care își exprimau liber conștiința de neam.*

Conștiința națională românească constituită în curs de secole a depășit frontierele geografice și politice, devenind forța motrice a mișcării naționale panromânești în lupta pentru eliberarea națională și realizarea idealului național suprem – Unirea teritoriilor naționale românești și a tuturor românilor într-un singur stat național românesc.

Drept dovadă incontestabilă a unei ferme conștiințe naționale românești permanente la moldoveni ne servește faptul că Unirea românilor la 1859 și la 1918 a pornit din Moldova, românii moldoveni jucând rolul de primă vioară în realizarea idealului politic național prin Marea Unire și făurirea României Mari. Numai datorită conștiinței românești a moldovenilor băștinași din Basarabia și Transnistria, acestea au devenit adevărate bastioane

ale romanității și românismului în extremitatea răsăriteană a latinității.

Cartea conține multe probe de manifestări ale conștiinței naționale, de cultură și de spiritualitate românească la românii moldoveni de la răsărit de Prut și de Nistru pe parcursul secolelor.

Conștiința romanității și românismului le-a permis moldovenilor să contribuie activ la constituirea națiunii române și la făurirea statului național român modern. Moldovenii au înaintat din rândurile lor un șir întreg de personalități politice marcante, adevărați patrioți și luptători destoinici pentru cauza națională. Cultura și spiritualitatea românească au printre pilonii lor de bază personalități ilustre descendente din rândurile românilor moldoveni, care au contribuit activ la făurirea și perpetuarea conștiinței naționale românești în tot spațiul românesc (cronicari, clasici ai literaturii și artelor, savanți cu renume mondial etc.). Cititorul cutezător va găsi argumentul potrivit pentru a se convinge și a-i convinge și pe alții de adevărul privind aceeași origine etnică (daco-romană), aceeași limbă maternă (limba română), aceeași istorie națională (istoria românilor), aceleași tradiții și valori culturale și spirituale comune pentru toți românii din spațiul românesc.

*În acest sens sunt relevante opiniile și crezul de conștiință românească ale poetului nepereche Mihai Eminescu, „omul deplin al culturii române", care încă în 1876 scria fără echivoc: „...**Suntem români și punctum!** Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem: **Români**"*

O dovadă incontestabilă de prezență și manifestare activă a conștiinței naționale românești a românilor moldoveni o constituie și mișcarea de rezistență anticomunistă din Basarabia în anii de ocupație sovietică, despre care în carte găsim o bogată informație inedită.

Prezintă un deosebit interes compartimentul despre manifestările de înaltă conștiință națională a românilor moldoveni în perioada avântului Mișcării de Eliberare și Renaștere Națională și de transformări democratice în societate. Sunt concludente în această privință numeroasele publicații științifice și publicistice

în care autorii (români moldoveni și oameni de alte naționalități) au exprimat în mod categoric adevărul științific și istoric privind limba română și istoria românilor, combătând totodată concepțiile greșite și dăunătoare în acest domeniu.

Conținutul cărții confirmă concepția reputatului istoric și politolog francez Guy Hermet, care constată că, în pofida unor evidente tendințe integraționiste în Europa Occidentală, „în cadrul tinerelor democrații ale Europei Orientale societatea rămâne tributară atașamentului național pentru un timp nedeterminat, variabil în funcție de fiecare țară în parte. Acestea nu pot însă să treacă de simbioza dintre angajamentul civic de mare intensitate și sentimentul comuniunii naționale, mult mai pregnant, care a prezidat altădată înrădăcinarea convingerii democratice în Europa de Vest... Devii democrat, numai practicând democrația. Însă pentru a se dobândi această practică, adeziunea prealabilă față de casa comună este indiscutabilă; în lipsa acesteia, cetățenia devine o simplă abstracțiune. Deși observația pare a fi regretabilă, trebuie să acceptăm că democrațiile în formare au nevoie de democrați naționali pentru o perioadă mai lungă. Numai astfel vor putea accede la un contract politic mai avansat: acela în care statul-națiune poate ceda locul națiunilor-state, în cadrul cărora aparatul de guvernare să nu mai fie perceput într-un mod pasional" (*Guy Hermet;* Istoria națiunilor și naționalismului în Europa, *Iași, Institutul European, 1997, p. 338).*

Sunt relevante în contextul celor arătate de Guy Hermet, precum și de autorul cărții de față, opiniile cunoscutului om de cultură român Alexandru Paleologu, care, menționând că în timpul regimului totalitar grupurilor etnice minoritare și națiunilor est-europene le-a fost extirpată memoria colectivă, subliniază că „nu se poate reconstrui Europa cu niște colectivități cvasi-amnezice. ***O lume fără memorie colectivă, fără conștiință istorică nu e o societate, nu e o națiune, ci un agregat de hominieni"*** *(Al. Paleologu;* Pacta sunt servanda.../// *„Contrapunct", 1995, iulie). Și tot Al. Paleologu, reproșând celor obsedați de ideea integrării, accentuează că „nu poți fi european fără a aparține unei națiuni și istoriei reale ori fără sentimentul de realizare istorică*

a naţiunii" (Al. Palelologu, Destin literar şi destin pur şi simplu, *"Viaţa românească", XC, nr. 5-6, 1995, p. 71). (Sublinierile din text ne aparţin – I. B.).*

Problema conştiinţei naţionale a românilor moldoveni e de o actualitate deosebită pentru viaţa ştiinţifică şi politică din Republica Moldova (şi nu numai) şi de aceea considerăm că apariţia acestei cărţi se va bucura de cel mai larg interes atât la specialişti şi tineretul studios, cât şi la masele largi de cititori.

Cartea va lucra activ la educarea conştiinţei naţionale româneşti a generaţiilor noi, va contribui la reîntregirea inevitabilă a Ţării.

Ion BUGA,
doctor habilitat în istorie,
profesor universitar

NOTA AUTORULUI

Ideea acestei lucrări a apărut la sfârşitul anilor '60 în legătură cu intensificarea în U. R. S. S. şi, în special, în R. S. S. M. a propagandei antiromâneşti care a urmat după primăvara de la Praga (1968), când Nicolae Ceauşescu a luat deschis apărarea lui Alexander Dubcek şi a Cehoslovaciei. În acel moment se simţea necesitatea neutralizării veninului românofob vărsat zilnic de maşina propagandistică imperială sovietică, ce pregătea opinia publică pentru ca trupele militare sovietice, inclusiv cele dislocate în Tiraspol, să invadeze România. Un rezultat al acelei campanii antiromâneşti a fost şi apariţia la Chişinău în 1974 a lucrării lui Artiom Lazarev *Statalitatea sovietică moldovenească şi problema basarabeană* (evident, în ruseşte).

Atunci, însă, apariţia la Chişinău a unei lucrări în apărarea românismului era, practic, exclusă. Cenzura, persecuţiile şi represiunile, lipsa literaturii (se ştie că ocupanţii ruso-sovietici în 1940, apoi după 1944, au ars şi lichidat cartea românească şi tot ce vorbea de români şi România, au nimicit şi acea parte de intelectualitate care poseda unele cunoştinţe privind istoria adevărată a românilor moldoveni), precum şi trădările din partea unor conaţionali rătăciţi sau colaboraţionişti cu K. G. B.-ul făceau imposibilă scrierea şi, cu atât mai mult, publicarea în spaţiul sovietic a unei cărţi consacrate românismului Basarabiei. Amintim aici că pe timpurile acelea se considera o crimă dacă scriai cu grafie latină, dacă pomeneai de *Doina* sau de scrierile politice ale lui Mihai Eminescu, de *Hora Unirii* a lui Vasile Alecsandri, de lucrarea lui Ştefan Ciobanu *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă* sau chiar de cea a lui Karl Marx *Însemnări despre români*. Erai pierdut dacă spuneai că eşti român sau dacă se afla că ai rude peste Prut, în România.

Necesitatea unei lucrări în apărarea românismului se simţea permanent, dar se impunea cu o mai mare putere la începutul anilor '90, când a devenit clar că forţele neocomuniste, mankurţii noştri naţionali, coloana a cincea a Moscovei, Mitropolia Moldovei şi a Chişinăului, aservită de asemenea Moscovei, armata a XIV-a de

ocupaţie rusească, alte forţe imperiale ruso-sovietice nu şi-au schimbat politica faţă de români şi România. Românofobia rămânea arma lor principală în lupta pentru acapararea şi menţinerea puterii de stat, pentru federalizarea Republicii Moldova, pentru susţinerea moldovenismului primitiv şi justificarea falsei teorii staliniste a celor „două popoare" şi „două limbi" diferite pentru neamul românesc etc.

Demonstrarea obiectivelor propuse aici se va face în baza izvoarelor scrise, venite cu precădere din partea românilor moldoveni, inclusiv a celor basarabeni, transnistreni şi bucovineni, precum şi din partea savanţilor italieni, polonezi, unguri, saşi, francezi şi de alte origini etnice, dar mai cu seamă ruşi.

Spre a accentua că majoritatea autorilor la care vom apela sunt originari din Moldova şi, deci, sunt moldoveni după locul de trai, sunt personalităţi marcante şi reprezintă epoca respectivă, am insistat să prezentăm pentru toţi scurte date biografice, toate culese din dicţionarele de profil şi din enciclopedii.

Deoarece cartea este destinată în fond românilor de la răsărit de Prut, care încă mai sunt nevoiţi să riposteze duşmanilor înrăiţi ai românismului, pentru a conferi o mai mare pondere argumentelor folosite în lucrare şi pentru a câştiga mai multă credibilitate, am expus o parte din pasaje în limba originalului (în latină, italiană, germană sau rusă), care, spre a nu îngreuia textul, au fost trecute la capitolul *Note*.

Ţinem să mulţumim sincer şi să exprimăm alese consideraţiuni doctorilor habilitaţi în istorie, profesorilor universitari Ion Buga şi Gheorghe Gonţa pentru observaţiile şi propunerile preţioase făcute spre îmbunătăţirea lucrării de faţă. Totodată mulţumim conducerii şi funcţionarilor Bibliotecii Naţionale, îndeosebi celor din serviciile „Asistenţă bibliografică şi documentară" „Carte rară" şi „Dacoromanica", precum şi colectivului bibliotecii „Transilvania", pentru ajutorul la selectarea literaturii necesare pentru documentare.

Pentru înţelegere şi susţinere în zilele de grele încercări pentru noi personal, precum şi în perioada de elaborare a acestei lucrări, exprimăm o deosebită recunoştinţă soţiei Zinaida şi fratelui Mihai.

Autorul

INTRODUCERE

Fiind geografic situat la confluenţa intereselor geopolitice, economice şi militare ale unor puteri imperiale, aflându-se în calea marilor migraţii, **poporul român** a rezistat vicisitudinilor ca printr-un miracol. Deşi românii au dat umanităţii multe valori materiale şi spirituale (printre ultimele Ştefan cel Mare şi Sfânt, Petru Movilă cel Sfânt, Mihai Eminescu, Henry Coandă, Constantin Brâncuşi, George Enescu, Nicolae Iorga şi alţii), dezvoltarea lor a fost frânată permanent şi dureros. Dintre imperiile care au dăunat cel mai mult românilor se deosebeşte în primul rând cel rus (ţarist şi sovietic).

Esenţa politicii coloniale, de jaf şi violenţă, de mutilare a conştiinţei naţionale şi de deznaţionalizare a românilor, promovată de ruşi în Principatele Române, a fost exprimată în mod concis de Karl Marx care menţiona că „jugul turcilor a fost de lemn, pe când cel al ruşilor e de fier"

Pentru a ocupa şi a supune pământurile altor popoare, inclusiv pe ale românilor, ruşii, în ultimele trei secole, au recurs la diferite şiretlicuri, la minciuni, au născocit diferite pseudoteorii, pretexte şi lozinci imperiale.

Marile greutăţi pentru poporul român au început după anul 1711. În acest an Dimitrie Cantemir, dorind să elibereze Moldova de sub turci, dar uitând de porunca lui Ştefan cel Mare, lăsată cu limbă de moarte urmaşilor, de a închina Moldova, în caz de nevoie, mai degrabă turcilor decât ruşilor, a încheiat o alianţă cu ţarul acestora din urmă. Şovinismul şi imperialismul rusesc au făcut ca bunele, dar naivele intenţii ale lui Cantemir, în cele din urmă, să devină o trădare a intereselor naţionale ale românilor în genere şi ale moldovenilor în parte. După acest an Rusia, cu sau fără pretext, a căutat mereu să se amestece în treburile interne ale Principatelor Române, ba chiar şi să le ocupe. Moldova istorică a fost ocupată de ruşi de şapte ori, în total pentru 34 de ani, iar jumătatea ei de răsărit – Basarabia – pentru 154 ani (1812-1918,1940-1941 şi 1944-1991), Transnistria a fost ocupată de Rusia circa 200 ani (1792-1991) şi Valahia, adică Muntenia, a fost ocupată de armatele ţariste de cinci ori, în total pentru 29 de ani.

Ecaterina II, împărăteasa Rusiei, având aliat pe Iosif II, împăratul Austriei, a înaintat, în 1782, planul ca între cele trei imperii – Rusia, Austria şi Turcia – să se creeze din Moldova, Valahia şi Basarabia un stat „independent'" cu numele Dacia, în care religia să fie ortodoxă (greacă), iar conducerea – rusească[1] L. Kasso (1865-1914), originar din Basarabia, ministru al învăţământului public din Rusia, recunoştea că în 1806 planurile Rusiei erau „să ocupe fără război ambele Principate Române şi să formeze din ele patru cnezate ruseşti"[2].

În 1823 fondatorii „Societăţii slavilor uniţi" (Общество соединенных славян) îşi propuneau să creeze o „federaţie democratică puternică" a ţărilor slave. În această federaţie urmau să intre Rusia, Polonia, Bohemia, Moravia, Ungaria, **Transilvania**, Serbia, **Moldova**, **Valahia**, Dalmaţia şi Croaţia, acestea trei, subliniate de noi, fiind considerate pe nedrept ca ţări slave[3] Unul dintre diplomaţii ruşi din sec. al XIX-lea, F. P. Fonton, îi ura pe români pentru că aceştia, chipurile, îi împiedică pe slavi să se unească. „Acest popor – românii -, spunea diplomatul rus, are trăsături bine deosebite şi nu pot să ascund că, privind harta, mă apucă mâhnirea că aceste opt milioane de neam străin slavilor s-au aşezat aici pe încântătoarea pantă a munţilor Carpaţi, creând parcă un clin între slavi, împiedicând unirea lor"[4].

Acaparând noi teritorii, cotropitorii ruşi declanşau deznaţionalizarea populaţiei băştinaşe şi colonizarea teritoriului ocupat cu elemente etnice străine. După anexarea teritoriului dintre Nistru şi Bug de către Rusia în 1792, Transnistria „ ...a început imediat să fie populată cu colonişti ruşi"[5].

Bolşevicii ruso-sovietici, dar şi sateliţii lor slavi, spre a-şi atinge scopurile imperiale de cotropire a unor noi teritorii, au ajuns să născocească state, naţiuni, limbi şi popoare noi, program trasat de Rusia ţaristă în 1812, după anexarea Basarabiei. Nu o singură dată bulgarul Gh. Dimitrov, îndeplinind porunca Kremlinului sovietic, a declarat de la tribuna Internaţionalei Comuniste că România este un stat multinaţional, că moldovenii, muntenii, oltenii, ardelenii, bucovinenii ş. a. m. d. nu sunt români, ci sunt popoare de etnii diferite şi că, în baza dreptului la autodeterminare, îşi pot crea statele lor „naţionale" Teza greşită că România este „un stat multinaţional tipic, creat pe baza sistemului tâlhăresc de la Versailles, a acaparării de teritorii străine şi a înrobirii unor popoare străine" era susţinută şi de istoricul sovietic A. M. Lazarev[6].

La începutul sec. al XX-lea, ideologii naţionalismului ucrainean Mihail Gruşevski şi Stepan Rudniţki declarau că Basarabia ar fi teritoriu ucrainesc, iar românii moldoveni ar fi găzdaşi vremelnici[7]

Tot la începutul sec. al XX-lea, mai exact în 1924, Moscova şi Kievul au format Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R. A. S. S. M.). Acest act politic urmărea scopul creării unei trambuline pentru exportul „revoluţiei" în Basarabia şi – prin acest teritoriu – în toată România, pentru o nouă anexare a Basarabiei şi pentru asigurarea condiţiilor expansiunii ruse şi sovietice spre vest.

Dovadă în acest sens ne serveşte *Memoriul cu privire la necesitatea creării Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti* (în stânga Nistrului – *n.n.*), adresat la 4 februarie 1924 de către un grup de bolşevici români şi străini din U. R. S. S. (G. Kotovski, A. L. Bădulescu, P. A. Tkacenko, Sol. Tinkelman (S. Timov), A. Nicolau, A. Zalik, Ion Dicescu-Dic, T. Diamandescu, T. Chioran şi V. Popovici) Comitetului Central al P.C. (bolşevic) din Rusia şi Comitetului Central al P.C. (bolşevic) din Ucraina. Principalul argument, numit de autorii *Memoriului* în favoarea creării în stânga Nistrului a unei republici moldoveneşti, era că această republică (îndeosebi după ce avea să se unească cu Basarabia) urma să joace „rolul de factor politico-propagandistic" şi să servească „drept breşă strategică a U. R. S. S. faţă de Balcani (prin Dobrogea) şi faţă de Europa Centrală (prin Bucovina şi Galiţia), pe care U. R. S. S. le-ar putea folosi drept cap de pod în scopuri militare şi politice"[8]. Un alt argument folosit de autorii Memoriului era acela că în stânga Nistrului „locuiesc în masă compactă cel puţin 500.000-800.000 de moldoveni, iar conform afirmaţiilor românilor – până la 2.000.000 de moldoveni, care, recunoşteau autorii Memoriului, au modul lor specific naţional de trai şi vorbesc un dialect românesc – limba moldovenească"[9]

Cu toate că până la începutul sec. al XX-lea, mai bine zis până la anul formării R. A. S. S. M., lumea întreagă, parţial şi Rusia, recunoştea că băştinaşii din teritoriile româneşti de la răsărit de Prut şi de peste Nistru sunt români şi vorbesc limba română, instituţiile guvernamentale şi istoriografia comunistă şi imperială, întâia de la Moscova şi Kiev, cealaltă de la Balta, Tiraspol şi Chişinău, spre a justifica anexarea de către Rusia ţaristă şi apoi de către cea sovietică a teritoriilor româneşti, recurgând la minciună, propovăduind

românofobia, sfidând adevărul ştiinţific şi istoric, şi-au propus să inventeze o naţiune moldovenească, un popor moldovenesc şi o limbă moldovenească, diferite de cele româneşti. Această politică a fost combătută chiar şi de unii comunişti. Bunăoară, Ion Dicescu-Dic (născut la Bucureşti în 1893, mort în 1935 în Rusia sovietică), revoluţionar şi publicist român, comunist inveterat, membru al Uniunii Socialiste din România, apoi al Partidului Bolşevic din Rusia, în 1918 secretar al Comitetului Militar-Revoluţionar Român din Odesa şi comisar al unuia dintre batalioanele de voluntari români, din 1922 profesor la diferite instituţii de învăţământ universitar din Moscova, unul dintre iniţiatorii creării în stânga Nistrului a R. A. S. S. Moldoveneşti, dezvăluia în scrisoarea sa din 8 ianuarie 1925, adresată conducerii de partid din Rusia sovietică, precum şi fiecărui lider în parte, în total patruzeci de adrese, planul antiştiinţific şi antiromânesc al comuniştilor. Citäm: „Încă nu demult tovarăşii numiţi au fericit partidul cu noi descoperiri, cu o nouă teorie, că moldovenii şi românii ar fi două popoare diferite, aproximativ aşa cum sunt ucrainenii şi ruşii. Această teorie e suptă din deget. Nu ştim pe ce izvoare se bazează ei când afirmă acest lucru. Ceea ce n-au îndrăznit să spună la timpul lor contrarevoluţionarii inveteraţi şi revoluţionarii alde Kasso şi profesorul Florinski, care au scris despre Moldova ceea ce n-a îndrăznit să spună în această problemă profesorul Berg, un imperialist şovin rus, şi nici chiar însuşi Miliukov, îndrăznesc să spună cu o mină serioasă comuniştii în faţa organelor superioare de partid, inducându-le în eroare. Noi îi întrebăm: pe ce se bazează ei înaintând această teorie ridicolă? Pe cine vor să ducă de nas? Lasă să ne indice măcar un singur izvor care ar confirma această teorie a lor"[10].

Uniunea Sovietică, la fel ca şi Rusia ţaristă, promova în Basarabia politica sa pseudoştiinţifică şi antiromânească a celor „două limbi" şi „două popoare"

Pentru a argumenta această falsă teorie, istoriografia sovietică, inclusiv cea moldovenească, aservită Moscovei, afirma că, în urma simbiozei romano-slave, în secolele IX-X, la nord şi la sud de Dunăre s-a format o nouă comunitate etnică – comunitatea valahă – şi că valahii n-au fost propriu-zis români, ci au fost cei mai apropiaţi strămoşi ai popoarelor romanice de est"[11]; că procesul de formare a poporaţiei „moldoveneşti" a avut loc încă în decursul secolelor XII-XIV[12]; că moldovenii au apărut drept rezultat al simbiozei valahilor

cu slavii de est, pe când muntenii, ca etnie diferită de cea a moldovenilor, descind din simbioza valahilor cu slavii de sud[13]; că moldovenii au mai păstrat etnonimul vechi „valahi" în primele secole după formarea statului moldovenesc, adică în sec. XV-XVI[14]; că „valahi" este numele dat de popoarele vecine numai populaţiei Ţarii Româneşti (Munteniei) (până la mijlocul sec. al XIX-lea)[15]; că Basarabia în 1918 n-a ieşit de bună voie, prin hotărârea organului reprezentativ al întregului ţinut, Sfatul Ţării, din componenţa Rusiei, ci a fost smulsă de la aceasta prin forţă, sub presiunea guvernului român[16] ş.a.m.d.

Reprezentanţii moldovenismului primitiv au preluat în zilele noastre tezele staliniste potrivit cărora moldovenii n-ar fi români; că numele de moldovean este mai vechi decât cel de român; că „limba „moldovenească" nu ar fi limba română; că moldovenii „au fost făcuţi români"[17]; că „unirea Moldovei de peste Prut cu Valahia şi crearea unui nou stat – România (1862) – a fost însoţită de marginalizarea pe toate căile a tot ce ţinea de spiritul multisecular original moldovenesc"[18]; că moldovenii, în 1859, ar fi fost forţaţi de munteni să se unească într-un stat unitar – România -, ceea ce ar însemna că moldovenii nu s-au considerat niciodată români, că ei n-ar fi fost nicicând stăpâniţi de o conştiinţă naţională românească.

Un oarecare Petre P. Moldovan (P. P. M.) a publicat la Chişinău în 1993 cartea *Moldovenii în istorie*. Acesta vrea să demonstreze că termenul „moldovean – moldoveni" are conotaţie etnică şi că „numele etnic (!? – *n.n.*) **moldovan**, denumirea **limba moldovenească**, toponimul **Moldova** sunt tot atât de sfinte, scumpe şi dulci pentru populaţia băştinaşă majoritară din Republica Moldova ca şi numele etnic **român**, sintagma **limba română**, toponimul **România** – pentru populaţia băştinaşă majoritară din România"[19] P. P. M. îşi propune acest scop, de parcă cineva ar vrea să contrapună patriotismul particular, local celui general şi etnic; de parcă patriotismul unui sucevean, sorocean, chişinăuian, putnean sau braşovean ar fi contrapus sau ar fi minimalizat de patriotismul faţă de Moldova, Muntenia, Transilvania ori România în genere.

Artiom Lazarev, românofob înrăit, academician care afirmă că „limba moldovenească" diferă de cea română, în articolul său „La a cui moară toarnă apă cartea *Academicieni din Basarabia şi Transnistria*", îi acuză pe autorii acestei lucrări – Ion Jarcuţchi şi Brighita Covarschi –

că ei nu utilizează în cartea lor etnonimul „moldoveni" şi glotonimul „limba moldovenească", ci folosesc termenii „români", „români moldoveni", „limba română", care, chipurile, ar fi pentru moldoveni şi transnistreni străine şi insultătoare. În felul acesta Lazarev insistă asupra terminologiei staliniste.

„Apărând", chipurile, limba moldovenilor, inclusiv a acelora pe care el însuşi i-a deportat în Siberia, Lazarev scrie – în limba rusă – în foaia cu denumire românească „Glasul Moldovei" următoarele: „Amintim aici că statul cu denumirea Moldova, cnezatul moldovenesc s-a format încă în anul 1359. Populaţia acestui stat s-a consolidat într-un etnos specific – „moldoveni" – cu mult înainte de constituirea statului său, şi de aceea noul etnos, adică moldovenii, şi-a numit statul său Moldova, denumire generată de etnonimul „moldoveni", iar mijlocul de comunicare între membrii etnosului moldovenesc l-au numit cu un autoglotonim „limba moldovenească"[20].

În continuare Lazarev prin afirmaţia „În prezent Republica Moldova a devenit, de fapt, o succesoare cu drepturi depline şi a cnezatului Moldova" înaintează pretenţii teritoriale faţă de România (e vorba de partea Moldovei din dreapta Prutului).

Lăsăm la o parte faptul, în 1999 discutat pe larg în cercurile istoricilor noştri de bună credinţă, că statul feudal moldovenesc n-a fost format în 1359. Consemnăm aici că o aşa-zisă mişcare patriotică „Pro Moldova" (Moldova în sens de Moldova istorică, ceea ce înseamnă că această mişcare urmăreşte scopul de dezmembrare a României – *n.n.*) într-o declaraţie din 7 septembrie 1999 ajunge până la obrăznicia să-i numească pe moldovenii care declară că în sens etnic sunt români ca fiind „coloana a cincea românească" care, adicătelea, îşi consolidează rândurile „în scopul ei perfid de a ne lipsi de identitate, de dreptul de a ne numi moldoveni şi de a ne numi graiul matern limba moldovenească", că, chipurile, „se dezlănţuie o nouă teroare politico-istorico-filologică, care vine să stranguleze drepturile democratice ale moldovenilor, popor care a dat numele acestei ţări", că, cică, „presa de dreapta, ba şi cea a guvernului, a declanşat o nouă campanie furibundă împotriva moldovenismului, adică împotriva sentimentului naţional al moldovenilor"[21].

Părinţii spirituali ai glotonimului „limba moldovenească" şi ai etnonimului „popor moldovenesc", rădăcinile moldovenismului primitiv, nănăşeii susţinătorilor acestor false teorii antiromâneşti şi,

în fond, antimoldoveneşti se află în centrele imperiale şi şovine de la Moscova, Kiev, Tiraspol, în ideologia comunistă şi în tabăra extremiştilor maghiari.

Ucraineanul Holostenko, fost secretar al comitetului regional moldovenesc al Partidului Comunist al Bolşevicilor din Ucraina, în raportul său la Conferinţa a IV-a regională din 1927 a recunoscut deschis că ei, comuniştii, se ocupă de „construirea" unei noi naţiuni pe teritoriul R. A. S. S. M. numind această activitate proces de „**moldovenizare**" „Dar, spunea Holostenko, ocupându-ne aici, în teritoriul actual al Republicii Moldoveneşti (din stânga Nistrului – *n.n.*), de construcţia naţională, în nici un caz nu trebuie să uităm de acele perspective pe care noi le avem în Basarabia, deoarece frontiera noastră nu este pe Nistru, ci pe Prut. Din aceste motive toate eforturile noastre în acest domeniu trebuie să fie îndreptate în aşa mod, ca să nu ne mărginim la teritoriul pe care îl avem în prezent. Trebuie să ţinem minte că, în viitor, munca de construcţie naţională se va efectua şi printre moldoveni şi alte naţionalităţi care populează Basarabia. Atunci când rezolvăm un şir întreg de probleme practice privind **moldovenizarea** (*subl. n.*), trebuie să ţinem minte toate acestea [...] Trebuie să educăm tânăra intelectualitate moldovenească în baza culturii ruse şi a celei ucrainene, care constituie cultura proletariatului victorios şi care cresc şi se dezvoltă pe măsura construcţiei socialiste. Acelaşi lucru e şi cu grafia. Grafia latină este grea pentru moldovean, de aceea folosirea ei va frâna munca (de moldovenizare – *n.n.*)"[22].

Fără a pretinde la o lucrare pur ştiinţifică şi la adevăr în ultimă instanţă, ne propunem să prezentăm o sinteză a informaţiilor parvenite din izvoare istorice – cronici scrise atât la românii moldoveni, cât şi în ţările vecine cu România, cărţi domneşti (hrisoave, urice), documente emise de cancelariile domneşti, acte şi mărturii particulare, relatări ale călătorilor străini, informaţii din corespondenţa agenţilor diplomatici, a oamenilor politici, în tratate de alianţă sau de pace între ţările române şi a acestora cu alte ţări, precum şi alte texte antologice selectate şi interpretate de noi, care demonstrează că conştiinţa naţională a românilor moldoveni a fost şi este cea românească.

Totodată urmărim scopul de a contribui şi la combaterea teoriilor false privind numele etnic al locuitorilor Moldovei şi denumirea limbii vorbite de ei, privind originea naţională a românilor

moldoveni, unitatea lor de neam şi de limbă cu românii munteni, transilvăneni, bucovineni, olteni ş. a. m. d.; de a susţine ideea că „român" şi „valah" sunt două nume etnice ale unuia şi aceluiaşi popor – poporul român – că moldovenii sunt aceiaşi români ca şi muntenii, ardelenii, dobrogenii, oltenii ş. a. m. d., că, în ciuda intereselor forţelor imperiale, în primul rând ale celor ruse (ţariste şi sovietice) de a schimba componenţa etnică a populaţiei din teritoriile româneşti, de a mutila conştiinţa naţională a moldovenilor, aceştia au fost şi sunt conştienţi de originea lor etnică daco-romanică; sunt conştienţi de faptul că ei au fost, sunt şi nu pot fi decât români; că Moldova este un centru conştient al românismului, iar Basarabia – o fortăreaţă a acestuia, precum şi de a susţine ideea de continuitate a elementului românesc nu numai în Moldova istorică, dar şi în Transnistria.

Problema privind conştiinţa naţională a românilor a fost tratată în mai multe studii ştiinţifice de valoare. Printre ele menţionăm: Nicolae Popovschi „Românismul în Basarabia şi Unirea" (1922)[23]; Nicolae Iorga „Dovezi despre conştiinţa originii românilor" (1936)[24]; Eugen Stănescu „Premisele medievale ale conştiinţei naţionale româneşti din veacurile XV-XVII" (1964)[25]; Vasile Netea „Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român" (1980)[26]; Şt. Ştefănescu „Conştiinţa de neam în cultura română premodernă" (1984)[27]; Ion Buga „O limbă maternă – un alfabet" (1988)[28]; Vladimir Beşleagă „Conştiinţa naţională sub regimul comunist totalitar (r.s.s.m. 1956-1963)" (1994)[29]; Gheorghe Negru „Conştiinţa naţională a românilor basarabeni în perioada ocupaţiei ţariste" (1995)[30]; Ion Buga „Băştinaşii din Republica Moldova (limba şi numele lor) sub aspectul dreptului internaţional" (1996)[31]; Ioan Oprea „Limba literară şi conştiinţa naţională" (1996)[32]; Anatol Ciobanu „Eroziunea conştiinţei naţionale a românilor moldoveni" (1996)[33] şi altele.

Conducându-ne de metodologia şi teoria din opera istorică şi filologică a unor savanţi români şi străini cu renume sau care au abordat teme centrale ale istoriografiei româneşti, ca Iancu Maxim „Etnogeneza românilor şi a altor popoare europene" (Ed. Moldova, Iaşi, 1995), Adolf Armbruster „Romanitatea românilor. Istoria unei idei" (ed. a doua, 1993, Bucureşti), Şerban Papacostea „Geneza statului în evul mediu românesc" (Cluj-Napoca, 1988), Vasile Arvinte „Român, românesc, România. Studiu filologic" (Bucureşti, 1983), Petre P. Panaitescu „Interpretări româneşti" (ed. a doua,

Bucureşti, 1994), Dimitrie Cantemir „Historia Moldo-Vlachica" (în *Opere complete*, IX, tomul I, Bucureşti, 1983) şi „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor" (în *Operele Principelui D. Cantemir*, publicate de Academia Română, vol. VIII, Bucureşti, 1901), Alexandru Boldur „Istoria Basarabiei" (Bucureşti, 1992) şi „Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei" (Iaşi, 1943) şi alţii; luând în consideraţie concluziile autorilor ce au scris despre conştiinţa naţională a românilor, ţinând seama de definiţia conştiinţei naţionale dată în dicţionarele de pedagogie şi psihologie socială şi anume – „conştiinţa naţională este conştiinţa de sine a unei comunităţi naţionale; conştiinţa apartenenţei la comunitatea naţională, bazată pe comunitatea de origine etnică, de limbă, cultură şi civilizaţie, teritoriu, tradiţii de luptă socială şi naţională pentru păstrarea culturii şi fiinţei naţionale"· „conştiinţa naţională se exprimă în ideea şi sentimentul psihosocial al patriotismului şi se materializează în acţiuni social-politice concret-istorice pentru salvgardarea unităţii şi suveranităţii naţionale în valori materiale, cultural-artistice specifice, în modul de viaţă propriu „fiecărei naţiuni"; „în conştiinţa naţională se exprimă specificitatea, originalitatea, respectiv caracteristicile naţionale ale fiecărui popor care îl disting de alte popoare, fără însă a-l contrapune acestora"

Noi ne-am propus să ne referim la o problemă foarte controversată, mai puţin studiată aparte în istoriografia românească – *Conştiinţa naţională a românilor moldoveni (de la începuturi până în zilele noastre)*.

Vom sesiza prezenţa conştiinţei naţionale la românii moldoveni pornind de la atitudinea acestora, dar şi a străinilor, faţă de cel puţin una din componentele conştiinţei naţionale, care pentru cazul românilor ar putea fi formulată astfel: conştiinţa originii etnice daco-romane, conştiinţa unităţii de neam, de limbă, de istorie, de cultură, de religie, de tradiţii, obiceiuri şi caracter a moldovenilor cu celelalte ramuri ale neamului românesc; conştiinţa apartenenţei la naţiunea română; conştiinţa unităţii teritoriului naţional al tuturor românilor; conştiinţa continuităţii românilor, inclusiv a celor moldoveni, pe tot teritoriul lor naţional.

Lucrarea este compusă din două părţi ce cuprind şase capitole: *Consideraţii generale privind numele etnic şi numele Ţării românilor; Atestări străine privind romanitatea şi românismul*

moldovenilor (sec. XI-XX); Moldova – leagăn al românismului (sec. XV-XIX); Românii moldoveni – făuritori activi ai Unirii Moldovei cu Muntenia (1859) şi creatori ai statului român modern; Sarmizegetusa românismului; Românismul la răsărit de Prut (a doua jumătate a secolului XX).

Titlurile capitolelor vorbesc de la sine. Menţionăm numai că, deoarece teritoriul naţional al românilor rămâne dezmembrat şi-n teritoriile româneşti din afara României autohtonii mai sunt deznaţionalizaţi, asimilaţi şi supuşi represiunilor, accentul de bază în toată lucrarea, dar mai ales în ultimele două capitole, se pune asupra manifestărilor de conştiinţă naţională a românilor moldoveni din Basarabia, nordul Bucovinei şi din Transnistria, care e de asemenea românească.

NOTE

В.О. Ключевский, *Сочинения*, в восьми томах, Moscova, 1956, vol. I, p. 107.

Л. Кассо, *Россия на Дунае*, Moscova, 1913, p. 142.

История СССР, Moscova, 1955, vol. II, ed. a III-a, p. 127.

[4] L. Kasso, *Op. cit.*, p. 229.

Culegerea *Бессарабия*, Moscova, 1903, p. 95.

А. М. Лазарев, *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*, Chişinău, 1974, p. 848 – 849.

Ibidem, p. 121.

[8] Revista de istorie şi ştiinţe umanistice „Cugetul", nr. 5-6, 1992, p. 56.

[9] Ibidem.

[10] *Basarabia* şi *basarabenii*. Alcătuire, studii şi comentarii de Mihai Adauge şi Alexandru Furtună, Chişinău, 1991, p. 56.

[11] В. С. Зеленчук, Н. А. Мохов, *Судьба романизированного населения. Роль славян в этногенезе восточнороманских народностей. Волохи*, în studiul *Молдаване* editat de Academia de Ştiinţe a R. S. S. M., sectorul pentru etnografie şi studiul artelor, Chişinău, 1977, p. 21, vezi şi „История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней (în continuare История Республики...)", Chişinău, 1997, scrisă de un grup de antiromâni şi nostalgici după imperiul rus – V. E. Andruşceak, P. A. Boiko, P. P. Bârnea, I.I. Jarcuţchi, V. P. Platon, N. D. Russev, A. I. Skvorţov, K. V. Stratievski, N. P. Telnov, V. I. Ţaranov, N. A. Ceaplâghin, P. M. Şornikov, p. 29.

[12] Ibidem, p. 25.
[13] Ibidem, p. 24 şi *История Республики...*, p. 33.
[14] Ibidem, p. 26.
[15] *Enciclopedia R. S. S. M.*, vol. I, p. 554.
[16] *История Республики...*, p. 175.
[17] V. Stati, *Moldovenii: între trecut şi viitor,* în ziarul „Glasul Moldovei", 3 iunie 1997.
[18] Ibidem.
[19] Petre P. Moldovan, *Moldovenii în istorie*, Chişinău, 1993, p. 11.
[20] Ziarul „Glasul Moldovei" 25 noiembrie 1997. „Напомним, что государство с названием Молдова, Молдавское княжество образовалось еще в 1359 г. Население этого государства консолидировалось в самобытный этнос – „молдовень"- значительно раньше даты образования их государства, а потому новый этнос, т. е. молдаване, нарекли свое государство Молдова, происходящего от их же этнонима „молдовень", а средство общения между членами молдавского этноса они нарекли автоглотонимом „лимба молдовеняскэ" „Ныне Республика Молдова... фактически стала полноправной наследницей и бывшего Молдавского княжества"
[21] Ziarul „Glasul Moldovei", nr. 25 din 14 septembrie 1999.
A. Dârul, I. Eţcu, *Cum a fost impusă denumirea „limba moldovenească" la est de Prut*, în săptămânalul „Literatura şi arta", 10 august 1995, cu referire la cartea *Культура Молдавии за годы Советской власти*, vol. I, partea I, Chişinău, 1975, p. 147.
Redăm textul în limba rusă:
„Ведь, занимаясь национальным строительством здесь, на нынешней территории Молдавской Республики, ни в коем случае нельзя забывать о тех перспективах, которые мы имеем в Бессарабии, ибо наша граница – не Днестр, а Прут. Поэтому вся наша работа в этой области должна быть построена таким образом, чтобы не замкнуться в той территории, которую мы сейчас имеем, а всегда помнить, что работа по национальному строительству в будущем будет проходить также и среди молдаван (и др. национальностей), населяющих Бессарабию. Когда мы решаем целый ряд практических вопросов молдаванизации, мы должны об этом помнить [...]. Мы должны воспитывать нашу подрастающую молдавскую интеллигенцию на культуре русской, украинской, которая является культурой победоносного пролетариата и растет и развивается по мере нашего социалистического строительства. То же и с шрифтом: латинский шрифт труден для молдаванина, поэтому его применение затормозит работу"

[23] Revista „Viaţa românească", nr. VI, 1992, p. 359.
[24] Analele Academiei Române. Memoriile secţiei istorice, secţia III, tom XVII, 1936, p. 257-265.
[25] Studii. Revistă de istorie, nr. 5, 1964, p. 972.
[26] Culegerea *Naţiunea română*, Bucureşti, 1984.
[27] Ibidem.
[28] Ziarul „Învăţământul public" 19 octombrie 1998.
[29] Revista „Destin românesc", nr. 4, 1994; nr. 1-2, 1995, Chişinău – Bucureşti.
[30] Revista „Destin românesc", nr. 3, 1995.
[31] Antologia *Limba română este Patria mea*, Chişinău, 1996.
[32] Ibidem.
[33] Ibidem.

PARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL I

CONSIDERAŢII GENERALE PRIVIND NUMELE ETNIC AL ROMÂNILOR ŞI AL ŢĂRII LOR

§ 1. „ROMÂN – ROMÂNI" – STRĂVECHI NUME AL MOLDOVENILOR

Procesul de formare a poporului român şi a limbii române se încheie în secolele VIII-IX. Istoricul român Constantinescu-Iaşi afirmă că „perioada de formaţiune a poporului român" se cuprinde între secolele V şi VIII[1], iar Vlad Georgescu consideră că „desăvârşirea formării poporului român" a avut loc în secolele IX-X[2].

Numele sub care apare poporul român în izvoarele medievale, susţine istoricul român de origine sasă Adolf Armbruster, este cel de valah[3] Prima menţiune documentară a românilor a fost prin „etniconul medieval de valachus" (a doua jumătate a sec. al X-lea) şi se referă la populaţia valahă (românească) din sudul Dunării. După Dinu C. Giurescu, „prima ştire sigură despre vlahi este consemnată de cronicarul bizantin Georgios Kedrenos"[4] în 976.

În nordul Dunării valahii (românii) sunt găsiţi de către unguri încă la venirea acestora de la răsărit (sfârşitul secolului al IX-lea). Notarul regelui ungur Bela, un anonim (Anonymus), menţiona în *Gesta Hungarorum* că ungurii au găsit o populaţie numeroasă din mai multe neamuri, printre care şi valahii (românii) ca păstori ai romanilor [„...terram (Pánnoniae) habitarent Sclaui, Bulgarii et **Blachii ac pastores Romanorum** (*subl. n.*)"[5]...]. Adolf Armbruster susţine că primul care i-a identificat pe români (valahi) în Pannonia a fost cronicarul rus Nestor (mort în 1112)[6].

După Şerban Papacostea, numele poporului român a „perpetuat direct amintirea Romei"[7]

„Aşa şi neamul acesta, de carele scriem, al ţărilor acestora, numele vechiu şi mai direptu, scrie moldoveanul Miron Costin, ieaste rumân, adică râmlean, de la Roma"[8].

„Am rămas români, spunea moldoveanul Nicolae Iorga, pentru că nu ne-am putut despărţi de amintirea Romei"[9]

După umanistul sas Iohannes Lebel (cca 1490-1566), valahii nu-şi zic decât „romuini", iar limba lor nu este alta decât „limba română"[10].

Eugen Stănescu afirmă că termenul „român" poartă o semnificaţie etnico-unitară[11], că „român – românesc", în sensul etnic general, desemnează o comunitate etnică şi de limbă de pe întreg teritoriul locuit de români"[12] şi se foloseşte sub formele „român" „limba românească", „neam românesc", cu variantele lui „popor românesc", „seminţia românească" şi alte forme[13].

Numele etnic „român", spune lingvistul Vasile Arvinte, se trage din latinescul romanus. Denumirea de romanus s-a păstrat numai în limba română[14].

A. Armbruster afirmă că denumirea de „român" este numele intern al românilor, pe când cea de „valah (valachus)" este numele lor extern[15]

Cercetătorul Alexandru Niculescu, în studiul *Romanitate – românitate*, afirmă că încă „românii din Imperiul Bizantin (ROMANOÏ) vorbeau româneşte atât la sudul, cât şi la nordul Dunării" şi că „aceste fenomene ar fi putut avea loc în sec. VIII-IX"[16], că „forţa principală a limbii române constă în capacitatea ei de asimilare (integrare) a elementelor străine, non-latine" că „romanizarea a fost urmată de românizare"[17]

Limba română scrisă a apărut mult mai târziu, în secolul al XV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea. Din aceste motive, timp de mai multe secole, în Ţările Române au existat puţine mărturii scrise privind numele etnic de „român"

Iată cum explică problemele în cauză episcopul de Roman, românul moldovean Melchisedec, unul dintre cei mai de seamă cărturari ai sec. al XIX-lea, într-o fundamentală lucrare a sa, *Chronica Huşilor şi a Episcopiei*, scrisă în anii 1861-1864 şi publicată în 1869. Vorbind despre Moldova, episcopul foloseşte terminologia generală, românească, şi nu cea particulară, moldovenească. Vom evidenţia acest lucru prin subliniere. Citäm: „Ori de când s-ar fi introdus limba slavonă la **români**, lucru ce se va stabili fără îndoială prin

descoperirile ulterioare pe câmpul **Istoriei Naţionale**, este necontestabil că la **români** limba slavonă din vechime era numai limba cărţii, limba învăţaţilor, limba Bisericii şi cea oficială a Curţii; **nu era şi a poporului**, carele de-a pururea a avut **limba sa, românească. Acea limbă o vorbeau în viaţa comună toţi românii**, de la mare până la mic, de la învăţat până la simplu sătean. Spre a ne convinge întru aceasta, n-avem decât a citi oricare document slavon scris în vreo parte a **României**. Prin limba slavonă se străvede **cea română**, în **familiile române**, în **numirile române** de persoane şi locuri, în **formele gramaticale române**, aplicate la ziceri şi fraze slavone... Dacă cineva ar putea aduna toate zicerile şi **frazele române** ce se găsesc răspândite prin documentele slavone, ar putea forma un bun lexicon de **limba română**, cum ea era în gura poporului pe când cartea românească era cea slavonă. Studierea documentelor slavone ne arată că în timpul domnirii slavonismului în şcoala, **Biserica şi Cancelaria română**, au intrat în limba română pe nesimţite o mulţime de vorbe şi forme gramaticale slavone [...].

Nu este îndoială că cei ce învăţau carte slavonă, **scriau şi româneşte** în trebuinţele lor particulare, precum: în corespondenţele familiale şi amicale, în treburile gospodăriei etc. Dar îndată ce veneau chestiuni de interes public, venea rolul limbii oficiale – al slavonei. Uneori chiar şi Domnii corespondau cu subalternii lor **în limba română**"[18]

În continuare Melchisedec concretizează că „cel mai vechi document de literatură sau **scrisoare română**, descoperit până acum, este **Izvodul Spătariului Clănău** sau scurtă istorie despre formarea şi organizarea antică a teritoriilor române, după retragerea legiunilor romane peste Dunăre, tradusă de Spătarul Clănău de pe latineşte în anul 1495"[19]. Şi mai jos: „Din veacul al XVI-lea **limba română** începe a străbate şi în Cancelaria Domnească. Începe a se arăta mai întâi ordine domneşti sau cărţi domneşti în ramurile administrativ şi judiciar ale ţării, rezervându-se limbii slavone numai actele cele de o mai mare importanţă, precum uricele de moşii şi hrisoavele de danii"[20].

Drept exemplu, episcopul Melchisedec citează două documente semnate de Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare. Unul, la 1518, în slavonă, iar altul la 1526 – **în română**. Cel din urmă este un ordin către pârcălabul de Vaslui, Cărăbuţu, şi constituie, după Melchisedec, „al doilea monument de **literatură română**, după Izvodul lui

Clănău"[21]. După care vine, spune Melchisedec, un alt „monument de **literatură română** de pe timpul domniei lui Petru Rareş", Letopiseţul Moldovenesc (1530)[22]. „De la finele veacului al XVI-lea, relatează episcopul, **literatura română** ia un zbor mai mare. Vornicul Urechia scrie Letopiseţul sau Chronica ţerrei în limba română ... Începutul a se tipări **cărţi româneşti**. Cea întâi **carte română** tipărită ... este *Cartea ce se cheamă Evangelie cu învăţătură*, tipărită la Braşov, în anul 1580"[23].

Tot Melchisedec ne informează că la 1612 Constantin Movilă Voievod prin **zapisul românesc** adevereşte că razeşul Zasul din Leeşti „a vândut ocina sa din Buneşti lui Neniuţă"[24], că în anul 1618 Radu-Vodă (Radu Mihnea, 1616 – februarie 1619) „dă o poruncă în **limba română** către deşugubinarii de la ţinutul Fălciului", pe care o începe slavoneşte, apoi continuă **româneşte**: „Noi, Radul Voevod Bojiiu Milostiiu gospodar zemli Moldavskoi. Pişem sluzem naşim cotorii hodite radi deşugubine po vlost falciscom (Scriem slugilor noastre care umblaţi pentru deşugubină prin ţînutul Fălciului). Dămu-vă ştire că s-au jeluit înaintea Domniei mele părintele şi rugătoriul nostru Mitrofan Episcopul de Huşi pre voi..."[25]; că în anul 1621 domnitorul Moldovei Alexandru Iliaş (1620-1621) dă un ordin **în limba română**, care începe astfel: „Noi, Alexandru Voevod, sin Iliaşu Voevod Bojiiu Milostiiu gospodar zemli Moldavskoi. Scriem Domnia mea Diregătoriului şi Soltuzului şi Pârgarilor şi tuturor Dăbilarilor de târgu de Huşi, dacă veţi vedea cartea Domniei mele ..."[26].

Melchisedec demonstrează în continuare că majoritatea domnitorilor Moldovei au scris cărţi, zapise, urice, alte documente **în româneşte**: Ştefan al II-lea Tomşa în 1622, Radu Mihnea în 1625, Moise Movilă în 1630, Vasile Lupu, după care, practic, începe **epoca limbii române**. Episcopul accentuează că „pe timpul lui Vasile-Vodă **românismului** i s-a dat mai multă întindere, prin înfiinţarea de şcoală şi de tipografie"[27] şi că „îndemnător la dezvoltarea **românismului**, şi ajutoriu la înfiinţarea tipografiei Vasilie Vodă a avut pe Petru Movilă, mitropolitul Kievului, de origine moldavă şi fiu de Domn"[28]. Episcopul de Roman mai menţionează că la 1643 mitropolitul Varlaam tipăreşte la Iaşi prima carte bisericească în limba română. Cartea a fost tradusă din slavonă şi s-a numit *Carte românească de învăţătură duminicele preste an şi la praznice împărăteşti, şi la sfinţi mari*[29]

Dat fiind că utilizarea frecventă a termenilor **român – românesc** în Moldova demonstrează că **moldovenii erau conştienţi de apartenenţa lor la naţiunea română**, mai reproducem din Cronica Huşilor unele documente domneşti scrise **în româneşte**:

- Anul 1645. **Carte românească** de judecată de la Vasile Lupu;
- Anul 1648. **Zapis românesc**, prin care un răzeş din Buneşti vinde o răzeşie spătarului Darie [...] şi **Zapis românesc**, prin care o răzeşiţă din Ciorteşti vinde răzeşia sa din Buneşti şi Maxineşti spătarului Darie [...]. Şi tot în acest an „Vasile Lupu prin **uric românesc** întăreşte dreptul de proprietate al Episcopiei pe moşia Cărăcerilor..."[30];
- Anul 1654. „Gheorghe Ştefan dă **ordin românesc** către pârcălabii de Fălciu şi dregătorul de Huşi..." şi „**Uric românesc** pentru dreptul de proprietate al lui Ionaşcu Aleuşu asupra unei răzeşii din Brădiceşti, ce o reclamau alţii", precum şi „**Zapis românesc**, prin care o răzeşiţă vinde spătarului Darie răzeşia sa din Buneşti şi din Căbiceşti[31];
- Anul 1658. „Gheorghe Ghica prin **poruncă românească** opreşte pe şoltuzii, pârgarii şi târgoveţii de Huşi de a nu învălui satele Episcopiei cu angării"[32];
- Anul 1660. „Ştefan-Vodă, feciorul lui Vasilie-Vodă, prin **Carte românească** către căminarii de Huşi scuteşte două crâşme ale Episcopiei"[33];
- Anul 1661. Acelaşi Domn dă „**Carte românească** pentru scutirea poslušnicilor Episcopiei" ş.a.m.d., ş.a.m.d. Lista poate fi continuată.

Că domnitorii Moldovei, semnând scrisorile, uricele, hrisoavele şi alte documente, scrise în **limba maternă**, erau conştienţi de faptul că ea e anume **cea românească**, ne-o demonstrează hrisovul lui Grigore Ghica din 25 decembrie 1748. El a domnit în Moldova în patru rânduri (1726-1733; 1735-1739; 1739-1741; 1747-1748). Prin acest hrisov domnitorul pune la cale problema şcolilor din Moldova. Aceste şcoli, conform hrisovului, sunt **româneşti**, şi nu moldoveneşti, iar limba predată în ele este **română** („la românie", „cu România"), şi nu moldovenească. După ce domnitorul se pronunţă în hrisov asupra deschiderii şcolilor în Iaşi, el dispune şi asupra deschiderii de şcoli încă în trei episcopii. Citäm: „... Însă socotindu-se că unele ţinuturi fiind depărtate, nu pot ajunge toţi locuitorii cu copiii lor la şcolile de la Iaşi, şi mai vârtos cei săraci fără putinţă, şi pentru ca să

cuprindă să se împărtăşească toţi de această milă, s-au socotit la trei episcopii a ţării să se mai aşeze trei şcoli slavoneşti şi **româneşti**, la trei episcopii, la Roman şi la Rădăuţi şi la Huşi, pentru care să aibă purtare de grijă Sfinţiile sale Episcopii a găsi dascăli învăţaţi la slavonie, ori şi la **românie**, ori din cei ieşiţi din şcolile de la Iaşi, ori dintr-alţii, şi să aşeze la fieştecare Episcopie câte o şcoală de învăţătură copiilor, şi acei trei dascăli de la acele trei şcoli să fie datori a se sili cu învăţătura copiilor, atât cu sârbia cât şi cu **românia** "[34], adică cu limba slavonă şi cu **limba română**.

Aşadar, oficial, încă la 1748, domnitorul Moldovei, prin hrisovul său numea şcolile **româneşti**, iar limba în care se învăţa – **română**. Domnitorul Moldovei, deci, era conştient de faptul că Măria sa conduce **o ţară de români**.

Scrierile în limba **română**, deşi rar, au început să apară cel puţin din a doua jumătate a sec. al XV-lea, apoi cu o mai mare frecvenţă o dată cu eliminarea limbii slavone din biserică, din administraţie şi diplomaţie.

Dar termenul „român" cu semnificaţia etnico-unitară apare pentru prima dată în scris încă la 13 martie 1489, într-un act al **Cancelariei lui Ştefan cel Mare** (adică la moldoveni). Actul delimitează moşia ce-i aparţine lui „Bodea **Rumânul**" de cea care-i aparţine lui „Bodea **Sârbul**" (*subl. n.*)[35] Evident, calificativul **Rumânul** are aici o semnificaţie etnică, poartă în sine aspectul, sensul etnic al noţiunii de **român**. El a permis funcţionarilor Cancelariei lui Ştefan cel Mare să-l deosebească pe **Bodea Rumânul** de **Bodea Sârbul** prin indicarea originii lor etnice.

Lingvistul Vasile Arvinte, în baza materialului oferit de Theodor Gartner, afirmă că „forma **român** (cu „o") are o atestare documentară care se întinde pe o perioadă de mai multe secole, [...] cu mult înainte de manifestarea curentului latinist", că „cele mai multe înregistrări ale acestei variante provin din **răsăritul teritoriului daco-român, din Moldova...** (*subl. n.*)"[36].

Pentru problema pusă în faţa noastră este importantă afirmaţia istoricului Eugen Stănescu că „cele mai multe atestări (ale numelui „român" în forma sa cu „o" – *n.n.*) se găsesc anume în tipăriturile şi cronicile moldoveneşti din sec. al XVII-lea", cu toate că „ele nu lipsesc din textele muntenești "[37]

Termenul **român** cu sens etnic apare în Moldova şi în continuare. Aşa, „în 1588, remarcă E. Stănescu, un orăşean moldovean semna o chitanţă între diferite nume de străini cu numele de **Nicolae Românul** (*subl. n.*)"[38]. În aceeaşi perioadă, între anii 1593 şi 1597, primarii or. Suceava, adică moldovenii, cer printr-o scrisoare lui Johannes Budaker şi lui Urban Weidner din Bistriţa (Transilvania) să elibereze nişte oameni reţinuţi acolo, folosind pentru moldoveni expresia „**birăul cel rumânesc**" şi numindu-i pe transilvăneni, pe ardeleni „oameni şi fraţi ai noştri" Citäm: „Scris-am adecă noi, **birăul cel rumânesc** (*passim subl. n.*) şi cu cel armenesc şi cu 24 de pârgari de la oraş, de la Suceava, şi vă mulţămim dumilorvoastre ca **fraţilor** şi ca vecinilor de bine şi de socotinţă pentru ce aţi făcut bine de ne-aţi socotit **oameni ai noştri şi fraţi**. Amu ne rugăm dumilorvoastre să faceţi bine pentru voia noastră să grăiţi acelui neamiş mare, lui Ianăş, ce ţine vidicul dumilorvoastre pre acolea, ca să slobodzească pre feciorii noştri ce avem acolea, însă armeani şi cu alţii ce au pre lângă ei. Iară, de bine ce veţi face dumilorvoastre, noi avem a mulţămi ca **fraţilor**, şi ce va hi treaba dumilorvoastre la noi, noi avem a face pentru voia dumilorvoastre. Şi să fiţi dumilorvoastre sănătoşi, adevăr scris în Suceava "[39]

Şi moldovenii botoşăneni ne spun că nici ei nu se considerau în sec. al XVII-lea altfel decât **români**. La 5 august 1670 ei compun o scrisoare asemănătoare cu cea a românilor moldoveni din Suceava, în care alături de etnonimul „armean" figurează şi etnonimul „român" „Adecă, scriu ei, noi, târgoveţii **rumâni** şi armeni de târg de Botoşeni, mărturisim noi cu această scrisoare a noastră "[40].

Ne vom convinge, în paragrafele următoare, că o dată cu apariţia cronicilor şi scrierilor românilor moldoveni – Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Varlaam, Dosoftei şi alţii – frecvenţa folosirii numelui propriu „român" cu semnificaţie etnico-unitară pentru toate cele trei ţări româneşti, inclusiv pentru Moldova, este în creştere. Eugen Stănescu, constatând acest lucru, zice: „De la sfârşitul veacului al XV-lea până la sfârşitul veacului al XVII-lea are loc sub forma caracteristică a conştiinţei unităţii de neam şi de limbă **o intensificare a conştiinţei de neam românesc** (*subl. n.*), prin însăşi frecvenţa folosirii numelui propriu al poporului"[41]

Lingvistul Vasile Arvinte ajunge la concluzia că formele „român" şi „rumân" „sunt autentic populare" şi că „vechimea lor urcă până

la latina populară", că „istoria numelui etnic **român** îşi are punctul de plecare încă din perioada dominaţiei romane la Dunărea de Jos, când, în urma unui proces de romanizare, care s-a produs în mod analog şi în alte părţi ale Imperiului Roman, vechea comunitate lingvistică daco-traco-moesică şi-a părăsit limba maternă, trasformându-se într-o comunitate lingvistică romană"[42]. Tot el afirmă că ambele forme – **român** şi **rumân** – „au o vechime mare în limbă" şi că Theodor Gartner citează forma **român**, începând cu *Palia de la Orăştie* (1582)[43]

În concluzie la acest paragraf reproducem ferma convingere a lingvistului Vasile Arvinte că „în cele cinci secole de existenţă a statului moldovenesc, **românii de aici** (*subl. n.*) n-au încetat a se numi pe ei înşişi români, iar limba lor **limba românească**"[44]. Este un adevăr de care ne vom convinge şi în capitolele următoare.

§ 2. „VALAH (VOLOH, VLAH) – VALAHI (VOLOHI, VLAHI)" – FALS ŞI REALITATE

„Valah (voloh, vlah) – valahi (volohi, vlahi)" este numele dat românilor, inclusiv celor moldoveni, de către alte popoare. Aceasta este convingerea majorităţii cercetătorilor străini şi români, inclusiv a celor moldoveni. Bunăoară, **Miron Costin** scrie: „Aşa şi neamul acesta, de care scriem, a ţărilor acestora numele drept şi mai vechi este român, adecă râmlean, de la Roma. [...]. Iară streinii şi ţerile împrejur le-au pus acest nume **vlah**, de pe vloh, cum s-au mai pomenit. Vallios, valashos, olah, voloşin, tot de streini sunt puse aceste nume, de pre Italia, cărora zic vloh ..."[45]; **Petre P. Panaitescu** menţionează: „Slavii au numit pe români vlahi, adecă romani, desigur traducând numele pe care şi pe atunci, în prima parte a Evului Mediu, şi-l dădeau ei înşişi, rumâni. [...] Acest nume dat de slavi, vlahi, este un nume unitar. Slavii cunoşteau pe români ca o unitate de neam, nu ca triburi separate"[46], iar **Alexandru Boldur** susţine: „Slavii numeau pe români „vlahi" sau „valahi"[47]

Academicianul rus şi sovietic cu renume mondial în romanistică **Vladimir F. Şişmariov** (1874-1957), studiind fenomenul pătrunderii elementului roman în Rusia şi Ucraina în sec. XVII-XX, a lucrat circa treizeci de ani asupra operei sale capitale *Aşezările romanice din sudul Rusiei* (*Романские поселения на юге России*). Ilustrul savant, afirmând originea romanică a volohilor (românilor), a stabilit

că elementul roman a pătruns în sudul Imperiului Rus în primul rând cu ajutorul volohilor, adică al românilor. Academicianul numea pe originarii din Muntenia (Valahia) şi Moldova, apoi şi din Basarabia cu nume etnic comun „volohi". Din această cauză în opera savantului putem întâlni cuvinte, expresii şi fraze gen „**волохъ**" („volohii") (*passim subl. n.*): „Volohii erau angajaţi în Moldova, dintre răzeşi"[48], „Rezoluţia lui Petru privind 4000 de volohi, împroprietăriţi cu pământ la rugămintea lui Cantemir" „element voloh", „popor voloh" „Voloşina, adică Moldova", „moldovenii sau volohii", „majoritatea volohilor din regimentul moldovenesc erau moldoveni" (adică din Moldova – *n.n.*)[49], „decretul ce permitea angajarea la slujba militară a bărbaţilor atât dintre sârbi, bulgari, macedoneni şi volohi, cât şi dintre naţiunile albaneză, dalmată, muntenegreană, herţegovineană, bosniacă, horvată, slavonă, ungurească, bănăţeană (!? *n. n.*), timişoreană (!? – *n. n.*), din Transilvania, din Moldova, din „Valahia şi dintre alte popoare de credinţă ortodoxă"[50] şi altele asemănătoare cu acestea, toate având o semnificaţie etnică.

Totodată, academicianul Şişmariov foloseşte expresii în care termenii „moldoveni – moldovenesc" arată numai locul, regiunea de unde sunt volohii: „Regiment moldovenesc" „majoritatea volohilor regimentului moldovenesc au fost moldoveni", „Volohii originari din Moldova, Valahia şi Turcia"

Aşadar, când se cere caracteristica etnică, apartenenţa naţională a celor despre care vorbeşte savantul, el foloseşte termenul „valah", iar când e vorba de localizarea etnicului, academicianul apelează la termenii „moldoveni – moldovenesc"

Menţionând că majoritatea migratorilor în sudul Imperiului Rus erau **volohi din Bucureşti, Botoşani, Ismail, Soroca, Orhei, Tighina, Râbniţa, Dubăsari, Balta, Şoldăneşti** (*subl. n.*), precum şi din alte localităţi ale Ţărilor Române[51], academicianul rus pune alături atât etnicul denumirii „volohi", cât şi punctul de localizare al acestora.

Şi **Karl Marx**, recunoscând că autohtonii din Moldova şi Muntenia îşi spun **români**, afirmă că pe români vecinii îi numesc „vlahi sau valahi" El scrie: „Limba română e un fel de italiană orientală. **Băştinaşii din Moldo-Vlahia se numesc ei înşişi români** (*subl. n.*); vecinii lor îi denumesc vlahi sau valahi"[52].

Am menţionat în paragraful precedent că în opinia lui Dinu C. Giurescu, „prima ştire sigură despre vlahi este consemnată de

cronicarul bizantin Georgios Kedrenos. Cronicarul constata că la anul 976 David, fratele ţarului bulgar Samuil, este ucis, între Castoria şi Prespa, la locul «stejarii frumoşi», de nişte vlahi cărăuşi"[53]. Conform aceleiaşi surse, oficialităţile de la Constantinopol „prin vlahi desemnau comunităţile de limba latină, continuatoare ale populaţiilor de limbă latină din Peninsula Balcanică", iar „teritoriile locuite de vlahi erau denumite în izvoarele bizantine **Vlahíi** – Vlahía Mare, Vlahía Mică, Vlahía de Sus"[54]. După Dinu C. Giurescu, mărturisiri privind existenţa încă în sec. X-XII a valahilor la sud de Dunăre se găsesc la mai mulţi istorici, călători sau demnitari, bunăoară, în relatările împăratului Vasile al II-lea, care în a. 979 îi acorda lui Niculiţă „conducerea vlahilor din Elada" Date despre vlahi atestăm la istoricul Ioan Kinnamos, la călugărul cronicar Ansbertus, la cronicarul cruciadei a IV-a Geoffroy de Villhardoin, la cronicarul francez Robert de Clary, după care Vlahia (Blaquie) este „o ţară întinsă care toată este închisă de munte, în care nu se poate intra sau ieşi decât printr-o trecătoare (strâmtoare)"[55]

Mărturii privind prezenţa valahilor la nord de Dunăre vin la 1234 de la Cancelaria Papală. Aceasta menţiona că în teritoriile din sud-vestul Moldovei istorice, în zona Vrancei, locuiesc de asemenea „nişte popoare numite valahi", care nu ascultă de Episcopul catolic instituit acolo[56]

Numele etnic „român (rumân)" şi numele etnic „vlah (valah, voloh)", care denumesc acelaşi popor, sunt identice, numai că primul – „român (rumân)"- a fost o perioadă numai pentru uz intern, pe când cel de al doilea – „vlah (valah, voloh)" – pentru uz extern.

Românii înşişi nu şi-au spus nicicând vlahi (valahi, volohi), cu excepţia cazurilor când cărturarii scriau diferite acte, documente, scrisori etc., destinate străinilor, în limbile germană, latină sau slavonă. Ultima era limba oficială a bisericii, administraţiei şi diplomaţiei. În aceste cazuri românii, inclusiv cei moldoveni, foloseau etnonimul „valah (voloh, vlah)" şi derivatele acestuia – „Vlahia (Valahia)", „limba valahă" etc. Ţara locuită de vlahi (valahi, volohi), adică de **români**, a fost numită de străini Vlahia (Valahia), iar limba lor – limba vlahă (valahă). Numele geografic „Vlahia (Valahia – Blachia)" este echivalentul numelui geografic „România" Termenul „Valahia" cu sens de Ţară Românească, în care era domn Mircea cel Bătrân, se întâlneşte şi în Cancelaria acestuia, numai că

în documentele întocmite în limba latină[57] Se întâlneşte el şi în Cancelaria lui Ştefan cel Mare, mai ales în expresii de limbi străine, în majoritatea cazurilor – latină: „per Maiorem Valachiam", „in Magna Valachia", „Maior Valachia", „per eandem Valachiam"[58]

Calificativele de pe lângă termenul „Valahia" sunt folosite, conform opiniei lui E. Stănescu, din necesitatea „delimitării deosebitoare" ceea ce înseamnă, spune el, că „străinii, ca şi autohtonii, ştiau foarte bine că în spaţiul carpato-dunărean aceasta (Muntenia – *n.n.*) nu era singura Valahie"[59]

Şi domnitorul Moldovei Vasile Lupu folosea în scrisorile sale adresate străinilor expresia „limba valahă" La 24 mai 1643, într-o scrisoare de recomandare către cardinalul de la Propaganda Fide pentru un preot, domnitorul scria: „Io Vasile, voievod întregii Moldove[...], recomandă pe părintele Bartholomeo Bassetti „care a alcătuit o carte [...] în limba valahă" („in lingua valaca")[60].

Mai târziu, şi în Cancelaria domnitorului Moldovei Duca-Vodă, întâlnim expresia „limba valahă" într-o scrisoare adresată de asemenea străinilor. La 26 ianuarie 1671 acesta roagă frăţia de la Liov „de a tipări acolo o **Psaltire** şi o **Cazanie** în limba valahă, dar cu litere slave pentru poporul simplu"[61].

Etnonimul „valahi" şi glotonimul „limba valahă", aplicate pentru românii moldoveni, sunt folosite de mitropolitul Varlaam în **Epistola** sa către ţarul Rusiei Mihail Fiodorovici, scrisă în 1637, spre a cere ajutor la editarea cărţilor în Moldova. După ce îi mulţumeşte ţarului pentru unele binefaceri şi-i explică cu ce se ocupă „smeritul arhimandrit Varlaam", acesta, deşi se ştie că a afirmat nu o singură dată că limba moldovenilor şi a întregii „seminţii româneşti" este anume limba **românească**, foloseşte în scrisoarea către ţarul rus terminologia acceptată pe timpurile acelea în relaţiile externe, anume etnonimul „valah" în loc de „român" şi glotonimul „limba valahă" în loc de „limba românească" Varlaam scrie: „... cât despre osârdia noastră, pe care o avem pentru Sfânta Biserică a Răsăritului, osârdia şi dorinţa este de a tălmăci cartea Sfântului Calist, cuvântare la Sfânta Evanghelie, în **limba valahă**, ca s-o citească preoţii în biserică spre povăţuirea **valahilor** credincioşi"[62].

Exemple de acestea vom întâlni pe parcurs mai multe. Acum amintim numai pe marele cărturar român moldovean Dimitrie Cantemir, care în a sa *Historia Moldo-Vlachica*, scrisă în limba latină

pentru Academia din Berlin, a folosit pentru români termenul de „valahi", iar în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, care este de fapt o traducere tălmăcită în limba română a lucrării *Historia Moldo-Vlachica*, el foloseşte peste tot etnonimul „români"

Astfel avem o dovadă în plus că numele „român" era unul etnic intern, pe când cel de „valah" era un nume etnic extern.

Asupra originii etnonimului de valah (vlah, vloh) sunt opinii diferite. Unii cercetători susţin că el e de origine slavă, pe când alţii – că e de origine germană. Istoricul sas Adolf Armbruster afirmă că „la originea termenului general de vlah se află numele unui trib celt (**volcae**) amintit încă de Caesar în *De bello Gallico*"[63] A. Armbruster e convins că de la acest trib „termenul a trecut la germani, desemnându-i în germana veche mai întâi pe vecinii din sud şi apus (Walh=roman şi gal=romanizat)" După aceasta, consideră savantul sas, termenul „Walh" se referă numai la locuitorii din Peninsula Italică (= Wälscher), păstrându-se sub diferite forme – Waliser, Wales ş. a.[64].

Biograful anonim al apostolului slavilor Metodie, relatând începutul contactelor germanilor cu slavii, foloseşte pentru desemnarea italienilor denumirea de „Wlach", care, consideră A. Armbruster, a ajuns la slavi „prin filieră germană"[65]

Cercetătorul sas mai consideră că **vlah** înseamnă un străin, un neslav de limbă romanică, că vlah este termenul cu care germanii şi slavii au numit popoarele romanice, că slavii, însă, au fost aceia care cu termenul valachus sub formele de vlah şi voloh, în cele din urmă, i-au desemnat anume pe români[66]. Termenul vlah se folosea de diferite popoare sub diverse forme şi variante, toate fiind modificările aceleiaşi rădăcini: la bizantini şi la slavii de sud – vlah, la slavii de răsărit – voloh, în lumea catolică apuseană – valachus, la unguri – blach, apoi olah sau olahok, la saşii transilvani – Blõch, la poloni – Woloszy[67] Acelaşi autor afirmă că „oricât de largă şi variată ar fi seria formelor (de la vlah – *n.n.*), fondul este acelaşi şi termenul desemnează aceeaşi realitate etnică: **un popor de origine romană** (*subl. n.*)", că numele **valachus** dat românilor (prin intermediul slavilor) de către străini în Evul Mediu, pe lângă faptul că exprimă exact caracterul romanic al valahilor, are şi o semnificaţie etnică[68]. Or, asta înseamnă că etnonimul „valah" este echivalentul etnonimului „român". Altfel spus, **valah înseamnă român**, şi **român**

înseamnă valah. Cu termenul „români" se numeau înşişi românii, cu termenul „valahi" erau denumiţi românii de către vecini.

Drept completare la afirmaţiile lui Armbruster poate servi şi următorul exemplu. În sec. al XV-lea (aproximativ la 1474) în Veneţia a fost scrisă o carte de morală cu titlul *Fiore di Virtù* (*Floarea darurilor*). Datorită legăturilor lui Ştefan cel Mare cu Veneţia, un exemplar al acestei cărţi ajunge în Moldova şi este tradus în limba română de Gherman Valahul, postelnicul lui Ştefan cel Mare. La 1492 ieromonahul rus Veniamin traduce cartea din româneşte în slavonă. Traducătorul Veniamin redă expresia „limba italiană" în slavoneşte prin „влоский язык", iar cea de „limbă valahă (română)", căreia îi mai zice şi „bogdănească", – prin „волоский" sau „богданский язык" Însuşi traducătorului din italiană în română, Gherman Valahul, i se zice în slavonă Gherman Voloşin. Citäm din titlul variantei slavone: „Книга *Флорес дарованиям и злобам*. Преведена з влоского языка на волоский, албо богданский чрез Германа Волошина, а потом з волошкаго на словенский чрез Венниамина иеромонаха русина в року 1592 (adică „Cartea *Floarea darurilor* (sau *virtuţilor*) *şi păcatelor*, tradusă din limba italiană în limba valahă sau bogdănească de Gherman Valahul, iar apoi din valahă în slovenească de Veniamin, ieromonah rus, la anul 1592)[69]

Din acest exemplu mai tragem o concluzie, şi anume: nici în acest caz, deşi e vorba de timpurile domniei lui Ştefan cel Mare şi de Curtea lui domnească, nu se vorbeşte de „limba moldovenească" sau de Gherman Moldoveanul, ci de „limba valahă" şi de traducătorul Gherman Valahul care sub aspect etnic era valah, adică **român**. Şi în acest caz s-a ţinut cont de faptul că expresia „limba valahă" era pentru uz extern.

Faptul că străinii, care în Evul Mediu au scris majoritatea covârşitoare a mărturiilor despre români, nu puteau prinde o subtilitate atât de fină ca cea care ţine de pronunţarea şi scrierea termenilor „roman" şi „român" precum şi faptul că scrisul în româneşte a apărut destul de târziu, nu ne scuteşte de anumite greutăţi în elucidarea temei noastre. Apariţia scrisului în limba română a fost condiţionată de introducerea limbii materne a românilor în Biserica Ortodoxă, limba slavonă fiind respinsă. Or, străinii puteau afla despre numele pe care şi l-au dat românii lor înşişi din întâlnirile pe viu cu aceştia sau din scrisorile în limba română, de altfel foarte

rare. În românește scriau cancelariile domnești, scriau cetățeni particulari sau grupuri de cetățeni români, nu existau însă tiparnițe, nu se tipăreau cărți.

Cu toate acestea, numele etnic intern de „român – români" treptat se făcea cunoscut lumii înconjurătoare. La început străinii foloseau numele etnic intern al românilor în paralel cu cel etnic extern de „valah – valahi". Se făceà această asociere, probabil, pentru a explica cititorului că românii și valahii sunt același popor.

Prima dată această asociere o întâlnim la Anonymus, notarul regelui maghiar Bela, primul cronicar maghiar de limbă latină. Cronica lui scrisă probabil nu mai târziu de sfârșitul sec. al XII-lea – începutul sec. al XIII-lea[70], e valoroasă prin faptul că ea, în baza unor izvoare mai vechi, atestă pe valahi (români) în Transilvania înainte de trecerea ungurilor în Panonia în a II-a jumătate a sec. al IX-lea. Cronicarul anonim, enumerând neamurile pe care le-au găsit ungurii în Panonia, îi numește și pe valahi (români) „păstori ai romanilor" („Blachii ac Pastores Romanorum").

Deci, cel târziu în sec. al IX-lea ambele nume (intern și extern) „roman (român)" și „valah" ale aceleiași etnii sunt puse alături făcându-se astfel o identificare, o asociere între ele.

Un alt exemplu de asociere a numelui intern „roman (român)" și a celui extern „valah" ne poate servi scrisoarea Papei Clement al VI-lea, adresată la 17 octombrie 1345 lui Ludovic de Anjoy, în care Papa anunță despre niște valahi romani („Olachi Romani") ce au adoptat credința catolică[71].

În alt caz numele etnic de „român" apare alături de cel de „valah" (în forma „Vlâchen"), prin numele conducătorului, „ducelui" celor 700 de români, Ramunc (Râmunc), care vizitează curtea regelui hunilor Attila. Numele Râmunc este eternizat în *Cântecul Nibelungilor*, o epopee germană din perioada medievală (sfârșitul sec. al XII-lea – începutul sec. al XIII-lea). Fraza cu pricina sună în germană astfel: „Der herzoge Râmunc uzer Vlachen land" („Ramunc, ducele din țara vlahilor"). Reproducem pasajul respectiv (*subl. n.*):

De la ruși și de la greci veneau unii călare,
Polonii și ***vlahii*** *se îndreptau în grabă într-acolo*
Pe cai puternici, admirabil călăriți de ei,
Fiecare dintre ei se înfățișa după felul său de acasă.

Din ţara Kievului au venit unii călare
Şi sălbaticii pecenegi...
Râmunc, ducele din ţara vlahilor,
A venit în grabă cu şapte sute de oameni.
Ca păsările zburătoare se vedeau sosind;
Sosi şi principele Gibeke cu multele sale cete mândre[72].

Nu este lipsit de importanţă în acest sens să menţionăm că la pătrunderea numelui etnic „român – român" în Europa a contribuit atât legenda *Romanus şi Olaha*, cât şi cea cu numele *Roman şi Vlahata*[73].

E evident că autorii legendelor în cauză au folosit cele două nume etnice ale românilor – „român" (prin *Romanus* şi *Roman*) şi „valah" (prin *Olaha* şi *Vlahata*) -, spre a demonstra identitatea lor.

Asocierea celor două nume etnice se făcea şi în Cancelaria Polonă, prin noţiunile „Romanorum" şi „Valachiae" În anul 1595 cancelarul Poloniei îi îndemna pe boierii moldoveni să evite instalarea unui domn din Ţara Românească în scaunul domnesc al Moldovei („ ... aliquem Romanorum, seu gentis Valachiae nobilem ")[74].

Asocierea numelor etnice ale românilor – „român" (intern) şi „valah" (extern) – o întâlnim şi în numele de familie ale volohilor (românilor) angajaţi în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea în armata polonă. V. F. Şişmariov, făcând trimitere la K. Gorski, afirmă că în armata polonă „volohii erau angajaţi de obicei din Moldova, dintre răzeşi..."[75], că în armata polonă a lui Nikolai Kameneţki la 1506 făceau serviciul militar Vaşco Valahus, Leonard Romanus, Ivan Prorit Romanus, Ivaşco Valahus, boierul Stanţul, Radul Roman[76].

Am putea conchide că mercenarii veniţi din ţările române, în primul rând din Moldova, aveau deja nume de familie în momentul angajării, dar se mai poate admite că aceste nume erau date angajaţilor de către ofiţerii polonezi. Oricum, şi într-un caz, şi în cel de-al doilea, aceste nume au la bază etnonimul „Romanus – Valahus" nume etnice identice ale românilor.

Încă în sec. al XVI-lea Anton Verancsis (1504-1573), călător ungur, umanist, prelat şi om politic, fiind îndeosebi preocupat în scrierile sale de istoria Ungariei (cu începere din 1490), ne dă informaţii directe despre români. În *Descrierea Transilvaniei, Moldovei şi a Ţării Româneşti* A. Verancsis menţionează că valahii,

adică locuitorii celor trei Ţări Româneşti, se numesc pe ei înşişi cu numele etnic de „români" şi că sensul pe care străinii îl atribuie cuvintelor „valah" şi „limba valahă" românii îl pun în cuvintele „român" şi „limba română" Citäm: „Dar chiar şi în vremea noastră aceste state se deosebesc printr-o întreită împărţire în Transilvania, Ţara Românească şi Moldova. Şi **locuitorii acestora se numesc români** (*passim subl. n.*). [...] însă pentru ca să se lămurească această îndoială prin argumente mai sigure şi să se arate hotărât că **valahii îşi trag originea de la romani**, voi aduce, zice în continuare A. Verancsis, două argumente, iar judecata va fi a cititorilor, şi anume a acelora care cunosc mai multe limbi. Lăsând la o parte nenumăratele cuvinte pe care valahii le au întocmai şi cu acelaşi înţeles ca în limba latină şi în dialectele italienilor, când întreabă ei pe cineva dacă ştie să vorbească pe limba valahă spun: «Oare ştii româneşte?» sau (când întreabă) dacă este valah, îl întreabă dacă este român"[77]

Subliniem că Verancsis a scris în sec. al XVI-lea. Deci, de pe atunci moldovenii îşi ziceau **români**.

Mai târziu (sec. al XIX-lea) etnonimul „român – români" este folosit alături de localizatorul, regionalismul „moldovean – moldoveni" sau „muntean – munteni". Istoricul rus S. Palauzov, expunând istoria Moldovei în lucrarea *Румынскаія Господарства Валахія и Молдавия въ историко-политическомъ отношении (Principatele româneşti Valahia şi Moldova sub aspect istorico-politic)* numeşte locuitorii Statului Moldovenesc de pe timpul lui Ştefan cel Mare „**români** moldoveni" Palauzov scria: „Războiul era stihia lui Ştefan. În el se vedea întru totul prototipul lui Mihai Viteazul şi, asemenea acestuia, voievodul Moldovei termina operaţiile militare într-o parte, pentru ca pe neaşteptate să izbească în altă parte. Nu antrena el oare forţele **românilor moldoveni** (*subl. n.*), se întreabă Palauzov, pentru a se lua de piept cu duşmanul de sânge al credinţei şi naţionalităţii lor – cu fanatismul turcilor?"[78].

Acelaşi lucru îl întâlnim şi la un alt istoric rus, Evgheni Golubinski (1834-1912). Chiar în titlul cărţii „Краткий очерк истории православных церквей болгарской, сербской и румынской или молдо-валашской" (*Curs scurt al istoriei bisericilor ortodoxe bulgară, sârbă şi română sau moldo-valahă*), scrisă în deceniul al şaselea al sec. al XIX-lea, acesta pune semnul identităţii între noţiunile „moldo-valahă" şi cea „românească". Pentru

el biserica română şi biserica moldo-valahă este una şi aceeaşi[79] La Golubinski atestăm folosirea paralelă a termenilor de tipul „români-valahi"[80], „români-ugrovlahi" „români-moldoveni"[81], „români-transilvani"[82], „români-transilvano-bănăţeni" şi „români-unguri"[83]

Că „valahi (volohi, vlahi)" a fost numele extern al românilor, au recunoscut şi istoricul rus **V. Vasilevski** (1838-1899), istoricul, geograful şi lingvistul austriac de origine cehă **W. Tomaschek** (1841-1901), specialist în problemele ce ţin de trecutul istoric al Peninsulei Balcanice şi al Europei Răsăritene, precum şi scriitorul „democrat" şi revoluţionar rus, care şi-a scris impresiile despre România, **G. Uspenski** (1843-1902)[84].

Trezeşte un deosebit interes expresia definitorie aleasă de Karl Marx şi Friedrich Engels pentru a reda unitarul, întregul etniei românilor, şi anume „**valahi sau daco – români**" Toţi trei termenii expresiei au sens etnic. Tocmai acest lucru îi permitea lui Marx să admită comparaţia dintre ele: „**Valahii sau daco – românii, fiind populaţia majoritară în regiunea dintre Dunărea de Jos şi Nistru** (*subl. n.*), reprezintă un popor foarte amestecat, care aparţine la biserica ortodoxă, dar care vorbeşte o limbă de origine latină, mult asemănătoare cu italiana..."[85].

Şi francezul Aubry de la Motraye (1674 – 1743), umblând multă vreme prin Asia, Africa şi Europa, inclusiv prin Principatele Române (în 1711 şi 1714), şi-a publicat notele de călător şi cercetător. În observaţiile lui, mai ales privind Ismailul şi Căuşenii, găsim formulele corecte de **români-moldoveni** şi **români-munteni**. El zice: „Cea mai mare parte din locuitorii lui (e vorba de Ismail – *n.n.*), **sunt (români) munteni şi moldoveni** (*subl. n.*). Ei plătesc haraciul direct la Poartă..."[86]. Călătorul relatează în continuare că şi la Căuşeni cei mai mulţi dintre locuitorii lui sunt munteni şi moldoveni, ca şi la Ismail (adică **români** – *n.n.*)"[87]

În sec. al XIX-lea practic toate lucrurile revin la locurile lor. Românii sub acest nume sunt recunoscuţi şi de străini, sunt recunoscuţi ca locuitori ai vechii Dacii, adică ai României, iar Moldova, Valahia (Muntenia sau Ţara Românească), Bucovina, Transilvania, Basarabia – ca provincii româneşti. Bunăoară, francezul **Jean Henri Abdolonyme Ubicini** (1818-1884), vizitând ţările române, unde a participat nemijlocit la Revoluţia de la 1848 şi a contribuit substanţial la Unirea Principatelor, pentru care în 1867 şi

s-a acordat cetăţenia română[88], a scris un şir de lucrări asupra istoriei românilor. Cea mai importantă lucrare care ne-a rămas de la Ubicini este *Provinces d'origine roumaine: Valachie, Moldavie, Bucovine, Transylvanie, Bassarabie.* Făcând trimitere la istoricul dalmat Lucius, Ubicini afirmă în ultimul capitol al lucrării sale că valahii „se numeau în limba lor **români** sau **rumâni**", că „acesta era numele ce-l purtau părinţii lor în Dacia Traiană, că acesta este numele pe care îl poartă şi astăzi fiii sau nepoţii lor de la Carpaţi la Marea Neagră şi Adriatică"[89]

Spre a ne convinge că lucrarea lui Ubicini se referă în continuare la români şi România şi are atribuţie la tema noastră, vom mai reproduce din ea două pasaje, şi anume: „...De la acest râu blestemat (Prut) sunt mai departe **fraţi de acelaşi sânge** (*passim subl n.*), România nu se termină la munţii Carpaţi, care îţi pot limita priveliştea; însă de aici, de la aceşti munţi şi până în inima Ungariei, de unde, apoi, până la firavul râuleţ care o separă de Bucovina, iar de acolo până la Dunăre şi până la graniţa cu Machedonia, iar de acolo până la Prut şi **apoi până la Nistru**, munţi şi văi, câmpii şi ape hrănesc **oameni de aceeaşi rasă, limbă, religie, obiceiuri**: toate sunt aceleaşi; ei, **stăpânii acestor pământuri, răspund**: «**Sunt român**»" Şi mai la vale: **România Rusă (Basarabia)** este formată din provincia Basarabia, care a făcut parte din Moldova şi care prin trădare a fost dată Rusiei în 1812"[90].

Cu toate acestea, se întâmplă ca şi în sec. al XX-lea poporul român să mai fie numit de străini, din inerţie, cu numele etnic vechi – valahi, iar limba lui maternă – limba valahă. La începutul sec. al XX-lea (1904) marele istoric Nicolae Iorga, făcând o călătorie de cercetare istorică prin Basarabia şi Bucovina, întâlneşte la un hotel din Hotin un chelner evreu, care îi zice limbii române „limba valahă" Chelnerul, vorbind despre oraşul basarabean Bălţi, spune că „acolo vorbeşte toată lumea moldoveneşte, „Wolochesch" (adică limba valahă)"[91] Pentru acest evreu limba moldovenească şi limba valahă, adică română, e una şi aceeaşi limbă.

Şovinul şi românofobul maghiar Düeso Csaba, în lucrarea sa *Nines Kegyelem (Nu există milă şi îndurare)*, care a apărut la Budapesta în 1939, îi numea pe românii din Transilvania valahi. Pătruns de ură faţă de români, Csaba scrie în capitolul „Mărturisirea Leventului" următoarele: „Eu nu aştept sa vină răzbunarea. Nu aştept: voi suprima pe fiecare valah ce-mi va ieşi în cale. Pe fiecare îl voi suprima. Nici o îndurare! Voi aprinde noaptea satele valahe"[92].

În Bulgaria s-a păstrat până astăzi o minoritate etnică pe care bulgarii o numesc nu română, ci „valahă" Valahii în Bulgaria sunt circa 50 de mii şi sunt concentraţi în jurul Vidinului. Deoarece ultima instituţie de învăţământ cu pregătire în limba valahă a fost închisă încă în 1956, valahii din Bulgaria, spre a-şi păstra identitatea etnică, limba, folclorul şi tradiţiile culturale, au constituit în 1992 o Asociaţie apolitică şi non-profit a valahilor din Bulgaria. Asociaţia editează lunar publicaţia „Timpul"[93]

La Lvov există astăzi „biserica valahă" – o veche ctitorie a moldovenilor pribegiţi: Movilă, Stroici, Barnovski, Balici, Prăjescu, Lozonski, Ureche, Orâş şi alţii[94].

Deci, a spune „valah – valahi" sau „român – români" înseamnă a spune acelaşi lucru. Vecinii românilor, conştientizând identitatea acestor două nume, au trecut cu timpul de la numele etnic de „valahi" la cel de „români". Ambele nume au aceeaşi semnificaţie etnică şi aceeaşi conotaţie geografică.

Numele etnic intern „român – români" a câştigat competiţia în faţa echivalentului său pentru uz extern „valah – valahi" Acesta din urmă dispare cu timpul, precum dispare şi denumirea identică a limbii române – „limba valahă"

§ 3. ROMÂNIA – NUMELE ŢĂRII TUTUROR ROMÂNILOR

Numele geografic „România" înseamnă ţara locuită de români, ţara tuturor românilor, statul naţional românesc şi provine de la numele pe care românii şi l-au dat lor înşişi din cele mai vechi timpuri.

Există şi părerea că numele geografic „România" a apărut prin intermediul derivatului **românie** cu sens de **românime**, de **totalitate a românilor**, de teritoriu locuit de **poporul român**. Conceptul de „români", spune Vasile Arvinte, „a început să denumească ideea de românism, de sentiment naţional al românilor, şi să înglobeze [...] şi conceptul general de românime, totalitatea celor care vorbesc aceeaşi limbă, au aceeaşi origine şi aceleaşi idealuri"[95] Termenul „România", afirmă el, a existat prin denumirile de: Ţara Românească sau Muntenia, România Mică sau Oltenia, România Austriacă sau Transilvania, Moldo-România sau Moldova împreună cu Muntenia, România sau Moldova împreună cu Muntenia (cu sens de Principatele Române Unite), România ca ţară a tuturor românilor, ca stat naţional românesc, creat în 1918[96].

Se consideră că numele actual al ţării locuite de români a fost menţionat pentru prima dată de cercetătorul grec Dimitrie Daniil Philippide. În 1816 el a scris greceşte Povμουνια (Rumunia)[97] Această părere, fiind susţinută de istoricul român Petre P. Panaitescu[98], nu este împărtăşită de către istoricul Adolf Armbruster. Acesta din urmă consideră că alţi autori au folosit termenul „România" mai înainte. Martin Felmer (1720-1767), „cel mai valoros istoric sas din veacul al XVIII-lea", căutând, scrie A. Armbruster, să „exprime printr-o singură expresie realităţile contemporane lui, corespunzătoare Daciei antice, aşa cum a fost ea circumscrisă de autorii antici", găseşte că singurul element comun în acest spaţiu era poporul român „şi îi aplică denumirea de **Romanien**"[99], dar că „studiul" genezei noţiunii de „România", zice A. Armbruster, nu ar trebui să ocolească două menţiuni premergătoare istoriei lui Philippide: Ioannes Tomka Szaszky, care a scris **Romvlia** şi cea a lui A. F. Büsching, care a scris **Romulien**"[100].

Augustin Deac consideră că termenul „România" exista încă pe timpurile lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, la 1474. În articolul *Încă din sec. al XVI-lea Ţara Românilor era denumită România*, făcând trimitere la lucrarea *Corpus Juris Hungariae* (vol. I, 1000–1526, Budapesta, 1899, p. 381) şi relatând asupra denumirii statului nou format România la 1859, Augustin Deac scrie: „Este demn de relevat faptul că denumirea statului unificat **România**, adoptată oficial sub domnitorul Al. I. Cuza, a fost cunoscută şi folosită în documentele istorice atât în perioada care a precedat Unirea Principatelor Dunărene, cât şi mult înaintea acestui act, subînţelegându-se prin această denumire Ţara tuturor românilor. Astfel, denumirea de **România** este consemnată într-un document unguresc din anul 1474, din timpul lui Matei Corvinul, regele Ungariei, şi al lui Ştefan cel Mare, domnitorul Moldovei. Pentru a înfrâna poftele războinice ale regelui Ungariei, Matei Corvinul (de origine română, după cum se ştie), magnaţii clericali ai Bisericii romano-catolice şi nobilii feudali din Ungaria îl obligă pe acesta să nu poarte războaie după bunul plac timp de cinci ani şi numai atunci poate chema sub arme oştile claselor privilegiate [...], dacă regele sau ţara ar fi atacate din afară. Acest document [...] are următorul conţinut: „Singura excepţiune, dacă s-ar întâmpla ca împăraţii romanilor (ai Austriei – *nota lui A. Deac*) şi turcilor, regii Poloniei şi ai Bohemiei sau Paşa (al

României) ar ataca personal cu armata imperială această ţară (Ungaria – nota lui A. Deac) a Maiestăţii voastre"[101].

Este evident că ungurii, cunoscând bine autoritatea şi influenţa lui Ştefan cel Mare în Muntenia şi în Ardeal, dându-şi seama de originea etnică comună, cea romanică, a locuitorilor Munteniei, Moldovei şi Transilvaniei, îl numeau pe domnitorul Moldovei Paşă al României. Aici termenul „România" ar însemna Ţara tuturor românilor, însă ar însemna şi Moldova.

E important, mai susţine cercetătorul Augustin Deac, să avem un document care să ne demonstreze că „la curtea regală a Ungariei se folosea în anul 1474, în loc de Valahia sau Ţara Olahilor, cum se obişnuia până atunci, denumirea de România, după chiar felul de exprimare al poporului român în limba lui neaoşă"[102].

Noi, la rându-ne, considerăm că numele geografic „România", ca Ţară a tuturor românilor, a apărut mult mai devreme şi vine direct de la una din Romăniile Imperiului Roman (el însuşi fiind o mare Românie) şi anume de la România care cuprindea la început aria europeano-balcanică, iar mai apoi numai pe cea carpato-danubiano-pontică. O dată cu slăbirea, apoi cu destrămarea acestui imperiu, o dată cu migrarea şi amestecarea popoarelor, în multe regiuni ale fostului imperiu elementul roman şi influenţa limbii latine s-au redus. Arealul României din cuprinsul european-balcanic s-a micşorat şi el până a ajuns egal cu acela al vechii Dacii, mai bine zis – al Daco-României, adică al României, cel puţin, în frontierele ei din anul 1939.

Dovadă în acest sens ne pot servi mărturiile ungurului Ştefan Szántó, care a activat în Ţările Române în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. El a descoperit încă atunci pentru una din Vlahiile existente, şi anume pentru Ţara Românească, numele de **Romaniolia**, **Romandiola** şi **Romaniola**, care sunt nişte derivate de la termenul „România" Ştefan Szántó, într-un memoriu adresat curţii papale, cerca deschiderea la Roma a unui colegiu. Printre ţările care ar fi susţinut această idee el menţiona şi Romaniolia sau Valahia Inferioară. El scrie că funcţionarea colegiului „... o cere întreaga Ungarie, o invocă prea nobila Transilvanie, o roagă Dalmaţia, o imploră Romaniolia sau Valahia Inferioară..."[103]. În exemplarul doi al textului, Szántó, făcând o precizare pentru Valahia Inferioară, afirmă că locuitorii ei vorbesc o limbă italiană stricată. Citâm: „**Valahia Inferioară, care e numită Romandiola şi Romaniola**, e

o provincie anexată Transilvaniei, care odinioară se numea Dacia. Locuitorii ei vorbesc italica, dar corupţi totuşi astfel, încât pot fi înţeleşi de către italicii adevăraţi"[104].

Numele teritoriului naţional al românilor – România – în forma lui precedentă România a fost atestat în surse istorice încă în anul 334. Gheorghe Şincai, relatând asupra perioadei de domnie a lui Constantin cel Mare, anume despre supunerea de către acesta în anul 334 a sarmaţilor, care se aflau la răsărit de Nistru, găseşte în „Fasti consulares Idatiani" (Lista anuală a înalţilor demnitari ai statului sau a funcţionarilor şi a preoţilor – *n.n.*) menţionarea în acest an a termenului „**România**" Citătm: „Fiind consulii Optat şi Paulin, sarmatele, şerbii, toţi împreună, pre domnitorii lor i-au izgonit în **România**"[105]

Desigur că **România** putea fi şi denumirea Imperiului Roman întreg, dar putea fi şi un areal aparte, cel carpato-danubiano-pontic, cel dinspre Nistru. Oricum, scriind alături **România** şi **România**, spre a le compara, şi cunoscând că România ca întreg imperiu se împărţea într-o mulţime de **Românii**, ne convingem că anume una dintre ele a rămas pe teritoriul vechii Dacii să păstreze numele Imperiului Roman, anume România. Nume care câteva secole a fost uitat, dar care a apărut în memoria patrioţilor români (moldoveni şi munteni) în perioada pregătirii pentru unirea Moldovei şi Munteniei în 1859.

După cum etnonimul „român" vine de la „roman" („romanus") prin schimbarea lui „a" în „â", la fel şi numele geografic al ţării tuturor românilor **România** ar putea să vină de la **România** prin schimbarea aceluiaşi „a" în „â" Când? Nu contează. Important e că numele Ţării tuturor românilor se pronunţă în formula **România – România** mai mult de o mie şase sute de ani, adică cel puţin din anul 334.

Şi faptul că termenul geografic **România** se scrie în engleză **Romania**, iar în franceză **Romanie**, asemănător cu Romaniile Imperiului Roman, ne-ar putea susţine în convingerea noastră că numele geografic „România" a apărut în trecutul îndepărtat.

Un alt argument în favoarea tezei noastre ar putea servi păstrarea denumirii geografice şi statale **România** numai „în numele provinciei italieneşti **Romagna**"[106], care se pronunţă la fel ca şi numele Ţării noastre – România. În acest context este profund semnificativă afirmaţia lui Nicolae Iorga că „Ţara Românească a avut odinioară un sens pe care foarte mulţi l-au uitat şi unii nu l-au înţeles niciodată. Ea însemna **tot pământul locuit etnograficeşte de români**"[107]

Numai Ţara Românească ca una din Românii (sau ca o parte a acelei Românii, care avea să devină România), şi-a păstrat numele până la capăt. Numele României ca un tot întreg al teritoriului populat de români, probabil existent până la împărţirea lui în Moldova, Muntenia şi Transilvania, a fost uitat pentru circa 600 de ani.

După A. Armbruster, denumirea de „Moldova" este tot geografică şi nu redă „fundamentul etnic al statului"[108]. Acest fundament, consideră savantul, „a fost exprimat în Evul Mediu prin derivări de la numele poporului său, adică de la români, vlahi: **Moldovlahia, Maurovlahia, Valachia Minor (sau Maior), Rosovlahia** sau, îndeosebi, de către poloni, pur şi simplu **Valachia**"[109]

Cât priveşte Ţara Românească, după A. Armbruster, „ea conţine totodată, în egală măsură, un element localizator, teritorial (**Ţara**) şi unul naţional (**Românească**) care se precizează reciproc: Ţara este spaţiul geografic locuit de români; de aceea ea este Românească"[110].

Ţinând cont de aceste două momente expuse de A. Armbruster, putem conchide că în multele nume date de străini Moldovei elementul naţional, cel de valah (român) se conţine în termenul Vlahie (Valachia), pe când cel teritorial – în „Moldo-", „Mauro-", „Minor (Maior-)" „Roso-" Polonezii i-au zis Moldovei „Valachia" numai pentru că au vrut să concretizeze „fundamentul etnic al statului" Înşişi locuitorii Moldovei nu făceau acest lucru doar din motivul că ei, considerându-se de aceeaşi etnie cu fraţii lor din Muntenia şi Transilvania, „nu aveau nevoie să menţioneze acest adevăr vădit în denumirea statului lor" Totuşi, când o cere situaţia, ei menţionează originea comună a celor trei state româneşti. Să ne amintim de felul în care Ştefan cel Mare a numit Muntenia – „L'altra Valachia"; sau cum primarii din Câmpulung şi Suceava, ambii din Moldova, îi cer în vara lui 1595 primarului Bistriţei din Transilvania Johannes Budaker să permită trecerea negustorilor şi a persoanelor cu treburi din Moldova în Transilvania, aşa cum Moldova „iaste o ţară c-alaltă", altfel zis ca Transilvania sau Muntenia, şi că trebuie „să lăsaţi cum au fost obiceaiul mai de-nainte vreame, paci şi tocmeale bune"[111]. O „ţară c-alaltă" înseamnă că şi Moldova este o ţară-soră, o ţară cu locuitori de aceeaşi origine etnică, o ţară românească, ca şi Transilvania şi Muntenia.

Aşadar, numele geografic „România", însemnând ţara locuită de români, Ţara tuturor românilor sau a unei părţi a acestora, statul

național românesc, și conținând numele pe care românii și l-au luat pentru ei înșiși, provine de la numele etnic „român – români" și a avut forma sa precedentă de România. Anume România care cuprindea arealul carpato-danubiano-pontic, adică arealul Daciei antice. Cu termenul „România" adesea era denumită și Moldova.

§ 4. „VALAHIA, VALACHIA, VLAHIA" – DENUMIRI EXTERNE ALE ȚĂRILOR ROMÂNE

Am menționat în paragrafele precedente că prin „Valahia, Valachia, Vlahia" străinii au denumit teritoriile populate de valahi (români). Șerban Papacostea susține că termenul „Valahia" derivă din România"[112]. Conform opiniei lui D. Cantemir, „Valahia a constituit un tot întreg până la 1274, când „domnia lui Ioan, principele românilor, a fost despărțită în cele două principate de astăzi, adică cel al Moldovei și cel al Munteniei"[113]. Precizăm că ideea divizării Valahiei în două părți a fost expusă înaintea lui Cantemir de către un autor anonim, în 1699. Acesta, în lucrarea *Descriere „curioasă" a Moldovei și Țării Românești*, sublinia că **„mai înainte aceste țări** (Moldova și Muntenia – *n.n.*) **erau o parte din vechea Dacie și se numeau împreună Valachia** (*subl. n.*). Apoi țara s-a împărțit în două părți: partea cea mai întinsă s-a numit Moldova, iar cea mai mică a fost numită Țara Românească"[114]. Anul 1274 presupus de D. Cantemir ca an al divizării acelei Valahii în Moldova și Țara Românească nu este acceptat de istoricii contemporani. Se consideră că acest an ar putea fi 1330, anul cuceririi independenței de către Muntenia (Țara Românească).

Pe parcursul sec. XVI-XIX, pentru străini, dar nu rareori și pentru români, toate Țările Românești erau niște Valahii (Vlahii). Totuși, denumirea de Valahia a fost conservată mai mult pentru Muntenia. Deși Muntenia a fost denumită și *Terra Transalpina* și *Terra Basarab* (*Țara lui Basarab*), „numele adevărate și dominante, afirmă istoricul A. Armbruster, au fost cele de Valachia, Terra Valachorum, Țara Românească"[115].

După istoricul Eugen Stănescu, termenul „Valahia" are mai multe sensuri. Ocupându-se de studierea conștiinței de unitate teritorială a poporului român, de unitate a teritoriului românesc în lumina mărturiilor externe, savantul s-a oprit și asupra denumirii geografice

de Valahia ca un întreg, ca noţiune fundamentală cu patru sensuri principale, dar şi asupra părţilor ei componente – Valahiile ei.

Istoricul afirmă că numele „Valahia" a fost folosit în următoarele patru sensuri: **pentru statul numit Ţara Românească, pentru statul denumit Moldova, pentru teritoriul Ţării Româneşti şi pentru cel al Moldovei, luate împreună, şi pentru întreg teritoriul locuit de poporul român**[116]

E. Stănescu susţine că termenul „Valahia" sau „Vlahia" cu sensul de *Ţara Românească* se folosea în Cancelaria papală începând cu a doua jumătate a sec. al XIV-lea, după care a fost preluat de Cancelaria regelui maghiar şi de aceea a împăratului romano-german Sigismund. Acesta din urmă folosea, pe lângă forma latină, şi pe cea germană de „Walachey"[117]

Termenul „Valahia" pentru Ţara Românească era folosit şi în Cancelaria munteană a lui Mircea cel Bătrân[118] (în documentele de expresie latină), dar şi în cea a lui Ştefan cel Mare prin expresiile „per Maiorem Valachiam", „in Magna Valachia", „Maior Valachia" „per eandem Valaciam", ultima însemnând că Ţara Românească nu era unica Valachie[119]

Cu termenul „Valachia", asemănător Munteniei, precum a fost menţionat mai sus, a fost denumită şi Moldova. Aceasta demonstrează că cei ce foloseau termenul de „Valahia" pentru ambele Ţări Româneşti erau conştienţi de faptul că ele au aceeaşi origine şi sunt populate de acelaşi popor[120].

Termenul de „Valahia" pentru Moldova este folosit îndeosebi de Cancelaria papală (din a doua jumătate a sec. al XIV-lea, deci din aceeaşi perioadă ca şi pentru Muntenia) şi de cea polonă. Bunăoară, în actul din 1387, prin care sfatul boieresc al domnitorului Moldovei reconfirma actul de vasalitate faţă de regele Poloniei, Petru Muşat este numit „Voyewode Muldavensis", iar neamul şi ţara – „Gentem ac terram suam Valache", pe când „întreaga obşte a locuitorilor" este denumită „aliorum omnium terrigenarum terre Valachie"[121].

Istoricul E. Stănescu aduce multe mărturii din hărţi, de la călători, cercetători (G. Sphrantzes – 1476, Ghillebert de Lannoy – începutul sec. al XIV-lea, Ioan de Ryza – sec. al XV-lea, Givanni Maria Angiolello, Petre Opalinski, Leonard Gorecki – 1578, Andrei Tarnowski – a doua jumătate a sec. al XVI-lea), care denumesc Moldova **Vlachia** sau **Volachia, Walachie, Blachia, Wallasquie, Terram Walachie, Wallachey**[122].

Moldova este denumită Valahia şi în sec. al XVII-lea. Într-o relaţie italiană din 1606 Moldova este Valacchia, iar la Cristofor Hryszkowiez (1630) – Walachey. E. Stănescu mai relatează că „un informator german din 1652, descriind solemnităţile de la nunta lui Timuş Hmelniţki cu fiica lui Vasile Lupu, îl socoteşte pe acesta din urmă ca Domn în Wallachey, că diplomatul polon Joan Ghinski îi spunea Domnitorului Moldovei „Duc de la Valachie"[123]

Comparând „toate" Vlahiile cu sensul de Muntenia, menţionate de E. Stănescu în studiul său[124], şi anume: Valahia, Vlahia, Walachey, Valahia Transalpină, Blachia, Ungrovlahia, Valahia Mare, Valahia Bassa, Valahia Ulteriore, Valahia Superiore şi altele, cu „toate" Valahiile care denumeau Moldova, cum ar fi: Valahia, Vlachia, Walachie, Maurovlahia, Blachia, Volachia, Wallasquie, Terram Walachie, Rossovlahia, Moldovlahia, Claine Walachei, Wallachie la Petite, Wallachia Nigra şi altele, ne convingem că străinii, dar şi autohtonii care scriau acte şi documente domneşti, demersuri pentru străini (le scriau în alte limbi decât cea română), denumeau şi Muntenia, şi Moldova cu acelaşi nume – Valahia. Şi străinii, şi locuitorii ambelor Principate erau conştienţi de faptul că ţările lor nu sunt numai vecine, ci au aceeaşi origine etnică, istorie, cultură; că băştinaşii lor vorbesc aceeaşi limbă şi duc un mod de viaţă asemănător, că sunt numiţi de străini la fel – **valahi**, ei înşişi numindu-se cu acelaşi nume – **români**; că sunt unul şi acelaşi popor. Micile deosebiri în denumirile Moldovei şi Munteniei ca Valahii, admise de străini, după E. Stănescu, se făceau în mod conştient numai spre a preciza şi a delimita o ţară-soră de cealaltă şi, totodată, spre a nu admite o identificare absolută sau unele confuzii. Oricum, Moldova era şi ea o Valahie. Termenul de „Moldovlahia" (Valahia Moldovenească), cel de „Rosovlahia" (Valahia dinspre ruşi), precum şi „Ungrovlahia" (Valahia dinspre unguri, adică Muntenia), demonstrează anume acest lucru.

Şi totuşi termenul mai frecvent utilizat de străini pentru Moldova a fost acel de „Moldovlahia", care, după Hurmuzaki şi Iorga, a fost pus în circulaţie de bizantini încă la începutul sec. al XV-lea, la 1401, şi s-a aflat în uz mai mult de patru secole, până la 1859 – anul Unirii Principatelor[125].

Considerăm justă părerea că străinii, utilizând termenul de „Moldovlahia" o perioadă istorică destul de îndelungată, au vrut să

concentreze în acest nume cele două realităţi: existenţa **de facto** şi **de jure** a statului cu numele Moldova, pe de o parte, şi apartenenţa moldovenilor la poporul valah, adică român, pe de altă parte. Românii moldoveni foloseau această denumire şi pentru a se alinia la practica diplomaţiei străine. Ei foloseau terminologia derivată de la „valah" De exemplu:

• După plecarea lui D. Cantemir în Rusia, caimacam la moldoveni a fost numit la 26 septembrie 1711 Ioan-Vodă. Acesta îşi scria titulatura astfel: „Ioan Mavrocordat, mare dragoman al puternicei împărăţii şi Caimacam a toată Moldovlahia"[126].

• În firmanul noului sultan turcesc Mahmud de reînnoire a domniei lui Grigore – Vodă (24 septembrie 1730) se spune că acesta este numit la domnia Moldovlahiei[127], scaunul domnesc al Moldovei fiind numit scaunul Moldovlahiei[128].

• Simion Movilă, domnitorul Moldovei, era considerat de fiul său, Petru Movilă, voievod al Moldovlahiei". Acest lucru îl confirmă epitaful de pe placa de argint de pe mormântul lui Petru Movilă din Catedrala Adormirii Maicii Domnului, înălţată de marele cărturar român moldovean pe teritoriul mănăstirii Lavra-Pecerska din Kiev. El conţine următorul text: „În acest mormânt a fost aşezat trupul marelui şi slăvitului bărbat Petru Movilă, fiul preaputernicului voievod al Moldovlahiei Simion Movilă..."[129]

• Mitropolitul Petru Movilă îl considera şi pe Vasile Lupu cârmuitor a toată Moldovlahia" În lămurirea la cea mai importantă lucrare teologică a lui Petru Movilă *Mărturisirea ortodoxă* se menţionează că, pentru ca lucrarea dată să fie acceptată de Sinodul din Constantinopol, ea a fost trimisă într-acolo în 1642 „prin mijlocirea Prealuminatului şi Preacucernicului Domn şi Cârmuitor a toată Moldovlahia, Chir Io Vasile Voievod"[130].

Conform opiniei lui P. Panaitescu, faptul că Moldova era adesea numită în titlul domnitorilor din veacul al XV-lea, în hrisoavele lor slavone, în inscripţii de pe broderii – **Moldovlahia**, demonstrează că „domnii şi poporul aveau conştiinţa că această ţară era românească, era o Moldovă *românească*" [...], că „Moldova era şi ea o **Valahie, adică o Românie**" [...], că „Moldovlahia" înseamnă pur şi simplu **România moldovenească**, ţara volohilor (românilor) din părţile Moldovei"[131].

• Pentru a demonstra că termenul „Valahia" a fost folosit şi pentru desemnarea teritoriului Ţării Româneşti şi al Moldovei, luate împreună, E. Stănescu citează spusele Papei Eugeniu al IV-lea într-un act din 1443 şi anume că Valachia este teritoriul aşezat între Bulgaria şi Rusia, adică teritoriul care cuprindea ambele Ţări Româneşti[132].

• În actele diplomatice ale lui Ştefan cel Mare, Ţării Româneşti, care era denumită deseori Valahia Maior, Magna Valahia, i se mai spunea şi „l'altra Valachia", adică cealaltă Valahie, sau „una dintre cele două" Valahii[133]

• Eugen Stănescu menţionează că pe la mijlocul sec. al XVII-lea cele două Ţări Româneşti erau deseori numite în latină „tutte due le Valacchie" şi în italiană „dell'una el'altra Valachia..."[134].

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea întâlnim desemnarea teritoriului comun al Ţării Româneşti şi al Moldovei cu o denumire ce redă caracterul etnic comun al acestor două ţări, şi anume pe cel valah. E vorba de termenul **Vlaho – Bogdania**. În perioada menţionată, când Grecia îşi intensifica lupta de eliberare de sub turci, unul dintre patrioţii greci, Rogas Velestilis-Fereos (1757-1798), care se aflase mult timp în Ţara Românească, se pregătea să plece în Grecia şi să proclame acolo începutul eliberării patriei sale. În acest scop el a elaborat un *Manifest* care începea cu deviza „Libertate, Egalitate, Fraternitate" Textul *Manifestului* cuprindea o Proclamaţie, o Constituţie a noului stat şi regim, precum şi un cântec, *Thurios*. După patriotul grec, Constituţia era destinată „locuitorilor din Rumelia, din Asia Mică, din insulele mediteraniene şi din **Vlaho-Bogdania** (Ţara Românească şi Moldova)"[135].

• Echivalarea Valahiei prin Dacia, menţionarea teritoriului Daciei antice prin Flaccia, denumire ce vine de la numele generalului roman Flaccus, care ar fi cucerit Dacia, demonstrează că termenul de „Valahia", „în unele cazuri, tinde să desemneze în linii mari teritoriul de azi" al României. Acesta, afirmă E. Stănescu, „este un lucru deosebit de important în ce priveşte procesul pe care îl putem numi de dezvoltare a conştiinţei de unitate teritorială"[136].

• Numele etnic propriu de **român – români, rumân – rumâni,** ca şi denumirea **limba română**, au apărut în mijlocul poporului român înainte de secolele VIII-IX, adică în perioada plăsmuirii şi cristalizării acestuia. Românii au păstrat cu sfinţenie numele lor etnic.

• Termenul **român**, având un sens etnic unitar şi evoluând prin Romanus şi Roman, este mai vechi decât termenii particulari, cu semnificaţie geografică, de localizare: moldovean, muntean, basarabean, oltean ş. a. m. d. care au apărut începând cu sec. al XIV-lea.

• O perioadă foarte îndelungată (aproximativ un mileniu) poporul român a avut şi al doilea nume – cel de valah –, care, fiind dat de străini, era un nume de uz extern. Ambele nume au semnificaţie etnică şi sunt identice. Afirmaţia istoriografiei sovietice că valahii n-au fost înşişi românii, ci au fost cei mai apropiaţi strămoşi ai popoarelor romanice de est, nu rezistă. Valahii nu sunt strămoşii românilor, inclusiv ai celor moldoveni, ei sunt românii înşişi. **A spune valah – valahi sau român – români înseamnă a spune acelaşi lucru.** Un şir întreg de istorici străini şi autohtoni ne conving că **numele român şi valah sunt identice şi constituie numele poporului român.**

• Faptul că termenul „român" (prin „Bodea Românul") cu semnificaţie etnico-unitară a apărut în scris pentru prima dată în Moldova, la 13 martie 1489, într-un Act al Cancelariei lui Ştefan cel Mare, precum şi faptul că cele mai multe atestări ale numelui „român" în forma lui cu „o" se găsesc în tipăriturile şi cronicile, de asemenea moldoveneşti, demonstrează caracterul românesc al Moldovei încă în Evul Mediu.

• Numele etnice „român" şi „valah" ale poporului român s-au păstrat în denumirile statelor create de el: Valahia (cu diferite semne de distincţie), Ţara Românească, România. Forma precedentă a termenului „România" a fost „România" Cu timpul numele etnic intern **român – români** şi denumirile **limba română** şi **România** câştigă în faţa echivalentelor lor pentru uz extern **valah – valahi, limba valahă** şi **Valahia**. Acestea din urmă rămân pentru istorie.

• Numele geografic „România", care înseamnă ţara locuită de români, Ţara tuturor românilor, statul naţional românesc şi care conţine numele luat din cele mai vechi timpuri de înşişi românii, provine de la numele etnic „roman-român" şi derivă de la numele geografic al unei părţi sau al întregului Imperiu Roman – România, apărut în perioada formării şi consolidării poporului român.

• În numele „Moldovlahia" cu care adesea era denumită Moldova, erau puse două semnificaţii: cea etnică şi cea geografică, de localizare a etnonimului „valahi" („români"). „Moldovlahia" era

o „Moldovă românească", o „Românie moldovenească" tot aşa cum „Ugrovlahia" era o „Românie dinspre unguri" sau o „Românie muntenească"

• În Evul Mediu nu se cunoştea o naţiune moldovenească, un etnonim „popor moldovenesc" sau un glotonim „limba moldovenească" care ar fi fost diferite de cele valahe (române).

• Termenii „moldovean – moldoveni" nu conţin semnificaţii etnice, ci numai geografice, regionale, de localizare a etnonimului. Denumirea „Moldova" este geografică, regională şi nu redă „fundamentul etnic al statului"

NOTE

A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 17.

Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Academia Româno-Americană de Ştiinţe şi Arte, vol. IV, 1984, p. 20.

Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor*, Bucureşti, 1993, p. 18.

Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneştilor*, în „Magazin istoric", nr. 2, 1981, p. 12.

Anonymus Bele regis notarius, *Gesta Hungarorum*, IX, ed. G. Popa-Lisseanu, Bucureşti, 1934, p. 32, citat de A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 38-39.

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 38, nota 65.

Ş. Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 231.

[8] Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, în M. Costin, *Opere alese*, Chişinău, 1957, p. 58.

Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1993, p. 5.

[10] Ibidem, p. 95-96, cu referire la Joannes Lebelius, *De oppidio Thalmus. Carmen historicum*, ed. Ioannes Seivert, Cibinii, 1779, p. 11-12. („Quorum reliquiae Romanensi lingva utuntur Solo Romanos nomine, sine re repraesentantes. Idcirco Vulgariter Romuini sunt appellati".)

[11] Eugen Stănescu, *Semnificaţii istorice ale numelui poporului şi ţării noastre*, în „Magazin istoric", nr. 10, 1969, p. 38.

[12] E. Stănescu, *Premisele medievale ale conştiinţei naţionale româneşti din veacurile XV-XVII*, în „Studii. Revistă de istorie", nr. 5, 1964, p. 972.

[13] Ibidem, p. 980.

[14] Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*. Studiu filologic, Bucureşti, 1983, p. 90.

[15] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 80.

[16] A. Niculescu, *Romanitate – românitate*, în revista „Limba Română" Chişinău, nr. 6, 1995, p. 32.
[17] Ibidem, p. 35.
[18] Melchisedec, *Apendice la Cronica Huşilor*, în *Cronica Huşilor*, Bucureşti, 1869, p. 13-14.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem, p. 20.
[21] Ibidem, p. 20-21.
[22] Ibidem, p. 30.
[23] Ibidem, p. 31.
[24] Ibidem, p. 42.
[25] Ibidem, p. 43 şi *Introducere la Cronica Huşilor*, p. 40.
[26] Ibidem, p. 45 şi *Introducere la Cronica...* p. 31.
[27] Ibidem, p. 69.
[28] Ibidem.
[29] Ibidem, p. 61.
[30] Ibidem, p. 69.
[31] Ibidem, p. 70.
[32] Ibidem, p. 73.
[33] Ibidem.
[34] Melchisedec, *Cronica Huşilor*, p. 21, cu referire la *Uricariul domnesc*, part. I, f. 58 – 64.
[35] E. Stănescu, *Semnificaţii istorice...*, p. 38.
[36] V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 37, cu referire la Theodor Gartner, *Uber den Volksnamen der Rumänen*, Csernowitz, 1893, p. 19.
[37] E. Stănescu, *Numele poporului român şi primele tendinţe umaniste interne în problema originii şi continuităţii*, în „Studii. Revistă de istorie" XXII, 1969, Bucureşti, p. 190, citat de V. Arvinte, *Op.cit.*, p. 43.
[38] E. Stănescu, *Semnificaţii istorice...*, p. 39.
[39] *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, p. 188
[40] S. Stănescu, *Semnificaţii istorice...*, p. 39.
[41] Ibidem.
[42] V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 80.
[43] Ibidem, p. 35-36, cu referire la Theodor Gartner, *Op. cit.*, p. 19.
[44] Ibidem, p. 70,
[45] M. Costin, *Op. cit.*, p. 57-58.
[46] Petre P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, ed. a II-a, Bucureşti, 1994, p. 76. A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 109.
[48] В. Ф. Шишмарев, *Романские поселения на юге России*, Leningrad, 1975, p. 13.

[49] Ibidem, p. 53. „Резолюция Петра относительно 4000 рядовых волохов, о наделении которых землей ходатайствовал Кантемир", „волошский корпус" „волошский элемент", „волошский народ", „Волошина, т. е. Молдавия" „молдаване или волохи", „большинство волохов молдавского полка были молдаване"

[50] Ibidem, p. 47 – 48. „Указ разрешавший... принимать на службу людей как сербского, болгарского, македонского и волошского народов, так и албанской, далматинской, черногорской, герцеговинской, боснийской, хорватской, славянской из Срема, из Унгарской, Баната, Темешварского наций, из Трансильвании, из Валахии, из Молдавии и прочих православной веры"

[51] Ibidem, p. 59.

[52] K. Marx, *Manuscrisul B 63*, în *Însemnări despre români*, Iaşi, Editura Moldova, 1995, p. 133.

[53] Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneştilor*, în „Magazin istoric", nr. 2, 1981, p. 12.

[54] Ibidem.

[55] Ibidem.

[56] Ibidem, p. 13.

[57] E. Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina menţiunilor externe.„ Valahia" şi sensurile ei*, în „Studii. Revistă de istoric", nr. 6,1966, p. 1106, cu referire la *Documenta Historia Romaniae*, B. Ţara Românească, I (1247 – 1500), Bucureşti, 1968, p. 36.

[58] Ibidem, p. 1109, cu referire Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Bucureşti, 1913, p. 332, 341, 346.

[59] Ibidem, p. 1119.

[60] Giuzeppe Piccillo, *„Moldovenesc-român" în documentele misionarilor catolici (secolele XVII-XVIII)*, în revista „Limba Română", Chişinău, nr. 1-3, 1997. p. 24.

[61] Письмо молдавского господаря Дуки Львовскому братству объ отпечатании псалтыри и поученіи на валахскомъ языке, но буквами славянскими для простого народа, în С. Н. Палаузов, *Румынскія Господарства Валахіа и Молдавія въ историко-политическомъ отношении*, Sanct-Petersburg, 1859, p. 296.

[62] Varlaam, *Opere*, Chişinău, 1991, p. 534-535.

[63] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 19, cu referire la Cacsar, *De bello Gallico*, II, 24, VII, 7 şi 64.

[64] Ibidem.

[65] Ibidem, p. 20.

[66] Ibidem, p. 20-21.

[67] Ibidem.

[68] Ibidem, p. 22,

[61] N. Smochină, *Cine a tradus în sec. al XV-lea „Floarea darurilor" româneşte?*, în revista „Magazin istoric", nr. 7-8, 1968, p. 49.

[70] *Dicţionar enciclopedic român*, vol. I, Bucureşti, 1962, p. 134.

[71] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 49, cu referire la *Acta Clementis*, p. VI (1342-1352). E. Registis Vaticanis aliisque fontibus collegit Aloysius L. Tăutu, Roma, 1960, p. 100-101; vezi şi Şerban Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 232.

[72] Şerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea*, Bucureşti, 1993, p. 183-184, cu referire la A. Armbruster, *Nochmals „Herzoge Râmunc ûzer Ibidem Vlâchen land"*, în vol. *Auf den Spuren den eigenen Identität, Bukarest*, 1991, p. 81-82. Vezi şi A. Armbruster, *Romanitatea românilor*, Bucureşti, 1993, p. 43.

[73] E. Stănescu, *Premisele medievale...*, p. 970 – 971.

[74] Ibidem, p. 971, cu referire la Hurmuzaki-Iorga, XII, p. 99.

[75] V. Şişmariov, *Op. cit.*, p. 13, cu referire la Gorski K., *Historya jazdy polskiej*, Krakow, 1894, p. 106.

[76] Ibidem, p. 12, nota 2, cu referire la Gorski K., *Op. cit.*, p. 104, 331-334.

[77] *România. Documente străine despre români*, ed. a II-a, Bucureşti, Direcţia Generală a Arhivelor Statului din România, 1992, p. 62, citat de Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Chişinău, Ed. Universitas, 1992, p. 163.

[78] С. Н. Палаузов, *Румынскія Господарства Валахіа и Молдавія въ историко-политическомъ отношеніи*, Sanct-Petersburg, 1859, p. 71. Redăm textul în limba rusă:
„Война была стихіей для Стефана, въ немъ во всемъ былъ виденъ первообразъ Михаила Храброго, и подобно ему, воевода Молдавіи прекращалъ военныя действія на одной стороне для того только, чтобъ внезапно ударить въ другую. Не закалять ли силы молдавскихъ румыновъ для того, чтобъ схватиться грудь съ грудью съ кровнымъ врагомъ ихъ веры и народности – фанатизмомъ турокъ"

[79] Евгений Голубинский, *Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей болгарской, сербской и* ***румынской*** *или* ***молдо-валашской***, Moscova, 1871.

[80] Ibidem, p. 334.

[81] Ibidem, p. 337.

[2] Ibidem, p. 393.

[83] Ibidem, p. 395, 398.

[84] Culegerea *Бессарабия*, Moscova, 1903, p. 175.

[85] К. Маркс и Ф. Энгельс, *Британская политика. – Дизраэли. Эмигранты – Мадзини в Лондоне. Турция*, în *Сочинения*, издание второе, Moscova, том 9, 1957, p. 7. „**Валахи, или дако-румыны**, составляющие основную массу населения области, расположенной между нижним Дунаем и Днестром, представляют собой чрезвычайно

смешанный народ, принадлежащий к православной церкви и говорящий на языке, который происходит от латинского и во многом напоминает итальянский..."

[86] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 514, cu referire la *Voyages du Sr. A. de la Motraye en Europe, Asie et Afrique...*, vol. II, Haga, 1727.

[87] Ibidem, p. 515.

[88] Revista „Anale de istorie", nr. 2, 1980, p. 45-46, art. lui L. Copoiu.

[89] Revista „Anale de istorie", nr. 6,1980, p. 122.

[90] V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 165, cu referire la M. A. Ubicini, *Provinces d'origine Roumaine. Valachie, Moldavie, Bukovine, Transylvanie, Bassarabie*, Paris, 1866, p. 4; 217.

[91] Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, Editura Fundaţici Culturale Române, Bucureşti, 1995, p. 44.

[92] Revista „Anale de istorie", nr. 3,1980, p. 98, cu referire la Milton G. Lehrer, *Ardealul – pământ românesc*, Bucureşti, 1944, p. 218.

[93] Ziarul „Ţara" din 21 iunie 1996.

[94] Gheorghe Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia* (în continuare Gh. Bezviconi, *Călători...*), Bucureşti, 1947, p. 34.

[95] V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 213.

[96] Ibidem, p. 147-174.

[97] Ibidem, p. 28.

[98] Petre P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, ed. a II-a, Bucureşti, 1994, p. 66.

[99] Armbruster, Op. cit., p. 261, cu referire la M. Felmer Kurzgefasste Historische Nachricht von der, *Wallachischen Völkerschaft überhaupt und derjengen insonderheit der heut zu Tage in dem Köyserlichen Koniglichen Erb – Fürstenthurm Siebenbürgen anzutreffen ist*, în „Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde", VII, 1867, p. 419.

[100] Ibidem, p. 261, nota 81.

[101] Nicolae Dabija, *Există o istorie a Moldovei*, în săptămânalul „Literatura şi arta" din 25 aprilie 1996, cu referire la Augustin Deac, *Încă din sec. al XV-lea Ţara Românilor era denumită România*, în ziarul „Vremea" din 6 mai 1994.

[102] Ibidem.

[103] Şerban Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 233, cu referire la *Monumenta Antiquae Hungariae*, ed. L. Lukacs, B. T., I, 1550-1579, Roma, 1969, p. 755. În limba originalului: „...rogat universa Ungaria, obtestatur nobilissima Transylvania, orat Dalmatia, obsecrat Romaniolia sive Valachia inferior "

[104] Ibidem („Valachia inferior, quae Romandiola et Romaniola dicitur, est provincia annexa Transilvaniae, quae olim Dacia dicebatur. Incolae eius lognuntur italice, sed corrupte; ita tamen ut possind a veris italis, intelligi").
[105] Gheorghe Şincai, *Hronica românilor*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, tom I, p. 76.
[106] V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 83.
[107] Nicolae Iorga, *Români şi slavi, români şi unguri*, Bucureşti, 1922, citat de Ş. Papacostea, *Op. cit.*, p. 235.
[108] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 48.
[109] Ibidem.
[110] Ibidem, p. 47.
[111] *Documente şi însemnări româneşti din sec. al XVI-lea,* Bucureşti, 1979, p. 195 – 196.
[112] Şerban Papacostea, *Op. cit*, p. 233.
[113] D. Cantemir, *Historia Moldo – Vlahica*, în *Opere complete*, IX, vol. 1, Bucureşti, 1983, p. 411.
[114] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, 1983, p. 632.
[115] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 47.
[116] E. Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina menţiunilor externe. „Valahia" şi sensurile ei.* În „Studii, Revistă de istorie", nr. 6, 1968, p. 1105.
[117] Ibidem, p. 1106, cu referire la Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente referitoare la istoria românilor*, 1-2, p. 158 şi urm.
[118] Ibidem, cu referire la *Documenta Historica Romaniae, B. Ţara Românească*, I. (1247-1500), Bucureşti, 1966, p. 36, şi Hurmuzaki – Densuşianu, *Op. cit.*, p. 341 – 342.
[119] Ibidem, p. 1109, cu referire la Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Bucureşti, 1913, p. 332, 341, 346.
[120] Ibidem, p. 1110.
[121] Ibidem, cu referire la Hurmuzaki-Densuşianu, *Op. cit.*, p. 297 şi M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi, p. 601.
[122] Ibidem, p. 1110 – 1111.
[123] Ibidem, p. 1111.
[124] Ibidem, passim (p. 1105-1123).
[124] Ibidem, p. 1112.
[125] *Cronica Ghiculeştilor,* Bucureşti, 1965, p. 127.
[127] Ibidem, p. 319.
[128] Ibidem, p. 483.
[129] Gh. Bobână, *Petru Movilă. Portretul unui destin*, Chişinău, 1996, p. 13.
[130] Petru Movilă, *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe*, Chişinău, 1996, p. 182.

[131] P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, Bucureşti, 1994, p. 81-82,

[132] E. Stănescu, *Unitatea teritoriului...*, p. 1114, cu referire la Hurmuzaki – Densuşianu, *Op. cit.*, p. 578.

[133] Ibidem, p. 1115, cu referire la Ioan Bogdan, *Op. cit.*, p. 344.

[134] Ibidem, p. 1116.

[135] Studiul Directorului General de studii medievale şi neoclenice al Academiei din Atena, Grecia, Leandros Vranoussis, în „Magazin istoric", nr. 3, 1981, p. 42-45; 51.

[136] E. Stănescu, *Unitatea teritoriului....*, p, 1118, cu referire la Marin Popescu Spineni, *România în istoria cartografiei până la anul 1660*, II, 1938, p. 6.

CAPITOLUL II

ATESTĂRI STRĂINE PRIVIND ROMANITATEA ŞI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR (sec. XI-XX)

Deşi descendenţa romană a românilor, inclusiv a celor moldoveni, a fost fundamental demonstrată de istoricii şi lingviştii autohtoni şi de cei străini, e necesar totuşi să revenim la unele probleme, care pentru lumea civilizată sunt de mult depăşite. Este vorba, în primul rând, de a aduce argumente în favoarea romanităţii şi romanităţii moldovenilor, în general, şi a celor din Basarabia şi Transnistria, în particular. Argumentele vin din mărturiile multor cărturari, călători, misionari, umanişti, scriitori din diferite secole şi diverse ţări, care au vizitat Moldova ori s-au ocupat de istoria acestei ţări româneşti. Deşi mărturiile privind romanitatea moldovenilor cuprind în special secolele XV-XVI (în această perioadă sursele străine ne dau majoritatea informaţiilor despre românii moldoveni), vom examina şi unele mărturii anterioare şi ulterioare acestei perioade. Bunăoară, geograful persan Gardizi, în tratatul Podoaba istoriilor, scris, după A. Decei, între anii 1049 şi 1053, referindu-se la popoarele ce locuiesc în Europa Răsăriteană, aşază între slavi (bulgari), ruşi şi unguri „un popor din Imperiul Roman (äz Rûm) (adică un neam din Râm – interpretarea lui A. Decei); şi toţi sunt creştini şi sunt numiţi N-n-d-r. Şi ei sunt mai mulţi decât maghiarii, dar sunt mai slabi"[1]

Este evident că Gardizi vorbeşte despre români, care sunt **„un neam din Râm"** (äz Rûm). Comparând afirmaţia geografului persan cu cea făcută cu jumătate de mileniu mai târziu de Grigore Ureche în Letopiseţul Ţării Moldovei, şi anume că „în Ţara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce şi saşi peste samă de mulţi şi români peste tot locul, de mai multu-i ţara lăţită de români decâtu de unguri" că românii din Ţara Ungurească, Ardeal şi Maramureş „de la un loc sântu cu moldovenii şi **toţi de la Râm se trag"** (*subl. n.*)[2], ne

convingem că ele demonstrează originea romanică a românilor, inclusiv a celor moldoveni. Spaţiul desemnat de Gardizi „între slavi (bulgari), ruşi şi unguri" cuprinde şi teritoriul Moldovei istorice. Cât priveşte expresia „N-n-d-r", se presupune că ea ar indica „numele propriu al unui conducător" al poporului care-i poartă numele[3]

§1. ROMANITATEA ROMÂNILOR MOLDOVENI ÎN RELATĂRILE PAPEI DE LA ROMA ŞI ALE MISIONARILOR SĂI (sec. XII-XVII)

Problema originii etnice a românilor în general şi a celor moldoveni în particular a trezit interes din cele mai vechi timpuri. Conform celor relatate de A. Armbruster, la sfârşitul sec. al XII-lea şi începutul sec. al XIII-lea, **Papa Inocenţiu al III-lea** (1198 – 1216) ştia că împăratul Imperiului Valaho-Bulgar, Ioniţă cel Frumos (1196-1207), şi poporul lui erau de origine romană. Anume romanitatea românilor era argumentul folosit de Papa de la Roma în favoarea trecerii atât a marelui domnitor al românilor, cât şi a poporului său la catolicism[4] Nici mai târziu Cancelaria Papală, înşişi papii n-au renunţat la gândul convertirii românilor la catolicism. În acest scop, dar şi în acela de a organiza cruciade antiotomane, se expediau scrisori către Scaunele Domneşti ale ţărilor române, se trimiteau misionari.

- **Papa de la Roma, Urban al V-lea**, numele de mirean Vilhelm de Grimoard, din familie de neam din Franţa (1362-1370), organizând o cruciadă antiotomană, la 24 iulie 1370 se adresează către arhiepiscopii din Praga şi Wroclav şi către episcopul din Krakowia, în care îl numeşte pe domnitorul Moldovei Laţcu (1365-1375) „... duce al părţii moldoveneşti de naţiune valahă" („... dux Moldaviensis partium seu nations walachiae")[5]

Aşadar, ţinând cont de cele menţionate anterior, şi anume că noţiunile „valah – valahi", „limbă valahă", „pământuri valahe" etc. sunt identice cu noţiunile „român – români", „limbă română" „pământuri româneşti" etc., putem afirma că acum 600 de ani, în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, Cancelaria Papală şi, deci, întreaga lume catolică ştia că Moldova este populată numai de „o parte a naţiunii valahe", adică de o parte a naţiunii române. Desigur, Cancelaria Papală cunoştea că celelalte părţi ale naţiunii valahe

(române) erau în Muntenia şi Transilvania. Prin urmare, avem încă o dovadă în favoarea unităţii de neam a moldovenilor cu muntenii şi transilvănenii.

• **Papa Pius al II-lea**, numele laic Enea Silvio Piccolomini (1458-1464), umanist erudit, autor al teoriei potrivit căreia românii descind din romanii exilaţi în Dacia, a încercat să organizeze o ligă antiotomană. În acest scop el a purtat tratative şi cu Ştefan cel Mare[6], despre care papa Sixtus al IV-lea (1471-1484) spunea că e „un adevărat atlet al credinţei creştine"[7] Pius al II-lea menţiona în lucrarea sa *Historia Rerum ubique gestarum lacorumque descriptio*, că „Valahia se întinde din Transilvania până la Nistru, Dunăre şi Marea Neagră"[8].

E şi acesta un exemplu care demonstrează că Papa de la Roma şi, deci, lumea catolică înţelegeau prin Valahia o ţară care cuprindea toate teritoriile româneşti. Nu încape îndoială că şi în sec. al XV-lea ca şi în sec. al XIV-lea, pe timpurile lui Urban al V-lea, Cancelaria Papală era conştientă de faptul că „naţia valahă", adică română, populează întreaga Valahie, adică Transilvania, Muntenia şi Moldova „până la Nistru" Aceasta ne permite să afirmăm că denumirea statului Moldovei prin „Rosovlahia" sau „Moldovlahia" denotă atât etnia valahă, adică română, cât şi locul amplasării acestei etnii: în ţara dinspre ruşi şi, respectiv, în Ţara Moldovei. E acelaşi lucru. Rezultă că moldovlahii sunt români moldoveni, iar rosovlahii şi ugrovlahii - români din teritoriile româneşti dinspre ruşi, adică din Moldova şi, respectiv, din teritoriile româneşti dinspre unguri, adică din Muntenia.

Reprezentantul Poloniei, **Jan Laski, episcop de Gnezno**, accentua originea romană a locuitorilor din Principatul Moldova în raportul prezentat în primăvara lui 1514 în faţa Consiliului de la Lateran privind posibilităţile organizării unei cruciade antiotomane, în care Moldova ar juca un rol important. Mai mult, episcopul subliniază că moldovenii înşişi spun că sunt romani. Laski trage concluzia aceasta chiar din afirmaţiile băştinaşilor, care erau conştienţi de originea lor romanică. Citäm: „...căci ei (locuitorii Moldovei – *n.n.*) spun că sunt ostaşii de odinioară ai romanilor, trimişi aici pentru apărarea Panoniei împotriva sciţilor..."[9].

• Napolitanul **Ferrance Capeci, rectorul Colegiului iezuit din Cluj**, într-o scrisoare a sa din 24 februarie 1584, menţionând numele limbii românilor prin termenul „romaneschi", confirmă şi unitatea etnică a purtătorilor acestei limbi din Moldova, Transilvania şi Muntenia[10].

La ideea de convertire a românilor la catolicism s-a revenit îndeosebi în sec. al XVI-lea, pe timpul papei Grigore al XIII-lea (1572-1585) şi al succesorului acestuia, Sixt al V-lea (1585-1590). Şi de data aceasta ideea convertirii era asociată cu cea a închegării unei coaliţii antiotomane, Moldova şi Valahia, fiind sub suzeranitatea Porţii, nu mai puteau servi drept scut al creştinităţii.

Cei mai activi agenţi în promovarea scopurilor Cancelariei Papale erau iezuiţii, cum ar fi **Antonio Possevino** (1533-1611) (a vizitat Ţările Române în 1582-1585), **Giulio Mancinelli** (1537-1618) (a vizitat Moldova şi Ţara Românească în 1586) şi alţii. Concluziile trase de ei la faţa locului şi în deplină cunoştinţă de cauză sunt în favoarea romanităţii românilor, inclusiv a celor moldoveni. Mai mult, ei se conving de „caracterul autohton al conştiinţei romanităţii la români", precum şi de „unitatea etnică a moldovenilor şi muntenilor". Această concluzie, spune A. Armbruster, „predomină în descrierea anonimă a Moldovei, făcută probabil de un iezuit italian în anul 1587 cu scopul de a-l informa pe papa Sixt al V-lea asupra Moldovei"[11].

Este preţioasă menţiunea unui alt iezuit anonim – însoţitor al lui Antonio Possevino – care, redactând în 1583 pentru Analele Societăţii Iezuite o descriere a misiunilor lui Possevino în Transilvania, menţionează un stat populat de „romani" (pentru străini e dificil să simtă diferenţa în pronunţarea dintre „român" şi „roman"). Esenţialul constă în faptul că iezuitul anonim este conştient de situaţia reală că „romanii" locuiesc şi în Ţara Românească, şi în Moldova. El zice:

Vechiul neam al romanilor, care-şi zic până astăzi români şi care coboară fie din coloniile romanilor, fie din cei care erau osândiţi la muncă în minele de metal. Limba lor dovedeşte, de altfel, această descendenţă romană. Ei locuiesc şi Ţara Românească, şi Moldova"[12].

Studiind problema etnonimelor şi politonimelor în istoria Moldovei (sec. XIV-XVI), cercetătorul chişinăuian Pavel Parasca ajunge la o concluzie convingătoare privind conştiinţa naţională (românească) a moldovenilor. Citäm: Izvoarele din sec. XIV-XVI sunt unanime în a ne transmite persistenţa conştiinţei româneşti

a moldovenilor, în pofida faptului că sub aspect politic ei constituiau o comunitate statală deosebită, cea a Ţării Moldovei, care le-a şi imprimat numele politic respectiv. Conştiinţa unităţii etnonaţionale româneşti nu le-a împiedicat celor trei ţări române să-şi afirme existenţa lor istorică în trei state separate, deşi unitatea naţională trebuia să dea şi a dat naştere ideii unităţii politice care, la rândul ei, trebuia să contribuie şi a contribuit şi mai mult la cimentarea conştiinţei unităţii naţionale româneşti"[13].

În prima jumătate a sec. al XVII-lea papalitatea îşi reactivează propaganda catolică în Ţările Române. Rapoartele misionarilor Romei către Papa ne oferă multe informaţii interesante despre românii moldoveni.

• Un misionar italian, **Niccolo Barsi**, care a călătorit în Orient (1632-1639) şi a trecut de două ori prin Ţările Române, menţionează în descrierea călătoriei sale (1640) că oraşul moldovenesc Roman îi aminteşte de Roma antică. Citäm; „Si vede anco la citta di Romano, cosi detta da Roma, essendo i primi fondatori di quella stati Romani..."[14].

Discutând cu un călugăr moldovean, Barsi şi-a dat seama de asemănarea limbii române cu cea italiană. De la călugărul moldovean Barsi a mai aflat că „romanii au întemeiat această ţară, de aceea românii se bucură să fie numiţi romani" („... E cossi vedete che hanno alcune parole turche, altre armene, altre greche, et altre italiane, e da qui nasce che la prima che poi essi cominciorno unitamente ad habitare vi posero nome Romano, perche Romani furono quelli che principio a questa terra dierono, auzi che loro istessi godono d'esser chiaamati Romani")[15]. Avem, deci, încă o dovadă a conştiinţei originii romanice la moldoveni.

• Misionarul bosniac **Marco Bandini** (Bandulovici), mort în 1650 în Moldova, consemnează şi el o legătură a urbelor din partea locului cu Roma. Oraşul Roman îi pare „quasi nova Roma"[16].

În 1641 misionarul catolic bulgar Petru Bogdan Baksic (Baksev) (1601-1674), care vizitase Moldova, scria în Vizitarea apostolică a Moldovei că „**moldovenii vorbesc româneşte**" („il Valaccho")[17]

Un alt misionar afirma deja la 1671 că **moldovenii sunt de naţie românească** („della natione Walacha")[18].

Aflându-se în sec. XVII-XVIII în Moldova, diferiţi misionari catolici se conving de identitatea termenilor „moldovenesc – valah

(român)" atât din punct de vedere etnic, cât şi din cel lingvistic. Prof. Giuzeppe Piccillo de la Universitatea din Catania, Italia, a ajuns la această concluzie studiind informaţiile furnizate de misionari. Savantul italian spune că aceste informaţii se păstrează în Arhivele Propagandei Fide la Roma (A. P. F.)[19]

Dată fiind importanţa problemei abordate, vom reda esenţa exactă şi intactă a majorităţii mărturiilor folosite de G. Piccillo în studiul său *Moldovenesc – român*. Cu atât mai mult cu cât ele, probabil, au fost expuse cititorului pentru prima dată, şi anume în legătură cu proclamarea „limbii moldoveneşti" drept limbă oficială a celui de al doilea stat românesc – Republica Moldova.

Aşadar,

• 24 aprilie 1630. Minoritul conventual din Malta, Paolo Bonncini, scrie: „În aceste Ţări preoţii [...], dacă nu cunosc limba valahă, adică moldovenească, sau ungara sau tedesca, nu vor putea să facă nimic" („... la lingua vallaca sive moldava overo ungara overo tedesca...")[20]

• 1633. Andrea Bogoslavich relatează despre Moldova: În sus-numita provincie (adică în Moldova – *n.n.*) este un oraş frumos, anume Roman. Aici sunt 72 de locuinţe de maghiari..." care „vorbesc mai mult în **valahă** („in valacho") decât în altă limbă" („in altra lingua")[21]

• 1644. Iezuitul maghiar Paulus Beke, care l-a însoţit pe arhiepiscopul Bandini în vizita sa pastorală în Moldova, relatează: „Este foarte potrivit aici preotul care cunoaşte limbile **valahă**, ungară, saxonă sau germană şi limba italiană" („... valachicam, ungaricam, saxonicam seu germanicam et italicam linguam")[22].

• În Codul Bandini (sec. al XVII-lea) autorul dă numele oraşelor şi satelor vizitate în două limbi: mai întâi în maghiară şi apoi în valahă. Spre exemplu: „Kracsonko – Piatra, Iasvasar – Iaşi". Bandini mai afirmă că în Iaşi majoritatea locuitorilor sunt valahi („maxima ex parte **valachi**")[23].

În acest context G. Piccillo spune că Bandini, folosind etnonimul **valah** ca termen generic, utilizează în diferite locuri şi termenul subordonat **moldavus** ca denumire regională a locuitorilor din Moldova: „de vestitu moldavorum", „de moribus et natura moldavorum"[24], însă nu vorbeşte niciodată de „limba moldovenească"

• 1650. Un oarecare „Elia Bilnerio della diocesi di Vratislavia, sacerdote germano" cerând Propagandei Fide să fie trimis ca misionar în Moldova, afirmă că, ştiind latina şi italiana, el va învăţa uşor limba valahă („la lingua vallacha")[25].

• 1671. Misionarul poliglot Giovanni Battista del Monte scrie în mărturiile sale despre Moldova că „Provincia Moldova este supusă stăpânirii unui domnitor **della natione Vallacha**"[26].

• 1671. Arhiepiscopul de Marcianopoli Vito Piluzio, care a activat mulţi ani în Moldova, într-o relatare către Propaganda Fide, scrie că în Moldova e necesar să cunoşti „la lingua valacha"[27] Mai menţionăm că în urma activităţii sale îndelungate în Moldova Piluzio a scris şi a publicat în 1677 la Roma un Catehism pe care l-a intitulat *Dottrina christiana tradotta in lingua valacha*[28].

• 1722. Superiorul iezuiţilor din Iaşi, polonezul Martinus Maximilanus Kiernozyscki, străduindu-se să publice *Catehismul catolic* al lui Silvestro Amelio din 1719, menţionează că acesta a tradus lucrarea sa din latină „în limba **comună** a moldovenilor şi valahilor" („in linguam moldavis et valachis communem")[29]

• 1743. În lista localităţilor din Moldova, întocmită la Viena, Andrea Patai scrie că în Cotnari locuitorii sunt catolici saşi care nu vorbesc nici limba săsească, nici maghiara, ci numai limba **valahă** („solam Valachicam loquuntur")[30]

• 1745. Prefectul misionarilor din Moldova mărturiseşte în relatarea sa că „limba absolut necesară pentru misionari este **limba valahă, adică moldovenească** („la valacha o sia moldovana")", care este „unica limbă necesară în ţara întreagă"[31].

Aşadar, misionarii catolici papali nu găseau nici o diferenţă între termenii ce derivă de la „Moldova – moldovean" şi cei ce derivă de la „valah" Moldoveanul e acelaşi valah, adică român; limba moldovenească e aceeaşi limbă valahă, adică română. Ne-am putut convinge că încă de pe timpurile apariţiei primului stat al românilor şi al bulgarilor, Ţaratul Româno-Bulgar, papii de la Roma aveau cunoştinţă, prin misionarii lor, despre originea etnică romanică a românilor moldoveni, despre faptul că moldovenii sunt de naţiune română (valahă) şi că vorbesc limba română (valahă). În plus, ei mai cunoşteau, şi ne-au lăsat şi dovezi, că **conştiinţa originii romanice a românilor din toate cele trei ţări române era de natură autohtonă.**

Aici poate e cazul să menţionăm că şi peste două sute de ani faţă de perioada de referinţă, funcţionarii ruşi de asemenea foloseau pentru Basarabia anexată termenii „românesc" şi „moldovenesc" ca sinonime. Despre aceasta ne vorbeşte cercetătorul chişinăuian contemporan Gheorghe Negru. Studiind „curentul românofil" din Basarabia sub ocupaţia ţaristă, Gh. Negru menţionează că „pentru funcţionarii ţarişti termenii «românesc», «moldovenesc» şi sintagmele «curentul românofil», «mişcarea naţională» nu prezentau nici o diferenţă, ei le foloseau ca sinonime"[32].

§ 2. MĂRTURII POLONEZE, GERMANE, ITALIENE, FRANCEZE, SASE, UNGUREŞTI ŞI DE ALTE ORIGINI PRIVIND ROMANITATEA ŞI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR

(sec. al XV-lea – prima jumătate a sec. al XVIII-lea)

Se cunoaşte că datorită victoriilor antiotomane obţinute de marii domnitori români Mircea cel Bătrân, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Ioan-Vodă cel Cumplit şi alţii, Ţările Române – Moldova şi Ţara Românească – au devenit în sec. XIV-XVI cunoscute lumii întregi, dar mai ales Europei. Ele constituiau un obiect de interes politic, economic, militar, religios şi cultural.

Cancelaria Papală (ne-am convins în paragraful precedent), cancelariile domneşti şi împărăteşti din întreaga lume, urmărind scopurile lor, îşi aţintesc privirile asupra acestor mici state. Totodată diferiţi călători, diplomaţi, emisari, misionari, umanişti catolici, iezuiţi (de mărturiile unora dintre ei deja am luat cunoştinţă), istorici, poeţi, negustori ş. a. m. d. italieni, francezi, germani, greci, polonezi, turci, suedezi şi de alte origini, care au dorit să cunoască poporul şi ţările care, pentru o perioadă de timp, deveniseră apărătoare de nădejde ale Europei şi ale creştinătăţii, au dat năvală în Principatele Române din toate direcţiile. Mulţi dintre ei au lăsat urmaşilor impresiile lor de pe urma întâlnirii cu românii şi cu ţările acestora.

Pe noi ne interesează aici scrierile care conţin mărturii privind originea etnică a băştinaşilor din Principatele Române – Moldova, Muntenia şi Transilvania – privind comunitatea etnică şi lingvistică

a locuitorilor acestor ţări, conştiinţa naţională a românilor, în special a celor moldoveni.

Că moldovenii se considerau fraţi de sânge cu muntenii şi cu transilvănenii şi de aceeaşi origine etnică, anume romanică, şi îşi ziceau cu toţii români, nu încape îndoială. Ne vom convinge că anume conştiinţa românească era identificată de vizitatorii Moldovei, de cercetătorii istoriei, limbii şi culturii acesteia chiar la băştinaşii Principatului Românesc.

Deşi din sec. al XV-lea până în prima jumătate a sec. al XVIII-lea numele etnic extern de „valahi" era deseori folosit în paralel cu cel etnic intern de „români", totuşi, cu timpul, numele propriu de „români" prevalează în scrierile străinilor. Concluzia generală care se poate trage şi de pe urma altor mărturii de-ale străinilor, selectate de noi, poate fi formulată astfel: moldovenii tot timpul şi-au cunoscut originea lor etnică – „de la Roma" (äz Rûm), ei se considerau români şi limbii lor materne îi spuneau limba românească.

Să exemplificăm.

Polonezul **Jan Dlugosz** (1415-1480), diplomat şi istoric, despre care D. Cantemir scria că este „cinstea istoricilor poloni", acel care a scris despre Ştefan cel Mare că este „cel dintâi dintre principii lumii care a repurtat [...] o victorie atât de strălucită împotriva turcilor", s-a ocupat de originea numelui **Vallachus**, punând la începutul acestui etnicon numele unuia dintre cele mai vechi neamuri din Italia: „genus et natio **Voloscorum**"[33]. Jan Dlugosz arată că în anul 1070 Valahia, şi mai cu seamă Moldova, a fost locuită de aceiaşi romani...[34]. Vorbind despre anul 1433, istoricul polonez afirmă că „neamul valahilor a coborât din stirpea italienilor"[35], iar în alt loc declară că „**moldovenii sunt valahi**", adică români[36].

Şi istoricul bizantin Laonic Chalcocondylas (1430-1465) susţine că valahii (românii) moldoveni îşi trag obârşia de la italieni. În Cartea a doua *Historia*, în care descrie ambele Valahii – Moldova şi Muntenia – şi populaţia lor, el afirmă că „neamul dacilor sau al valahilor este cu totul deosebit la război...", că „limba dacilor este asemănătoare cu limba italienilor, dar atât de stricată şi de deosebită, încât italienii pot înţelege doar cu greutate ce se rosteşte în cuvintele acestora", că „ei nu se deosebesc întru nimic de italieni nici prin restul felului lor de vorbă, cu toate că acest neam este despărţit în două principate, în Moldova şi Istria, sau Valahia Transalpină sau Montană"[37].

În Cartea a treia, în care istoricul bizantin a scris despre Bogdania, adică despre Moldova, se concretizează următoarele: „Şi anume Bogdania Neagră, care are ca scaun al domniei Λευχοπολνχην (Cetatea Albă – nota 184, D. Cantemir) şi se întinde de la dacii ce locuiesc pe Istru (muntenii) până la lituanieni şi sarmaţi. Şi oricine ar putea scoate şi afla că acest neam (al dacilor sau al valahilor – *n.n.*) este îndeajuns dovedit fie şi de aici, fiindcă şi-a păstrat limba sa"[38].

Reluând tradiţiile compatriotului său Jan Dlugosz, istoricul umanist polon **Stanislav Orzechowski** (1513-1566) în Analele sale despre regele polon Sigismund, scrise în 1554, nu numai că reafirmă originea romanică a moldovenilor, ci merge cu mult mai departe.

El susţine că moldovenii „**se cheamă pe limba lor români**" Istoricul umanist menţionează: „Ei (adică moldovenii, pentru că el vorbea despre moldoveni – *nota lui D. Cantemir*) erau născuţi din italieni şi romani şi **se cheamă pe limba lor români** (*subl. n.*) de la romani, iar pe a noastră – valahi de la italieni. Căci pentru poloni **Wloszi** este acelaşi lucru ca pentru latini **Itali**. Aceştia nu se deosebesc prea mult prin firea şi obiceiurile lor de felul de viaţă din Italia şi sunt oameni aprigi şi de o mare bărbăţie; şi nu se află vreun alt neam care, deşi are hotare mai strâmte, să facă faţă, întru slava războiului şi străşniciei, mai multor duşmani învecinaţi, împotriva cărora fie că merge mereu cu război, fie că se păzeşte de cel cu care este lovit"[39]

Cu toate acestea, în scrisoarea sa către regele ungurilor Vladislau (aprilie 1509), regele polonezilor Sigismund continuă să-i numească pe moldoveni cu numele de valahi. Chiar şi scrisoarea conţine în titlul ei termenul „valahi", şi anume: „...Scrisoarea lui Sigismund către Vladislau privind năvălirea valahilor" (Письмо Сигизмунда Владиславу о вторжении влаховъ)[40]. La fel şi în tratatul de pace dintre Sigismund şi domnitorul Moldovei Bogdan (20 martie 1509) acesta din urmă este intitulat „voievod valah"[41].

Secretarul polonez al reginei Isabella, Petru Porembsky, recunoştea la începutul anului 1524 că românii din Transilvania „au aceeaşi limbă" cu Petru Rareş, domnitorul Moldovei, adică cu moldovenii[42].

Că moldovenii erau numiţi de către slavi la fel ca şi cealaltă parte a poporului român, şi anume cu numele etnic extern de „valahi (volohi)", ne-o demonstrează şi *Cronica moldo-polonă*, scrisă în limba polonă în anul 1566 şi care cuprinde cronica Moldovei şi a

domnitorilor ei între anii 1359 şi 1552. Deşi e vorba de Moldova şi domnitorii ei, inclusiv Bogdan, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi alţii, autorul *Cronicii* îi zice Moldovei „pământ voloh" („ziemi Woloskiey") sau Valahia („Woloch"). Moldovenilor li se spune volohi („Wolochowie"), cetăţii moldoveneşti – cetate volohă („zamek Woloski"), iar lui Alexandru Lapuşneanu – voievod voloh („Woiewode Woloskiego"), de neam voloh („tez narodu Woloskiego")[43]

Pe lângă cele menţionate, dar mai ţinând cont şi de afirmaţia lui D. Cantemir că „sub numele de Valahia polonii vorbesc numai despre Moldova"[44], ne întrebăm de ce totuşi până la unirea din 1859 anume *Ţara Românească* (Muntenia) a fost denumită de străini cu numele de *Valahia*, iar Moldova – cu numele de Moldova sau Moldovlahia. Explicaţia ar fi următoarea: românii din Muntenia, spunând ţării lor *Ţara Românească*, au păstrat în denumirea ei etnonimul „român" care pentru străini însemna „valah". Străinii erau obligaţi să păstreze esenţa etnică în denumirea *Valahia*, dată de ei ţării românilor. Altă situaţie e pentru denumirea *Moldova*. Aceasta, fiind o noţiune cu semnificaţie pur geografică, nu conţine etnonimul „român", şi străinii nu-l indicau. Atunci când aceştia simţeau necesitatea de a menţiona că şi Moldova e populată de români, ei spuneau *Moldovlahia*. Mai pe scurt, echivalentul lui „român" fiind „valah" echivalentul expresiei *Ţara Românească* este *Valahia*.

Dar în sec. al XVI-lea găsim şi surse istorice în care şi străinii încep să pronunţe numele „român – români", precum şi cel de „Ţara Românească" Mai mult decât atât, Moldova este pe drept considerată şi ea o ţară românească.

Umanistul sas **Georg Reicherstorffer** (sec. XV-XVI, născut în Sibiu), notar al oraşului Sibiu, secretar regal şi consilier (din 1526) al lui Ferdinand I de Habsburg şi emisar al acestuia în Moldova (în 1527 şi 1535) la curtea lui Petru Rareş, în scrisorile sale *Chorographia Moldovei* (1541) şi *Chorographia Transilvaniei* (1550) ne dă informaţii privind Ţările Române în sec. al XVI-lea[45]. Anume în prima lucrare Reicheratorffer afirmă că Moldova este o ţară românească. Citâm: „... Şi domnul Moldovei a fost odinioară legat prin jurământ de regii Ungariei. Iar ţara lui, care era ca şi dependentă de Regatul Ungariei, capătă de la regii Ungariei ajutorul trebuitor în desele sale războaie cu duşmanul obştesc, pentru paza şi apărarea sa. Şi această

Ţară Românească şi-a tras numele de Transalpina din aceea că este despărţită şi mărginită de Ungaria şi de Transilvania "[46].

Istoricul german **Iohannes Leunclavius** (1533-1593) a scris o istorie a Imperiului Otoman, care conţine date preţioase privind Ţările Române din sec. XV-XVI. Vorbind despre năvălirile din a doua jumătate a sec. al X-lea în Dacia ale „pazniacilor" (după Kedrenos, pazniacii ar fi „un neam scitic", după Bielski – „pecenegi", iar după I. Leunclavius – bosniacii de astăzi), Leunclavius, făcând trimitere la Peucer, afirmă că limba moldovenilor este „cea românească" El zice: „Iar limba lor (a pazniacilor – *n.n.*) era amestecată şi împletită din limbile a trei neamuri, din cea rutenească, cea polonă şi cea moldovenească, pe care polonii o numesc „**Wloska**". Iar de vreme ce limba acestor popoare a fost constituită din amintitele trei limbi, este pe potriva raţiunii înseşi acest fapt, chiar dacă autorii greci se înţeleg cam anevoie asupra vremii şi locuirii lor, că pecenegii şi polovţenii, prin îndelungata întrebuinţare, şi-au amestecat şi stricat limba lor, slavonă de obârşie, **cu cea românească, care este a moldovenilor**" („cum Romana, quae est moldavorum")[47].

Un anonim (C. Marinescu presupune că ar fi italianul Alecsandro Guagnini), după ce a vizitat de două ori Moldova, susţine că valahii sunt de naţiune romană. În una din cele două biografii ale lui Despot-Vodă, domnitorul Moldovei (1561-1563), scrise de acest anonim între anii 1564 şi 1568, găsim viziunea lui privind naţiunea valahilor, inclusiv a celor moldoveni. Anonimul descoperă pentru Moldova că naţiunea valahilor este, de fapt, o naţiune romană. Altfel spus, acesta a înţeles că românii, numiţi de el valahi, sunt de origine romană. Reproducem pasajul privitor la români: „Haec nacio Valacorum appelatur Romana, et aiunt originem traxisse ab extoribus adactis in exilium a Romanis ex Italia. Lingua eorum est adulterina latinae et italicae linguae, ita quod facili negocio Italus intelligit Valachum..."[48]. Tot la acest anonim găsim afirmaţia că originea romană a naţiunii valahilor (românilor) „este explicată atât prin limba românilor, cât şi prin descendenţa lor din romani..."[49]

În 1574 Transilvania a fost vizitată de călătorul francez **Pierre Lescalopier** (după 1550 şi după 1597), care aparţinea uneia dintre familiile de magistraţi ai Parlamentului din Paris, era jurist, cu spirit umanist. Interesându-se de trecutul roman al poporului român, inclusiv de partea lui din Moldova, care pentru P. Lescalopier e o

„Walachie", el a constatat că „românii (şi din Moldova, şi din Valahia – *n.n.*) se consideră adevăraţi urmaşi ai romanilor, iar limba lor o numesc „românească" („romanechte")[50].

Italianul **Giovanni Battista Montalbani** (1596-1646), intrat la Constantinopol în slujba lui Gaspar Gratiani, cu care a vizitat Moldova, se convinge pe viu de romanitatea românilor, inclusiv a celor moldoveni („Vallachi Moldaviquie")[50].

Menţionăm că turcii, având Ţările Române – Moldova şi Muntenia – în suzeranitatea lor, erau conştienţi de comunitatea etnică şi lingvistică a locuitorilor acestor provincii. Mai mult, ei cunoşteau şi numele etnic al românilor, anume pe cel de români. Dovada în acest sens ne servesc spusele sultanului Mehmed al II-lea către fiul său Baiazid al II-lea. La 1462 tatăl îi spunea fiului: „Atâta vreme cât Chilia şi Cetatea Albă le ţin şi le stăpânesc **românii** (românii moldoveni – *n.n.*), iar ungurii – Belgradul sârbesc –, noi nu vom putea avea nici o biruinţă"[52].

Ioan Kemény (1607-1662), una din marile figuri ale Transilvaniei, tălmaci, cunoscător al limbii române, scrie în *Călătorii în Ţara Românească şi Moldova* că principele (Gh. Rákóczy I – *n.n.*) „a trimis cu mine în Moldova şi pe Acatiu Barcsai... Ne-a încredinţat să ducem acestuia (Vasile Lupu – *n.n.*) noi înşine două scrisori în latineşte şi **româneşte**"[53], totodată Kemény recunoaşte că, fiind în 1648 la Vasile Lupu, a trebuit să vorbească cu acesta „cât ştiam româneşte"[54].

Cu alte cuvinte, domnitorul Moldovei Vasile Lupu vorbea cu toţi acei ce cunoşteau limba poporului pe care îl ocârmuia numai româneşte. El nu spunea că vorbeşte „moldoveneşte"

Iezuitul maghiar **Martin Szentivanyi** (1633-1705), despre care se ştie că avea o atitudine subiectivă faţă de românii transilvăneni, e nevoit totuşi să recunoască romanitatea românilor din Ţara Românească şi din Moldova, care, afirma el, „au trăit cândva într-o singură „Valachie", împărţită mai târziu în două principate"[55]. La acelaşi Martin Szentivanyi găsim că valahii din Moldova şi Ţara Românească, considerându-se ei înşişi de spiţă romană, susţin că „şi noi suntem români" şi „noi suntem de sânge roman" Citătm: „Valachos, qui Moldaviam et Transalpinam incolunt, seipsos pro Romanorum progenie tenere, dicunt enim communi modo loquendi: **Sie noi sentem Rumeni**; etiam nos sumus Romani. Item: **Noi**

sentem di sange Rumena; Nos sumus de sanguine Romano"[56]. În aceeaşi lucrare autorul îi prezintă pe valahi ca făcând parte dintr-o formaţiune etnică unitară: „Valachi in partibus Superioris Hungariae, in Transylvania, Moldavia, et Valachia utuntur corrupto Ideomate Latino"[57]

În a doua jumătate a sec. al XVII-lea, Austria nutreşte şi ea planuri de anexare a Ţărilor Române. Spre a-şi pregăti terenul, ea trimite în Ţara Românească şi în Moldova misionari catolici, după cum făcea Papalitatea. Vizitând Ţările Române şi luând cunoştinţă de realitate, inclusiv de cea etnică şi lingvistică, emisarii vienezi expediau la Viena un şir de informaţii în descrieri, rapoarte şi relatări. De la ei parvine o descriere anonimă a Moldovei, probabil din anii 1685-1686. Anonimul explică originea romană a moldovenilor, ne spune A. Armbruster, prin colonizarea romană, limba vorbită, numele propriu (de român), precum şi prin portul şi obiceiurile lor. El mai afirmă că „locuitorii Moldovei, în limba lor, îşi zic români" („Si chiamano in loro lingua Rumuni, che vuol dire Romani")[58].

Pentru istoricul sas **Iohann Tröster** (mort în 1670) moldovenii „sind Wallachen, der Romischen Colonien Übrige, nennen sich Romunos..."[59] În acelaşi timp Tröster consideră că **„cealaltă ţară românească" este Moldova, iar populaţia Moldovei este una şi aceeaşi cu cea din Ţara Românească** (*subl. n.*)[60].

Pentru a demonstra romanitatea românilor şi a limbii lor, Tröster, după A. Armbruster, apelează la rezultatele analizei obiceiurilor, îndeletnicirilor, moravurilor, dansurilor, limbii, credinţei, vitejiei şi îmbrăcămintei românilor, invocate toate ca dovezi grăitoare ale originii lor romane[61]. Iar pentru a demonstra latinitatea limbii române, Tröster, asemenea maghiarului Martin Szentivanyi, citează cuvinte şi expresii româneşti în latină şi le compară cu aceleaşi cuvinte şi expresii în româneşte. Bunăoară: „Assa greschte Rumunyi" (= aşa grăiesc românii); „En mai mult zara nu sent Rumunyi" (= în nici o altă ţară nu sunt români)[62].

Într-o relatare anonimă franceză asupra campaniei de la Prut (1711), făcută de un participant francez la campanie de partea armatei ruse, moldovenii lui Cantemir sunt numiţi români. După ce vorbeşte despre lipsurile de alimente şi muniţii din armata lui Petru I, precum şi despre faptul că turcii „aveau două sute mii de oameni şi două sute cincizeci de tunuri cu care au bătut necontenit armata", autorul relatării

anonime scrie că „mai mulţi tătari veneau să atace cu focuri de pistoale, precum şi cu mulţime de săgeţi pe **românii** şi cazacii noştri"[63].

Interesante informaţii despre români ne oferă istoricul **Ioan Lucius** (Luèiæ, 1604—1679) în cronica sa *De regno Dalmatiae et Croatiae,* editată la Amsterdam în 1666. Într-o retrospectivă asupra istoriei valahilor (românilor), Lucius susţine ipoteza că denumirea de „vlah" este dată românilor de bulgari, după care acest nume a fost răspândit de către slavi asupra românilor, latinilor şi italienilor, fapt prin care, după Armbruster, se şi afirmă originea etnică romană a românilor[64]. Lucius susţine că valahii îşi zic români („Rumenos"). Citäm: „Valachi autem hodierni quicunque lingua Valacha loguuntur seipsos non dicunt **Vlachos aut Valachos sed Rumenos** et a Romanis ortos gloriantur, Romanaque lingua loqui profilentur "[65]. A. Armbrusler conchide că acest pasaj „atestă faptul că românii nu s-au numit niciodată altfel decât români"[66].

Pentru a demonstra latinitatea limbii române, Lucius reproduce şi el un şir de expresii în valahă (română), comparându-le cu traducerea lor în latină. Bunăoară, în valahă: *Bine venit domnata*, şi în latină: *Bene veniat dominatio tua*; sau *Romaneste – Romane*; sau *Su noi sentem Rumeni – Etiam nos sumus Romani*; sau *Noi sentem di sange Rumanae – Nos sumus de sanguine Romano*; sau *Rumi tot sventia acolo – Romae omnia sancta ibi*; sau *Rumen Munean – Romanus montanus*; sau *Stis Romane – Scis Romane*[67]

Amintim că expresiile valahe (româneşti), aduse spre exemplificare de istoricul Ioan Lucius, aparţin limbii vorbite de români pe la mijlocul sec. al XVII-lea. Or, astăzi noi am spune aceste fraze ca şi cu patru sute de ani în urmă. Şi anume: „Bine ai venit, domnule", „Şi noi suntem români", „Noi suntem de sânge roman", „Român muntean", „Ştii româneşte?"

Expresiile româneşti „Noi suntem români" şi „român muntean" ne fac să conchidem că în momentele în care autohtonii, de la care autorul Lucius a cules frazele respective, precizau că sunt români munteni, dădeau de înţeles că români sunt nu numai ei, românii din Muntenia, ci mai sunt români şi în alte provincii. Este evident că românii munteni se gândeau la fraţii lor din Moldova şi Transilvania, care era firesc să se numească români moldoveni şi români transilvăneni.

Nu mai puţin interes prezintă mărturiile călătorului suedez **Johann Wendel Bardili** (?-1730) privind românii ieşeni. Fiind în slujbă la Carol al XII-lea când acesta se adăpostea lângă cetatea Tighinei, Bardili a ajuns secretar al generalului Johann August Meyerfeld. Mergând cu acesta spre Stockholm, Bardili a trecut în 1709 prin Ţările Române. A vizitat Iaşii, Hârlăul, Suceava, Câmpulungul, Maramureşul şi Sighetul. Peste câţiva ani Bardili a publicat impresiile despre această călătorie. Vorbind despre locuitorii Iaşilor, el spune: „După numele oraşului Iaşi, locuitorii acestui ţinut, care **acum se numesc români** (*subl. n.*), trebuie să se fi numit Iaşi, despre aceştia amintesc atât Pliniu cât şi Ptolemeu; şi sub denumirea aceasta apar şi în hărţile vechi"[68]. Deci, călătorul suedez găseşte în anul 1709 că locuitorii ţinutului Iaşi, adică moldovenii, îşi ziceau români, şi nu moldoveni.

Italianul **Luigi Ferdinando Marsigli** (1658-1730), fost membru al Academiei Franceze şi al Societăţii Regale din Londra, de câteva ori (spre sfârşitul sec. al XVII-lea) a călătorit prin Ţările Române, despre care a scris în lucrările sale. „Alfabetul chirilic, scria Marsigli, este încă folosit în Ţara Românească, numită în limba ţării „Zara romagnească" sau «Ţara Românească», căci de fapt toată acea populaţie trăgându-se din străvechile colonii romane aşezate acolo şi care au populat Daciile, vorbeşte o limbă italiană coruptă aşa cum se întâmplă şi în toată Moldova"[69]

Ereasmus Heinrich Schneider von Weismantel (1688-1749), născut în Germania din părinţi germani, a participat de partea lui Carol al XII-lea la campania contra ţarului Petru I. Pentru a-şi salva viaţa, s-a refugiat şi el lângă cetatea Tighinei. În 1710, când avea numai 22 de ani, a făcut o călătorie prin Moldova. Impresiile şi le-a notat în *Jurnal de campanie pe anii 1710-1714*. S-a oprit în mărturiile sale şi asupra limbii moldovenilor, pe care o găsea aceeaşi cu a muntenilor, numai că „mai elegantă şi curată". El menţiona: „Temeiul limbii este din italiană şi franceză (!) şi, prin urmare, din limba latină, şi restul este luat de la ruşi (!), totuşi ea poate fi socotită acum cu adevărat o limbă bogată şi frumoasă şi celui ce înţelege limbile latină şi italiană îi este plăcută auzului şi totodată lesne de învăţat, şi cu toate că are dialectele ei, totuşi în capitală (Iaşi) se vorbeşte cel mai frumos; în Ţara Românească limba nu mai este aşa de elegantă şi curată"[70].

În 1699, în *Descriere „ curioasă" a Moldovei şi Ţării Româneşti (Curiose Deschreibung von der Moldau und Wallachey, 1699)*, un anonim menţiona că **„mai înainte aceste ţări erau o parte din vechea Dacie şi se numeau împreună Valahia** (*subl. n.*). Apoi ţara s-a împărţit în două părţi: partea cea mai întinsă s-a numit Moldova, iar cea mai mică a fost numită Ţara Românească... "[71]. Vorbind despre Moldova, anonimul spune că „această ţară se mai numeşte, spre deosebire de cealaltă, şi Wallachia Superior (Valahia de Sus), sau Major (Valahia Mare) şi de asemenea Wallachia Nigra (Valahia Neagră)"[72]. În continuare anonimul, avându-i în vedere pe locuitorii Moldovei, subliniază că „limba, portul, armele, felul lor de cârmuire sunt la fel cu cele din Ţara Românească" El scrie că în Moldova „vechii locuitori erau numiţi de armeni daci, mulţi din ei trebuie să fie priviţi ca valahi, care au fost aduşi acolo pe vremea romanilor. [...] Acum însă se mai găsesc în Moldova tot felul de neamuri şi secte, dar mai ales ruşi, sârbi (Raitzen—?), armeni, bulgari, sarmaţi, transilvăneni, germani, tătari, ţigani [...], pe care îi foloseşte voievodul". Şi mai jos: „După cum sunt neamurile, aşa şi locuitorii, au religii diferite; cei mai mulţi sunt creştini şi ţin de ritul grecesc, iar în multe alte privinţe – **limbă, port, arme, fel de cârmuire, tribut, hrană şi industrie – sunt la fel cu cei din Ţara Românească, cu unica deosebire că moldovenii se apropie întrucâtva, în obiceiuri şi vorbire, de poloni**" (*subl. n.*)[73].

§ 3. ETNONIMUL „ROMÂN (VALAH)" ÎN IZVOARELE RUSEŞTI

(sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)

Faptul că valahii, adică românii, sunt înconjuraţi de slavi a lăsat la aceştia mărturii scrise despre populaţia romanică de est. Atare mărturii au rămas şi în izvoarele istorice ruseşti.

Deşi cercurile imperiale ale Rusiei n-au renunţat nicicând la ideea de cotropire, anexare şi transformare a teritoriilor româneşti în regiuni (gubernii) ruseşti, totuşi sunt izvoare ce denotă că unii reprezentanţi ai diplomaţiei ţariste, ai clerului rusesc, ai lumii progresiste a timpului, fruntaşi ai vieţii politice, istorici, simpli

cetăţeni care au avut contacte cu băştinaşii Principatelor Române, au susţinut adevărul istoric privind românii şi România, inclusiv românii moldoveni şi Moldova.

Către sfârşitul sec. al XVIII-lea şi pe parcursul secolului următor autorii scrierilor în limba rusă devin tot mai obiectivi în aprecierea originii poporului român, a comunităţii de neam şi de limbă a moldovenilor şi muntenilor, în recunoaşterea etnonimului „popor român" şi a glotonimului „limba română" (sau limba valahă) pentru ambele Principate. În scrierile lor numele etnic general „români" îl înlocuieşte tot mai des pe cel dat românilor de străini, şi anume pe cel de „valahi", folosit de ruşi multe secole în şir. Cu toate că Basarabia era anexată la Rusia, în multe surse istorice ruseşti se arată adevărul că această provincie e populată de români şi nu aparţine Rusiei.

Nu este exclus ca părerile unor autori de scrieri cu conţinut istoric sau informativ să fi fost influenţate de starea de spirit unionistă din Principate, care cel puţin din a doua jumătate a sec. al XVII-lea – o dată cu introducerea scrisului în limba română şi înlăturarea slavonei din biserică şi din viaţa de stat şi obştească – avea un caracter tot mai conştientizat şi mai insistent, ajungând la apogeu în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Nu este exclusă nici posibila influenţă benefică asupra mentalităţii autorilor de scrieri ruseşti despre Principatele Române din partea lucrărilor lui Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei, Historia Moldo-Vlachica,* refăcută în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, şi altele, pe care principele Cantemir le-a scris în Rusia şi în care el a arătat clar că românii sunt de origine romană, iar valahii, moldovenii, muntenii, basarabenii etc. sunt români. Nu se exclude nici influenţa benefică asupra istoriografiei ruse din partea marilor cărturari români – Petru Movilă, Nicolae Milescu Spătarul, Antioh Cantemir, Pavel Berânda, Mihail Herăscu (Herascov), precum şi din partea multor români basarabeni care şi-au făcut studiile în cele mai mari centre culturale şi ştiinţifice ale Imperiului Rus – Petersburg, Moscova, Kiev, Odesa – şi care s-au pronunţat asupra problemei în cauză.

Prima sursă istorică rusească în care s-a pomenit despre români (valahi) este letopiseţul *Повесть временных лет* (*Povestea vremurilor de demult*), scris la începutul sec. al XII-lea. Autorul lui relatează că la începutul sec. al XII-lea valahii (românii) trăiau pe malurile Dunării, de unde, chipurile, ar fi fost alungaţi de unguri[74].

O altă sursă istorică rusească *Ипатиевская летопись* (*Letopiseţul Ipatiev*) – îi aşază pe volohi sau bolohoveni la 1160 pe Nistru, în Podolia, în Volânia, iar N. Karamzin scrie că aceştia locuiau şi în Basarabia, şi în Moldova din dreapta Prutului, şi tot în sec. al XII-lea[75].

În acest context menţionăm că istoricul rus A. Russov îi „găseşte" pe volohi la sfârşitul sec. al XVII-lea şi la începutul sec. al XVIII-lea în Transnistria, chiar până la Nipru[76].

Referindu-se la Hronicul Anonimului maghiar, istoricul sovietic V. D. Koroliuk îi localizează pe volohi (români) în sec. al IX-lea în Panonia, adică în regiunea istorică ce cuprindea teritoriul de azi al Ungariei, precum şi o parte din teritoriile actuale ale Iugoslaviei şi ale Austriei[77].

Istoricul rus G.G. Litavrin apreciază justeţea comunicărilor scrise de Kedrenos, Kekavmen, Kinnamos şi alţii privind aşezarea volohilor (românilor) în Balcani începând cu sec. al X-lea[78].

Menţionăm că pe parcursul sec. XV-XVIII autorii ruşi au scris un număr impunător de relatări privind călătoriile lor în Moldova. În majoritatea cazurilor autorii folosesc în scrierile lor numele etnic extern al românilor, anume cel de „valah (voloh, vlah)" şi derivatele acestuia. Pelerinii ruşi găsesc în Moldova pe aceiaşi valahi (români) ca şi în Valahia (Muntenia).

Istoricul român Gh. Bezviconi, în volumul său *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, face o listă întreagă de cercetători ruşi, ale căror mărturii ne vor ajuta să facem lumină în problema pusă de noi. Ne vom focaliza atenţia foarte succint asupra scrierilor unora dintre aceştia.

- În anul 1414 ieromonahul Zosima, în drum spre Ţarigrad, trece prin Moldova şi constată că ea este o „Ţară Volohă"[79], iar Nistrul – „trecere şi graniţă volohă"[80].
- Călătorul şi publicistul rus Ivaşko Peresvetov, care a petrecut cinci luni la curtea lui Petru Rareş, în „plângerile" sale către ţarul rus arată că domnitorul Moldovei este „voievod voloh", iar Moldova – tot o „Ţară Volohă"[81].
- Aceeaşi informaţie ne-o transmite în 1593 negustorul şi diplomatul Trifon Korobeinikov. Trecând în drumul său spre Ierusalim şi prin Moldova, el scrie că aceasta este „Ţară Volohă"[82], iar domnitorul ei – „gospodar" sau „voievod voloh"[83].

• „Cneaz voloh", „ţară volohă", „mitropolit voloh", „gospodar voloh" – aceasta este terminologia folosită de pelerinul rus Vasilii **Iakovlev Gagara** din Kazan. Şi acesta a vizitat Moldova fiind în anii 1634-1637 în drum spre Ierusalim şi Egipt[84].

Arsenii Suharev, arhidiaconul mănăstirii Ciudo, a trecut prin Moldova de două ori – în 1649 şi în 1651. În scrierile lui, ne spune Gh. Bezviconi, Suharev relatează că, după ce a mers prin Putivl, Kiev, Şargorod, a purces „spre Ţara Volohă", trecând Nistrul spre „părţile valahe"[85]. Este evident că pentru arhidiaconul Suharev „Ţara Volohă" este Moldova.

Menţionăm că în scrierile sale Suharev îi dă termenului „volohi" caracteristici etnice, bunăoară atunci când îi enumeră pe volohi în şirul altor popoare. Descriind tratativele sale cu hatmanul Hmelniţki privind rugămintea acestuia către ţar de a-l primi „sub ocrotirea sa" şi de a-i acorda ajutor, hatmanul ameninţă că, în caz contrar, se va uni „cu turcii, cu volohii, cu muntenii şi cu ungurii şi va „pârjoli ţara" (Rusia – *n.n.*) ca pe „Ţara Volohă"[86]. Acelaşi conţinut etnic pentru termenul „Voloh" îl descoperim şi la sfârşitul relatării lui Suharev. Acolo găsim menţiuni privind componenţa etnică a populaţiei târgului Ismail. „Ismailul (în sudul Basarabiei – *n.n.*), scrie Suharev, este un târg mare: se spune că ar avea vreo opt mii de case, însă cetate n-are, ci numai târg. Aici trăiesc turci, tătari, greci, **volohi**, cei ce au fugit de la volohi, deoarece **volohii** sunt aici pe aproape..."[87]

Şi Petru I al Rusiei, fiind invitat în 1711 de Dimitrie Cantemir să „elibereze" Moldova de sub turci, era conştient de faptul că anume etnia valahă (adică română) cuprindea teritoriul din partea dreaptă a râului Nistru. El nu menţionează existenţa unei etnii moldoveneşti. Reproducem din *Jurnalul* său câteva pasaje concludente în acest sens.

- „În 1702, scria ţarul rus, în Varşovia, regele suedez a inspectat o companie de **valahi** (*passim subl. n.*), cărora le-a poruncit să arate exerciţiile lor, cum se bat şi atacă, şi cu ei înşişi a luat parte la atacul lagărului său"[88].
- „(1706). În lupta la care au luat parte ruşii, saxonii şi polonii, iar de alta – suedezii şi o parte de poloni şi **valahi**, ruşii au obţinut victoria"[89]
- „(1708). La 01 august, la Smoliani, am atacat pe Kanifer, partizan al regelui suedez, cu câţiva dragoni şi **valahi** "[90]

- „19 august 1708). Generalu-maior Volkonski cu regimentul său, cu cazacii şi **valahii,** a atacat „obozul inamic"[91].
- „(18 mai 1709). **Valahii** noştri, trecând râul Vorskla (pe lângă Poltava), unde inamicii păşteau caii de cealaltă parte a râului, i-au gonit şi au adus caii lor la armata noastră"[92].
- „La 30 mai (1711) s-a primit ştirea că feldmareşalul Şeremetiev, cu cavaleria, a sosit la **graniţa valahă,** la **fluviul Nistru.** La târgul Raşcov feldmareşalul a trecut fluviul, a sosit aproape la Iaşi, reprezentanţa **gospodarilor valahi,** şi a trimis acolo pe brigadierul Kropotov cu un detaşament pentru a primi pe **gospodarul valah Principele Dimitrie Cantemir,** care câtva timp înainte de aceasta, ca un creştin evlavios, a făcut prin solul său capitulaţie de supuşenie faţă de autocraţia ţarului"[93].
- „La 17 iunie (1711) a trecut peste Nistru toată armata (rusă) şi (ţarul cu ţarina) au înnoptat în apropiere de **orăşelul valah denumit Soroca,** la graniţa cu Polonia"[94].

Aşadar, la începutul sec. al XVIII-lea pentru ţarul rus şi, deci, şi pentru Cancelaria şi curtea acestuia, dar şi pentru diplomaţia Rusiei, fluviul Nistru era **„graniţă valahă"**, iar locuitorii Moldovei, inclusiv ostaşii şi domnitorul, nu erau altcineva decât **valahi.** Moldovenii erau numiţi cu numele dat tuturor românilor de străini, adică **valahi.**

Este important să menţionăm în acest context că profesorul universitar rus A. A. Koţiubinski, care a studiat, printre altele, şi evenimentele de la Prut din 1711, inclusiv intenţia lui D. Cantemir de a elibera Moldova de sub turci cu ajutorul Rusiei, scrie în 1872 o lucrare, în titlul căreia autorul în loc de termenul „valahi", aşa cum scria şi Petru I în *Jurnalul* său, foloseşte termenul „români", şi anume: „Сношения России при Петре Первом с южными славянами и **румынами"** (Relaţiile Rusiei lui Petru I cu slavii de sud şi cu românii)[95]. Este evident că cercetătorul Koţiubinki punea în noţiunea de „român" acelaşi sens pe care îl punea Petru I în termenul „valahi" Şi unul şi altul se refereau la aspectul etnic al noţiunii de „român". Avem o dovadă în plus că numele etnice „român" şi „valah (voloh)" sunt identice şi exprimă etnia unuia şi aceluiaşi popor – cel românesc.

Însă, începând cu a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, când Rusia manifesta un interes tot mai mare pentru cotropirea Ţărilor Române, în scrisorile militarilor şi diplomaţilor, în scrierile pelerinilor ruşi găsim cazuri când locuitorii Moldovei erau numiţi „moldoveni". Se

folosesc şi derivatele cuvântului „moldovean", dar în majoritatea lor autorii n-au avut în vedere un conţinut etnic, naţional, ci unul teritorial, geografic, localizator; bunăoară: o oaste moldovenească, militari moldoveni, domn, hatman şi cler moldovean, capitală moldovenească etc. Generalul şi ambasadorul rus la Istanbul Nicolai Vasilievici Repnin, care în 1775 a trecut prin Moldova şi Muntenia, în scrisoarea sa către împărăteasa Rusiei, pomeneşte de aşa-zisa „naţiune moldoveană"[96].

Peregrinii ruşi – starețul Leontie (1701), ieromonahii Severski (1704) din Novgorod, Ipolit Vişenski din Cernigov (1707) – folosesc termeni şi expresii de felul „Ţara Moldovenească" „Domnul moldovean", „moldoveni" „domnitor" sau „domn moldovean" „capitala Moldovei", dar şi „Ţara Voloska"[97] Pentru ieromonahii Macarie şi Silvestru, Mihail Racoviţă era „domnitor" sau „domn" al Moldovei, „voievod moldovenesc", dar şi „gospodarul **Ţării Moldoveneşti şi Voloşeşti**" Prin denumirea dublă a ţării „Moldoveneşti şi Voloşeşti" – ieromonahii Macarie şi Silvestru, probabil, au vrut să redea, să precizeze două aspecte: unul – cu conţinut teritorial, geografic, al doilea – cu conţinut etnic. Ne amintim că aceste două aspecte sunt cuprinse şi în termenul „Moldo-Vlahia"

Dar nici în acea perioadă nu întâlnim încercări de a afirma că „moldovenii" şi „muntenii" nu ar fi de acelaşi neam. Ba din contra, unele demersuri diplomatice ale Rusiei vorbesc despre faptul că însăşi împărăteasa Ecaterina şi diplomaţii ei înţelegeau că locuitorii acestor principate sunt de aceeaşi origine etnică. Intenţia Ecaterinei de a uni Moldova cu Valahia şi de a crea un stat independent „Dacia Nouă" cu proclamarea nepotului său Constantin drept domnitor al Moldo-Vlahiei[98], deşi urmărea scopul de a lărgi zona de influenţă a Rusiei, ba chiar de a ocupa noi teritorii, este un argument în favoarea recunoaşterii unităţii de neam şi de limbă a populaţiei celor două Principate. De asemenea şi susţinerea de către Rusia a Regulamentului organic pentru cele două Principate demonstrează că imperiul ţarist nu putea nega originea etnică comună a locuitorilor Moldovei şi Valahiei (Munteniei).

General-guvernatorul Novorusiei A. Langeron (1814-1822) vedea în Moldova şi Valahia (Muntenia) două provincii-surori, cu locuitori conştienţi că se trag din romani şi că „le-au luat numele" acestora. El recunoaşte originea romană a moldovenilor şi

muntenilor, adică a românilor, numiţi şi valahi. Această recunoaştere o găsim în însemnările lui de călătorie, făcute după ce a vizitat Moldova în 1791[99] „Aceste două provincii (Moldova şi Valahia – *n.n.*), scrie Langeron, au fost locuite odinioară de geţi şi daci, al căror trecut este foarte obscur şi puţin interesant. Roma i-a supus, dar deseori ea a fost nevoită să stăvilcască campaniile lor sau să pedepsească ravagiile pricinuite de ei. În sfârşit, Roma a făcut din aceste două provincii, nepopulate din pricina războaielor, un loc de surghiun pentru nenorociţii alungaţi din patria lor, prin politica senatului sau prin tirania împăraţilor. De aceea **valahii** pretind că se trag din **romani** şi **le-au luat numele cu plăcere vădită** (*subl. n.*). Ceea ce pare sigur este că ei au oarecare asemuire cu acest popor renumit, dar această asemuire a scăzut mult cu vremea şi în urma regimurilor la care au fost supuşi"[100].

Generalul ne-a lăsat în notele sale de călătorie şi observaţiile proprii asupra limbii (una singură), vorbită de „moldoveni" şi „munteni" Langeron scrie: „Limba, dulce şi monotonă, în parte aminteşte latina, mai ales în Valahia; moldovenii au multe vorbe italiene. În general, limba este bogată şi s-ar preta la muzică; însă ei nu au perfecţionat încă intonaţiile şi nu le-au supus combinaţiilor muzicale, care în italiană, sub îndrumarea unor Paesiello, Sarti, Guglelmi etc., vorbesc inimii şi încântă urechile"[101].

În această perioadă de timp, Rusia se străduia să ascundă biciul şi să arate popoarelor balcanice doar turta cea dulce. Ea dorea prin aparenţa facerii de bine să obţină încrederea românilor din ambele Principate, dar şi a tuturor popoarelor din Balcani, aflate pe atunci încă sub stăpânire turcă.

Această misiune a îndeplinit-o cu succes generalul **Pavel Dmitrievici Kiseleff**, care în decurs de cinci ani (1829-1834) a fost un singur administrator al Principatelor. Gheorghe Bezviconi scrie că Kisilev a decretat liberul comerţ între Moldova şi Muntenia[102].

P. D. Kiseleff a pus în aplicare aşa-zisul Regulament organic, regulament de organizare şi de conducere a Moldovei şi a Munteniei conform prevederilor Tratatului de la Adrianopol (1829). După Gheorghe Bezviconi, „Regulamentul organic a fost prima constituţie românească, care a asigurat domniile naţionale şi principiul separaţiei puterilor, a contribuit la consolidarea statului pe temelii noi, şi din care se desprinde ideea că suveranitatea emană de la naţiune"[103]

După Constantin Giurescu, „acest Regulament a pregătit unirea Principatelor, prin organizarea aproape identică a celor două ţări, prevăzând chiar Unirea. Astfel, în **articolul 371 al Regulamentului Munteniei şi în 425 al Regulamentului Moldovei se constată comunitatea de obârşie, de limbă, de religie, de obiceiuri şi de interese**, precum şi avantajele necontestate ale unirii ambelor Principate..."[104].

Dovezi privind comunitatea etnică a moldovenilor şi muntenilor găsim şi la **Aleksandr Sergheevici Puşkin**. Acesta n-a „descoperit" nici o diferenţă între locuitorii Moldovei şi cei ai Munteniei. Scriitorul împărtăşea ideea că domnitorul Valahiei, Constantin Brâncoveanu, e de „aceeaşi naţie" cu domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir. Amintind de însemnările brigadierului de armată Moro-de-Brave privind războiul ruso-turc de la 1711, Aleksandr Puşkin relatează că la şedinţa consiliului militar, convocat de Petru I la 29 iunie 1711, generalul Rene propune să fie atras de partea lui Petru şi Cantemir şi domnitorul Valahiei, Brâncoveanu, deoarece „voievodul valah fiind de una şi aceeaşi naţie şi religie cu domnitorul moldovean nu va întârzia să se supună..." („Валахский воевод, будучи одной нации и одного исповедания с молдавским господарем, не замедлит покориться...")[105]. Astfel, la începutul sec. al XVIII-lea, în viziunea demnitarilor ruşi, moldovenii şi valahii (muntenii) erau de o singură naţie şi de o singură confesiune. D. Cantemir era născut în Moldova şi, deci, după locul de naştere şi după domnie era moldovean; C. Brâncoveanu era născut în Muntenia, şi după locul de naştere şi de domnie era muntean; dar din punctul de vedere al apartenenţei naţionale ambii erau români.

Rusul **Ignatii Iakovenko** susţine că la începutul sec. al XIX-lea Valahia (Muntenia) şi Moldova „aveau acelaşi sistem de cârmuire şi aceleaşi reguli"

Majoritatea dintre străini, vizitând Ţările Române, acordau atenţie, în primul rând, acelor trăsături ale poporului român, care pot fi mai uşor evidenţiate. Acestea sunt limba vorbită, asemănarea locuitorilor teritoriilor româneşti între dânşii, apoi cu italienii, confesiunea religioasă şi altele. Mult mai greu le era să cunoască dreptul, legile de care se conduceau românii din ambele Principate sau sistemul administrării lor de stat. Ignatii Iakovenko, funcţionar al consulului rus din Muntenia, care a vizitat în 1812 prima dată

Principatele Dunărene, a observat că „domnitorul Valahiei avea acelaşi sistem de cârmuire şi aceleaşi reguli ca şi în Moldova"[106]. Informaţia este cu atât mai preţioasă, cu cât ea vine de la străini. Nici vorbă că „aceleaşi reguli" înseamnă anume dreptul valah, elemente ale căruia pot fi întâlnite în afara frontierelor României, chiar în epoca modernă.

La tema originii romanice a moldovenilor şi a limbii vorbite de aceştia a scris în memoriile sale şi Contele Ludovic-Victor de Rochechouart, care, după Gh. Bezviconi, era adjutantul împăratului rus şi a vizitat Moldova în 1806-1807. Reproducem următorul alineat: „Moldova este o ţară încântătoare. Pământul este foarte roditor. Populaţia, de **origine romană**, precum este uşor de observat după frumuseţea, regularitatea trăsăturilor şi constituţia vânjoasă a locuitorilor de ambele sexe, mai ales la ţărani, oferea o vastă materie pentru cugetări serioase asupra vicisitudinilor omeneşti. Cu mare greutate ai regăsi în atitudinea umilă, târâtoare şi temătoare urmarea firească a unei lungi robii a tuturor claselor, pe urmaşii valoroşilor soldaţi, fii şi părinţi ai stăpânitorilor lumii, **dacă limba nu ar aminti originea romană** (*subl. n.*)"[107]

Aceeaşi origine etnică (romanică), conştiinţa autohtonă a unităţii de neam şi de limbă a moldovenilor, muntenilor şi transilvănenilor, a unităţii teritoriului naţional al românilor, acelaşi sistem de administrare, aceleaşi reguli de convieţuire pentru toţi românii Principatelor – toate adevărurile erau bine cunoscute de români, şi ele trebuiau aduse la cunoştinţa străinilor care nu le sesizau. Se apropia anul 1859, anul în care recunoaşterea faptului că moldovenii şi muntenii sunt aceiaşi români va juca un rol deosebit la punerea începutului unităţii politice a tuturor românilor.

În ciuda afirmaţiilor istoriografiei sovietice, ale celei proimperiale şi procomuniste că asa-zisa populaţie moldovenească s-a plămădit încă în sec. XII-XIV din simbioza valahilor şi slavilor de est şi că moldovenii au mai păstrat etnonimul vechi „valahi" numai în sec. XV-XVI, scriitorul rus şi sovietic Maksim Gorki, tocmai la începutul sec. al XX-lea, îi numea pe românii basarabeni „valahi" În 1904 Gorki a publicat antologia *Русская муза* (*Muza rusească*), în care a fost inclusă şi o legendă zisă valahă, auzită de scriitor pe la 1891 de la un rapsod popular într-un sat basarabean şi pe care Alexei Mateevici a tradus-o în româneşte în 1917 cu titlul *Zâna. Poveste valahă.*

Ce concluzii am putea trage de pe urma mărturiilor din acest paragraf? Credem că următoarele:

• Timp de circa nouă sute de ani (sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea) locuitorii Moldovei erau, cu mici excepţii, numiţi de izvoarele ruseşti cu acelaşi nume cu care erau numiţi muntenii, şi anume „valahi (vlahi, volohi)", nume dat românilor de către străini. Este un argument care dezminte afirmaţiile istoriografiei sovietice imperiale că „valahi este numele dat de popoarele vecine numai populaţiei Ţării Româneşti", adică a Munteniei[108], şi că valahii nu sunt înşişi românii, ci constituie o poporaţie care a intrat în componenţa „naţiunii române"[109]

Derivatele de la „valah" mai des folosite în izvoarele ruseşti erau de tipul: „Ţara Volohă" „graniţă volohă" (Nistru *n.n.*), „domnitor (domn, voievod, gospodar, cneaz) voloh", „mitropolit voloh" „oraş voloh" (Soroca *n.n.*), „Ţara Volosca" „ţării voloşeşti"

• Termenul „valah" ca un tot întreg avea o semnificaţie etnică (vezi includerea de către Suharev a etnicului „valah" alături de alte etnii).

• Volohii sau bolohovenii erau aşezaţi la sfârşitul sec. al IX-lea în Panonia (teritoriul de azi al Ungariei şi o parte din teritoriile Iugoslaviei şi Austriei), iar în sec. al XII-lea şi în Podolia, Volânia, pe Nistru, Basarabia, Moldova din dreapta Prutului şi pe malurile Dunării. În secolele XVII-XVIII ei erau şi în Transnistria, chiar până la Nipru.

• Termenul „moldovean – moldoveni" şi derivatele din acesta, chiar dacă generalul Repnin amintea de o „naţie moldoveană", nu se refereau la aspectul etnic, ci exprimau locul, teritoriul de care ţinea cutare sau cutare atribut statal.

• Izvoarele ruse examinate nu conţin dovezi că băştinaşii Moldovei se numeau între ei „români" Avem numai mărturia lui Langeron că băştinaşii „pretind că se trag din romani", cărora „le-au luat numele cu plăcere vădită" Totodată, nici un izvor examinat n-a negat originea romană a valahilor (românilor).

• În prima jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea în Rusia este recunoscută comunitatea etnică şi lingvistică a valahilor (românilor) moldoveni şi munteni. Până în prima jumătate a sec. al XIX-lea predomină etnonimul „valah". Expresii „Principatele Valahe" intenţia Ecaterinei de a crea „Dacia Nouă", relatarea lui

A. S. Puşkin că domnitorii Moldovei şi Valahiei „sunt de aceeaşi naţie şi religie", mărturisirea lui Ignatenko că în Valahia era „acelaşi sistem de cârmuire şi aceleaşi reguli ca şi în Moldova", precum şi susţinerea de către Rusia a Regulamentului organic sunt argumente în favoarea acestei teze.

§ 4. ROMANITATEA ŞI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR, INCLUSIV AL CELOR BASARABENI ŞI TRANSNISTRENI, ÎN ACTELE OFICIALE ŢARISTE ŞI ÎN ISTORIOGRAFIA RUSĂ

(din a doua jumătate a sec. al XIX-lea până în anul 1918)

Am menţionat în paragraful precedent că în izvoarele istorice ruseşti, la fel ca şi în cele slave în genere, pe parcursul a circa nouă secole (sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea) românii erau numiţi cu termenul etnic extern de „valahi" şi că în prima jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea în Rusia tot mai des se vorbeşte de unitatea lingvistică şi de neam a locuitorilor celor două Principate Româneşti – moldovenii şi muntenii. Începând cu prima jumătate a sec. al XIX-lea, lumea cărturară rusă, pelerinii, cercurile diplomatice, religioase şi militare se conving treptat că numele etnic extern al poporului român, anume cel de „valah", şi numele etnic intern de „român", nume ales de înşişi românii pentru ei, sunt identice. Ca urmare a acestei conştientizări în diferite mărturisiri privind Moldova termenul de „valah" este înlocuit cu cel de „român" Să urmărim evoluţia acestor schimbări.

Istoricul rus **V. Kliucevski** (1841-1911), care a descris încercările războinice ale Rusiei contra Turciei în sec. al XVIII-lea, chipurile spre a elibera creştinii de sub necredincioşi, a recunoscut că Moldova şi Valahia sunt populate de români (nu de moldoveni şi nici de valahi). Citäm: "S-au întreprins două încercări de a elibera creştinii de la diferite margini europene ale Imperiului Otoman, a grecilor în Morea şi a românilor în Moldova şi Valahia"[110] (" Предпринято было два освобождения христиан на разных европейских окраинах Турецкой Империи, греков в Морее, **румын в Молдавии и Валахии**").

Merită un interes sporit viziunea cărturarului rus **Porfirii Uspenski** (1804-1885) asupra problemelor româneşti. El a vizitat ţările române în 1846, zice Bezviconi, în toiul elaborării mecanismului înfăptuirii Unirii Moldovei cu Muntenia, şi s-a ocupat de studierea stării pravoslavnicilor sub turci. Concluziile sale au fost publicate de Academia din Petersburg tocmai în 1894 sub titlul *Cartea fiinţei mele* (traducerea românească aparţinând lui Ştefan Berechet, Bucureşti, 1890).

Deşi P. Uspenski consideră în mod eronat că românii sunt de origine slavă, noi apreciem viziunea lui corectă privind românismul moldovenilor şi muntenilor, care – şi unii şi ceilalţi – vorbesc limba română. Spre a ne convinge de cele menţionate, vom reproduce câteva alineate din notele cărturarului Uspenski, fără a face comentarii deosebite. Aşadar:

- „2 august (1846 – *n.n.*). Înaintea prânzului, scrie Uspenski, am ajuns în Bucureşti şi m-am oprit la hotelul german al lui Brenner. Muntenia renaşte. Pământul ei e roditor, popor sănătos, simplu. [...] Îmi închipuiam pe **români** bruneţi, dar în realitate toţi-s de culoare albă...[111]
- „3 august. Nifon (Vicarul, viitor Mitropolit – *n.n.*) m-a binecuvântat să vizitez mănăstirile de aici şi mi-a dat şi un conducător, pe un diacon al Mitropoliei acesteia, venit din **Basarabia, care ştia româneşte** şi ruseşte (*subl. n.*)"[112]. P. Uspenski, fiind sub impresia celor relatate de diaconul din Basarabia, şi anume că în mănăstiri nimeni nu rosteşte predici, scrie: „**Sărmanii români!** Ei sunt flămânzi şi înfometaţi. Au grâu, secară şi orice fel de pâine dumnezeiască, dar nu-i mană cerească, altfel zis – cuvântul dreptăţii credinţei, nădejdii şi dragostei. Cu ce se hrănesc sufletele lor?"[113]
- „6 august. Dimineaţa am pornit din Bucureşti spre Iaşi. ...**Acum sunt în Moldova**"[114]
- „11 august. Duminică. N-am găsit acasă nici pe Principe, nici pe Mitropolit, nici pe consulul nostru, nici pe arhimandritul Filaret Scriban, conducătorul Seminarului... De la el nădăjduiam să primesc cunoştinţele trebuitoare despre starea de azi a Bisericii Pravoslavnice în amândouă Principatele, despre viaţa şi felul de gândire al boierilor de aici, despre caracterul şi aptitudinile **românilor** (din ambele Principate – *n.n.*), despre mănăstiri şi şcoli"[115].

- „12 august. Astăzi m-am închinat la trei mănăstiri: Golia, Barboiul şi Dancul.

Mănăstirea Golia, numită astfel în memoria ziditorului ei, marele logofăt Ioan Golia, aparţine locaşului Vatopedul din Atos. Din inscripţiile greceşti şi slavone din biserică se vede că acest loc sfânt a fost ridicat din temelie în cinstea Înălţării Domnului şi zugrăvit pe cheltuiala Preaevlaviosului **Kneaz al întregii Ţări Moldo-Valahe Vasile-Voievod** şi a fiului său, Ştefan-Voievod, în zilele luminatului Mitropolit al Moldovei, Varlaam, la 24 mai 1660, şi a fost din nou zugrăvit şi înfrumuseţat cu o nouă tâmplă în 1838 "[116].

În ultima zi de şedere în **Moldova**, 13 august, Uspenski a vizitat patru mănăstiri: Barnovschi, Sfântul Sava, Frumoasa şi Trei Ierarhi. Descriindu-le şi pomenind despre convorbirea cu egumenul Sofronie, cărturarul rus încheie lucrarea sa cu cuvintele: „Purtătorul de cunună, apărător al Principatelor! Ajută bunilor **români** şi smereşte carnea şi sângele nevrednicilor călugări ca să adie a cer, iar nu să miroase a pământ"[117]

Aşadar, după convingerea lui Uspenski, românii sunt etnia Munteniei şi, totodată, etnia Moldovei. Ce altă dovadă se cere? În anul 1846, cu 11 ani până la Unirea Moldovei cu Muntenia, un călător, un cărturar rus cu numele Uspenski, care doar a trecut prin ambele Principate, se convinge de unitatea de neam a locuitorilor ambelor Ţări Româneşti. Despre această unitate el află de la înşişi băştinaşii, care îi spun că ei sunt români. Ei, românii, atât cei munteni, cât şi cei moldoveni, aveau conştiinţă naţională românească, care le-a ajutat să-l convingă de dorinţa lor de a se uni şi de a purta mândru şi pe vecie numele sacru de român.

Şi cele câteva pagini reproduse de Gheorghe Bezviconi în *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia* din capitolul *Iaşii* al volumului *Galicina şi Moldavia*, scris de publicistul rus Vasilii Ivanovici Kelsiev care a vizitat Moldova în 1867, ne oferă o anumită informaţie despre situaţia din România moldovenească după răsturnarea lui Cuza-Vodă.

Pentru Kelsiev nu există în Moldova alt popor decât cel românesc. Acest argument nu-i permite lui Kelsiev să nege posibilitatea unirii tuturor pământurilor româneşti, inclusiv a celor de la răsărit de Prut. Se vede că la 1867 la Iaşi deja plutea în aer dorinţa înfăptuirii următorului pas spre unificarea politică a tuturor românilor, Unirea de la 1859 fiind parţială. Citäm: „Politica noastră

externă, scrie Kelsiev, nu trebuie să se asemene cu cea franceză, care nu se gândeşte decât la ziua de azi. Trebuie să luăm exemplu de la boierii noştri vechi, care şi-au ales drept ţintă unirea pământurilor ruseşti şi generaţie după generaţie o urmăreau neclintit. Pământurile ruseşti aproape că-s unite (mai lipseşte Galiţia de Răsărit şi partea dinspre Ungaria de pe lângă Tisa); a sosit acum timpul să renască imperiile grecesc, bulgăresc, sârbesc, **românesc**, care în viitor trebuie să fie aliate cu noi..."[118]. „...În 1867, continuă Kelsiev, a sosit la Iaşi Principele Carol (Regele României – *n.n.*). Eu am prins momentul când ştiam că e la teatru şi m-am dus să-l văd, pe el, scena şi mai ales publicul. [...]. Fanarioţii au ştiut să anihileze orice sentiment patriotic în popor, [...] caracterul **românilor** (e vorba de Moldova – *n.n.*) e într-atât de demolat de către fanarioţi, încât lor le e totuna. Sunt extraordinar de uşuratici, dar uită repede răul pe care li-l faci. Pentru proteste sau opoziţie n-au destulă energie. Aceasta, de altfel, e şi norocul lor, pentru că oamenii de aici nu-s lipsiţi de posibilităţi ca în viitor **să realizeze unirea pământurilor româneşti, mai ales deoarece această unire ar merge aici mult mai bine decât, de exemplu, în Germania**. Centralizarea franceză i-a fost fatală lui Cuza, însă administraţia franceză a rămas. Anume administraţia i-a făcut o primire festivă lui Carol, iar nu poporul, care a venit să-l privească ca pe cineva deosebit... Cortina nu s-a ridicat până n-a intrat principele... A răsunat **imnul naţional român**. Pe scenă au apărut iniţialele principelui. Cântăreţii în haine negre şi cântăreţele în rochii albe cântau în cinstea sărmanei **Românii**. Muzica şi vocile erau excelente, dar — vai! — atât muzicanţii, cât şi cântăreţii, ca şi la noi, erau străini. **Românii**, ca şi noi, încă au nevoie de oameni străini, ca să le alcătuiască melodiile"[119]

Într-un alt pasaj V. Kelsiev se străduieşte să explice comportamentul, după el, lipsit de demnitate, al românilor. El scrie: „Deprinderea de veacuri de a fi sub stăpânirea străină a avut ca efect atrofierea sentimentelor patriotice în masele de aici şi le-a făcut foarte materialiste. Grecii, bulgarii şi sârbii nu manifestă aceeaşi influenţă faţă de soarta ţării lor. Românii au avut un singur duşman – pe turci şi, în ajutorul lor, – pe greci. Popoarele Turciei cunosc bine cine e duşmanul lor, de aceea caută să se unească fiecare într-o singură ţară, fiecare având un conducător, de care se ţin ca şi copilul de mamă, şi de aceea sunt tari. La **români** situaţia e alta. Un neam

mic, aşezat de soartă între vecini puternici, ei vrând-nevrând au trebuit să se închine când unuia, când altuia, aşa încât s-au obişnuit cu gândul că soarta lor nu depinde de ei. Aici au stăpânit şi turcii, şi polonii, şi noi am intervenit cu protectoratul nostru, şi Austria a intrat cu oaste pe aici ... În sfârşit ei au ajuns sub protectoratul marilor puteri ale Europei, adică s-au dezorientat complet"[120].

În anul Unirii Principatelor Române – Moldova şi Muntenia – la Petersburg apare lucrarea lui **S. Palauzov** *Румынскія Господарства Валахія въ историко-политическомъ отношеніи (Principatele Române Valahia şi Moldova sub aspect istorico-politic)*, trecută prin cenzura ţaristă (cenzor – I. Goncearov). Chiar din titlul lucrării se vede că pentru cercetătorul rus Moldova şi Valahia (Muntenia) sunt Principate **Române**. De aici putem trage concluzia că autorul avea să examineze Ţările Române sub aspect istorico-politic nu pe fiecare luată în parte, ci pe ambele luate împreună, ca un tot întreg. Şi e clar de ce. Autorul rus chiar în introducere denumeşte acest întreg „Ţara Românească" („Pământul românilor"), care cuprinde spaţiul dintre albiile Tisei şi Nistrului, deci şi Moldova cu Basarabia. Expresiile „Ţara Românească" şi „Pământul românilor" sunt folosite de Palauzov în sens de România, ţara tuturor românilor, care se întinde „de la Nistru până la Tisa" Citäm: „În **spaţiul dintre albiile Tisei şi Nistrului**, având la nord Alpii Carpatici şi sprijinindu-se dinspre sud pe întinderea dunăreană şi partea de nord-vest a litoralului Mării Negre, locuieşte o masă compactă de populaţie, numele autohton al căreia, divizat de etnografii contemporani în câteva denumiri locale, nu se află nici pe o hartă geografică cunoscută a spaţiului menţionat. Poporul acesta numeşte pământul populat de el Ţara Românească (Pământul românilor), considerându-se popor român"[121].

Când vorbeşte de divizare, istoricul rus are în vedere împărţirea românilor în moldoveni, munteni, ardeleni etc.

În continuare autorul vizat îşi expune părerea asupra începuturilor poporului român şi asupra greutăţilor prin care el a fost nevoit să treacă spre a-şi dezvolta „conştiinţa sa civică" S. Palauzov scrie: „Perioada romană de cucerire, la rândul ei, a dispărut pentru totdeauna, şi noii cotropitori ai **poporului român** n-au întârziat să apară din spaţiile întinse ale Rusiei de mijloc şi de sud, aceştia ţinând în umbră neamul care tocmai în a doua jumătate a sec. al XIII-lea se rupe la lumina vieţii istorice şi care sub numele de **Moldo-Valahia**

îşi dezvoltă izolat conştiinţa civică proprie, căreia politica contemporană europeană i-a găsit o formulă definitivă. Aceşti noi cuceritori au fost bulgarii şi, după ei, ungurii"[122].

Este important pentru noi să constatăm că istoricul rus Palauzov, oprindu-se asupra ţinutului cu numele de Basarabia, consideră că aceasta e locuită de o populaţie românească (nu moldovenească – *n. n.*), care la 1846 constituia patru sute mii de suflete[123], pe când populaţia întreagă a Basarabiei era de şapte sute nouăzeci şi două mii de oameni. În plus, Palauzov ne propune diverse informaţii despre populaţia românească, sub aspect numeric, din toate provinciile româneşti. El consideră că în acestea trăiau către mijlocul sec. al XIX-lea peste 7 150 444 români, inclusiv: în Transilvania – 1 300 000, în Bucovina – 430 664, în Banat – 1 200 000, în Basarabia – 400 000, în Serbia, la vest de Vidin, – 110 000, în Dobrogea şi în oraşele de pe malul drept al Dunării – ? (nu se cunoaşte – *n.n.*), în Valahia – 2 335 065, în Moldova (din dreapta Prutului – *n.n.*) – 1294715, în Macedonia de Sud – Fesalia şi Epir – 80 000 de români[124].

La cercetătorul rus întâlnim expresia etnică cea mai corectă despre locuitorii Moldovei. Expunând istoria acesteia, el numeşte locuitorii ei **„români moldoveni"**, ceea ce înseamnă români din Moldova. Primul nume – „români" – redă naţionalitatea, iar cel de al doilea – „moldoveni" – redă locul geografic al situării etnonimului „român"

Locuitorii Moldovei sunt numiţi de Palauzov români şi atunci când vorbeşte despre încercarea lui Dimitrie Cantemir de la 1711 de a elibera Moldova de sub turci cu ajutorul ruşilor. El scrie: „Dimitrie Cantemir, spre a nu-şi ascunde mai departe intenţiile şi a acţiona deschis contra turcilor, aştepta intrarea armatei ruse în Moldova. În luna mai 1711 el a anunţat Ţara întreagă despre ruperea Moldovei de Imperiul Otoman şi recunoaşterea suveranităţii unui stat puternic de la nord. Proclamaţia lui, în care au fost expuse toate fărădelegile politicii turceşti, toate prigonirile cetăţeneşti şi religioase care din vechime apăsau românii moldoveni, au căzut tocmai la inima poporului nefericit, din care cauză toţi boierii, mari şi mici, toţi cei în stare să poarte arma, s-au declarat gata să se prezinte la chemarea voievodului, sub steagurile lui, către 15 iunie, şi să înceapă războiul sfânt pentru independenţă"[125]

Istoricul rus consideră că pe timpul domnitorului Vasile Lupu în Moldova s-au făcut multe reforme progresiste, în primul rând în domeniul culturii. Una dintre deciziile importante ale lui Vasile Lupu, scrie Palauzov, a fost introducerea limbii române (anume române, şi nu moldoveneşti – *n.n.*) în biserică, autorul menţionând că „e semnificativ că introducerea limbii române în slujba bisericească s-a petrecut fără proteste, simplu, uşor şi natural..."[126].

Palauzov afirmă că Regulamentul organic din 1830 pentru Principatele Române, recunoscut şi de Turcia, de asemenea admitea, într-un articol special, unirea principatelor într-un stat unitar[127] Cu adevărat, Regulamentul organic permitea renaşterea neamului românesc unitar, prevedea alegerea domnitorilor Moldovei şi Valahiei în acelaşi mod, admitea aceeaşi structură statală a ambelor Principate, la care participa şi poporul, prin obştească adunare (puterea legislativă) a fiecărui Principat, condusă de Mitropolit şi având putere juridică dacă se întruneau două treimi din membri. „Obşteştile adunări" se bucurau de aceleaşi statute de decizie. În adunări votul mitropoliţilor era hotărâtor. Domnitorii aveau dreptul să dizolve adunările. În Regulamentul organic era prevăzut controlul popular asupra activităţii miniştrilor. Puterea judecătorească era separată de cea administrativă, iar judecătoria, inclusiv cea supremă, se forma la fel, cu concursul principal al domnitorilor[128].

Regulamentul organic a contribuit substanţial la pregătirea juridică şi administrativă a Unirii Moldovei şi Valahiei în 1859. În baza Regulamentului organic, Divanul ad-hoc al Moldovei, în şedinţa sa din 4 octombrie 1857 a votat un document prin care (în punctul 2), alături de alte reforme, care puneau temelia viitoarei organizări administrative şi politice a Principatelor, se cerea şi „**Unirea Principatelor într-un singur stat cu numele de România**" (*subl. n.*). Divanul Valahiei s-a întrunit tocmai la 11 octombrie 1857, dar a votat parţial poziţiile privind organizarea Principatelor, inclusiv unirea lor administrativă şi politică, tocmai la 6 noiembrie 1857. **Deci, primatul unificării Moldovei şi Munteniei aparţine partidei moldoveneşti.** Cerinţele de unitate politică a Principatelor Române fiind mai pronunţate în Moldova, nu puteau fi înfăptuite fără **o conştiinţă românească a moldovenilor.** De unde atunci vine ideea că moldovenii ar fi fost forţaţi de munteni să se unească în 1859?

S. Palauzov relatează de asemenea ca Unirea Principatelor a fost abordată şi la conferinţele de la Viena, şi la Congresul din Paris, când reprezentanţii Franţei, Angliei, Rusiei, Prusiei şi Sardiniei au pus această chestiune pe ordinea de zi. Unirea, spune Palauzov, ar fi fost declarată dacă Austria n-ar fi propus să fie consultaţi şi înşişi „moldo-valahii"[129]. Or, expresia unitară „moldo-valahii" demonstrează că misiunile diplomatice ale acestor ţări îşi dădeau seama de comunitatea etnică şi lingvistică a locuitorilor Principatelor, de conştiinţa şi de tendinţa lor spre unificare politică.

Am arătat deja că termenul general de „valah" este numele etnic extern al românilor, dat lor de neromâni. Acest nume, însă, se mai folosea pentru a indica etnia (comună) a locuitorilor în fiecare din Principatele Române. În Gramota lui Alexandru cel Bun, dată mănăstirii Neamţ la 23 decembrie 1430, domnitorul Moldovei se intitula ca „domnitorul pământului moldo-valah"[130]. Partea a doua – „valah"– a termenului „moldo-valah" indică etnia, iar partea întâi a acestuia –„moldo"– indică locul de amplasare a etniei.

Profesorul şi academicianul **Evghenii Evstigneevici Golubinski** (1834-1912), istoric al Bisericii Ortodoxe Ruse, ca şi Palauzov, a respectat numele, cultura şi istoria adevărată a românilor, inclusiv a celor moldoveni. În 1871 E. Golubinski publică la Moscova lucrarea *Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей болгарской, сербской и румынской или молдо-валашской,* altfel zis – *Curs scurt al istoriei bisericilor ortodoxe bulgară, sârbă şi română sau moldo-valahă.* Lucrarea a fost cenzurată de cenzorul de stat Piotr Kazanski, ceea ce ne face să credem că poziţia autorului privind românii era şi poziţia oficială a cercurilor diriguitoare ale Rusiei şi ale Bisericii Ruse. Însuşi titlul cărţii denotă că autorul ei era conştient de faptul că Biserica Moldovenească (din Moldova) împreună cu cea Valahă (din Valahia sau Muntenia) constituie Biserica Română. Pentru Golubinskii **termenul „moldo-valah" este echivalent cu termenul „român"**

Profesorul Golubinski, pe lângă faptul că dorea ca ruşii să ia cunoştinţă de istoria bisericească a slavilor pravoslavnici de sud şi a românilor ortodocşi, contribuie şi la descifrarea numelor purtate de Ţările Române. În acest context el relatează că, atunci când băştinaşii îşi numeau ţara „Ţara Muntenească", adică ţară de munte, grecii o numeau Valahia, Ugrovlahia, sau Ungrovlahia, ce ar însemna Valahia ungurească sau Valahia dinspre Ungaria, iar în Rusia, Munteniei

(Valahiei) i se spunea – ca şi în Polonia – „Pământ Muntenesc (Multenesc)" În viziunea grecilor, menţionează acelaşi autor, Moldova este tot o Valahie, numai că i se zice Moldovlahia, adică Valahia de pe râul Moldova; Mavrovlahia, adică Vlahia Neagră; Rosovlahia, adică Valahia dinspre ruşi. El spune că în Rusia deseori Moldova este numită şi cu numele dat de băştinaşi – „Moldova", dar totuşi predomină numele „Pământ voloh" Locuitorilor acestui „pământ voloh" în Rusia li se spune „volohi"[131].

Aşadar, ţările şi populaţia lor erau valahe, iar statele – Moldova şi Valahia (Muntenia) – purtau numele de Voievodat Moldovlah şi, respectiv, Voievodat Ugrovlah. Golubinski foloseşte termenul „valah" pentru a denumi atât poporul, fie el din Moldova sau Muntenia, cât şi pământul şi ţările valahilor (românilor). Or, asta înseamnă că cercetătorul rus pune în termenul „valah" din denumirea poporului şi a ţărilor locuite de el acelaşi sens, acelaşi aspect etnic ca şi în termenul „român". Altfel spus, **pentru Golubinski termenii „valah" şi „român" sunt identici şi au aceeaşi conotaţie sub aspect etnic**. Celelalte părţi din expresiile „ugro(ungro)vlah", „Ugro(Ungro)vlahia", „moldo(roso)vlah" şi, Moldo(Roso)vlahia", şi anume „Ugro(Ungro)" şi „moldo(roso)" vorbesc despre aspectul geografic, teritorial, de localizare a etnonimului.

Termenii „România", „Ţara Românească", „Valahia", „Ugro(ungro)vlahia", „Moldovlahia", „Mavrovlahia", „Rosovlahia", adică termenii ce cuprind numele de „român" sau de „valah", exprimă atât apartenenţa etnică a populaţiei romanizate din vechea Dacie, cât şi localizarea concretă a etnonimului. Ambele sensuri se conţin în majoritatea denumirilor de state naţionale – Albania, Spania, Italia, Rusia, Ucraina, Estonia, India, Japonia, Germania ş. a. m. d. Termenii „Moldova", „Ţara Muntenească", „Transilvania", „Ardeal", „Basarabia", „Dobrogea" etc. au în exclusivitate sens geografic, teritorial, de localizare a etnonimului sau denotă denumirea statului, dar nicidecum sensul etnic. De la ele nu derivă nume de popoare, naţiuni şi limbi, cum ar vrea să ne convingă promotorii moldovenismului primitiv de la Chişinău, Tiraspol, Moscova sau Kiev.

Spre a demonstra că termenul „moldovenesc" nu are sens etnic, ci local, geografic, vom face referinţă la o „scrisoare" amintită de istoricul rus Palauzov, în care aceeaşi persoană ca voievod este valah, iar ca domnitor este al pământului moldovenesc. Aceasta

se întâmpla în anul 1531. Citãm: „Scrisoare din 11 iulie 1531 adresată de regele Sigismund I domnitorului valah al pământului moldovenesc privind diferite strâmbătăţi şi pagube pricinuite supuşilor (poloni – *n.n.*) Braslavski şi Veniţki de către oamenii lui (ai domnitorului valah al pământului moldovenesc – *n.n.*), precum şi cu privire la vorbele noastre"[132].

Acum revenim la spusele cercetătorului Golubinski privind faptul că şi Moldova, şi Valahia (Muntenia sau Ţara Românească) sunt populate de români. Fără a-şi da seama că numele de "valahi" şi cel de „moldoveni" nu pot fi comparate între ele (primul exprimă atât aspectul etnic, cât şi cel teritorial, iar al doilea – numai pe cel teritorial al noţiunii de neam, de popor, de naţiune), că termenul „moldoveni" poate fi comparat numai cu termenii "munteni", „dobrogeni", „olteni", „bucovineni", „ardeleni" ş. a. m. d., iar cel de „valah" poate fi comparat doar cu termenul de „român" sau cu alţi termeni cu conţinut etnic, cum ar fi „chinez" „german" "japonez", „englez", „italian", „francez", Golubinski rămâne convins că „moldovean" cu sens de trăitor din Moldova şi „valah" cu sens de trăitor în Muntenia, sunt de aceeaşi origine etnică, **română**, nume care vine de la Roma; că **valahii sunt aceiaşi români**. El zice: „Valahii (în sens de locuitori ai Valahiei – *n.n.*) şi moldoveni (în sens de locuitori ai Moldovei – *n.n.*) reprezintă **două ramuri foarte apropiate ale unuia şi aceluiaşi neam, care poartă un nume comun – români, dar şi numele de valahi sau vlahi** (*subl. n.*). Prima denumire este forma schimbată a cuvântului roman (romanus – rumân), pe când a doua denumire este cuvântul folosit în vechime de către slavi şi nemţi pentru denumirea popoarelor de origine galică sau celtică în genere, şi a aceloraşi romani sau italieni în particular (vezi Letopiseţul nostru vechi în Sobr. Letop. 1, 2; la nemţi până astăzi există în uz cuvântul Wälsch, vechiul Walh, Wlaloh, desemnat pentru a-l numi pe italian, cfr. Şafar. Drevn., I, 1, 390 sqq)"[133]

Lucrarea lui Golubinski prezintă pentru noi interes şi pentru faptul că în ea se recunoaşte că românii, în afară de Valahia (Muntenia) şi Moldova, populează şi Basarabia şi alte teritorii româneşti. Citãm: "În afară de principatele **Valahia şi Moldova, românii populează Basarabia** noastră rusească (?! – *n.n.*), provinciile austriece – Bucovina, Transilvania, Banat şi Ungaria de est, precum şi colţul de nord-est al principatului Serbia..."

(„Кроме княжествъ **Валахіи и Молдавіи румыны населяют** нашу русскую (?! – *n.n.*) **Бессарабію**, австріискія провинціи – Буковину, Трансильваніію, Банатъ и восточную Венгріію и также северовосточный уголъ княжества Сербии...")[133].

Este important să mai constatăm că profesorul rus considera că naţionalitatea românilor sau a valaho-moldovenilor s-a format în sec. II-III ale erei noastre („**Національность румыновъ или валахо-молдаванъ ... возникла во II – III веке по р. Х.** ")[135]

Astfel avem posibilitatea să ne convingem o dată în plus că pentru cercetătorul rus E. Golubinski „român" şi „valah" sunt noţiuni etnice identice şi prezintă unul şi acelaşi popor. Mergând în continuare pe firul istoriei românilor, Golubinski afirmă, deşi fără convingere fermă, că începând cu sfârşitul sec. al VII-lea, dar nu mai târziu de începutul sec. al IX-lea, românii au fost supuşi de bulgari, iar la sfârşitul sec. al IX-lea ei au fost cotropiţi de unguri[136].

Am putea conchide, din cele menţionate de Golubinski, că până la venirea în Europa a volgarilor (bulgarilor) şi a ungurilor, pe teritoriul fostei Dacii exista o singură Valahie (după străini) sau o Românie, adică o Românie (după români), precum şi o singură etnie – valahă sau românească. Această etnie, nimerind sub diferiţi năvălitori şi fiind împărţită în câteva părţi, spre a deosebi parte de parte, a început a fi numită de străini (deseori greşit sau intenţionat greşit) în mod diferit. Expunând istoria „statalităţii Voievodatelor Ugro**vlah** şi Moldo**vlah**"[137], precum şi cea a Bisericii Române (Moldovlahe), E. Golubinski întâmpină deseori anumite greutăţi în alegerea termenilor necesari în context. Oricum, el izbuteşte. Pentru el naţionalitatea locuitorilor tuturor provinciilor valahe sau romane, sau româneşti ale vechii Dacii este cea română. Poporul este român şi locuitorii sunt români. Altfel spus, pentru menţionarea şi localizarea românilor, el găseşte expresiile cele mai corecte nu numai pentru timpurile de până în sec. al XIX-lea, când existau ca state şi Valahia, şi Moldova, ci şi pentru timpurile noastre: „români valahi" („румыны валашские")[138] sau „românii Valahiei"; „românii Ugrovlahiei sau Ungrovlahiei"[139], „domn ugrovlah", „români ugrovlahi", „români moldoveni"[140], „români transilvani"[141], „români transilvano-bănăţeni"[142], „poporul român" şi „români pravoslavi ai Transilvaniei"[143], „clerul ortodox român" (pentru anul 1761)[144] „limba română" „limba românilor"[145], „românii moldovlahi"

„Voievodat Moldovlah", „Mitropolia ugrovlahă", „Mitropolia moldovlahă", „Mitropolitul moldovlah" „voievod moldovlah (Ştefan)", „ambasadă moldovlahă", „arhierei moldovlahi"[146].

Aşadar, când e vorba de specificarea regională, locală, Golubinski alege unii termeni, iar când e vorba de ceva general românesc, ce îi priveşte pe toţi românii, el foloseşte termenii derivaţi din „român – românesc". Bunăoară, el spune „mănăstiri româneşti" în următoarea formulă: „În ambele Principate sunt 128 de mănăstiri pentru bărbaţi şi femei (72 – în Valahia şi 56 – în Moldova). Dintre ele numai 45 sunt româneşti (ale românilor – *n.n.*), restul – 83, cu toate moşiile şi veniturile, aparţin diferitelor locuri sfinte de ale răsăritului, cu precădere Patriarhului Ierusalimului..."[147] Deci, deşi unele mănăstiri sunt în Moldova, altele în Valahia, toate acestea sunt **româneşti**, ale **românilor**.

Conchidem că încă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea un istoric rus care se ocupa de istoria Bisericii Ortodoxe şi lăsa să se întrevadă în lucrările sale şovinismul rus, a reuşit totuşi să clarifice o situaţie, o istorie a unui popoi, pe care, mai apoi, întreaga istoriografie sovietică n-a putut şi nici n-a vrut s-o trateze în mod veridic. Scriind o microistorie a poporului român, Golubinski a reafirmat originea romană a românilor, identitatea celor două nume etnice ale lor – „român" şi „valah" –, unul intern, acceptat de înşişi românii, celălalt extern, dat românilor de străini; a demonstrat unitatea de neam şi de limbă a moldovenilor, inclusiv a celor basarabeni şi bucovineni, cu muntenii, transilvănenii ş. a. m. d.; a înveşnicit terminologia etnică românească corectă, la baza căreia este pus etnonimul , „român"; a propus ca românii din Moldova să fie numiţi români moldoveni, cei din Muntenia – români munteni, cei din Transilvania – români transilvăneni etc.

În unele lucrări (istorice, instructive, publicitare, enciclopedice) ruseşti din a doua jumătate a sec. al XIX-lea este recunoscut românismul Basarabiei.

Istoricul rus **P. N. Batiuşkov** (1811-1892) este autorul unei lucrări cu titlul *Basarabia*. Vorbind despre ţinutul dintre Prut şi Nistru, el a fost nevoit să recunoască că şi în a doua jumătate a sec. al XIX-lea **populaţia majoritară din Basarabia era cea românească şi că ea tinde spre a se uni cu românii din Regatul României**, cu cei din Transilvania şi Bucovina, încorporate în Imperiul Austro-Ungar[148].

Istoricul, geograful şi general-maiorul rus **A. I. Zaşciuk** (1828-1905), care a fost în Basarabia şi a studiat la faţa locului istoria, geografia, etnografia, literatura şi folclorul populaţiei băştinaşe, a scris o monografie despre Basarabia, intitulată *Materiale geografice şi statistice privind Rusia, culese de ofiţerii Marelui Stat Major al Armatei Ruse. Regiunea Basarabia*. Autorul a formulat clar concluzia corectă că noţiunile „români" şi „moldoveni" sunt identice. El folosea formula „moldoveni (rumâni)". Citãm: „Moldovenii (românii) formează partea principală a populaţiei, aproape 3/4 din numărul total"[149].

Caracterizând popoarele anexate pe vremuri la Rusia, **P. Bloh,** autorul unui manual de geografie a Imperiului Rus, afirmă că români sunt şi moldovenii şi valahii. El scrie în punctul 4 al capitolului XI, intitulat *Populaţia*, că „**românii, adică moldovenii şi valahii** (aici valahi ca locuitori ai Valahiei (Munteniei), adică munteni – (*nota şi subl. n.*), reprezintă masa principală a populaţiei Basarabiei şi a coloniei vecină cu dânsa, anume gubernia Herson"[150]

Dicţionarul enciclopedic al lui **F. A. Brockhaus** şi **I. A. Efron**, în care sunt descrise grupurile naţionale din Imperiul Rus, îl menţionează pe cel romanic, acesta din urmă incluzând **românii din Basarabia** (judeţele Bălţi, Soroca, Chişinău, Orhei) (900 000) şi **românii din Transnistria** (judeţele guberniei Herson)[151]

De aici conchidem că spre sfârşitul sec. al XIX-lea în mediul lumii ştiinţifice ruse se cunoştea că populaţia autohtonă şi majoritară din Basarabia poartă numele de români.

Într-un manual din Imperiul Rus, aprobat de Comitetul Ştiinţific al Ministerului Învăţământului al Rusiei în calitate de material didactic pentru clasele a V-a ale gimnaziilor şi liceelor, **A. M. Loveaghin**, expunând în paragraful 7 tema „Densitatea şi componenţa etnografică a populaţiei Imperiului Rus", recunoaşte şi accentuează prin subliniere că moldovenii din Basarabia şi gubernia Herson sunt o parte a poporului român. Citãm: "Ginta romană este reprezentată de proprietarii de pământ şi de agricultorii **moldoveni** (parte a poporului român) din Basarabia şi regiunea Herson ("Романская группа представлена землевладельцами и земледельцами **молдаванами (часть румынского народа)** в Бессарабии и Херсонской губерніи"[152].

Aşadar, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea instituţiile de învăţământ din imperiul ţarist, precum şi ştiinţa enciclopedică

oficială, considerau că moldovenii sunt români, că aceştia reprezintă populaţia de bază în Basarabia şi în regiunea Herson, adică în Transnistria.

În lucrarea *Basarabia. Culegere geografică, istorică, statistică, economică, etnografică, literară şi de informaţie* (ediţie a ziarului de expresie rusă „Bessarabeţ", redactor-editor — cunoscutul român antiromân din Basarabia **Pavel Cruşevan**) găsim afirmaţii privind utilizarea etnonimului „român" şi a glotonimului „limba română" în Basarabia, generalizări asupra primelor încercări ale românilor (prima jumătate a sec. al XV-lea) de a se uni într-un stat unic, precum şi nominalizarea căilor de obţinere a acestei unificări. „Imediat după domnia lui Alexandru cel Bun, se spune în culegere, s-au făcut încercări de unire a Valahiei şi Moldovei într-un tot întreg politic, aceste încercări, pornite în egală măsură din ambele Principate de acelaşi neam („одноплеменных княжеств"), admiteau atât reunificarea lor prin lărgirea frontierelor unui principat pe contul celuilalt, cât şi prin unirea reală a lor sub sceptrul unui domnitor. În mod deosebit au tins spre unificare cei mai buni domnitori: al Moldovei – Ştefan cel Mare şi al Valahiei – Mihai Viteazul" Încercări mai slabe, se afirmă în culegere, au fost întreprinse şi de domnitorii din dinastiile Movilă şi Cantemir, precum şi de Vasile Lupu, Matei Basarab, Şerban al II-lea Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu[153]. În continuare se constată că „... la începutul sec. al XIX-lea limba slavă a fost complet înlăturată din Moldova şi Valahia, păstrându-se, alături de limba română, numai în Basarabia rusească (!? – *n.n.*)"[154].

Cu toate că autorii majorităţii articolelor incluse în culegere sunt redactorul şi editorul Pavel Cruşevan şi membrul redacţiei, şovinul rus N. M. Zozulin (anume el scria că Basarabia în 1812 a intrat definitiv, mai că binevol, în componenţa Imperiului Rus[155] şi că românii sunt de neam semislavonesc, semilatinesc[156]), erau ambii pe poziţii românofobe; totuşi terminologia folosită de ei la capitolele Moldova, Basarabia, Valahia este cea corectă, cea românească. Ea este următoarea: „români", („Румынъ")[157], „Principatele Române" ("румынскиіи княжества")[158] avându-se în vedere Moldova şi Valahia; „populaţie românească" („румынское население")[159], „limba română" („румынский языкъ")[160], „cărţi româneşti" („румынских книг")[160].

Ei recunosc că limba română şi scrisul românesc încep a fi introduse în viaţa politică, culturală şi religioasă a Moldovei şi

Valahiei în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, adică atunci când au fost strâmtorate totodată limba şi scrisul slavon. Citäm: „Limba română şi scrisul românesc puţin câte puţin încep să se afirme în Moldova şi Valahia în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, extinzându-se de la Vest spre Est şi înlăturând limba şi scrisul slavonesc" („Румынскій языкъ и письменность начинаютъ мало-по-малу возникать въ Молдавіи и Валахіи со второй половины XVI века, распространяясь съ запада на востокъ и вытесняя славянскій языкъ и письменность ") [162].

Cu tot şovinismul său, Zozulin este nevoit să recunoască şi el că moldovenii basarabeni sunt români şi că românii formează majoritatea populaţiei Basarabiei, circa 75% („**Молдаване или румыны** составляют главную часть населенія Бессарабской губерніи – почти $^3/_4$ общего числа жителей ...)" [163]. În acelaşi loc găsim afirmaţia că pe români ruşii îi numesc moldoveni de la numele unuia dintre Principatele **Româneşti**, care vine de la numele râului Molda.

De altfel, nici ministrul instrucţiunii publice din Rusia, **L. A. Kasso**, nu recunoaşte pentru Basarabia altă etnie decât cea românească. Acest Leonida (Lev Aristilovici) Kasso (s-a născut în 1865 în satul Ciutuleşti, judeţul Soroca, şi a murit în 1915 la Petrograd, dar a fost înmormântat la locul de baştină, la moşia părintească din Ciutuleşti), a fost profesor la Universitatea din Moscova, om de stal din Rusia, a făcut studii juridice la Berlin, iar filozofice şi istorice la Paris. A avut o cultură de nivel european, cunoştea limbile rusă, franceză, engleză, germană, italiană şi română. A scris valoroase opere juridice, precum şi lucrarea *Россия на Дунае и образование Бессарабской области (Rusia la Dunăre. Crearea regiunii Basarabia)*, apărută la Moscova în 1913. În studiul *Dreptul bizantin în Basarabia*, tradus din ruseşte în româneşte de A. L. Varzar şi publicat la Chişinău în 1923, găsim viziunea corectă a lui Kasso asupra istoriei Basarabiei şi românismului ei. Vorbind despre apariţia unor probleme legate de desemnarea de către ruşi a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni în scaunul Mitropoliei Moldovei, Kasso spune că sultanul şi Patriarhul „se împotriveau deşteptării unui **simţ naţional românesc**. Periculos pentru interesele clerului constantinopolean..." [164].

În continuare reproducem unele secvenţe din *Dreptul bizantin în Basarabia*, care ne vorbesc clar despre recunoaşterea de către Kasso a românismului Basarabiei.

• „Izvoarele de drept basarabene nu s-au admis pentru întreaga **Basarabie,** ci numai pentru **părţile locuite de români.** Regulamentul din 1828 a exclus aplicarea lor, introducând legile ruseşti în judeţele Akkerman şi Ismail, depopulate după emigrarea tătarilor în anii 1774-1808 şi populate din nou cu bulgari, sârbi şi colonişti germani, conform decretului imperial din 4 iulie 1830"[165]

• „Până la 1812 teritoriul judeţelor Akkerman şi Ismail era numit de tătari Bugeac, iar de români – Basarabia"[166].

• „Provincia (romană Dacia – *n.n.*) ce luă fiinţă în jurul Carpaţilor n-a rămas mult timp o parte constitutivă a Imperiului (Roman – *n.n.*), ci, după plecarea garnizoanelor romane pe timpul lui Aurelian în sec. al II-lea, poporul nou plămădit pierdu pentru un timp îndelungat unitatea politică şi abia la începutul sec. al XVII-lea şi pentru scurt timp a avut loc **unirea tuturor pământurilor româneşti: Muntenia, Transilvania** şi **Moldova** sub domnia lui Mihai Viteazul"[167]

• „Între Carpaţi, **Nistru** şi Dunăre au trecut sau se stabiliră goţii, slavii, bulgarii, pecenegii, armenii, ungurii, tătarii şi, în fine, turcii. A fost chiar o perioadă, de la sec. al VIII-lea până la al XII-lea, când se părea că **poporul român** dispăruse în mijlocul acestor invazii şi că este imposibil să-i urmărim soarta. În pofida vicisitudinilor, acest popor a continuat să trăiască, după cum dovedeşte tipul naţional tenace, limba cu două treimi de cuvinte latine şi nomenclatura satelor şi oraşelor"[167]

Cu alte cuvinte, şi conform celor relatate de Kasso, poporul vechii Dacii, inclusiv al părţii ei răsăritene, anume Moldova, poartă numele de popor român sau daco-român încă de la retragerea legiunilor romane.

În restul lucrării L. Kasso foloseşte peste tot termenul „români" cu diferite sensuri, dar mai ales în expresiile „popor român", „românesc" sau „limba românească". Găsim şi afirmaţia că *Pravilele* lui Vasile Lupu au fost „tipărite în limba românească în 1646 sub denumirea *Carte românească de învăţătură de-a Pravilele împărăteşti*"[169] Vorbind despre rolul fanarioţilor în Ţările Româneşti, L. Kasso spune că „guvernarea grecilor din Constantinopol a putut coopera la întărirea înrâuririi greceşti în Peninsula Balcanică, dar n-a avut deloc drept scop binele **poporului românesc**"[170].

Şi în lucrarea *Россия на Дунае и образование Бессарабской области* L. Kasso scrie despre locuitorii Moldovei şi ai Valahiei ca fiind un singur popor, al „moldo-vlahilor" („молдо-влахов")[171] sau al „românilor" („румын")[171], o „populaţie românească" („румынскому населению")[173], un „popor român" („въ румынскомъ народі")[174]. Lumea simplă este pentru Kasso de asemenea românească: „ţăranul român" („румынский крестьянинъ")[175] „mojicul român" („румынсий мужикъ")[176].

Vorbind despre intenţiile Rusiei de a-şi lărgi imperiul pe contul Turciei şi bazându-se pe una din scrisorile către împăratul rus ale amiralului Ciceagov (din 29 iunie 1812), comandantul suprem al armatei dunărene ruse, care l-a înlocuit pe Kutuzov, Kasso descrie unul din planurile lui Ciceagov (mai – august 1812) de a cotropi Peninsula Balcanică. În acest scop Ciceagov voia să se folosească de serviciile creştinilor de pe Peninsulă. Şi „a început el, scrie Kasso, desigur, cu **românii** Valahiei şi ai Moldovei" („Началъ онъ, конечно, съ румыновъ Валахіи и Молдавіи")[177]

Pentru autorul lucrării nici noţiunea de „naţionalitate română" nu este străină. Accentuând rolul personalităţii lui Gavriil Bănulescu-Bodoni în organizarea Eparhiei Chişinăului (1812) şi a Mitropoliei Kievene, Kasso aminteşte despre Bodoni ca despre „un apărător al **naţionalităţii româneşti** nu numai contra turcilor, ci, în mod special, contra grecilor" („...его роль, какъ защитника румынской національности не только противъ турокъ, но главнымъ образомъ противъ грековъ,...")[178]. În alt context Bănulescu-Bodoni este pentru Kasso „**bătrânul patriot român**" („старый румынский патріотъ Гавріилъ") sau „vlădică românesc" („румынского владыки")[179], care a murit la 30 martie 1821[180].

La sfârşitul cărţii, protestând contra unor informaţii incorecte despre Basarabia anului 1912, când politica externă a Rusiei s-a transformat din politica grijii faţă de toţi supuşii creştini ai Porţii în cea pentru apărarea intereselor slavilor în Peninsula Balcanică, şi afirmând originea romană a „populaţiei ambelor jumătăţi ale Moldovei (adică şi a Basarabiei – *n.n.*) şi a Valahiei", Kasso se referă la un diplomat rus, F. P. Fonton, care vorbeşte despre poporul român ca despre un tot întreg[181]. Cât priveşte Basarabia, Lev Kasso afirmă că unii slavofili, cum ar fi Danilevski, „preferând promovarea necondiţionată a principiului naţionalităţii, recomanda guvernului rus să dea Basarabia României"[182].

Acel care avea să ajungă **episcopul Arsenie** al Pskovului avea numele de mircan **Axentie Stadniţchi**. S-a născut în satul Komarova, judeţul Hotin, şi şi-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chişinău şi la Academia din Kiev (1885). A fost redactor la revista eparhială (din 1887) din Chişinău, membru corespondent al Societăţii Bisericeşti-Arheologice de pe lângă Academia din Kiev, magistru în teologie (1895), episcop, arhiepiscop al Pskovului (1907), Mitropolit al Novgorodului, doctor în istorie bisericească, Preşedinte al Comitetului Şcolar de pe lângă Sinodul Rosiencsc (1906), membru al Consiliului Imperial de Stat (1907), rector al Academiei din Moscova [183].

Acest om de ştiinţă şi cu autoritate în lumea bisericească de la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea era iniţiat în istoria adevărată a românilor. El a renunţat la etnonimul „valah" în favoarea etnonimului „român" aplicându-l şi la populaţia Principatului Moldovei. Spre a ne convinge de toate acestea, reproducem un extras dintr-un articol al lui Arsenie, publicat în 1895 în „Епархиальные ведомости" Autorul vorbeşte despre rolul **românilor moldoveni** în dezvoltarea culturii ruse. Citătm: Urmărind istoria **Moldovei**, putem vedea că **românii**, în toate perioadele existenţei lor, simţeau nevoia de cultură; acest sentiment ei l-au primit cu adevărat ca pe o moştenire de la strămoşii lor, dintre care cea mai mare parte a venit în Dacia din însuşi locaşul sfânt de ştiinţe şi arte, altfel zis, din Roma supremă – pe acea vreme –, în care ştiinţele şi artele Greciei şi Italiei au lăsat nenumărate monumente nepieritoare. **Românii** se sileau aproape totdeauna să stea la acelaşi nivel de cultură cu alte popoare vecine şi nu erau străini de dorinţa de a-şi însuşi pe deplin, după pilda altor popoare, roadele civilizaţiei; ca dovadă sunt vremurile neatârnării lor, când ei purtau războaie, încheiau acte şi tratate, prin care stăruiau, după putinţă, să-şi întărească neatârnarea politică şi să capete avantaje şi privilegii în alte state. Uneori **şcoalele Moldovei** se aflau pe o treaptă de dezvoltare atât de înaltă, încât din ele ieşeau oameni ce deveneau prin operele lor ştiinţifice cunoscuţi nu numai în Moldova, dar şi în statele vecine, de asemenea şi în Rusia... Şcoalele **românilor** (aici e momentul să observăm că expresia „şcoalele românilor" poartă un conţinut etnic generalizator, pe când cea de „şcoalele Moldovei" are un aspect de localizare a şcolilor. Şcolile Moldovei sunt şi ele

şcoli ale românilor, dar situate în localitatea geografică cu numele de Moldova – *n.n.*), ce se bucurau de un prestigiu binemeritat în veacul al XVII-lea, au dat oameni renumiţi ca, Petru Movilă – fondatorul Academiei Spirituale din Kiev; Pavel Berânda, sub numele Kuciunski, autorul întâiului dicţionar slavo-rus; Herăscu (Herascov) – cunoscutul scriitor rus şi fondatorul „Pensionului Nobilimii" („Благародный пансионъ") pe lângă Universitatea din Moscova; Dimitrie Cantemir, Principele Moldovei, care pe urmă a trăit mult timp în Rusia, autorul istoriei Turciei şi al multor alte lucrări, care i-au asigurat un renume european, fiind şi Preşedinte al Academiei din Petersburg; Antioh Cantemir, cunoscut scriitor rus; Nicolae Milescu, pe care ţarul Aleksei Mihailovici l-a trimis în China ca împuternicit al Rusiei, iar după întoarcerea lui de acolo a servit ideea şi cauza marelui reformator al Rusiei..."[184].

Recunoaşterea faptului că moldovenii sunt români şi că Basarabia, ca şi întreaga Moldovă, este populată anume de români, că românii sunt de origine romanică etc. o găsim şi în lucrarea episcopului Arsenie cu titlul *Исследованія и монографіи по исторіи Молдавской церкви* (*Studii şi monografii privind istoria bisericii moldoveneşti*)[185] În acelaşi loc este exprimată convingerea lui Arsenii că românii aparţin grupului roman al popoarelor şi sunt urmaşii coloniştilor romani, strămutaţi de Traian în Dacia cucerită de el, precum şi ai populaţiei dacice autohtone.

Autorul utilizează frecvent terminologia românească şi până la apariţia statului unitar al românilor – România. Bunăoară expresiile de genul: „românii Moldovei şi Valahiei", „letopiseţele româneşti", „neamul românesc" („румынское племя"), „patria poporului român" („родина румынского народа"), „locul patriei românilor" („место родины румын"), „teoria originii românilor" („теория происхождения румын"), „istoria bisericii româneşti şi a ţărilor româneşti" („история румынской церкви и румынских господарств"), „limba română" („румынскій языкъ"), „eparhii româneşti" („румынская епархия"), „exarhatul moldo-vlah" („молдовлахийский экзархат"), „exarhia moldo-valahă" („экзархии молдовлахийской") ş. a. Astfel, autorul nu lasă nici o îndoială privind românismul Basarabiei, Moldovei şi al populaţiei acestora.

Vorbind despre cea mai probabilă menţiune ştiinţifică asupra începutului creştinismului în Dacia, care datează din sec. al II-lea al erei noastre, şi anume de pe timpurile Jurisdicţiei primei Iustiniane",

episcopul rus operează cu termenul „români" atunci când face referire la realitatea constituită aici în sec. al VII-lea. El afirmă că **românii** existau în Peninsula Balcanică deja către anul 660, pe timpul invaziei bulgarilor[186].

Un eveniment istoric s-a produs o dată cu încreştinarea bulgarilor şi crearea de către aceştia, împreună cu românii, a primului stat bulgaro-valah (680-1018). În acest stat, scrie episcopul rus, au intrat o bună parte din pământurile „populate de **români**" Subliniem: anume de „români", nu de „valahi"(„занятые румынами")[187]

Din relatările episcopului Arsenie conchidem că pentru el numele de „români" şi „valahi" sunt identice, adică sunt numele unuia şi aceluiaşi popor. Relatând în continuare despre ieşirea treptată a Bisericii Valaho-Bulgare de sub jurisdicţia Constantinopolului şi creşterea influenţei arhiepiscopiei Ohrida, care înlocuia I Iustiniană, despre căderea la 1018 a Ţaratului Valaho-Bulgar, precum şi refacerea lui la 1186 cu capitala în Târnova, autorul arată că în 1234, când în fruntea Ţaratului se afla Asan al II-lea, arhiepiscopia de Târnova, ajunsă la rangul de Patriarhie cu drept de autonomie permanentă, devine, după Ohrida, „centrul religios al **românilor**" (религозного центра для **румынъ**)[188]. Şi în concluzie la acest capitol, episcopul foloseşte deopotrivă ambele nume ale populaţiei dacice romanizate – **români** şi **valahi**. În viziunea acestui autor locuitorii autohtoni purtau numele de români încă până la apariţia statului moldovenesc şi a celui muntenesc şi erau la **începutul apariţiei unei ierarhii naţionale româneşti** (начале національной іерархіи румынъ)[189]

Trecând la tema de bază a lucrării — istoria Mitropoliei Moldovei –, episcopul Arsenie continuă să apeleze la terminologia derivată de la „român", „români", „românesc" şi nu face diferenţă sub aspect etnic între locuitorii Moldovei şi Valahiei. Bunăoară, chiar dacă se referă la evenimentele produse în diferite secole, autorul operează cu termeni de genul „letopiseţe româneşti" („румынские летописцы"), chiar dacă e vorba de descălecatul lui Dragoş în Moldova, „mitropoliţii moldo-valahi" („молдо-валашскими митрополитами"), „biserica Moldo-Valahă" („молдо-валашская церковь"), „Principatele Româneşti" („румынские Княжества"), „arhierei români", „boieri români" etc., etc.

Când vorbeşte despre drepturile şi responsabilităţile Mitropolitului Moldovei, reglementate de „drepturile vechi" şi de Regulamentul

organic alcătuit pentru Principatele Româneşti pe timpurile consulului rus în Principate Kiseleff, adică în anii '30-'40 ai sec. al XIX-lea, episcopul Arsenie constată că Mitropolitul Moldovei, care are aproape aceleaşi drepturi cu cele ale Patriarhului, dar care nu poate fi sub jurisdicţia sau judecata acestuia, în cazul în care Mitropolitul se face vinovat în chestiuni bisericeşti, poate să „fie judecat de doisprezece arhierei ai Principatelor Române", iar în cazul în care se va face vinovat de chestiuni de stat, poate să „fie judecat de doisprezece arhierei şi de doisprezece boieri români"[190].

Episcopul Arsenie afirmă că **în sec. al XVI-lea moldovenii, adică locuitorii Moldovei, se considerau români.** Această dovadă, spune episcopul, o găsim în scrisoarea Mitropolitului Moldovei Gheorghe Movilă din 1584 către Papa de la Roma, Grigore al XIII-lea, în care Mitropolitul cerea ca „să le permită românilor să se folosească de calendarul vechi" („чтобы позволить румынамъ следовать старому календарю...")[191].

Enumerând toţi mitropoliţii Moldovei, Arsenie vorbeşte şi despre Dosoftei. Despre acesta el spune că i s-a dat o educaţie excelentă pentru timpurile acelea, că Dosoftei cunoştea limbile evreiască, greacă, latină, slavă-bisericească, **românească** şi poloneză[192]. Observăm că pentru episcopul Pskovului în Moldova nu existau moldoveni sub aspect etnic şi nici limba moldovenească, ci existau român şi limba română.

Arsenie susţine ideea că în sec. al XVII-lea era în toi trezirea **conştiinţei naţionale a românilor Principatului Moldovei** (domnitor Vasile Lupu) („эпохе румынскаго національнаго самознанія") şi că domina dorinţa românilor ca în relaţiile oficiale şi în biserică limba slavonă să fie înlocuită cu cea **română** („славянскій языкъ **румынскимъ**")[193].

Mitropolitul Moldovei şi al Putnei Iacob (1750-1758) este numit de episcopul Pskovului „patriotul român în lupta contra fanarioţilor" („...Как румынский патріотъ въ борьбе против фанаріотовъ")[194], iar soborul din Iaşi convocat de Mitropolitul Iacob la sfârşitul anului 1751, care a protestat contra alegerii de mitropoliţi şi episcopi, a fost considerat „începutul protestului naţional al românilor" („Начало національнаго протеста румынъ")[195].

Despre Gavriil Bănulescu-Bodoni se afirmă că la 11 februarie 1792 Sinodul Rusiei l-a numit „Exarh al Moldovei, Valahiei şi

Basarabiei", dar că această numire n-a fost recunoscută de Turcia şi de Patriarhia Ţarigradului[196]. De asemenea şi activitatea lui Iosif Ananiescu, care a fost în fruntea Mitropoliei Moldovei 27 de ani (1875-1902), este apreciată pozitiv de Arsenie. El apreciază că tot ce a făcut Ananiescu sunt „monumente ale activităţii lui" Unul dintre aceste monumente este măreaţa catedrală din Iaşi cu numele de Mitropolie, construcţia căreia a fost începută încă la 1838 de cel mai mare Mitropolit al Moldovei, Veniamin Costachi. Iosif Ananiescu a hotărât să realizeze ideea premergătorului său de a crea un templu care să însemne un **„monument al măreţiei naţionale a poporului român"** (*subl. n.*) („памятник национальнаго величия румынскаго народа")[197] Lucrările de construcţie au fost începute în 1881 şi au durat şapte ani.

Pentru episcopul de Pskov, moldoveanul Miron Costin este cronicar **român** („румынский хронистъ")[198], iar Alexandru Ioan Cuza – principe **moldovlah** („молдовлахийскимъ княземъ")[199]

În decembrie 1769, două delegaţii ale „ambelor Principate **Româneşti** – Moldova şi Valahia" au plecat la Petersburg să se întâlnească cu împărăteasa Ecaterina a II-a, cu Sinodul Rosienesc şi cu contele Rumeanţev. Autorul studiului despre istoria Bisericii Moldoveneşti, episcopul Pskovului Arsenie, scrie că „ambele deputăţii – moldavă şi valahă" – erau „deputăţii româneşti" şi că „la sfârşitul audienţei, împărăteasa a anunţat delegaţiile româneşti, prin vicecancelarul său, că „primeşte sub stăpânirea sa **ambele Principate Româneşti**" („въ конце аудиенции Государынеа обьявила через вице-канцлера, что приниматъ подъ свое владычество **оба Румынскія Княжества**")[200].

Episcopul Arsenie mai afirmă că la începutul sec. al XVIII-lea stânga Nistrului (or. Dubăsari) era populată de asemenea de români. Relatând despre neînţelegerile iscate în 1716 între Orest, episcopul Huşilor, şi Ioanichie, Mitropolitul Brăilei, asupra ariilor de extindere a eparhiilor de Huşi şi de Brăila, episcopul Arsenie constată că ele au apărut din cauza orăşelului **Dubăsari**, care, deşi era în afara hotarelor Moldovei, era „populat de **români** („были населены **румынами**")[201]. Acest motiv, precum şi rugăminţile locuitorilor orăşelului Dubăsari şi alte argumente făceau ca fiecare din cele două eparhii să se lupte pentru includerea localităţii în zona sa de influenţă. Am mai menţionat că, în viziunea episcopului de Pskov, ceea ce se

întâmplă în Moldova în toate timpurile este strâns legat de numele **român – românesc** sau, rareori, moldovlah – neamul, poporul, limba, Biserica, Principatele Moldova şi Valahia, patria, originea, istoria, eparhiile, deputăţiile, episcopiile, mitropoliile, teritoriile, letopiseţele, cronicarii, monumentele, arhiereii, boierii etc. De data aceasta, în relatarea asupra importanţei Mănăstirii Neamţului pentru Moldova şi Rusia, întâlnim noţiunea de „Românie ortodoxă" care, după cum o înţelegea Arsenie, era de o importanţă primordială nu numai pentru Moldova şi Valahia, ci constituia un tot întreg al românilor şi al credinţei acestora. Întregul este poporul român, naţia română, România sau Moldo-Vlahia, Biserica Română sau Moldo-Valahă, literatura română, cronicarii români, istoriografia română, românii Daciei, conştiinţa naţională românească, dreptul românesc.

În viziunea acestuia, Mănăstirea Neamţului din Moldova „a educat mulţi preasfinţiţi – episcopi şi mitropoliţi – româneşti" („**воспитавъ многих румынскихъ святителей** (*subl. n.*)"). Către Mănăstirea Neamţului spune Arsenie „se îndreaptă România ortodoxă, găsind aici ajutor material şi spiritual" („къ нему тянулась **вся православная Румынія** (*subl. n.*), находя здесь матеріальную и духовную помощь")[202].

Autorul monografiei despre istoria Bisericii Moldoveneşti a dorit să demonstreze că, Biserica era prigonită de către primul domnitor al Ţărilor Româneşti Unite, Alexandru Ioan Cuza. În acest scop el include în lucrarea sa *Mesajul Mitropolitului Moldovei Sofronie din 10 septembrie 1859 către Cuza.* În această epistolă găsim multe trimiteri ale Mitropolitului Moldovei la **naţiunea română** care ar avea mult de suferit de pe urma asupririi şi prigonirii Bisericii, aceasta contribuind mult în trecut la izbăvirea ei de la o moarte sigură la apărarea **limbii şi a naţionalităţii româneşti** (*subl. n.*)[203]. O scrisoare identică a fost adresată la 21 iulie 1860 Ministerului de Externe al Rusiei, Principelui Gorceakov, de către ieromonahul moldovean Teofan[204]. Şi într-un caz, şi în altul, deşi moldovenii sunt numiţi români, nu întâlnim nici un protest manifestat din partea „moldovenilor" că nu ar fi „români", că ei nu ar aparţine la naţiunea română şi că ei nu ar vorbi limba română.

Din faptele enumerate aici, dar şi din cele scrise de episcopul Arsenie despre Mitropolitul Moldovei Veniamin[205], conchidem că lumea bisericească rusă era conştientă de românismul Moldovei,

inclusiv al Basarabiei. Se spunea clar că poporul ei vorbea **limba română,** că era **parte a poporului român,** parte **a naţiunii române,** întinsă pe întreg teritoriul Daciei antice. Pentru episcopul Pskovului, la începutul sec. al XX-lea nu exista un popor moldovenesc, diferit de cel român; nu exista o limbă sau o naţiune moldovenească, distincte de cele române.

Istoricul şi etnograful moscovit **Nikolai Durnovo** (1876-1936) declara la începutul sec. al XX-lea că „Basarabia trebuie să fie românească" Observaţiile lăsate de acesta după vizita sa în Basarabia, între anii 1910 şi 1915, constituie un argument că Basarabia a fost întotdeauna românească. Întâlnirea pe viu cu limba română, cu folclorul românesc, cu copiii români, cu realitatea basarabeană, dar şi cu politica ţaristă de rusificare l-au determinat pe istoricul şi etnograful rus să scrie „a una mia oară că Basarabia trebuie să fie românească" Reproducem un pasaj din amintirile lui Durnovo, care ne edifică în problema apartenenţei basarabenilor la neamul românesc: „Când uneori mă biruiesc amintirile, deodată evoc din ele una, cea mai plăcută pentru mine; o grămadă de copii într-un sat moldovenesc de pe malul Nistrului – aceste flori de pământ ale Basarabiei – ieşiţi din şcoală şi scufundaţi în lumina soarelui, **jucând şi bâlbâind româneşte**, pe când profesorul lor, un tânăr idealist rus, venit de curând în Basarabia, îmi povesteşte cu lacrimi în ochi ce durere îi cuprinde mintea: «Doar asta-i ca şi cum m-aş fi dus în Spania să învăţ copiii de acolo ruseşte. M-am văzut nevoit dintâi să învăţ eu însumi moldoveneşte». Şi bietul «apostol» al Ministrului rus de Instrucţiune a început deodată să vorbească vesel de nişte zicători şi cântece moldoveneşti, la auzul cărora toţi copiii au alergat repede la noi, cei doi ruşi, şi cu bucurie şi mândrie ascultau ei atunci pe elevul lor comun! Un băiat mic, dar serios, a vrut să-l corecteze la unele versuri pe profesor, dar a fost reţinut de tovarăşi. Atunci i-am dat eu voie să iasă înainte la mine, l-am sărutat şi l-am rugat să-mi spună ce observaţii şi corectări voia să facă. Şi ne-a dat o lecţie bună, mie şi profesorului, acest băieţaş. Ne-a descoperit el nouă legi fireşti ale **limbii române populare**, ne-a deschis o fereastră de etnografie şi folclor – nu ţin minte amănuntul, dar ne-a fost ruşine! El purta în căpuşorul său mic **o întreagă lume naţională**, pe care noi nu o ştiam, care a fost în limba lui copilărească atât de frumoasă şi care venea să dispară în Basarabia din vina noastră!...

Atunci am înţeles eu păcatul acela nespus de mare, ce se face în Rusia în privinţa **românului basarabean**. Am studiat geografia şi istoria acestei ţări şi am ajuns la convingerile mele de astăzi. Acuma, când îmi aduc aminte de copilaşul acela, mă pun şi scriu a una mia oară că **Basarabia trebuie să fie românească**"[206].

Academicianul rus şi sovietic **Lev Semionovici Berg** (1876-1950), biolog şi geograf sovietic, autorul unui studiu intitulat *Краткие сведения о племенахъ, населяющихъ Бессарабабскую губернию* („Informaţii privind etniile ce populează gubernia Basarabiei"), inclusă în lucrarea *Бессарабія. Страна – люди хозяйство* („Basarabia. Ţara – oamenii – economia"), cu tot şovinismul său, a fost nevoit să recunoască că moldovenii sunt români, că românii populează şi Moldova din stânga Prutului, Basarabia, şi că se întind mult la răsărit de Nistru. Citäm: „...**Moldovenii sunt românii care locuiesc în Moldova, Basarabia şi în guberniile Podolsk şi Herson**. Într-un număr nu prea mare locuiesc ei şi în gubernia Ekaterinoslav"[207]

Acelaşi lucru îl repetă L. S. Berg şi în studiul *Населеніе Бессарабіи. Этнографическій состав и численность* („Populaţia Basarabiei. Componenţa etnografică şi numărul de locuitori")[208].

Istoricul sovietic **K. Porski**, în lucrarea sa *România*, editată în 1924, consideră că românii ce vin în contact cu slavii, maghiarii şi germanii nu dezechilibrează unitatea tipului de român şi că românii rămân români. Totodată el consideră că teritoriul naţional al românilor este mai mare decât teritoriul României Mari de după 1918, în care intra şi Basarabia. Citäm: „Daco-romanilor le aparţineau pe atunci toate pämänturile de la râul Tisa în vest, până la râul **Nistru** şi Marea Neagră în est, şi de la cursul superior al râului Tisa şi râului Nistru în nord, până la Dunăre în sud, adică o suprafaţă ceva mai mare decât România Mare de azi (anul 1924 – *n.n.*). Pe acest teritoriu trăiau daco-geţii romanizaţi, strämoşii **românilor** de azi" „În prezent, continuă Porski, deşi există o oarecare diferenţă între tipurile de români care trăiesc printre sau în vecinătate cu neamurile slave şi românii care au venit în contact permanent cu maghiarii şi germanii, această diferenţă este neînsemnată şi nu dezechilibrează unitatea tipului de român"[209]

Generalul şi scriitorul rus **A. N. Kuropatkin** recunoştea românismul basarabenilor, atunci când scria la 1910: „Poporul român din

Basarabia, anexată acum o sută de ani, trăieşte şi astăzi izolat, la distanţă de populaţia rusă"[210].

O altă mărturie distingem şi din afirmaţiile unui profesor rus, şi anume **N. D. Laşkov**, care scria că „moldovenii fac parte din naţiunea română"[211].

§ 5. ROMANITATEA ŞI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR ÎN VIZIUNEA ISTORICULUI ROMÂN DE ORIGINE SASĂ ADOLF ARMBRUSTER

Istoricul Adolf Armbruster (n. 1941 în Talmaciu, lângă Sibiu, România), stabilit cu traiul la München, Germania, a acordat o deosebită atenţie problemei originii românilor, inclusiv a celor moldoveni. „Cartea lui de vizită" poartă titlul *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Pentru savant „originea romană a românilor" şi „etnogeneza românilor" sunt „deplin dovedite" În cuvântul introductiv la lucrarea menţionată, A. Armbruster subliniază că scopul de bază al lucrării sale este „urmărirea cronologică şi analiza mărturiilor" privind „evoluţia ideii romanităţii la români", care include: „ideea stăruinţei elementului roman în Dacia, abandonată de Aurelian năvălirilor barbare; ideea unităţii de neam a românilor din întregul teritoriu locuit de ei; ideea latinităţii limbii române; ideea esenţei romane a unor obiceiuri şi datini populare"[212]. După Armbruster, ideea de romanitate a românilor începe de la prima menţiune documentară a lor sub etniconul medieval de **valachus**, care redă esenţa romană a noii realităţi etnice[213].

Conştient de faptul că alte cercetări, efectuate de alţi autori, ar putea aduce unele rectificări şi îmbunătăţiri în tratarea problemei examinate, A. Armbruster este convins că adevărul e unul singur: **„Românii s-au considerat şi au fost consideraţi întotdeauna ca popor de obârşie romană"**(*subl. n.*)"[214].

Luând cunoştinţă de afirmaţia savantului împărat bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959) că urmaşii colonizării romane la sud de Dunăre îşi ziceau şi erau numiţi romani, A. Armbruster conchide că anume această mărturisire este **„prima manifestare a conştiinţei poporului nou constituit** (poporul român – *nota şi subl. n.*)"[215]. Mai mult, istoricul consideră că „sfârşitul

procesului de formare etnică şi lingvistică a poporului român" coincide cu perioada domniei împăratului Constantin al VII-lea, adică sec. al X-lea[216].

Aşadar, de pe la mijlocul sec. al X-lea, poporul român, fiind deja format, era conştient de originea sa romană. Istoricul precizează că împăratul bizantin ne ajută să înţelegem că după cel de al X-lea secol „avem de a face cu un nou popor de origine romană, dar nu romanic, ci român"[217]

Dovada conştiinţei originii romane a românilor nord-dunăreni o găsim şi la cronicarul bizantin Ioan Kynnamos. Acesta, vorbind de participarea românilor nord-dunăreni la o campanie antimaghiară (anul 1167), care a pornit de la Marea Neagră şi a străbătut teritoriul românilor de la nord de Dunăre, face o observaţie despre vlahi şi susţine că aceştia „sunt coloni veniţi de demult din Italia" („Valachi qui Italorum coloni quondam fuisse perhibentur")[218].

Este important să accentuăm că în lucrarea menţionată savantul rezervă un paragraf aparte pentru demonstrarea romanităţii moldovenilor. Conform celor relatate de el în acest paragraf, romanitatea moldovenilor, adică a românilor moldoveni (în toată lucrarea sa istoricul n-a spus nimic din care s-ar înţelege că moldovenii n-ar fi români), poate fi demonstrată prin ştirile păstrate privind „rivalitatea dintre Ungaria şi Polonia" în sec. al XV-lea, apărută din cauza Moldovei. Fiecare dintre aceste ţări dorea să-şi sporească influenţa asupra Moldovei[219] Constatând cu regret că victoriile lui Ştefan cel Mare „nu sunt însoţite de informaţii contemporane despre romanitatea românilor"[220], A. Armbruster ne spune că în acea perioadă exista o **„afirmare autohtonă a conştiinţei unităţii de neam la români** (*subl. n.*)"[221]. Este vorba de scrisoarea lui Ştefan cel Mare din 8 mai 1478 către Senatul Veneţian, în care domnitorul Moldovei, ştiind că ţara lui este o Valahie (o Ţară Românească), consideră că o altă Valahie („**l'altra Valachia**") este Muntenia, o altă Ţară Românească, adică o ţară-soră, în care locuieşte un popor de aceeaşi origine etnică cu poporul pe care îl cârmuieşte el. Reproducem un pasaj din acea scrisoare: „...Et pero, io ho solicitago de cazar Basaraba Vayvoda de **l'altra Valachia** (*subl. lui A. Armbruster*) et de metter un altro signor christian, zoe el Drachula, per intenderse insieme..."[220].

Deşi A. Armbruster vorbeşte despre romanitatea moldovenilor în baza mărturiilor umaniştilor de la curtea regelui maghiar: Ioannes Ungheretus (sec. al XV-lea), Alessandro Cortesi (1460-1491), italian de origine, Antonio Bonfini (cca 1427-1502), umanist italian care şi-a trăit ultimii ani la curtea maghiară, Petrus Ransanus (Pietro Ransano, 1428-1492), sicilian de origine, care a avut de îndeplinit „mai multe misiuni diplomatice la curtea regelui Matei Corvin" şi care a afirmat „caracterul autohton al conştiinţei romanităţii la români" în general şi la românii moldoveni în particular; precum şi în baza mărturiilor umaniştilor de la curtea regelui polon: Filippo Buonacorsi Callimaco (1436-1496, italian de origine, ajuns la curtea regelui polon consilier politic), şi Jan Dlugosz (1415-1490) (unele pasaje din mărturiile umaniştilor maghiari şi poloni au fost reproduse în paragraful precedent)[223], Armbruster a demonstrat că originea romană a moldovenilor, ca de altfel şi a tuturor românilor, n-a fost o descoperire a umaniştilor menţionaţi, ci o expunere a viziunii moldovenilor înşişi privind descendenţa lor din ostaşi şi colonişti romani. Aceasta dovedeşte prezenţa conştiinţei originii romane la moldoveni.

Dată fiind importanţa lucrării lui Adolf Armbruster, reproducem unele concluzii trase de autor la sfârşitul cărţii sale[224]:

- Românii sunt moştenitori direcţi ai Romei.
- Etniconul „**valachus**" exprimă calitatea fundamentală a poporului român – originea sa romană.
- Afirmarea internaţională a daco-românismului s-a produs pe timpul Ţaratului Vlaho-Bulgar.
- Românii se făleau cu originea lor romană.
- Argumentele istorice şi filologice care sprijină romanitatea românilor, aduse de lumea savantă contemporană, sunt: cucerirea şi colonizarea romană a Daciei, limba vorbită de români, limba de origine latină care confirmă descendenţa romană a românilor, precum şi încercarea de a etimologiza etniconul **valachus**.
- În sec. al XVI-lea a avut loc europenizarea cunoştinţelor despre originea romană a poporului român.
- Tiparul românesc din a doua jumătate a sec. al XVI-lea a prilejuit o puternică afirmare a conştiinţei de neam şi de origine în tipărituri bisericeşti.
- Unirea celor trei Ţări Române sub Mihai Viteazul a realizat pentru prima oară unitatea politică a neamului, el însuşi unitar prin

originea romană comună, limba unitară, religia ortodoxă, obiceiurile similare şi destinul istoric comun.

• În sec. al XVII-lea ideea romanităţii s-a activizat în mediul românesc datorită istoriografiei săseşti şi, mai cu seamă, scrierilor cronicarilor români.

• Conştiinţa romanităţii românilor este de natură autohtonă.

• Tradiţia autohtonă a ideii şi conştiinţei romanităţii la români se bazează înainte de toate pe numele propriu purtat de ei, etnicon ce se regăseşte atât în denumirile externe aplicate românilor, cât şi în numeroase nume de persoane, precum şi în toponimia prezentă pe întreg teritoriul locuit de români.

• Conştiinţa autohtonă, aşa cum s-a conservat în toate epocile, se baza pe amintirea Romei: românii sunt de origine romană, descendenţi ai romanilor din Dacia.

Cronicarii români realizează pentru prima dată sinteza dintre **fondul conştiinţei autohtone a romanităţii românilor** şi argumentarea ştiinţifică, livrească a originii romane a poporului român.

Cunoaşterea originii lor romane de către românii înşişi stă la baza tuturor tradiţiilor externe ale romanităţii românilor. Principalele mărturii asupra cunoaşterii originii romane a românilor provin de la autori care au întreţinut un contact nemijlocit cu românii (*subl. n.*).

• Pentru saşii transilvani, care s-au aflat în contact neîntrerupt cu populaţia autohtonă românească începând chiar din faza colonizării saşilor în sudul şi sud-estul Transilvaniei, **românii sunt urmaşii direcţi ai coloniştilor romani, aduşi de Traian în Dacia învinsă. Ei şi-au păstrat limba lor latină, datinile, obiceiurile, credinţele, porturile, ba chiar anumite trăsături psihice şi îndeletniciri romane. Majoritatea acestor eruditi saşi arată că românii înşişi aveau o puternică conştiinţă de neam şi nu se numeau altfel decât români**; celelalte denumiri sunt de provenienţă străină, dar în ultimă instanţă nu redau altceva decât esenţa romană a poporului român.

• Saşii au o convingere fermă atât asupra originii romane a românilor, cât şi asupra unităţii şi continuităţii lor etnice.

• O tradiţie slavonă referitoare la romanitatea românilor nu există. Mărturii importante asupra originii romane a românilor,

depuse de autori de origine slavă din sec. XV-XVIII, nu se încadrează într-o tradiţie naţională, ci, ca şi în cazul unor autori maghiari, se află în tradiţiile ştiinţifice, fie ale umanismului, fie ale barocului.

• **Doua tradiţii** vădit politice cu privire la romanitatea românilor, care pot fi urmărite de-a lungul mai multor veacuri, sunt cea **papală** şi cea **imperială**.

Secolele XV-XVI marchează naşterea, mai întâi în Italia şi apoi în toată Europa, a **tradiţiei umaniste** a romanităţii românilor. Afirmarea originii romane a poporului român de către umanişti se bazează în primul rând pe numele propriu al românilor, pe latinitatea limbii române, pe trecutul roman al Daciei şi pe continuitatea elementului roman în această provincie.

* * *

Aşadar:

• Moldovenii, ca şi celelalte vlăstare ale poporului român, sunt de origine romană.

Afirmaţiile istoriografiei sovietice că moldovenii ar fi de origine slavă nu pot avea nici o credibilitate.

• Moldova din Evul Mediu era pentru străini o Ţară Valahă ca şi Valahia (Muntenia), iar locuitorii ei erau aceiaşi valahi ca în ţara-soră.

• **Moldovenii sunt de naţionalitate română** („della natione Walacha"), ei **îşi zic români** şi **vorbesc româneşte** („il Valaccho").

• Conştiinţa romanităţii şi românităţii moldovenilor este de natură autohtonă.

• Populaţia autohtonă a **Basarabiei ca parte a Moldovei istorice, precum şi cea a Transnistriei, sunt de asemenea de origine românească**. Concluzia rezultă în mod convingător şi din mărturiile şi scrierile istoricilor, peregrinilor, militarilor, publiciştilor şi diplomaţilor ruşi.

• **Termenii „moldovenesc" (cu semnificaţie etnică) şi „valah" („român)" sau „moldovalah" şi „român" sunt identici atât din punct de vedere etnic, cât şi sub aspect lingvistic.**

Se poate conchide cu maximă certitudine că există o interferenţă totală şi milenară între termenii ce derivă de la „Moldova – moldovean" şi cei ce derivă de la „Valahia – valah". Moldoveanul e acelaşi valah,

adică român; limba moldovenească e aceeaşi limbă valahă, adică română. Conştientizarea faptului că termenii „valah –valahi" cu semnificaţie etnică generală pentru toţi locuitorii Principatelor Române şi termenii „român – români" cu aceeaşi semnificaţie, după izvoarele străine, sunt identice, s-a produs către finele sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea. Secolul al XIX-lea este secolul victoriei numelui „român" asupra numelui identic de „valah" şi a denumirii „limba română" asupra denumirii „limba valahă"

Începând cu sec. al XIX-lea, lumea întreagă, inclusiv cea savantă, îi recunoaşte pe moldoveni, inclusiv pe cei din Basarabia şi Transnistria, ca o parte a naţiunii române. În Uniunea Sovietică acest lucru este recunoscut numai până în 1924.

• **Românii au locuit neîntrerupt pe teritoriul pe care ei s-au constituit ca naţiune, inclusiv pe cel de la răsărit de Prut.**

• În baza mărturiilor descoperite în izvoare străine, inclusiv în cele ruse, conchidem că pe parcursul celui de al doilea mileniu (secolele XI-XX) poporul din teritoriile Daciei antice, având două nume etnice generale identice – „valah" şi „român" – şi mai multe nume particulare – moldoveni, munteni, ardeleni, basarabeni, bucovineni ş. a. m. d. –, şi-a păstrat unitatea de origine, de limbă, de religie, de trăsături psihice, de tradiţii şi obiceiuri; a păstrat amintirea Romei în numele său etnic de „român", în limba vorbită de el, care este limba română, şi în numele ţării – România. Romanitatea şi dăinuirea poporului român în teritoriile în care el s-a plămădit şi s-a cristalizat nu pot fi negate. Nu poate fi contestat nici românismul moldovenilor, inclusiv al celor basarabeni, bucovineni şi transnistreni. Moldovenii, ca de altfel şi celelalte ramuri ale poporului român, în Evul Mediu au fost în acelaşi timp români (pentru români) şi valahi (pentru străini). Astăzi ei sunt români şi pentru străini. Limba vorbită de ei poartă un singur nume – **limba română**.

NOTE

A. A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 29, cu referire la A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi (a. 1050)*, Bucureşti, 1936, p. 3 (extras din volumul *Omagiu fraţilor Alexandru şi Ion I. Lapedatu*).
Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. a II-a, Chişinău, 1988, p. 134-135.

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 30, cu referire la A. Decei, *Op. cit.*, p. 25.
Ibidem, p. 32-35.
E. Hurmuzaki, *Documente privind isloria României*, I, 2, p. 160, citat de Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Ed. Universitas, Chişinău, 1992, p. 162.
Dicţionarul enciclopedic român (în continuare D. E. R.), vol. III, Bucureşti 1965, p. 706.
Ion Dumitriu-Snegov, *Monumenta romaniae Vaticana*, Bucureşti, 1996, p. 25.
V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 162.
Şerban Papacostea, *Op. cit.*, 1988, p. 229, cu referire la N. Iorga, *Dovezi despre conştiinţa originii românilor*, în *Analele Academiei Române*, Mem. secţ. ist. seria III, tom. XVII, 1936, p. 261 („Nam dicunt se esse Romanorum quondam milites ad praesidia Pannoniae contra Scythas missos...").

[10] P. Parasca, *Etnonime şi politlonime în istoria Moldovei (secolele XIV-XVI)*, în revista „Limba Română", Chişinău, 1995, nr. 4, p. 96.
A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 131-132, cu referire la I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului, II. Documente politice (1526-1788)*, Bucureşti, 1914, p. 45-46.
A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 130, nota 151, cu referire la cf. A. Veress, *Annuae litterae societatis Jesu de rebus Transylvanicis temporibus principum Bathory (1579-1613)*, Vesprimii, 1921, p. 209.

[13] P. Parasca, *Op. cit.*, p. 96.
A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 168, cu referire la C. C. Giurescu, *Le voyage de Niccolo Barsi en Moldavie*, on „Melanges de l'École Roumaine en France", III (1925), I, p. 299, precum şi studiul introductiv (p. 279-294).
Ibidem, p. 168-169, cu referire la C. C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 309-310.

[16] A. Veress, *Scrisorile misionarului Bandini din Moldova (1644-1650)*, în „Analele Academiei Române", Mem. secţ. ist., seria III, tom VI, 1927, p. 333-352, şi alte surse.
Călători străini despre Ţările Române (în continuare *Călători străini...*), vol. V, Bucureşti, 1973, p. 224-225.

[18] *Călători străini...*, vol. II, 1970, p. 421.

[19] Giuzeppe Piccillo *„Moldovenesc – român" în documentele misionarilor catolici (sec. al XVII-lea şi al XVIII-lea)*, în revista „Limba Română", Chişinău, 1997, nr. 1-2, p. 24-25.

[20] Ibidem, p. 24, cu referire la *Arhivele Propagandei Fide* (în continuare A. P. F.), Scritt. rif., vol. 148, f. 132.
Ibidem, p. 24, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., vol. 219, *Bulgaria, Valachia, Moldavia, Transilvania*, f. 167.
Ibidem, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., *Bulgaria, Valachia, Moldavia, Transilvania*, f. 190.

Ibidem, cu referire la V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, în *Analele Academiei Române*, ser. II, tom. XVI, Mem. secţ. ist., Bucureşti, 1895, p. 234.

Ibidem, p. 24, cu referire la V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. 310-311.

Ibidem, p. 25, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., vol. 269, f. 214.

Ibidem, p. 25, cu referire la A. P. F., Scritt. non rif., *Moldavia*, I, f. 153-156.

Ibidem, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., vol. 448, f. 262.

[28] Ibidem.

[29] Ibidem, p. 25, cu referire la A. P. F., Scritt. non rif. *Moldavia*, vol. III, f. 307.

[30] Ibidem, cu referire la A. P. F., Congreg. gen., vol. 718, anno 1743, f. 224.

Ibidem, cu referire la A. P. F., Scritt. non rif., *Moldavia*, vol. IV, f. 340.

Gh. Negru, «*Curenlul românofil» în Basarabia sub ocupaţia ţaristă*, în „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 2, 1996, p. 35.

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 74.

D. Cantemir, *Historia Moldo-Vlahica*, în D. Cantemir, *Opere complete*, IX, t. I, Bucureşti, 1983, p. 343.

J. Dlugosz, *Annali 5to*, 1711, vol. II, Cartea a XI-ea, col. 140 D, citat de. D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 227.

[36] Ibidem, p. 245, cu referire la J. Dlugosz, *Annali*, vol. I, Cartea a III-ea, col. 265 A-B şi D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 245.

D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 191, cu referire la Chalcocondylas, *Historica*, ed. Clauser, Paris, 1650, Cartea a II-a, p. 41 A.

[38] Ibidem şi Chalcocondylas, *Op. cit.*, C. III, p. 71 A.

[39] Ibidem, p. 174-175, cu referire la St. Orichovius, *Annales*, Cartea a V-ca, ed. 1712, II, col. 1555 B-C; vezi şi A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 115. („Hi nempe Moldavi quia illi de Moldavis sermo est—nota 76), inquit {{Annali 5to}}, erant ex Italis Romanisque procreati, qui eorum lingua Romani (Romani maioribus litteris scriptum est: Romini – nota 78), a Romanis, nostra Valachi, ab Italis, appellantur. Wloszi enim Polonis idem est, quod Itati Latinis. Hi natura, moribus ac lingua non multum ab cultu Italiae absunt, suntque nomines feri magnaeque vertutis; neque alia gens est, quae pro gloria bell; et fortitudine, anquesticres fines cum habeat, plures ex propinquitate hostes sustineat, quibus continenter aut bellum intert, aut illatum defendit").

[40] С. Н. Палаузов, *Румынскія Господарства Валахія и Молдавія въ историко-политическомъ отношеніи*, Petersburg, 1859, p. 288, cu referire la *Acta Tomiciana*, tom I, p. 39.

Ibidem, p. 289, şi *Acta Tomiciana*, vol. I, p. 70.

[42] E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea IV, p. 306-307, şi altele, citate de Ştefan Ştefănescu, *Conştiinţa de neam*

în cultura română premodernă în lucrarea *Naţiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Bucureşti, 1984, p. 280.
Cronica moldo-polonă, în *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche* de Ioan Bogdan, Bucureşti, 1891, p. 173-183.
D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 343.
Mic dicţionar enciclopedic (M. D. E.), Bucureşti, 1972.

[46] *România. Documentele străine despre români*, ed. a II-a, Bucureşti, Direcţia generală a Arhivelor statului din România, 1992, p. 62, citat de V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 163.
D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 331-333, cu referire la Leunclavius, *Pandecte*, Paris, 1650, p. 420, 2 B-C.

[48] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 109, cu referire la *Vita despothi. Principis Moldaviae*, în C. Marinescu, *Apropos d'une biographie de Jacques Basilicos, l'Heraclide récemment découverte*, în *Melanges d'histoire génerale, publiés* par C. Marinescu, Cluj, 1938, p. 381-297, 416.

[49] Ibidem.

[50] *Călători străini...*, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 421, cu referire la *Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier l'an 1574 de Venise a Constantinopole*, fol. 48.
A. Armbruster, *Op. cit.* p. 164, cu referire la Ioannes Baptista Montalbanus, *Rerum Turcicarum commentarius*, în vol. *Turcici Imperii status, Lugduni Batavorum. Ex officina Elzeviriana*, A. 1630, p. 91, („Vallachi Moldaviquc: Romanis ortus se praedicant, qui, declinante Imperio ab insergentibus undique Barbaris petiti, in eas Provincias, perpetua montium, saltuum, fluminumque corona circumseptas, e coloniis secessere, cuius rei, proprium idioma, e Latino parum declinans, Italoque non absimile, indicium velut ac testem adducunt").

[52] Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, p. 219, cu referire la *Călători străini...*, 1968, p. 128.
Călători străini..., vol. V, Bucureşti, 1973, p. 135.

[54] Ibidem, p. 140.
A. Armbruster. *Op. cit.*, p. 191, cu referire la P. Martinus Szent-Ivany S. J, *Curiosa et selectiora variarum scientiarum Miscellanea*, Decadis secundae, pars prima, Tyrnaviae, 1691, p. 159.

[56] A. Armbruster, *Op. cit.* p. 191, nota 64, cu referire la P. Martinus Szentivanyi S. J., *Dissertatio Paralipomenica rerum memorabilium Hungariae*, ipso Authore excerpta et separatum edita, Tyrnaviae, 1699, p. 40, nota 2.
Ibidem, p. 192 şi, respectiv, p. 235.

[58] Ibidem, p. 187, cu referire la I. C. Filitti, *Un raport catolic despre Moldova la sfârşitul sec. al XVII-lea*, în „Revista Istorică", XII, 1926, p. 194 („Sono i Moldavi colonie romane mandate da Trajano Imperadore in quelle

frontiere per un propugnacolo alle scorrerie da Sciti. Arguisce a questo e la lingua e i costumi. Vestono alla Pollaca, hanno la liberta christiana, alicni affatto di genio c della maniera di vivere da Greci, ed in tutti i loro tratti mostrano un non so del procedere ed un cert adore della maniera italiana. La loro lingua e un mescuglio di molte lingue, italiano, latino, spagnuolo, rufeno, greco, c qualche altro, che pare sia del proprio, ma piu dal italiano e meno dal spagnuolo, **si chiamano in loro lingua Rumuni, che vuol dire Romani...** (*subl. n.*)")

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 195, cu referire la I. Tröster, *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia*. Das ist Neue Beschreibung des Lades Siebenbürgen, Nürnberg, 1666, p. 71.

Ibidem, p. 196 şi, respectiv, p. 334-337.

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 196-197.

Ibidem, p. 197, cu referire la Tröster, *Op. cit.*, p. 357.

Călători străini..., vol. VIII, 1983, p. 503-504.

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 179.

Ibidem, p. 180, cu referire la I. Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, lib. VI, cap.V. ed. Vindobonae, 1758, p. 274.

Ibidem.

Ibidem, p. 180-181 şi, respectiv, p. 275.

Călători străini... vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 279 din Bardili, Reisebeschreibung von Pultava durch das Desert Dzike Pole nach Bender, und durch die *Wallachey* und *Moldau* nach deutschland.

[69] *Călători străini...*, vol. VIII, p. 63.

Ibidem, p. 348.

Ibidem, p. 632.

Ibidem, p. 635.

Ibidem.

[74] B. D. Grekov, *Киевская Русь*, Гос. издательство политической литературы, 1953, p. 441.

N. M. Karamzin, *История Государства Российского*, Moscova, 1903, tom IV, p. 152.

A. Russov, *Русские трактаты в конце XVII и начале XVIII веков: некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия*. Киев, 1876.

Koroliuk V. D., Волохи и славяне русской летописи, Chişinău, 1991, p. 22-23.

[78] Litavrin G. G., *Валахи византийских источников X-XII веков*, în vol. *Юговосточная Европа в середине века*.

Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia* (în continuare Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*), Bucureşti, 1947, p. 17.

Ibidem, p. 16.

Ibidem, p. 23.
Ibidem, p. 37.
Ibidem, p. 35.
Ibidem, p. 39.
Ibidem,p. 51.
[86] Ibidem, p. 60.
Ibidem, p. 63.
[88] Ibidem, p. 93, cu referire la A. Boldur, *Expediţia de la Prut din 1711*, în „Studii şi cercetări istorice", Bucureşti, 1946, vol. XIX, p. 49 (în continuare A. Boldur, căruia îi aparţine şi traducerea în limba română).
[89] Ibidem, p. 93; A. Boldur, p. 138.
[90] Ibidem, p. 94, A. Boldur, p. 157.
Ibidem, p. 94, A. Boldur, p. 159.
Ibidem, A. Boldur, p. 191.
Ibidem, p. 95, A. Boldur, p. 312.
Ibidem, p. 95, A. Boldur, p. 313.
Koţiubinski A. A. *Сношения России при Петре Первом с южными славянами и румынами* – чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете, 1872, кн. 2, p. 51, citat de V. F. Şişmarev, *Романские поселения на юге России*, Leningrad, 1975, p. 17, nota 27.
[96] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*, p. 116,
Ibidem, p. 78-79.
[98] Ibidem, p. 175, cu referire la N. Iorga, *Histoire des relations*, p. 211.
Ibidem, p. 147, cu referire la *Notiţele societăţii de istorie şi antichităţii din* Odesa, 1877, vol. X, p. 371 şi urm.
[100] Ibidem, p. 148, cu referire la Hurmuzaki, *Documente...*, supl., I, vol. III, Bucureşti,1889, şi altele.
[101] Ibidem, p. 155.
[102] Ibidem, p. 279.
[103] Ibidem, p. 281.
[104] Ibidem, p. 281, cu referire la C. Giurescu, *Istoria Românilor*, p. 346-347.
[105] A. S. Puşkin, *Полное собрание сочинений*, в 10-ти томах, Moscova-Leningrad, 1949, tom VIII, p. 427.
[106] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*, p. 211.
[107] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*, p. 101-102, cu referire la *Souvenirs sur la revolution, l'empire et la restauration*, comp. „Arhiva Rusă", 1890, nr. 4, p. 473 şi urm., şi alte surse.
[108] *Enciclopedia sovietică moldovenească*, vol. I, Chisinău, 1970, p. 554.
[109] *Большая Советская Энциклопедия*, vol. IV, ed. a III-a, Moscova, 1971, p. 252.

[110] V. O. Kliucevski, *Сочинения в 8-ми томах (курс русской истории)*, Moscova, 1956, tom V, p. 49.
[111] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*, p. 362-363.
[112] Ibidem, p. 366.
[113] Ibidem, p. 366-367.
[114] Ibidem, p. 380.
Ibidem, p. 380-381.
Ibidem, p. 381.
[117] Ibidem, p. 383.
[118] Ibidem, p. 412, cu referire la V.I.Kelsiev, *Galicina şi Moldavia*, Petersburg, 1868.
[119] Ibidem, p. 412-415.
[120] Ibidem, p. 416.
[121] С. Н. Палаузов, *Румынскія господарства Валахія и Молдавія*, Petersburg, 1859, p. I. („На пространстве **между теченіями Тиссы и Днестра**, имея на севере Карпатскія Альпы и упираясь съ южной стороны на дунайскую долину северно-западное побережье Черного моря, обитаетъ сплошная масса народа, котораго коренное названіе, раздробленное новейшими этнографами на несколько местныхъ наименованій, не находится ни на одной изъ известныхъ географическихъ картъ вышеочерченнаго пространства. Народъ этотъ называетъ обитаемую имъ землю **Цара Румыпеска** (Землей Румыновъ), **себя же именуютъ румынами**").
[122] Ibidem, p. 2 („Римскій завоевательный периодъ, въ свою очередь, канулъ въ вечность, и новые насильники **румынской народности** не замедлили появиться изъ-за широкихъ пространствъ средней и южной Россіи, более-и-более заслоняя собою племя, которое только со второй половины XIII столетия выбивается, такъ-сказатъ, на светъ исторической жизни и, подъ именемъ **Влахо-Молдавіи**, изолированно развиваетъ свою гражданственность, которой окончательное разрешеніе предоставлено современной европейской политике. Эти новые насильники были болгаре и, за ними, угры").
[123] Ibidem, p. 14.
[124] Ibidem, p. 19.
[125] Ibidem, p. 120 („Димитрій Кантемировъ ждал только вступленія русскихъ въ Молдавію, чтобъ, не скрывая более намереній, открыто действовать противъ турокъ. Въ мае 1711 года онъ оповестилъ по всей стране свое отпаденіе от турецкаго владычества и признаніе покровительства сильной северной державы. Прокламація его, въ которой живо были изложены все произволы турецкой политики, все гражданскія и религиозные гонения, издревле тяготевшія надъ *румынами Молдавіи*, легли прямо на сердце несчастному народу,

такъ-что все бояре, великіе и малые, все, способные носить оружіе, изъявили готовность явиться по назначенію, къ 15-му іюня подъ знамена князя и начать священную брань за независимость").

[126] Ibidem, p. 106 („...Замечательно, что введеніе *румынского языка* въ церковное служеніе совершилось безъ всякой борьбы, просто, легко и естественно...").

[127] Ibidem, p. 267.

[128] Ibidem, p. 188-219.

[129] Ibidem, p. 268, cu referire la luările de cuvânt ale deputaţilor din Divanul Ad-hoc al Valahiei.

[130] Ibidem, p. 286, cu referire la *Печатная сенатская записка 1843 по делу о Копанке и Кицканахъ (вотчина немецкаго монастыря въ Молдавіи)*.

[131] Е. Е. Голубинский, *Op cit.*, p. 331 („Угровлахіей, т. е. удорской или венгерской Валахіей, греки называли нынешную собственно такъ-называемую Валахію (у самихъ туземцевь она называется Цара Мунтенеска, что значитъ горная страна, отъ мунти – горы; у нас называли ее – по ополяченному произношенію туземнаго имени – Мунтянской землей Мунтянами... Молдовлахіей (Валахіей реки Молдовы), также Мавровлахіей, т. е. Черной Валахіей, Росовлахіей, т. е. русской Валахіей, греки называли нынешную Молдавію (у туземцевъ она называется Цара Молдовей, t. e. Земля молдавская, – реки Молдовы; у насъ называли ее иногда этимъ собственнымъ ея именемъ, t. e. Молдавской землей, но преимущественно – Волошской землей и Волохами)").

[132] S. Palauzov, *Op. cit.*, p. 289, cu referire la „Книга Записей", nr. 28, foaia 65 („Листъ писанный до воеводы Волоскаго господаря земли Молдавское о разныхъ кривдахъ и шкодахъ подданнымъ Браславскимъ и Веницкимъ отъ людей его сталыхъ и о наших речахъ 1531 года отъ короля Сигизмунда I-го месяца июля II дни").

[133] E. Golubinski, *Op. cit.*, p. 331-332 („**Валахи и молдованы** (*passim. subl. n.*) представляютъ собой две весьма близкія между собой **ветви одного и того же племени**, которое называется общимъ родовымъ именемъ **румыновъ**, а также и **валаховъ или влаховъ**, причем первое изъ названій есть измененная форма слова римлянинъ (романус – румынъ), а второе есть слово, употреблявшееся въ древнее время у славянъ и у немцевъ къ обозначенію народов галльскаго или кельтскаго племени вообще и техъ же римлянъ или итальянцевъ въ частности (см. въ нашей древней летописи въ Собр. Летоп. 1, 2); у немцевъ до сихъ поръ есть слово Walsch, древн. Walh, Waloh, служащее къ обозначению итальянца, стр. Шафар. Древн. I, I, 390, sqq").

[134] Ibidem, p. 332.

[135] Ibidem.

[136] Ibidem, p. 333-334.
[137] Ibidem, p. 331-345.
[138] Ibidem, p. 334.
[139] Ibidem, p. 335.
[140] Ibidem, p. 337.
[141] Ibidem, p. 393.
[142] Ibidem, p. 395; 398.
[143] Ibidem, p. 407.
[144] Ibidem, p. 408.
[145] Ibidem, p. 393, 402.
[146] Ibidem, passim.
[147] Ibidem, p. 388 („В обоихъ княжествахъ 128 мужскихъ и женскихъ монастырей (72 въ Валахіи и 56 въ Молдавіи). Изъ нихъ только 45 собственные румынскіе, а остальные 83 съ своими именіями и доходами принадлежатъ различнымъ святымъ местамъ востока, преимущественно Гробу Господню, t. e. патріарху іерусалимскому, и ...").
[148] П. И. Батюшков, *Бессарабия*, 1871, p. 1, citat de P. Cazacu, în *Moldova dintre Prut şi Nistru, 1812-1918*, Iaşi, Editura „Viaţa românească", p. 72. A. Zaşciuc, *Materiale geografice şi statistice privind Rusia, culese de ofiţerii Marelui Stat Major al armatei ruse. Regiunea Basarabia*, Petersburg, 1862, p. 151, citat de P. Cazacu, *Op. cit.*, p. 73.
[150] *Учебник географии Российской Имперіи* (составил П. Болх), 24 издание, Sanct-Petersburg, издание Н. П. Карабасникова, 1887, с. 86.
[151] Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, *Энциклопедический словарь*, Sanct-Petersburg, 1899, том XXVII, с. 143.
[152] А. М. Ловягин, *Обозрение Российской имперіи сравнительно с важнейшими государствами* (по программе V класса гимназий и различных училищ), 2-е издание, допущенное Ученым Комитетом Министерства Народного Просвещения в качестве учебного руководства для V класса реальных училищ, Petrograd, 1914, с. 34.
[153] *Бессарабія. Географическій, историческій, статистическій, экономическій, этнографическій, литературный и справочный сборникъ*, Изданіе газеты „Бессарабецъ", под редакціей П. А. Крушевана, Moscova, 1903, с. 87.
[154] Ibidem, p. 89.
[155] Ibidem, p. 113.
[156] Ibidem, p. 175.
[157] Ibidem, p. 93, 99, 101, 143.
[158] Ibidem, p. 88, 93, 95, 99, 101, 175.
[159] Ibidem, p. 101, 141.
[160] Ibidem, p. 101, 143.
[161] Ibidem.

[162] Ibidem, p. 101.

[163] Ibidem, p. 175. „**Молдоване или румыны** составляют главную часть населенія Бессарабской губерніи, – почти $^{3}/_{4}$ общего числа жителей

Близкое родство молдавского языка съ языками латинского корня, долгое пребываніе римскихъ легіоновъ въ придунайскихъ странахъ, самое названіе „румыны" (романы – римляны) не оставляютъ сомненія въ происхожденіи этого племени „отъ романизированныхъ народовъ..."

[164] L. Kasso, *Dreptul bizantin în Basarabia*, Chişinău, 1923, p. 8.

[165] Ibidem, p. 19.

[166] Ibidem, p. 21.

[167] Ibidem, p. 23.

[168] Ibidem, p. 24.

[169] Ibidem, p. 33.

[170] Ibidem, p. 37.

[171] L. Kasso, *Россия на Дунае и образованіе Бессарабской области*, Moscova, 1913, p. 29.

[172] Ibidem, p. 30, 31, 163, 200, 227.

[173] Ibidem, p. 30, 205.

[174] Ibidem, p. 90.

[175] Ibidem, p. 128.

[176] Ibidem, p. 226.

[177] Ibidem, p. 163, cu referire la „Русская Старина", vol. 76, p. 618-622.

[178] Ibidem, p. 200, cu referire la A. Stadniţchii, *Гавріил Бэнулеску, екзархъ Молдовлахійскій и митрополитъ Кишиневскій*, 1894 roă.

[179] Ibidem, p. 201.

[180] Ibidem, p. 225.

[181] Ibidem, p. 229, cu referire la F. P. Fonton, *Воспоминанія изъ главной квартиры Дунайской армии*, t. I, p. 37.

[182] Ibidem, p. 229, cu referire la „Россия и Европа", 1888, p. 442.

[183] N. Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea „subt ruşi"*, Chişinău, 1931, p. 340-341.

[184] Ibidem, p. 325, cu referire la „Епархиальные ведомости",1895, XIX, p. 654-656.

[185] Arsenie, *Исследованія и монографіи по исторіи молдавской церкви*, Sanct-Peterburg, 1904, p. XIII. „**Румыны**, число которыхъ по статистике румынскихъ ученыхъ доходитъ до 13 милліоновъ, а по статистике иностранныхъ до 10 милліоновъ, живутъ въ нынешнемъ королевстве Румыніи русской (?! – *n.n.*) **Бессарабіи**, австрійской (?! – *n.n.*) Буковине, угорской Трансилваніи и Банате (?! – *n.n.*) турецкой Македоніи, Фессаліи и Эпире, частью въ Сербіи, Болгаріи и Греціи. Как политически целое, самостоятельное,

румыны образуютъ королевство Румыніію, которая состоитъ изъ двухъ обьединенныхъ въ 1862 году (? – *n.n.*) княжествъ – Валахіи и Молдавіи, съ населеніемъ до 5,5 милліоновъ (*subl. n.*)"

[186] Ibidem, p. 7.

[187] Ibidem, p. 8.

[188] Ibidem, p. 8, cu referire la Melchisedec, *Chronica Romanului*, p. 54, şi E. E. Golubinski, *Op. cit.*, p. 116.

[189] Arsenii, *Op. cit.*, p. 372, cu referire la Golubinski, *Op. cit.*, p. 372.

[190] Ibidem, p. 38-39, cu referire la *Regulamentul Organic al Principatului Moldovei*, Iaşi, 1846, p. 37-38 şi *Scurtă istorie* de pr. Neofit Scriban, p. 16.

[191] Ibidem, p. 50.

[2] Ibidem, p. 53.

[193] Ibidem.

[194] Ibidem, p. 58.

[195] Ibidem, p. 59.

[196] Ibidem, p. 60.

[197] Ibidem, p. 65.

[198] Ibidem, p. 96.

[199] Ibidem, p. 254.

[200] Ibidem, p. 107.

[201] Ibidem, p. 120.

[202] Ibidem, p. 211.

[203] Ibidem, p. 275-285, cu referire la *Documente foarte importante pentru istoria Bisericii şi a naţiunii Române*, Iaşi, 1866.

[204] Ibidem, p. 289-296.

[205] Ibidem, p. 335-396.

[6] Gh. Cardaş, *Poeţi şi prozatori basarabeni până la Unire*, Bucureşti, 1937, cu referire la „Viaţa românească", Iaşi, 1914, p. 262-263.

[207] L. S. Berg, *Краткія сведенія о племенах, населяющих Бессарабскую губернію*, în volumul *Бессарабия. Страна – люди – хозяйство*, Petersburg, 1918, p. 87, vezi Л. С. Берг, *Бессарабия*, Chişinău, 1993, p. 79. „...**Молдаване – это румыны**, населяющие Молдавію, Бессарабію и соседнія съ Бессарабіей части губерній Подольской и Херсонской; въ небольшомъ числе живутъ они также въ Екатеринославской губерніи.

[208] Труды комиссии Российской Академии Наук, Petersburg, 1993, tom. 6.

[209] Petre Moldovanu, *Cum se falsifică istoria*, Baia Mare, 1991, p. 6.

[210] „Literatura şi arta", Chişinău, 15 septembrie, 1994.

[211] Ibidem.

A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 12.

[213] Ibidem, p. 15.
[214] Ibidem.
[215] Ibidem, p. 25.
[216] Ibidem.
[217] Ibidem, p. 26.
[218] Ibidem, p. 31, şi nota 46, cu referire la Joannes Cinnamus, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Commenis gestarum*, VI, ed. Bonn, p. 260.
[219] Ibidem, p. 66.
[220] Ibidem.
[221] Ibidem, nota 57.
[222] Ibidem, p. 66, nota 57, cu referire la I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Bucureşti, 1913, p. 344.
[223] Ibidem, p. 66-76.
[224] Ibidem, p. 266-276.

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL III

MOLDOVA – LEAGĂN AL ROMÂNISMULUI (sec. XV-XIX)

Până astăzi unii pseudosavanţi şi falsificatori ai istorici insistă asupra faptului că, chipurile, România ar fi o ţară multinaţională şi că locuitorii Moldovei istorice ar aparţine unei „naţiuni moldoveneşti" şi unui „popor moldovenesc" şi s-ar numi moldoveni sub aspect etnic, iar limba vorbită de ei s-ar numi „moldovenească" şi n-ar fi identică cu cea română. Pentru a demonstra contrarul, vom apela în continuare la un şir de izvoare istorice moldoveneşti, mărturii ale multor personalităţi proeminente care s-au născut, au trăit şi au activat pe parcursul a cinci secole anume în Moldova istorică (inclusiv în Basarabia şi Bucovina) şi în Transnistria şi care, considerându-se ei înşişi români, s-au pronunţat în problema tuturor românilor, a limbii vorbite de ei şi a ţării lor – România.

Ne-am convins că mărturiile străinilor asupra originii *romane* a *românilor*, asupra *comunităţii lingvistice şi de neam a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, asupra unităţii teritoriului naţional al românilor* aparţin unor personalităţi care întreţineau contacte cu populaţia autohtonă din Ţările Române, inclusiv din Moldova. Informaţiile obţinute de la băştinaşi fac dovada unei conştiinţe puternice a originii lor romanice. În acest capitol vom prezenta mărturii ale locuitorilor Moldovei privind atitudinea lor faţă de românism. Orice mărturie privind apartenenţa individului la poporul român, privind limba maternă (română), originea lui etnică sau comunitatea de istorie, cultură, tradiţii, obiceiuri etc. vorbeşte despre o conştiinţă naţională atât a **personalităţii respective, cât şi a mediului** social în care a activat sau activează aceasta.

Am menţionat anterior că astfel de mărturii autohtone au putut să apără o dată cu apariţia scrisului în limba română, limba slavonă

fiind înlăturată. Riscând să fim prea insistenţi, vom repeta unele atestări privind folosirea noţiunilor „român, românesc, româneşte" în Moldova.

§ 1. PRIMELE MENŢIUNI ALE TERMENULUI „ROMÂN" ÎN MOLDOVA

Termenul „român" cu semnificaţie etnico-unitară este atestat la 13 martie 1489 într-un act al cancelariei lui Ştefan cel Mare, adică în Moldova. Prin el se delimita moşia lui „Bodea Românul" de cea a lui „Bodea Sârbul"[1]. La 1588 un orăşean moldovean semna o chitanţă cu numele de „Nicolae Românul"[2], iar între 1593 şi 1597 locuitorii din Suceava, deci la fel din Moldova, se adresează către locuitorii din Bistriţa cu cuvinte din care se poate conchide că în administrarea publică din Moldova existau instituţii care purtau calificativul „românesc" Citâm: „Scris-am adecă noi, birăul cel rumânesc şi cu cel armenesc cu 22 de pârgari de la uraş de la Suceav..."[3]

Peste aproape 100 de ani, la 5 august 1670, şi botoşănenii, iarăşi moldoveni, compun o scrisoare asemănătoare, în care alături de etnonimul „armean" figurează şi etnonimul „român" Târgoveţii moldoveni îşi spun lor înşişi „români" „Adecă, scriu ei, noi, târgoveţii rumâni şi armeni de târg de Botoşani, mărturisim noi cu această scrisoare a noastră..."[4].

Din cele menţionate până aici, precum şi din afirmaţiile cronicarilor moldoveni: Gr. Ureche, că „**Rumânii**, câţi se află lăcuitori în Ţara Ungurească şi la Ardeal, şi la Maramoruşu, de la un loc sunt cu moldovenii şi tot de la Râm se trag"; ale lui Miron Costin, că „numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat din Traian este **român** sau **romanus**, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna [...]; *rumân* este un nume schimbat în curgerea anilor din roman [...]; un alt nume ei înşişi nu au primit între dânşii niciodată"; în cele scrise în *Cazania* moldoveanului Varlaam (1643) care s-a intitulat *Carte românească* (nu moldovenească – *n.n.*) *de învăţătură* [...] *din limba slovenească pre limba romenească de Varlaam Mitropolitul;* din spusele mitropolitului Dosoftei, care la 1673 tălmăceşte „de pre limba slovenească pre limba *rumânească*" *Preacinstitul acatist şi paraclist...*, şi în *Psaltirea* căruia întâlnim expresiile „ţară *rumânească*", precum şi „cuvântu depreună către

totă semînţia rumânească", conchidem, deci, că moldovenii în sec. XV-XVII îşi spuneau *români* şi foloseau frecvent terminologia *românească*.

Istoricul Eugen Stănescu are dreptate când afirmă că „de la sfârşitul veacului al XV-lea până la sfârşitul veacului al XVII-lea are loc, sub forma caracteristică a conştiinţei unităţii de neam şi de limbă, o intensificare a conştiinţei de neam românesc, prin însăşi frecvenţa folosirii numelui propriu al poporului"[5]. Această concluzie este cu atât mai importantă, cu cât ea este făcută îndeosebi pentru Moldova şi demonstrează românismul ei din timpuri străvechi.

§ 2. ARGUMENTAREA ŞTIINŢIFICĂ A ROMÂNISMULUI DE CĂTRE ROMÂNII MOLDOVENI

Problemelor ce ţin de originea romană a românilor, de unitatea de neam şi de limbă a locuitorilor celor trei Principate Române, de apartenenţa moldovenilor la românism au fost abordate cu o deosebită seriozitate de către românii moldoveni Gr. Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir. Ei, alături de românul muntean Constantin Cantacuzino, sunt, pe drept cuvânt, fondatorii ştiinţifici ai românismului.

Grigore Ureche (1590-1647), cronicar român moldovean, şi-a făcut studiile la Liov (azi Lvov); cunoştea latina, polona, slavona şi, desigur, româna, a fost mare spătar şi mare vornic.[6] În *Letopiseţul Ţării Moldovei*, redă evenimentele din istoria Principatului Moldovei din 1359 până în 1594. Grigore Ureche este primul român moldovean care a susţinut ideea originii romane a românilor („toţi de la Râm se trag") şi aceea a românităţii moldovenilor. În capitolul *Pentru Ţara Ungurească de Jos şi Ardealul de Sus* **voim să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape şi cum au avut şi ei crăie mare ca şi leşii** cronicarul subliniază că „în Ţara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ci şi saşi peste samă de mulţi şi români peste tot locul, de mai multu-i ţara lăţită de români de câtu de unguri [...]. Rumânii, câţi se află lăcuitori la Ţara Ungurească şi Ardeal şi la Maramoroşu, de la un loc sântu cu moldovenii şi toţi de la Râm se trag"[7].

Ideea originii comune a moldovenilor şi muntenilor o găsim în *Predoslovia descălecării a Ţării Moldovei dinceputul ei*. Vorbind

despre începuturile Ţărilor Româneşti, Grigore Ureche zice: „...Noi aflăm că Moldova s-au discălecat mai pe urmă (1359 – *n.n.*), iar muntenii mai dintâi (1330 – *n.n.*) măcară că s-au tras de la izvod"[8]. Totodată Grigore Ureche s-a pronunţat pentru comunitatea de neam a moldovenilor cu muntenii. În capitolul *Cându au mersu Bogdan-Vodă la Ţara Muntenească asupra Radului-Vodă* (e vorba de Bogdan al III-lea (cel Orb), fiul lui Ştefan cel Mare şi domnul Moldovei (1504-1517), care, după Ureche, în anul 1506, iar după alte izvoare, în anul 1507 a făcut o „incursiune" în nordul Ţarii Româneşti spre a-l pedepsi pe Radul cel Mare, domnul acestei ţări române (1495 – 1508), pentru că acesta din urmă a acordat sprijin unui pretendent la scaunul Moldovei)[9], Grigore Ureche susţine că Radul-Vodă şi Bogdan-Vodă „sântu creştini şi de o seminţie" El scrie: Şi au şezut (Bogdan – *n.n.*) cu oastea de ceea parte de Râmnic zece zile de au prădat-o şi au ars-o de la Milcov până la Râmnic şi în jos pre de amândoao părţile până la Siretiu. Şi acolo de la Radul-Vodă l-au tâmpinat sol, un călugăr anume Maximilian, feciorul lui Dispotu împăratul grecescu, şi s-au rugat lui Bogdan-Vodă ca să facă pace cu Radul-Vodă, pentru că santu creştini şi *de o seminţie*"[10].

Ureche utilizează în *Letopiseţ* termeni şi expresii de tipul: moldoveni, domnul moldovenescu, oaste moldovencască, pedestrime moldovencască, tabără moldovenească, letopiseţ moldovenesc etc., dar când e vorba de etnie, de neam, el zice că moldovenii sunt români, se trag de la Râm, sunt de o seminţie cu muntenii.

Miron Costin (1633-1692), cronicar şi poet român din Moldova, face studii la colegiul iezuit din Bar (Polonia; azi regiunea Viniţa, Ucraina). Studiază gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia, teologia, istoria, literatura antică şi cea polonă. Cunoştea bine limbile latină, slavonă, greacă, polonă, ucraineană şi, desigur, română. Ajunge mare logofăt al Moldovei.

După Enache Puiu, Miron Costin este "întâiul ambasador în scris al poporului român faţă de străinătate"[11]. *Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei* şi *Istoria în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească* sunt primele lucrări de istorie ale unui autor român destinate informării străinătăţii", spune Şt. Ştefănescu în studiul *Conştiinţa de neam în cultura română premodernă*[12]. După istoricul basarabean A. Boldur, la Miron Costin destul de clar „este

exprimată conştiinţa originii comune a tuturor românilor"[13]. Iar istoricul sas Adolf Armbruster scrie că prima mărturie asupra originii românilor ne-o furnizează Miron Costin în câteva stihuri incluse în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, tipărită la Uniev în anul 1673[14]. Reproducem aceste optsprezece stihuri:

Neamulu Ţării Moldovei de unde dăradză?
Din ţara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întâi, apoi Traianu au adus pre acice
Pre strămoşii cestoru ţări de neamu cu ferice.
Răsădit-au ţăriloru hotarele toate.
Pe semne ce stau în veaci a să vedea poate.
Elu cu viţa cestui neamu Ţara Rumânească
Împlut-au, Ardealul totu şi Moldovenească.
Seamnele stau de să văd de dânsul făcute:
Turnul Severinului să custe-n vremi multe
Strămoşii Moldovei adus-au în ţară,
Pre gheţii cu sabia scoţând din hotară.
Stau seamnele podului cu praguri căzdute
Şi Turnul Severinului de Seviru făcute.
Podul prestre Dunăre-n Ţara Rumânească
Le-au trecutu-şi oştile-n Ţara Ungurească.
Pre cela pod au trecutu Moldoavei stremoşii,
Bâtând război cu dachii a saşilaru moşii[15]

Ideea originii romane a românilor în general şi a celor din Moldova în special, Miron Costin o reia în stihuri de descălecatul ţării din *Predoslovie, adică voroava către cititoriul* la *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron-Vodă încoace* (Iaşi, 1675);

Neamul Ţării Moldovei de unde trăgăneză?
Din Ţările Râmului tot omul să creadză.
Traian întâiu, împăratul supuindu pre dahi
Dragoş apoi în moldoveani premenindu pre vlahi
Martor este Traianul, şanţul în ţara noastră
Şi Turnul Severinul, munteani, în ţara voastră.
Dahii şi Dachii tot unu sunt.
Moldovenii** înainte de Dragoş-Vodă **să chema
*Vlahi sau **rumâni, de la Râm.***

Turnul Săvărinul este în Ţara Muntenească,
Unde au fost şi pod de piatră peste Dunăre.
De Traian împăratul făcut, atunci când
Au descălecat aceste doaă ţări cu râmlenii[16]

Din aceste stihuri mai conchidem că moldovenii au început să se numească în acest mod, adică dupa numele ţării lor, de la descătecatul lui Dragoş, adică de la 1359, iar până atunci ei se chemau „vlahi sau rumâni, de la Râm"

Fiind mult preocupat de originea romană a românilor în genere, precum şi de cea a românilor moldoveni în parte, de continuitatea lor pe teritoriul vechii Dacii, Miron Costin în *Predoslovie, adică cuvântare deîntâi de descălecatul ţării cel dentâi şi a neamului moldovenescu*, în *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor*, scrisă la 1686-1691, zice: „**Începutul ţărilor acestora şi neamului moldovenescu şi muntenescu şi câţi sunt şi în tarile ungureşti cu acest nume, români şi până astăzi** (*subl. n.*), de unde sântu şi de ce seminţie, de când şi cum au descălecat aceste părţi de pământ, a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta veaci de la discălecatul ţărilor cel dintâi de Traian, împăratu Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor şi seminţie sântu lăcuitorii ţării noastre, Moldovei şi Ţării Muntenești şi românii din Ţările Ungureşti, cum s-au pomenit mai sus, că toţi un neam şi o dată discălecaţi sântu, de unde sântu veniţi strămoşii loru pre aceste locuri, sub ce nume au fost veniţi strămoşii lor pre aceste locuri, sub ce nume au fost întâi la discălecatul lor şi de cându s-au osebit şi au luat numele cest de acum, moldovean şi muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei până unde au fost întâi, ce limbă ţin şi până acum, cine au lăcuit mai înainte de noi pe aceste pământuri şi supt ce nume, scot la ştirea tuturoru, cari voru vrea să ştie neamul ţărilor acestora"[17]

Dorind să arate aşezarea geografică a străbunilor românilor, Miron Costin scrie: „Locul acesta dară, unde ieste acmu Moldova şi Ţara Muntenească, este de dreaptă Dachia, cum şi tot Ardealul şi Maramorăşul şi cu ţara Oltului. Alt nume mai vechi decât acesta, Dachia, nu aflu în toţi câţi sunt istorici"[18]. În continuare el descrie

hotarele Daciei: „Hotarele Dachici despre răsărit este apa Nistrul, la istoricii cei vechi Tiras, iar despre amiazăzi Marea Neagră şi Dunărea: despre apus Panonia, acmu ţările Budii, despre miazănoapte Moravia şi Podolia în Crăiea Leşească, de unde este şi Cameniţa. Sunt o seamă de istorici care dau şi Podolia şi Câmpul peste Nistru până la apa Buhului şi peste Dunăre Misiile amândouă cărora le zice acum Dobrogea – şi o parte de Iliria să fie fostu de Dachia"[19]

Asupra numelui românilor de astăzi, asupra evoluţiei acestui nume, precum şi asupra întinderii semnţiei româneşti, Miron Costin se opreşte în *De neamul moldovenilor*... în mai multe rânduri, dar nicăieri nu tratează termenul „moldovean – moldoveni" cu conţinut etnic. Sensul etnic, naţional îl poartă termenii de *„român – români"* Din aceste motive românii nu şi-au schimbat numele pe întreaga perioadă de existenţă a lor. Miron Costin zice: „Şi acmu mulţi ne zic ţării noastre şi Ţării Munteneşti, străinii, Daţia. Însă norodul, neamul lăcuitorilor, nu şi-au schimbat numele său, ce tot romanus, apoi cu vreme şi îndelungate vacuri romani, apoi *români* până astăzi. Şi ţările mejiaşii – ştiind de unde au ieşit neamul acesta, că de la Italia, cării ţări îi zic streinii vloh, vlah, unii vallios, ungurii olaş – de pre vloh, adică italian, au zis vlah şi Munteniei Valahia mai târziu"[20].

Din capitolul al VI-lea *De numele neamului acestor ţări şi de port şi de legea creştinească de unde au luat*, reproducem un pasaj în care Miron Costin lămureşte că nu numai românii au mai multe nume. Citătm: „Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină şi izvor sunt, numele care au şi în de sine şi la alte ţări streine şi măcar că **nici un neam nu este în toată lumea să aibă numai un nume**, ce unele de pre capetele cele dintâi vreunui norod stăpânitor, alte nume sunt de pre locuri de unde sunt începute, multe de pre cetăţi mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemţesc supt acest nume, întâi şi mai ales şi mai de cinste alaman şi aşa le zic istoriile cele vechi şi turcii, al doilea nume gherman, adecă doi fraţi, lătineşte ghermanus; o samă de istorii le zic tevtones, de pre capul lor Tevton; italianii le zic tudesco, poate fi iară de pre Tevton; leşii, moscalii, noi zicem nemţii; mai apoi alte nume despărţite ca cranjile dintr-un copaci: şvezii, danii, franţozii, saxonii, belghii, batavii şi alte ţări mai mărunte tot din rădăcina cea veche a alamanilor crăngi şi părţi sunt. Aşa hişpanii, iverii, ţeltierii, portugalii, iar tot un neam sunt; franţozii, galii, tot unii sunt. Turcii de pre locul lor Turhistan, de pre

capul lor cel dintâi Osmajik, Otoman: osmanlâii, moscalii, ruşii, bolgarii, sârbii, harvaţii, slovaţii, bohemii, taţii, polaţii, tot de un neam slovenesc sunt, fară alte nume ce au la streini, că întâi acestui neam grecii le-au zis savromatic, de pre ochii mierâi albeneţi, adică de şopârlă; tatarii de pe apa Tartara, schiţii de pre sălbătăcie nohai. Aşa toate neamurile supt multe nume toate sunt; ungurii: huni, maghiari, uhri, iară saşii: dachi, saţi, goţi, masagheţi"[21]

Problema conştiinţei moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor despre originile şi numele lor vechi de români şi limba vorbită de ei, este abordată de Miron Costin şi în următorul pasaj: „Aşa şi neamul acesta, de care scriem, a ţărilor acestora numele drept şi mai vechi este român, adecă râmlean, de la Roma. Acest nume de la descălecatul lor de Traian şi cât au trăit până la pustiirea lor de pre aceste locuri şi cât au trăit în munţi, în Maramorâş şi pe Olt, tot acest nume au ţinut şi ţin până astăzi. Şi încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei şi acum zic şi scriu: Ţara Românească, ca şi românii cei din Ardeal. Iară streinii şi ţerile împrejur le-au pus acest nume vlah, de pe Vloh, cum s-au mai pomenit. Vallios, valashos, olah, Voloşin, tot de streini sunt puse aceste nume de pre Italia, cărora zic Vloh; apoi mai târziu turcii, de pre numele domnului care au închinat ţara întâi la turci, ne zic bogdani, muntenilor caravlahi; grecii bogdanovlah, muntenilor vlahos. Că acest nume moldovan ne este de pre apa Moldovei după al doilea descălecatul acestii Ţări de Dragoş Vodă şi muntenilor, ori de pre munte muntean, ori de pre Olt oltean, că leşii aşa le zic molteni. Măcar dară că şi la istorii şi la graiul şi străinilor şi în de sine, cu vremi, cu vacuri, cu primenele, au şi dobândesc şi alte nume, iară acela carele este vechi nume stă întemeiat şi înrădăcinat, român, cum vedem. Că săvai ne răspundem acmu moldoveni, iară nu întrebăm: ştii moldoveneşte? ce: ştii româneşte? adecă râmleneşte. Puţin nu este: scris romanice? pe limba latinească.

Stă dară numele cel vechi ca un temei neclătit, deşi adaog, ori vremurile îndelungate ori streinii adaog şi alte nume, iară cela de la rădăcină nu se mută. Şi aşa este acestor ţări şi ţării noastre Moldovei şi Ţării Munteneşti, **numele cel direpт de moşie este român**, cum se răspund şi acmu toţi aceia din ţările ungureşti lăcuitorii, şi muntenii ţara lor şi scriu şi răspund cu graiul: Ţara Românească. Iară acest nume vlah de la turci şi de la greci este, de la nemţi Wallach, de la franţozi vallaque, de la leşi voloşin, de la moscali şi de la ruşi tot

aşa voloşin, de la unguri olah. Acest nume tot de la vloh este şi vloh este italian; din care ţară a vlohului, adecă Italia, au pornit Traian, împăratul Râmului, fară număr mulţime de norod şi au aşezat aceste ţări a Dachiei cei vechi"[22], ca apoi Miron Costin să continue spre a generaliza: „Şi aceste le-am arătat ca şi dintre aceste să se cunoască neamul cu obiceiurile c-au ieşit de la Râm"[23].

Miron Costin, vrând parcă să se justifice că scrierile sale privind primul descălecat al Moldovei şi al Munteniei de către Traian nu sunt nişte născociri personale, la începutul *Letopiseţului Ţării Moldovei* ne dă lista istoricilor sau scriitorilor „...carii pomenesc de descălecatul cel dintâi..." şi care „încă zic că moldovenii sunt den râmleni"[24].

Printre aceşti autori sunt italieni, poloni, unguri şi un "litfan" care au scris „în latineşte" sau „leşeşte"

În capitolul al XVII-lea al *Letopiseţului...* Miron Costin relatează despre certurile dintre Vasile Lupu, domnul Moldovei (1634-1653), şi Matei Basarab, domnul Munteniei (1632-1654). Matei Basarab se plângea la împărăţia otomană asupra lui Vasile-Vodă că acesta s-ar fi lăudat că „are isprăvi de la vizirul să fie domn şi în Ţara Muntenească şi în Ţara Moldovei"[25] Miron Costin zice în cronica sa ca însuşi vizirul ar fi „căind ţările, cum se stric ele în de sine şi se pradă"[26]. Apare, însă, întrebarea: de ce, totuşi, vizirul vroia prin numirea aceluiaşi domn în ambele ţări române să le unească?

La mijloc erau mai multe motive. Unul dintre acestea este că Vasile Lupu, pe care, probabil, „nu-l încăpea Moldova", îl avea „pre vizirul de partea sa", şi al doilea motiv, că prin unificarea celor două ţări româneşti dispărea teama Turciei de a pierde Moldova în favoarea Poloniei, care, după Miron Costin, era atunci destul de puternică. Dar mai este un răspuns. Chiar şi turcii erau conştienţi de unitatea etnică şi lingvistică a locuitorilor celor două Principate. Turcii ştiau că dorinţa acestora era de a înfăptui şi unitatea politică a tuturor românilor.

Cunoaştem că Miron Costin a scris şi versuri. În *Predoslovie către cetitor* la poemul *Viaţa lumii* cărturarul moldovean, fiind conştient că limba maternă a tuturor românilor, inclusiv a celor moldoveni, este limba românească, afirmă că nu a scris aceste versuri pentru că ar fi „poftit vreo laudă dintr-această puţină osteneală", ci pentru a demonstra „că poate şi în limba noastră a fi acest feliu de scrisoare, ce se cheamă stihuri. Şi nu numai aceasta, ci şi alte dăscălii

şi învăţături ar putea fi pe limba românească, de n-ar fi covârşit vacul nostru cel de acum de mare greutăţi..."[27]

Considerăm în încheiere că conştiinţa obârşiei proprii a românilor, inclusiv a celor moldoveni, conştiinţa descendenţei lor din romani, conştiinţa unităţii de neam şi de limbă a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, conştiinţa românilor asupra latinităţii limbii lor materne, pe de o parte, şi patriotismul înflăcărat românesc, pregătirea serioasă cărturărească şi erudiţia lui Miron Costin, cunoaşterea profundă de către acesta a realităţii româneşti din epoca de renaştere medievală, precum şi a scrierilor autorilor străini despre români, pe de altă parte, au fost fântâniţele din care cronicarul a sorbit cunoştinţele sale spre a realiza capitolul *De neamul moldovenilor*, care, după Adolf Armbruster, este primul tratat consacrat exclusiv analizei originii neamului românesc. Istoricul sas Adolf Armbruster consideră că în opera istoriografică a lui Miron Costin „descoperim realizarea primei sinteze naţionale a elementelor conştiinţei romanităţii la români: cel autohton, cu al tradiţiei orale, constând în amintirea Romei şi în conştiinţa descendenţei din romanii Daciei Traiane, şi cel cărturăresc de provenienţă externă – dar condiţionat şi generat de cel autohton constând în „documentarea" istoriografică a trecutului roman şi în latinitatea limbii române"[28]

Nicolae Costin (1660-1712), fiul lui Miron Costin, compilator de cronici româneşti şi străine (*Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*) şi cronicar oficial al lui Nicolae Mavrocordat (1710-1711) (*Letopiseţul Ţării Moldovei. 1709-1711*). A fost un om foarte instruit. Cunoştea limbile greacă, polonă, slavonă şi, probabil, franceză şi italiană. A ajuns mare logofăt sub D. Cantemir şi N. Mavrocordat. A îndeplinit şi misiuni diplomatice.

Întrucât Nicolae Costin la scrierea *Letopiseţului*... s-a folosit de opera tatălui său Miron Costin *De neamul moldovenilor* ..., la care ne-am oprit amănunţit mai sus, vom aminti numai partea esenţială din opera monumentală a lui Nicolae Costin, care are atribuţie concretă la tema noastră, anume cea care ne demonstrează romanitatea şi românismul moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor şi care pune în lumină conştiinţa românească a cronicarului însuşi. El este convins că moldovenii sunt români şi numele lor vine „de la Roma"

Examinând în *Letopiseţul* său numele pe care le poartă diferite popoare, Nicolae Costin scrie: „Aşea toate neamurile sunt cu multe

numere, după vreme toate suntu... Aşea şi neamul acesta, ce scriem ţărilor acestora (Moldova, Ţara Muntenească şi Ardeal), nume dreptu şi mai vechiu este român, adică râmlean de la Roma... Măcar că şi la istoricii şi la graiul streinilor, şi între sine, cu vreme, cu vacuri, cu primenele, iau şi dobândesc şi alte numere, iară acela ce este vechiu nume stă neclătit români"[29]

Dimitrie Cantemir (1673, Iaşi – 1723, Rusia), domnitor al Moldovei, cărturar de tip enciclopedist, membru al Academiei din Berlin (la 1714), scriitor, istoric al tuturor românilor, poliglot, autorul uneia dintre primele istorii ale Imperiului Otoman, cu o temeinică cultură muzicală, cel mai de seamă gânditor şi om de ştiinţă din cultura românească veche, după A. Armbruster, se află la sfârşitul epocii de aur a culturii româneşti medievale şi marchează totodată apogeul ei, iar după Şt. Ştefănescu, este prima personalitate ştiinţifică românească de valoare universală. Ioan Bogdan susţine că Dimitrie Cantemir este „primul istoric al românilor"

Spiritul românesc al moldoveanului Dimitrie Cantemir domină întreaga lui operă. În *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, pe care Dimitrie Cantemir l-a scris la Petersburg la comanda Academiei din Berlin mai întâi în limba latină cu titlul *Historia Moldo-Vlachica* şi l-a rescris practic în timpul traducerii în limba română în 1717, şi pe care însuşi autorul îl considera *Hronicon a toată Ţara Românească (care apoi s-au împărţit în Moldova, Muntenească şi Ardealul)*, a argumentat şi a demonstrat ştiinţific originea romană a românilor, unitatea de neam şi de limbă a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, „carii cu toţii cu un nume de obşte români să chiamă"

Nu mai puţin a fost preocupat Dimitrie Cantemir în *Hronicul...* său să demonstreze unitatea teritoriului populat de români (Dacia, Daco-Romania (Valahia), România), precum şi continuitatea poporului românesc pe întreg teritoriul vechii Dacii. Prin însuşi titlul ales de Dimitrie Cantemir pentru cartea sa: *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor. Întâi pre limba latinească izvodit, iar acmu* **pre limba românească** *(subl. n.) scos cu truda şi osteneala lui Dimitrie Cantemir Voievodul şi de moşie Domn a Moldovei, şi a Sfintei Rossieştii Împărăţii Kniaz în Sanct-Petersburg Anul (7225) 1717*, savantul doreşte să demonstreze că limba sa maternă, precum

şi a tuturor „romano-moldo-vlahilor", adică a românilor, este „limba românească", că el, fiind „Domn de moşie", care era Moldova, nu era şi Domn asupra întregului popor românesc, asupra tuturor românilor, ci numai asupra unei părţi a lui.

Întrucât *Hronicul...*, precum am menţionat, mai întâi a fost scris în limba latină cu titlul *Historia Moldo-Vlachica*, ne vom opri iniţial asupra unor momente din această primă variantă.

Dimitrie Cantemir, în primul rând, este preocupat de vechile hotare şi ţinuturi ale Daciei, care, după el, au fost: „...dinspre apus Tibiscus, dinspre miazănoapte Axiaces şi Tyras, dinspre răsărit acelaşi Tyras şi Hierassus, iar dinspre miazăzi Dunărea"[30]

Făcând comparaţie între „vechile ţinuturi ale Daciei" şi teritoriile românilor de la începutul secolului al XVIII-lea, Cantemir considera că „ea a cuprins cândva tot atâtea ţări, câte închide astăzi Transilvania, iar în afara Transilvaniei, o mică parte a Ungariei, a Valahiei Transalpine (Muntenia – *n.n.*) şi a Moldovei noastre cu Basarabia"[31]

Este interesantă esenţa capitolului al VII-lea al lucrării cantemiriene. Aici autorul afirmă că „**valahii sunt aceiaşi romani**" (*subl. n.*) („Valachi sint iidem Romani")[32], că „peste tot valahii de astăzi sunt oşteni şi cetăţeni romani"[33], astfel demonstrând originea romanică a românilor.

Analizând mărturiile „scriitorilor" „mai vechi" şi „mai noi" despre coloniile romane aşezate de către Traian în toată Dacia" Dimitrie Cantemir susţine ferm că **moldovenii „se cheamă pe limba lor români"**[34].

Dimitrie Cantemir, referindu-se la autorii care au lăsat mărturii despre coloniile romane aşezate de către Traian în Dacia, aminteşte de grecul Laonic Chalcocondylas. Acesta afirmă că „limba dacilor este asemănătoare cu limba italienilor" şi că ei (dacii – *n.n.*) „nu se deosebesc întru nimic de italieni, nici prin restul felului de viaţă, sau prin alcătuirea armelor şi a gospodăriei lor cu toate că neamul lor este despărţit în două Principate (în Bogdania, adică Moldova, şi Muntenia – *n.n.*)"[35]

Înainte de a trece la descrierea mărturiilor autorilor „mai de încredere" „despre faptul că împăratul Traian a aşezat legiuni şi cetăţeni romani în toată Dacia (capitolul II al Cărţii a doua a lucrării *Historia Moldo-Vlachica*), Cantemir observă că „opinia cea mai răspândită a autorilor mai de încredere este cea care hotărăşte că

neamul românesc cel de acum îşi trage obârşia din legiunile şi din cetăţenii romani"; [...] că „pe lângă mărturiile celor vechi se mai adaugă apoi câteva ce aduc [...] dovadă de neînfrânt, şi anume graiul însuşi – adică al românilor care lasă să se simtă nu pur şi simplu limba latină, ci tocmai acea veche latină de care se bucurau îndeosebi vremurile lui Traian, iar limba românească a păstrat şi păstrează cu tărie prin atâtea veacuri vorbe deja aduse sau învechite de-a lungul latinităţii"[36]. În acest context Cantemir zice că „mai vechi decât toţi scriitorii care au scris despre faptele lui Traian este socotit Dion, cel care [...] dă mărturie [...] peste tot şi mai ales în lucrarea *Viaţa lui Traian*, Cartea a 68-a, că Traianus Augustus, după zdrobirea dacilor, a aşezat colonii romane în Dacia"[37]

În continuare Cantemir, întru susţinerea ideii romanităţii românilor, relatează că „lui Dion i se alătură Appian, Iornandes, Spartianus, Aurelius Victor, Procopiu din Caesarea, Xiphilin, Parisiotus şi atâtea mulţimi de scriitori greci şi latini"[38], ca mai jos să zică: „Iar dintre scriitorii învecinaţi [...] cei care urmează „pas cu pas" părerea celor mai vechi sunt următorii: Antonius Bonfinius, ungur (în măsura în care a scris istoria maghiară – nota 235, D. C.), Leunclavius, german, Dlugosz Stanislav Orichovius şi Stanislav Sarnicki, poloni [...]"[39].

Ilustrul cărturar Dimitrie Cantemir ne informează că germanul Leunclavius, făcând explicaţii asupra numelui valahilor („Iflak"), zice: „Cei mai mulţi dintre germani îi numesc de obicei atât pe italieni, cât şi pe gali „Walchi" şi „Walischi", cu limba provinciilor cărora este înrudită cea a Daciei, care a fost şi ea însăşi odinioară provincie a romanilor"[40]. Dimitrie Cantemir mai susţine ideea lui Leunclavius şi a lui Caspar Peucer că limba vorbită de moldoveni este cea românească[41].

Aducând mărturii şi din partea altor istorici, inclusiv a lui Orichovius, despre care s-a scris anterior, Dimitrie Cantemir concluzionează: „Astfel, se vădeşte că soldaţii veterani au locuit în Dacia din anul Domnului 105, iar ceilalţi romani dinainte de plecarea lui Traian în Asia, adică începând din anul 106 sau 107"[42].

În restul capitolelor celei de a doua cărţi Dimitrie Cantemir, făcând trimitere la zeci de autori, majoritatea dintre ei destul de cunoscuţi, demonstrează cu lux de amănunte că de la anul 106 sau 107 şi până la anul 1185 romanii, romano-dacii sau valahii au fost

prezenţi în vechea Dacie neîntrerupt, iar poporul ei, deşi purta şi alte nume, era cel roman, adică cel românesc[43].

Totodată el menţionează că în această perioadă de peste o mie de ani, 573 de ani, şi anume de la 106 sau 107 şi până la anul 679, „romanii din Dacia (în afară de Gepidia, sau Dacia Mediterană) s-au aflat nemijlocit sub stăpânirea Imperiului Roman, chiar dacă le-au fost câteodată birnici goţilor, dar nu lungă vreme..."[44].

Mergând mai departe pe firul evenimentelor, insistând mult asupra continuităţii romanilor în Dacia, Cantemir consideră că a urmat o tăcere „asupra treburilor Daciei" Scriitorii, în primul rând acei greci, în decursul a mai mult de un secol nu dau „nici o însemnare" asupra romanilor, daco-romanilor sau valahilor din Dacia. Dând dovadă de o logică temeinică, marele cărturar susţine că tăcerea nici pe departe nu demonstrează că romanii n-ar fi existat în Dacia. El zice: „Câtă vreme istoricii făceau vreo însemnare asupra faptelor împlinite de către romanii din Dacia, ei afirmau de-a dreptul ca în Dacia se află romani; iar prin tăcerea lor noi înţelegem că romanii nici nu sunt stabiliţi ca fiind în Dacia, nici nu sunt excluşi din ea; nu sunt stabiliţi pentru că nu istorisesc nimic despre ei; nu sunt excluşi pentru că romanii aceia există în Dacia însăşi, chiar dacă aceia au trecut acest lucru sub tăcere, după cum, pe lângă istoricii mai apropiaţi, care povestesc acest fapt, ne învaţă însăşi experienţa.

De aici credem, continuă Dimitrie Cantemir, că se poate trage cu siguranţă o încheiere, de vreme ce tăcerea scriitorilor mai apropiaţi nu elimină istorisirea celor mai vechi asupra romanilor aflători în Dacia, nici nu i-ar putea scoate din aceeaşi Dacie pe romanii înşişi"[45]

Dimitrie Cantemir îi găseşte pe daci în mărturiile lui Bonfinius. Conform scrierilor acestuia, „romano-dacii încă trăiau sub numele lor vechi de davi" şi aceştia împreună cu bulgarii, având statul lor, se aflau deja în afara Imperiului Roman. „Sub Carol cel Mare (anii de împărăţie 780-803 – *n.n.*), zice Cantemir, aflăm, după mărturia lui Bonfinius, că romano-dacii, sub numele lor vechi de davi, i-au cerut prin solii lui Carol pace şi au şi dobândit-o"[46].

Pentru a demonstra că „davii" amintiţi de Antonius Bonfinius au fost romano-daci, Cantemir reţine de la acesta pasajele „despre davii învecinaţi cu frizienii" (davii îl aveau rege pe Gothofred). Citâm: „Carol, plecat de la Aquisgranum, ajunge la Bononia, oraş desigur la mare (sic!), unde (sic!) după ce a văzut că toate îi sunt

orânduite după voie, s-a întors la Aquisgranum. Şi iată că îi ies în cale solii davilor şi ai polonilor şi ai boemilor, care locuiesc lângă Dunăre şi îi aduc mari daruri, necerând nimic mai cu osârdie, decât o pace veşnică". Şi Cantemir conchide: „Poţi înţelege limpede de la acelaşi autor [...] că aceşti davi au fost romano-daci, de vreme ce el susţine tot acolo despre Carol că a străbătut şi Dacia "[47] Şi mai jos: „De aice se lămureşte limpede de ceea ce spuneam mai sus ca o bănuială, că romano-dacii nu numai că şi-au alcătuit un anumit stat al lor, deosebit de imperiu, ci i s-au şi închinat lui Carol pentru pace şi proteguire, pe când acesta era împărat al Apusului"[48]. Reamintim că este vorba despre începutul sec. al IX-lea.

În contextul afirmaţiei că romanii (după Cantemir românii) n-au părăsit nicicând teritoriul vechii Dacii, ne mai oprim asupra mărturiilor istoricului polon Dlugosz, folosite de Cantemir, cu atât mai mult cu cât fostul domnitor al Moldovei le spune moldovenilor români, iar limbii lor – limba românească. Este vorba de a doua jumătate a sec. al XI-lea. Dimitrie Cantemir, ajungând cu demonstraţia prezenţei romanilor cu numele de valahi (adică români) în fosta Dacie tocmai la anul 1070, pe când "cheia" Imperiului Roman era ţinută de Romanos Diogenes, se opreşte şi la mărturiile aceluia care se considera „cinstea istoricilor poloni", cu numele de Dlugosz. Acesta, vorbind despre anul 1433[49], afirma că „neamul valahilor a coborât din stirpea italienilor"[50], iar în aceeaşi lucrare istoricul polon lămureşte că moldovenii sunt valahi, adică români. El zice: „Viceslav, principele polovţienilor, după multe şi foarte îndârjite bătălii, pe care le-a avut cu Zeslav, principele Kievului, în cele din urmă nu numai că l-a zdrobit în lupte pe Zeslav, ci, ocupând chiar şi cetăţuia Kievului, l-a alungat din tot regatul sau. După această izbândă, crescându-şi puterile, s-a apucat să-i facă la fel şi regelui Poloniei, Boleslav. Dar cum socotea că nu poate împlini acest lucru doar cu forţele sale proprii, a strâns multe trupe întrajutor de la vecinii de primprejur, anume de la ruşi, de la pecenegi şi **vlahi, adică moldoveni** (*subl. n.*)"[51].

Domnul moldovean trage următoarea concluzie din cele spuse de Dlugosz: „Din vorbele acestuia se vădeşte fără înconjur ceea ce spuneam folosindu-ne de presupusul nostru, că românii au avut cu polonii şi cu aceeaşi pecenegi o legătură neîntreruptă, sau vreo altă formă de convieţuire, încât să-şi strice chiar şi limba lor,

[amestecând-o] cu cea românească (deci, nu moldovenească – *n.n.*), sau mai degrabă, din barbara [cum era] să o îndrepte [amestecând-o] cu cea latină"[52]. Urmează, după Dlugosz şi Cantemir, că şi moldovenii se trag tot de la romani (italieni), că sunt **valahi, adică români.**

La acest adevăr se vor opri mulţi cercetători, se va mai opri şi ilustrul nostru om de ştiinţă Dimitrie Cantemir, care ne mai spune că nu numai Dlugosz, ci şi grecul Nicetas Choniates, „ales scriitor" al vremurilor sale, afirmă că „valahii, adică românii, au locuit în Moldova" şi că „grecul Choniates [...] pomeneşte foarte pe larg despre români şi despre luptele lor cu Isaac al II-lea Anghelos (1185-1195 şi 1203-1204)..."[53]. În continuare aflăm, după Choniates, că „cei care pe vremuri se numeau mysieni, acum (în sec. al XII-lea – *n.n.*) se numesc valahi"[54], că „principii şi autorii acelei răscoale (a valaho-bulgarilor contra romeilor – *n.n.*) au fost doi fraţi din neamul acela (valah – *n.n.*), Petru şi Asan"[55], „de unde se vădeşte, spune Cantemir, că vlahii au avut deja fie un regim republican, fie pe cel al Principatului", după cum crede şi istoricul Gregoras, când afirmă că „principele bulgarilor (sic!) (e vorba de principele sârbilor – acesta fusese Milutin) a luat-o de soţie pe fiica principelui Valahiei"[56].

Tot aici principele Cantemir îşi exprimă convingerea că „familia Asăneştilor mai trăieşte şi astăzi în Moldova"[57]

Se cunoaşte că răzvrătirile necontenite ale valahilor contra romeilor au dus la întemeierea Imperiului Asăneştilor, cu capitala în Târnova, şi la recunoaşterea statului (ţaratului) valaho-bulgar (anul 1201), de către bizantini. Relatând despre aceste evenimente, Cantemir se opreşte şi asupra domniei lui Ioan (Ioniţă), fratele mai mic al lui Petru şi Asan, de la care, după Cantemir, „descinde familia principilor amânduror Valahiilor" şi „de unde toţi principii atât a Moldovei, cât şi a Valahiei Transalpine (adică ai Munteniei – *n.n.*) obişnuiesc să scrie mereu în titlurile lor Ioan (adică Io – *n.n.*)"[58].

Convins că a existat o Valahie întreagă, Dimitrie Cantemir este preocupat de determinarea timpului când Valahia, „Domnia românilor" („Valachorum dominii"), care „sub Ioan Alexius consta dintr-un singur trup", „s-a despărţit în două Principate deosebite, cel al Munteniei şi cel al Moldovei" Folosindu-se, în primul rând, de mărturia scriitorului grec Gregoras că la anul 1274 Milutin, despotul Serbiei, a avut-o de soţie pe fiica principelui Valahiei, de convingerea că despotul Serbiei „n-ar fi căutat să o ia în căsătorie

pe fiica unui principe lipsit de oarecare faimă a numelui şi de belşug de averi", dar şi de faptul că numele Moldovei şi cel al Munteniei la anul menţionat nu se cunoşteau (cle au apărut mult mai târziu), Cantemir conchide că „spre anul însemnat mai sus aceste Principate au fost mai demult întemeiate şi foarte puternice"[59]

Apelând la o mărturie a lui Antonius Bonfinius, precum şi la alte mărturii şi raţionamente, Dimitrie Cantemir declară: **„Astfel, către anul 1274 am hotărât că domnia lui Ioan, a principelui românilor, a fost despărţită în cele două principate de astăzi, adică cel al Moldovei şi cel al Munteniei** (*subl. n.*)"[60].

La sfârşitul celei de a doua cărţi a lucrării *Historia Moldo-Vlachica*, care este sfârşitul operei în genere, Dimitrie Cantemir a desemnat două capitole pentru „Numele cel vechi şi de astăzi ale Moldovei şi ale Munteniei" şi pentru „Provinciile neamului românesc, în care ei locuiesc astăzi", care, pe lângă faptul că fac o generalizare a lucrării întregi, dezvăluie şi multe alte momente istorice.

Întrucât cele relatate la sfârşitul lucrării sunt foarte importante, reproducem aici mai multe pasaje cu mici prescurtări şi fără comentarii. Aşadar, Dimitrie Cantemir scrie: „Scriitorii poloni au adeverit că întregul romanilor care locuiau în Dacia şi în Mysia, prin repetatele năvăliri ale slavilor şi bulgarilor, s-a preschimbat în poporul român; şi cu toate că Leunclavius pretinde că valahii au fost astfel numiţi de către germani, pare totuşi mai întemeiată părerea polonilor, de vreme ce **în limba slavă voloh nu înseamnă decât «italic» sau «roman»** [...]. Oricum ar fi, slavii, fie pe limba lor proprie, fie împrumutându-se din cea a germanilor – altfel spus autorii sunt de acord că pe limba amânduror neamurilor **voloh** înseamnă ca atare **roman**.

Astfel, afirmă Dimitrie Cantemir, **astăzi moldovenii, muntenii, valahii transalpini, mysienii, basarabenii şi epiroţii se numesc pe sine cu toţii cu nume cuprinzător nu «vlahi», ci «români», iar limbii lor neaoşe îi spun «limba română»; iar dacă un moldovean, un muntean, un mysian ş. a. m. d. l-ar întreba pe un străin sau venetic dacă ştie limba lor, l-ar întreba aşa: «Ştii româneşte?» , adică: Scis romanice?**

Prin urmare, este vădit că, fie de la germani, fie de la poloni şi de la alte neamuri slave, **întreg neamul românesc se numeşte «roman»** după stirpea din care se trage, iar după ţinutul de unde au venit, «italic»[61].

În continuare Dimitrie Cantemir în aceeaşi *Historia Moldo-Vlachica* se referă la numele purtat de Valahia ca un tot întreg al valahilor după divizarea ei în 1274 în două Principate, precum şi la numele moldovenilor şi al muntenilor în izvoarele străine[62]. Astfel, zice Cantemir, Valahia de după divizare se numea: „Transalpina" sau „Montana", „Ţara de lângă Istru", „Dacia Ripensis", „Gallicia", "Multenska Ziemie"; iar Moldova se mai numea: „Mollis Dacia" (Dacia cea Moale), „Mollis Davia" „Voloscaia Ziemie", „Bogdania", "Maurovlahia" „Valahia Marc" „Moldovlahia" „Cumania", „cealaltă Valahie"; pe când Muntenia se mai numea "Montana", „Valahia Montană" „Valahia Transalpină" „Montania" „Ungrovlahia", „Vlahia"

Moldovenilor străinii le spuneau „volohi" (polonezii dau acest nume numai moldovenilor, el fiind cândva al tuturora, spune Cantemir), „bogdani" sau „karabogdani" „karavlahi", „daci" şi „davi"; pe când muntenilor – „multeni", „ugrovlahi", „vlahi"

Deşi D. Cantemir era convins că moldoveanul e acelaşi român (toată lucrarea lui este mărturie în acest sens) şi a menţionat adesea că moldovenii, ca şi muntenii, transilvănenii, basarabenii ş. a. m. d. se numesc „români"[63], el nu putea să nu consemneze că „moldovenii îşi mai spun şi moldovani" E necesar să conştientizăm că savantul şi ilustrul om de cultură D. Cantemir îşi dădea bine seama că moldovenii, chiar dacă se numeau moldoveni, nu aveau în vedere etnia lor, ci numai aspectul geografic, regional, teritorial, localizator al etnonimului – locuitori ai Moldovei. În cazul în care locuitorii Moldovei şi-ar fi zis numai români, ei ar fi trebuit să mai spună că sunt din Moldova, sau că sunt „români moldoveni" (Moldova exista ca stat, iar românii trăiau şi în alte state româneşti). Fiind pentru moldoveni un fapt de la sine înţeles că ei sunt de acelaşi neam cu muntenii şi ardelenii, neam ce poartă numele general de neam românesc, care cuprinde o singură ţară – Ţara Românilor –, locuitorii Moldovei, spre a exprima noţiunea de „români moldoveni" sau „români din Moldova", au ales o formă scurtă de comunicare orală între ei. Ei, în limba vorbită, au spus simplu, „moldoveni", termen care exprimă numai sensul regional, geografic, localizator al etnonimului. Cel etnic **românesc**, căruia neîndoielnic îi aparţineau, era înţeles de la sine.

După cum susţinea Nicolae Iorga, „întreaga românime ştia că trăieşte ca un singur popor, într-o singură ţară", că „nu-i nici o deosebire între un ţinut românesc şi alt ţinut românesc"[64] Adevărul că D. Cantemir înţelegea aceste lucruri îl găsim în ultimul capitol din *Historia Moldo-Vlachica*. Aici ilustrul savant scrie ca neamul „moldo-vlah", „neamul românesc" (adică întregul lui, şi nu o parte a întregului, moldovenii – *n.n.*) „se găseşte astăzi în şase ţinuturi: în Moldova, Muntenia, Basarabia, Transilvania, Mysia şi Egiptul din Grecia". După cum dacii prezentau o parte a poporului getic, tot aşa şi moldovenii, muntenii, ardelenii, bucovinenii, dobrogenii, oltenii ş. a. m. d. prezintă tot atâtea părţi ale întregului care este poporul român.

Termină D. Cantemir *Historia Moldo-Vlachica* cu cuvintele care demonstrează că tot ce a scris el în lucrarea menţionată este despre neamul **românesc** unitar, şi anume: „Şi acestea sunt cele pe care le-am avut de spus pe scurt asupra neamului românesc **în întregul său** (*subl. n.*); ele fiind îndeajuns, noi să ne îndreptăm mai departe către ţelul nostru"[66] Ţelul este expus la sfârşitul capitolului al XVII-lea –„ţinta noastră este să dăm la iveală doar o descriere a Moldovei şi să însemnăm cele ce ţin de obiceiurile şi datinile neamului nostru" neam, care, după cum ne-am convins, este cel românesc.

Traducând el însuşi din latină în română *Historia Moldo-Vlachica*, D. Cantemir a scris, de fapt, lucrarea din nou. Din cele 96 foi manuscrise cu caracter informativ el a făcut o lucrare pentru conaţionalii săi de 343 de foi manuscrise cu titlul *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, întâi pre limba latinească izvodit, iar acmu pre limba românească scos cu truda şi ostinînţa lui D. Cantemir Voievodul şi de moşie Domn al Moldovei, şi a Svintei Rossieştii împărăţii kniaz. În Sankt-Petersburg. Anul (7225) 1717.*

În *Pridoslovie* la *Hronicul...*, care, după A. Armbruster, este o icoană a românilor în cadrul istoriei generale"[67], D. Cantemir dezvăluie concepţiile sale principale. Reproducem câteva pasaje din Pridoslovie, care, pe lângă faptul că demonstrează originea romanică a neamului romano-moldo-vlahilor, adică a neamului românesc, ne mai dă vârsta acestui neam: Citâm: „... iară a romano-moldo-vlahilor neam, de vom vre să credem adeverinţii, care în Hronice mărturiseşte, de-i vom căuta ce mai de pre urmă vârstă (de când adecă Traian împăratul, din Roma – împărăteasa cetăţilor, alegând cetăţeni Romani, în Dachiia i-au trecut), îl vom afla de pe

la anul tocmirii firii omeneşti 107, să fie început. De-i vom cerca ce de pre mijloc vârstă, o vom găsi de o dată cu Romulus, Roma, şi cu numele Roman, adecă cu şepte sute cinci zăci şi trei de ani mai de înainte, de cât a să naşte Domnul Hs."[68]; şi mai jos: „... adevărat cuvânt pentru cei hirişi romani de la Seneca zis: unde au biruit Romanul, acolo au şi trăit..."[69], „... ce dintâi a romano-moldo-vlahilor în Dachia descălecătură să fie fost de la Traian Marele împărat"[70]; „...pre romano-moldo-vlahii noştri, Roma maica, din lăuntrurile sale născându-i i-au aplecat, şi i-au crescut"[71]; „Deciia vor mărturisi (cele mai vechi neamuri ale Europei – *n.n.*), precum poporul romano-moldo-vlahilor, nu din glogozala a naşterii de strânsură să fie scornit, ce din cetăţeni romani, din ostaşi veterani, şi din mari familii să fie ales. Apoi din buni şi tari romano-moldo-vlahii, din buni şi tari părinţi romani născându-să, a singelui curăţenie şi a neamului evghenie, nestricată şi nebetejită să fie ferit, precum şi până astăzi tot aşe o feresc. Nici să gândească cine va [...] nici să-şi prepuie, că doară pretenduim, precum adecă neamul romano-moldo-vlahilor, nici un sânge de a streinilor, în sângele său să nu fie amestecat..."[72].

Ideile fundamentale ale *Hronicului...* – originea romanică unitatea de neam şi teritorială, precum şi continuitatea românilor pe teritoriul fostei Dacii –, urmărite de Cantemir în toată lucrarea, le găsim concentrate chiar în titlul primei cărţi a lui – Prolengomena: „Hronicon a toată Ţara Românească (carea apoi s-au împărţit în Moldova, Muntenească şi Ardelul) din descălecatul ei de la Traian, Impăratul Râmului. Aşijdere pentru numerele (numele – *n.n.*) carele au avut, odată, şi carele are acum. Şi pentru romanii carii de atuncea într-însa aşezându-să, într-aceeaşi şi până acmu necontenit lăcuiesc"[73].

În Cartea a doua, după cum menţionează însuşi Cantemir în *Tabla de materii*, se „arată corenâia neamului romanilor", precum din elinii troadeni să trage, şi de începătura împărăţiilor de la Remus şi Romulus. Aşijdere pre scurt însămnează, precum românii din Dachia carii astăzi sunt moldovenii, muntenii şi ardelenii, sunt din neamul lor hirişi romani de la Italia, de Trăian împărat pre aceste locuri aduşi"[74].

Această idee este desfăşurată de autor în ultimul capitol al Cărţii a doua, Capul al XII-lea, care arată „pre scurt, **precum neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor (carii cu toţii cu un nume de obşte români să chiamă)** (*subl. n.*) să fie din rodul său hirişi romani, şi precum Dachia a fost descălecată de Traian împărat cu cetăţeni şi slujitori romani"[75]

Şi în Cartea a treia a părţii întâi Cantemir dovedeşte că **„românii ceşti de astăzi în Dachia sunt tot aceia romani, pre carii Ulpie Traian i-au adus atunce"**(*subl. n.*)[76].

Cât priveşte limba vorbită de aceştia, Cantemir spune că e românească, care se trage din limba latină. Citâm: "...şi limba cea părintească carea din românească, sau latinească easte..."[77]

A doua parte a *Hronicului vechimei a romano-moldo-vlahilor* este intitulată *Hronicon Daco-Romaniii, adecă a Ţărilor Româneşti.* În precuvântare Cantemir explică motivele care l-au determinat să facă traducerea lucrării *Historia Moldo-Vlachica* în limba română. El scrie: „Însă acestea toate fiind de noi în limba lătinească scrise şi alcătuite, socotit-am că cu strâmbătate, încă şi cu păcat va fi, de lucrurile noastre deciia înainte mai multe streinii decât ai noştri să ştie. De care lucru acmu de iznoavă ostenită luând din limba lătinească iarăşi *pre cea a noastră românească* le prefacem. Slujască-să dară cu osteninţele noastre neamul moldovenesc (care împreuna cu muntenii şi ardelenii „cu toţii cu un nume de obşte români să chiamă") şi ca-ntr-o oglindă curată chipul şi statul, bătrâneaţele şi cinstea neamului său privindu-şi, îl sfătuiesc"[78].

În Cartea a cincea a acestei a doua părţi se „arată, când, şi cum s-au schimbat numele Dachiii, în Voloscaia, Volohia, Valachia, şi precum acest nume cum moldovenilor, aşa muntenilor, şi ardelenilor prin multă vreme au fost tot unul, şi de obşte, iară mai pre urmă s-au despărtit"[79]

În Capul al IV-lea al Cărtii a V-ea „Dovedeşte-să, precum numele Dachiii, bulgarii să-l fie schimbat, şi precum moldovanul, şi românul, în limba lor tot un nume au"[80].

În Capul al V-lea tot al Cărţii a V-ea „Arată-să, precum numele Valachiii, după aceste tâmplări, multă vreme, cu moldovenii, tuturor românilor, de obşte au fost"[81].

În Cartea a opta „se arată traiul romano-vlahilor, în Vlachia, apoi şi în Mysia, Thrachia, Machedonia şi până la Greţia, de la Isachie Anghel până la Ionnis Duca [...], când şi cum s-au despărţit romano-vlahii de la împărăţia Ţarigradului. Războaiele carele au avut românii cu împăraţii grecilor, apoi după ce au luat latinii de la greci Ţarigradul, şi cu latinii. Aşijdere arată începătura Domniii Monarhiceşti a lui **Ioan Domnul a tuturor românilor** (*subl. n.*), şi de Domnia lui Hris, Domnul Cuţovlahilor în Greţia, şi aşezare împăraţilor greceşti, la Nichea, şi pe aiure"[82].

Cartea a zecea „arată statul Ţărilor Româneşti, de după prada lui Batie Hanul, până la înturnarea lui Dragoş Vodă în Moldova, şi a Radului Vodă în Ţara Muntenească. Aşijdere arată [...] alalte tâmplări, pentru carile o samă de români s-au tras spre Ţara Ardelului, iară o samă au rămas tot pre locurile şi moşiile sale, neclătiţi..."[83]

Menţionăm că în capitolele II şi IV ale acestei a zecea Cărţi Cantemir demonstrează că „statul românilor a început să se numească a valahilor după prada lui Batie (a. 1240 – *n.n.*)[84] şi că „pre vremea lui Batie, **o samă de români au fost rămas prin cetăţile pre marginile Dunării, până la Marea Neagră** (*subl. n.*), carii împreună cu cei trecuţi la Ardeal, au luat protecţia crailor ungureşti"[85]

Ce concluzii am putea să tragem noi, românii moldoveni, din constatările eruditului domnitor moldovean Dimitrie Cantemir? Credem, următoarele:

1. Românii sunt urmaşii direcţi ai romanilor şi ai dacilor. Originea etnică a românilor este cea daco-romană („...pre romano-moldo-vlahii noştri, Roma maică, din lăunturile sale născându-i i-au aplecat şi i-au crescut"[86]). Adolf Armbruster, dând apreciere Hronicului lui Cantemir, spune că „leagănul etnogenezei românilor e Dacia, spaţiul geografic ce corespunde în zilele lui Cantemir ansamblului celor trei Ţări Române"[87]

2. Românii nicicând n-au părăsit teritoriile lor naţionale. Continuitatea lor în spaţiul carpato-danubiano-pontic, inclusiv în Moldova, Muntenia şi Transilvania, n-a fost nicicând întreruptă („O samă de români s-au tras spre Ţara Ardealului, iar o samă au rămas tot pre locurile şi moşiile sale, neclătiţi"; sau: „O samă de români au fost rămas prin cetăţile pre marginile Dunării, până la Marea Neagră"[88]; sau: romanii, aşezându-se în 105-107 în Dacia „şi până acum necontenit lăcuiesc"[89]). Continuitatea românilor pe întinsul vechii Dacii se mai demonstrează prin evoluţia numelor: daci, daco-romani, valahi, români, care toate sunt nume de moşie, dar şi nume etnice.

3. Ţara tuturor românilor cu numele de Valahia (mai întâi Dacia, Dacia Romană, Daco-Romania, Romania, Ţarile Româneşti) ca un tot întreg, a existat cu mult înainte de apariţia statelor româneşti – Muntenia, Moldova şi Transilvania, a existat începând cu descălecatul ei de către Traian şi „carea apoi s-au împărţit în Moldova, Muntenească şi Ardealul"

4. După cum numele Valahia era unul singur pentru ţara tuturor românilor – moldoveni, munteni, ardeleni[90] –, tot aşa şi numele de valahi a fost unul singur pentru toţi românii, inclusiv pentru cei moldoveni[91]. Ambele nume – valahi şi Valahia – au fost date românilor de străini. În viziunea lui D. Cantemir, Ţara Românilor (atunci Valahia sau Daco-Romania) s-a împărţit în trei Ţări Româneşti către anul 1274. Până atunci neamul românesc era un tot întreg, numindu-se „români" Moldova şi Muntenia de mai târziu au fost numite cu diferite nume, dar toate aminteau sau de Dacia, sau de Valahia. Muntenia s-a mai numit şi Ţara Românească, prin care se indica numele etnic luat de românii înşişi.

5. Moldovenii, muntenii, ardelenii ş. a. m. d. sunt de aceeaşi origine etnică şi „cu toţii cu un nume de obşte **români** să chiamă"

6. „Neamul moldovenesc", „neamul moldo-vlahilor", „neamul romano-moldo-vlahilor" este unul şi acelaşi neam, „neamul românesc" Prin aceasta se explică unitatea de neam a moldovenilor şi muntenilor.

7. Termenul de „român" şi cel de „valah" exprimă – ambele – aspectul etnic al unuia şi aceluiaşi popor – poporul român şi sunt identice. Termenul de „romano-moldo-vlahi" demonstrează acest lucru.

8. Unitatea teritoriului naţional al românilor se demonstrează prin denumirile Dacia, Daco-Romania, Romania, Romano-Moldo-Vlahia, Ţările Româneşti[92].

9. Pentru Cantemir, care a înlocuit termenul de „roman" cu cel de român", „Imperiul Roman" şi „poporul roman" erau, de fapt Împărăţia Românească" şi „poporul românesc"[93]

10. Limba română, fiind limba maternă a lui Cantemir („a noastră"), este limba tuturor românilor, inclusiv a moldovenilor, este „limba cea părinţească carea din românească, sau lătinească iaste ..." „...din limba lătinească iarăşi pre cea a noastră românească le prefacem"[94].

11. Ioan (Ioniţă Caloianu) a fost primul domn al tuturor românilor (1197-1207) (e vorba de Ţaratul Româno-Bulgar – *n.n.*). Originea formulei „Ioan („Io"), folosită de toţi domnii Ţărilor Române în titulatura lor, vine tot de la Ioniţă „de la carele s-au coborât familia domnilor româneşti, de pre carele toţi, şi până astăzi Ioan să scriu"

Aşadar, înlăturarea limbii slavone, în primul rând din biserică, şi înlocuirea ei cu limba română, reapariţia scrisului în limba română, începând cu a doua jumătate a sec. al XVI-lea, dorinţa cărturarilor şi gânditorilor de vază români, inclusiv a celor din Moldova, de a se pronunţa pentru adevărul ştiinţific şi istoric, au creat premisele şi condiţiile manifestării în scris a conştiinţei naţionale româneşti, în primul rând la moldoveni, sub formă de scrieri cronicăreşti şi analize ştiinţifice privind originea românilor, comunitatea lingvistică şi de neam a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, care sunt de „o seminţie", „cu toţii cu un nume de obşte români să chiamă", şi „toţi de la Râm se trag"; precum şi continuitatea românilor în teritoriile vechii Dacii.

Mari cărturari din Moldova – Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir –, dominaţi de o puternică conştiinţă şi mândrie de neam, pun în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea temelia ştiinţifică a românismului. Amintim că în această perioadă în Muntenia un alt cărturar de vază, C. Cantacuzino, de asemenea argumentează ştiinţific românismul.

În ciuda existenţei a două nume etnice – cel extern de „valah" şi cel intern de „român" –, în pofida divizării teritoriului românilor în trei principate – Moldova, Muntenia şi Transilvania –, aceşti patru cărturari români moldoveni, pornind de la conştiinţa, autohtonă, a originii romane a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor şi bazându-se pe operele savanţilor şi cercetătorilor străini, au argumentat ştiinţific existenţa poporului român unitar; au demonstrat că obârşia lui se trage de la Roma, că el n-a părăsit nicicând teritoriul său naţional, care coincide cu teritoriul populat de dacii antici, că românii vorbesc limba română, care vine din cea latină.

„Cronicarii români, scrie istoricul sas Armbruster, au realizat la nivelul culturii naţionale din epoca de aur a spiritualităţii medievale româneşti sinteza dintre fondul **conştiinţei autohtone a romanităţii** (*subl. n.*) şi cercetarea ştiinţifică umanistă străină asupra începuturilor românilor. Sinteza aceasta pregăteşte răspândirea – în mediul românesc – a argumentării ştiinţifice a romanităţii neamului, sădită pe fondul general românesc al conştiinţei romanităţii, prezent prin amintirea Romei în însăşi denumirea naţională"[95].

Celorlalte părţi ale societăţii româneşti cărturare: domnitori, scriitori, filozofi şi gânditori, diplomaţi şi călători, politicieni şi

militari, savanţi şi comercianţi, clerici şi mireni etc. (iar noi, spre a demonstra că moldovenilor nicicând nu le-a fost străin românismul, facem trimitere anume la românii care s-au născut în Moldova din dreapta Prutului, în Basarabia, Transnistria sau Nordul Bucovinei, indiferent de locul lor de activitate, fără a pretinde că prezentăm lista întreagă) le revine misiunea de a descoperi, de a evidenţia românismul autohton moldovenesc, basarabean, bucovinean sau transnistrean, de a-l ocroti şi a-l propaga, de a-şi exprima simpatia, devotamentul şi susţinerea faţă de ideea românismului.

Multe personalităţi româneşti, unii, după anexarea Basarabiei, activând în Rusia, în decursul unei sute de ani, a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea, au anunţat lumea despre românismul autohton, pregătind astfel punerea către anul 1848 a problemei înfăptuirii unităţii politice a tuturor românilor.

În continuare ne vom opri asupra mărturiilor unor români moldoveni, care, într-un mod sau altul, au contribuit la afirmarea românismului atât pe scară internă, cât şi pe cea externă, precum şi la realizarea ideii unităţii politice a românilor.

§ 3. CONŞTIINŢA ROMÂNEASCĂ A DOMNITORILOR MOLDOVEI – INDICIU AL CONŞTIINŢEI NAŢIONALE A ROMÂNILOR MOLDOVENI

În paragraful precedent ne-am convins că marele cărturar, enciclopedist român, originar din Moldova, domnitorul acestei Ţări Române **Dimitrie Cantemir** a argumentat şi a demonstrat ştiinţific originea romană a românilor, unitatea lingvistică şi de neam a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, „care cu toţii cu un nume de obste români să chiamă"; că teritoriile care mai apoi au purtat numele de Moldova şi Muntenia erau două Valahii, rupte în 1274 din trupul unei singure Valahii ori Romanii, care mai înainte se numea Dacia, Daco-Romania, dovadă a unităţii şi continuităţii românilor pe teritoriile lor naţionale; că limba română este limba maternă a tuturor românilor, inclusiv a moldovenilor, este „limba cea părinţească carea din românească sau lătinească iaste"; că Ioan (Ioniţă Caloianu) a fost primul domn al tuturor românilor (1197-1207) etc.

Nu încape îndoială în ceea ce priveşte conştiinţa românească a domnitorului de moşie Dimitrie Cantemir, care izvora din cunoştinţele sale istorice, lingvistice, diplomatice, social-politice şi economice, obţinute de marele cărturar din literatura ştiinţifică, existentă la timpul lui, dar totodată ea izvora şi din convingerile, din conştiinţa populaţiei asupra căreia era Domn.

Această stare de spirit românesc a domnitorului Moldovei o găsim la hotarul sec. al XVII-lea şi al XVIII-lea. Dar cum stăteau lucrurile în această privinţă în secolele precedente?

Mărturiile scrise lăsate de predecesorii noştri demonstrează că conştiinţa originii etnice comune, daco-romanice a tuturor românilor, conştiinţa comunităţii de neam şi lingvistice a moldovenilor, muntenilor şi transilvănenilor, a unităţii de cultură, de religie, de trăsături psihice, de tradiţii şi obiceiuri, de caracter etc. a fost prezentă la domnitorii Principatelor Române, inclusiv ai Moldovei, de până la Dimitrie Cantemir. Credem că anume această conştiinţă permitea ca „moldoveni să ajungă să domnească în Muntenia, şi munteni – în Moldova"[96].

Anume conştiinţa naţională românească îl făcea pe **Ştefan cel Mare şi Sfânt** să afirme că Moldova este şi ea o Ţară Românească. Acest adevăr el îl spunea în documentele sale oficiale sau prin gura solilor săi. La 8 mai 1477 Ioan Ţamblac, solul şi unchiul lui Ştefan cel Mare, expunând în faţa Senatului şi a dogelui Veneţiei părerea domnitorului Moldovei privind evenimentele anului 1475 şi solicitând sprijin antiotoman, printre altele zicea: „...În această vreme a venit la mine secretarul Luminăţiei Voastre şi mi-a spus ce i s-a poruncit şi mi-a făgăduit multe lucruri din partea Luminăţiei Voastre Preacinstite, care de bună voie vă gândiţi la binele creştinilor şi la nimicirea vrăjmaşului lor. Lucrul acesta m-a bucurat şi mi-a dat mare nădejde; şi am rămas parcă liniştit când mi-a spus că din banii trimişi în Ungaria şi din alţii voi avea şi eu ceva ajutor şi folos. Şi totuşi, eu cerusem (lui Matei Corvin) ca voievodul Basarab (Laiotă) să fie alungat din **cealaltă ţară românească** (Muntenia) („l'altra Vlahia" – *n.n.*) şi să fie pus acolo un alt domn creştin, anume Drăculea, cu care să ne putem înţelege împreună. [...] Dar m-au lăsat singur, şi mi s-a întâmplat cum am spus mai sus. Şi dacă vrăjmaşul ar fi fost singur, n-ar fi fost aşa de rău; dară el a poruncit să fie cealaltă ţară românească, de o parte, şi tătarii de alta..."[97]

Este clar că pentru Ştefan cel Mare o Ţară Românească era Moldova, iar o alta, „cealaltă Ţară Românească" era Muntenia; ambele erau ţări-surori, fiind populate de unul şi acelaşi popor, poporul român.

§ 3.1. TITULATURA DOMNITORILOR MOLDOVENI ŞI DOMNIA SUCCESIVĂ A MOLDOVENILOR ÎN MUNTENIA ŞI A MUNTENILOR ÎN MOLDOVA – DOVADĂ DE ÎNALTĂ CONŞTIINŢĂ ROMÂNEASCĂ

Conştiinţa originii etnice comune, conştiinţa apartenenţei moldovenilor la neamul românesc îi făcea pe unii domnitori sau oameni de vază ai Moldovei să menţioneze în titulatura lor domnească documentară ambele Ţări Româneşti – Moldova şi Muntenia (adică, Ţara Românească sau Valahia).

Nu încape îndoială că legăturile lui Ştefan cel Mare cu Muntenia, care, după Nicolae Iorga, erau „legături de frăţie românească"[98], izvorau din românismul marelui voievod. Aceasta l-a făcut pe un contemporan de-al lui Ştefan cel Mare, redactor al variantei germane a *Cronicii oficiale*, să-l numească pe marele domn al românilor „voievod al Ţărilor Moldovei şi Valahiei"[99]

Petre Stolnicul în boierie sau **Alexandru Lăpuşneanu** în domnie (a domnit în Moldova în anii 1552-1561 şi 1564-1568), fiul lui Bogdan cel Orb şi nepotul lui Ştefan cel Mare, după Constantin Rezachevici, se intitula în documente „Eu, Petru Alexandru, voievodul Ţării Moldovei şi Ţării Româneşti"[100] nu numai pentru a sublinia descendenţa sa „muşatino-basarabă", ci şi pentru a demonstra apartenenţa la neamul românesc. În actul de repetare a jurământului de vasal faţă de suveranul polon (din 22 iunie 1553), Alexandru Lăpuşneanu îşi numeşte stăpânirea „a toată Ţara noastră a Moldovei şi Ţării Româneşti" sau „Voievodatul Moldovei şi Ţării Româneşti"[101]

Iacob Heraclid Despotul, aflându-se la curtea lui Alexandru Lăpuşneanu, îl numea pe acesta într-o scrisoare adresată ducelui Albert de Prusia „Ilustrissimus dominus Alexander, **Moldavie et Valacchiae Waivoda**"[102]. Folosirea în titulatura lui Lăpuşneanu a numelui „Valahia" sau a „Ţării Româneşti", după Ştefan Andriescu,

ar fi însemnat o „acoperire", un „protectorat" asupra Ţării Româneşti de către Lăpuşneanu sau o înţelegere de „aliniere politică" moldo – munteană[103]. Oricum, consideră Ion Toderaşcu, examinând titulaturile lui Lăpuşneanu, inclusiv aceea ce ţine de a doua Ţară Românească, ne convingem că „sunt premise de unitate politică"[104].

Intenţiile reale sau imaginare ale lui Lăpuşneanu, vederile lui privind unificarea politică cu Ţara Românească se răspândeau şi asupra Ardealului, ceea ce înseamnă că ele cuprindeau întreg spaţiul românesc. Cu atât mai mult cu cât sultanul Soliman cel Mare i-ar fi oferit lui Alexandru Lăpuşneanu domnia Ardealului[105]

Constantin Rezachevici relatează că **Petru Şchiopul**, strănepot al lui Vlad Ţepeş, domnind în Moldova (1574-1577,1578-1579, 1582-1591), în 1588, în privilegiul acordat negustorilor englezi, se intitula „Principe al Ţării Româneşti şi al Moldovei", iar pe piatra de mormânt a fiului acestuia, Ştefan, aflată la Innsbruck, citim: „Io Ştefan voievod din (neamul) Principilor Moldovei şi Ţării Româneşti"[106].

Pe **Radu Mihnea**, descendent din viţa lui Vlad Ţepeş [a domnit de două ori în Ţara Românească (1611-1616,1620-1623) şi de două ori în Moldova (1616-1619, 1623-1626)], numai conştiinţa românească îl putea duce la convingerea că Moldova şi Muntenia sunt o singură ţară. El semna actele domneşti astfel: „Radu Mihnea Corvin, din mila lui Dumnezeu Domn şi Voievod al Ţării (una singură – *n.n.*) Moldovei şi Munteniei"[107]

Considerăm justă concluzia cercetătorului Ion Toderaşcu că titlul de „Domn al Moldovei şi al Ţării Româneşti", pe care l-au folosit unii domnitori, „trebuie învestit cu sensuri multiple", şi anume „tradiţia, năzuinţa şi realitatea" şi că aceasta din urma putea fi exprimată prin „influenţă politică" „protectorat politic" sau „ascendenţă de autoritate"[108].

Oricum, orice conţinut ar fi întruchipat domnitorii Moldovei în titlul „Domn al Moldovei şi al Ţării Româneşti", el este o dovadă convingătoare a conştiinţei româneşti a domnitorilor moldoveni. Pentru confirmarea acestei teze, menţionăm că şi alţi domnitori ai Moldovei, pe lângă faptul că subliniau că sunt domnitori anume ai acestui stat, adăugăm şi nişte nuanţe care neapărat trebuiau să denote şi apartenenţa etnică a lor sau a statului condus de ei, şi anume apartenenţa la naţiunea valahă, adică românească.

Alexandru cel Bun, domnitor al Moldovei în anii 1400-1432, se intitula în limba oficială a statului, cea slavonească, ca „singurul stăpânitor al întregii Moldo-Vlahii...", adică al întregii Valahii moldovene. Ţinând cont de identitatea termenilor „valah" şi „român", în limba română titulatura lui Alexandru cel Bun ar fi avut următoarea expresie: „Singur stăpânitor al întregii Românii (sau Românii) moldoveneşti" Altă Românie (sau Românie) era cea Muntenească (Ţara Românească) sau „Ugrovlahia", adică Valahia dinspre unguri.

Titulatură asemănătoare, cu caracteristică etnică, au purtat şi domnitorii Moldovei **Petru I** (1375-1391), **Roman I** (1391-1394), **Miron Barnovschi** (1626-1629 şi 1633) şi alţii. Domnitorii munteni de asemenea includeau în titulatura lor termeni cu sens etnic. Bunăoară, **Mircea cel Bătrân** (1386-1418)[109] avea în titulatura sa expresia „Marele voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei", adică a Ţării Româneşti dinspre Ungaria, sau dinspre unguri.

La întrebarea de ce şi domnitorii Moldovei şi cei ai Munteniei includeau în titulatura lor originea lor etnică – valahă, adică românească –, răspunsul nu poate fi decât unul. Ei erau conştienţi de comunitatea de neam şi de limbă a locuitorilor statelor în fruntea cărora se aflau. Era proaspătă amintirea despre o ţară a tuturor românilor. După D. Cantemir, ea a existat până la 1274. Mai mult, ei ştiau că numele acestor locuitori este cel de „român". Dar, întrucât limba oficială a statului era cea slavonă, iar această limbă utiliza terminologia dată de străini românilor, anume cea derivată din termenul „valah" domnitorii ambelor ţări-surori foloseau în titulatura lor termenii „Moldovlahia" şi „Ungrovlahia", în loc de „România Moldovenească" şi „România muntenească sau dinspre unguri" Totuşi, muntenii au insistat să-i spună ţării lor corect – Ţara Românească –, fapt prin care demonstrau apartenenţa lor la etnia română. În susţinerea noastră vine şi cercetătorul chişinăuian Ion Conţescu, care, analizând titulatura domnitorilor şi documentele lor adresate străinătăţii, ajunge la următoarea concluzie: „Aproape pe întreg parcursul semimilenarei existenţe a Statului Moldovenesc Cancelaria lui foloseşte în mod constant formula „domnitor al Moldovei", pentru a reda o realitate politică. Concomitent cu această formulare se întrebuinţează foarte des o alta: „stăpânitor al întregii Moldovlahii", pentru a arăta că **Moldova e o ţară românească**"[110] şi că „... în sec-XIV-XVIII şi chiar al XIX-lea volohi se numesc

moldovenii, muntenii şi transilvănenii, când scriu în alte limbi, şi români când scriu sau vorbesc despre sine în limba lor maternă"[111]

Conştiinţa românească i-a făcut pe unii domnitori ai Moldovei, bunăoară, pe **Despot-Vodă**, să fie preocupaţi de unitatea neamului românesc, iar pe mulţi dintre ei, moldoveni, munteni sau ardeleni fiind, să viseze sau să întreprindă măsuri concrete spre întregirea poporului român şi a teritoriului naţional al acestuia.

Se cunoaşte că **Simion Movilă**, moldovean sub aspect teritorial, nepotul lui Petru Rareş şi tatăl lui Petru Movilă, mai întâi a fost domn al Ţării Româneşti (1600-1601 şi 1601-1602), iar apoi domn al Moldovei (1606-1607) şi că instalarea lui Simion Movilă de către turci în scaunul domnesc al Ţării Româneşti a fost făcută sub presiunea diplomatică a Poloniei. După ce s-au stins dinastiile Basarabilor şi Muşatinilor, domnitorii Moldovei şi ai Munteniei erau propuşi de boieri şi confirmaţi de Poarta Otomană. Am menţionat deja că s-a ajuns la o atare stare de lucruri când români moldoveni ajungeau domni în Ţara Românească şi români munteni în Moldova. Sunt interesante argumentele pe care le aduceau boierii în cererea lor de confirmare a domnilor. Unul dintre aceste argumente este folosit de boierii munteni, pribegi în Moldova, spre a-l aduce pe Simion Movilă, moldovean după locul de naştere, la domnie în Ţara Românească. Într-o scrisoare către craiul Poloniei, boierii munteni, cerând sprijinul craiului, argumentează legitimitatea venirii moldovenilor (în cazul de faţă termenul exprimă aspectul apartenenţei teritoriale) la tronul Munteniei şi invers – a muntenilor la tronul Moldovei, astfel: „Toţi boierii Ţării Româneşti şi toată Ţara-l cer şi-l iubesc, pentru că vor să fie **la un loc şi în unire** (*subl. n.*) cu Ţara Moldovei. Căci **suntem de o limbă şi de o lege** (*subl. n.*), şi în vremile de odinioară astfel domnul moldovenesc ajungea domn muntean şi domnul muntean – domn moldovenesc"[112].

Aceasta înseamnă că boierii erau conştienţi atât de originea etnică comună a moldovenilor şi muntenilor, cât şi de comunitatea lor lingvistică. Este evident că anume comunitatea lingvistică şi de neam a celor două ramuri ale vieţei româneşti – moldovenii şi muntenii – îi orienta pe domnitorii unuia sau altuia dintre Principatele Române spre gândul de a fi, pe rând, domnitori şi în celălalt Principat, sau chiar de a-şi întinde domniile şi asupra celuilalt.

Despre o astfel de intenţie a lui Simion Movilă ar putea să ne vorbească tipsia de argint, confecţionată de doamna domnitorului, Marghita, şi dăruită mănăstirii Suceviţa, pe care „sunt încrustate două medalioane, reprezentând stemele ambelor Ţări Româneşti, fiecare împreună cu armele Movileştilor – două săbii încrucişate" Cercetătorul chişinăuian Gheorghe Bobână emite o altă ipoteză, şi anume că tipsia de argint ar putea să sublinieze un „drept dinastic care se extindea peste amândouă statele, în care domnise odinioară, pe rând, Simion Movilă"[113]

Dovada că Movileştii erau conştienţi de obârşia lor romanică o găsim în dorinţa acestora de a demonstra descendenţa Movileştilor din familiile ilustre ale Romei antice. A. Armbruster confirmă această opinie. El scrie că „încercarea Movileştilor de a-şi căuta descendenţa din familiile ilustre ale Romei antice este prelungirea vechii concepţii din veacul al XVI-lea despre romanitatea românilor"[114].

După unirea politică a Ţărilor Româneşti, efectuată de Mihai Viteazul, afirmă Constantin Rezachevici, „ideea domniei succesive a unuia şi aceluiaşi voievod în Ţara Românească şi Moldova a devenit o dominantă a vieţii politice a veacului al XVII-lea"[115]. Nicolae Dabija arată că cel puţin 19 voievozi s-au perindat ba pe tronul Moldovei, ba pe acela al Munteniei"[116]. Printre ei: Simion Movilă, Nicolae Mavrocordat, Ioan Mavrocordat, Constantin Mavrocordat, Radu Mihnea, Alexandru Iliaş, Constantin-Vodă Basarab, Gheorghe Ghica, Gheorghe Duca, Mihai Racoviţă, Grigore al II-lea Ghica, Constantin Racoviţă, Scarlat Ghica, Grigore al III-lea Ghica, Alexandru Ipsilanti, Manole Giani-Ruset, Mihai Suţu, Alexandru Moruzi, Constantin Ipsilanti, Alexandru Suţu. Poetul şi cercetătorul N. Dabija mai spune că Alexandru Suţu în anul 1802 a fost în acelaşi timp domnitor al Moldovei şi al Munteniei, adică „domn unic al celor două Ţari Româneşti"[117]

§ 3.2. IMBOLD ŞI INSPIRAŢIE SPRE UNIFICAREA ŢĂRILOR ROMÂNE

Conştiinţa unităţii lingvistice şi de neam, de religie, de tradiţii şi obiceiuri, legăturile economice dintre cele două ţări-surori – Moldova şi Muntenia –, şi administrarea ambelor conform unuia şi aceluiaşi drept, dreptul valah, trezeau la mulţi domnitori, o parte

din ei originari din Moldova, dorința de a unifica sub autoritatea lor Țările Românești.

Dorința și planul „de a uni în unul ambele acele gemene principate" le avea și **Ștefan cel Mare**. Acest lucru ni-l mărturisește Gheorghe Asachi în nuvela sa *Bogdan-Voievod*. Descriind intrigile trimisului lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, la curtea polonă, anume ale lui Trifail, Gheorghe Asachi ne spune că acesta din urmă, urzind planul ocupării scaunului Țării Române și cunoscând dorința ambițioasă a principesei Elisabeta, fiica arhiducesei de Austria și nepoata împăratului Germaniei Alberht, menită soție lui Bogdan, de a domni nu numai în Polonia, ci și în Moldova, lasă ca aceasta să înțeleagă că anume el, Trifail, și nu Bogdan, „ar ști să realizeze **planul ce în zadar Ștefan-Voievodul au cercat, adică de a uni în unul ambele acele gemene principate** (*subl. n.*), și le-ar așeza sub suzeranitatea unei puteri creștine, precum e Polonia, spre a fi Moldo-România un troian neînvins în contra încălcării otomanilor"[118]. Așadar, deși indirect, aflăm o dată în plus că Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei, avea conștiința nestrămutată a originii comune a muntenilor și a moldovenilor. Considerându-se român, considerându-i români și pe locuitorii Moldovei și ai Munteniei (principate „gemene"), Ștefan cel Mare dorea să realizeze planul de unificare a Moldovei și a Munteniei într-un singur principat.

Tot de la Gheorghe Asachi (nuvela *Mihai Viteazul*) aflăm că domnitorul Moldovei **Petru Șchiopul**, în august 1591, dând dovadă de patriotism românesc și de conștiință românească, fiind îngrijorat de greutățile pe care le întâmpină Moldova – dări peste puteri Turciei, războaie continue, inclusiv contra „fraților noștri din Românie" etc., hotărăște să abdice în favoarea unui singur domn pentru ambele Principate Românești – Moldova și Țara Românească. În prezența unei mari adunări a boierilor țării, a Mitropolitului Atanasie și a episcopului Grigore Romanul, domnul Moldovei Petru Șchiopul, numit de popor „părinte al Patriei", „părinte îndurător", și-a rostit discursul de abdicare. Din el reținem un pasaj care adeverește că Petru Șchiopul s-a considerat pe sine și pe locuitorii Moldovei aceiași români cu cei din Țara Românească și a militat pentru unirea ambelor Țări Române. Citățm: „... Nemuritorul nostru domn Ștefan-Voievodul, după ce au strălucit țara prin evlavie și prin arme, întru a sa înțelepciune, înainte de a se deștinde în mormânt, pentru mântuirea

Patriei ne-au lăsat drept lege îndatorirea de bună voie a ni supune puterii turceşti, cu păzirea drepturilor noastre. Asta au păzit-o predecesorii noştri şi noi avem datorie a urma esemplului lor. Dar către nevoile de din afară, care ni împresoară şi către luptele ce suntem chemaţi a le întâmpina îi contra străinilor, s-au adaos şi nevoia a combate chiar pe **fraţii noştri din Românie** (*passim subl. n.*), pentru că de la despărţirea domnilor au început dezbinarea intereselor şi a simpatiei confrăţeşti, din care se naşte puterea împresurătorilor. Aşadar, sfatul guvernului meu şi dorinţa inimii mele este **a se uni ambele ţări gemene** sub un singur domnitor, ca prin aceasta să sporească puterea mai lesne a purta greutăţile timpului de faţă. În astă singură măsură numai văd mântuirea ţării, ca măcar despre o parte a marginilor sale să fie scutită de duşmani şi să nu fie deseori expusă pentru interes a **vărsa sângele confraţilor săi români**. Se vede că chiar Pronia au menit asemenea viitor pentru ambe ţări, care se află astăzi sub domnia a doi moldoveni"[119]

Bogdan Petriceicu-Hasdeu în scrierea sa istorică *Desţărarea lui Petru – Vodă Rareş*, în capitolul „Moldova şi Ardealul" mărturiseşte că şi **Petru Rareş**, domnitorul Moldovei (1527-1538, 1541-1546), nutrea „sistematicul plan de cucerire" a Ardealului, în care „ungurii au supraprins lăcuind şi cârmuindu-se în el sământa română: au robit-o..."[120]. Hasdeu îl justifica pe Petru Rareş în aducerea Transilvaniei sub sceptrul lui: „Dar politica lui Rareş în reportul ardelenilor a fost încă mai legiuită, mai necesară, mai omenească, de cum acea trecută a staturilor moderne în afacerea elină, şi acea viitoare în dezrobirea Poloniei. **Românii din Moldova şi din Ardeal sunt copii d-un tată şi d-o mamă** (*subl. n.*). Fratele cel slobod debui el să dea uitării pe acel picat în sclavie?", şi, continuând, Hasdeu descrie scopul adevărat al lui Rareş faţă de Ţransilvania: „În adevăr, scopul domnitorului nostru era nu numai emanciparea poporaţiei române, ci însăşi cuprinderea Transilvaniei" După Hasdeu, „pentru majoritatea ardelenilor domnitorul moldovean era să fie un cap tot d-un sânge, un principe, din a cărui gură ea ar fi auzit un „ce mai faci?", iar nu un „Wie befmden sie?" sau un „Hogy wagy meg?" (în germană şi ungară – *n.n.*). Un istoric de pe timpul lui Petru Rareş, arhiepiscopul Verancici, scrie că domnitorul Moldovei năzuia să unească chiar toate **„trei provincii româneşti** pentru a face din ele o bază de atac împotriva Constantinopolului"[121].

Dar până una-alta, după cum ne afirmă Nicolae Iorga, Petru Rareş, adevărat urmaş al lui Ştefan cel Mare, prin isteţime, prin urmărirea îndărătnică a planurilor sale, „prin mărimea acestor planuri", „a stăpânit prin ginerii săi Ţara Românească şi a râvnit Ardealul, adăugând la Ciceiul şi Cetatea-de-Baltă, moştenite de la părintele său, Ungurașul, Retegul, Rodna şi chiar Bistriţa"[122].

Aici mai menţionăm că Petru Rareş, deşi se intitula „Petru-Voievod, cu mila lui Dumnezeu al Ţerei Moldovei", se considera domn român, şi nu domn moldovenesc. Venind a doua oară pe tronul Moldovei (1541-1546) cu ajutorul turcilor (din 1538 Moldova era aservită Porţii Otomane), Petru Rareş nu uita că este creştin şi că eliberarea Moldovei de sub necredincioşi şi unirea celor trei ţări româneşti este visul lui. În acest scop, aflând în 1544 că o mare oaste creştină „în frunte cu marchizul Ioachim de Brandenburg, vine să ia lui Soliman sultanul Buda şi Ungaria de curând cucerită", Petru Rareş trimite prin solul său, Iacob Fischer, marchizului cuvânt de susţinere din partea lui şi a Moldovei. Solul lui Rareş, descriind marchizului pregătirile şi planurile turcului, spune că turcul cheamă toate ţările (aservite – *n.n.*) să fie înarmate. Mai zice marchizului că turcul „a scris şi voievodului (Petru Rareş – *n.n.*) **şi celuilalt domn român** (*subl. n.*) [Radu Paisie, domnul Munteniei (1535-1545)] ca şi ei cu toată puterea şi gătirea să plece, şi ei înşii să meargă cu oastea"[123] Evident, cuvântul „celuilalt" demonstrează că solul lui Petru Rareş îl consideră şi pe domnul Moldovei, ca şi pe acela al Munteniei, tot domn **român**. Or, această afirmaţie nu putea fi rostită de solul lui Rareş fără ştirea acestuia. De unde rezultă că Rareş se considera domn asupra românilor, nu asupra moldovenilor.

Hasdeu ne mai mărturiseşte în nuvela istorică *Ioan-Vodă cel Cumplit* că şi respectivul domnitor al Moldovei (1572-1574) avea intenţia de a uni Ţara Românească cu Moldova: „Ioan-Vodă făcu şi el din chestiunea Unirii tot ce-i permitea starea împrejurărilor. El vroia să vază Ţara Românească de-ntâi mulţumită, şi al doilea unită cu Moldova prin cea mai strânsă legătură"[124].

La Gheorghe Asachi (nuvela istorică *Mihai Viteazul*) găsim mărturia că şi domnul Moldovei **Ieremia Movilă**, acceptând sfatul lui Petru-Vodă Şchiopul, „plănuia scopul de a întruni ambe ţări sub un singur domnitor"[125] În acest context trebuie să menţionăm că sultanul, dându-şi bine seama de originea comună a celor trei ţări

române şi spre a se lipsi de Mihai Viteazul, „au propus lui Sigismund (Batory – *n.n.*) a-l recunoaşte de domnitor al tustrelelor Principate dacă s-ar lăsa de alianţa cu Mihai..."[126]. În continuare Gheorghe Asachi relatează că „publicarea scopului de a întruni ambe Principate s-au urcat în Moldova cu bucurie de boierii partizani măririi naţionale şi de toată ţara ce era sătulă de atâtea dese dezbinări şi schimbări de domnie "[127]

În noiembrie 1561, pentru doi ani, cu sprijinul protestanţilor poloni şi germani, precum şi al imperialilor catolici, în scaunul domnesc al Moldovei a fost aşezat străinul şi aventurierul **Iacob Heraclid**, poreclit apoi **Despot-Vodă**. Fiind la curent cu „cunoştinţele umaniste ale timpului"[128] despre romanitatea românilor, găsind la moldoveni o mentalitate colectivă românească şi nimerind în mediul român care, după A. Armbruster, era „izvorul cunoştinţelor" privind „ideea originii romane a poporului român"[129], Despot-Vodă elaborează un program de luptă antiotomană şi de unire politică a celor trei ţări române, precum şi o reafirmare a descendenţei romane a locuitorilor Moldovei[130]. Programul a fost expus în 1562 într-o scrisoare adresată vistiernicului şi favoritului său Ioan Stroici şi citit în faţa boierilor. Din acest program reţinem: Sunt creştin şi nu voiu găsi plăcere niciodată să vărs sângele creştinilor, nu vreau să daţi bir nimănuia, nici să vă învoiţi a fi supăraţi de nimeni. De la voi nu vreau alta decât să fiţi credincioşi cu totul şi ascultători. Şi aceasta va fi mântuirea voastră. Pentru că gândul meu nu e altul decât să fac ca Dunărea să fie hotarul ţerei mele a Moldovei şi să mă războiesc zi şi noapte cu necredincioşii şi blestemaţii de turci. Întru care nădejduiesc în Mărirea lui Dumnezeu prin rugăciunile tuturor sfinţilor şi îngerilor şi arhanghelilor, cu **voi, vitejilor şi neam războinic, ce vă coborâţi din vitejii romani** (*passim subl. n.*), care au făcut să tremure lumea, şi vouă nu v-a lipsit şi nu vă va lipsi inima de a face orice faptă slăvită, ci numai era lipsă că n-aveaţi domnul vostru născut, care să vă călăuzească la fapte de cinste. Acuma, fiilor şi fraţilor preaiubiţi, Domnul Dumnezeul nostru şi-a adus aminte de noi şi m-a pus în scaunul părinţilor mei, de unde cu voi, cum zic, şi cu ajutorul şi ocrotirea ce voiu avea de la prea-nebiruitul împărat Ferdinand, domnul meu preamilostiv, nădăjduiesc în puţină vreme a dobândi iarăşi locurile Moldovei mele, pe care le ţine păgânul: adecă malul Dunării, şi nu numai acelea, dar şi Ţara Românească şi apoi toată

Ţara Grecească. Şi nu e nici o îndoială că vom avea ajutor şi ocrotire de la toţi domnii creştini, pe mare şi pe uscat, împotriva duşmanului de obşte, şi totdcauna cu ajutorul lui Dumnezeu vom avea biruinţă împotriva lor, cu veşnica vărsare a sângelui lor, şi cu accasta ne vom face cunoscuţi lumii întregi ca adevăraţi romani şi coborâţi din aceia, şi numele nostru va fi nemuritor şi vom fi iarăşi icoana părinţilor noştri..."[131].

Fără îndoială că apelul lui Despot-Vodă este o dovadă a existenţei în Moldova sec. al XVI-lea a unei conştiinţe româneşti colective, o dovadă privind originea autohtonă romană a românilor moldoveni („cu voi neam ce vă coborâţi din vitejii romani"), o dovadă a intenţiei domnitorului Moldovei de a efectua unitatea politică a tuturor românilor („... a dobândi ... locurile Moldovei ..., dar şi Ţara Românească ..."). Cu atât mai mult cu cât Despot-Vodă îşi zicea nu numai „Principe al Moldovei" ci şi „Domn şi moştenitor al pământului Valahiei"[132].

Mihai Viteazul la 1600 realizează prima unire a celor trei Ţări Române şi se intitulează cu numele „Domn al Ţării Româneşti şi Ardealului şi a toată Ţara Moldovei"[133]. Istoricul sas Armbruster afirmă că „unirea celor trei Ţări Române, înfăptuită pentru scurt timp de Mihai Viteazul, **a realizat pentru prima oară unitatea politică a neamului**, el însuşi unitar prin originea romană comună, limba unitară, legea ortodoxă, obiceiurile similare şi destinul istoric comun"[134].

Opera de întregire politică a poporului român înfăptuită de Mihai Viteazul a fost spiritual pregătită de gândul şi fapta marilor patrioţi români moldoveni, domnitori ai Moldovei şi ai Munteniei din a doua jumătate a sec. al XV-lea şi sec. al XVI-lea – Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Despot-Vodă, Ioan-Vodă cel Cumplit şi Petru-Vodă Şchiopul, ca să enumerăm numai pe cei moldoveni. Activitatea acestor domnitori a uşurat înfăptuirea Actului Unirii de la 1600 şi l-a apropiat pe cel de la 1859. Aici ne dăm seama că Unirea din 1859 a Ţărilor Române – Moldova şi Muntenia – nu putea să se realizeze fără ideea alegerii sau numirii aceluiaşi domn în ambele Principate, idee apărută la români încă în sec. al XVI-lea, ca rezultat al unei conştiinţe puternice a comunităţii lingvistice şi de neam a celor trei ramuri ale poporului român, a conştiinţei originii lor comune.

Frământări pentru realizarea unităţii politice a Ţărilor Române au avut loc şi în secolele următoare după Mihai Viteazul. **Vasile Lupu**,

după ce a fost mare dregător la curtea lui Mihai Barnovski, a ajuns domn al Moldovei (1634-1653). În timpul domniei sale a stimulat dezvoltarea culturii româneşti în Moldova, a fost întemeiată la Iaşi prima tipografie, a fost deschisă prima şcoală superioară (Şcoala Mare Domnească sau Academia Vasiliană – 1640) la biserica Trei Ierarhi din Iaşi, care a fost zidită tot la porunca lui Vasile Lupu. După Gh. Asachi, Vasile Lupu era un „prinţ înţelept şi întreprinzător prin reformele naţionale şi civilizatoare, introduse în ţară, dintre care mai cu seamă se numără restatornicirea limbii române în biserică şi acte oficiale"[135].

Şi **Vasile Lupu** a năzuit să instaureze propria-i hegemonie asupra celor trei Ţări Române, ba chiar a căutat, prin ocuparea tronului Ţării Româneşti, s-o unească pe aceasta cu Moldova. În acest scop el a purtat două războaie cu Matei Basarab, domnul Munteniei, dar, fiind înfrânt şi pierzând susţinătorul său de la Poarta Otomană, n-a reuşit să-şi vadă împlinit idealul[136]. El a reuşit însă, conform celor afirmate de Constantin Rezachevici, ca după multe eforturi să obţină la 1639 desemnarea de către Poartă a fiului sau Ioan-Vodă pe tronul Moldovei şi pe a sa pe cel din Ţara Românească. Înainte de această desemnare, Vasile Lupu deja se intitula „Io Vasile-Voievod, din mila lui Dumnezeu, domnul Ţării Moldovei şi al Ţării Româneşti"[137] Constantin Rezacheviei mărturiseşte că şi sigiliul lui Vasile Lupu, care conţinea elemente din stema Moldovei – capul de bour –, dar şi din cea a Munteniei – acvila cruciată –, era înconjurat practic de aceeaşi inscripţie: „Io Vasile-Voievod şi domn al Ţării Moldovei şi al Ţării Româneşti"

Autorul aceluiaşi studiu mai menţionează că Vasile Lupu a încercat să obţină nu numai stăpânirea Ţării Româneşti, ci şi pe cea a Transilvaniei.

Nu putem să nu amintim că la 17 septembrie 1638 a fost elaborat proiectul unui tratat între Ţara Românească şi Moldova, prin care voievozii lor (Matei Basarab şi Vasile Lupu) se angajau „ca să fie amândoi **uniţi ca nişte fraţi de aceeaşi mamă** (*subl. n.*), ori vor avea soartă bună ori soartă rea, sfatul cu sfatul, ţara cu ţara, ca să se împotrivească tuturor duşmanilor"[138]. Deşi din cauza lui Vasile Lupu, „care era stăpânit de gândul realizării unei uniuni dinastice a Ţărilor Române"[139], tratatul n-a fost încheiat, avem o dovadă în plus privind conştientizarea comunităţii de neam a voievozilor şi a popoarelor celor două Ţări Române.

Un tratat cu un conţinut asemănător a fost încheiat la 22 septembrie 1638 între Moldova şi Transilvania. Ion Toderaşcu, făcând trimitere la N. Stoicescu, afirmă că Vasile Lupu, fiind „lipsit de cumpătare, a împiedicat realizarea unei confederaţii tripartite a Ţărilor Române", că acesta „a pornit să-şi înlăture vecinul din tronul princiar muntean, spunându-şi, cu anticipaţie, într-un document din noiembrie 1639, „domn al Ţării Moldoveneşti şi Româneşti"[140].

În cele din urmă Vasile Lupu şi Matei Basarab, prin mijlocirea a doi mari cărturari ai sec. al XVII-lea – românul moldovean Varlaam şi românul muntean Udrişte Năsturel –, s-au împăcat, deoarece şi un domn şi celălalt, şi logofătul muntean şi mitropolitul moldovean erau conştienţi de faptul că Moldova, Ţara Românească şi Transilvania sunt locuite de un singur neam, cel românesc. Să ne amintim că prin acelaşi argument – domni „creştini şi de acelaşi neam" („Христиане и племеници") – a fost obţinută pacea dintre Bogdan-Vodă, fiul lui Ştefan cel Mare, şi Radu cel Mare, domnul Ţării Româneşti[141].

Totuşi, alianţa dintre Moldova, Muntenia şi Transilvania a fost încheiată, însă de alţi domnitori, nu mai puţin conştienţi de unitatea de neam şi de limbă a celor trei Ţări Româneşti. Ea a fost înfăptuită la începutul celei de a doua jumătăţi a sec. al XVII-lea de doi români – unul moldovean, Gheorghe Ştefan, şi al doilea muntean, Constantin Şerban Basarab –, susţinuţi de slovacul Gheorghe al II-lea Rakoczi, principe al Transilvaniei, care, fiind conştient de originea comună a celor trei Ţări Române-surori, lega soarta ţării pe care o conducea de cea a Moldovei şi a Ţării Româneşti. Gheorghe Ştefan, domnul Moldovei, punea mare speranţă în alianţa tripartită. Ea venea să opună ameninţării dinspre cazaci şi tătari „o singură voinţă şi simţire"[142].

Alianţele politice şi militare dintre domnitorii Ţărilor Române izvorau din conştiinţa unităţii de neam şi de limbă a băştinaşilor acestor ţări. Iată cum explică acest moment cercetătorul Ion Toderaşcu: „Contactele politice şi militare dintre Ţările Române determinate de raţiuni ce implicau supravieţuirea statală, nu pot fi considerate însă numai ca atare. Efectele acestui efort comun, cu schimb de soli şi de scrisori, de mijloace materiale şi de oşteni, cu exprimarea conştiinţei interdependenţei economice şi politice şi cu ecouri ce pot fi, de cele mai multe ori, numai deduse, pe planul conştiinţei etnice, privesc evoluţia în ansamblu a poporului român. Un popor care a oferit istoriei o situaţie politică interesantă prin

durabilitatea în timp, ce nu poate fi asemuită decât cu aceea a italienilor şi a germanilor: pluralitatea statală care s-a menţinut în tot Evul Mediu şi o bună parte a epocii moderne. Pluralitatea statală românească medievală nu a fost generată şi nu a putut genera, la rându-i, o pluralitate etnică. Unitatea poporului român s-a dovedit mai puternică decât situaţia lui politică, şi a învins. Aşa se explică de ce contemporanii – autohtoni şi străini – au înţeles şi au prezentat Ţările Române ca pe un întreg cu părţi în interdependenţă"[143]

E necesar să menţionăm în acest capitol că, deşi Vasile Lupu „au fost domnul strein", acesta, după Ioan Neculce, a ţinut mult la glotonimul „limba românească" şi la etnonimul „români", „semenţia românească"[144]. Din titlul *Cazaniei* lui Varlaam – *Carte românească de învăţătură. Dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svinţi mari, cu dzisa şi cu toată cheltuiala lui Vasile Voievodul şi Domnul Ţării Moldovei, din multe spirituri tălmăcită din limba slovenească pre* ***limba românească*** *(subl. n.) de Varlaam, Mitropolitul de Ţara Moldovei, în tiparul domnesc în Mănăstirea a Trei Svetiteli, în Iaşi de la Hristos 1643* –, precum şi din *Cuvânt împreună către toată semenţia romenească*[145], putem conchide că domnitorul Moldovei Vasile Lupu împărtăşea convingerile cărturarului Varlaam privind atât limba vorbită de români, cât şi neamul românesc în întregime, cuprinzând şi pe moldoveni.

În scrisoarea din 7 ianuarie 1642 către Vasile Lupu, ţarul rus Mihail Fiodorovici îi spune domnitorului Moldovei că i-a „trimis adăugând la pictorii noştri de mai nainte Sidor şi Iacov, doi pictori, pe Dieko Iakovliev şi pe Pronka Mikitin"[146]. Totodată ţarul pomeneşte în scrisoarea sa de un „fugar" al lui Vasile Lupu, căruia Mihail Fiodorovici îi zice „**românul Mihail Ivanov**" *(subl. n.)*[147], adică îi aplică calificativul etnic „românul", de unde trebuie trasă concluzia că ori Vasile Lupu în scrisoarea sa de recomandare pentru trimisul său, Mihail Ivanov, către ţar a folosit termenul etnic intern al românilor, „românul", ţarul folosindu-l de asemenea, ori ţarul rus însuşi avea ştiinţă că moldovenii îşi zic români. Dar ţinând cont de *Predoslovia* lui Vasile Lupu la *Cazania* lui Varlaam, în care domnitorul Moldovei foloseşte expresiile cu conţinut etnic „seminţia românească" şi „limba românească", am putea crede că calificativul etnic „românul" pentru „fugarul" său a fost folosit anume de domnitorul Vasile Lupu. Oricum, şi într-un caz, şi în altul, avem o

dovadă de folosire a termenului „român" pentru indicarea apartenenţei moldovenilor la românism.

Năzuinţa de a cârmui toate Ţările Române, prin instalarea la domnie în ele a fiilor săi, o avea şi **Duca-Vodă**, domnitor al Moldovei (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683) şi al Ţării Româneşti (1673-1678). Ioan Neculce în *Letopiseţul Ţării Moldovei* scrie: „Că el (Duca-Voda – *n.n.*) să ţinea şi vorovié în casa lui, de să ispité să fie craiu în Ţara Ungurească, şi un fecior al lui în Ţara Moldovei domnu, şi altul în Ţara Muntenească, şi ginere-său hatman în Ocraina (e vorba de Ucraina – *n.n.*). Că el îşi ţinea lucrul prea sus. Curtea lui, masa lui, cheltuiala lui, ca un craiu ţinea... Că el apucasă învăţătură de la Vasilie-Vodă fiind cămăraş mare la Vasilie-Vodă..."[148].

Avem, deci, încă o intenţie (pe lângă cea a lui Vasile Lupu) de realizare a unei uniuni de familie, uniuni dinastice în domniile Ţărilor Române. Deşi Duca-Vodă era grec, el era conştient de unitatea etnică comună a locuitorilor celor trei Ţări Române. Anume el sprijinise tipărirea la Iaşi de către Dosoftei a *Liturghiului*, destinat întregirii „seminţiei româneşti" şi scos „pre limba românească"

Dimitrie Cantemir, spune Andrei Pippidi, „nu a fost străin de intenţia uniunii dinastice dintre Moldova şi Ţara Românească, ca formă de apropiere şi de acţiune comună"[149]. „Un însemn heraldic, observat în anii din urmă pe două documente emise de cancelaria principelui, susţine Pippidi, confirmă această aspiraţie politică în care se poate vedea şi o reclamare a moştenirii lui Şerban Cantacuzino, al cărui ginere era. Actele din 10 mai şi 4 iunie 1711 conţin în pecetea personală a lui Dimitrie Cantemir stemele Moldovei şi Ţării Româneşti, acvila cruciată între soare şi lună şi capul de bour între sceptru şi spadă"[150].

Prin ce se explică această aspiraţie politică a lui Dimitrie Cantemir? Prin faptul că, afirmă A. Pippidi, Dimitrie Cantemir avea ştiinţă de existenţa unui „firman turcesc", se vede, emis înainte ca turcii să afle de tratatul de alianţă dintre Moldova şi Rusia, încheiat de Cantemir şi Petru I la Luţk, pentru numirea lui ca domn al Ţării Româneşti, fapt presupus de Ion Neculce şi confirmat de Antioh, fiul lui Dimitrie Cantemir[151].

Un exemplu „caracteristic" de „solidaritate naţională între munteni, moldoveni şi ardeleni", afirmă Petre P. Panaitescu, este

„porunca dată de domnul Moldovei, **Mihai Racoviţă**, la 1717, tătarilor, cu care năvălise asupra Maramureşului, să cruţe în prada lor cumplită numai casele românilor din acel ţinut"[152].

Ioan Neculce, în *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, mărturiseşte că până şi otomanii înţelegeau că ar fi bine ca Ţările Române – Moldova şi Muntenia – să fie cârmuite de un singur domnitor, altfel spus – să fie unite[153]. Marele vizir al otomanilor, ştiind de războaiele fratricide dintre Moldova şi Muntenia, de la care avea pierderi materiale şi Turcia, înţelegând cât e de dăunătoare schimbarea deasă a domnitorilor în Moldova, precum şi dându-şi seama că Muntenia şi Moldova sunt ţări-surori, îi propune în 1703 domnitorului Munteniei Constantin Brâncoveanu (1688-1714), căruia îi purta un deosebit respect, să accepte pe lângă tronul Munteniei şi pe cel al Moldovei. Ioan Neculce scrie: „Vizirul, dac-audzi aşe (că împăratul Imperiului Otoman nu are de gând să-l mazilească pe Constantin Brâncoveanu, ci, din contra, cere vizirului să-l îmbrace cu caftan şi să-l trimită în Ţară – *n.n.*) l-au chemat (pe Brâncoveanu – *n.n.*) la adunare şi pentru alte ce au avut a-i dzice, l-au întrebat pentru Ţara Moldovei, ce s-au stricat şi s-au pustiit: «Oari de schimbările domnilor au de oştenii ce au călcat?» Iar el, vrând să mazâlească pre Constantin Duca-Vodă, au dzis că au strâcat-o domnul, carele iaste acmu domnu într-însă. Vizirul i-au dzis: «Dar pute-vei tu să porţi de grije acei ţării, să-ţi fie pre samă, să o tocmeşti, să fie plină de oameni?» Iar el, dac-au audzit aşe, foarte era cu voie să fie domnu la 2 ţării, ca pentru acie aduce oştii streine pen ţara noastră şi schimba domnii dintr-însa, să o strâci şi să rămâie pustie" Deşi, după Neculce, „foarte era cu voie (lui Brâncoveanu – *n.n.*), să fie domn la două ţări..." şi deşi, după Nicolae Iorga, pe vremea lui Constantin Duca în prima lui domnie (1693-1695), „cel ce conducea Moldova era Brâncoveanu ..."[154], ţinând cont de sfatul unchiului său stolnicul Constantin Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu n-a acceptat unirea celor două Principate Române sub sceptrul său, Brâncoveanu i-a răspuns vizirului „că nu va putea purta grije a doo ţării, ce sunt de margine"[155].

Mai menţionăm aici că Nicolae Iorga confirma spusele lui Ioan Neculce despre Duca-Vodă că „într-aceasta dintâi domnie (în Moldova – *n.n.*), acesta era numai cu numele domn, ce-l stăpâneau muntenii, că pe cine zicea muntenii, pe aceia boierea şi ce zicea aceea facea"[156].

Spunând că în realitate Brâncoveanu conducea Moldova, Iorga afirmă că „astfel se restabilea sistemul de la începutul veacului (al XVII-lea – *n.n.*), în care sub două chipuri domneşti înrudite (Constantin Duca era ginerele lui Constantin Brâncoveanu – *n.n.*) era în realitate o singură voinţă în Moldova şi Ţara Românească"[157]

Dorinţa de a reconstitui unitatea politică a Ţărilor Române, realizată la 1600 de Mihai Viteazul, au avut-o nu numai domnitorii moldoveni, dar şi **Mihai Patraşcu**, nepotul lui Mihai Viteazul, şi **Şerban Cantacuzino**, voievodul Ţării Româneşti (1679-1688).

Se cunoaşte că această întregire politică, deşi incompletă, au realizat-o cu două secole şi jumătate mai târziu românii moldoveni şi cei munteni, alegându-l consecutiv pe Alexandru Ioan Cuza, originar din Moldova, domn în ambele Principate.

Unirea politică a Moldovei şi Munteniei la 1859, în care românii moldoveni au jucat rolul de primă vioară, acceptarea denumirii de **România** pentru noul stat, nume care să amintească şi numele Romei, dar şi pe cel etnic al populaţiei, precum şi originea lui romanică, demonstrează o puternică conştiinţă naţională a poporului român, inclusiv a părţii din Moldova, privind obârşia sa etnică, comunitatea lingvistică şi de neam a tuturor românilor. Spiritul românesc care a dominat în Moldova tot timpul, dar mai ales în prima jumătate a sec. al XIX-lea, a alimentat acea voinţă, acea gândire politică, acea muncă titanică a locuitorilor din Ţările Române, precum şi din afara lor, necesare pentru înfăptuirea cu succes a idealului lor milenar. Moldovenii au fost acei care au dat tonul acestei uniri, pregătind-o migălos şi propunându-l din mijlocul lor domn al ambelor ţări pe **Alexandru Ioan Cuza**, care se considera român şi prea bine înţelegea că viitorul românilor nu poate fi decât în unirea lor într-un stat unitar, naţional, independent. În una din scrisorile Domnului Unirii către Poarta Otomană privind relaţiile acesteia cu România, Alexandru Ioan Cuza afirma că, în calitatea sa de Principe, dar şi de român, va „pune toate silinţele pentru a întreţinea cu Înalta Poartă acele relaţiuni intime, care să aducă foloase reciproce". Ele fuseseră încuviinţate de Maiestatea sa Imperială Sultanul[158].

Aşadar, mulţi domnitori ai Moldovei (sec. XV-XVIII), având conştiinţa aceleiaşi origini naţionale a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, conştiinţa unităţii lor de neam şi de limbă, de religie, de tradiţii şi obiceiuri, de trăsături psihice etc., au elaborat şi au încercat

să înfăptuiască planuri de unificare politică a acestor ţări. Totuşi, unificarea politică n-a avut loc, exceptând-o pe cea de scurtă durată de la 1600, până în sec. al XIX-lea, parţială şi aceasta. De ce? Care-i cauza? De ce atâtea frământări, iar ideea politică a unui stat unitar românesc nu lua dezvoltare?

Marele Bogdan Petriceicu-Hasdeu în monografia sa *Ioan-Vodă cel Cumplit* îşi pune întrebarea şi răspunde la ea: „...Studiind istoria română, adesea ne cuprinde mirarea, cum de n-a luminat niciodată în mintea strămbunilor noştri, deşi ocazii au fost prea destule, mântuitoarea idee de unire administrativă a unor ţări mai mult decât surori.

Văzurăm steaguri moldave în Bucureşti, văzurăm steaguri muntene în Suceava şi în Iaşi, dar unire tot nu era. Mircea cel Mare a fost cuprins Moldova şi, în loc s-o încorporeze pentru totdeauna cu Ţara Românească, el se mulţumise a-i da un domn din mâna şi sub protecţia sa. Ştefan cel Mare imită acest exemplu în privinţa muntenilor. Mult mai târziu Mihai Viteazul reuşi a întruni sub sabia sa Transilvania, Ţara Românească şi Moldova; ei bine, el îşi lăsă sie numai Transilvania, dând Ţara Românească unui fiu şi Moldova unui nepot de frate.

De unde oare să fi provenit acea curioasă tendinţă tradiţională, pe care abia-abia o putu stârpi ieri-alaltăieri murmurul Europei întregi?

Răuvoitorii românilor reprezintă acest fenomen ca o consecinţă a unei antipatii, care ar fi despărţind din timpii cei mai vechi pe munteni de moldoveni. Dar să fi fost aşa, Mircea şi Mihai n-ar fi dat moldovenilor un domn separat, nici Ştefan muntenilor; ci fiecare din ei şi-ar fi întărit propriul jug, fără care nu putea să-şi exercite ura. Purtarea lui Ştefan, Mihai, Mircea fu simpatică, nu antipatică"[159].

Comparând bătăliile muntenilor cu moldovenii cu cele ale atenienilor cu beoţenii, ale spartanilor cu arcadienii sau „toate orăşelele Eladei unul cu altul", Hasdeu spune că toate ele se făceau „fără a rupe prin atare petreceri legământul frăţiei grece", şi atunci „când venea vorba de un Omer, toţi elinii se grăbeau a striga cu mândrie: „Al nostru"[160]. În acest context Hasdeu constată că „la munteni şi moldoveni sentimentul gloriei naţionale panromâne fu, poate, şi mai dezvoltat"[161]. Spre a susţine această idee, el dă următorul exemplu: „Ştefan cel Mare strivise în mai multe rânduri pe munteni; dar el ilustrase prin eroismul său numele tuturor românilor; şi muntenii, uitând toate câte au fost suferit din parte-i, nu numai cântau

cântece în onoarea-i, ci încă portretul său îl găsi însuşi Ioan-Vodă în palatul domnesc din Bucureşti, făcut firesc chiar pe peretele etacului princiar, în toată statura cu coroane pe cap şi cu un toiag în mână"[162].

Mai mult, Hasdeu susţine că „cronicele muntene merseră şi mai departe: ele pretind că viteazul Moldovei ar fi domnit şesesprezece ani asupra Ţării Româneşti", ce-l face pe ilustrul savant să se întrebe: „Unde dară fost-a vreodată antipatie?", ca imediat să răspundă: „Numai doară în imaginaţia cabinetului vienez sau în alucinaţiile Turciei!". „Mircea, Ştefan, Mihai, zice Hasdeu, fură oameni de geniu, ei nu puteau a nu fi înţeles supremele avantaje ale unei Uniri, prin care se duplicau forţele lor şi se micşorau în acelaşi grad acele ale duşmanilor; prin urmare, cată să fi fost o cauză foarte scrioasă, pentru ca să-i fi împiedicat pe ei de a pune culme măririi naţionale.

Noi unii întrevedem în misterul trecutului aceeaşi tristă cauză, care era cât p-aci să zădărnicească realizarea unirii în zilele de acum: **aristrocaţia** (*subl. n.*). Boierii preferau să fie mai multe tronuri, mai multe logofeţii, mai multe vornicii, mai multe visterii, mai multe postelnicii, mai multe locuri boiereşti. Boierii munteni se temeau de rivalitatea boierilor moldoveni şi viceversa. Boierimea din ambele ţări dorea a se ţinea mai în familie, pentru a fi cu atât mai tari. În fine, boierii de la început şi până mai deunezi formau un zid nestrăbătut contra a orişice încercare de unire administrativă"[163].

În acest context menţionăm că şi istoricul cu renume Petre P. Panaitescu, român moldovean după locul de naştere, răspunde la întrebările ridicate. Încă în 1938 Panaitescu a scris studiul *De ce au fost Ţara Românească şi Moldova ţări separate*?, inclus în volumul său *Interpretări româneşti*. Reproducem aici numai momentele care ni se par mai aproape de tema abordată de noi. Istoricul Panaitescu consideră că Ţara Românească şi Moldova au rămas separate tocmai 500 de ani de la întemeierea lor în urma „unor cauze adânci, unor deosebiri organice, geografice şi economice multă vreme mai tari decât unitatea etnică"[164]. În viziunea lui, prima pricină a existenţei atât de îndelungate a „separatismului românesc" era lipsa elementului geografic de unificare. Moldovei şi Ţării Româneşti, care erau „două provincii excentrice", le lipsea „tocmai nucleul central" – Ardealul stăpânit de unguri încă înainte de întemeierea primului stat românesc. Panaitescu afirmă că „regiunile (Moldova şi Muntenia – *n.n.*) rămase libere nu mai formau, împreună, o unitate politică"[165]. O a doua

pricină a neunirii mai devreme a Moldovei şi Munteniei savantul o vede în faptul că „între drumurile de comerţ din Ţara Românească şi cele din Moldova nu era ... nici o legătură", din care cauză „cele doua ţări aveau orientări economice deosebite"[166]. Existenţa pentru Moldova şi Muntenia a „zonelor de influenţă comercială" diferite („zona ungurească era în Muntenia, iar Moldova cădea în zona de interese şi de influenţe polone") dicta „două zone de influenţă politică" şi este, după Panaitescu, a treia pricină care explică „separatismul românesc"[167].

Cercetătorul completează explicaţiile sale asupra existenţei a două organisme de stat româneşti de sine stătătoare prin „existenţa a două dinastii adânc înrădăcinate în viaţa sufletească a neamului" (în Muntenia – a Basarabilor, iar în Moldova – a Muşatinilor)[168].

Susţinând în întregime părerile acestor doi mari cărturari şi cercetători – Hasdeu şi Panaitescu, ambii români moldoveni, dar care au activat şi scris în epoci diferite, – suntem înclinaţi că credem că, deşi ideea originii etnice comune, ideea unităţii etnice, de limbă, de religie etc. deja exista, întârzierea înfăptuirii unităţii politice a Ţărilor Române era dictată în mare măsură de factorul extern, de elementul străin, de politica străinilor faţă de români. Să ne amintim aici de numele dat românilor de către străini – volohi, valahi, vlohi, valchos, oras, wolozyn, uhrovlahi, bogdanovlahi, caravlahi, ifliac, bogdani ş.a.; de denumirile date de străini Ţărilor Române – Valahia, Valahia Mare (Major), Valahia Mică (Minor), Ugrovlahia (Valahia dinspre unguri), Rusovlahia (Valahia dinspre ruşi), Bogdania, Moldovlahia, Vlahobogdania (Ţara Românească plus Moldova), Moldoslavia; să ne închipuim încurcătura care se făcea cu toate aceste denumiri atât în istoriografia, literatura şi diplomaţia românească, cât şi în cea internaţională; să nu uităm de interesele Poloniei, Ungariei şi ale marilor puteri faţă de români în general şi faţa de fiecare Principat Românesc luat în parte. Oare intrigile otomanilor, fanarioţilor, ruşilor, austriecilor, bunăoară, în Ţările Române pot fi uitate?

Ion Toderaşcu în lucrarea *Unitatea românească medievală* afirmă că Vasile Lupu, domnitorul Moldovei, a „constatat, în mai multe rânduri, adevăratul sens al politicii turceşti, tendinţa de dezbinare, de stăpânire şi de extorcare fiind principiile de fond ale diplomaţiei otomane"[169].

Nu poate fi uitată politica de cotropire şi dezmembrare a teritoriilor româneşti promovată de Rusia ţaristă. Ideile cotropitoare

ale Ecaterinei, anexarea în 1792 a Transnistriei, apoi în 1812 a Basarabiei sunt exemple grăitoare în acest sens. Unde-i Ţara Bolohovenilor sau cea a Brodnicilor – lăstari de viţă românească?

În „Doleanţele Partidei naţionale din Moldova" M. Kogălniceanu, basarabean de origine, afirma că „Prejudecăţile seculare şi intrigile străinilor au împiedicat până acum unirea celor două principate"[170]. Unde sunt azi Nordul Bucovinei, ţinutul Herţa, sudul şi nordul Basarabiei?

Considerăm că o altă cauză care i-a împiedicat pe români să fie uniţi din punct de vedere politic până la 1859 este faptul că ei, în decursul Evului Mediu, nici n-au tins cu tot dinadinsul spre o astfel de unificare. Ei nu găseau nici o diferenţă între pământurile pe care le populau. „Pentru dânşii, spune Nicolae Iorga, tot pământul locuit de români se chema Ţara Românească, întemeiată pe limbă, conştiinţă, obiceiuri, port"[171]. Întreaga românime, susţinea reputatul istoric în altă parte, trăieşte „ca un singur popor într-o singură ţară", ea nu face „nici o deosebire între un ţinut românesc şi alt ţinut românesc"[172].

Aşadar, pe parcursul secolelor XV-XVII şi la începutul celui de al XVIII-lea mulţi domnitori ai Moldovei, printre care şi cei mai de seamă – Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Ioan-Vodă cel Cumplit, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir – erau purtătorii unui puternic spirit românesc: erau conştienţi de comunitatea de origine, de neam şi de limbă, de religie, tradiţii şi obiceiuri, de unitatea teritoriului naţional al românilor – Dacia, Daco-Romania, Valahia, Romano-Moldo-Valahia, Moldo-Valahia. Această conştiinţă era exprimată în felurite moduri: prin titulatura domnească – pe documente de stat, de familie, pe sigilii, tipsii, pietre de mormânt; prin susţinerea politică şi militară reciprocă; prin acoperire şi protectorat politic sau înţelegerea de aliniere politică; prin domnia succesivă în ambele principate a unui singur domnitor; prin solidaritate naţională.

Pentru sec. al XVIII-lea, când scaunele domneşti ale Moldovei şi Munteniei erau ocupate de fanarioţi, nu am dat de mărturii despre conştiinţa acestora privind românismul moldovenilor. Avem însă argumente care confirmă că otomanii înţelegeau just problemele românilor. Altfel ei nu ar fi propus (după Gh. Asachi) lui Sigismund Batory să fie domnitor al tustrelelor Principate; nu ar fi propus (după Ion Neculce) lui Constantin Brâncoveanu să ia sub sceptrul său domnesc şi Moldova; sultanul Soliman cel Mare (după Hurmuzaki,

Şt. Andreescu şi Ion Toderaşcu) nu i-ar fi propus lui Alexandru Lăpuşneanu domnia Ardealului.

La 1859 un român moldovean, Alexandru Ioan Cuza, dominat de un românism înflăcărat, conştient de faptul că viitorul românilor poate fi asigurat numai de unire, acceptă să fie domn al românilor moldoveni şi al celor munteni.

Unirea de la 1859 a fost ştiinţific şi spiritual pregătită atât de ideea, cât şi de fapta multor domnitori ai Moldovei, dar şi de ai Munteniei. Unirea Moldovei şi Munteniei a avut loc după scenariul propus cu circa trei secole mai înainte „de a se uni ambe ţări gemene sub un singur domnitor"

Ne vom convinge că rolul de primă vioară în realizarea Unirii de la 1859 l-au jucat anume locuitorii Moldovei, anume românii moldoveni. Aceasta răstoarnă afirmaţiile duşmănoase ale reprezentanţilor imperialismului rusesc şi ai moldovenismului primitiv de azi privind „forţarea" în 1859 a moldovenilor de către munteni să se unească într-un stat naţional unitar românesc.

§ 4. BISERICA MOLDOVEI – PROTECTOARE A ROMÂNISMULUI (sec. XVI-XIX)

Din materialele examinate anterior se poate conchide că opera cărturarilor români moldoveni – Gr. Ureche, M. Costin, N. Costin şi D. Cantemir – a izvorât din conştiinţa autohtonilor privind originea etnică daco-romană a poporului român şi a limbii române, comunitatea lingvistică şi de neam a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor; din patriotismul, harul şi facultăţile mintale ale cărturarilor, din lucrările umaniştilor străini, care au relatat despre romanitatea românilor în baza latinităţii limbii române, a numelui propriu al poporului care a păstrat numele Romei, dar şi din mărturiile străinilor, obţinute, la rându-le, prin contacte directe cu populaţia băştinaşă din teritoriile vechii Dacii. Călătorii, diplomaţii, feţele bisericeşti străine culegeau informaţiile despre obârşia poporului român de la autohtoni, în primul rând de la preoţime. Preoţimea era în Evul Mediu cea mai pregătită pătură socială, cea mai conştientă de originea poporului din care făcea parte şi a limbii materne a acestuia.

Preoţimea a contribuit hotărâtor la scoaterea limbii slavone din biserici şi introducerea în ele a limbii române, s-a ocupat de scrierea sau transcrierea în limba maternă a cronicilor. Preoţii au inaugurat primele tipografii, au editat primele cărţi în limba română. Biserica a fost unica instituţie care n-a fost influenţată de fanarioţi. Din cei nouă mitropoliţi care au păstorit la Iaşi în această perioadă de peste o sută de ani, numai unul a fost grec – Nichifor (1740-1750) –, dar şi acesta a sprijinit editarea de cărţi de slujbă în româneşte. Preoţimea Moldovei a fost alături de poporul român în momentele cruciale pentru el: realizarea idealurilor sale de dreptate socială (cerinţele de la 1848), unitate naţională (1859 şi 1918) şi de independenţă statală (1877).

În timpul Revoluţiei de la 1848, Memoriul către Domnul Moldovei, adoptat de adunarea din Iaşi (27 martie 1848), a fost semnat şi de mitropolitul Meletie. Prin acest document se cereau reforme constituţionale şi administrative, în organizarea justiţiei, a învăţământului şi a Bisericii, împroprietărirea ţăranilor şi altele[173].

Mulţi slujitori ai Bisericii Moldovei, printre care şi Mitropolitul Sofronie Miclescu, au sprijinit realizarea Unirii Moldovei cu Valahia, adică cu Ţara Românească. Mitropolitul a fost Preşedinte al Divanului ad-hoc al Moldovei, precum şi al Adunării elective, care a ales la 5 ianuarie 1859 pe Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei. Au fost membri ai Divanului şi au propovăduit Unirea celor două ţări române şi episcopii eparhioţi, precum şi alţi reprezentanţi ai clerului: arhiereul Filaret Scriban, rectorul Seminarului de la Socola de lângă Iaşi, şi fratele acestuia – arhimandridul Neofit Scriban, arhimandritul Melchisedec Ştefănescu, rectorul Seminarului din Huşi, preotul Dimitrie Matcaş din Roman şi alţii[174].

Preotul dr. Mircea Păcurariu, profesor la Institutul Teologic din Sibiu, spune că Unirea Moldovei cu Ţara Românească (1859) a fost „rezultatul firesc al dezvoltării treptate a conştiinţei unităţii de origine, de limbă şi de credinţă a românilor de pretutindeni".[175]

După Unirea Principatelor, slujitorii clerului din Moldova au ocupat posturi importante în conducerea Bisericii Ortodoxe Române, ajutându-l pe Domnul Unirii, român după naţionalitate şi moldovean după locul de naştere, să promoveze Legea pentru obligativitatea limbii române în toate bisericile ţării.

După moartea Mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei (1875), căruia Alexandru Ioan Cuza îi acordase la începutul anului 1865

titlul de Primat al României, în scaunul rămas vacant a fost ales Mitropolitul **Calinic Miclescu al Moldovei**. În perioada păstoriei acestuia, la 9 mai 1877, Adunarea deputaţilor a proclamat Independenţa României. Biserica a susţinut armata română în războiul pentru independenţă (1877-1878)[176].

Prin străduinţa Mitropolitului Calinic a fost obţinută autocefalia Bisericii Ortodoxe Române (25 aprilie 1885), s-a înfiinţat Facultatea de Teologie din Bucureşti (1881), şi-a început activitatea Tipografia cărţilor bisericeşti (1882) – azi cu numele de Tipografie a Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă[177]

În 1912-1918 şi 1922 Mitropolitul Primat al Bisericii Ortodoxe Române a fost ales moldoveanul **Canon Arămescu**, fost episcop de Huşi[178].

În 1939 Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a fost ales **Nicodim Munteanu**, român moldovean. S-a născut în satul Pipirigi, judeţul Neamţ. A învăţat la Seminarul Veniamin din Iaşi, apoi la Academia Teologică din Kiev. A fost director de seminar şi vicar la Galaţi, arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei, episcop la Huşi, Mitropolit al Moldovei (1935-1939)[179].

Până în anul 1995 din cele cinci Mitropolii ale Bisericii Ortodoxe Române în trei din ele au fost mitropoliţi din Moldova de Răsărit, din Basarabia. În fruntea Mitropoliei Ardealului se află Î. P. S. **Antonie Plămădeală** (reşedinţa la Sibiu), originar din satul Stolniceni, judeţul Lăpuşna; în fruntea Mitropoliei Olteniei – Î. P. S. **Nestor Vornicescu** (reşedinţa la Craiova), originar din comuna Lozova, judeţul Chişinău, în fruntea Mitropoliei Dunării de Jos (sediul Galaţi) până în 1995 a fost **Antim Nica**, originar din judeţul Orhei. Moldovean după locul de naştere este şi actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Prea Fericitul Părinte **Teoctist Arăpaşu**. El este al cincilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. A fost ales în înaltul scaun bisericesc la 9 noiembrie 1986, când îndeplinea funcţia înaltă de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei (din 1977). S-a născut la 7 februarie 1915 în satul Tocileni, Botoşani, într-o familie de ţărani[180].

Ideea „discriminării", „marginalizării" românilor moldoveni de către ceilalţi români poate fi de asemenea combătută răsfoind cartea *Academicieni din Basarabia şi Transnistria* (autori – Ion Jarcuţchi şi Brighita Covalschi, Chişinău, 1996). În ea citim că din cei 29 academicieni pe care i-au dat Basarabia şi Transnistria în decurs de

un secol (a II-a jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. al XX-lea) 13 (aproape jumătate) au fost membri ai Academiei Române, şi numai 3 – ai Petersburgului, 8 – ai SUA şi câte unul – ai Armeniei, Ucrainei şi Cehoslovaciei.

Revenind la rolul preoţimii româneşti în protejarea, dezvoltarea şi propagarea românismului, reproducem cuvintele fostului Mitropolit al Ardealului Nicolae Mladin, care expune foarte bine un aspect al problemei ce ne interesează: „... Unitatea şi continuitatea (poporului român – n.n.) şi-au găsit expresia de-a lungul veacurilor în faptul că, deşi eram împărţiţi în trei provincii, am avut totdeauna conştiinţa că **suntem fiii aceluiaşi popor, aceleiaşi viţe** (*subl. n.*). Mergând în orice parte a pământului românesc, ne înţelegem cu toţii, ceea ce este, poate, un caz unic, pentru că la multe popoare limba cultă nu este înţeleasă de toţi fiii acestor popoare"[181].

Înainte de a purcede la relatarea poziţiei altor reprezentanţi ai Bisericii Române din Moldova privind românismul moldovenilor şi rolul preoţimii în protejarea lui, reproducem un pasaj din cuvântarea Prea Fericitului Părinte **Teoctist**, rostită la alegerea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române la 9 noiembrie 1986. Ne vom convinge că Prea Fericitul Părinte, deşi e moldovean după locul de naştere, nu are pic de îndoială că dânsul este român şi că vorbeşte limba română. Acest lucru, după cum ne vom convinge curând, l-au conştientizat alte înalte feţe bisericeşti sau cunoscători de teologie. Citâm: „...Cunoscute atât în Răsărit, cât şi în Apus, ţările române au constituit locul de întâlnire a culturilor; pe plan spiritual, aici s-a împlinit acea sinteză de gândire şi de expresie a artei bisericeşti, autohtone, a cutezanţei de introducere a limbii române în cult şi a biruinţei scrisului românesc. Este cunoscut că Biserica noastră a fost aşezământul spiritual care a modelat graiul poporului român şi i-a încălzit aspiraţiile de libertate, de-a lungul veacurilor. Ierarhii şi slujitorii ei au militat pentru întemeieri de şcoli, au promovat activitatea de scriere, în chiliile mănăstireşti, a celor dintâi manuscrise în limba română, întemeind primele tipografii, de sub teascurile cărora au fost date la iveală *primele tipărituri în limba română pentru toată seminţia românească (subl. n.)*. Este cunoscută, de asemenea, strădania Bisericii în cultivarea artelor de tot felul: arhitectura, pictura, muzica, sculptura, broderia etc.; este, iarăşi, cunoscut patriotismul cronicarilor din mănăstiri sau de la biserici,

aportul lor la istoria neamului, precum şi rolul primelor tipărituri româneşti care au pus bazele literaturii române, cu mireasma graiului şi versului străbun, limpede şi curgător.

Cât priveşte legătura cu ţara şi poporul, cu năzuinţele lui sfinte de libertate, de fericire, se ştie, de asemenea, că mitropoliţii ţării s-au aflat totdeauna lângă voievozii neamului. În vremuri de grea cumpănă pentru ţară, mitropoliţii şi episcopii le-au fost sfetnici înţelepţi şi au îndeplinit pentru ei, în anumite împrejurări, importante misiuni diplomatice. Biserica a fost prezentă prin cei mai buni dintre ierarhii şi slujitorii săi la toate evenimentele de răscruce din istoria neamului. Ea s-a aflat lângă Tudor din Vladimiri, la 1821, lângă revoluţionarii de la 1848, lângă unioniştii de la 1859, în războiul care ne-a adus independenţa de stat în 1877, alături de ţăranii anului de văpaie – 1907, în marele război pentru integritatea neamului din 1916 – 1918, şi n-a lipsit din lupta pentru desfăşurarea statului naţional unitar român, la 1 Decembrie 1918. "[182].

În continuare vom aduce dovezi privind românismul şi apărarea acestuia de către cele mai luminate feţe bisericeşti din Moldova: Varlaam, Petru Movilă, Dosoftei, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Veniamin Costache, Neofit şi Filaret Scriban, Melchisedec Ştefănescu, precum şi de către marele cunoscător în teologie Nicolae Milescu Spătarul.

Varlaam (1590, s. Boloteşti, judeţul Vrancea, – 1657, mănăstirea Secu, judeţul Neamţ), Mitropolit al Moldovei (1632-1653), fondatorul tiparului în Moldova, om de cultură, scriitor şi traducător religios, fiu de răzeşi cu numele de mirean Vasilie Moţoc, a făcut studii la Lvov. A fost (în 1639) înscris în lista candidaţilor la scaunul de Patriarh al Constantinopolului. A contribuit în mare măsură la consolidarea limbii române literare. Românismul conştientizat al lui Varlaam poate fi demonstrat lesne prin câteva exemple. În 1643 Mitropolitul Varlaam scoate de sub tiparul domnesc trimis de Petru Movilă de la Kiev şi instalat la cererea şi cu susţinerea domnitorului Vasile Lupu în chiliile Mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi, prima carte românească tipărită în Moldova, intitulată *Carte românească de învăţătură. Dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svinţi Mari, cu dzisa şi toată cheltuiala lui Vasile Voievodul şi Domnul Ţării Moldovei, din multe scripturi tălmăcită din limba slovenească pre limba românească de Varlaam, Mitropolitul de Ţara*

Moldovei, în tiparul domnesc, în Mănăstirea a Trei Svetitel' în Iaşi, de la Hristos 1643.

Varlaam pune la începutul *Cazaniei* (aşa a rămas să se numească Cartea ... Mitropolitului – *n.n.*) o *Predoslovie* a lui Vasile Lupu *Către toată semînţia românească*, în care se scrie: „Prealuminat întru pravoslovie şi credincios întru Părintele nenăscut şi întru Fiiul de la Părintele născut mainte de toţi veacii şi întru Duhul Svânt de la Părintele purcedzătoriu şi pre Fiiul odihnitoriu Svânta Troiţă unul adevărat Dumnedzeu, ziditoriu şi făcătoriu tuturor vădzutelor şi nevădzutelor. Io Vasilie Voievod, ziditoriu – cu darul lui Dumnedzeu şi biruitoriu şi Domn a toată Ţara Moldovei, dar şi milă şi pace şi spăsenie a toată **semenţia românească** (*subl. n.*) pretutinderea ce să află pravoslavnici într-această limbă, cu toată inima cearem de la Domnul Dumnedzeu şi izbăvitorul nostru Iisus Hristos.

Dintru cât s-au îndurat Dumnedzeu dintru mila Sa de ne-au dăruit, dăruim şi noi acest dar **limbii româneşti**, carte **pre limba românească**, întâiu de laudă lui Dumnedzeu, după acea de învăţătură şi de folos sufletelor pravoslavnice. Să iaste şi de puţin preţ, iară voi să o primiţi nu ca un lucru pementesc, ce ca un odor ceresc. Şi pre însă cetind, pre noi pomeniţi şi întru ruga voastră pre noi nu uitareţi. Să hiţi sănătoşi"[183]

Aşadar, şi Varlaam, şi Vasile Lupu erau conştienţi de faptul că limba vorbită de moldoveni este limba românească, şi nu moldovenească; că moldovenii aparţin la „seminţia românească", adică sunt români.

Că limba maternă a lui Varlaam şi a moldovenilor („noastră") este anume cea românească, Mitropolitul o spune şi în „Cuvânt catră cetitoriu", unde explică necesitatea editării Svintei Scripturi „tot mai pre înţelesul oamenilor,... pre limba sa, pentru ca să înţeleagă hiecine să se înveaţe şi să mărturisască minunate lucrurile lui Dunmedzău, cu mult mai vârtos **limba noastră românească**, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie iaste a înţelege cartea alţii limbi"[184].

În 1644 Mitropolitul Varlaam întocmeşte un Răspuns la un Catehism calvin destinat propagandei printre românii din Transilvania. După cum ne informează Vasile Netea („Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român)"[185], Varlaam, spre „a combate catehismul, a convocat, în numele întregii ortodoxii Transcarpatine, un sobor al conducătorilor bisericilor

ortodoxe din Moldova şi Ţara Românească – mitropoliţi, episcopi, vicari, arhimandriţi, egumeni –, în faţa cărora a fost citit şi discutat *Răspunsul* său". Fiind aprobat, după cum scrie Varlaam, de „soborul din amândoao părţile, şi din Ţara Românească şi din Ţara Moldovei" *Răspunsul* era adresat celor ce sunt „cu noi (adică cu moldovenii şi muntenii – *n.n.*) de un neam *români*, pretutinderea tuturor ce se află în părţile Ardealului"[187].

Prin urmare, unul dintre marii oameni de cultură ai Moldovei medievale, Varlaam, a fost pe deplin conştient de comunitatea de neam şi de limbă a moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor, care toţi sunt „de un neam români" şi vorbesc „limba noastră românească"

Petru Movilă cel Sfânt (născut în Moldova, la Succava, în 1596 şi decedat în 1646, canonizat la 15 decembrie 1996), Arhimandrit al Lavrei Pecerska din Kiev, apoi Mitropolit al Kievului şi al Ucrainei, unul dintre cei mai mari cărturari umanişti ai timpului, fiu de domn şi nepot de domn şi de mitropolit, reformator al românismului cultural, promotor al Ortodoxiei mondiale, om al noii Europe, care, după Vasile Malaneţchi, „a cuprins seva a trei culturi: română, polonă şi ucraineană", considerat de istoricul de origine română Iurii Venelin demn să fie numit „cel Mare" în locul lui Petru I al Rusiei[187]. După Vasile Malaneţchi, Petru Movilă cunoştea, în afară de româna maternă, latina, greaca, slava veche bisericească, apoi limbile slave moderne – polona, ucraineana şi rusa. În tipăriturile lui era prezentat ca „odraslă a Domnilor Ţărilor Dacice" Biserica Ortodoxă a Ucrainei a recunoscut la Simpozionul Internaţional din primăvara lui 1996 originea românească a lui Petru Movilă[188].

Conştiinţa românească a lui Petru Movilă cel Sfânt poate fi dedusă din emblemele familiei lui, imprimate în majoritatea tipăriturilor sale, din titulaturile sale de pe scrisori, acte sau documente, precum şi din epitaful de pe placa de argint de la mormântul lui, descoperit pe locul Catedralei Adormirii Maicii Domnului, înălţată de către Petru Movilă pe teritoriul Mănăstirii Lavra Pecerska din Kiev. Epitaful conţinea următorul text: „În acest mormânt a fost aşezat trupul marelui şi slăvitului bărbat Petru Movilă, fiul preaputernicului Voievod al **Moldovlahiei**, Simion Movilă..."[189].

După Gh. Bobână, „în emblemele familiei lui Petru Movilă, imprimate în majoritatea tipăriturilor sale, printre alte atribute sunt

şi stemele Moldovei şi ale Ţării Româneşti, alături de armele Movileştilor (două săbii încrucişate)"[190], iar în *Prefaţa* cărţii *Capetele lui Agapit*, tradusă de Movilă din greceşte, cărturarul român este numit „urmaş al stăpânitorului Ţărilor Dacice"[192], „subliniindu-se astfel, spune Gh. Bobână, unitatea de neam şi de limbă a Ţărilor Române"

Ceva asemănător găsim în titulatura lui Petru Movilă la scrisoarea sa din 30 decembrie 1628 către ţarul Rusiei Mihail Fiodorovici. Scrisoarea de recomandare pentru solii lui Miron Barnovschi (Voievodul Moldovei, 1626-1629) – ieromonahul Varlaam şi boierul acestuia, medelnicerul Pavel al lui Ştefan Ureche –, care mergeau la Moscova să ceară icoane, era astfel semnată de Petru Movilă: „Petru Movilă, Domn ereditar al Moldo- şi Ungrovlahiei (adică al Moldovei şi al Munteniei – *n.n.*), cu mila lui Dumnezeu Mare Arhimandrit al Sfintei, Marii Lavre făcătoare de minuni din Peştera Kievului, cu mână proprie"[192].

Fără îndoială că ilustrul cărturar al românilor, moldoveanul Petru Movilă, era conştient de comunitatea de neam şi de limbă a locuitorilor „Moldo – şi Ungrovlahiei. Ne dăm seama că Petru Movilă foloseşte numai denumirile care conţin elementul etnic de „vlah", adică de „român", şi nu foloseşte denumirile Moldova şi Muntenia, ce conţin numai elementul regional, teritorial, geografic, localizator. Termenul de „Moldovlahia" este folosit de Petru Movilă şi pentru titulatura lui Vasile Lupu. El constată că lucrarea sa cu titlul *Mărturisirea ortodoxă*, care, spre a fi confirmată de Sinodul din Constantinopol, a fost trimisă într-acolo în 1642 „prin mijlocirea Prealuminatului şi Preacucernicului Domn şi Cârmuitor a toată Moldovlahia, chir Io Vasile Voievod"[193].

Conştiinţa românească a lui Petru Movilă l-a îndemnat să încurajeze activitatea tipografică atât din Moldova, cât şi din Ţara Românească. Tipografiile lui Matei Basarab de la Câmpulung (1635), Govora (1637) şi Târgovişte (1646) din Ţara Românească sau cea a lui Vasile Lupu de la Iaşi (1641), în care au apărut primele cărţi româneşti, au fost dăruite de Petru Movilă sau cumpărate de la acesta. Românul moldovean Petru Movilă a trimis meşteri tipografi şi patru profesori pentru noua şcoală superioară înfiinţată de Vasile Lupu la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iaşi, în 1640[194].

Dosoftei (1624), în Galiţia, nordul Moldovei istorice – 1693). După Pavel Balmuş, Dosoftei de la naştere până la călugărire se numea Dimitrie Barila. Mitropolit al Sucevei şi a toată Ţara Moldovei, om de cultură, poet, reprezentant de frunte al vechii culturi româneşti, teolog, neobosit traducător şi editor de cărţi, poliglot, patriot înflăcărat, el a tipărit la Mitropolia din Iaşi, în româneşte, principalele cărţi liturgice, a militat pentru introducerea limbii române în biserică. De asemenea, a fost primul poet cult al românilor, fondator al poeziei religioase şi... laice, deopotrivă. Opera principală care i-a adus titlul de prim poet cult al românilor, de fondator al poeziei, este *Psaltirea*. Ioan Neculce spunea despre Dosoftei: „Acestu Dosofteiu Mitropolit nu era om prostu de felul lui. Şi era neam de mazil; pre învăţat, multe limbi ştié: elenește, lătinește, slovenește şi altă adâncă carte şi-nvăţătură. Deplin călugăr şi cucernic, şi blând ca un miel. În ţara noastră pe-ceastă vreme nu este om ca acela..."[195].

După Mircea Păcurariu, „Dosoftei este primul ierarh sau primul reprezentant oficial al Bisericii, care a început munca grea şi neobosită de românizare integrală a slujbelor bisericeşti, de înlocuire a limbii slavone – neînţeleasă de preoţi şi credincioşi – cu cea română, vorbită şi înţeleasă de aceştia", „primul poet naţional, primul traducător din literatura dramatică universală, unul dintre primii istorici şi prozatori, primul mare cunoscător al literaturii patristice şi postpatristice, primul versificator al Psaltirii în tot Răsăritul Ortodox şi unul dintre marii cărturari care şi-au adus aportul în procesul de formare a limbii literare române"[196].

Din *Predoslovia* la *Liturghiul* sau *Dumnezăiasca Liturghie* intitulată „Cuvânt depreună **către toată seminţia rumânească**" ne dăm seama de conştiinţa lui Dosoftei privind unitatea neamului românesc din Moldova, Muntenia şi Ardeal, care este „toată semenţia rumânească"[197]

Dosoftei, împărtăşind convingerile lui Miron Costin despre originea romană a românilor, include în *Psaltirea în versuri*, tipărită la Uniev în anul 1673, şi cele optsprezece stihuri ale lui Miron Costin cu următorul titlu: *Compunerea lui Miron, preacinstitul Mare Vornic de Ţara de Jos*.

În poemul cronologic *Domnii Ţării Moldovei* găsim afirmaţia lui Dosoftei că în Moldova se vorbeşte limba românească:

Domnii Ţării Moldovei pus-au nevoinţă
De-au învăţatu-şi ţara direaptă-n credinţă,
Pravoslavnica lege ferind necorcită.
Şi-n ceri Hristos le cruţă viaţă fericită.
Descălecat-au ţara domnul Dragoş-Vodă,
Fericită, buiacă, cu tot felul de rodă,
Când au adus într-însa ***românească limbă,***
De bun neam şi ferită de la calea strâmbă[198].

Că limba română e limba vorbită în Moldova, Dosoftei ne-o dovedeşte şi în foaia de titlu a *Psaltirii*: „Psaltire a sfântului proroc David. **Pre limba rumânească**, cu dzisa şi cu toată cheltuiala Prealuminatului întru Isus Hristos, Ioan Ştefan Petră Voievodă, Domnul Ţării Moldovei. ...Pre versuri tocmită în cinci ai foarte cu osârdie mare, de smeritul Dosoftei, Mitropolitul de Ţara Moldovei. în anul de la facerea lumii 7181 – 1673"[199].

Istoricul şi criticul literar rus Aleksandr Laţimirski, în *Predoslovie* la *Descrierea statului chinez* a lui Nicolae Milescu Spătarul, reproduce un extras dintr-o scrisoare de-a lui Dosoftei către Nicolae Milescu Spătarul, prin care îl roagă pe Patriarhul moscovit Ioachim să-i trimită o matriţă tipografică necesară pentru tipărirea cărţilor sfinte în limba românească („... Ходотайство о присылке ему типографского шрифта для печятания священныхъ книгъ на **румынскомъ** языке "[200].

Dosoftei în *Stihuri Predosloviei* mai spune limbii româneşti cu un singur cuvânt Românie. Citäm: „Letopisaţ din grecie / Ce s-au scos pre *românie*..."[201].

Concluzia este că şi marele cărturar român moldovean Dosoftei a fost convins că el personal şi toţi moldovenii fac parte din „toată seminţia românească" şi că ei, împreună cu muntenii şi ardelenii, vorbesc „limba românească"

Nicolae Milescu Spătarul (1636, Vaslui – 1708, în Rusia), boier şi cărturar român, cunoscător de teologie, distins politolog, diplomat, istoric, geograf, etnograf, memorialist, filolog, fost în slujba unor domni din Moldova şi Ţara Românească, a studiat istoria, teologia şi filozofia la Academia Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol. A vizitat Germania, Franţa, Suedia, apoi s-a stabilit în Rusia ca reprezentant al intereselor culturale ale Patriarhului Dositei din

Ierusalim, ajungând, datorită erudiţiei sale, şeful corpului de tălmaci de pe lângă Consiliul Diplomatic din Moscova. A îndeplinit o misiune diplomatică la Beijing. Făcând în 1661 traducerea din limba greacă în româneşte a *Cărţii cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinşei noastre*, Nicolae Milescu Spătarul vorbeşte despre latinitatea limbii române în felul următor: „Dumnezeu se zice în limba greacă Theos, iar pe limba latinească Deus, iară rumâneşte se cheamă Dumnezeu, care nume iaste luat de la letinie, în ce chip şi mai jumătate de **limba românească** luat de la latini"[202].

După Ioan Neculce (în *O samă de cuvinte*), „era un boiar anume Nicolai Milescu Spătarul, de la Vaslui de moşia lui, pre învăţat şi cărturar, şi ştiia multe limbi: clineşte, sloveneşte, greceşte şi turceşte. Şi era mândru şi bogat..."[203].

Nicolae Milescu Spătarul deseori era numit „Valahul", adică „Românul" Aleksandr Iaţimirski ne informează în *Predislovie* la *Descrierea statului chinez* a lui Nicolae Milescu Spătarul, scrisă în 1678, că la manuscrisul Q, IV, nr. 384 al *Descrierii...* în 1778 a fost anexată de către un oarecare A. Ragozinski o nouă foaie de titlu cu următoarea inscripţie: „Николая Спафариа Влахà"[204] (adică, „A lui Nicolae Spătarul Valahul").

Un alt funcţionar al statului rus, M. P. Petrovski, ne convinge că manuscrisul menţionat aparţine lui Nicolae Milescu Spătarul, căruia i se zice „Voloşanin", adică „Valahul" („... Ее составили царского величества еллинскаго, и латинскаго языка переводчикъ Николай Спафарий Волошанинъ")[205].

Avem o dovadă în plus că ruşii în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea le spuneau moldovenilor, ca de altfel şi muntenilor, „vlahi", adică „români"

În biografia lui Nicolae Milescu Spătarul, scrisă de Aleksandr Iaţimirski şi inclusă în *Predislovie* la *Descrierea Statului chinez*, găsim afirmaţia acestuia că Nicolae Milescu Spătarul, pe lângă numele de „Valahul" sau „Moldovlahul", mai era numit şi „Grecul" („Грекомъ"), deoarece, fiind născut în Moldova (judeţul Vaslui), strămoşii lui se trăgeau din Grecia[206]. Tot Aleksandr Iaţimirski afirmă că însuşi Milescu Spătarul se numea în textele ruse „boier al Voievodatului valah" („волоского воеводы бояриномъ") sau în latineşte „baro", că grecii şi românii îl numeau „nobil" („благороднымъ") şi „boier" („бояриномъ"); rezidentul francez

în Suedia Amo-de-Pomponni îi spunea „seigneur moldave", „baron" „gentilhomme", iar voievodul Smolenskului Hovanski îi zicea „şleahtici al pământului valah" („волоскія земли шляхтичемъ")[207]

Pentru Iaţimirski însuşi atât Milescu Spătarul, cât şi fostul domn al Moldovei Gheorghe Ştefan, care se afla pe atunci în pribegie, erau români şi vorbeau limba românească. Citäm: „Spătarul s-a îndreptat spre Pomerania, anume în Ştettin, unde trăia fostul său Domnitor şi protector Gheorghe Ştefan. Ambii **aceşti români** – exilaţi, întâlnindu-se în străinătate după o lungă despărţire, au fost foarte bucuroşi: **vorbă românească** (*subl. n.*), amintiri despre viaţa din trecut..."[208].

Pentru Iaţimirski statele sau ţările Moldova şi Muntenia erau tot româneşti. Din aceeaşi *Predislovie* a lui Iaţimirski citäm: „Conform opiniei majorităţii biografilor lui Spătaru, acesta foarte devreme, în 1669 sau cel târziu în 1670, a părăsit pentru totdeauna **Principatele Române** (*passim subln.n.*) şi a sosit la Constantinopol. În această perioadă, la Moscova, s-au petrecut schimbări mari în mediul diplomatic. Locul lui Ordin Naşciokin pe tărâmul politic l-a ocupat boierul Matveev, prin care s-au animat din nou relaţiile Moscovei cu **Statele Române**..."[209].

În continuare găsim afirmaţia lui Iaţimirski că la 1674 Milescu Spătarul era mijlocitorul dintre domnitorii români (al Moldovei – Petru Ştefan şi al Valahiei – Şerban Cantacuzino – *n.n.*) şi ţarul rus („Посредником между румынскими господарями и московскимъ царемъ")[210].

După Mircea Păcurariu, umanistul moldovean Nicolae Milescu Spătarul „a fost şi un profund cunoscător al teologiei"[211]. În jurul anului 1664 el termină traducerea în româneşte din limba greacă a *Vechiului Testament*[212], inclusă în *Biblia* de la Bucureşti (1688)[213]. Lui îi aparţine şi prima traducere în limba română a scrierii filozofice cu titlul *Despre singurul ţiitorul gând*[214].

În 1677, relatează Mircea Păcurariu, Milescu Spătarul, aflându-se la Stockholm într-o misiune la regele Suediei Carol al XI-lea, a „scris o lucrare dogmatică-apologetică cu titlul *Enchiridion sive Slella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet graece, de transsubstantione corporis Domini alliisque controversiis*... („Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus, adică părerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe despre prefacerea Trupului Domnului şi despre alte controverse...")[215]. Lucrarea cu

textul *Ecrit d'un seigneur moldave sur la croyance des grecs* a fost publicată la Paris de către Antoine Arnauld şi Pierre Nicole în lucrarea lor cu titlul *La perpetuité de la foi de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie* (1669, ed. a II-a în 1704)[216].

Mircea Păcurariu ne mai informează că Nicolae Milescu Spătarul, trecând în 1671 în Rusia, „a compilat sau a tradus în ruseşte câteva lucrări privind anumite probleme teologice. A tradus lucrarea lui Simion al Tesalonicului *Împotriva ereziilor*"[217]. Oricum, lucrările scrise în urma călătoriei în China *Călătoria de-a lungul Siberiei de la Tobolsk la Nercinsk şi la hotarul Chinei* şi *Descrierea Chinei*[218] i-au adus faimă europeană cărturarului român moldovean Nicolae Milescu Spătarul.

Putem conchide că şi cărturarul român din Moldova Nicolae Milescu Spătarul a avut conştiinţa originii sale valahe (române) şi a originii latine a limbii sale materne, care era cea românească.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821). După Petre Haneş, „familia lui Gavriil Bănulescu-Bodoni ţine de o familie răzăşească din Bucovina, din poeticul Câmpulung"[219] A fost Mitropolit al Kievului, mai târziu ierarh al Mitropolici Moldovlahiei. Tot după P. Haneş, Bodoni a avut cea mai înaltă cultură pe care o da pe atunci Răsăritul Ortodox[220]. A susţinut, după L. Kasso, „originea naţională a izvoarelor de drept ale basarabenilor, bazându-se pe originea naţională a românilor"[221]. După A. Stadniţki, Bodoni a considerat Moldova în trecut drept o „colonie romană", care „în vechime se ocârmuia de legile romane"[222]. După Ştefan Ciobanu, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni „a pus bazele culturii româneşti în Basarabia sub stăpânirea străină, [...], a contribuit foarte mult la conservarea spiritului românesc în provincia noastră"[223].

Activitatea scriitoricească a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, spune Petre Haneş, începe cu traducerea, în 1809, „din slavoneşte" a *Cărţii de rugăciuni pentru cerere de biruinţă* şi a *Paraclisului pentru familia imperială rusească*[224]. Bănulescu Bodoni mărturiseşte că el a tradus în limba română („româneşte") „întru slava sfintei cei de o fiinţă şi nedespărţitei Troiţe, a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duhu. Cu blagoslovenia Prea Sfântului îndreptătorului Synodu şi cu oserdiia Prea Sfinţitului Mitropolitu şi Exarh Gavriilu, această carte de rugăciuni **româneşte** (*subl.n.*) pentru cererea de la milostivul Dumnezeu ca să dea biruinţă creştineştilor pravoslavnicelor oşti asupra împotrivnicilor..."[225].

Mitropolitul Bănulescu-Bodoni, care, după Ştefan Ciobanu, pe nedrept era socotit ca un trădător al neamului, ca unul dintre principalii sprijinitori ai anexării Basarabiei la Rusia, ca „o coadă de topor" a ruşilor, considera şi el că Basarabia şi Transnistria sunt populate de români. Adresându-se comandantului armatelor ruseşti, amiralului P. V. Ciceagov, cu o cerere, prin care „roagă ca la episcopia din Chişinău să fie ataşată şi o parte din episcopia Ekaterinoslavului, şi anume regiunea Ociakovului, care avea peste o sută de biserici" Bănulescu-Bodoni justifica cererea sa prin faptul că în regiunea Ociakovului trăiesc români. El scrie: „Această alipire nu numai că ar mări (perfecţiona) această eparhie nouă, ci pentru popoarele care o locuiesc ar fi o mângâiere, întrucât stepa Ociakovului, ca şi **Basarabia, este locuită de români**, greci, bulgari şi colonişti de diferite naţii, iar ruşi sunt foarte puţini"[226].

Se cunoaşte că Bodoni a reuşit să organizeze eparhia Chişinăului şi să deschidă Seminarul Teologic din Chişinău. Spre a deschide şi o tipografie (a fost deschisă în 1814), Bodoni întocmeşte un şir de scrisori, adresate diferitelor instanţe ruseşti, în primul rând Sfântului Sinod. În scrisoarea către acesta din 4 noiembrie 1812 Bodoni se foloseşte de termenii limba „naţională moldovenească", „limba locală", limba „acea latinească, fiindcă din ea se trage şi se poate îmbogăţi acea naţională"[227]. Dar atunci când scrisorile şi circularele Mitropolitului sunt adresate bisericilor din Basarabia, adică în cele cu caracter local, Bodoni foloseşte glotonimul „limba **rumânească**", de unde tragem concluzia că Gavriil Bănulescu-Bodoni era conştient de identitatea limbii „moldoveneşti" cu cea **română**.

În *Precuvântare* la *Liturghie*, cea dintâi carte bisericească tipărită în tipografia eparhială din Chişinău (1815) şi trimisă de Bodoni bisericilor basarabene printr-o circulară, putem citi: „Drept aceea de trebuinţă am socotit a arăta aicea de obşte la toţi, iară mai ales preoţilor care slujesc în **limba rumânească** (*subl. n.*), că aflând într-această *Liturghie* care-şi are cuvinte în alt chip tălmăcite, nu precum se află în cele mai dinainte rumâneşti tipărite *Liturghii*, să nu se mire de aceasta, nici să socotească a fi greşeală, ci mai vârtos să ştie că iaste îndreptarea celor mai înainte făcute greşale "[228].

Alt exemplu în acest sens putem găsi în titlul cărţii *Rânduiala Panihidei, ce să face pentru răposaţii Marii Domni împăraţi şi împărătese: pentru ţari şi ţariţe a toată Rossia, pentru Preaînălţata*

lor familie. S-au tălmăcit pe **limba românească** (*subl. n.*), *din cea slavonească, şi s-au tipărit în exahicească tipografie din Mitropolia Chişinăului, pentru trebuinţa şi înlesnirea slujitorilor bisericeşti moldoveni, din eparhia Chişinăului, la anul 1817* [229]

Şi în *Precuvântare* la această carte Mitropolitul Bodoni utilizează pentru basarabeni acelaşi glotonim – „**limba românească**" (*subl. n.*) „Drept aceea, spune Bodoni, noi tălmăcind de pe limba slovenească pe **cea românească** (*subl. n.*), trei zvoade de numele Preaînălţătelor persoane ce s-au mutat către Domnul..."[230].

Aşadar, pentru uz extern Bănulescu-Bodoni foloseşte expresia „limba moldovenească" sau, cum ne convinge mai jos, „limba valahă", pe când pentru uz intern el foloseşte expresia corectă „limba românească"

Nu ne putem îndoi, deci, de conştiinţa românească a bucovineanului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Mitropolitul Moldovei **Veniamin Costache** (1768, s. Rosieşti, jud. Vaslui, – 1846), numele de mirean Vasile Costache, strălucit cărturar român din Moldova, traducător de cărţi religioase din limbile greacă şi slavonă în româneşte; Mitropolit al Moldovei (1803-1808 şi 1812-1842). A sprijinit cultura şi învăţământul, a contribuit la înfiinţarea unui teatru la Iaşi şi a mai multor şcoli cu limba de predare română, şi în primul rând a contribuit la înfiinţarea Seminarului din Socola, de lângă Iaşi (1803). Din 1840 – Seminarul „Veniamin", nume acordat de domnitorul Mihail Sturza în semn de recunoaştere a meritelor Mitropolitului în organizarea învăţământului românesc din Moldova, dar şi a seminarului însuşi, pe iângă care activa şi o şcoală pentru călugăriţele de la Mănăstirea Agapia, înfiinţată tot de Veniamin Costache. Patriotul român a deschis la Iaşi o „şcoală de cântări bisericeşti" (1805) şi a oferit banii săi pentru înfiinţarea unei şcoli particulare de cântăreţi bisericeşti la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava. Totodată, Mitropolitul Veniamin a acordat o deosebită atenţie organizării învăţământului românesc laic. Împreună cu un alt mare cărturar şi patriot român, Gheorghe Asachi, a întreprins acţiuni de românizare a învăţământului din Moldova. Ei au inaugurat o şcoală elementară la Iaşi, cursuri „extraordinare" de drept, limbi străine, muzică, un internat pentru copii săraci, un curs pedagogic special pentru pregătirea viitorilor învăţători ai aşa-numitelor „şcoli ţinutale" în toamna lui 1832 la Roman, Huşi, Botoşani, Bârlad, Galaţi, Focşani şi în alte localităţi.

Prin intermediul şi cu susţinerea lui Veniamin Costache şi a lui Gheorghe Asachi, în 1834 s-au deschis cursurile Academiei Mihăilene din Iaşi cu facultăţile de filozofie şi de drept, inginerie, agronomie, arte frumoase şi filologie; iar în 1841 a început să funcţioneze, la Iaşi, prima „şcoală de arte şi meşteşuguri" din Moldova[231].

Activitatea lui Veniamin Costache nu este mai puţin rodnică pe plan editorial-tipografic. Din iniţiativa lui au început să activeze tipografia de la mănăstirea Neamţ (1807), apoi cea Mitropolitană din Iaşi. El a fost şi un mare ctitor de locaşuri sfinte. Datorită lui, în 1833 a început construcţia Catedralei Mitropolitane din Iaşi. Mitropolitul a ctitorit două paraclise la mănăstirile Neamţ şi Agapia, a acordat danii multor mănăstiri din Moldova, unor biserici greceşti, precum şi Patriarhiei Ecumenice. Pe lângă aceste şi alte activităţi sociale şi politice, inclusiv de punere în aplicare a primei Constituţii a Moldovei – *Regulamentul organic*, Mitropolitul şi strălucitorul cărturar român Veniamin Costache, moldovean sub aspect geografic, a demonstrat că se considera român, că muncea pentru naţiunea română, pentru prosperarea culturii şi învăţământului ei, pentru renaşterea naţională a românilor eliberaţi de sub dominaţia fanariotă, că este un adevărat patriot. Acest lucru este nevoit să-l recunoască până şi episcopul Pskovului Arsenie, care nu poate fi acuzat de românofilie. Acesta, în lucrarea sa „Исследованія и монографіи по исторіи молдавской церкви" („Cercetări şi monografii privind istoria bisericii moldoveneşti") a acordat o deosebită atenţie „Mitropolitului **român** (nu moldovean – *n.n.*)"[232]. Arsenie scrie: „Prima chestiune, care l-a preocupat pe Veniamin după numirea sa în funcţia de Mitropolit al Moldovei, a fost grija lui de instruirea clerului şi a poporului, prin **fondarea de şcoli româneşti** (*passim subl. n.*). Până la el în Moldova erau numai şcoli greceşti, care înăbuşeau completamente în copii naţionalitatea lor. **Limba română**, care rămânea parcă din indulgenţă pentru slujba bisericească, se considera limbă incultă, bună numai pentru ţăranii inculţi: în casele şi saloanele boiereşti se vorbea completamente franţuzeşte şi greceşte..." La prima adunare a reprezentanţilor ţării, Mitropolitul Veniamin, în calitatea sa de preşedinte al ei, a propus să se facă un demers către domnitor cu privire la deschiderea **şcolilor româneşti** (anume româneşti, nu moldoveneşti – *n.n.*). Glasul lui impunător nu s-a pierdut în zadar: domnitorul Constantin Moruzi a semnat

Hrisovul din 24 mai 1803, în punctul doi al căruia el scria: „Pe lângă şcoala moldo-elină din Iaşi se întemeiază, pentru început, şase şcoli româneşti în oraşele-judeţe Focşani, Galaţi, Bârlad, Chişinău, Roman şi Huşi"[233].

Am constatat deja că la propunerea lui Veniamin Costache a fost întemeiat pe lângă mănăstirea de la Socola (1804) Seminarul Duhovnicesc. Arsenie afirmă că la început în Seminar se predau cinci obiecte, printre care şi limba română („На первых порахъ здесь преподавались румынскій языкъ, исторія, арифметика, географія и богословіе"[234].

E necesar să menţionăm că Mitropolitul Veniamin, necunoscând faţa adevărată a şovinismului şi imperialismului rusesc, era părtaşul eliberării tuturor românilor de sub otomani cu ajutorul Rusiei. În acest scop el s-a adresat instanţelor ruseşti în repetate rânduri. La 28 august 1807 el scrie împăratului Rusiei. Reproducem numai acea parte a scrisorii, care demonstrează că Mitropolitul Moldovei Veniamin considera că populaţia Valahiei şi Moldovei o constituia poporul român. Mai mult, din această scrisoare putem trage concluzia că Veniamin Costache era conştient de comunitatea de neam a moldovenilor şi muntenilor. El scria: „Din timpurile cele mai vechi, atât cât cunoaştem aceasta din istorie, unica speranţă a Valahiei şi Moldovei a fost suveranul Rusiei. Ultimele demarşuri ale armatelor ruse în principate, care permanent au suferit de pe urma ocârmuirii tiranice, se pare că va izbăvi poporul, care e de aceeaşi credinţă cu ruşii, de alte nenorociri; **poporul român** s-a supus Excelenţei Voastre Imperiale"[235]

Episcopul Arsenie, menţionând marea credinţă a lui Veniamin în românism"[236], mai spune că Mitropolitul Moldovei, pe lângă deschiderea şcolilor şi organizarea învăţământului în Moldova, era preocupat şi de „renaşterea spirituală a românilor în sensul dezvoltării conştiinţei lor naţionale" („духовное возрожденіе румынъ въ смысле развитія у нихъ національного самосознанія"[237] Vorbind despre faptul că Veniamin trimitea pe cont propriu români talentaţi la studii, bunăoară – pe Gh. Asachi, care a făcut studii la Lvov, Viena şi Roma, Arsenie menţionează că Mitropolitul Costache a întemeiat la Iaşi o şcoală în care predarea se făcea într-un curat duh **naţional românesc** („въ чисто національномъ румынскомъ духе")[238].

În scopul „trezirii sentimentului naţional al românilor" („возвиженіе національнаго чувства румынъ"), Veniamin l-a

susţinut pe Gh. Asachi în crearea teatrului naţional, „unde spectacolele, e adevărat, la început nu prea erau reuşite, dar erau în **limba română**" („где пьесы, правда, сначала далеко неважныя, игрались на румынском языке")[239] Episcopul Pskovului, recunoscându-i lui Veniamin meritul unui adevărat patriot, afirmă că în această perioadă „credinţa ortodoxă şi biserica – în sensul de temelii ale vieţii naţionale a naţiunii române – încă nu erau supuse criticii nici dintr-o parte" („православная вера и церковь, какъ основы историческаго бытія румынской національности, еще не подвергались нападкамъ")[240].

Mitropolitul Veniamin Costache era conştient de originea latină a limbii româneşti şi de originea romană a poporului român. Dovada celor spuse, precum şi a patriotismului lui românesc, o găsim în prefaţa *Litughierului* de la Iaşi (1834), în care Veniamin zice: „Precum limba grecească este fiica limbii elineşti, tot asemine **limba noastră românească** (*passim subl. n.*) **este fiica limbii latineşti**, care a fost limba **romanilor, strămoşilor noştri**, cei ce la 105, după Mântuitoriu Hs, **ne-au adus din Italia, vechea patrie, şi ne-au lăcuit aice în Moldova, Ţara Românească, Ardeal şi Banat**, care ţeri se numea atuncea Dachia, fiindcă să lăcuia de o gintă numită dachi... Aruncată dară **limba românească** şi învăţătura precum s-au văzut prin două sute ani, când pe urmă începu a se tălmăci în ea cărţile bisericeşti din cele sârbeşti (slavone – *nota lui M. Păcurariu*), tălmăcitorii au aflat-o ajunsă la atâta sărăcie şi stricăciune, uitându-se multe cuvinte ale ei româneşti şi în locul lor intrând altele străine, mai vârtos sârbeşti sau slaveneşti, cu prilejul întrebuinţării acelor limbi, încât numiţii neavând gramatică, neavând lexicon românesc, neavând de unde să înveţe regulat limba, s-au văzut nevoiţi a amesteca o mulţime de cuvinte slaveneşti, cu care au stricat foarte mult curăţenia **graiului românesc**, ce avea mai înainte de a se lepăda scrisoarea şi cartea latinească. Asemenea fel de stricăciune a **limbii româneşti** fac până şi astăzi cărturarii neînvăţaţi, încât dacă nu să va pune stavilă întrebuinţării cuvintelor străine neromâne, precum sunt cele sârbeşti sau slaveneşti, ungureşti, turceşti şi altele asemenea, şi dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele cele **adevărate româneşti**, părăsite şi uitate, care se păstrează parte prin cărţile şi documentele vechi, parte prin gura poporului, şi dacă nu vom întrebuinţa pe acestea în locul celor străine, precum au făcut-o toate

naţiile ce au voit a se cultivi, apoi se va împresura graiul naţional din an în an, până se va lipsi cu totul şi prin aceasta va pieri **naţia noastră românească**, precum au pierit toate naţiile ce şi-au părăsit limba lor. Drept aceea tuturor carii să împotrivesc cuvintelor adevărate **româneşti** ce acum au început învăţaţii naţiei iarăşi a le întrebuinţa, ştiut să fie că să fac duşmanii **naţiei lor româneşti**"[241].

La aceste momente se opreşte şi episcopul Arsenie în lucrarea menţionată. El evidenţiază şi momentul în care Veniamin Costache afirmă că urmaşii romanilor se numesc români: „...Învingându-i şi lichidându-i (pe daci – *n.n.*) în timpul imperatorului roman Traian, romanii au împărţit pământul dacilor între strămoşii noştri, veniţi din Italia, tot aşa cum a fost împărţit pământul Palestinei între israieliţi în timpul distrugerii hananeevilor. Noi însă, **cei ce ne numim români deoarece provenim de la acei romani**, am avut atât limba curată a romanilor, cât şi scrisul lor, adică cuvinte din limba lor" [242].

Episcopul Arsenie subliniază şi convingerea mitropolitului Veniamin că odată cu dispariţia limbii poporului român ar dispare şi naţiunea română: („...Когда вместе съ нимъ погибнеть и румынская нація, какъ погибли все націи, потерявшія свой языкъ")[243].

Din cele menţionate se poate trage o singură concluzie: moldoveanul Veniamin Costache a fost un mare patriot român şi a avut o puternică conştiinţă românească asupra tuturor aspectelor ce caracterizează etnia sa: limba, naţiunea, patria, credinţa.

Ca Mitropolit al Moldovei, a dus o luptă enormă pentru redeşteptarea românilor în genere şi a celor moldoveni în particular; a iubit patria şi poporul pe care l-a păstorit, a înfăptuit în cei cincizeci de ani de arhipăstorie multe lucruri bune pentru Biserica Ortodoxă a Românilor şi pentru Moldova însăşi. Cuvintele scrise de el în testamentul său îl caracterizează pe deplin: „Totul ce mi-a stat în putinţă am făcut, şi cu sfatul, şi cu fapta, ca să sporesc şi sufleteşte, şi materialiceşte înflorirea Bisericii şi a Patriei"[244].

De un profund românism erau pătrunşi fraţii **Neofit** şi **Filaret Scriban**, elevi ai Mitropolitului Veniamin Costache, născuţi în 1808 şi, respectiv, în 1811 în s. Burdujani, jud. Botoşani din Nordul Moldovei şi ajunşi să ocupe posturi înalte pe linie bisericească. Filaret a avut rangul de magistru al Academiei duhovniceşti din Kiev, episcop de Stavropol. Neofit a fost profesor şi rector al Seminarului de la Socola, arhiereu titular şi locţiitor de episcop la

Argeş (1862-1865 şi 1868-1873). Ambii fraţi Scriban au fost luptători înflăcăraţi pentru Unirea Moldovei cu Valahia, ambii au activat în domeniul ştiinţifico-pedagogic.

Filaret Scriban, după episcopul rus Arsenii, a scris *Istoria Bisericii Române* în şase volume (Iaşi, 1842-1862) şi un compendiu al *Istoriei Bisericii Române* (Iaşi, 1871).

Spre a contribui la Unirea Moldovei şi Munteniei, **Neofit Scriban** a scris la 1856 *Unirea şi neunirea românilor* şi *O salutare României în 1859, ianuarie 24*. Considerând această chestiune „întrebarea timpului" Neofit Scriban îi atacă pe antiunionişti, menţionând că „însuşi cuvântul de neunire loveşte de o dată două din cele mai nobile sentimente ce poate avea omenirea. Loveşte, zic, şi naţionalitatea, şi religia..."[245]. Oprindu-se la motivele pe care le aduc antiunionştii spre a demonstra neraţionalitatea Unirii, Neofit Scriban spune că ele sunt atât de ordin politic, cât şi de ordin administrativ. La motivul că „adică valahii, fiind mai numeroşi decât moldovenii, ar precumpăni în slujbele publice şi în interesele ţării" Neofit Scriban răspunde: „Acei de această socotinţă scapă din vedere că, unindu-se Principatele, nimeni nu va fi nici valah, nici moldovean, ci toţi români, nu două ţări unite, ci una: **o Românie, o naţie, o religie, o ortodoxie, o constituţie, un rege, un Dumnezeu** (*subl. n.*)"[246].

Mai departe arhimandritul N. Scriban se opreşte la următorul argument în favoarea Unirii: „Să privim numai în istoria omenirii şi vom vedea că numai naţiile cari s-au unit, acele au crescut şi s-au fericit şi, ca să nu mergem mai departe, să aruncăm ochii şi privirile noastre asupra vecinei noastre, Rusia. Ce a fost ea oare cu o sută cincizeci ani înainte, când era despărţită în mai multe principate? Jucăria tătarilor! Ce este ea astăzi de când s-a unit? Aceasta a văzut-o şi o ştie fiecare. Ce a fost Franţa când a fost dezmembrată şi ce este astăzi? Ce a fost Italia... şi ce este astăzi? etc., etc. Secolul al XIX-lea este secolul naţionalităţilor..."[247]

Episcopul Arsenie scria în lucrarea pomenită că Unirea politica a Principatelor Româneşti a fost visul vechi al românilor, încă de pe timpurile întemeierii lor de către Radu Negru şi Dragoş[248].

Episcopul Pskovului mai afirma că lupta pentru unificarea politică a românilor s-a intensificat mai ales o dată cu renaşterea naţionalităţii române şi după răsturnarea, în 1821, a fanarioţilor şi

că aceste momente au condus la ideea unităţii rasei române. Citãm: „Возгорелась она (scânteia conştiinţei naţionale – *n.n.*) ярким пламенемъ, по свержнию фанариотовъ въ 1821 году. Вместе съ возрожденіемъ **румынской народности**, возникла **идея единства румынской расы** (*subl. n.*)"[249]

Şi Arsenie menţionează în lucrarea sa că printre propunerile reformatoare ale lui Neofit Scriban, acceptate de Comisia Divanului ad-hoc al Moldovei şi apoi şi de către Adunarea Generală electivă, pe primul plan figura cerinţa unirii românilor.

Românismul şi patriotismul înflăcărat românesc ale moldoveanului Neofit Scriban sunt pronunţate îndeosebi în *O salutare României în 1859, ianuarie 24* şi în discursul *Un cuvânt la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza*. Citãm: „Te salutez, sântă Românie! Te salutez, o, Ţară! o, Pământe!, ce porţi comori de virtute şi de adevăr! Românie! Scumpă Românie! Mărit a fost numele tău între popoare şi între naţiunile lumii şi mărit are să fie. Frumoasă ai fost şi frumoasă eşti, scumpă Românie, şi strălucită vei să fii. Soarele tău nu va apune, zilele tale nu se vor pleca şi tu mai tânără decât aurora vei sta în orizontul lumii, ca să desfătezi, ca să luminezi şi ca să susţii pe fraţii tăi...

Când, în anul 1857, aleşii tăi fii, conduşi ca de o mână atotputândă şi nevăzută, au cerut cu o voce entuziastă şi unanimă Unirea ta, fiinţa ta, dreptul tău, respectul tău şi repaosul tău, atuncea ei iarăşi nu au făcut decât o cunună de onoare pentru tine, şi onoarea ta este onoarea lor. Onoare dar aleşilor tăi fii, şi onoare ţie, scumpă Românie... Când, în 1859, aleşii tăi fii, fiii luminii, fiii libertăţii, ai egalităţii şi ai adevărului, când fiii fraternităţii ţi-au prochiemat Unirea ta, ţi-au prochiemat cu o voce unanimă pe mirele tău, atuncea ei te-au încununat şi cu o cunună minunată de împărăţie. Mândră eşti şi frumoasă şi scumpă, Românie, căci cununa ta aceasta este făcută din virtutea fiilor tăi, şi este frământată şi suflată cu sângele martirilor tăi... Mândră eşti şi frumoasă, şi mândră şi frumoasa să fii, scumpă Românie!...

Suie-te pe tronul tău cel înalt, pe tronul glorioşilor tăi străbuni şi vorbeşte de înălţimea ta, ca să te audă toţi fiii tăi şi fiiele tale, să te audă fraţii tăi de la apus şi de la răsărit, de la miazăzi şi de la miazănoapte, că astăzi soarele tău a răsărit şi mirele tău a venit... Poporule, gioacă hora Unirii Române, şi cu toţii strigaţi în transportul răsfăţului vostru: Vivat România, Una şi Autonomă! că astăzi soarele ei a răsărit şi mirele ei a venit...

Te salutez, dar, scumpă Românie, în triumful tău, în dreptatea ta, ca şi în onoarea ta şi ca şi în virtutea ta. Te salutez, în fine, în tronul tău şi în mărirea ta, ca şi în cetăţenia ta şi ca şi în patriotismul tău. Să trăieşti etern, scumpă Românie!" [250].

La episcopul Arsenie găsim afirmaţia lui Neofit Scriban, făcută la Adunarea Divanului ad-hoc al Moldovei din 1 octombrie 1857, că Ştefan cel Mare a militat „pentru măreţia naţiunii române unitare" Citäm: „Указывая на политику Стефана Великого, ратовавшего за величіе единой румынской націи, он (Neofit Scriban – *n.n.*) обращается къ патріотическому чувству современныхъ румынъ, славная будущность которыхъ обуславливается исключительно ихъ единеніемъ..."[251]

Aşadar, nu încape îndoială că ambii fraţi Scriban, dar îndeosebi Neofit, moldoveni după locul de naştere, se considerau români după origine, limbă, tradiţii, viziune politică şi-i considerau români pe toţi moldovenii. Prin faptele şi atitudinile lor ei au pus umărul la unirea tuturor românilor într-un stat naţional unitar cu numele de România.

Melchisedec Ştefănescu cu numele de mirean Mihail Ştefănescu, (1823, s. Gârcina, jud.Neamţ, – 1892), unul dintre cei mai mari cărturari ai sec. al XIX-lea, episcop de Roman (1879-1892), pedagog la Seminarul din Iaşi, arhimandrit, rector şi profesor la Seminarul din Huşi, episcop al Eparhiei Dunării de Jos cu sediul în Ismail (1865-1878), membru al Academiei Române, a făcut studii la Seminarul din Socola, apoi la Academia Duhovnicească din Kiev, unde a obţinut titlul de „magistru în teologie şi litere". A fost unul dintre străluciţii entuziaşti şi susţinători ai Unirii Principatelor, Deputat al Preoţilor din Huşi în Divanul ad-hoc al Moldovei. A susţinut reformele lui Alexandru Ioan Cuza. A sprijinit pe toate căile posibile războiul de independenţă al României din 1877[252].

Fiind după locul de naştere din Moldova, Melchisedec Ştefănescu, pe parcursul întregii vieţi, a considerat că moldovenii sunt români, că locuitorii Moldovei sunt una dintre ramurile poporului român.

Conştiinţa originii comune a moldovenilor şi muntenilor, a comunităţii religioase, lingvistice şi de neam a acestora, patriotismul fierbinte românesc şi unionismul lui Melchisedec Ştefănescu s-au evidenţiat puternic în alocuţiunea lui în ziua Sfinţilor Petru şi Pavel (29 iunie 1856), rostită la Hramul Seminarului din Huşi. Tema

alocuţiunii era necesitatea Unirii Principatelor ca o condiţie unică pentru obţinerea măreţiei naţionale. Convingerea lui a fost că moldovenii şi muntenii sunt fraţi şi ei niciodată n-au uitat acest lucru.

Asupra argumentelor lui Melchisedec Ştefănescu s-a oprit şi episcopul Pskovului Arsenie în lucrarea pomenită de noi mai înainte. La şedinţa Divanului ad-hoc al Moldovei din 19 octombrie 1857 anume românul moldovean Mihail Ştefănescu a propus să fie examinată şi chestiunea „Unirii Principatelor într-un stat cu numele România"[253]. Episcopul Arsenie subliniază că alegerea lui Alexandru Ioan Cuza domn al celor două Principate a fost mai uşoară în Moldova decât în Valahia „graţie activităţii patriotice a lui Melchisedec, a fraţilor Scriban şi a altor patrioţi moldoveni"[254].

Românismul şi unionismul episcopului şi arhimandritului Melchisedec se evidenţiază clar şi în predica lui cu îndemnuri la Unire, probabil făcută către toţi credincioşii moldoveni în anul de graţie, 1859. Printre altele, el zice: „Ce voieşti, **sfinte clerule român** (*passim subl. n.*), urmaşule al apostolilor, înaintea cărora Hristos s-a rugat pentru unire?... Dacă vrei să scapi de răspunderea cea înfricoşată, apoi dă mâna cu celălalt cler, frate din Valahia, şi prin întrunite puteri să ne silim a merge pe urmele staturilor creştine, să înavuţim Biserica lui Dumnezeu şi a Patriei noastre.

Ce voiţi voi, sătenilor? Voiţi oare să fiţi robi totdeauna, sclavi în rând cu dobitoacele, să robiţi braţele voastre şi să vărsaţi sudoarea voastră?... Dacă nu voiţi a lăsa aceste dureri şi fiilor voştri ca moştenire şi ca ei să vă blesteme în loc să vă pomenească pentru ca i-aţi născut, apoi strigaţi şi voi Unire cu fraţii voştri din Valahia şi Unirea aceasta vă va aduce şi vouă o cale luminoasă şi vă va face să gustaţi din roadele dreptăţii şi libertăţii, pe care voi încă poate nu le-aţi gustat de mult... Eroii cei mari ai naţiei noastre au dorit să vadă zilele care noi le-am ajuns şi nu s-au învrednicit de dânsele. Noi, care am ajuns asemenea zile, să ne folosim de ele! Să ne jertfim nişte pagube părute pentru nişte foloase reale şi glorioase pentru viitorul nostru!"[255].

Pentru Melchisedec, şi Grigore Ţamblac, care a activat încă în prima jumătate a sec. al XV-lea, a fost nu valah, nu muntean, nu dobrogean, nu moldovean, ci „a fost român de peste Dunăre" şi „una din puţinele persoane bisericeşti române, a căror memorie s-a păstrat pe tărâmul literar"[256].

Ocupându-se, în studiul *Viaţa şi scrierile lui Grigore Ţamblac*, de starea culturală şi literară „în Moldova şi în toată România" de pe timpurile lui Gr. Ţamblac, Melchisedec vorbeşte despre Moldova şi Muntenia ca fiind ambele state româneşti, locuitorii cărora şi în sec. al XV-lea fiind tot **români** şi vorbind **aceeaşi limbă**. Citãm: „Este ştiut că românii, având limba lor proprie, n-au avut carte, şi încă din vechime au adoptat cartea slavilor de la sud, cu care au avut relaţiuni şi politice, şi bisericeşti, şi cu care se vede că au trăit mult timp împreună, încât se priveau pe ei ca fiind parte din familia popoarelor slave de sud. Această deprindere cu cartea slavă a făcut că şi după înfiinţarea Domniatelor Române în veacul al XIII-lea şi al XIV-lea, cartea slavonă a continuat la români şi în Muntenia, şi în Moldova, precum arată uricele domneşti şi inscripţiunile din acele veacuri, ajunse până la noi"[257]

Episcopul Melchisedec Ştefănescu mai afirmă că denumirile „Rusovlahia" şi „Ugrovlahia", nume cu care bizantinii numeau Moldova şi, respectiv, Muntenia la sfârşitul sec. al XIV-lea, înseamnă „România despre Rusia" şi, respectiv, „România despre Ungaria" Prin acest exemplu, episcopul moldovean ne demonstrează că denumirile geografice Valahia şi România sunt identice.

Şi în *Schiţe din viaţa Mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret al II-lea, 1792, şi a altor persoane bisericeşti cu care el a fost în relaţiuni de aproape*, Melchisedec ne demonstrează că în sec. al XVIII-lea tot românii erau populaţia băştinaşă atât în Muntenia, cât şi în Moldova. El zice: „Vecul al XVIII-lea politiceşte a fost o epocă plină de amărăciuni pentru **românii din Muntenia şi Moldova**. Nemaiputând suferi jugul cel apăsător al domniei turceşti, **românii din aceste ţări** (*subl. n.*) doreau a se putea alipi de vreunul din staturile mai creştine, vecine cu dânşii..."[258].

Se cunoaşte că Melchisedec Ştefănescu a protestat puternic contra răspândirii protestantismului, în special a calvinismului, printre români. Ca rezultat, el scrie studiul *Biserica Ortodoxă în luptă cu protestantismulu în specialu cu calvinismulu în viacul al XVII-lea şi cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*. După ce vorbeşte despre primul sinod contra calvinismului, convocat la Iaşi sub domnitorul Vasile Lupu în anul 1641, Melchisedec relatează despre cel de al doilea sinod, petrecut în Moldova tot contra calvinilor, la 1645. În al patrulea capitol, ca, de altfel, şi în toată lucrarea, episcopul

vorbeşte despre moldoveni ca fiind români, parte a poporului român, şi ca vorbind limba română. Pentru el există „români de dincolo şi de dincoace de Carpaţi", „români ardeleni", „români ortodocşi din Principate", „ierarhii amânduror Ţărilor Române", „ierarhii români moldoveni şi munteni" dar „România este adevărata ţară a românilor". Spre confirmare reproducem câteva pasaje din lucrarea menţionată: „Luptele contra calvinismului în Ţările Române nu s-au isprăvit prin deciziunile sinodurilor din Iaşi şi Constantinopole contra capitolelor lucariane: căci peste patru ani, adică în anul 1645, documentele noastre istorice ne arată că s-a mai ţinut în Moldova al doilea sinod contra calvinilor, şi această dată numai dintre ierarhii români moldoveni şi munteni (fără românii ardeleni şi reprezentanţii ruşilor şi ai grecilor – *n.n.*). Spre a pricepe mai bine motivele acestui sinod, trebuie să precedăm spusele noastre despre dânsul cu o ochire asupra protestantismului în genere şi în special a calvinismului în **ţările noastre române**... (*subl. n.*)"[259] În continuare: „Pe de altă parte, au început a tipări în limba română cărţi tendenţiose pentru propagarea calvinismului"[260] Şi mai departe: „Pe la anul 1643 era domn în Transilvania Principele George Racoţi cel Bătrân. Sub influenţa superintendenţilor calvini sau, cum îi numea poporul român, „popii cei mai calvinişti" – oameni foarte fanatici şi răutăcioşi persecutori ai ortodoxiei românilor –, Principele Racoţi a luat măsuri extraordinare pentru propagarea eresului calvinesc printre românii ortodocşi, silindu-se a face propagatori chiar pe episcopii românesci puşi de dânsul. În anul 1643 a dat şi un catichis calvinesc în **limba română**... (*subl. n.*)"[261].

Episcopul de Roman, român din Moldova, s-a oprit şi asupra criteriilor ştiinţifice fundamentale ce stau la temelia naţiunii române, criterii ce au ajutat românii celor trei ţări surori să se menţină, să-şi păstreze specificul naţional românesc, rezistând în faţa diferiţilor invadatori. Aceste „baze morale" principale, după Melchisedec, sunt: „identitatea naţională", „identitatea limbii" şi „identitatea religiei": „Relaţiile dintre **românii de dincolo şi de dincoace de Carpaţi** (*subl. n.*), stabilite din vechime şi continuate de-a pururea prin toate veacurile până şi în acest actual, erau şi atunci foarte de aproape şi le pot numi frăţesci. Ele se bazau pe trei baze morale foarte puternice, care constituie bazele fundamentale ale oricărei naţiuni capabile de a se dezvolta şi înflori; acestea sunt: identitatea naţională, identitatea

limbii, identitatea religiunii, exprimată prin confesiunea Bisericii Ortodoxe. Afară de aceste baze, la strânsa apropiere între românii ardeleni şi românii din principate serveau şi alte interese ale vieţii pentru amândouă părţile binefăcătoare. Astfel erau: 1) comerţul, 2) ţăranii ardeleni, carii trăiesc în Munţii Transilvaniei sub numirea de moţi sau, cum le zicem noi, mocani, necontenit umblau cu turmele lor prin Principate ori spre a ierna, ori spre a văra prin câmpiile Bărăganului şi ale Basarabiei; 3) între ardeleni şi românii de dincoace de Carpaţi erau şi legături de rudenie de aproape sau mai depărtate; căci de la fundarea Principatelor române, în veacurile al XIII-lea şi al XIV-lea, n-au încetat emigrările românilor din Ardeal în Principate, şi continuă până astăzi; [...] românii din Ardeal priveau cu dreptul Principatele române ca adevărata ţară românească, şi o numeau şi o numesc până astăzi: Ţară [...]. De aceea şi românii din Principate (adică din Muntenia şi Moldova – *n.n.*) totdeauna au avut mare simpatie şi milă de românii din Ardeal, mai cu seamă de acei ortodocşi..."[262].

Expresia „români moldoveni şi munteni" o mai întâlnim la Melchisedec atunci, când el vorbeşte despre componenţa celui de al doilea sinod (1645) convocat de Mitropolitul Varlaam. El scrie că acesta „a fost adunat de Mitropolitul Varlaam, în anul 1645, şi a fost compus din următorii **ierarhi români moldoveni şi munteni**..." (*subl. n.*)[263].

În viziunea lui Melchisedec, Mitropolitul Varlaam este primul român care a introdus cuvântul românesc în Biserica Românească. Episcopul consideră că pe timpurile lui Varlaam şi Vasile Lupu, aceştia, fiind îndemnaţi de românul Petru Movilă, făceau mult în Moldova pentru românism. Românismul se răspândea cu succes prin colegii şi tipografii[264].

Episcopul Arsenie, impresionat de credinţa, cărturăria, patriotismul românului moldovean, episcop de Roman, termină astfel capitolul închinat lui Melchisedec Ştefănescu: „Pentru noi, ruşii, numele lui Melchisedec, absolvent al Academiei Kievene, care a fost întemeiată de un român (Petru Movilă – *n.n.*) şi care a educat pe perioada existenţei sale mulţi români ce au devenit activişti proeminenţi în multe domenii, dar în primul rând în cele bisericeşti, este foarte scump"[265].

Una dintre lucrările fundamentale ale lui Melchisedec Ştefănescu este *Chronica Huşilor şi a Episcopiei cu asemenea numire*, scrisă de episcop în anii 1861-1864 în baza documentelor păstrate în Arhiva Episcopiei Huşilor şi editată în 1869. Lucrarea este o parte preţioasă a istoriei Moldovei, a României întregi, a Bisericii, culturii, administraţiei şi naţiunii române. În opinia lui Melchisedec, moldovenii sunt români, fac parte din naţiunea română, vorbesc româneşte, iar Moldova este o parte din teritoriile româneşti, o parte din România. Spre a ne convinge, reproducem câteva pasaje din *Prefaţa* („Prefaţă") la *Chronica Huşilor*. Nu încape îndoială că cele scrise de episcopul Melchisedec (Mihail Ştefănescu din comuna Gârcina, judeţul Neamţ, Moldova din dreapta Prutului) sunt pătrunse de un fierbinte patriotism românesc, de un conştientizat şi profund românism. Citäm: „Ca Locotenent de Episcop al Huşilor, de la începutulu anului 1861 până la finele anului 1864, am avut ocaziunea să citesc şi să studiez documentele de deosebită natură, ce posedă această Episcopie de la înfiinţarea ei şi până în timpul nostru. Am găsit în ele un mare thesaur de ştiinţă istorică, arheologică, filologică etc. bine conservat într-un period de timp aproape de 300 ani. Parte din acel thesaur o comunic prin această operă **naţiunii române** (*passim subl. n.*). Lipsa de istorie specială şi detaliată din care să se vadă modurile în care s-au manifestat activitatea şi viaţa în diferitele ramuri ale arborelui naţional al românilor, face o lacună foarte mare în existenţa noastră naţională; şi cu cât lumina se respândesce pe orizontul patriei, pe atâta această lipsă devine mai văzută şi mai simţită.

Având multe opere istorice, scrise atât de români, cât şi de străini, noi încă nu avem istorie... Din acest motiv şi pentru îndemnarea şi a altor confraţi români, clerici şi laici, care vor fi posedând asemenea preţioase monumente ale activităţii generaţiunilor trecute ale României ca să nu le ţină în întunericul neştiinţei, ci să le scoată la lumină spre a întinde domenul ştiinţei despre istoria naţională: subscrisul am compus *Chronica Huşilor*... În această operă, în particular, huşenii vor găsi istoria oraşului şi a strămoşilor lor; Moldova – o parte din istoria ei; Biserica Română – o parte din existenţa sa în veacurile trecute [...]; naţiunea română în genere – un preţios material la măreţul edificiu al istoriei sale, ai cărei arhitecţi şi maiştri se pregătesc pe băncele şcolilor noastre naţionale.

Biserica Română în adevăr merită dulcele epitet de **Mamă a Românilor**. Ea ne-a nutrit spiritualmente, ne-a înzestrat cu o mare zestre națională [...], menită de a arăta odată lumii civilizate de câte secole românii, în poziţiunea lor modestă, lucrează pentru civilizaţiune şi pentru uşurarea suferinţelor omenirii..."[266].

Este important şi pasajul din care se vede că pentru Melchisedec oraşul Dubăsari şi satele din stânga Nistrului, din împrejurimile Dubăsarilor, sunt populate de români. Vorbind despre neînţelegerile de la 1716 dintre episcopul Huşilor şi Mitropolitul Brăilei pentru nişte sate din împrejurimile Dubăsarilor, Melchisedec scrie: „În acest an a urmat cearta între Iorest Episcopul Huşilor şi Ioanichie Proilavul sau Mitropolitul Brăilei, din cauza hotarelor eparhiilor acestor două scaune. Cearta era pentru nişte sate mărginaşe, anume: Dubăsarii, ce sunt pe malul stâng al Nistrului, Sultan-Câşlasî şi Musaip-Câşlasî, ce era pe hotarul Moldovei despre Bugeac. **Dubăsarii**, [...] **ca locuit de români** (*subl. n.*) şi ca mai apropiat de Huşi decât de Brăila..."[267]

Folosindu-se de notiţele doctorului Volfu, Melchisedec menţionează că, după moartea Mitropolitului de la Iaşi Leon (1788), generalul rus Potiomkin, conducătorul oştilor ruse, l-a adus în fruntea Mitropoliei pe arhiepiscopul Poltavei Amvrosie şi că acesta îl avea pe lângă sine pe Arhimandritul Gavriil, care, după medicul Volfu, era „de neamul său moldovan"[268]. În nota de mai jos cu semnul (*) Melchisedec îl corectează pe Volfu şi-i explică că prin „moldovan" se înţelege „român", că Volfu cu greşală face pe Gavriil „de origine greacă, căci el a fost român"[269]

Aşadar, pentru un străin neamul în Moldova era „moldovan" pe când pentru moldoveanul Melchisedec neamul băştinaş din Moldova era cel românesc. „Moldovean – moldoveni" trebuia să însemne cetăţenii statului Moldova. Avem încă o dovadă de conştiinţă autohtonă românească la moldoveni.

Se cunoaşte că Rusia anexează la 1812 fără nici un drept Basarabia. În legătură cu acest eveniment, Melchisedec, folosindu-se de aprecierile episcopului de Roman, Gherasim, ale episcopului de Huşi Meletie, şi încă a doisprezece boieri mari care au protestat anexarea, scrie: „Actul **luării Basarabiei** (*passim subl. n.*), atât de neaşteptat de români de la o putere protectoare a lor, a răcit inimile către Rusia şi treptat a prefăcut simpatiile coreligionare şi tradiţionale în antipatii naţionale şi politice către dânsa. Dacă Rusia nu ar fi

smuls Basarabia de la corpul românesc, prin care totu-o-dată a aprobat şi răpirea Bucovinei de către Austria cu 35 ani înainte, ea ar fi avut netăgăduite drepturi la o perpetuă recunoştinţă din partea românilor..."[270].

În nota cu semnul (*) Melchisedec scrie că „la greci călugării se numesc „agioi", pe când „la români", cel puţin în Moldova –, preoţii se numesc: sfinţi şi sfinţia ta..."[271].

Fraza „la români, cel puţin din Moldova" demonstrează convingerea lui Melchisedec că Moldova nu era populată de etnici moldoveni, ci de etnici români, altfel spus, pentru episcopul Melchisedec, moldovenii sub aspect geografic erau moldoveni, pe când sub aspect etnic **erau români**.

Melchisedec, oprindu-se asupra unor dispoziţii împărăteşti (1824) de pe timpul domnului Sturza, vorbeşte despre moldovence ca fiind „femei române" La fel proprietatea statului Moldovei şi a cetăţenilor ei, precum şi naţionalitatea acestor cetăţeni, sunt „proprietate şi naţionalitate română" Reproducem un pasaj din Firmanul publicat în „Arhiva română" şi citat de Melchisedec: „Tot în acest an (1824 – *n.n.*) Domnul ţerei Sandul Sturza prin cartea sa pune în vedere Episcopului de Huşi Meletie că dupre înaltele porunci împărătesci este opritu streinilor a se căsători cu fete de ale pământenilor, pe temeiu, că aceia cându aru voi să se ducă din ţeră nu potu lua cu sine femeile române şi averea loru de zestre. Se poruncesce a se priveghea prin Protopopi păzirea acestei legiuiri..."[272]. Şi Melchisedec apreciază în continuare această dispoziţie astfel: „Forte înţeleaptă dispoşiţiune, care a fost o puternică îngrădire a naţionalităţii şi a proprietăţii române"[273]. De aici mai conchidem că până şi turcii se îngrijeau de puritatea naţiunii române.

Mai completăm acest paragraf cu faptul că moldoveanul Mihail Ştefănescu din dreapta Prutului considera Mănăstirea Căpriana din stânga Prutului, adică din Basarabia, că ar fi „mănăstire română" El spune că „Varlaam (episcop al Huşilor între 1690 şi 1709 – *n.n.*) a asistat împreună cu Mitropolitul Sava, cu Misail Episcopul de Roman şi cu Lavrentie al Rădăuţilor la adunarea ţărei, convocată de domnul Antioh Cantemir, la care s-a hotărât a se închina **Monastirea română Căpriana din Basarabia** (*subl. n.*) Monastirei bulgare Zografului de la Muntele Atos"[274].

În aşa fel, biserica Moldovei a pus umărul la protejarea românismului, a lucrat la trezirea sentimentului naţional al românilor moldoveni, a contribuit substanţial la înlocuirea în biserică şi societate a limbii slavone cu cea română, la procesul de formare a limbii literare române, la scrierea, traducerea şi editarea literaturii în limba română, la dezvoltarea culturii româneşti, la Unirea Principatelor Române – Muntenia şi Moldova, la obţinerea independenţei României.

* * *

Aşadar:

• Locuitorii Moldovei şi Munteniei, cel puţin până la 1274, au trăit într-o singură unitate teritorial-naţională cu numele de Valahia. Considerându-se şi numindu-se români, ei erau numiţi de străini „valahi", iar ţara lor – Valahia. La 1274 şi teritoriul acelei Valahii, neavând nucleul geografic şi naţional, rol pe care îl juca mai înainte Ardealul, s-a divizat în două părţi.

• Moldovenii s-au considerat de aceeaşi origine etnică cu muntenii şi transilvănenii, anume de origine **romană**, mai corect **daco-romană**, se considerau şi se numeau **români** şi foloseau frecvent terminologia **românească**.

• Moldovenii sunt parte a naţiunii române, Moldova este românească şi este parte componentă a României. Biserica, cultura, istoria, proprietatea moldovenilor sunt părţi componente ale bisericii, culturii, istoriei, proprietăţii tuturor românilor. Naţionalitatea şi limba vorbită de moldoveni sunt cele româneşti.

• Termenul „moldovean – moldoveni" a apărut o dată cu descălecatul lui Dragoş (1359) şi nu are semnificaţie etnică, ci una geografică, localizatoare a etnonimului „român – români" Titulatura domnitorilor moldoveni de pe documentele de stat, de familie, aplicate pe sigilii, tipsii, pietre de mormânt; domnia succesivă a moldovenilor în Muntenia şi a muntenilor în Moldova, extinderea domniei suveranului unui principat asupra celuilalt sau intenţia de a uni principatele sub un singur domnitor; solidaritatea naţională între moldoveni, munteni şi ardeleni la nivel de alianţe politice şi militare de acoperire sau protectorat politic, declaraţiile celor mai mari personalităţi ale Moldovei din viaţa laică sau clericală privind apartenenţa lor şi a moldovenilor la poporul român etc. sunt semne ale conştientizării comunităţii religioase, lingvistice şi de neam, de

tradiţii, obiceiuri şi trăsături psihice ale moldovenilor, muntenilor şi ardelenilor. Această conştiinţă îi îndeamnă permanent pe românii moldoveni să ridice problema unificării politice şi administrative a teritoriilor româneşti.

• Unitatea spirituală şi naţională a românilor, continuitatea lor pe întreg teritoriul vechii Dacii, inclusiv pe acela al Moldovei şi al Transnistriei, n-au fost întrerupte niciodată. Acest teritoriu este teritoriul naţional al românilor.

• Conştiinţa naţională românească nu le-a fost impusă moldovenilor din afară. Ea este de natură autohtonă. Ea vine din convingerea domnitorilor, preoţilor, cărturarilor, oamenilor simpli. Prima atestare în scris a termenului „român" cu semnificaţie etnică o găsim în Moldova, în Cancelaria lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, la 13 martie 1489. O dată cu înlăturarea limbii slavone din biserică şi administraţie şi înlocuirea ei cu limba română, cu revenirea scrisului la limba localnicilor – limba română –, cu creşterea numărului tiparniţelor şi a numărului de cărţi scrise, în Moldova creşte şi numărul menţiunilor în scris ale termenului „român – români" pentru moldoveni. Acest fenomen se evidenţiază mai ales în opera cronicarilor moldoveni.

• Cărturarii Gr. Ureche (prima jum. a sec. al XVII-lea), Miron Costin (a doua jum. a sec. al XVII-lea), D. Cantemir (prima jum. a sec. al XVIII-lea) au argumentat ştiinţific că moldovenii sunt aceiaşi români ca şi muntenii şi transilvănenii şi „de la Râm se trag"

• Turcii încă în epoca medievală erau conştienţi de comunitatea etnică şi lingvistică a moldovenilor şi munteniior.

• Românismul a fost viu în Moldova în secolele XV-XIX fără întrerupere. Domnitorii, preoţimea şi cărturarii Moldovei, prin acţiunile lor concrete, prin operele scrise l-au susţinut, l-au dezvoltat, l-au propagat în toate domeniile vieţii publice, dar mai ales în cele din administraţie, viaţa bisericească şi, deşi cu greu, în diplomaţie. Cele mai luminate minţi ale neamului românesc din sec. XV-XIX, originare din Moldova: Ştefan cel Mare şi Sfânt, Petru Rareş, Ioan-Vodă cel Cumplit, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Varlaam, Petru Movilă, Dosoftei, Nicolae Milescu Spătarul, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Veniamin Costache, fraţii Neofit şi Filaret Scriban, Melchisedec şi mulţi alţii au demonstrat prin faptă, prin opera scrisă că ei, fiind moldoveni sub aspect geografic, localizator, se consideră români şi recunosc pe teritoriul vechii Dacii, inclusiv pe al Moldovei

şi al Transnistriei, un singur popor, poporul care păstrează numele Romei, poporul român. În aşa mod Moldova secolelor XV-XIX, prin domnitorii ei şi cancelariile acestora, prin Biserica ei, în primul rând prin mitropoliţii şi episcopii ei, prin instituţiile publice etc., apare ca un leagăn, ca o cetate, ca un centru spiritual şi militar, ca un protector al românismului, apare ca *o Sarmizegetusă a tuturor românilor.*

• Ideea unităţii politice a tuturor românilor a existat şi a fost înaintată fără întrerupere pe parcursul celor 5 secole examinate. Mai rar a fost abordată ideea unirii administrative a Ţărilor Române. Realizarea până la 1859 a unirii politice, dar şi administrative a moldovenilor şi muntenilor a fost zădărnicită atât de aristocraţia munteană şi moldoveană, de lipsa unui centru geografic de unificare, de orientările economice şi politice diferite ale Moldovei (cea polonă) şi ale Munteniei (cea ungară), cât şi de interesul străin în dezbinarea teritoriilor naţionale ale românilor. Prima unire politică a românilor a avut loc în anul 1600, dar românii adesea erau uniţi prin a fi conduşi de o singură voinţă a „unor chipuri domneşti înrudite"

• Ideea unirii Moldovei şi Munteniei sub un singur domnitor vine din adâncul vremurilor. În 1859 românii moldoveni şi cei munteni se unesc într-un singur stat cu numele România, alegându-l simultan pe Alexandru Ioan Cuza domn al Principatelor Unite.

NOTE

Eugen Stănescu, *Semnificaţii istorice ale numelui poporului şi ţării noastre*, în „Magazin istoric", nr. 10, 1969, p. 38.
Ibidem, p. 39.
Ibidem, p. 38.
Ibidem, p. 39.
Ibidem.
Dicţionar Enciclopedic Român (D. E. R.), vol. IV, Bucureşti, 1966.
Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. a II-a, Chişinău, Ed. Literatura artistică, 1988, p. 133-135.
Ibidem, p. 61.
Istoria românilor în date, Chişinău, 1992, p. 108.
[10] Gr. Ureche, *Op. cit*, p. 138-139.
Şt. Ştefănescu, *Conştiinţa de neam în cultura română premodernă*, în culegerea Naţiunea Română, Bucureşti, 1984, p. 285, cu referire la Enache Puiu, *Viaţa şi opera lui Miron Costin*, Bucureşti, 1975, p. 297.
Ibidem.

A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 9.
A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1993, p. 208.
Ibidem, p. 208; vezi şi Dosoftei, *Opere poetice*, Chişinău, 1989, p. 219.
Miron Costin, *Opere alese*, Chişinău, 1957.
Ibidem, p. 27.
[18] Ibidem, p. 43.
Ibidem, p. 43 – 44.
[20] Ibidem, p. 50 – 51.
Ibidem, p. 57 – 58.
Ibidem, p. 59.
Ibidem, p. 63.
Ibidem, p. 72.
Ibidem, p. 159.
Ibidem.
Ibidem, p. 257.
A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 220.
[29] Nicolae Costin, *Scrieri*, vol. I, Chişinău, 1990, p. 78 – 79.
D. Cantemir, *Historia Moldo-Vlachica*, în *Opere complete*, IX, tomul I, Bucureşti, 1983, p. 143.
Ibidem, p. 147.
Ibidem, p. 166 – 167.
Ibidem, p. 177.
Ibidem, p. 175.
Ibidem, p. 191.
Ibidem, p. 217, 219.
Ibidem, p. 221, cu referire la Dio Cassius, *Viaţa lui Traian*, Cartea a 68-a, LXVIII, 10, 1.
[38] Ibidem, p. 223.
[39] Ibidem, p. 225.
[40] Ibidem, p. 227, 175, cu referire la Leunclavius, *Pandecte*, Paris, 1650, p. 429, col. 1 A – B.
Ibidem, p. 331, 333, cu referire la Caspar Peucer, *Chronicon Carionis*, ed. Frankfurt, 1624, II, 709; vezi şi Leunclavius, *Pandecte*, Paris, 1650, p. 420, 2 B – C (vezi şi § 2 al cap. II al lucrării de faţă).
Ibidem, p. 231.
Ibidem, p. 231 – 349.
Ibidem, p. 313, 315.
Ibidem, p. 321.
[46] Ibidem, p. 323.
Ibidem, cu referire la Antonius Bonfinius, *Annales Polonorum*, Decada I, Cartea a 9-a, p. 962 E, 992 A, 992 B, vezi şi nota 471 din D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 323.
[48] Ibidem.

[49] Ibidem, p. 227, nota 246.
[50] Ibidem, p, 227; vezi şi nota 246, cu referire la Dlugosz, *Annali*, 5to, 1711, vol. II, cartea a XI-a, col. 140 D, la anul 1433.
Ibidem, p. 343, cu referire la Dlugosz, *Annali*, 5to ,1711, tom. I, ediţia veche, cartea a III-a, p. 245.
Ibidem, p. 343.
Ibidem, p. 347, cu referire la Nicetas Choniates, *Historia*, ed. C. An, Fabrotus, Paris, 1647.
Ibidem, p. 357, cu referire la Nicetas Choniates, *Isaac Anghelos*, I, 4, p. 236 – 237.
[55] Ibidem, p. 359.
[56] Ibidem.
Ibidem, cu referire la Choniates, *Isaac Anghelos*, I, 5-6, p. 238 – 240.
[58] Ibidem, p. 381 – 399.
[59] Ibidem, p. 409 – 411.
[60] Ibidem, p. 411.
Ibidem, p. 415.
Ibidem, p. 417-421.
Ibidem, p. 415.
[64] N. Iorga, *Unirea românească*, Bucureşti, 1934, p. 5, citat de I. Toderaşcu în studiul *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, p. 12.
D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 421.
Ibidem, p. 427.
A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 232.
[68] D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, în *Operele Principelui Dimitrie Cantemir, publicate de Academia Română*, vol. VIII, Bucureşti, 1901, p. 13.
[69] Ibidem, p. 13, 14.
[70] Ibidem, p. 24.
Ibidem, p. 15.
Ibidem, p. 25.
Ibidem, p. 57.
[74] Ibidem, p. 85.
[75] Ibidem, p. 104 – 108
Ibidem, p. 109 – 168.
Ibidem, p. 104.
[78] Ibidem, p. 180.
[79] Ibidem, p. 297-310.
[80] Ibidem, p. 303.
Ibidem, p. 304.
Ibidem, p. 395 – 435.
Ibidem, p. 461 – 467.
Ibidem, p. 463.

Ibidem, p. 467.
Ibidem, p. 15.
[87] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 232.
[88] D. Cantemir, *Hronicul...*, în volumul citat, p. 467.
Ibidem, p. 57.
Ibidem, p. 297.
Ibidem, p. 304.
Ibidem, p. 50, 169, 484.
Ibidem, p. 105.
Ibidem, p. 104.
A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 235.
Petre P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*. Ed. a II-a, Bucureşti 1994, p. 105.
România. Documente străine despre români. Ed. a II-a, Bucureşti, Direcţia generală a Arhivelor din România, 1992, p. 57, citat de Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Chişinău, 1992, p. 151; vezi şi Constantin Rezachevici, *Aceiaşi domnitori în Moldova şi Ţara Românească*, în „Magazin istoric", nr. 4, 1979, p. 11; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 348 – 349.
[98] N. Iorga, *Note despre Unirea românească*, în „Revista istorică", Bucureşti 1920, p. 8.
[99] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de I. Bogda. Ediţia revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 28; citat de Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, p. 168.
[100] C. Rezachevici, *Aceiaşi domnitori în Moldova şi Ţara Românească*, în „Magazin istoric", nr. 4, 1979, p. 11.
[1] Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, p. 173, cu referire la Ilie Corus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, p. 172-177.
[102] Ion Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 174, cu referire la Şt. Andriescu, *Restitutio Daciae*, Bucureşti, 1980, p. 140 – 141.
[103] Ibidem.
[104] Ibidem.
[105] Ibidem, p. 175, cu referire la Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Bucureşti, II, 1891, p. 360-361; Şt. Andriescu, *Restitutio Daciae*, p. 360 – 361.
[106] C. Rezachevici, *Op. cit.*, p. 11.
[107] Ibidem, p. 12.
[108] Ion Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 176.
[109] Ion Conţescu, *De ce moldovenii sunt români*, în revista „Limba Română", Chişinău, nr. 2, 1991, p. 13 – 14.
[110] Ibidem, p. 17.

[111] Ibidem.
[112] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, Ed. a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 42.
[113] Gh. Bobână, *Petru Movilă. Portretul unui destin*, Chişinău, 1996, p. 12; cu referire la Şt. Andriescu, *Ţările Române şi „cruciada" din anii 1645-1647*, în Şt. Andriescu, *Restitutio Daciae, II. Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, în răstimpul 1601-1659*, Bucureşti, 1989, p. 21.
[114] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 202; cu referire la S. Okolski, *Orbis Polonus*, II, Cracoviae, 1641, p. 226 – 232.
[115] C. Rezachevici, *Op. cit.*, p. 11.
[116] Nicolae Dabija, *Există o istorie a Moldovei*?, în săptămânalul „Literatura şi arta", 25 aprilie 1996.
[117] Ibidem.
[118] Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chişinău, 1991, p. 230 – 231.
[119] Ibidem, p. 356 – 357.
[120] Bogdan Petriceicu-Haşdeu, *Desţărarea lui Petru-Vodă Rareş*, în *Scrieri alese*, vol. II, Chişinău, 1988, p. 208 – 210.
[121] Horia Lovinescu, *De ce am scris drama Petru Rareş"*, în „Magazin istoric", nr. 2, mai 1967.
[122] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*,. Ediţia a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 190.
[123] Ibidem, p. 203.
[124] B. P. Hasdeu, *Scrieri alese*, vol. II, Chişinău, 1988, p. 67.
[5] Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chişinău, 1991, p. 365-366.
[126] Ibidem, p. 365.
[127] Ibidem, p. 368 – 369.
[128] A. Sarcedoţeanu, *Consideraţii asupra istoriei românilor în Evul Mediu*, Bucureşti, 1936, p. 31.
[129] A. Armbruster, *Op.cit.*, p. 107.
[130] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 108; cu referire la A. Armbruster, *Jacobus Heraclides Despota und der Romanitäts-und Einheitsgedanke der Rumänen*, în „Revue Roumaine d'Histoire", X, 1971, 2, p. 257 – 265.
[131] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*. Ediţia a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 216, cu referire la Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II / I, p. 416.
[132] N. Iorga, *Dovezi despre conştiinţa originii românilor*, în Analele Academici Române, Memoriile Secţiunii Istorice, secţia III, vol. XVII, 1936, p. 257.
[133] *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 125.
[134] A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 159.
[135] Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chişinău, 1991, p. 324.

[136] Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, în *Opere alese*, Chişinău, 1957, p. 152, 159, 160.
[137] C. Rezachevici, *Op. cit.*, p. 13.
[138] Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, p. 186, cu referire la A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1938, p. 37 – 39.
[139] I. Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 186.
[140] Ibidem, p. 186, cu referire la N. Stoicescu, *Matei Basarab*, Bucureşti, 1982, p. 102 şi C. Velichi, *Vasile Lupu ca domn al Moldovei şi al Ţării Româneşti*, în „Revista istorică", Bucureşti, 1936, 4-6, p. 103; N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, Bucureşti, IV, 1902, p. CXC VIII.
[141] Şt. Ştefănescu, *Conştiinţa de neam în cultura română premodernă*, în volumul *Naţiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Bucureşti, 1984, p. 279, cu referire la *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan. Ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 13.
[142] Ion Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 188, cu referire la Ilie Cortus, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele polone. Secolul al XII-lea*, Bucureşti, 1983, p. 186.
[143] Ibidem, p. 222.
[144] Ioan Neculce, *O samă de cuvinte*, în *Opere*, Bucureşti, 1982, p. 178.
[145] Varlaam, *Opere*, Chişinău, 1991, p. 18; 20.
[146] Ibidem, p. 540.
[147] Ibidem, p. 539.
[148] Ion Neculce, *Opere*, Bucureşti, 1982, p. 282.
[149] Andrei Pippide, *Politică şi istorie în proclamaţia lui Dimitrie Cantemir din 1711*, în „Studii. Revistă de istorie", Bucureşti, 1973, 5, p. 929-930.
[150] Ibidem.
[151] Ibidem, p. 930 şi nota 40.
[152] P. P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, ed. a II-a, Bucureşti, 1994, p. 107.
[153] Ion Neculce, *Opere*, Bucureşti, 1982, p. 435.
[154] N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, 1938, p. 411, citat de Ion Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 193.
[155] Ion Neculce, *Op. cit.*, p. 436.
[156] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte*, Bucureşti 1959, p. 164.
[157] N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, 1938, p. 411.
[158] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*. Ediţia a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 336.
[159] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri alese*, vol. II, Chişinău, 1988, p. 65.
[160] Ibidem, p. 66.
[161] Ibidem.

[162] Ibidem.
[163] Ibidem.
[164] Petre P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, ed. a II-a, Bucureşti, 1994, p. 99.
[165] Ibidem, p. 100.
[166] Ibidem, p. 102 – 103.
[167] Ibidem, p. 103 – 104.
[168] Ibidem, p. 104 – 105.
[169] Ion Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 188.
[170] Iftene Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, Editura Demiurg, 1995, p. 173, cu referire la Comitetul moldovenesc de la Cernăuţi, în D. Berindei, *L'an 1848 dans les Pays Roumains*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 82.
[171] N. Iorga, *Ceva despre Ardealul românesc*, Bucureşti, 1907, p. 3, citat de Ion Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 12.
[172] N. Iorga, *Unirea românească*, Bucureşti, 1934, p. 5, citat de I. Toderaşcu, *Op. cit.*, p. 12.
[173] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, Bucureşti, 1987, p. 366 – 367.
[174] Ibidem, p. 370.
[175] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chişinău, 1993, p. 403.
[176] Ibidem, p. 348.
[177] Ibidem, p. 348 – 349.
[178] Ibidem, p. 350.
[179] Ibidem, p. 391.
[180] Ibidem, p. 402 – 404; vezi şi Revista „Flux", Chişinău, 28 februarie 1997, p. 14.
[181] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, Bucureşti, 1987, p. 429, cu referire la volumul Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Iisus Hristos. Viaţa noastră*, Sibiu, 1973, p. 11 – 14.
[182] Ibidem, cu referire la revista „Biserica Ortodoxă Română"
[183] Varlaam, *Opere*, Chişinău, 1991, p. 20.
[184] Ibidem, p. 22.
[185] Vasile Netea, *Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român*, Bucureşti, 1980, p. 63, citat de Damian Hurezeanu, *Formarea naţiunii române*, în volumul Institutului de istorie „Nicolae Iorga" *Naţiunea română*, Bucureşti, 1984, p. 121.
[186] N. Crartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, 1980, p. 197, citat de Damian Hurezeanu, *Op. cit.*, p. 43.
[187] Petru Movilă, *Despre taina cununiei*. Cuvânt înainte, notă asupra ediţiei şi postfaţă de Vasile Malanciuchi, Chişinău, Ştiinţa, 1996.
[188] Revista „Flux", Chişinău, din 6 decembrie, 1996, p. 14.

[189] Gh. Bobână, *Petru Movilă. Profilul unui destin*, Chişinău, Ştiinţa, 1996, p. 13, cu referire la O. Bilodid, V. Harlamov, *Descoperirea de sub fundaţia Catedralei Uspenia din Kiev*, în *Mitropolitul Petru Movilă, la 340 de ani de la moartea sa. 1647-1987*, Sibiu, 1988, p. 21.

[190] Ibidem, p. 77, cu referire la Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов, vol. I, Kiev, 1897, p. 434.

[191] Ibidem, cu referire la Любомудрейшего кир Агапита... Главизны поучительны, Kiev, 1628, p. 3.

[192] Varlaam, *Opere*, Chişinău, Editura Hyperion, 1991, p. 532.

[193] Petru Movilă, *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe*, Chişinău, Ştiinţa, 1996, p. 182.

[194] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chişinău, 1993, p. 208.

[195] Ioan Neculce, *Opere*, Bucureşti, 1982, p. 313.

[196] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 211 – 212.

[197] Dosoftei, *Dumnezăiască Liturghie*, Iaşi, 1980, p. 5.

[198] Dosoftei, *Opere poetice*, Chişinău, 1989, p. 6.

[199] Ibidem, p. 229.

[200] H. M. Спафарий, Описание Китайского государства с прочими его городами и провинциями, Казань, 1910, p. XIV.

[201] Ibidem, p. 222.

[202] A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ed. a II-a, Bucureşti 1993, p. 207, nota 122, cu referire la C. C. Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul. Contribuţiuni la opera sa literară*, în „Analele Academiei Române", Mem. secţ. ist. Seria III, tom VII, 1927, p. 253; P. V. Haneş, *Un tricentenar Milescu: Cartea cu multe întrebări (1661 – 1961)* în „Glasul Bisericii", 1962, 1 – 2, p. 74 – 96; V. Gândea, *Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în „Limbă şi literatură", VII, 1963, p. 29 – 79.

[203] Ioan Neculce, *Opere*, Bucureşti, 1982, p. 189.

[204] Nicolae Milescu Spătarul, *Op. cit.*, Predoslovie, p. I.

[205] Ibidem.

[206] Ibidem, p. II.

[207] Ibidem, p. III.

[208] Ibidem, p. VI. „Спафарій отправился въ Померанію, именно въ Штеттинъ, где жил въ то время его прежній Господарь и покровитель Георгій Стефанъ. Встрече **этихъ румынъ** изгнанниковъ, после долгой разлуки увидевшихся на чужбине, была очень радостна. **Румынская речь**, воспоминанія о прежнихъ дняхъ..." (*subl. n.*)"

[209] Ibidem, p. VII. „По мнению большинства биографовъ Спафарія, онъ очень скоро, въ 1669 г. или самое позднее въ 1670 году, навсегда

покинулъ румынскія господарства и прибылъ въ Константинополъ. Въ это время въ Москве произошли крупныя перемены въ дипломатическихъ сферахъ. Место Ордина Нащокина на поприще политики занялъ боярынъ Матвеевъ, при которомъ снова сживались сношения Москвы с **румынскими государствами...**" (*subl. n.*)"

[210] Ibidem, p. XI.

[211] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chişinău, 1993, p. 239.

[212] *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 136.

[213] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 239.

[214] *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 136.

[215] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 239.

[216] Ibidem.

[217] Ibidem.

[218] *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 137.

[219] Petre Haneş, *Scriitori basarabeni*, ed. a II-a, Bucureşti, 1936, p. 94.

[220] Ibidem, p. 94.

[221] L. Kasso, *Dreptul bizantin în Basarabia*, Chişinău, 1923, p. 12.
A. Stadniţki, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, Chişinău, p. 287.

[223] Şt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, 1992, p. 33.

[224] Petre Haneş, *Op. cit.*, p. 108.

[225] Ibidem.

[226] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 35, cu referire la A. Stadniţki, *Op. cit.*, p. 250.

[227] Ibidem, p. 35, cu referire la Arhiva Consistorului din Chişinău, Dosarul nr. 2. 224, f. 26 – 32.

[228] Ibidem, p, 38, cu referire la I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 119 – 122.

[229] Ibidem, p. 41.

[230] Ibidem, p. 42.

[231] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Chişinău, p. 338, 340.
Арсений, *Иследованія и монографіи по исторіи молдавской церкви*, Sanct-Petersburg, 1904, p. 357.

[233] Ibidem, p.360 („Первымъ деломъ Вениамина по назначеніи его Молдавскимъ митрополитомъ, была забота о просвещеніи клера и народа черезъ учрежденіе **румынскихъ школъ**. До него въ Молдавіи были только греческія школы, которыя совершенно заглушали въ детяхъ національность. **Румынскій языкъ**, оставленный какъ-бы по происходительности при богослуженіи, считался языкомъ некультурнымъ, пригоднымъ только для невежественыхь крестьянъ; въ боярскихъ же домахъ и салонахъ говорили исключительно по-французски и гречески... Въ первомъ

же собраніи представителей страны, митрополит Веніаминъ, какъ председатель его, предлагаетъ войти съ представленіемъ къ господарю объ учрежденіи **румынскихъ школъ**. Его внушительный голосъ не пропал даромъ: господарь Константинъ Мурузи издалъ следующій хрисовулъ, отъ 24 мая 1803 года: 1) 2) Наряду съ молдаво-еллинскою школою въ Яссахъ, учреждаются, на первыхъ порахъ, шесть румынскихъ школъ въ уездныхъ городахъ – Фокшанахъ, Галацахъ, Бырладе, Кишиневе, Романе и Хушахъ").

[234] Ibidem, p. 362.

[235] Ibidem, p. 365. („Съ самыхъ древнихъ временъ, насколько мы знаемъ это изъ исторіи, единственная надежда – Государь Россіи. Последніе вступленіе русскихъ войскъ въ Господарства, которыя постоянно страдали отъ тиранического управления, казалось, избавило отъ дальнейшихъ бедъ народъ, единоверный съ россіянами; румынскій народъ покорился его Императорскому Величеству").

[136] Ibidem, p. 371.

[137] Ibidem, p. 374.

[138] Ibidem.

[139] Ibidem, p. 375.

[240] Ibidem.

[241] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Bucureşti, p. 320-321, cu referire la Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costache*, Neamţ, 1946, p. 185-188.

[242] Arsenii, *Op. cit.*, p. 385-386 („...победивъ и уничтоживъ ихъ (pe daci – *n.n.*) при римскомъ императоре Траяне, римляне разделили землю даковъ между нашими предками, пришедшими изъ Италіи, какъ разделена земля Палестинская между израильтянами, по уничтоженіи хананеевъ. Мы же, называющиеся румынами, так какъ происходимъ отъ техъ римлянъ, имели как чистый языкъ римлянъ, такъ и письменность, т.е. слова языка ихъ").

[243] Ibidem, p. 387, cu referire la Vizanti, *Veniamin Costache, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*, 1881, p. 80 – 82.

[244] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Bucureşti, p. 319.

[245] Culegerea „Gândirea social-politică despre unire (1859)", Bucureşti, 1966, p. 95, cu referire la *Acte şi documente*, vol. III, p. 1 – 7.

[246] Ibidem.

[247] Ibidem, p. 96.

[248] Arsenii, *Op. cit.* p. 418. „Это великое событіе, spune Arseni, въ исторической жизни Румыніи и во второй половине XIX века составляло давнишнюю мечту **румынъ** (*subl. n.*) еще со времени основанія этихъ княжествъ господарями Раду Негру и Драгошемъ"

[249] Ibidem, p. 419.
[250] *Mărturii despre Unire*, Bucureşti, 1959, p. 492 – 496, cu referire la „Steaua Dunării", anul IV, 1859, nr. 23, p. 87.
[251] Arsenii, *Op. cit.*, p. 420.
[252] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Chişinău, 1993, p. 357-360.
[253] Arsenie, *Op. cit.*, p. 463.
[254] Ibidem, p. 464.
[255] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Bucureşti, 1987, p. 344-345, cu referire la Predica „Jertfă pentru Unirea Principatelor", în volumul *Acte şi documente relative la Istoria renaşterii României*, sub redacţia lui D. A. Sturza, vol, III, Bucureşti, 1889, p. 624.
[256] Melchisedec, *Viaţa şi scrierile lui Grigore Ţamblac*, citit în şedinţele Academiei Române la 27 ianuarie, 3, 10 şi 17 februarie 1883, în Extras din Analele Academiei Române, seria II, tom VI, secţ. II, Memorii şi notiţe, Bucureşti, 1884, p. 1.
[257] Ibidem, p. 67.
[258] Melchisedec, *Schiţe din viaţa Mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret al II-lea, 1792, şi altor persoane bisericeşti cu care el a fost în relaţiuni de aproape*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom VIII, secţia II, Memorii şi notiţe, precum şi în *Extras din Analele menţionate*, Bucureşti, 1887, p. 3.
[259] Melchisedec, *Biserica Ortodoxă în lupta cu protestantismulu în specialu cu calvinismulu în veacul XVII-lea şi cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*, în „Extras din Analele Academici Române, seria II, tom XII, Memoriile secţiunii istorice", Bucureşti, tipografia Carol Göbl, 1890, p. 58.
[260] Ibidem, p, 60.
[261] Ibidem, p. 61.
[262] Ibidem, p. 66 – 67.
[263] Ibidem, p. 69.
[264] Melchisedec, *Apendice la Hronica Huşilor*, în volumul *Chronica Huşilor*, Bucureşti, 1869, p. 61, 68, 69.
[265] Arsenii, *Op. cit.*, p. 551.
[266] Melchisedec, *Chronica Huşilor şi a Episcopiei cu asemenea nume*, Bucureşti, 1869, p. V – VIII.
[267] Ibidem, p. 188 – 189.
[268] Ibidem, p. 366 – 367.
[269] Ibidem.
[270] Ibidem, p. 396 – 397.
[271] Ibidem, p. 403.
[272] Ibidem, p. 423, cu referire la Arhiva română, tom. II, f. 377 – 385.
[273] Ibidem.
[274] Ibidem, p. 157, cu referire la Uricariul, part. 3, f. 270 – 274.

CAPITOLUL IV

ROMÂNI MOLDOVENI – FĂURITORI ACTIVI AI UNIRII MOLDOVEI CU MUNTENIA (1859) ŞI CREATORI AI STATULUI ROMÂN MODERN

Încă în 1848, anume românii moldoveni primii au abordat problema Unirii Moldovei cu Muntenia. Şi tot ei au jucat rolul de primă vioară în organizarea şi desfăşurarea Unirii în 1859. Românii moldoveni Alexandru Cuza, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Alecsandri, Vasile Mălinescu, Anastase Panu, Constantin Hurmuzaki, Dimitrie A. Sturdza şi mulţi, mulţi alţi români, originari din Moldova, sunt făuritori ai acestei Uniri.

Dacă există unii pretinşi savanţi, aserviţi Moscovei, care vor să-i blameze pe români pentru actul de unificare politică de la 1859, ei ar trebui, în primul rând, să-i condamne pe românii moldoveni, inclusiv pe cei din Basarabia şi Bucovina.

În opinia lui Iftene Pop, „revoluţia din 1848 a fost începută de moldoveni, şi nu de munteni sau ardeleni"[1]. De asemenea, revendicările moldovenilor de la 1848 includ şi ideea „realizării Unirii Moldovei cu Muntenia"[2], iar moldovenii „Alexandru Ioan Cuza, Kogălniceanu, Alecsandri au pus bazele României moderne"[3].

Nu întâmplător, istoricul român dr. D. Vitcu numeşte Iaşii „leagăn al Unirii Principatelor"[4]. El are perfectă dreptate când spune că „fără a subestima lăudabilele eforturi ale patrioţilor munteni, graţie cărora au apărut câteva gazete servind prin materialele publicate cauza Unirii, **adevăratul centru al luptei şi propagandei unioniste a fost**, fără putinţă de tăgadă, **capitala Moldovei** (*subl. n.*). La Iaşi, mişcarea unionistă, înregistrând tot ce avea mai de preţ spiritualitatea moldavă reprezentată de Kogălniceanu, Alecsandri, Negri, C. Hurmuzaki, D. Ralet, V. Mălinescu ş. a., se dezvoltă pe coordonate bine cunoscute, sub îndrumarea aceluiaşi distins patriot care exprimase şi la 1848 prin condeiul său *Dorinţele partidei naţionale*"[5] (e vorba de M. Kogălniceanu – *n.n.*).

Înainte de a purcede la o trecere în revistă a acţiunilor întreprinse de românii moldoveni în perioada de mari frământări, de pregătire şi de desfăşurare a actului Unirii de la 1859, ne vom focaliza atenţia asupra românismului câtorva personalităţi marcante din Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea, unele dintre ele fiind basarabene sau bucovinene, care au constituit creierul Unirii Principatelor.

§ 1. CREIERUL UNIRII DE LA 1859

Costache Negri (1812-1876), om politic, român moldovean, născut la Iaşi, coleg cu Vasile Alecsandri, Alexandru Cuza şi Mihail Kogălniceanu, unul dintre conducătorii luptei pentru Unirea Moldovei cu Ţara Românească, a fost ales în 1857 în Divanul ad-hoc (Parlament) al Moldovei, vicepreşedinte al acestuia. În timpul domniei lui Cuza a îndeplinit numeroase misiuni diplomatice cu scopul consolidării actului Unirii Principatelor pe plan extern. A fost pârcălab la Galaţi, ministru.

Din toastul exprimat de către Costache Negri la Paris în ziua de 27 decembrie 1848, în mijlocul românilor emigraţi şi al studenţilor, reproducem unele pasaje care certifică adevărul că moldoveanul, după locul de naştere, Negri se considera român şi că el chema încă la 1848 la Unirea Moldovei cu Valahia. El spunea, printre altele: „Depărtaţi de dornicul sân al maicei Patrii, **fraţilor români** (*subl. n.*), dulce ne e astăzi a înnoi nepieritoarea amintire a Marelui Ştefan. Trăiască Moldova! Trăiască Valahia! Dar învredniceasc㠖ne Dumnezeu să putem striga într-o zi: Trăiască România unită! În visurile mele, înflorit se arată viitorul României. Suntem milioane de români răzleţiţi! Ce ne lipseşte ca să ajungem un neam tare? Unirea. Numai Unirea!... Să trăiască Unirea Românilor..."[6].

Mihail Kogălniceanu (1817-1891), fiu de basarabeni de pe Kogâlnic, dar născut la Iaşi[7], om politic, democrat, istoric, scriitor, ziarist şi orator român. Şi-a făcut studiile în Franţa şi Germania (Berlin). A fost profesor de istorie naţională la Academia Mihăileană şi membru al Academiei Române, prim-ministru în Moldova (1860-1861), apoi prim-ministru al României (1863-1865).

Rugându-se lui Dumnezeu „**să ne păstreze români** (*subl. n.*)" în aprilie 1840, în *Introducţie*, publicată în „Arhiva românească"[8], Mihail Kogălniceanu propune să se publice o colecţie a tuturor cronicarilor Valahiei şi Moldovei, „spre a le păstra românilor". Avem, deci, o recunoaştere directă de către Kogălniceanu a apartenenţei sale la naţionalitatea română.

În „Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie naţională în Academia Mihăileană", rostit la 24 noiembrie 1843, M. Kogălniceanu spune, printre altele: „Departe de a fi părtinitorul unui simtiment de ură către celelalte părţi a neamului meu, eu privesc ca **Patria mea** (*passim subl. n.*), **toată acea întindere de loc unde se vorbeşte româneşte, şi ca istoria naţională, istoria Moldaviei întregi**, înainte de sfâşierea ei, a **Valahiei şi a fraţilor din Transilvania**. Această istorie este obiectivul cursului meu; întinzându-mă, ..., mai mult asupra întâmplărilor Moldaviei, nu voiu trece subt tăcere şi faptele vrednice de însămnat a **celorlalte părţi a Daciei, şi mai ales a românilor din Valahia, cu cari suntem fraţi şi de cruce, şi de sânge, şi de limbă, şi de legi**"[9].

Deja în august 1848, în „Dorinţele partidei naţionale din Moldova", M. Kogălniceanu propunea Unirea Moldovei cu Ţara Românească, „ o Unire care este dictată atât de vederat prin aceeaşi origine, limbă, obiceiuri şi interese" El spunea: „...Pe lângă toate aceste radicale instituţii, singurele cari ne pot regenera Patria, apoi partida naţională mai propune una, ca cunună tuturor, ca cheia boltei, fără care s-ar prăbuşi tot edificiul naţional; aceasta este **Unirea Moldovei cu Ţara Românească... o Unire dorită de veacuri de toţi românii cei mai însemnaţi ai amânduror Principatelor**, o Unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mână au vroit să o săvârşească Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, carele şi ajunsese a se intitula: Cu mila lui Dumnezeu, Domn al Ţării Româneşti, al Moldovei şi al Ardealului"[10].

Românismul, conştiinţa naţională românească ale moldoveanului M. Kogălniceanu se resimt în fiece frază ieşită de sub pana lui. Din programul ziarului lui M. Kogălniceanu „Steaua Dunării", care a văzut lumina tiparului la 1 octombrie 1855 (cenzura nu a îngăduit a se numi, potrivit dorinţei redactorului, – „Unirea"), reproducem câteva pasaje care-l caracterizează pe unul dintre cei mai străluciţi oameni politici ai Moldovei din sec. XIX: „Acest jurnal este „Steaua

Dunării Române"; prin urmare, politica sa nu poate să fie decât politica seculară a românilor, politică națională care – spre onoarea publiciștilor noștri – se urmează și se sprijină de întreaga presă românească,..., politică care se rezumă în aceste cuvinte: **autonomia Principatelor, Unirea Principatelor"**[11]. **„Unitatea Principatelor**, scrie Kogălniceanu, a fost **visul de aur, țelul isprăvilor a marilor bărbați ai României**, a lui Iancu Huniad ca și a lui Ștefan cel Mare, ca și a lui Mihai Viteazul, a lui Vasile Vodă, ca și a lui Matei Basarab. **Unirea Principatelor a fost țelul gândurilor și a celor mai străluciți dintre domnii fanarioți**; și cu toată apăsarea străină, totuși legislatorii noștri din 1830 au înscris în articolul 425 al Legii Fundamentale de atunce (*Regulamentul organic – n.n.*) aceste cuvinte repetate din secol în secol până astăzi de toate inimile române: „Art. 425. Începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii lăcuitorilor acestor două Principate, precum și trebuințele a ambelor părți, cuprind din însuși descălecarea lor **elementele nedespărțitei Uniri**, care s-a împiedicat și s-a întârziat din întâmplătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri a rodului ce s-ar naște din întrunirea acestor două țări sunt netăgăduite! etc. etc."[12]. „Unirea Principatelor, continuă eminentul bărbat al României, inclusiv al Moldovei, este dar dorința vie și logică a marii majorități a românilor"[13]. „Românii, declară Kogălniceanu, au dovedit că sunt demni de libertate"[14].

În articolul „Profesie de credință" Kogălniceanu declară: **„Sunt și voi fi toată viața mea pentru Unirea Principatelor Române** (*subl. n.*). Voturile din 5 și 24 ianuarie 1859, prin care am înălțat pe Alexandru Ioan I pe tronul Principatelor Unite, nefiind decât sublima expresie a eternei dorinți a românilor, voi susține cu orice preț tronul la a cărui fundare am participat și eu"[15].

M. Kogălniceanu nu numai că vroia Unirea Principatelor Române, ci era și un partizan hotărât al independenței românilor. „Dar, spune el, nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, nu vom fi puternici decât atunci când vom fi uniți"[16]. Ghidat de aceste convingeri, crezând în idealul Unirii, Kogălniceanu declară următoarele în Adunarea ad-hoc a Moldovei: **„Același popor omogen, identic ca nici unul altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de**

îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaşi viitor de asigurat şi, în sfârşit, aceeaşi misie de împlinit"[17]

Cine ar mai putea pune la îndoială, întrebăm noi, conştiinţa **românească** a acestui moldovean (moldovean sub aspect teritorial, regional, geografic), a acestui **român** moldovean cu numele de Mihail Kogălniceanu?

Pe bună dreptate, marele istoric român, tot de origine moldovenească, Nicolae Iorga, spune despre Mihail Kogălniceanu că este un „genial bărbat de stat" care „domină ca un uriaş istoria modernă a României"[18], că „ideile naţionale, pe care s-a întemeiat România, sunt ideile lui M. Kogălniceanu de la 1840 până la 1859"[19]

Vasile Alecsandri (1818, or. Bacău, Moldova din dreapta Prutului, – 1890), scriitor şi om politic român; studii filologice, medicale şi de drept la Paris; academician (1867), unul dintre fruntaşii revoluţiei de la 1848 şi ai luptei pentru Unirea Principatelor, sprijinitor al războiului pentru independenţa României, a îndeplinit numeroase misiuni diplomatice. Ministru de externe al Moldovei (1858-1859) şi cel dintâi ministru de externe al Principatelor Unite (1859-1860) şi al României la Paris (1885-1890).

În toată opera sa V. Alecsandri se pronunţă pentru etnonimul „român" şi glotonimul „limba română" Încă în 1849, cu zece ani înainte de Unirea Principatelor şi întemeierea statului unitar România, Vasile Alecsandri îi scrie redactorului Foaiei „Bucovina", dommului A. Hurmuzaki: „**Sunt român!** Şi tot român,/ Eu în veci vreau să rămân! /România să trăiască/ Şi-n veci steaua să-i lucească", iar în 1848, prin poezia Deşteptarea României, V. Alecsandri nu numai că vorbeşte de unitatea poporului român, dar şi cheamă la Unirea tuturor românilor:

Sculaţi, fraţi de-acelaşi nume, iată timpul de frăţie!
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpaţi,
Aruncaţi braţele voastre cu-o puternică mândrie!
Şi de-acum pe vecinicie cu toţi mâinile să daţi!
Hai, copii de-acelaşi sânge! Hai cu toţi într-o Unire,
Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobândim,
Pas, români, lumea ne vede... Pentru-a Patriei iubire,
Pentru-a mamei dezrobire, Viaţa noastră să jertfim.

Tema Unirii este reluată de Alecsandri şi în *Hora Unirii*. Oricât ar părea de trist, trebuie să spunem că şi pe timpul lui Alecsandri erau de acei care vroiau să înrădăcineze ideea că pe pământul vechii Dacii locuiesc mai multe popoare. De altfel, se gândeau ei, de ce în balada *Miorița* se vorbeşte despre cei trei ciobănei că „unu-i moldovan, unu-i ungurean, şi unu-i vrâncean!"

Ripostându-le, Vasile Alecsandri lămureşte că „Adică unu-i de pe Valea Moldovei, unu-i de la Vrancea (adică e din Muntenia – *n.n.*), şi unu-i din Ardeal" şi în continuare zice: „Din nenorocire, poporul nostru din Moldova confundă foarte ades numele de ardelean cu cel de ungurean, căci el nu a ajuns a cunoaşte cât e de întins pământul locuit de **români**. El nu ştie că dincolo de toate hotarele ţării lor, că peste Carpaţi şi până în sânul Ungariei, că peste Dunăre şi până în sânul Macedoniei, că peste pârâul Molniţei şi **peste râul Prutului se află tot români** (passim subl. *n.*) **ca dânsul care au acelaşi port, aceleaşi obiceiuri ca dânsul, şi care, într-un cuvânt, sunt fraţii de acelaşi nume şi de acelaşi sânge!** Puţini sunt la număr între români, care au conştiinţă de întinderea neamului lor, şi mai puţini însă, acei care sunt convinşi de puterea ce ar dobândi acest neam nenorocit, când toate ramurile lui ar fi readunate pe lângă vechea lor tulpină. Străinii ne cunosc mai bine decât noi înşine, şi prevăd viitorul naţiei noastre cu deosebite simţiri! ... **Zic naţie, căci avem dreptul de a pretinde acest nume, fiind opt milioane de glasuri româneşti** care-l putem revendica în faţa lumii... Toţi laolaltă **români de aceeaşi religie, de acelaşi trecut şi acclaşi viitor!**"

Astfel înţelegând Alecsandri lucrurile, nu e deloc de mirare că anume el este autorul strălucitului îndemn la unire şi frăţie *Hora Unirii*, scrisă încă la 1848.

Alecu Russo (1819-1859), român basarabean, s-a născut la Chişinău; clasic al literaturii române. Şi-a făcut studiile în Elveţia (1829-1835) şi la Viena (1836-1837). Unul dintre cei mai activi luptători în Revoluţia de la 1848. A fost, alături de V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Costache Negruzzi, Gheorghe Asachi şi de alţi români moldoveni sau bucovineni, un militant înflăcărat pentru unirea Moldovei cu Muntenia. Paralel cu activitatea literară a practicat avocatura.

În toate lucrările lui literare putem urmări o puternică conştiinţă etnică românească, un profund patriotism românesc. Pentru A. Russo domnitorii de frunte ai neamului românesc – Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Alexandru cel Bun sau Vasile Lupu – nu sunt domni care au domnit asupra a două popoare diferite, de origini etnice diferite, care vorbesc limbi diferite, ba dimpotrivă, ei domneau asupra unor părţi ale aceluiaşi popor, care vorbeau aceeaşi limbă şi reprezentau aceeaşi cultură. Şi Hronicile înaintaşilor moldoveni nu sunt decât „Hronici **române**" Iată ce scrie Russo în această privinţă: „Triste şi jalnice ar fi hronicile **române** (*subl. n.*), dacă din timp în timp nu s-ar arăta, pentru mângâierea făloasă şi susţinerea neamului, câte un soare luminos, ce se cheamă Ştefan, Petru, Vlad, Mihai, Basarab, Alexandru, Vasile, câte un om care îşi răpune capul, câte un scriitor duios, care se pare a plânge când strigă din fundul inimii: „A lăsa iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scriitori, este inimii durere"[20].

Alecu Russo se consideră român. El, fiind în România parcă reprezentantul Basarabiei răpite, în toate scrierile sale foloseşte termeni şi expresii din care putem conchide că se considera român şi că români îi considera şi pe ardeleni, moldoveni şi munteni, care toţi vorbesc limba românească, o limbă „plămădită două mii de ani în lacrimi, în sânge, în căutarea stelelor şi a naturii..."[21].

A. Russo foloseşte termeni şi expresii de tipul: „Ţărmurile române", „noi, românii ardeleni, moldoveni şi bucureşteni", „neamul român", „mitologia română", „malurile româneşti" „literatura română", „mintea română", „limba română", „a vorbi româneşte", „mulţi din noi, care suntem români"[22], „să putem înţelege ce se tipăreşte în româneşte", „pedantismul moldo-român (unul, nu două – *n.n.*)", „toată românimea", „drepturile neamului românesc", „moldo-românii (ca tot întreg – *n.n.*)", „pentru noi, românii, studia antichităţii este o studie de neapărată nevoie", „provinţiile române", „suflare românească", „pământ românesc", „românaşi", „sunet român"", „numele de român", „românii nu s-au ruşinat de ţara lor, ci au iubit-o şi în sărăcia şi în goliciunea ei", „ogorul românesc", „steaua României", „pruncii români", „lumea română", „norodul român", „duhul român", „Ureche, Costineştii, Klein, Şincai, Mitropolitul Dosoftei, Petru Maior etc., etc. „fost-au..., oameni vrednici ai românimii"[23] etc., etc.

În anul 1850 A. Russo publică poemul patriotic în proză *Cântarea României*. Vom reproduce versetul 51 al poemului în întregime, deoarece găsim în el o microistorie a neamului românesc de până la 1848, când ideea înfăptuirii unității politice a tuturor românilor a răsunat din plin. Vom recunoaşte cele trei părţi, în care a fost divizată „moştenirea părintească – Moldova, Ardealul şi Ţara Românească – şi în care fraţii „vorbeau tot o limbă", dar care „nu se înţelegeau" (nu se înţelegeau pentru a se uni, a se uni administrativ şi politic – *n.n.*): „Era odinioară un neam de fraţi născuţi tot dintr-o mumă şi dintr-un tată... Şi veni acel neam într-o ţară lată şi mănoasă pe căile cerului de se pomeneşte şi astăzi... Şi fraţii se iubeau între ei şi creşteau în avuţie şi fericire... turme nenumărate ca stelele păşteau în câmpii întinse... vecinii şi hoţii pizmuiau unirea, puterea şi bogăţia lor, dar le era teamă de dânşii, căci bărbăţia lor îi îngrozea... Şi astfel aceşti fraţi trăiau fericiţi, şi copiii lor în moştenirea cea mare rămasă de la părinţii lor... Când vro nevoie venea dintr-o parte, ei alergau cu toţii într-acolo,... cădeau cu toţii împreună, când vijelie mare îi dobora, dar se rădicau iarăşi cu toţii împreună şi izbândeau... astfel se pleacă şi se ridică în timp de viscol vânturile codrilor.

După ce trăiră într-acest chip vreme multă, nepoţii ziseră într-o zi între dânşii: „Pentru ce să mai trăim amestecaţi unii cu alţii, mai bine să împărţim moştenirea părinţească, şi fiecare să ié partea sa..." Atuncea traseră cu funia şi-şi împărţiră moşia în mai multe părţi: una la miazăzi, alta la apus şi alta la miazănoapte... Săpară şanţuri şi puseră râurile şi munţii hotare între dânşii... Şi de atuncea fraţii nu se mai puteau vede între ei... Şi vecinii se împlură de bucurie... Nu trecu mult, şi fiecare şezând închis în moşia sa, agiunse că copii din aceiaşi părinţi uitară de tot unii de alţii, şi de vorbeau tot o limbă... da nu se mai înţelegeau... Şi când unele din ramurile acelui neam se strângeau de pe faţa pământului, înecate de vecini, ceilalţi fraţi nu simţeau nici o durere... căci erau acum străini şi duşmani între dânşii, şi se ridicau cu duşmanii împotriva sângelui lor!

Şi aceste neamuri, care încă se numesc între ei români, în ochii celorlalte popoare sunt numai seminţii rătăcite, al căror izvor s-a stins din ţinerea (de) minte a oamenilor!..."[24].

În partea întâi a *Cugetărilor*, se manifestă pregnant conştiinţa lui A. Russo despre comunitatea de neam şi de limbă a celor trei viţe ale neamului românesc. Citâm: „Într-un ţinut al Ardealului se

ivi la 1848 o zi frumoasă pe un câmp întins, unde patruzeci de mii de români stau să asculte, sub aripile unui steag în trei culori, cuvântul inteigenţiei ardelene. Moldoveni şi munteni, pribegi a tulburărilor din Ţări (Moldova şi Muntenia – *n.n.*), priveau cu bătaie de inimă adunarea, oştită grămadă câte grămadă, după satele şi ţinuturile de unde veniseră oamenii. **Un popor întreg, de acelaşi port şi aceeaşi limbă ca şi a poporului nostru** (din Moldova – *notă şi subl. n.*) stă măreţ în lumina soarelui, şi printre sucmane se vedeau amestecate multe surtuce; aceste surtuce acopereau piepturile tineretului de frunte, ieşit din Blaj şi din şcoalele Ardealului, tineret cu mare curaj şi mare iubire de neamul românesc! Multă mirare insufla pribegilor spectacolul frăţiei curate între surtuce şi sucmane; **frăţie nu numai de sânge, dar frăţie în trai şi în obiceiuri, şi în toate relaţiile.**"

Am menţionat deja că Alecu Russo a fost un părtaş convins al Unirii politice a tuturor românilor, un purtător credincios al românismului. Din scrierile lui reţinem convingerea că anume ţărănimea a fost purtătorul şi apărătorul continuu al românismului. Această idee o găsim exprimată tot în partea întâi a *Cugetărilor*: „Ideea unităţii române, înainte de a fi propovăduită de scriitorii români ai veacului de deşteptare, a fost în inima căpitanilor şi a domnilor viteji şi în neobosita muncă şi străduinţă a ţăranului. Din începutul deosebirii şi al despărţirii în provinţii, românii noştri căutară de a nu se dezlipi de cuiburile, de locurile lor de întâia ocupare. Aşa, mişcarea literară veni târziu, în urma atâtor străduinţe eroice făcute în Ţara Românească şi Moldova pentru necurmarea tradiţiunilor istorice. Aşa înainte de părintele Petru din Ardeal, logofătul Miron în Moldova priveşte pe românii toţi delaolaltă ca o singură familie; şi mai înainte de ei, Mihai Vodă Viteazul voieşte să unească pe români într-un singur stat; mai înainte de Mihai chiar, Petru Rareş, bastard al Marelui Ştefan, reclamă moşia părinţească în Ardeal. Şi de ne-am afunda mai înainte în istorie, spre a căta simţămintele de frăţie română, am vedea că Ioaniţiu cerea de la Papa coroană pentru el şi urmaşii lui, întemeiat numai pe titlul de român"[25].

În capitolul V din *Amintiri* A. Russo redă imagini cutremurătoare despre felul în care se schimbă cu timpul caracterul neamurilor, în primul rând al românilor, ne lasă să simţim durerea şi îngrijorarea de care-i cuprins patriotul pentru soarta românilor. Citâm: „Prin vălul hronicilor am împărţi lesne România în două trăsături: România ce

se întinde de la descalecaturile din urmă a ţărilor, şi România ce începe cu răsăritul luceafărului moscălesc în Petru cel Mare şi se încheie cu războiul din 1828. Oamenii din epoha dintâi, epoha cea mare, cea făloasă, seamănă a sta pe voinicie numai, călăreţi îndrăzneţi, jucând cai neînvăţaţi, ...,cuţitul în brâu, sabia, – şi sabie tăietoare, – în mână; gata, tot cu acea mână, a scri o judecată şi a respinge când leahul, când turcul, când tătarul, când ungurul, când kazakul. Boieria lor era o muncă, cinstile o nevoie, viaţa o lungă trudă, ce se împărţea între războaie şi adunările ţării... Pe atuncea românii nu aveau madame şi cucoane, ci jupânese, ocârmuind vitejeşte casele şi avuţiile, cum bărbaţii lor ocârmuiau vitejeşte ţara... .

Epoha a doua este epoha căderii, dar şi a slăbiciunii, în care oamenii sunt aproape de a uita că sunt români... epohă de ştreang, de foamete, de lăcuste, pe aripile cărora Dumnezeu are scrisă pedeapsa noroadelor, dar lăcuste mai puţin pustiitoare decât cămăraşii, edecliii, goştenarii, oierii, vădrarii, fumărarii, zapciii, panţirii, ceauşii. În astă epohă înnourată de colbul ce se ridica sub caii Bugeacului, ţipetele auzite nu sunt ţipetele vitejilor de la Dumbrava Roşie, de la Vadul Turcului, de la Baia, dar urletele tătarilor voioşi de pradă şi a enicerilor beţi de sânge... Miros de pârjol a satelor şi a oraşelor iese din anale..."[26].

După toate cele menţionate, cine s-ar mai putea încumeta să pună la îndoială românismul conştientizat al basarabeanului din Chişinău, A. Russo?

Constantin Negruzzi (1808, s. Trifeşti, jud. Iaşi, – 1868). Scriitor român. A învăţat carte în casa părintească cu dascăli particulari, a citit nu numai în română, dar şi în limbile greacă veche şi modernă, franceză, germană, rusă. În 1821 familia Negruzzi se refugiază în Basarabia, dar în 1823 se întoarce la Iaşi. În anii 1840-1842 C. Negruzzi se află alături de M. Kogălniceanu şi V. Alecsandri la conducerea Teatrului Naţional din Iaşi. Moştenirea literară a lui Constantin Negruzzi este bogată şi variată. A tradus din A. Puşkin, V. Jukovski, Antioh Cantemir, Voltaire, Lessage, Al. Dumas.

În 1855, Costache Negruzzi a publicat pentru prima oară în „România literară" poezia *Eu sunt român*, prin care a vrut să spună şi a spus totul despre ţara sa. Din această poezie reţinem:

Francez, neamţ, rus, ce fire te-a făcut,
Pământul tău e bine-a nu uita,
Oricui e drag locul ce l-a născut;
Eu, fraţii mei, oriunde-oi căuta,
Nu mai găsesc ca ***dulcea Românie***
De-o şi hulesc câţi se hrănesc în ea
Corci venetici!... Da oricum va fi, fie,
Eu sunt român*, şi-mi place ţara mea.*

George Em. Marica, în studiul *Repere ale sociologiei naţiunii la scriitorii români din secolul al XIX-lea*, îl caracterizează pe C. Negruzzi subliniind că acesta „a invocat dreptatea, libertatea, datoria către patrie...!"[27], „a făcut apologia Unirii"[28], a acceptat „fuziunea între munteni şi moldoveni, criticând însă amestecul între popoare"[29]

Românismul lui C. Negruzzi, precum şi susţinerea ideii Unirii Principatelor Române, le descoperim şi într-o scrisoare a sa către G. Bariţiu din 23 martie 1839. Citãm pasajul care ne interesează:

...Ca deputat strig la Camera noastră,
Ca filolog scriu articurele, ***ca român***
sfătuiesc şi propovăduiesc Unirea *(subl. n.)*
fără care bine nu vom mai vedea...[30]

§ 2. ACŢIUNI PRIVIND REALIZAREA IDEALULUI NAŢIONAL AL ROMÂNILOR

• 1/13 iunie 1829. Apare la Iaşi „Albina românească" (nu moldovenească – *n.n.*) – prima gazetă în limba română, editată în Moldova. Director: Gh. Asachi[31].

• Octombrie 1831. Conform prevederilor Tratatului de la Adrianopol (1829),

Obştească Extraordinară a Moldovei adoptă textul Regulamentului organic (aplicat de la 1/13 ianuarie 1832)[3:] Regulamentul, prin organizarea aproape identică a celor două ţări – Muntenia şi Moldova, a pregătit unirea Principatelor[33]

• 14 martie 1837. Apare la Iaşi „Alăuta românească" (iarăşi nu moldovenească – *n.n.*) – prima revistă literară din Moldova, supliment al gazetei „Albina românească"[34].

• Aprilie 1840. Apare la Iaşi, din iniţiativa şi sub redacţia lui M. Kogălniceanu, revista „Arhiva românească" (de asemenea nu moldovenească *n.n.*) – prima publicaţie în limba română, consacrată exclusiv studiilor şi materialelor de istorie[35]

• Toamna anului 1846. La Vaslui se constituie „Asociaţia patriotică" Organizatori – Teodor Râşcanu şi Vasile Mălinescu, cu susţinerea unei bune părţi a intelectualităţii progresiste moldovene[36].

• 27 martie 1848. La Iaşi, sub conducerea directă a lui Alexandru Cuza şi a lui Emanuil Costache Epureanu, are loc o importantă întrunire (circa 1000 de persoane), care pune „începutul mişcării revoluţionare din Moldova"[37]

• Mai 1848. Moldoveanul (după locul de naştere) Vasile Alecsandri redactează broşura „În numele Moldovei, a omenirii şi a lui Dumnezeu", adresată „**fraţilor români din toată România**"[38]

• 24 mai 1848. Revoluţionarii moldoveni din emigraţie, printre care Costache Negruzzi, Alecu Russo, scriu la Braşov „Principiile noastre pentru reformarea Patriei!", în ultimul punct al cărora se cerea „**Unirea Moldovei şi a Valahiei într-un singur stat neatârnat românesc**"[39]

• 9/21 iunie 1848. Revoluţionarii moldoveni exilaţi organizează, la Cernăuţi, „Comitetul revoluţionar moldovean" în frunte cu Costache Negri, Alexandru Cuza, Zaharia Moldovanu ş. a. Comitetul încredinţează lui Mihail Kogălniceanu să redacteze un program de revendicări sociale şi politice[40].

Se cunoaşte că în acest program M. Kogălniceanu include şi revendicarea privind unirea Moldovei cu Ţara Românească (vezi broşura „Dorinţele partidei naţionale din Moldova", publicată de Kogălniceanu la Cernăuţi la finele lunii august 1848).

• 28 iunie – 10 iulie 1848. Trupele ţariste ocupă Iaşii. Motivul – dorinţa moldovenilor de a se uni cu muntenii[41]

• 19/31 iulie 1848. Ministerul de Externe al Rusiei face o notă, prin care dezaprobă tendinţele românilor de a se uni într-un stat daco-român, independent. Urmează intervenţia ruşilor în Muntenia[42], apoi şi în Transilvania. Ca urmare, revoluţia din ţările române de la 1848 a fost înăbuşită anume de forţele imperiale străine. N-a fost însă înăbuşită conştiinţa comunităţii lingvistice şi de neam, conştiinţa românească a tuturor locuitorilor de pe întinsul teritoriu al vechii Dacii, inclusiv de pe teritoriul Moldovei.

• 6 august 1848. Într-o scrisoare adresată munteanului Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri susţinea ideea Unirii Moldovei cu Valahia, deoarece îi considera pe locuitorii Ţării Româneşti fraţi. El zicea: „Iubite Bălcescu şi **voi toţi, fraţilor din Ţara Românească** (*subl. n.*), voi, vrednici fii ai Libertăţii, primiţi urările de glorie şi fericire ce vă facem din adâncul inimii noi, emigraţii din Moldova. Singura izbândă a Valahiei a fost în stare să ne mângâie cu cumplitele nenorociri a(le) Moldovei, căci pentru noi ţara voastră este tot o patrie... Trebuie să te înştiinţez că dorul cel mai înfocat al nostru (cât şi) al unei mari partide din Moldova este **Unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern şi sub aceeaşi Constituţie**..."[43]

• 3 iulie 1850. La Iaşi apare publicaţia „Zimbrul" (de la 1 noiembrie 1858 „Zimbrul şi Vulturul", zimbrul moldovenesc şi vulturul muntenesc – *n.n.*) – tribună politică şi literară unionistă. La 2 ianuarie 1859 fuzionează cu altă publicaţie unionistă – „Steaua Dunării"[44].

• 8/20 septembrie 1850. Apare la Paris, în revista „România viitoare", poemul basarabeanului Alecu Russo „Cântarea României"[45]

• Anul 1852. La Iaşi apare volumul de poezii al moldoveanului Vasile Alecsandri cu titlul *Poezii populare ale românilor*.

• Anii 1853-1854. La Iaşi apare prima ediţie integrală a Hronicii Românilor a lui Gheorghe Şincai (3 vol.)[46].

• Aprilie-septembrie 1854. Armatele ţariste părăsesc Ţările Române sub presiunea armatelor austriece[47]

• 1 octombrie 1855. Mihail Kogălniceanu afirmă într-un material din „Steaua Dunării", nr. 1; că „Unirea Principatelor este doar dorinţa vie şi logică a marii majorităţi a românilor"[48]

• 30 martie 1856. Congresul de pace de la Paris menţine suzeranitatea otomană şi înlătură protectoratul rusesc asupra Principatelor Române. Moldova şi Muntenia sunt puse sub garanţia puterilor europene (Franţa, Anglia, Austria, Rusia, Turcia, Prusia şi Regatul Sardiniei). Se hotărăşte convocarea de adunări (divanuri) ad-hoc, care să se pronunţe asupra organizării viitoare a celor două Ţări Române. Regulamentul organic putea fi revizuit potrivit dorinţelor românilor[49]

• 30 mai /11 iunie 1856. La Iaşi a fost constituit Comitetul Unirii. Din „Actul înfiinţării Comitetului Unirii" reţinem: „Anul 1856, mai, 30 zile. În apropierea sosirii comisarilor pentru a se

informa de dorinţele şi nevoile ţării, după rostirea „Tractatului de Paris" din 30 martie, jos iscăliţii, pătrunşi de necesitatea ca moldovenii să se înţeleagă în acest moment despre adevăratele lor dorinţe şi nevoi, s-au întrunit astăzi şi au adoptat ca expresii ale aspiraţiilor lor şi ca mijloace de a le realiza deodată, următoarele: Punctul 1, Art. 1. **Unirea Principatelor sub un prinţ strein, mai ales de o rasă latină**, dintre familiile domnitoare în Europa, afară de dinastiile staturilor megieşite. Art. 2. Statornicirea unei capitale noi în mijlocul ambelor ţări..."[50].

• 8 iunie 1856. **Judeţul moldovean Bacău se pronunţă în susţinerea Unirii**. În „Actul de adeziune la dorinţele naţiunii a Judeţului Bacăul" din 8 iunie 1856, semnat de un număr impresionant de români din acest oraş moldovenesc, se cerea Unirea: „Venind vremea de a vorbi şi noi pentru binele ţării noastre şi a ne arăta dorinţele unui viitor mai bun, ne-am strâns acum într-un cuget şi într-o gândire, dezbătând cu mare cumpănire asupra tuturor împrejurărilor noastre politice, toţi **ne-am hotărât din suflet pentru Unirea Principatelor şi iarăşi pentru Unirea Principatelor! Dorim această Unire din sufletul nostru şi o întărim. Dea Dumnezeu ca toţi să se unească la acest mare Principe al fericirii urmaşilor noştri românii** (*subl. n.*)"[51].

• 3/15 iulie 1856. Dimitrie A. Sturdza, secretarul Divanului ad-hoc al Moldovei, în scrisoarea sa către C. Hurmuzaki nu pune la îndoială Unirea. El întreabă: „Care român poate cu faţa curată să zică că-şi iubeşte ţara şi să vreie să rămânem în ticăloşia trecutului în adevărata dezunire, demnă de toată plângerea?"[52].

• Februarie 1857. În baza hotărârii Congresului de pace de la Paris din 30 martie **la Iaşi se constituie Comitetul electoral al Unirii**. Din Actul de întrunire a acestui Comitet electoral al Unirii reţinem unele puncte programatice:

1. **Unirea Principatelor Moldova şi Valahia într-un singur stat**... (*subl. n.*)

2. Neutralitatea pământului Principatelor Române.

3. Respectarea drepturilor Principatelor şi îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea aceloraşi tratate.

4. Ereditatea şefului statului, ales din una din familiile suverane ale Europei, însă cu înlăturarea acelor din statele vecine...

5. Puterea legiuitoare în credinţa unei obşteşti Adunări, care să reprezinte interesele **întregii naţii** (*subl. n.*).

6. Supunerea străinilor din Principate la legile pământului.

7. Recunoaşterea dreptului Principatelor Unite de a-şi întemeia relaţiile comerciale după interesele lor.

8. Garanţia colectivă a tuturor puterilor care au subscris tratatul de la Paris, spre asigurarea tuturor drepturilor mai sus arătate"

Printre semnatarii Programului se află şi moldovenii M. Kogălniceanu, C. Hurmuzaki, G. Sturdza, P. Mavrogheni ş. a.

• 1/13 martie 1857. **Comitetul electoral al Unirii din Iaşi adoptă Programul unioniştilor din Moldova**, la baza căruia a fost luat Programul Comitetului electoral al Unirii din Iaşi din luna februarie 1857[54]:

• 9/21 aprilie 1857. **Poporul din oraşul moldovenesc Bârlad**, adunându-se în grădina publică, **„doritor de unire frăţească", a dansat Hora Unirii**, strigând de mai multe ori, în unanimitate, „Vivat Unire"[55];

• 14 iulie 1857. **Au fost aleşi delegaţii din partea judeţului Tecuci**, care urmau să desemneze un deputat în Divanul ad-hoc al Moldovei spre a-i reprezenta pe ţăranii moldoveni ai judeţului, folosindu-se de drepturile de a-şi exprima liber dorinţele date de tratatul de la Paris (Tratatul din 30 martie 1856, încheiat de cele şapte mari puteri europene, în urma războiului, care se referă şi la organizarea Principatelor române – *n.n.*). Într-o adresare a delegaţilor se declară că dorinţele lor sunt următoarele: „Unirea **Principatelor Moldovei şi Valahiei sub ocârmuirea unui domnitor străin**; Menţinerea drepturilor seculare ale ţării; Egalitate în faţa legii"[56].

• 7 octombrie 1857. **La Iaşi se întruneşte Adunarea ad-hoc a Moldovei**, instituită prin tratatul de la Paris, pentru a exprima dorinţele Moldovei asupra viitoarei organizări a Principatelor Române. Declaraţia anunţată Adunării de M. Kogălniceanu conţinea cerinţa Unirii, precum şi motivaţia Unirii. Din procesul-verbal nr. 7 reproducem: a) din partea constatatoare: „...Luând în privire că dorinţa cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generaţiile trecute, acea care este sufletul generaţiei actuale, acea care împlinită va face fericirea generaţiilor viitoare este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că **în Moldova şi în Valahia suntem acelaşi popor, omogen, identic,**

ca nici unul altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi religie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, acelcaşi instituţii, acelcaşi legi şi obiceiuri, acelcaşi temeri şi acelcaşi speranţe, acelcaşi trebuinţe de îndestulat, acelcaşi hotare de păzit, acelcaşi dureri în trecut, acelaşi viitor de asigurat şi, în sfârşit, aceeaşi misie de împlinit (*subl. n.*)[...];

Luând în privire că Unirea Principatelor este înscrisă în chiar instituţiile actuale, recunoscute de înalta Poartă şi anume articolul 425, cap. IX din Regulamentul organic, care rosteşte textual că „începutul, religia, obiceiurile şi asemănarea limbii locuitorilor acestor două Principate, precum şi trebuinţele ambelor parţi cuprind din însăşi descălecarea lor elementele nedespărţitei uniri, care s-a împiedicat şi s-a întârziat numai de întâmplătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri ale rodului ce s-ar naşte din întrunirea acestor două popoare sunt netăgăduite"·

b) din partea decizională:

„Adunarea ad-hoc a Moldovei, păşind pe calea ce i s-a prescris de către tratatul de Paris, adică începând a rosti dorinţele ţării – în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor – în toată curăţenia cugetului, neavând în privire decât drepturile şi folosul naţiei române, **declară că cele întâi, cele mai mari, mai generale şi mai naţionale dorinţe ale ţării sunt** (*passim subl. n.*):

1. Respectarea drepturilor Principatelor şi îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea vechilor lor Capitulaţii, încheiate cu înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 şi 1634.

2. **Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România**.

3. Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei, şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în religia ţării.

4. Neutralitatea pământului Principatelor.

5. Puterea legiuitoare încredinţată unei obşteşti Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele naţiei.

Toate aceste sub garanţie colectivă a puterilor care au subscris tratatul de Paris"[57]

E important pentru noi, românii moldoveni şi bucovineni, să cunoaştem discursul de sprijinire a Declaraţiei Unirii al bucovineanului Constantin Hurmuzaki. Reproducem două pasaje din acest discurs:

„...**Noi cerem Unirea Principatelor pentru că ea este un mijloc de întărire naţională, politică, morală şi materială..., Unirea este înscrisă în inimile tuturor românilor. Ea s-a discutat în curgere de mai mulţi ani de toată ţeara, de toată presa Europei**. Dorinţa Unirii a răsunat de la o margine a lumii până la cealaltă. Ea s-a primit cu aclamaţie de către alegătorii noştri, de către întreaga ţeară. **Noi dorim Unirea pentru că Unirea dă tărie, tăria dă siguranţă, siguranţa dă încredere, încrederea dă suflet şi zbor comerţului şi civilizaţiei**..."[58].

Declaraţia privind doleanţele Moldovei, inclusiv cea de a se uni cu Valahia, a fost votată în adunarea ad-hoc a Moldovei la 7 octombrie 1857 cu 81 de voturi pro şi cu 2 contra[59] Adunarea ad-hoc din Ţara Românească a proclamat „Unirea Ţărilor România şi Moldova într-un singur stat şi sub un singur guvern" cu două zile mai târziu decât s-a votat în Moldova şi anume la 9 octombrie 1857[60].

• 5/17 ianuarie 1859. Alexandru Cuza este ales domn al Moldovei, urmând să fie ales şi domn al Ţării Româneşti. Propunerea a venit anume din partea moldovenilor.

• 24 ianuarie 1859. Domnul Moldovei Alexandru Ioan Cuza, moldovean după locul de naştere, este ales şi domn al Ţării Româneşti (Valahiei sau Munteniei).

Alexandru Ioan Cuza a acceptat dubla alegere, deoarece era conştient de faptul că moldovenii şi muntenii sunt părţi ale „naţiei române" Citãm din jurământul depus de el în faţa Adunării elective a Moldovei: „Jur, în numele Preasfintei treimi şi în faţa ţării mele, că voiu păzi cu sfinţenie drepturile şi interesele Patriei, că voiu fi credincios Constituţiei în textul şi spiritul ei, că în toată domnia mea, voiu priveghea la respectarea legilor pentru toţi şi în toate, uitând toată prigonirea şi toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit şi pe cei ce m-au urât, neavând înaintea ochilor mei decât binele şi fericirea **naţiei române** (*subl. n.*). Aşa Dumnezeu şi compatrioţii mei să-mi fie întru ajutor"[61]

Convingerea lui Cuza de comunitatea etnică a moldovenilor şi muntenilor o găsim şi în Adresarea sa către ţara Moldovei în ziua alegerii lui ca domn al Moldovei, adică la 5/17 ianuarie 1859. El îi numeşte pe moldoveni şi munteni „**două ramuri ale aceleiaşi naţii**", „fiii aceleiaşi ţări şi naţii"[62].

Aşadar, la propunerea românilor moldoveni, votând primii în adunările ad-hoc şi electivă, fără a fi constrânşi de cineva, mai ales de munteni, se proclamă Unirea Moldovei cu Muntenia şi Alexandru Cuza este ales domn al Principatelor Unite, apoi al României.

Peste jumătate de secol, în 1909, istoricul român din Moldova A. D. Xenopol menţiona că Unirea de la 1859 se datora Moldovei şi îndeosebi „centrului ei, Iaşul, care sângerează şi astăzi de jertfa făcută pe altarul neamului"[63]. Iar fostul secretar al Divanului ad-hoc al Moldovei, românul moldovean Dimitrie A. Sturdza găsea influenţa Adunării elective din Iaşi asupra celei elective din Bucureşti ca „precumpănitoare"[64].

Aşadar, Unirea Moldovei şi Munteniei era proclamată. Ea necesita să fie desăvârşită. Acest rol şi acest merit i-au revenit românului moldovean Alexandru Ioan Cuza (1820, Huşi, Moldova, – 1873), primul domnitor al Principatelor Unite (1859-1862) şi al statului naţional România (1862-1866). A făcut studii în străinătate (Paris, Pavia, Bologna)[65], a fost participant activ la mişcarea revoluţionară de la 1848 din Moldova şi la lupta pentru Unirea Principatelor. La 5 şi 24 ianuarie 1859 a fost ales domn al Moldovei şi, respectiv, al Ţării Româneşti, înfăptuindu-se astfel actul Unirii celor două ţări române. Acţiunile lui energice trebuiau să ducă şi au dus la recunoaşterea internaţională atât a **actului Unirii**, cât şi, mai apoi, a **noului stat – România**; trebuia înfăptuită unitatea constituţională şi administrativă: o singură constituţie, o singură adunare legiuitoare, un singur guvern, o singură diplomaţie, o singură armată, o singură capitală etc., etc.

La 1 aprilie 1859 Franţa, Anglia, Prusia, Regatul Sardiniei şi Rusia recunosc oficial rezultatele alegerilor făcute de munteni şi moldoveni, în urma cărora Alexandru Ioan Cuza a devenit domn al României. Recunoaşterea de către Austria şi Turcia are loc la 25 august 1859[66].

În timpul domniei românului moldovean Alexandru Ioan Cuza este decretată legea rurală, au fost elaborate codul civil şi codul penal, legea pentru obligativitatea învăţământului primar, s-au înfiinţat universităţi la Iaşi (1860) şi la Bucureşti (1864), au fost întreprinse şi alte acţiuni necesare poporului român şi României. În toată activitatea sa de creare a statului, în activitatea sa reformatoare, în primul rând – cea electivă şi agrară, Alexandru Ioan Cuza l-a avut drept mână dreaptă pe Mihail Kogălniceanu, tot un român moldovean, ba chiar basarabean.

Românismul, patriotismul, simţul responsabilităţii de care a dat dovadă Alexandru Ioan Cuza o dată cu alegerea lui ca domnitor al României, le putem uşor distinge în scrisorile, mesajele, ordonanţele, epistolele, apelurile şi proclamaţiile Domniei sale, din care vom reproduce unele pasaje. În ziua alegerii domnitorului Moldovei şi al Munteniei, adică la 24 ianuarie 1859, Cuza se adresează lui Napoleon al III-lea cu o scrisoare de recunoştinţă pentru susţinere, în care, printre altele, spune: „Sire, Adunările elective din Moldova şi Valahia m-au proclamat în unanimitate prinţ domnitor al Moldovei şi Valahiei. Astfel s-a împlinit în fapt această Unire completă, pe care cele două ţări au cerut-o de atâtea ori şi pe care Maiestatea Voastră a binevoit să o susţină în Consiliile europene..."[67]

În scrisoarea de răspuns deputăţiei adunării elective din Bucureşti din 29 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza menţionează: „În ochii mei, actul ce l-aţi desăvârşit, domnilor deputaţi de peste Milcov, este triumful unui princip mântuitoriu ce viează cu tăre în inimile românilor, principiul frăţiei româneşti! El ne-a scăpat de pierzare în trecut, el ne re-nvie în timpul de faţă, el ne va duce la bine şi la mărire în viitor. Să trăiască dar frăţia românească! Să trăiască principatele Unite!"[68].

La 8 februarie 1859 domnul Principatelor Unite Moldova şi Ţara Românească, anunţând românilor linia sa programatică, zice: „...Voi fi domn constituţional, voi respecta toate drepturile Adunării elective şi toate stăruinţele noastre vor avea de ţel dezvoltarea noilor instituţii, ce ne-au recunoscut Europa, adevărata şi temeinica punere în lucrare a reformelor, ce sunt menite de a introduce în societatea noastră marile principii ale staturilor moderne"[69]

La 3 decembrie 1861, declarând în faţa Adunării elective a Ţării Româneşti că „Unirea este în fine dobândită pentru noi", Alexandru Ioan Cuza mai subliniază: „Mândru de încrederea naţiunii, convins că o cauză mare şi dreaptă nu poate pieri, şi pătruns totodată şi de sânţenia datoriilor mele, eu, ca **domn şi român** (*subl. n.*), n-am cruţat osteneala şi am întrebuinţat toată răbdarea, toată prudenţa şi toată moderaţiunea neapărat necesare pentru consolidarea edificiului **naţionalităţii române** (*subl. n.*)"[70].

În „Proclamaţiunea înălţimei-sale Domnitorului către naţiunea română" din 11 decembrie 1861 Alexandru Ioan Cuza, moldovean de origine, declară: **„Români! Unirea este îndeplinită. Naţionalitatea română este întemeiată!** (*subl. n.*). Acest fapt măreţ, dorit de

generaţiunile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s-a recunoscut de Înalta Poartă, de puterile garante, şi s-a înscris în datinile naţiunilor. Dumnezeul părinţilor noştri a fost cu ţara, a fost cu noi. El a întărit silinţele noastre prin înţelepciunea poporului şi a condus Naţiunea către un falnic viitor.

În zilele de 5 şi 24 ianuarie aţi depus toată a voastră încredere în alesul naţiunii, aţi întrunit speranţele voastre într-un singur domn. Alesul Vostru vă dă astăzi **o singură Românie** (*subl. n.*). Vă iubiţi patria, veţi şti, dar, a o întări! Să trăiască România!"[71].

Iată, deci, mersul adevărat al evenimentelor în acei ani de mari frământări patriotice şi politice, de cugetări şi hotărâri cruciale, izvorâte din dragostea înflăcărată şi din responsabilitatea faţă de destinul şi viitorul poporului român, faţă de Patria tuturor românilor – România. Iată, deci, „luptătorii şi înfăptuitorii" idealului românesc. Ei erau concentraţi în nord-estul României, adică în Moldova, cu provinciile ei Basarabia şi Bucovina. Rolul de prim-plan al românilor moldoveni, inclusiv al celor basarabeni şi bucovineni, în realizarea Unirii este evident. Ei au mers **conştient** la Unire, din care cauză românii munteni nu puteau să-i forţeze să accepte punerea începutului întregirii pământurilor tuturor românilor. Românii moldoveni şi-au coordonat cu românii munteni numai activităţile privind Unirea, dorinţa şi hotărârea venind din fiecare Principat independent. În plus, Hotărârile Moldovei de a se uni cu Muntenia au fost liber exprimate atât la 7 octombrie 1857, cât şi la 5 ianuarie 1859, şi ambele au premers hotărârilor analoage din Muntenia.

Menţionăm aici cu mult regret că la 11 februarie 1866 acest mare domn al românilor este silit de coaliţia fruntaşilor partidelor să abdice. S-a retras în străinătate şi a murit la 3 mai 1873 la Heidelberg[72].

În contextul problemei puse de noi este logic să ne întrebăm: „Cine a pornit, cine a împins pe moldoveni la Unire?" Răspunsul poate fi unul singur – românismul lor, conştiinţa apartenenţei lor la neamul românesc, spiritul românesc care stăpânea inimile tuturor românilor moldoveni, munteni şi ardeleni. Atitudinea pozitivă faţă de unire a izvorât din românismul conştientizat atât al moldovenilor, cât şi al muntenilor. Dovadă în acest context ne pot servi mărturisirile unora dintre cei mai luminaţi bărbaţi ai neamului românesc, originari din Moldova, inclusiv din Basarabia şi Bucovina, făcute după Actul Unirii din 1859.

§ 3. ECOURI PRIVIND UNIREA. FORŢA MOTRICE A UNIRII

• La 17 februarie 1859 românul de origine basarabeană Mihail Kogălniceanu, românul care a fost creierul Unirii de la 1859, ţine un discurs din partea deputaţilor Moldovei în Adunarea de la Bucureşti.

Explicând de ce şi cum a votat Moldova Unirea, Kogălniceanu menţiona, printre altele, că **„în Moldova Unirea nu este o chestie de entuziasm, ci de judecată şi de logică"**, că moldovenii sunt conştienţi de faptul „că numai Unirea le poate asigura independenţa din năuntru şi puterea de a se apăra de înrâuririle streine", că „niciodată o naţie n-a datorat mântuirea sa numai altor naţii. Când cinci milioane de români vor voi, ei vor şi putea" Propunând „întrunirea la Focşani a amânduror camerelor, spre a ne consulta împreună şi mai de aproape de ceea ce este de făcut", moldoveanul Kogălniceanu îi cheamă pe deputaţii munteni „să uităm dezbinările trecute, să amânăm dintre noi chestiile secundare; să arborăm mai presus de toate steagul naţionalităţii române şi să fim siguri că vom triumfa de toate greutăţile, să ne silim mai ales a dovedi Europei că, pre cât suntem de hotărâţi a ne apăra drepturile de naţie autonomă, pre atât nu voim a fi un obiect de grijă şi de turburare pentru dânsa"[73].

• La 9 februarie 1863 Kogălniceanu spunea în Adunarea României: ...Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă; Unirea e actul energic al întregii naţiuni române, e marea noastră Conquistă! şi d'aceea, domnilor, nici chiar domnitorului, dar încă unui singur particular, nu-i recunosc şi nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de a zice că el a făcut singur Unirea. Nu, domnilor, **Unirea naţiunea a făcut-o** (*subl. n.*), naţiunea care a ales un domn pentru ambele ţări, cu misiunea de a realiza Unirea..."[74].

• 25 mai 1867. Românul bucovinean Bogdan Petriceicu-Hasdeu publică în „Perseverenţa", nr. 23, un studiu cu titlul **Unirea**, în care nu se ocupă de examinarea Unirii dc la 1859 pentru a o respinge. Pentru el Unirea de la 1859 e cea mică. El e cu gândul la Unirea cea mare. Citătm: „...Cinci secoli au suspinat românii dincoace şi dincolo de Milcov, şi cu fiecare suspin dispărea câte o undă din patul acestui styh de dezbinare, până ce, în fine, infernalul râuleţ s-a evaporat cu totul din căldura puternicului dor naţional; astăzi Milcovul nu mai

există moralmente!... Din fundul unui sătuleț din Transilvania se renalță numeroase voci, strigând cu fală în gura mare: **„Toți românii sunt frați"**, și șoptind apoi așa zicând printre rânduri: **„Așteptăm oara Unirii"**...Așadar, chestiunea ce ne va preocupa în acest studiu de înaltă politică nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele țărmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pâraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile fără care nu se poate armoniza hora noastră națională, între toate pietricelele, câte sunt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic: Dacia lui Traian!"[75].

• 6 august 1867. Același român bucovinean Bogdan Petriceicu-Hasdeu scrie în „Românul" că nu poate fi trasă o linie de demarcațiune între moldoveni și celelalte părți ale poporului român. Citățm: „...Nu numai în privința limbii, ci și în aceea a teritoriului este absolutamente imposibil de a trage o linie de demarcațiune între moldoveni și munteni... **Moldovenii sunt munteni, muntenii sunt moldoveni, moldovenii și muntenii sunt transilvani, transilvanii sunt moldoveni și munteni**, iată singurul aspect adevărat și posibil al acestui majestuos tablou, de o unitate națională fără exemplu în analele lumii!... Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pământului; există o singură Românie, cu un picior în Dunăre și cu altul pe ramificațiunile cele mai depărtate ale Carpaților, există un singur corp și un singur suflet..."[76].

• 19 februarie 1880. Marele român moldovean **Mihai Eminescu** de asemenea, a încuviințat Unirea de la 1859. Într-un studiu din seria „Publicistică", tipărit în „Timpul", el afirmă că tendința Țărilor Române de a se uni, expusă în Regulamentul organic, s-a pronunțat „cu mai multă putere în mișcarea de la 1848 și culminează în 1859 prin alegerea lui Vodă-Cuza..."[77]

• 1892. Bogdan Petriceicu-Hasdeu, pentru care românii existau ca națiune atât la Unirea lor din 1859, cât și în sec. al XVII-lea, spune că România veche a murit (pe timpul fanarioților – *n.n.*), iar România nouă a fost „zămislită la 1821 sub steagul lui Tudor Vladimirescu, s-a născut la 1848 și a primit botezul în ziua Unirii Principatelor"[78].

• La 16 ianuarie 1909, la semicentenarul Unirii Principatelor, românul moldovean, pământeanul lui Mihai Eminescu, **Nicolae Iorga**, declara în studiul *Pentru Unire! Pentru Cuza! Pentru Kogălniceanu!* că „acest genial bărbat de stat domină ca un uriaș

istoria modernă a României", că „ideile naţionale pe care s-a întemeiat România sunt ideile lui Mihail Kogălniceanu de la 1840 până la 1859"[79] Tot N. Iorga declara în acelaşi an 1909 că Actul Unirii din 1859 şi făurirea României noi au rezultat din „**noua conştiinţă românească** (*subl. n.*), bine călăuzită de oameni a căror veneraţie era la înălţimea talentului lor"[80].

• La 25 ianuarie 1909, cu prilejul celor 50 de ani de la proclamarea Unirii Moldovei şi Munteniei, românul moldovean **Alexandru D. Xenopol** şi-a exprimat admiraţia: „...Unirea ţărilor române a răsărit dintr-o nepilduită îndrăzneală a oamenilor ce au îndeplinit-o şi care au pus în cumpănă întreaga noastră fiinţă, ca stat şi popor, pentru a scoate neamul românesc din lâncezeala şi amorţeala în care trăia şi a-l aduce în rândul celor slăvite de pe pământ.

Din îndoita alegere a lui Alexandru Cuza ca domn în Moldova şi în Muntenia, românii călcau în chip făţiş convenţia de la Paris, şi doar acest act internaţional era actul nostru de naştere ca stat; în puterea lui, noi câştigam dreptul de a trăi, scăpând de urgisitul protectorat îndoit al Turciei şi al Rusiei şi dobândind voia de a cugeta româneşte, de a ne dezvolta firea şi de a ne îngriji interesele după cum credem noi că ar fi mai bine..."[81].

* * *

Aşadar, ne-am putut convinge că în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Moldova din dreapta Prutului graţie unei puternice conştiinţe româneşti colective a avut loc procesul planificat de pregătire şi desfăşurare a Unirii Principatelor Române – Moldova şi Muntenia –, care se îndepărtaseră una de alta încă în a doua jumătate a secolului al XIII-lea – prima jumătate a sec. al XIV-lea. Cerinţa de realizare a Unirii politice şi administrative a Ţărilor Române a fost formulată răspicat la 1848. Primii care au abordat această cerinţă au fost moldovenii. Moldovenii au fost creierul Unirii, iar Moldova – leagăn al românismului.

Procesul de accelerare a evenimentelor ar fi fost întârziat fără organizarea acţiunilor spre unire, propaganda ideilor unioniste, contribuţia esenţială pe care au jucat-o publicaţiile ieşene întemeiate în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Toate ele lucrau pentru interesele întregii naţiuni române, în primul rând – pentru întregirea ei. E de

menţionat că prima ediţie a *Hronicii Românilor* a lui Gh. Şincai tot la Iaşi a apărut.

Un rol important în pregătirea şi desfăşurarea Unirii l-au jucat românii moldoveni din întreaga Moldovă, dar mai ales din judeţele Vaslui, Tecuci, Bacău, din oraşele Cernăuţi, Bârlad şi altele.

În mişcarea unionistă de la Iaşi, alături de moldovenii din dreapta Prututui, au activat şi basarabeni şi bucovineni.

Toate măsurile întreprinse de românii moldoveni întru organizarea şi realizarea Unirii au avut un caracter legal. La baza lor au stat deciziile Tratatului de la Adrianopol (1829) şi Regulamentele organice, ale Congresului de pace de la Paris (30 martie 1856), ale Comitetului electoral al Unirii (februarie 1857), ale Adunării ad-hoc a Moldovei (7 octombrie 1857). Ultima a proclamat Unirea Moldovei cu Muntenia (Valahia) (7 octombrie 1857) şi a ales pe Alexandru Cuza domn al Moldovei (5 ianuarie 1859). Curând Unirea a obţinut recunoaştere internaţională (la 1 aprilie 1859 de către Franţa, Anglia, Prusia, Rusia şi Regatul Sardiniei, iar la 25 august a aceluiaşi an – de către Austria şi Turcia).

Rolul de primă vioară printre „luptătorii şi înfăptuitorii" idealului românesc – Unirea teritoriilor naţionale ale României – aparţine românilor moldoveni.

Moldovenii au fost însufleţiţi în lupta lor pentru Unire de românismul lor conştientizat. Conştiinţa naţională românească a fost forţa motrice care i-a mânat pe aceştia la fapte măreţe, fapte istorice.

Ultima concluzie care se cere expusă constă în faptul că nici cu arma, – fie ea imperială turcă sau imperială rusă, – nu s-a putut şi nu se poate înăbuşi, nu se poate şterge conştiinţa naţională românească a moldovenilor. Să ne aducem aminte: în urma înăbuşirii Revoluţiei de la 1848 românismul moldovenilor a devenit şi mai puternic. El trăieşte astăzi şi va trăi în viitor.

NOTE

Iftenc Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, Editura Demiurg, 1995, p. 172.
Ibidem.
Ibidem, p. 175.
Volumul *Aspecte ale luptei pentru Unitate naţională, Iaşi: 1600 ~ 1859 ~ 1918, Iaşi, 1983.*
Ibidem, p. 76.
Volumul *Mărturisiri despre Unire* (în continuare *Mărturisiri... – n.n.*), Bucureşti, 1959, p. 466-468, cu referire la Costache Negri, *Versuri, proză, scrisori* cu un studiu asupra vieţii şi scrisorilor sale, de Em. Gârleanu, Bucureşti, Ed. Minerva, 1909, p. 3.
Mihail Manoilescu, *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*, Iaşi, 1993, p. 11.
Arhiva românească, Iaşi, aprilie, 1840.
M. Kogălniceanu, *Opere. Scrieri istorice*. Ediţie critică de Andrei Oţetea, Bucureşti, 1946, tomul I, p. 647-648.

[10] Culegerea *Gândirea social-politică despre Unire (1859)* (în continuare *Gândirea... – n.n.*), Bucureşti, 1966, p. 44, cu referire la *Anul 1859 în Principatele Române*, vol. IV, Bucureşti, 1903, p. 109-111 şi 133-136; vezi şi *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 186.
Volumul *Mărturisiri...*, p. 406.
Ibidem, p. 407.
Ibidem.

[14] Ibidem, p. 408.

[15] Ibidem, p. 417.
M. Kogălniceanu, *Opere*, vol. II. *Scrieri istorice*. Text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de Alexandru Zub, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976, p. 20.
Ibidem, *Discursuri parlamentare din epoca Unirii, 29 septembrie 1857-14 decembrie 1861*. Ediţie îngrijită de Vladimir Gh. Diculescu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959, p. 12, citat de George Em. Marica, *Repere ale sociologiei naţiunii la scriitorii români din secolul al XIX-lea*, în lucrarea Institutului de istorie „Nicolae Iorga" *Naţiunea Română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Bucureşti, 1984, p. 452.

[18] Culegerea *Gândirea...*, p. 325, cu referire la „Adevărul", nr. 6958 din 16 ianuarie 1909.
Ibidem, p. 330, cu referire la „Neamul Românesc", nr. 11 din 1 ianuarie 1909.

[20] Alecu Russo, *Opere*, Chişinău, 1989, p. 134, cu referire la Miron Costin, *Precuvântarea* la *De neamul moldovenilor*.
Ibidem, p. 67-68.
Ibidem, p. 72.
Ibidem, p. 83.
Ibidem, p. 164.
Ibidem, p. 95-96.
[26] Ibidem, p. 132-133.
Culegerea *Naţiunea română*, lucrarea Institutului de istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti, 1984, p. 459.
[28] Ibidem.
[29] Ibidem.
[30] Culegerea *Gândirea...*, p. 26, cu referire la E. Lovinescu, *Scrisori inedite ale lui C. Negruzzi*, în „Convorbiri literare", XLVII (1913), p. 72-73.
Istoria României în date, Chişinău, Mica întreprindere editorial-poligrafică „Crai-Nou", 1992, p. 167.
Istoria României în date, Chişinău, 1992, p. 169.
[33] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*, p. 281, cu referire la C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 346-347.
[34] Ibidem, p. 173.
[35] Ibidem, p. 174.
[36] Ibidem, p. 178.
Ibidem, p. 179.
[38] Ibidem, p. 181.
[39] Culegerea *Gândirea...*, p. 39, cu referire la Valerian Popovici, *Dezvoltarea mişcării revoluţionare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", 1954, p. 447-448.
[40] *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 182—183.
Ibidem, p. 185.
[42] Ibidem.
[43] Culegerea *Gândirea...*, p. 43, cu referire la Ştefan Metеş, *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gh. Sion*, 1992, Cluj, 1939, p. 1.
[44] *Istoria României în date*, Chişinău, p. 191.
Ibidem.
[46] Ibidem, p. 194.
Ibidem, p. 195.
[48] „Steaua Dunării", nr. 1, 1855, octombrie, citat în culegerea *Gândirea...* p. 69.

Istoria României în date, Chişinău, 1992, p. 196-197.

[50] Culegerea *Gândirea...*, p. 74-75, cu referire la *Acte şi documente*, vol. III, p. 531.

Ibidem, p. 77-78, cu referire la *Acte şi documente*, vol. III, p. 542.

Ibidem, p. 89, cu referire la *Unirea Principatelor*, vol. III, Bucureşti, 1963, p. 115.

Culegerea Gândirea..., p. 100-102, cu referire la *Acte şi documente*, vol. III, p. 1107-1108.

[54] Ibidem, p. 102-105, cu referire la *Acte şi documente*, vol. IV, p. 40-42.

[55] Ibidem, p. 120-122, cu referire la *Acte şi documente*, vol. IV, p. 371-372.

Ibidem, p. 127, cu referire la *Acte şi documente*, vol. V, p. 260.

Ibidem, p. 147-152, cu referire la *Acte şi documente*, vol. VI, partea I, p. 63-66.

[58] Ibidem.

[59] Ibidem.

[60] Ibidem, p. 167, cu referire la *Acte şi documente*, vol. VI, partea a II-a, p. 31-40 şi 43-44.

Ibidem, p. 228, cu referire la *Acte şi documente*, vol. VIII, p. 340-341.

[62] Ibidem, p. 231, cu referire la *Acte şi documente*, vol. VIII, p. 353-354.

A. D. Xenopol, *Unioniştii şi separatiştii*, în „Anal. Acad. Rom., Mem. Secţ. inst.", s. a II-a, t. XXXI, 1909, p. 740, cit. de D. Vitcu, *Iaşii şi Unirea Principalelor*, în *Aspecte ale luptei pentru Unitate Naţională. Iaşi: 1600 – 1859 – 1918* (în continuare *Aspecte... – n.n.*), Iaşi, 1983, p. 61.

[64] D. A. Sturdza, *Însemnătatea Divanului ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterii României* în „Anal. Rom. Mem. Secţ. ist., s. a II-a, t. XXXIV, 1912, p. 38, citat de D. Vitcu, *Op. cit.*, în Aspecte..., Iaşi, 1993, p. 34.

[65] Mihail Manoilescu, *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*, Iaşi, 1993, p. 34.

[66] *Istoria României în date*, Chişinău, 1992, p. 202.

Culegerea *Gândirea...*, p. 250, cu referire la *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. VIII, p. 604-605.

[68] Ibidem, p. 262, cu referire ta „Românul", nr. 15, din 5/17 februarie 1859.

[69] Ibidem, p. 266, cu referire la „Naţionalul", nr. 19, din 12 februarie 1859.

[70] Ibidem, p. 278, cu referire la „Monitorul", nr. 266, din 4 februarie 1861.

Ibidem, p. 280, cu referire la „Monitorul", nr. 271, din 11 decembrie, 1861.

[72] Mihail Manoilescu, *Op. cit.*, p. 34.

Culegerea *Gândirea...* p. 268-271, cu referire la M. Kogălniceanu, *Discursuri parlamentare din epoca Unirii...*, Bucureşti, 1959.

[74] Ibidem, p. 314-315, cu referire la *Discurs în Adunarea României*, în suplimentul la „Monitorul oficial", nr. 56, 1863.

Ibidem, p. 315.

Ibidem.

Ibidem, p. 319.

[78] Ibidem, p. 324, cu referire la „Revista nouă" 1892, p. 434-441, apud. B. Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri literare şi politice*, Bucureşti, 1937, p. 127- 128.

[79] Ibidem, p. 325, cu referire la „Adevărul", nr. 6958 din 16 ianuarie 1909.

[80] Ibidem, p. 345, cu referire la *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la întemeierea statului român*, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 118-119.

[2] Ibidem, p. 333, cu referire la „Adevărul", nr. 6967, din 25 ianuarie 1909.

CAPITOLUL V

SARMIZEGETUSA ROMÂNISMULUI

(perioada dintre cele două Uniri: 1859-1918)

În 1859 Unirea Moldovei din dreapta Prutului cu Muntenia a fost proclamată, dar ea mai trebuia perpetuată şi apărată. Acest lucru nu-l puteau face alţii decât românii. După unirea din 1859 românii din teritoriile lor naţionale mai continuau să rămână sub stăpânire străină. Transilvania, Banatul, Bucovina şi ţinuturile Arad, Bihor, Satmar şi Maramureş erau sub austrieci şi unguri, Transnistria, Basarabia, fără sudul ei – sub ruşi, Dobrogea şi însăşi România – până la 1877 – sub turci. Populaţia românească, mai ales cea din afara României, era supusă deznaţionalizării şi asupririi sociale.

Românii aveau nevoie de susţinere din afară. Dar Italia, Germania, Franţa, fiind preocupate de treburile lor interne, nu puteau ajuta România. Imperiul Austriac, care se transformase în Imperiul Austro-Ungar, şi Rusia nu renunţă la expansionism. Balcanii sunt ţinta acesteia din urmă.

Imediat după Unirea din 1859, ruşii încearcă să provoace românii moldoveni la separatism. Primul domn al României Alexandru Ioan Cuza abdică în favoarea lui Carol de Hohenzollern. În România se instaurează o dinastie străină.

În urma războiului ruso-turc din 1877-1878, România îşi dobândeşte independenţa, dar pierde în favoarea Rusiei sudul Basarabiei. Şi asta în pofida faptului că românii salvaseră onoarea Rusiei la Plevna. Rusia, în loc de mulţumire, nu admite participarea României la tratativele de pace şi realizează un nou rapt al Basarabiei (sudul ei).

Într-o atare situaţie naţiunea română, limba română, independenţa României, românismul în genere puteau fi salvate doar de românii înşişi.

Un rol important în această activitate patriotică în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea le revine românilor moldoveni (din dreapta şi din stânga Prutului), din Bucovina şi din Transnistria. Aceştia îşi apărau trecutul, prezentul şi viitorul cu arma cuvântului scris.

§ 1. MOLDOVENI – PROMOTORI ŞI OCROTITORI CONSECVENŢI AI ROMÂNISMULUI

Gheorghe Asachi (1788, or. Herţa – 1869) este un cărturar umanist, om politic şi scriitor român din Moldova, mare susţinător al românismului. A făcut studii la Lvov, Viena şi Roma. Este întemeietorul învăţământului în limba română (anume în limba română, nu în moldovenească) în Moldova, unul dintre întemeietorii Academiei Mihăilene şi al primei gazete româneşti în Moldova – „Albina românească" (1829, adică cu 30 de ani înainte de Unire şi de apariţia statului unitar România), organizatorul teatrului românesc în Moldova (încă în 1816) şi al Conservatorului Filarmonic Dramatic (în anul 1836). Cunoştea, pe lângă limba maternă, care bineînţeles era cea română, limbile polonă, rusă, latină, germană, italiană, franceză şi engleză[1] A lucrat ca profesor „de ştiinţe teoretico-practice al artei de inginer" unde „a compus cea întâia dată în limba română un curs de matematică"; „agent diplomatic al Moldovei la curtea din Viena"; în calitate de „secretar al Comitetului ad-hoc", a redactat „Constituţia politică a Moldovei" care purta numele de „Regulament organic"; arhivist de stat. A scris un şir de nuvele istorice, drame, sonete, poeme, poezii, balade şi fabule.

Deşi e moldovean după locul de naştere, în toată opera sa literară Gheorghe Asachi foloseşte terminologia românească, cum ar fi: român, români, dacoromâni, moldoromâni, români munteni, români filologi, strămoş român, popor român sau a românului popor, neamul românesc, limba română sau românească, literatura română, poezia română, firea limbii române, poeţi români, patrioţi din românie, românesc cântec, a românilor virtute, ţiganiada română, gramatică româncască, onomatologhie română, „Albina românească", „Alăuta româncască" (1837), „Nuvele istorice a României" (Iaşi, 1867), „Dragoş, restatornicitorul domniei românilor în Dacia Transalpină, numită după aceea Moldova, la anul 1352"

Atunci când redă aspectul etnic, originea, specificul, caracterul întregului, care este poporul român, atunci când redă noţiuni generale pentru întreg neamul românesc – cultura, limba şi istoria românească -, Gheorghe Asachi foloseşte termeni şi expresii ce conţin numele etnic al românilor sau derivate de la acesta. Atunci când vrea să redea particularul, localul, el foloseşte şi termeni şi expresii de tipul

moldoveni, munteni, fugari moldoveni, români munteni, moldoromâni, Moldova – stat moldoromân, oaste moldoromână, eroi moldoveni (adică eroi români din Moldova), ostaşii moldoveni, junâ moldovană, orfanul moldovan, plăieşul moldovan, care e „român" păstorul moldovan, costumul moldovenesc etc.

În pagina „înainte-cuvânt" la *Poezii*, publicate la Iaşi în 1836, Gh. Asachi, deşi era născut în nordul Moldovei şi, deci, după locul de naştere era moldovean, se considera român, iar „compunerile" sale le considera a fi „româneşti" El scria: „Această plecare către versuire se însamnă şi între români mai ales de când raza culturii a început a ne lumina... Întâile mele compuneri **româneşti** (*subl. n*) sunt din 1812 "[2].

Din *Prefaţa* la *Culegere de poezii*, Iaşi, 1854 de asemenea aflăm că limba maternă a lui Asachi era româna, iar cărturarul şi scriitorul român „conlucra" spre „înfiinţarea unei literaturi române"[3]. Gheorghe Asachi încheie prefaţa cu următorul alineat: „Prin astă ediţie s-au mai adaos câteva compuneri originale italiene, din epoha giuniei mele, şi alte traduceri din **română** în limbile franceză şi germană"[4].

Mărturii privind originea romană a românilor, privind conştiinţa naţională românească a moldovenilor întâlnim practic în fiecare poezie a lui Gh. Asachi. Din *La Patrie* citâm:

O, Români, români ai Daciei, ce purtaţi un mândru semn
De-origină, istoria acum fie-ne îndemn!
În vechime maica Roma, ce-a fost doamnă-n toata lume,
Ne-a lăsat legi şi pământuri, vorba sa şi – naltul nume.
Oare darul ce de timpuri şi de barbari s-a păstrat,
Când senină soarta luce, fi-va astăzi defăimat?
Nu, prin muze ş-a virtutei dorul dulce şi fierbinte,
În noi lumea să cunoască strănepoţi romanei ginte.
Tu, Moldavio mănoasă, ce pre mine ai născut,
Adăpost dă giunei muze care ist vers a ţesut

În oda La Italia, scrisă încă în 1809, Gh. Asachi iarăşi afirmă cu multă mândrie că de la Roma, unde stă înălţată falnic columna lui Traian, se trag limba, legile şi numele românilor:

Între surupate temple, obelisce şi coloane,
Ca un turn de fier întreagă stă coloana lui Traian;
Pre ea văd: Istrul se pleacă Iasienei legioane,

Cum cu Patria sa piere – a Decebalului oştean.
Şi cum în deşearta Dacie popor nou se-ntemeiază,
De-unde limba, legi şi nume a românilor derează[6].

Gheorghe Asachi termină oda cu următoarele cuvinte:

Un român al Daciei vine la străbuni,
Ca să sărute ţărna de pe-a lor mormânturi
şi să-nveţe-a lor virtute![7]

Dându-şi seama de răul adus de străini, precum şi de cel al dezbinării românilor, încă în 1822 Asachi visează la unirea lor politică. În ultimele două versuri din poezia *La moldoveni* găsim expunerea acestui vis, care, îndeplinindu-se, ar deveni un izvor al „avuţiilor":

Auritele palaturi nalţă turnuri către nor
Ş-a strămbunilor mărire din surpări vor să răsară;
Necurmat va să reverse avuţiilor izvor:
Înflorire, fericire şi repaos preste ţară,
Când ne-or fi temei şi cârmă, sub un domn bun, înţelept,
*Legea, Patria, **Unirea** şi un cuget clar şi drept*[8].

În *Pleiada,* o odă către poeţii români, scrisă de Gh. Asachi în 1845, e redată geografia răspândirii poporului român, inclusiv în Basarabia, şi originea lui romană, „geamăn cu cel italian":

Acordaţi române versuri p-armonioase alăute.
Într-un rost, ca şi poporul, geamăn cu cel italian,
Să înveţe amor de Patrie, dor de glorie, virtute,
Şi românul de pe Istru, ş-al Carpaţilor muntean,
*Cel ce bea-n Siret, **în Nistru**, şi-n a Mureşului unde,*
Cel l-a cărui triste doine plaiul Pindului răspunde[9]

În elegia *Holera în Moldova* (1831) Gh. Asachi dezvăluie ceea ce constituie apartenenţa etnică a „fiilor nobili" ai pământului Moldovei, carc vor „mări românul nume", ceea ce înseamnă că şi moldovenii sunt români:

După noi odinioară mult mai demnă va să vie
Pe pământul a Moldovei de puternici fii o ceată,
Care spre măreţe dregeri fi-va iară îndemnată
De eroice exemple ce strămbunii i-au lăsat.

Şi atunci pe cei fii nobili, ce-or mări ***românul nume,***
Prin virtute, arte, arme şi a muzei armonie,
Mulţumirea Patriei – aşteaptă ş-admirarea-n toata lume,
Ce de glorie eternă pe străbuni a cununat![10]

Termenul de „moldoromâni" este folosit de Asachi în *Imnul moldoromânilor pentru 25 ianuarie 1856, ziua onomastică a lui Grigore Ghica Voievod*, în care **Moldova este „a românului popor":**

Doamne, apără pământul
A românului popor
Şi întinde haru-Ţi Sântul
Pre Grigori Domnitor!
Moldova iară, sub a ei lege,
Ce din vechime au moştenit,
Unită-n El să poată culege
Pre calea păcii trai fericit![11]

Că **moldovenii aparţin întregii românimi**, Asachi ne mărturiseşte şi în balada *Turnul lui But:*

Între toata românime,
Mai frumos şi milian,
Mai puternic n-a fost nime
Decât Butul Moldovan[12].

Visul sacru al lui Gh. Asachi a fost de a vedea înfăptuită unitatea politică a tuturor românilor într-un singur stat. Acest gând îl expune în versurile cu titlul *Odă* (1860):

Să dai braţelor putere, inimii – un dor aprins,
Ca românul, cum strămunii, pentru drepturile sfinte
Ale Patriei renăscânde să se lupte neînvins
Prin lucrări şi prin cuvinte!
Strânge Ţările-Unite prin un nod nemuritor,
Cum origine au uns, fie a lor şi fericire;
Toţi românii să închege de fraţi numai un popor
Că puterea stă-n Unire![13]

Gh. Asachi era ferm convins că „lucruri mici cresc prin unire" sau „că puterea stă-n Unire", după cum se relevă în fabula *În Unire stă tăria* (1830)[14].

Tema moştenirii romane, a Unirii românilor, precum şi „a României soartă", a fost expusă şi-n poezia *Vot la cometul din 1858*:

...Când a României soartă
O-nchidea secreta poartă,
Argintoasa a ta comă
Ai întins spre cea menire
Ce lăsă antica Romă
L-ai săi fii de moştenire.
Dorit timpul cel să vie
Ca-n a ta călătorie,
Când iar te vei înturna
Pe român a lumina,
Să găseşti pe-a lui popor
În traiul nemuritor,
Puternic şi fericit,
În Concordie unit![15]

Un *Cânt secular* (Pentru aniversara 30 ianuarie 1859) „celui Domn ce-au fost Moldovei de mult bine făcător" (este vorba despre Vasile Lupu) se termină cu versurile:

Românio, spre agiunge acolo und-al tău nume
Şi a tale sorţi te cheamă: de a fi şi tu iar Stat,
Nu uita că a ta Mumă au trăit atâta-n lume
Cât virtutea ş-amor Patriei au plinit ş-au onorat![16]

Dovada că acest *Cânt secular* este închinat memoriei lui Vasile Lupu o găsim în poezia *În amintirea de 30 ianuarie, aniversara onomastică a lui Vasile Lupu, Domnul Moldovei, restauratorul literelor române în biserică şi în curte, fondator al Academiei Naţionale la 1644*, pe care, printre altele, îl proslăveşte astfel:

Alţi domni cu arme ţara mântuise,
I-au păstrat drepturi, viaţă, autonomie,
Pentru mari sorţi ce în destin sunt scrise.
Tu-ntâi sfărmaşi obeze de sclavie,
Ce ferecau a strămoşilor zise,
Şi-ai înviat nou simţ în românie![17]

Subtitlul nuvelei *Dragoş* conţine afirmaţia lui Asachi că Dragoş este „Restatornicitorul Domniei românilor în Dacia Transalpină, numită după aceea Moldova" şi că acest eveniment a avut loc „la anul 1352" Tot acolo, în „Introducere istorică", Gh. Asachi afirmă că Dragoş a întemeiat un stat „moldoromân", ceea ce ar însemna o Românie în Moldova, sau o Românie Moldavă. Altfel zis, Dragoş a restabilit, a „restatornicit domnia românilor în astă ţară", adică în Moldova, cândva „Dacia Transalpină"[18].

În nota 3 la capul întâi, intitulat „Romidava", al nuvelei *Dragoş* Asachi spune clar că „Dacia Transalpină se numea Ţara între munţii Carpaţi şi Tiras (Nistru), ce apoi fu numită Moldova"[19]

După Gh. Asachi, populaţia Moldovei sau Daciei Transalpine era română şi la 1351, „când românii, în unire cu ungurii şi cu cavalerii cruceri, au învins oardele tătare între munţii Carpatului..."[20], dar şi „în epoha când Romidava se afla încă în puterea românilor..."[21]. Dar, în viziunea lui Gh. Asachi, locuitorii vechii Dacii se numeau români începând cu „căderea domniei şi a puterii romanilor în Dacia" Românii erau „colonii şi cetăţenii romani", parte „locuind prin cetăţi şi şesuri", iar parte, „cea mai însemnată", fiind aşezată „între munţii Carpaţi" Fiind „apăraţi de nestrăbătuta Carpaţilor poziţiune", românii „păstrau sub propriii lor domni naţionalitatea, atârnând uneori de străinii mai puternici decât dânşii, şi unindu-se alte dăţi cu rivalii acestora, spre a combate pe asupritorii comuni şi a păstra până în zilele noastre dreptul peste vechea lor patrie"[22]. În acest mod „se tâmplă la 1351, când românii, în unire cu ungurii şi cu cavalerii, au învins oardele tătare între munţii Carpatului..." şi i-au pus de „s-au retras din şesurile Daciei Transalpine în părţile Mării Azove, de unde veniseră..."[23].

Gh. Asachi termină nuvela istorică *Dragoş* cu acelaşi gând, cu aceeaşi convingere de netăgăduit că românii şi moldovenii sunt un singur popor, de origine romană: „Aşa, trecând pe rând prin epoha de glorie şi de obelire, au cu arma în mână, au prin o politică înţeleaptă, moldoromânii în curs de 500 ani au păstrat autonomia guvernului naţional, care amu e asigurată prin a ei poziţiune geografică, şi prin decretarea Congresului de Paris a fi, dupre politica lui Traian, România Nouă, un val nepătrunzător între barbarie şi lumea civilizată"[24].

În nuvela *Alexandru cel Bun* găsim mărturisirea lui Gh. Asachi, din care rezultă că populaţia muntencască, rămasă în Dacia Transalpină, după retragerea de către Aurelian a legioanelor romane, „de atunci s-au numit români munteni"[25] Termenul „români munteni" vrea să explice că acea parte din întreaga populaţie a vechii Dacii care locuia în Muntenia erau români munteni. Adică sub aspect etnic erau români, iar sub aspect geografic – munteni, adică de la munte, din Muntenia. Că anume aşa este, o confirmă descrierea de către Asachi a evenimentelor din sec. XII-XIII când „românii munteni, precum şi acei cari trăiau în şesurile Ţării Române şi ale Moldovei, erau guvernaţi când de un reghium republican şi confederal, când de Principi pământeni..."[26].

În capitolul „Panahida eroilor moldoveni" (căzuţi în războiul contra turcilor în 1476 de la Valea Albă – *n.n.*) din nuvela istorică *Valea Albă* Gh. Asachi afirmă că „amintirea acelui act măreţ se păstrează nu numai în istorie" şi prin „biserica" construită de Ştefan cel Mare la 1496, „ci şi prin tradiţiuni şi cântece pe care păstorul din Valea Albă repetează, acompanând pe fluieraşul său..."[27]. În cântecul popular, reprodus de Gh. Asachi în întregime, deşi e vorba de unul dintre cele mai grele războaie pe care l-au purtat moldovenii lui Ştefan cel Mare contra turcilor, se pomeneşte despre sângele ce „românul revărsa, / şi cu oase – îndelungat / Acest câmp au presurat" Ţinând cont de faptul că acest cântec evocă unele episoade ale vieţii de la sfârşitul secolului al XV-lea, concluzionăm că locuitorii Moldovei încă în acel secol de înflorire statală a acesteia, se numeau pe ei înşişi **români**.

Conştiinţa românească la moldoveni se confirmă şi prin prochemarea din 1527 a Senatului de la Suceava ce purta titlul de Direptate, „adresată către toţi moldoromânii". Prin ea se anunţa Ţara Moldovei despre moartea lui Ştefăniţă. În această „prochemare" locuitorii „Românieі", adică ai Ţărilor Româneşti, sunt numiţi fraţi, „fraţi din România"[28].

În nuvela *Mazepa în Moldova* Gh. Asachi citează dovezi privind limba vorbită de românii moldoveni, care este limba **română**. În viziunea lui Gh. Asachi, Vasile Lupu, domn al Moldovei, a fost „prinţ înţelept şi întreprinzător, renumit prin reformele naţionale şi civilizatoare, introduse în ţară, între care mai cu seamă se numără restatornicirea limbii române în biserică şi în acte oficiale"[29]

Mărturii suplimentare privind înlocuirea limbii slave în biserică şi în viaţa publică a Moldovei cu cea română găsim la Gh. Asachi şi în nuvela *Ruxanda Doamnă*. Vorbind despre relaţiile grele ale lui Vasile Lupu cu Polonia şi cu Ucraina (din cauza dorinţei lui Timuş, fiul lui Bogdan Hmelniţki, de a se căsători cu Ruxanda), Gh. Asachi spune că „această epohă (mijlocul sec. al XVII-lea – *n.n.*) a fost pentru Moldova epoha reformelor; limba sârbească s-a înlăturat de către cea română şi, spre a grăbi restatornicirea ei în drepturile sale, curtea legiuise ca o îndatorire neapărată de **a vorbi** şi **a se scrie românеşte** (*subl. n.*)"[30].

În meditaţia *Omul literat*, apărută în „Albina românească", nr. 12 din 9 februarie 1839 (pag. 45-47), Gh. Asachi îşi exprimă grija faţă de curăţenia limbii noastre, de dezvoltarea culturii „neamului românesc" şi propune crearea unei instituţii reprezentative, a unui „giudeţ amfiction ce să poate închega din gramaticii români a Transilvaniei, a Ţării Româneşti şi a Moldovei", deoarece sunt „doritori de a vedea aşezată cultura neamului românesc pe trainice temeiuri..."[31]. Ne convingem o dată în plus că pentru Gh. Asachi neamul românesc exista ca un tot întreg şi cuprindea tustrele Ţările Române.

În calitatea sa de reprezentant diplomatic al domnitorului Moldovei Ion Sandu Sturza la Viena (anii 1822-1827), Gheorghe Asachi adresează mai multe scrisori diferitelor personalităţi româneşti. În una din cele două scrisori către bancherul Constantin Popp, şi anume din 12 aprilie 1825, compusă în limba franceză, găsim o dovadă certă că Gh. Asachi se considera român: „Comme homme de lettres et rumàn..." (*Ca om de litere şi* **român**...)[32]. În scrisoarea către Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache (1803-1808; 1812-1842) (din 18/30 august 1826), Gh. Asachi roagă Înalt Preasfinţitul Părinte să acorde susţinere „dlui Alexandru Teodori, doftor, **de neam român**...", „carele au aretat dorinţa de a merge în Moldova spre a practisi acolo măiestria doftoriei, pre care aici în Viena cu multă laudă au învăţat-o" Într-o scrisoare către Kisilev, din 6 decembrie 1843, cărturarul român aminteşte despre o revistă cu denumirea „Spicuitorul **moldoromân**"[33] În petiţia din 9 martie 1861 către Adunarea electivă protestează contra „falsificării istoriei literaturii române", afirmând că a urmărit scopul de a „aduna nu avere materială, ci titlul de conlucrător între cele de folos şi de laudă patriei **române**..." şi în 1813 el „cel întâi" a „introdus limba

română" „în şcoala domnească din Iaşi", a „început publicitatea şi cu numele au înviat în patrie şi simţul **român**", „...încă la 1828 au deschis şcoalele naţionale în Sf. Trei Ierarhi..."[34].

Termenul „moldo-român" este folosit de Gh. Asachi alături de cel de „român" şi în „Istoria Rusiei", tradusă în româneşte de către acesta în anul 1832. În *Prefaţa* la această traducere Gh. Asachi, printre altele, scria: „După căderea Împărăţiei Romane, coloniile sale, rămase în Dachia, sau în Mizia, adeseori se aflau amestecate cu neamuri ruso-slavone, au supuse, au împreună domnitoare, precum aceste au urmat în **epoha Asanilor Împăraţii Românilor**. Iar în veacul de pe urmă, când din apropierea imperiilor Rusiei şi Turciei s-au născut lupta cea rivală, pământurile **Moldo-Românilor** au fost teatrul marilor întâmplări..."[35].

Nu încape îndoială că românul moldovean Gheorghe Asachi se considera român şi prin origine, dar şi prin limba vorbită. Pentru el erau români toţi locuitorii autohtoni ai celor trei ţări române. N-am întâlnit nicăieri în opera lui cel puţin o aluzie că moldovenii ar vorbi limba „moldovenească"

Mihai Eminescu (1850, Botoşani – 1889), cel mai mare poet român şi unul dintre cei mai de seamă lirici ai literaturii universale. A învăţat la Cernăuţi, Blaj, Viena şi Berlin. A studiat dreptul şi filozofia. Avea cunoştinţe enciclopedice. A lucrat în calitate de sufleor şi copist de roluri, bibliotecar, revizor şcolar, ziarist la „Curierul de Iaşi" (1876-1877) şi la „Timpul"(1877-1883).

Opera lui Eminescu este tradusă în 64 de limbi şi e comentată în peste 50 de studii monografice scrise în 16 limbi. Poezia eminesciană a ajuns să fie cunoscută pe toate continentele. Membru al Academiei Române, post-mortem.

În opinia filozofului Constantin Noica, Mihai Eminescu este „omul deplin al culturii române", iar după părerea lui Tudor Nedelcea – „teoreticianul românismului"

Chiar dacă de sub pana genialului Mihai Eminescu ar fi ieşit numai rândurile: „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie, /Tara mea de glorii, ţara mea de dor"; sau „De la Nistru pân-la Tisa/ Tot românul plânsu-mi-s-a"; sau „A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominaţiunii ruseşti"; precum şi „Suntem români şi punctum", ar fi suficient să afirmăm că luceafărul poeziei româneşti Mihai

Eminescu, moldovean după locul de naştere, a fost conştient de apartenenţa sa şi a tuturor moldovenilor la neamul românesc.

Patriotismul lui Eminescu constă în faptul că el, fiind un înflăcărat apărător al românismului, şi-a focalizat în mod conştient atenţia asupra originii limbii române („limba românească este fiica limbii latine"), asupra originii etnice, romanice a poporului român, inclusiv a familiei sale („... nimeni nu mă opreşte de-a fi dintr-o familie **nu numai română** (*subl. n.*), ci şi nobilă neam de neamul ei..."); asupra apărării frontierei teritoriilor naţionale ale românilor, inclusiv basarabene şi transnistrene; asupra apărării onoarei şi demnităţii naţiunii române. „Dar naţia românească, declară Mihai Eminescu, are o singură şiră a spinării şi un singur creier. Ceea ce se întâmplă dincolo (în imperiile rus şi austro-ungar – *n.n.*) ne doare pe noi, **orice injurie făcută naţionalităţii noastre** (*aici şi în cont. subl. n.*) **dincolo e o injurie asupra sângelui şi numelui nostru**. Nu cuceriri urmărim sau am urmărit vreodată, căci nu suntem nebuni, ci oameni în toată firea şi-n toată mintea. Dar voim **respect pentru poporul românesc pretutindenea** unde se află şi nu ne este amic acela care se preface a măguli susceptibilitatea locală a statului român, dar dincolo loveşte în susceptibilitatea mare şi energică a întregului popor romanic din Răsărit"[36].

În continuare vom reproduce expresii şi pasaje din scrierile istorice ale lui M. Eminescu, în care se reflectă componentele de bază ale românismului: originea romanică a poporului român şi a limbii vorbite de el, unitatea de neam şi de limbă a tuturor ramurilor poporului român, unitatea şi continuitatea românilor pe teritoriul lor naţional – teritoriul vechii Dacii.

Aşadar, spre a apăra originea, limba, istoria, unitatea etnică şi lingvistică, dreptul românilor asupra Basarabiei, precum şi spre a demonstra continuitatea neamului românesc pe teritoriul său naţional, Mihai Eminescu afirmă:

- „Limba română e unica în Europa care n-are propriu-vorbind dialecte. Pe-o întindere de pământ atât de mare, despărţiţi prin munţi şi fluvii, **românii vorbesc o singură limbă** (*subl. n.*)"[37]
- „Drepturile noastre asupra întregii Basarabii sunt prea vechi şi prea bine întemeiate, pentru a nu se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin Tratatul de Paris. Basarabia întreagă a fost a noastră pe când Rusia nici nu se megieşea cu noi,

Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru şi cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă şi până în veacul al nouăsprezecelea... Dacă naţia românească ar fi silită să piardă o luptă, va pierde-o, dar nimeni, fie acela oricine, să n-aibă dreptul a zice c-am suferit cu supunere orice măsură i-a trecut prin minte să ne impună"[38].

• „... **Basarabia actuală era pământ românesc stăpânit de domni români** (subl. n.). Şi aceasta n-o deduc numai istoricii de astăzi, ci Miron Costin însuşi; cronicarul cel învăţat şi mare logofăt în Moldova povesteşte aceasta în versurile dedicate regelui Poloniei"[39]

• „Oricând însă turcii sfătuiau pe sultan să nu facă război cu românii, pentru că n-aduce nici un folos, ci pier numai o mulţime de turci în zadar, atunci sultanul le răspundea: "Până când românii stăpânesc **Chilia şi Cetatea Albă**, iară ungurii Belgradul sârbesc, până atunci nu vom putea birui pe creştini""[40].

• „Dar cea mai vie dovadă că în acest veac (al XVII-lea – *n.n.*) **erau în Basarabia români** (*subl. n.*) este desigur existenţa eparhiei Brăilei. Vechiul **Proilabum**, a cărui nume turcii l-au prefăcut în Ibrăila, a început pe la jumătatea veacului al XV-lea sub domnia turcească" [...] „De eparhia acestei mitropolii (a Proilavei – *n.n.*) se ţinea: I. Silistra, Brăila, **Chilia** (*passim subl. n.*); II. **Reni, Ismail, Akkerman (Cetatea Albă), Bender (Tighina). Toate satele şi oraşele româneşti dintre Nistru şi Bug**, adică din Podolia şi Cherson" Citat anume e oraşul **Dubăsari**, dincolo de Nistru, care se ţinuse de episcopia **Huşilor**. Dar la sud de **Dubăsari** sunt **Mălăieştii**, la nord de ei e oraşul **Balta**, apoi oraşul **Ocna**. Şi încă **foarte multe sate, rămase până azi româneşti**. La Dubăsari – dincolo de Nistru – era la 1794 până şi **o tipografie românească** din care au ieşit mai multe cărţi bisericeşti"[41].

• „În 1769 Rusia declară război Turciei, Galiţia ocupă Hotinul; în februarie 1770 boierii moldoveni şi munteni jură credinţă Ecaterinei, în 1771 feldmareşalul Rumianţef stabileşte câte un guvern provizoriu în fiecare Principat, iar Ecaterina doreşte unirea principatelor sub un rege care era să fie Stanislaus August Poniatowski. În congresul de la Focşani din 1772 Rusia pretinde ca Principatele să fie declarate independente sub garanţia mai multor puteri ale Europei. În fine, la 1774 se încheie pacea de la Cuciuc-

Cainargi, în care (art. 16) se stabilește că Principatele vor primi înapoi terenurile pe nedrept uzurpate de turci dimprejurul cetăților Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Brăila ș. a. În genere, interregnul din vremea ocupației rusești de la 1769-1774 e cel mai caracteristic pentru vederile de atunci ale Rusiei. **Ea voia o Românie unită care s-ajungă de la Nistru până în Carpați.** Pe monedele bătute pentru Principate marca Moldovei și a Țării Românești sunt împreunate sub o singura coroană" [...] și „candidatura lui Stanislaus August care [...] era să fie cel dintâi rege al României Unite. Deosebirea numai e că României de pe atunci i s-ar fi lăsat cu dragă inimă peticul de pământ de la gurile Dunării, pe când celei de azi – nu"[42].

Fiind îngrijorat de soarta și viitorul națiunii române, de faptul că „un element etnic atât de răspândit ca al nostru" este „bucățit între zeci de stăpâni", Eminescu amintește în articolul Românii Peninsulei Balcanice despre așezările geografice unde locuiesc românii. Citâm: „Nu există un stat în Europa Orientală, nu există o țară de la Adriatică până la Marea Neagră, care să nu cuprinză bucăți din naționalitatea noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlacii din Bosnia și Erțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani; în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până sub zidurile Atenei, **apoi, de dincolo de Tisa începând, în toată regiunea Daciei Traiane până dincolo de Nistru, până aproape de Odesa și de Kiev** (*subl. n.*)"[43]

Menționând starea foarte grea a slavilor în Imperiul țarist, Mihai Eminescu se întreabă: „Și dacă o asemenea soartă așteaptă pe slavi chiar în împărăția Moscului, ce soartă va aștepta oare pe **bieții români din Basarabia** (*subl. n.*)"[44].

Tema oprimării românilor din teritoriile românești ocupate de străini e abordată de Eminescu în articolul „În Basarabia vedem **naționalitatea noastră oprimată** (*subl. n.*) în mod sistematic; în Ardeal și Țara Ungurească asemenea"[45]

Cu orice ocazie Mihai Eminescu nu uită să amintească și de românii răsăriteni. În articolul *Românii din Ungaria*, în care vorbește despre politica de deznaționalizare a românilor și a reprezentanților altor etnii de către unguri, despre „împrejurările etnografice și geografice" ale maghiarilor, Eminescu menționa: „În sfârșit, la răsărit, sunt încongiurați (ungurii – *n.n.*) de români. Aceștia sunt o

masă mare între Tisa şi Carpaţi, care, cu toate că e împestriţată de maghiari, saşi şi jidovi, au favorurile că ţin partea răsăriteană a statului în mâinile lor, că fortăreaţa naturală din răsărit, Transilvania, este locuită, în mare majoritate, de dânşii şi sunt, aşa-zicând, în nemijlocită legătură cu **milioanele de români dintre Dunăre, Marea Neagră şi Nistru** (*subl. n.*)"[46].

În articolul *Străini de origine română*? Eminescu afirmă fără pic de îndoială că **„ţăranul român"** este **„acelaşi pretutindenea între Tisa şi Nistru"** şi este **„de origine română** (*subl. n.*)"[47]

Protestând contra dominaţiei austro-ungarilor asupra poporului românesc, Eminescu scrie în articolul *Unitatea etnică şi de limbă a românilor*: „Până ce domnii maghiari vor pretinde a-l maghiariza cu de-a sila, zece milioane de guri şi zece milioane de inimi vor striga în contra Austro-Ungariei, **căci politiceşte putem fi despărţiţi, dar unitatea noastră de rasă şi de limbă e o realitate atât de mare şi de energică, încât nici ignoranţa, nici sila n-o pot tăgădui** (*subl. n.*). Ei, să nu fi trăit Matei Basarab, nici Teofan al Ardealului, nici Varlaam al Moldovei, să nu fi fost suta a şaptesprezecea cu eroii şi cugetătorii ei, vă puteaţi bate joc de noi însă mult timp, dar astăzi nu se mai poate. Azi **limba este una de la Satmar pân-în Cetatea Albă de lângă Nistru, de la Hotin pân-în Graniţa militară, azi datina e una, rasa e una şi etnologic e unul şi acelaşi popor, care nu mai doarme somnul pământului şi al veacurilor** (*subl. n.*)". Şi Eminescu continuă: „Ceea ce numesc maghiarii ideea lor de stat e istoriceşte un neadevăr şi, ca realitate etnologică, asemenea un neadevăr. Însă din suta a treisprezecea poporul românesc avea ţinuturile proprii, legea proprie – **antiguam et aprobatam legem** -, principii proprii, autorităţile proprii elective, fără nici un amestec din partea Coroanei Ungureşti. Era un neam de ostaşi, oameni de arme, un popor aliat maghiarilor, nu supus lor, atât de puţin supus, încât notarul regelui Bela nu se sfieşte a-şi încuscri pe cei întâi regi de rasă arpadiană cu fiicele domnilor români anteriori înfiinţării statelor dunărene. Notarul poate fi apocrif, poate fi dintr-un veac mai târziu, dar psihologic şi pentru respectul ce-l are pentru poporul nostru e desigur o probă când lasă să răsară chiar dinastia cea mai veche maghiară din leagănul **unei mume române** (*subl. n.*). Dar s-au întins românii, dar au cuprins ţinutul în care nu fuseseră, dar dintr-un mic neam de ostaşi a devenit un mare neam

de agricultori? Afacerea lor. S-au întins prin dreptul cel mai sfânt din toate, prin dreptul muncii. Cu munca şi-a procurat pământul strămoşesc şi, prin colţurile unde intraseră străinii, cu muncă-l şi va ţinea"[48].

În *Materialuri etnologice privind în parte şi pe dl Nicu Xenopulos, criticul literar de la „Pseudo-Românul"*, Eminescu iarăşi găseşte o posibilitate să descrie întinderea georgafică, inclusiv cea basarabeană, pe care vieţuieşte poporul român. Citâm: „Întâmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc **poporul românesc, din apele Nistrului** începând, în cruciş şi-n curmeziş, **pân-în Tisa şi-n Dunăre**... (*subl. n.*)"[49]

În articolul *Inaugurarea statuii lui Ştefan cel Mare* (iunie 1883) Eminescu îl numeşte pe domnitorul Ştefan „mare geniu **român** (*subl. n.*)" „eroul cel mai sublim al naţiunii" şi „campionul creştinătăţii admirat de Europa întreagă în toată a doua jumătate a secolului al cincisprezecelea"[50].

Fiind supărat pe Grădişteanu pentru lipsă de diplomaţie în cele declarate de acesta în discursul său la Iaşi la „descoperirea statuii lui Ştefan" Eminescu a atacat guvernul României de la 1883, în frunte cu Ion Brătianu şi Petre Grădişteanu, pentru „laşitate în acte" şi „obrăznicie în cuvinte", subliniind că aceştia sunt „care în fapt dau Basarabia, dau Dunărea, dar în cuvinte anexează toată **românimea de la Nistru până la Tisa**, comit o îndoită crimă..."[51]

Referindu-se la materialele publicate în foaia literară ruteană „Zorile Bucovinei", Eminescu se indignează pentru faptul că în ea se spune despre români că ar fi „ruşi romanizaţi"[52] şi că „dacoromanii din Bucovina erau slavi"[53]

Accentuând faptul că Bucovina „rusească n-a fost niciodată" Eminescu operează cu documente autentice din timpurile cele mai străvechi ale colonizării (e vorba de colonizarea cu români a Galiţiei – *n.n.*). Eminescu scrie că „în 1378 Vladislau, principele de Opolin şi guvernatorul Poloniei, donează arcaşului Alexandru Românul (Woloch) câmpul şi satul anume Hodlo pe apa Tarnovei în Galiţia, dându-i voie lui şi urmaşilor săi de a se administra şi judeca după dreptul românesc (na pravie voloskie'm)"[54].

Vrând să argumenteze o dată în plus că Galiţia era populată de români, Eminescu continuă: „Pentru a administra şi judeca după dreptul românesc, a trebuit să aibă şi pe cine – pe cine însă altul, dacă satul şi câmpul acela n-ar fi fost colonizat cu români, care ar fi pretins de la proprietar judecată, după dreptul românesc"[55].

Eminescu mai afirmă în vederea susţinerii ideii sale că „în 1383, Maria, fiica regelui ungaro-polon Ludovic, donează un teritoriu în Galiţia românului Iosif, fiul lui Petru (Iosefowi Ollakowi, filio Petri), că „la 1420 Ziemowit, principele de Mazowia şi de Belz, acordă locuitorilor satului Lubicz dreptul judecăţii româneşti. Un asemenea drept nu avea motiv să-l ceară decât o colonie de români"[56]. La pălăvrăgeala foii literare rutene „Zorile Bucovinei" că românii ar fi nişte ruşi romanizaţi, Eminescu răspunde că „rutenii ortodocşi ai Bucovinei nu sunt decât români rusificaţi..."[57]

În concluzie, am dori să amintim doar că, în opinia lui Tudor Nedelcea, „**românismul** devine în gândirea lui Eminescu–istoricul o coordonată materializată în fapte [...] şi în toată scriitura sa. El "vede" ideea întregului, şi în acest sens preocuparea pentru românii din afara graniţelor ţării sale (artificiale şi atunci) este pe deplin motivată. Şi nu numai că "vede", ci şi "strigă" (un strigăt dureros) ca ţara sa să nu fie tratată umilitor ca o "Americă dunăreană" sesizând pericolul "robiei occidentale" "a negrei speculaţiuni despre Apus""[58]. Şi iarăşi să amintim că, după Mircea Eliade, Eminescu este „**teoreticianul prin excelenţă al naţionalismului român**", acel care a contribuit „**enorm la fundamentarea patriotismului român modern** (*subl. n.*)"[59] Tot Mircea Eliade consideră că Eminescu a avut „un rar privilegiu" de a fi, în acelaşi timp, „cel mai mare poet al poporului său şi creatorul doctrinei sale naţionaliste"[60]

În fine, ne permitem să încheiem cu acel pasaj, în care Eminescu, la 1876, declară cât se poate de tranşant care e crezul şi mândria sa pentru faptul că românii sunt urmaşii dacilor şi romanilor de ieri: „... Nici mai este astăzi chestiunea originii noastre, abstrăgând de la împrejurarea că o asemenea interesantă chestiune nu este de nici o importanţă. Daci sau romani, romani sau daci, e indiferent: **suntem români şi punctum**. Nimeni n-are să ne înveţe ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem: **români**"[61].

Considerăm că nu ne-ar sta bine nici măcar să încercăm a face unele comentarii. Prin această dumnezeiască maximă „Suntem români şi punctum" Marele Eminescu a spus totul.

Bogdan Petriceicu-Hasdeu (1836, s. Cristineşti, jud. Cernăuţi, - 1907), lingvist, istoric şi scriitor român din judeţul Hotin, una dintre cele mai proeminente personalităţi ale culturii române din secolul

al XIX-lea, având pregătire enciclopedică. Cunoştea limbile română, rusă, franceză, germană, latină, elină şi altele, în total 26 (tatăl său, Alexandru Hâjdeu, cunoştea 11 limbi). A fost membru al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe din Petersburg (1883), membru de onoare al societăţilor ştiinţifice lingvistice din mai multe ţări europene şi din SUA. A studiat la Viniţa, Cameniţa, Chişinău şi Harkov. Fiind urmărit de poliţie pentru activităţi antiţariste, Bogdan Petriceicu-Hasdeu se refugiază în 1857 în Principatele Române. A fost, pe rând, judecător, profesor secundar, director al Arhivelor statului şi profesor de filologie comparată la Universitatea din Bucureşti. A condus publicaţiile periodice „România" (1858), „Din Moldova" („Lumina") (1862-1863), „Traian" (1869-1870), „Columna lui Traian" (1870-1877 şi 1882-1883) şi revistele satirice „Aghiuţă" (1863-1864) şi „Satyrul" (1866).

A militat pentru Unirea Principatelor, a sprijinit ideea împroprietăririi ţăranilor. Este întemeietorul lingvisticii, filologiei şi lexicografici ştiinţifice româneşti[62].

Românismul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu ar putea fi demonstrat prin denumirile unor lucrări ale sale, care conţin derivate de la etnonimul „român": *Limba slavică la români până la anul 1400* (1869), *Etimologicum Magnum Romaniae*, în 4 vol. (1886-1898), care este un vast dicţionar al limbii române, *Cărţile poporane ale românilor* (1879), precum şi prin poezia *Să vorbim româneşte*, publicată în „Amicul familici", nr. 4, din 16 decembrie 1879[63]

Noi însă vom aduce dovezi şi din alte lucrări ale acestui titan al gândirii umane. E prea mare Hasdeu pentru a nu-i evidenţia şi puternica conştiinţă românească. Ne vom opri, mai întâi, asupra monografiei *Ioan-Vodă cel Cumplit*, în care străluceşte patriotismul şi românismul cărturarului nostru. Amintim că titlul complet al monografiei, scrisă la 1865, este *Ioan-Vodă cel Cumplit, aventurile, domnia, războaiele, moartea lui, rostul său în istoria universală şi în viaţa* **poporului român**, *1572-1574* (*subl. n.*). Observăm chiar din titlu că, deşi Ioan-Vodă era domnitor al Moldovei, Bogdan Petriceicu-Hasdeu îi examinează rostul nu în viaţa poporului „moldovenesc", ci în a celui român. De la început menţionăm că Hasdeu ştia să deosebească bine termenii şi expresiile cu caracteristici etnice naţionale româneşti de cele cu caracteristici locale, regionale, geografice moldoveneşti. Să urmărim această terminologie după monografia pomenită. Aşadar, în opera sa găsim o abundenţă de

termeni cu sens etnic: „la români"[64], „ţărişoara română"[65] (e vorba de Moldova – *n.n.*), „toţi românii, fălindu-se cu originea lor din destrămata Romă imperială"[66], „principi români"[67] şi „domni români"[68]; „căci românii, ei singuri între toate popoarele creştine, nu produseră nici un sfânt calendaristic din propriul lor sân..."[69], „chestiunea proprietăţii teritoriale la români"[70], „inscripţiune românească"[71], „căci românii nu prea au bani de dat cu împrumut"[72], „leu român este numit Ioan-Vodă"[73] etc., etc. Totodată, Hasdeu face o distincţie clară între termenii zişi etnici şi cei cu caracteristici geografice, teritoriale, de localizare, cum ar fi: „ambasada moldovenească... la camera cracoveană"[74], „scopul cel secret al domnului moldovenesc"[75], „domnul Moldovei"[76]; „sosi la Cracovia un al treilea trimis moldovenesc"[77], „cântec moldovenesc"[78], „tron moldovenesc"[79], „moldovenii (adică locuitorii Moldovei – *n.n.*) strigaseră cu glasuri mari: "Vom pieri toţi lângă măria ta! Toţi vom pieri!"[80], iar în pagina următoare enciclopedistul conchide: „Aşa era jurământul ostaşului român". După aceasta savantul apelează iarăşi la termeni ca: „armata moldovenească", adică armata domnitorului Moldovei, şi „soldat moldovean"[81], „arcul moldovenesc", „arcaşul moldovean"[82], „infanterie şi cavalerie moldovenească"[83]; „oaste moldovenească"[84] etc., etc., etc., care nu conţin sens etnic.

În *Prefaţa* la prima ediţie a monografiei *Ioan-Vodă cel Cumplit* Hasdeu vorbeşte despre misiunea istoricului, subliniind, printre altele, că „la români am văzut pe neobositul Şincai colindând cu desagi pe spate, pentru a culege un haos de petice bune şi rele, preţioase şi netrebnice"[85].

În *Introducţiune* la monografie Hasdeu menţionează că atunci când în a doua jumătate a sec. al XVI-lea în majoritatea ţărilor Europei, inclusiv în Turcia, „sceptrurile sunt mânuite de popi, de copii, de zero (adică de nulităţi), de nebuni, de beţivi", şi „tocmai atunci **într-o ţărişoară română** (*subl. n.*) apare un principe pe care numai cea mai neagră trădare îl putu opri de a nu da o altă faţă a Europei, fundând pe Peninsula Balcanică un nou imperiu latin. Un mare administrator! Un mare politic! Un mare general!"[86].

Expresia „ţărişoară română", apoi faptul că Petru Rareş este numit de Hasdeu „ilustru principe român"[87], precum şi termenii şi expresiile menţionate care, după cum am arătat, evidenţiază anume aspectul etnic, românesc, demonstrează cât se poate de clar conştiinţa lui Hasdeu despre comunitatea de neam a moldovenilor cu muntenii

şi ardelenii. Toţi pentru el sunt români. Acest mare adevăr este expus şi în studiul intitulat *Desţărarea lui Petru Rareş*. Vorbind de „politica lui Rareş în privirea românilor din Ardeal", Hasdeu zice: „**Românii din Moldova** (*subl. n.*) şi acei din Ardeal sunt copii d-un tată şi de-o mamă"[88].

Vom sesiza ideea românismului lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu şi în balada *Magda lui Arbure*. Din ea reproducem vorba lui Vodă după moartea lui Arbure:

Lăsaţi bocituri de copii!
Viteji ca şi dânsul avem noi o mie,
0 mie şi sute de mii!
***Întreaga Moldovă** de hatmani e plină;*
D-un chip, d-o făptură, d-un os!
*Văzut-aţi la naiba **o mumă română***
Să crească un fiu ticălos?
***Atunci România** se şterge din lume,*
Când ţara-i din Pont în Carpaţi
În stare va fi să-i înşire anume
Pe cei ce-s născuţi împăraţi!....

Să ne referim şi la cântecul bătrânesc *Ştefan şi Radu*, scris de B. Petriceicu-Hasdeu la 1874, în care Ştefan cel Mare şi Radu-Vodă al Munteniei sunt doi fraţi, „doi români"[90]. Reproducem anume spusele şoimului nemuritor, din care se profilează crezul lui Hasdeu în Unirea viitoare a românilor:

Agerul şoiman bătrân,
*Frate **neamului român**,*
Se uită de sus cu jale
La cei doi voinici din vale,
Şi-şi grăia cu graiul său:
Când eram mai tânăr eu,
Moldovenii
Şi Muntenii,
Ardeleni
Şi Bănăţeni
Încă nu erau pe lume,
Toţi purtând un singur nume.
Dar-ar Domnul să mai dea
Iar aşa să-i poci vedea!... [91]

Iată şi unele expresii din nuvela istorică *Ursita*, în care marele nostru cărturar descrie măritişul fiicei lui Ştefan cel Mare Elena cu Ioan, fiul ţarului rus. Prin utilizarea terminologiei de sorginte românească – „popor român", „România", „brânduşa României" „nora româncă", „limba română", „fiul românci", „gloria sângelui român" – Hasdeu înveşniceşte binecuvântarea unui tată care era Ştefan cel Mare şi Sfânt, domnul Moldovei, dar şi al tuturor românilor, către fiică, cum este Elena, „ideal de frumuseţe zugrăvit în basmele poporului român". Această binecuvântare e făcută Elenei înainte de a o trimite la moscal şi inclusă într-o carte scrisă pe pergament cu slove de aur: „Ia, Eleno, acest letopiseţ, în care sunt scrise vitejeştile fapte ale ţării tale; citeşte în oricare parte a lumii te va arunca soarta, citeşte-l şi adu-ţi aminte că eşti româncă" Dar letopiseţul, scrie Haşdeu, începea cu următoarele cuvinte: „Românii îşi trag viţa din Râmlenii cei vechi, iar cine au fost Râmlenii cei vechi o ştie lumea..."[92].

Descriind episodul cu întemniţarea fiicei şi a nepotului Dimitrie al lui Ştefan cel Mare, Hasdeu încheie nuvela *Ursita* cu cuvintele de mare durere şi ură contra muscalului, dar şi cu demnitate şi mândrie pentru neamul românesc: „În 1504 a venit vestea la Ştefan-Vodă că fiica sa se stinge cu încetul, ca licurinda lumină a candelei, în neagra închisoare. Bătrânul Domn făcu o cruce, se gândi şi zise: "Datoria părinţilor este de a muri mai înainte de copii". Şi el muri. La începutul anului 1505 Elena află că tatăl său nu mai este; această fatală ştire fu pentru nefericita jertfă ca groaznica voce a îngerului de moarte.

"Aşadară, conchide cu regret şi ură enciclopedistul, chiar de la cea dintâi legătură a noastră cu strănunii (vecinilor) noştri, **muscalul împinse în mormânt pe cea mai frumoasă românca şi pe cel mai viteaz român**"[93].

Acestea sunt convingerile, acesta este crezul naţional românesc, românismul puternic înrădăcinat în inima şi-n conştiinţa unui cărturar moldovean, care de-a lungul întregii sale vieţi a perpetuat ideea clară şi mereu sfântă că el şi toţi moldovenii aparţin străvechiului şi nobilului neam românesc, neam ce are pe Roma maică.

În concluzie pentru acest segment al cărţii includem poezia lui Hasdeu *Să vorbim româneşte*, scrisă în 1879. Ea ne convinge o dată în plus că românismul marelui cărturar moldovean era profund conştientizat:

Cugetarea românească
Are portul românesc.
Nu lăsaţi dar s-o ciuntească
Cei ce limba ne-o pocesc.

Când românul se-ndârjeşte
Din ţâţână când mi-l scoţi,
El îţi toarnă româneşte
Un blestem de şapte coţi.

Când de dragoste se-aprinde
El vorbeşte lin şi blând,
Încât dorul te cuprinde
Dulcea-i vorbă ascultând.

Niciodată altă limbă,
De pre buze româneşti,
Nu se-ndoaie, nu se schimbă,
După gândul ce gândeşti.

La mânie, la iubire,
La suspin şi chiuit,
După chiar a noastră fire
Graiul nostru e croit.

La iubire, la mânie,
La chiot şi la suspin,
România-i Românie,
Cu fagur şi cu pelin.

Românimea cât trăieşte
Graiul nu şi-l va lăsa.
Să vorbim dar româneşte:
Orice neam cu limba sa![94].

Alexandru D. Xenopol (1847, Iaşi – 1920), istoric, sociolog, economist şi filozof român din Moldova; studii superioare la Berlin, unde şi-a obţinut doctoratul în drept, şi la Giessen, unde şi-a luat doctoratul în filozofie (1871). A fost profesor de istorie a românilor la Universitatea din Iaşi (din 1883), membru al Academiei Române (1893), membru corespondent al Institutului Franţei şi profesor

onorific la Sorbona. A scris *Istoria românilor din Dacia Traiană* în 14 volume, rezumată în limba franceză în două volume (1896).

Pentru a ne edifica asupra conştiinţei româneşti a unuia dintre cei mai talentaţi istorici români din a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi din primele două decenii ale sec. al XX-lea, vom reproduce unele expresii şi pasaje din *Istoria românilor* a lui A. Xenopol, editată în Iaşi, la 1888, privitoare la Moldova şi la românii moldoveni.

Vom aminti în primul rând despre viziunea lui Xenopol asupra faptului că perioada românismului, a românismului conştient, începe de la anul 1821[95], anul care a pus începutul luptei contra suzeranităţii otomane şi capătul regimului fanariot, restabilind domniile pământene în Moldova şi Muntenia; că **naţionalitatea română** (*subl. n.*) s-a format până în anul 1290[96] şi că ea **cuprinde Moldova**, Muntenia, Transilvania, Maramureşul, Crişana şi Banatul, adică teritoriile situate între fluviul Dunărea, Marea Neagră, fluviul **Nistru** şi râul Tisa[97]; că munţii Carpaţi sunt pricina hotărâtoare a dezbinării politice a românilor[98]; că Moldova ar fi fost întemeiată în timpul a două descălecări: a lui Dragoş la 1288 şi aceea a lui Bogdan în 1348; prima poartă caracter economic, cea de a doua – politic, menită „a scoate pe **români** (*subl. n.*) de sub apăsarea religioasă a maghiarilor"[99]; că Moldova există ca ţară supusă coroanei ungureşti încă de pe la 1288 şi era organizată încă de pe atunci sub voievozi, însă vasali ai regelui Ungariei"[100]; că la 1348 Bogdan I „deslipi Moldova de coroana unguréască şi o făcu de sine stătătoare, punând astfel începutul statului moldovenesc"[101]; că Grigore Ţamblac (1364-1418), scriitor bisericesc, solul Patriarhiei Constantinopolului în Moldova, era **român** (subl. n.) din Bulgaria, care a venit în Moldova[102] şi a ţinut în Suceava mai multe predici în limba română"[103]; că Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, şi Vlad Ţepeş, domnul Munteniei, au fost „**doi atleţi ai neamului românesc**" (*subl. n.*)[104].

Pentru Alexandru D. Xenopol, Moldova, Muntenia (Valahia) şi Transilvania sunt ţări surori, ţări române, iar locuitorii lor constituie neamul românesc, poporul român; documentele, hrisoavele şi cărţile bisericeşti sunt româneşti; sunt româneşti de asemenea şcoala, biserica, clerul, tronurile, teatrul, pictura, dantul, doinele, horele etc. Domnii, mitropoliţii, episcopii şi profesorii sunt de asemenea români. În acelaşi timp pentru Xenopol armata, cetăţile, istoriografia sunt moldoveneşti, ceea ce înseamnă că avem şi în acest caz situaţia când etnicul este pus conştient pe primul plan.

În volumul al III-lea al lucrării menţionate găsim momente care adeveresc fermitatea conştiinţei de neam românesc la moldoveni. Cucerirea Moldovei de către Mihai Viteazul „se făcuse fără vărsare de sânge", zice Xenopol, „deoarece moldovenii au trecut de partea lui"[105]

Vorbind despre Unirea românilor de la 1600, Xenopol include şi Moldova în hotarele politice ale naţionalităţii române. El zice: „Deşi nu unirea ţărilor române fusese ţinta lui Mihai în cuceririle sale, ci le întreprinsese pe rând pentru a-şi asigura poziţia lui de domn al Munteniei întâi, apoi, prin cucerirea Ardealului, al ambelor acestor ţări, după acea şi al **Moldovei**, totuşi nu e mai puţin adevărat că Mihai realizase, fie şi numai cât pentru o clipă, **unitatea politică a ţărilor române**, fapt de o însemnătate nemăsurată, dacă nu ca o încoronare a năzuinţelor trecute, ce nu tinsese niciodată către unire, desigur ca o apucare înainte a ţintei pe care **poporul românesc**, ca şi orice popor ce se află în starea lui, trebuie să o aibă pentru viitor: aceea **de a-şi întinde hotarele politice până unde se întind acele ale naţionalităţii sale**. Aceasta este gloria cea mai mare a lui Mihai Viteazul, steaua care, aprinsă de el în trecut, va luci totdeauna în viitorul poporului român şi a cărei lumină va fi pururea îmbinată cu figura lui Mihai"[106].

Alexandru Xenopol a abordat şi problema limbii vorbite de români. Ilustrul istoric afirmă că „poporul român a vorbit în toate epocile sale limba românească..."[107]; că **„şi în Moldova limba română** (*subl. n.*), cu toate că restrânsă mai cu deosebire la bisericile sărace, se menţine ca limbă liturgică, neîntreruptă în tot decursul epocii fanariote"[108].

Propunem cititorilor şi câteva pasaje din *Istoria românilor* a lui Alexandru D. Xenopol, care ne vorbesc despre trezirea conştiinţei naţionale a poporului român şi despre convingerea istoricului că primul pas către ideea unirii politice a tuturor românilor a fost făcut o dată cu „introducerea limbii române în biserică", că „înflorirea literară... aduse, chiar în conştiinţa poporului român, cele dintâi idei relative la originea, la neamul şi la unitatea lui etnică", că „pe lângă ideea unirii şi o dată cu ea, apăruseră celelalte două mari idei pe care se reazemă întreaga dezvoltare a poporului, originea lui romană şi aceea a stăruinţei sale în Dacia Traiană..."[109] şi că „de îndată ce atare idei luaseră naştere în mintea poporului român, se zămislise în el şi odrasla unităţii politice, care aştepta numai momentul favorabil pentru a se dezvolta şi ea ca un arbore trainic"[110].

Iată, deci, doar unele idei expuse de talentatul istoric şi filozof român, care demonstrează românismul lui profund şi conştientizat. După Xenopol, deşi Ţara Moldovei există de la 1288, ea tot timpul este cuprinsă de „naţionalitatea română", iar moldovenii au vorbit întotdeauna „limba românească"

Alexandru Vlahuţă (1858, s. Pleşeşti, reg. Iaşi, – 1919), scriitor şi savant român. A fost profesor, avocat, referendar la Casa Şcoalelor, membru de onoare al Academiei Române (post-mortem).

Spiritul românesc, românismul moldoveanului Alexandru Vlahuţă este evident în toată opera sa literară. Pentru el România este „scumpă şi dragă", este „idolul" vieţii lui[111]. E suficient să citeşti romanul autobiografic *Dan*, scris în 1893, spre a obţine mărturii că moldoveanul Vlahuţă considera că moldovenii sunt români. Aceasta rezultă din terminologia folosită de scriitor. Ea este cu caracter etnic românesc. Spre exemplu, doar câteva expresii: „O gramatică **română**?"[112]; „studenţii **români** (la Berlin – *n.n.*) au fundat o societate literară, un cerc în care se citeşte cu dragoste şi se discută tot ce se produce în literatura noastră"[113]; „Ce, **românii** ştiu să scrie iiteratură?"[114]; „marea împărăţie (rusească – *n.n.*) nu lasă să intre în Basarabia nici carte, nici jurnal **românesc**"[115]...

Aceleaşi concluzii le tragem şi din lucrarea lui Vlahuţă *Pictorul N.I. Grigorescu*, scrisă despre cel mai mare pictor român al sec. al XIX-lea. Scriitorul îi consideră pe domnitorii Munteniei Mircea cel Bătrân şi Mihai Viteazul de „aceeaşi rasă" cu domnitorul Moldovei Ştefan cel Mare: „...Câmp de război ne-a fost ţara de la Mircea până la Mihai Viteazul. Pictorii noştri, artiştii noştri, toţi aleşii **neamului nostru** (subl. n.) au pierit în bătăliile cu turcii. Deschideţi istoria şi vedeţi ce era aici, la gurile Dunării, în veacul de aur al artei creştine. **Din aceeaşi rasă de oameni mari** au fost desigur şi Ştefan al Moldovei..."[116].

În continuare e frecventă aceeaşi terminologie etnică românească: N. Grigorescu, lucrând la Paris, „de trei ani nu mai auzise o vorbă **românească**"[117]; „Un rapsod al pământului **nostru** a fost Grigorescu. **Al pământului şi al neamului nostru**"[118] (specificăm: N. Grigorescu a fost român muntean (jud. Dâmboviţa), iar A. Vlahuţă a fost român moldovean).

Numindu-l pe munteanul Grigorescu „rapsod al pământului şi al neamului **nostru**", moldoveanul Vlahuţă dă dovadă de conştiinţă a unităţii de neam a moldovenilor şi muntenilor, de vreme ce lucrările

lui Grigorescu „au dat sufletului **românesc** o mare putere de resemnare..."[119]

Caracterizând pânza lui Grigorescu *Bâlciul de la Bacău*, A. Vlahuţă spune direct că moldovenii aparţin neamului românesc. Citäm: „Aşa e făcut bâlciul de la Bacău. O pânză mare, pe care e aruncat dintr-o dată în icoane puternice un mare înţeles istoric al vieţii **neamului românesc din Moldova** (*subl. n.*), o pagină sfâşietoare, scrisă de un profet"[120].

Vorbind despre picturile „celui mai nobil artist al României", prezentate la expoziţia din 1891, Vlahuţă ne aminteşte de frumuseţea Patriei noastre, pictată încântător de Grigorescu: „E o adevărată binecuvântare cerul munţilor, colinelor şi vastelor noastre câmpii. Lumina aceasta a ţării româneşti o poartă în ochi, în suflet, în mişcări, în toată făptura lor ciobanii lui Grigorescu", "...toate figurile lui româneşti au câte ceva din cerul patriei noastre"[121]

Exprimându-şi părerea despre expoziţia din 1900, la care au fost expuse ultimele pânze ale lui Grigorescu, A. Vlahuţă foloseşte un alineat prin care afirmă direct că el e român: „**Pentru noi, românii** (*subl. n.*), şi mai ales pentru cei care am crescut la ţară ş-am hoinărit veri întregi pe mândrele ţinuturi ale acestei lumi, tablourile lui Grigorescu sunt evocări puternice din propria noastră viaţă – pagini duioase, atingătoare până la lacrimi, din povestea copilăriei noastre"[122].

Şi în *Amintiri despre Eminescu* (1889) A. Vlahuţă afirmă, deşi indirect, că moldovenii sunt români. El ne spune că Eminescu, moldovean după locul de naştere, a „croit un drum nou în literatura **românilor** (nu a moldovenilor – *n.n.*)"[123].

În articolul *Eminescu şi junimiştii în chestia naţională*, vorbind despre furtuna răului care domina „peste tot ce-i simţire şi suflare românească în Transilvania" şi fiind îngrijorat că „nu mai sunt poezii naţionale" care ar cuprinde „speranţele mari ale neamului românesc", Vlahuţă constată că doar „Eminescu a înţeles suspinul ardelenilor"[124].

Pentru a ne convinge o dată în plus că moldoveanul Alexandru Vlahuţă a avut o conştiinţă românească şi că el, din acest motiv, a încuviinţat, ba chiar a aplaudat Unirea românilor de la 1918, vom apela la articolul *Unirea*, apărut în „Dacia" din 25 ianuarie 1919. Citäm: „După şaizeci de ani de întunecată aşteptare, cuvântul acesta şi-a dobândit, **pentru noi, românii** (*subl. n.*), cuprinsul lui adevărat şi întreaga lui însemnătate politică. Sufletele visătorilor de la Mânjina

se pot odihni de acum în ceata fericiţilor. Opera lor, pornită la 1859 cu Unirea celor două principate, se încheie astăzi cu Unirea cea de ispravă; **toată suflarea românească** de pe toată întinderea de pământ pe care niciodată, în scurgerea atâtor veacuri, n-au încetat de a răsuna doinele noastre, întrulocată laolaltă înlăuntrul aceloraşi hotare şi cu aceleaşi pravili şi aşezări îngrădită... Unirea! Cuvântul acesta e azi pe buzele tuturor. În noi şi în aerul ce ne împresoară. El e în cântecul voios al şcolarilor, în pasul cadenţat al soldaţilor, în lacrimile bătrânilor, ce nu-şi cred ochilor, şi-n fluturarea steagurilor noastre, ce parcă mereu îl rostesc în strigătul lor de flăcări bătute de vânt"[125]

Românismul şi dragostea lui Vlahuţă pentru România, pentru poporul şi pământul românesc se evidenţiază şi în articolul *Ţara. Poporul*. După ce menţionează că „libera şi mândra Românie de azi" e „moşia lui Mircea ş-a lui Ştefan"[126], autorul încheie articolul cu cuvinte pline de mândrie: „Într-o ţară aşa de frumoasă, c-un trecut aşa de glorios, în mijlocul unui popor atât de deştept, cum să nu fie o adevărată religie iubirea de patrie şi, om, să nu-ţi ridici fruntea ca falnicii strămoşi de odinioară, mândru că poţi spune: **"Sunt român!"** (*subl. n.*)"[127]

Aşadar, şi moldoveanul Alexandru Vlahuţă prin exclamaţia „Sunt român!" a spus totul.

Zamfir Arbure (1848, Cernăuţi – 1933), scriitor democrat român, care în toată opera sa, dar mai ales în cartea *În exil*, capitolul XII, cu titlul *Doctorul Nicolae Zubcu-Codreanu. Românii din Basarabia*[128], afirmă că Basarabia este un teritoriu populat de români. Expunând date biografice din viaţa patriotului român basarabean din Nisporeni Nicolae Zubcu-Codreanu, autorul scrie: „Seri întregi dânsul îmi povestea mereu-mereu despre satul său natal Nisporeni, **despre poporul nostru român din Basarabia**... (*subl. n.*)"[129]

Vorbind despre ura care fierbea în sufletul lui Zubcu-Codreanu contra „duşmanilor **poporului român din Basarabia**" (*subl. n.*), Z. Arbure continuă: „După călugării greci, care sugeau sângele **ţăranilor români din Nisporeni** (*subl. n.*), mai erau şi alţi exploatatori şi mai sălbatici: ruşii. Unul din aceşti venetici a isprăvit prin a aduce la sapă de lemn pe razeşii din Nisporeni, şi azi moşioarele răzăşeşti aparţin unui oarecare Seleanikov"[130].

În continuare Zamfir Arbure foloseşte pentru basarabeni termenii şi expresiile ce conţin etnicul „român – românesc": „diaconi români"; „diaconul Petre Codreanu (tatăl lui N. Zubcu-Codreanu – *n.n.*) a fost un român cu mintea sănătoasă..."[131]; „poporaţiunea de jos română"[132]; „cresc de tineri români" la Chişinău; Nicolae Codreanu – un „român de sânge"[133]; „român proscris"[134].

Vorbind despre atitudinea manifestată faţă de românii basarabeni de către o parte a poporului din Regat, care în a doua jumătate a sec. al XIX-lea mai credea în promisiunile Rusiei de a sprijini România, Z. Arbure scrie: „Aceşti români, fiind rusofili, privesc duşmăneşte pe orice **român din Basarabia** (*subl. n.*) ca pe un protivnic al lor"[135].

Într-o scrisoare de răspuns lui Nicolae Zubcu-Codreanu, care îl acuza pe Zamfir Arbure de pasivitate faţă de milionul de români din Basarabia, acesta din urmă, printre altele, răspunde: ...direct pentru **ţăranul român** (*passim. subl. n.*) nu putem face nimic. Singura armă cu care ne luptăm este cuvântul tipărit, dar, vai, ...**ţăranul român din Basarabia nu ştie carte**, guvernul muscălesc nu permite să se înveţe la şcoală **limba română**, şi că singurul lucru pe care îl putem face este să **deşteptăm simţul de naţionalitate** în tinerimea cultă din Basarabia..."[136].

Apartenenţa lui Z. Arbure la naţiunea română e recunoscută de el însuşi în mod direct în nuvela autobiografică *Temniţă şi exil*, publicată în Râmnicu-Sărat în 1894. Descriind copilăria sa în Basarabia, apoi viaţa în Rusia şi România, Zamfir Arbure menţiona: „Din contra, trecând la faptele din viaţa mea în România, sunt silit să spun că **la noi, românii** (*subl. n.*), "prietenia" e întotdeauna căptuşită cu ceva material. Amicii la noi sunt oameni sănătoşi, veseli, buni de petreceri. "Băuturică" "mâncărică", "cuvinte de spirit" "anecdote" – iată cimentul care leagă pe români, făcându-i amici şi prieteni"[137]

Considerându-se român („noi, românii"), Z. Arbure spune că şi unchii şi mătuşile" lui „se credeau descendenţi direcţi ai celor mai vechi boieri **români** (*subl. n.*)..."[138].

Referindu-se la atentatul asupra împăratului Rusiei din aprilie 1866, arestările şi condamnările întreprinse de organele de represalii ţariste asupra studenţilor, Z. Arbure pomeneşte şi de arestarea unui basarabean care, zice scriitorul, era „român ca mine" Citäm: „Un alt nenorocit **basarabean şi român ca mine** (*subl. n.*), anume Orfanu Alexei, arestat pentru că a cunoscut pe Karakozov (autorul atentatului – *n.n.*), a înnebunit în închisoare..."[139].

Într-un pasaj din cartea *În exil* (capitolul *Reorganizarea partidului nihilist*), Zamfir Arbure vorbeşte despre educaţia generaţiei sale, notând: „În zadar profesorii ruşi ne învăţau istoria, falsificând-o, pentru a ne ascunde groaznicul trecut, pentru a ne convinge că noi, **toţi românii din Basarabia**, caucazienii din Caucaz, polonii din Polonia, rutenii din Ucraina, suntem ruşi, suntem muscali, degeaba se sileau ei ca noi să uităm limba noastră maternă şi să învăţăm a vorbi şi a cugeta ruseşte, degeaba se sileau a ne ascunde adevărul, căci, cu cât adevărul ni se ascundea în şcoală, cu atât mai avizi, mai curajoşi deveneam intrând în viaţă. Fructul oprit fiind mai gustos, noi, tinerii, în contra voinţei dascălilor noştri, mereu-mereu ne adăpam la izvorul cărţilor oprite, la propaganda ideilor contrarii regimului absolutist... Ca tineri eram plini de iubire pentru popor, pentru limba neamului din care făceam parte şi fiecare din noi, intrând în viaţă, jura că, la rândul său, va deveni martir"[140].

În aceeaşi carte *În exil* (capitolul *Tipografia secretă. Cărţi şi broşuri*), aflăm că Z. Arbure, fiind în Elveţia şi intenţionând cu mai mulţi refugiaţi din imperiul rus să creeze o tipografie, scrie: „Eu, – ca **român din Basarabia** (*subl. n.*), caucazienii, polonezii, rutenii – lucru firesc, ne-am afiliat cu ruşii, care îl înconjurau (pe Bakunin – *n.n.*), şi am acceptat programul lui federalist"[141].

Aici e momentul să menţionăm că textul operelor lui Zamfir Arbure, incluse în volumul *Opere alese*, editat la Chişnău în 1957, nu este complet. El a fost revizuit de cenzura sovietică şi din el au fost extirpate unele pasaje. Bunăoară, la p. 204 (capitolul *V. Predarea lui Neceaev. Condamnarea lui – moartea lui*) este exclus pasajul: „Rusia, precum ştiu bine **românii** (*subl. n.*), niciodată n-a ţinut la cuvântul său de onoare. Oamenii politici ai Rusiei, diplomaţii săi, tiranii săi, puţin se sinchisesc de cuvântul lor de onoare, râzând cu cinismul caracteristic omului semisălbatic, în vinele căruia curge sânge mongol, de omul civilizat care crede şi ţine serios la cuvântul său de onoare. Românii nu pot uita odioasa călcare a cuvântului de onoare de către împăratul Alexandru II, care, ca aliat al regelui Carol, în războiul de la 1877-1878, s-a obligat de a apăra integritatea solului României şi apoi, după biruinţa de la Plevna, ne-a răpit Basarabia de Sud". Acest alineat este reprodus după lucrarea lui Petre Haneş *Scriitorii basarabeni. 1850-1940*[142]. În ediţia Chişinău din 1957 alineatul menţionat a fost înlocuit cu următoarea frază: „..Oamenii

politici ai Rusiei, diplomaţii săi, tiranii săi, puţin se sinchisesc cu cuvântul lor de onoare..."[143].

În cartea *Temniţă şi exil* (ediţia chişinăuiană, 1957), lipseşte de asemenea şi afirmaţia lui Zamfir Arbure că părinţii săi sunt **români din Basarabia**[144], ceea ce are o deosebită importanţă pentru tema ce ne-am propus s-o elucidăm. Vorba e că tânărul Zamfir Arbure, după ce-a participat la mişcarea studenţească din Rusia şi a cunoscut ce prezintă puşcăriile ruseşti, în cele din urmă a plecat în România şi a fost recunoscut, în 1881, ca cetăţean român, adică cetăţean al României. Din aceste motive oponenţii noştri politici ar putea să încerce să ne convingă, fără a ne permite să cunoaştem adevărul despre originea etnică a părinţilor lui Arbure, că Zamfir Arbure a fost de naţionalitate „moldovean" şi că român s-a făcut prin „acordarea cetăţeniei"

Cunoscând bine soarta românilor basarabeni sub cizma ocupantului rus şi înţelegând că salvarea lor e numai alături de fraţii de peste Prut, Z. Arbure scrie în 1915 un apel către românii din Regat, intitulat *Am fost şi vrem să fim români*. Reproducem începutul acestui strigăt de durere al unui frate de sânge: „Românii de peste Prut se adresează românilor din Regat. Către aceştia din urmă se îndreaptă în aceste vremuri de mare frământare privirile **neamului românesc din Basarabia**. Peste două milioane de **români** aşteaptă dincolo de Prut cuvântul liberator al românilor de dincoace de Prut. Români prin sânge şi tradiţii, români prin amintiri şi aspiraţii, români prin trecutul comun ca şi prin viitorul pe care tot comun îl vroiesc, români basarabeni, ţin de a lor datorie să-şi spună cu glas tare cuvântul şi dorul.

Am fost şi vrem să fim români!"[145].

Aşadar, considerăm că şi conştiinţa naţională a bucovineanului (după locul de naştere) Zamfir Arbure era cea românească. Această conştiinţă l-a ajutat pe Arbure să afirme că basarabenii sunt **români**, fac parte din neamul **românesc** şi vorbesc limba **română**.

Iacob Negruzzi (1842-1932), fiul lui Constantin Negruzzi, scriitor român moldovean. S-a născut în s. Trifeşti, jud. Iaşi . Studii în Germania. A cunoscut româna, germana, franceza, engleza, italiana. A acordat mare atenţie istoriei. A fost profesor la Facultăţile de Drept din Iaşi şi Bucureşti şi preşedinte al Academiei Române. Membru fondator al societăţii „Junimea", a condus timp de 28 de

ani revista „Convorbiri literare" L-a cunoscut personal pe Mihai Eminescu.

Deşi Iacob Negruzzi nu are dedicată o lucrare specială problemei românismului în Moldova sau în partea ei răsăriteană – Basarabia –, totuşi în urma lecturii operei sale literare, tragem concluzia că, fiind moldovean după locul de naştere, fiind moldovean sub aspect teritorial, geografic, sub aspect etnic el se considera român, considerându-i români pe toţi moldovenii, inclusiv pe cei din Basarabia şi Bucovina.

În nuvela *Un drum la Cahul*, oraşul în care Iacob Negruzzi a fost ales deputat în Parlamentul României, el afirmă că şi basarabenii fac parte din tagma românilor. Citäm: „**Ca mai toţi cetăţenii români** (*passim subl. n.*), care ştiu a scrie şi citi, făceam şi eu într-o vreme pe avocatul apărând, pe un cap, la curţi şi tribunale nedreptăţile oamenilor ce se adresau la mine... Într-o zi, scrie Iacob Negruzzi, vine un rus şi-mi zice că, la trecerea **Basarabiei** către **Moldova** (1856 – *n.n.*), vânduse moşia sa unui **român**, că cumpărătorul îi rămăsese dator cu un rest de preţ..."[146]. În *Dicţionarul „Junimii"* Iacob Negruzzi menţionează, deşi în mod indirect, că Basarabia este „parte integrantă a României"[147]

Tot din *Dicţionarul „Junimii"* aflăm cum îi numeşte Iacob Negruzzi pe trei membri ai „Junimii" – Lambior, Tasu şi Panu. El le zicea: „Români, cei trei români"[148]. Amintim aici că „Junimea" a fost o grupare literar-culturală şi politică, întemeiată la Iaşi în 1863 de Titu Maiorescu, Teodor Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi şi Petre Carp. La „Junimea" au aderat apoi M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, I. Slavici, A. D. Xenopol, V. Conta, D. Onciul, I. Bogdan ş. a.

În *Scrisoarea a IV-a* din publicistica literară, preocupat de puritatea limbii lui materne, **limba română**, Iacob Negruzzi protestează contra schimonosirii ei de către „scriitorii strică-limbă", care sunt, după el, „latinizatorii sau pedanţii", „germanizatorii" şi „franţuziţii" În acest „protest" I. Negruzzi vorbeşte despre limba română literară, care „este una şi aceeaşi" pentru toţi românii, inclusiv pentru acei ce „trăiesc despărţiţi în deosebite state" Citäm: „Întreb pe orice român adevărat: care din aceste deosebite limbi româneşti este mai frumoasă, mai bună şi mai originală? Mulţi autori tineri, jurnalişti şi chiar învăţători îmi vor zice, precum mi-au mai

zis şi încă cu luare în râs, că limba lui Eminescu este învechită, arhaică şi că un om care se respectă nu o mai poate întrebuinţa astăzi, dar pe de altă parte nu mă îndoiesc că sunt mulţi bărbaţi, cugetători, care îmi vor da deplină dreptate. Ei vor gândi mai întâi că la acelaşi popor nu pot fi mai multe limbi culte; că dacă chiar la naţiunile ce au felurite dialecte populare foarte deosebite, **limba literară este una şi aceeaşi pentru toţi**, cu atât mai firească este unitatea la poporul nostru, care se bucură de rara fericire de a nu avea nici măcar deosebiri însemnate de dialecte populare, deşi **românii trăiesc despărţiţi în deosebite state** (basarabenii sub ruşi, transilvănenii – sub unguri, bucovinenii – sub austrieci – *n.n.*) şi au aşa de puţine legături între dânşii"[149]

În continuare Iacob Negruzzi notează despre tatăl său, **Constantin Negruzzi** (care la Chişinău este considerat clasic al aşa-zisei literaturi moldoveneşti), că a scris „în limba românească cea adevărată" El zice: „Bărbaţi cugetători vor mai pătrunde îndată, că de la Bălcescu, Constantin Negruzzi, Martian etc. încoace nu am mai avut alţi prozatori care să se poată compara cu dânşii; că cei puţini care compun astăzi scrieri bune şi bine cugetate scriu toţi **în limba românească cea adevărată**"[150]

Din necrologul, publicat în „Convorbiri literare", XXIII, 4, 1 iulie 1889, în care Iacob Negruzzi deplânge moartea unui „mare poet naţional" care a fost Eminescu, conchidem că autorul înţelegea corect că Basarabia, Bucovina şi Transilvania, anexate de „imperiile învecinate", erau „provincii române" Amintind de un eveniment care a avut loc la Iaşi cu 6 ani înainte de moartea poetului, în timpul inaugurării statuii lui Ştefan cel Mare, moment în care Eminescu a dat citire poeziei Doina, Iacob Negruzzi scrie: „La 5 iunie 1883 se făcu la Iaşi, cu mare pompă, inaugurarea statuii lui Ştefan cel Mare Suveranul, toate autorităţile statului, corpurile legiuitoare şi un public foarte numeros se adunară în Iaşi din toate părţile ţării şi chiar **din provinciile române ale imperiilor învecinate**... (*subl. n.*)"[151]

Aşadar, nu putem pune la îndoială românismul moldoveanului (moldovean sub aspect localizator, geografic, şi nu etnic) Iacob Negruzzi. El se consideră român. Românii, după el, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea „trăiesc despărţiţi în deosebite state", adică şi în cel rus, la care este anexată Basarabia, şi în cel austro-ungar, la care sunt anexate Transilvania

şi Bucovina. El vorbeşte limba română şi în această „limbă românească cea adevărată" scriu moldoveanul Constantin Negruzzi, munteanul Nicolae Bălcescu, vorbesc toţi românii, inclusiv cei de sub ocupaţie străină.

Ion Gh. Sbiera (1836-1916), cărturar român moldovean, om de vastă cultură (a scris lucrări în domeniul istoriei naţionale, al filologiei, creaţiei folclorice), ziarist. A absolvit, după cum afirmă Iulius Popa[152], Facultatea de Drept la Universitatea din Viena (1861). A lucrat şef de catedră de limba română şi profesor la „K. K. Ober Gymnasium" din Cernăuţi, unde Mihai Eminescu i-a fost învăţăcel. La vârsta de numai 36 de ani Ion Sbiera devine membru al Academiei Române.

Deşi Bucovina a fost inima Moldovei istorice, Ion Sbiera nu considera că Moldova e populată de moldoveni. Pentru el populaţia băştinaşă era cea românească.

Lăsând la o parte comportamentul de loialitate manifestat adesea de Sbiera faţă de Imperiul Austro-Ungar şi faţă de politica antiromânească promovată de acest regim în Bucovina, menţionăm că în broşura *Rudolf, principele nostru ereditar*, tipărită de Societatea pentru cultură şi literatură română din Bucovina (1881) pentru tinerimea studioasă românească, Ion Sbiera scrie: „Mari şi adânci au fost mişcările voioase ale inimii, când astă toamnă **românii din Bucovina** gustară rara fericire de a saluta cu iubire şi însufleţire, în mijlocul său, pre adoratul împărat şi Duce Francisc Iosif I"[153].

Mai subliniem aici că, în conformitate cu recensământul austriac din 1775, în Bucovina trăiau 85% români (dovadă că în sec. al XVIII-lea locuitorii Moldovei îşi ziceau români – *n.n.*). Recensământul din 1910, efectuat de monarhia austro-ungară, înregistrează 34,4% de români, cel din 1930, efectuat de autorităţile române, – 44,5% români. Conform datelor statistice alcătuite de regimul sovietic în 1989, în regiunea Cernăuţi din R. S. S. Ucraineană, constituită din Nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa şi o parte din judeţul Hotin, totalizând 8100 km^2, erau 940 000 locuitori, dintre care 20% români (188 mii)[154].

Într-un cuvânt, cu 220 de ani în urmă, sau cu 85 de ani înainte de Unirea Moldovei cu Muntenia, austriecii recunoşteau că Bucovina, deşi parte a Moldovei, era populată totuşi de români. Acest adevăr era recunoscut şi de monarhia austro-ungară la începutul sec. al XX-lea. Acelaşi lucru au fost nevoiţi să-l recunoască

în 1989 şi imperialiştii sovietici. În Nordul Bucovinei şi azi limba vorbită de români este numită românească, nu moldovenească. În acest context, e logic să-i întrebăm pe susţinătorii moldovenismului primitiv, cum ar explica ei faptul că o parte din populaţia din teritoriile Moldovei istorice poartă numele etnic de „români", iar altă parte ar purta numele etnic de „moldoveni" După noi, aceasta ar însemna un paradox, un analfabetism.

Ciprian Porumbescu (1853, comuna Şipotele Sucevei – 1883), poet şi eminent compozitor. Studiile primare le face la Ilieşti. Acolo studiază vioara. Apoi studiază la gimnaziul greco-oriental din Suceava, după care se înscrie la seminarul teologic ortodox din Cernăuţi.

Opera sa conţine atât creaţii muzicale, cât şi opere literare. Bunăoară, Porumbescu a scris versurile patriotice *Trei culori* sau poemul închinat Victoriei lui Ştefan cel Mare de la Dumbrava Roşie. Lui îi aparţine şi *Cântecul Tricolorului.*

E considerat părintele operei româneşti (*Crai Nou*). A participat activ la lupta de eliberare naţională a românilor din teritoriile ocupate de Imperiul Habsburgic – Bucovina şi Ardealul. A murit la vârsta de numai 30 de ani[155]. Reproducem textul primei strofe a *Cântecului Tricolorului*, inclus în *Colecţia de cântece pentru studenţii români* (Viena, 1880, p. 41):

Trei culori cunosc pe lume,
Ce le ţin de-un sfânt odor.
Sunt culori de-un vechi renume,
Suveniri de-un brav popor.

Cheorghe Sion (1822-1892), scriitor şi patriot român, s-a născut la Hârşova, Jud. Iaşi, Moldova. A fost membru al Academiei Române. A participat la Revoluţia din 1848 în Moldova şi la Adunarea de pe Câmpia Libertăţii din Ardeal. A fost un propovăduitor al ideii Unirii Moldovei şi Munteniei. Românismul lui Gh. Sion palpită din plin în poezia *La unire* (1856). Reproducem o parte din ea:

...Noi ştim cum că moldovenii
De când lumea pe pământ
*Tot de-o **lege** cu muntenii*
*Şi de-o **limbă** cu toţi sânt.*

De ce dară să nu fie
Un popor tot la un loc
Ş-o frumoasă ***România***
Tot c-un suflet ş-un noroc?

Haideţi dar la mântuire
Toţi cu toţii s-alergăm,
„La Unire! La Unire!"
Toţi un viers să ridicăm.

Moldoveanul fiind frate
Cu munteanul va putea
Tot o ţară ş-o dreptate
Împreună a ţinea.

De ce dar în astă lume
De creştini şi de păgâni
Să n-avem şi noi un nume
Şi o ţară de ***români?***[156]

Acelaşi spirit românesc zvăcneşte şi în poeziile lui Gheorghe Sion *Pluguşorul*[157], *Zi-ntâi Mai* 1557[158], *Marşul Unirii*[159]

Prin poezia *Limba românească*, Gh. Sion este „primul cântăreţ al graiului matern" Ce dragoste fierbinte faţă de limba maternă purta în pieptul său autorul următorului verset:

Mult e dulce şi frumoasă
Limba ce vorbim,
Altă limbă armonioasă
Ca ea nu găsim.
Saltă inima-n plăcere
Când o ascultăm,
Şi pe buze-aduce miere
Când o cuvântăm.
Românaşul o iubeşte
Ca sufletul său:
O! Vorbiţi, scriţi româneşte
Pentru Dumnezeu!

Nicolae Iorga (1871, Botoşani, jud. Suceava, – 1940), istoric român, publicist, orator, om politic şi scriitor (poet, dramaturg, memorialist, istoric al literaturii, critic şi îndrumător literar). A fost profesor la Universitatea din Bucureşti, doctor honoris causa al multor Universităţi străine, membru al Academiei Române şi al unui şir de Academii şi Societăţi Ştiinţifice din străinătate[160]. Al. Vlahuţă scria că Nicolae Iorga este „cel mai strălucit ostaş al cugetării româneşti"

Românismul moldoveanului Nicolae Iorga este demonstrat, în primul rând, prin titlurile lucrărilor sale. Vorbind despre Muntenia, Moldova, Ardeal, despre moldoveni, munteni, ardeleni ca părţi componente ale României, ale poporului român, N. Iorga scrie istoria poporului român ca un tot întreg, redând esenţa lui unitară. Dintre numeroasele lucrări, evidenţiem: *Documente privitoare la* **istoria românilor**, 5 volume (1897-1913); *Acte şi fragmente cu privire la* **istoria românilor** (1898); *Studii şi cercetări cu privire la* **istoria românilor**, 31 volume (1901-1916); *Istoria comerţului* **românesc**, 2 volume (1925); *Istoria literaturii* **româneşti** *în veacul al XIX-lea de la 1821 înainte*, 3 volume (1907-1909); *Istoria literaturii* **româneşti**. *Introducere sintetică* (1929); *Istoria literaturii* **româneşti**, 3 volume (ed. a II-a, revăzută, 1925-1933); *Istoria literaturii* **româneşti** *contemporane*, 2 volume (1934); *Istoria învăţământului* **românesc** (1928); *Istoria Bisericii* **româneşti**, 2 volume (1928-1930); *Istoria armatei* **româneşti**, 2 volume (1929); **Istoria românilor**, 10 volume (1936-1939)[161] etc., etc.

În 1918 Nicolae Iorga publică în ziarul „Neamul românesc" din Iaşi un şir de articole sub titlul *Continuitatea spiritului românesc în Basarabia*. Istoricul român basarabean A. Boldur consideră că lui N. Iorga „îndeosebi Basarabia trebuie să-i fie recunoscătoare, prin faptul că i-a consacrat o atenţie mai mare ca celorlalte provincii, studiindu-i trecutul şi destinele. Cetatea Albă şi Chilia, **Basarabia** noastră, ca **o provincie** naţională **română răpită de la români, continuitatea neamului românesc în Basarabia** (*subl. n.*), raporturile ruso-române şi repercusiunile lor asupra Basarabiei – toate aceste subiecte şi multe altele au format obiectul unor minuţioase cercetări"[162].

Aşadar, marele istoric, românul moldovean N. Iorga considera că totul: istoria, literatura, comerţul, învăţământul, biserica, armata este românesc şi aparţine poporului românesc, indiferent dacă era vorba de moldoveni, basarabeni sau munteni. Şi limba vorbită de

moldoveni era, în convingerea lui Iorga, de asemenea românească. În genere, toată opera istorică a lui Nicolae Iorga e scrisă de pe poziţia unui etnic unitar românesc şi pentru români. Din aceste considerente, noi, spre a demonstra că pentru marele istoric şi basarabenii erau români, ne vom opri atenţia asupra a două lucrării ale lui Iorga, şi anume: *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei* (Bucureşti, 1940) şi *Neamul românesc în Basarabia* (ediţie îngrijită de Iordan Datcu, Bucureşti, 1995). Chiar de la începutul lucrării *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, istoricul, referindu-se la „cea mai veche epocă", afirmă că locuitorii Basarabiei nu se deosebeau cu nimic de românii din cealaltă parte a Moldovei. Citäm: „Cât despre punctele unde au fost concentrări omeneşti, trebuie să admitem că locuitorii (Basarabiei – *n.n.*) nu erau deosebiţi de ţăranii români care locuiau în Moldova între Prut şi Carpaţi"[163]

Oprindu-se asupra denumirilor aşezărilor Chilia şi Cetatea Albă, Iorga zice: „În 1330 un guvernator tătar se găsea la Maurokastrum, pe care **românii** (*subl. n.*) o numeau deja Cetatea Albă", sau „...în acest Lecostomo pe care grecii şi după aceea **românii** au botezat-o Chilia (de călugări)..."[164]. Menţionäm că aici e vorba de Chilia nouă, situată pe malul stâng al Dunării, adică în Basarabia.

Vorbind despre Moncastro (Cetatea Albă) şi lupta dintre genovezi pentru acest punct strategic la gurile Dunării, Iorga scrie: „În 1410 genovezii treceau Moncastro între posesiunile lor, dar acum posesia teritorială aparţinea **vechii Moldove** născânde care organiza spre Nord **forţele naţionale române** (*subl. n.*)"[165]

Când scrie despre cetăţile Tighina şi Hotin, care „spre 1390 se aflau pe Nistru" istoricul Iorga numeşte Moldova „Principat românesc" Citäm: ...Dezvoltarea lor (a cetăţilor Tighina şi Hotin – *n.n.*) era datorată exclusiv existenţei unui comerţ internaţional a cărui creştere începe cu creaţiunea **Principatului românesc** (**Moldova** – *n.n.*) (*subl. n.*)"[166].

Terminologia folosită de N. Iorga pentru Basarabia e cea românească. Bunăoară: **„Regiuni româneşti"** (*passim subl. n.*) sunt pentru Iorga pämänturile din stânga şi din dreapta gurilor Dunării; **„prinţi români"** conduceau Chilia pe timpul lui Ştefan cel Mare[167]; **„ţărani români"** cumpărau pämänt de la proprietarii ce refuzau să rämână să locuiască pe teritoriul din stânga Prutului, anexat de ruşi în 1812"[168], **„conştiinţa română în Basarabia"**[169], **„cler român"**

„literatură română", „vechile tradiţii româneşti"[170]; **„renaştere română", „cauză română în Basarabia"**[171], **„românii, vechii locuitori ai Basarabiei"**[172]. Mai ales prin ultima expresie N. Iorga a spus totul.

Cugetând asupra „donaţiunilor de pământuri basarabene", făcute de către domnitorii moldoveni, care erau „aşezate chiar pe malul marelui fluviu oriental Nistru", N. Iorga precizează că beneficiarii de pământ „sunt desigur **români de viţă veche**, moldoveni", că ei aparţin „rasei celci mai autentice, şi aceste nume, **de origine aşa de curat românească**... (*subl. n.*)[173], iar ţăranii împroprietăriţi de Ştefan cel Mare cu moşii **„se numeau în curată limbă onomastică românească**, Dănilă şi Budul (*subl. n.*)"[174]. N. Iorga totalizează că „numele acestor proprietăţi sunt **cu totul româneşti**"[175]

Vorbind despre construirea de către Ştefan cel Mare a cetăţii Orhei şi menţionând „numele soldaţilor care opuneau în acest loc rezistenţă creştină împotriva hotarelor Hanului" istoricul de la Botoşani accentuează că erau „toţi români" şi „căci domnii aveau obiceiul să colonizeze cu soldaţii lor pământurile vecine cu graniţa"[176].

Referindu-se la pierderea în 1484 de către Ştefan cel Mare a cetăţilor Chilia şi Cetatea Albă, Iorga scrie că „majoritatea locuitorilor trebuiseră să emigreze la Constantinopol, pentru a contribui la repopularea capitalei Imperiului Otoman. Numai din Cetatea Albă fură transportate „200 de familii de **pescari români** (*subl. n.*)"[177].

Iată, deci, care este numele etnic al populaţiei Basarabiei – **români**, nu moldoveni. Această afirmaţie o găsim şi în următoarele relatări ale lui Iorga: „Ici şi colo (în Basarabia – *n.n.*) apar vechii proprietari, judeţii satelor, mereu **români** (*subl. n.*), reprezentându-şi comunităţile: Căliman, Ioachim, Lucaciu"[178], „Căpriana, ctitoria lui Ştefan cel Mare, avea sub dependenţa stareţului unsprezece sate, şi numele lor, ca şi cea mai mare parte a numelor din Basarabia, indicau întotdeauna pe **strămunii rasei româneşti** (*subl. n.*): Onea, Balica, Luca, Glăvaş, Dima, Vornicul, Scorea, Şendrea, Tudor, Popa"[179].

Evenimentele din „regiunea basarabeană", „de la sfârşitul sec. al XVI-lea" Nicolae Iorga le comentează astfel: **„Viaţa românească** (*subl. n.*) era acolo atât de profund înrădăcinată, încât **turcii de la Bender întrebuinţau limba română** în corespondenţa lor cu starostele vecin de la Raşcov, în Polonia", **păstrând chiar „vechiul nume românesc: Tighina"**[180]. Şi tot acolo Iorga afirmă că „viitoarea

Basarabie era la această epocă – sfârşitul sec. al XVI-lea şi începutul sec. al XVII-lea – un teritoriu solid organizat pentru a servi drept zid de apărare restului ţărilor româneşti"

Referindu-se la perioada instalării tătarilor în sudul Basarabiei, Iorga numeşte populaţia dintre Prut şi Nistru ca fiind românească. El zice: „La începutul sec. al XVII-lea, un fapt istoric de mare importanţă a intervenit pentru a schimba condiţiile în care trăia **populaţia românească dintre Prut şi Nistru** (*subl. n.*)"[181]. Acelaşi lucru ni-l spune istoricul Iorga şi cu alte ocazii. Bunăoară, atunci când vorbeşte despre Ch. Ştefan, urmaşul lui Vasile Lupu la tronul Moldovei[182], sau atunci când relatează despre Harta stabilită de Rhigas, poetul revoluţiei greceşti, aflat la 1797 în serviciul unui domn român. Harta arată partea populaţiei basarabene ca fiind „compusă din români" La fel este situaţia în cazul locuitorilor ţinutului Hotin, care au adoptat „costumul caracteristic al românilor şi întregul lor fel de trai"[183]

Protestând contra anexării Basarabiei de către Rusia şi vorbind despre tratatul de la 28 mai 1812, prin care turcii au cedat ruşilor „un teritoriu" care nu le aparţinea şi care făcea parte dintr-o ţară a cărei integritate teritorială se angajaseră s-o respecte", Iorga constată că „din partea românilor nu se adusese nici o cerere ţarului" spre a fi „eliberaţi"[184].

Când aminteşte despre acele „autonomii largi", de care trebuia să se bucure Basarabia, Nicolae Iorga consideră că ele trebuiau să conţină păstrarea tuturor „obiceiurilor" şi „chiar **întrebuinţarea limbii româneşti în justiţie şi administraţie, fără a mai vorbi de biserică**... (*subl. n.*)[185]. Ca urmare a protestelor basarabenilor împotriva abuzurilor administratorilor ruşi, constată N. Iorga, „Alexandru I trebuia să acorde Basarabiei, considerată ca „o parte din Principatul Moldovei", o „aşezare", o constituţie locală, redactată în româneşte şi sprijinindu-se pe vechile obiceiuri", ca să continue că „până către 1830 românii (basarabeni – *n.n.*), îndepliniră în mare parte funcţiunile administrative în spiritul rasei lor şi întrebuinţând, ca mai înainte, nu numai **limba română** (*subl. n.*), dar şi formulele administraţiunii moldoveneşti"[186].

Descriind iarăşi protestele românilor basarabeni contra politicii antinaţionale ruseşti în Basarabia, Nicolae Iorga relatează că pe la 1880 băştinaşii basarabeni, în frunte cu părintele Gurie, ajuns apoi

Mitropolit al Basarabiei, se luptau pentru „**a restabili limba română în învăţământ** (*subl. n.*)", amintindu-se că „încă de la 1839 şi până la 1841 fuseseră prezentate (de către „noile curente democratice basarabene" – *n.n.*) guvernământului provinciei petiţii formale pentru a cere **introducerea limbii române în şcolile populare** (*subl. n.*)"[187]

La finele acestor relatări mai menţionăm din lucrarea lui N. Iorga *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei* că savantul considera Republica Moldovencască, proclamată de Sfatul Ţării (2 decembrie 1917, ca „o a doua Românie", prima fiind Regatul Român. Spre a argumenta că noua Republică „trebuie să se înţeleagă cu Regatul Român asupra unei apărări comune", dânsul invoca pericolele care o ameninţă: „Despre partea germanilor, ca şi despre partea mişcării revoluţionare ruse, există acelaşi pericol pentru **aceste două Românii** (*subl. n.*)", încă despărţite"[188].

Dacă lucrarea *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei* a fost scrisă de N. Iorga în baza analizei şi concluziilor ştiinţifice, cartea *Neamul românesc în Basarabia* a fost realizată de marele istoric în urma unei călătorii de cercetare istorică efectuată în Basarabia în primăvara anului 1904. În această lucrare N. Iorga demonstrează că basarabenii aparţin neamului românesc. Prin însuşi titlul cărţii marele istoric şi patriot spune acest adevăr. Reproducem o parte din terminologia românească folosită de Nicolae Iorga atât pentru Basarabia, cât şi pentru Bucovina: „Secretarul Consulatului dl Dimitrovici e **român bucovinean** (*passim. subl. n.*)"[189]; sau „doi pasageri de clasa întâi vorbesc **româneşte** între ei..."[190]; sau „Până la 1812 au fost **românii** acolo (în Dubăsari – *n.n.*) şi încă şi astăzi găseşti un număr destul de însemnat de ai noştri"[191]; sau „Şi mă gândesc la celalt pământ moldovenesc smuls, la Bucovina, la satele ei **româneşti**, în graiul cărora s-au amestecat nemţii, s-a semănat neghina pierzătoare a rutenilor"[192]; sau „Şi copiii ce sunt? Dacă tata e rus, ruşi. Dacă tata e moldovean, ei ştiu şi rusceşte, şi **româneşte**"[193]; sau „... de la Nistrul **românesc** la Apus până la..."[194]; sau „Vor rămânea de bună seamă necunoscute împrejurările în care domnii noi de ţară (ai Moldovei – *n.n.*), **românii de sânge şi de lege**, Petru al Muşatei şi fratele său Roman, au fost în stare a duce Ţara Moldovei peste Siret, până la Prut şi Dunăre..."[195]; sau „Cetatea Albă nu fu cruţată de acest nou avânt de revanşă creştină, în care gândul, banul şi interesul politic, ca şi o mare parte a oştirilor, erau **româneşti**"[196];

sau „Dar partea de miazăzi a ţării rămăsese totuşi **românească**, afară de Chilia şi Cetatea Albă... Numele **româneşti** pieriseră aşa de puţin, încât la 1760 încă se zicea Cetatea Albă şi Tighina Benderului şi Akkermanului"[197]; sau „Peste câteva zile dădea lupta, şi **românii** se rătăceau, cu domni cu tot, după grosolana insultare a domnului Moldovei, în tabăra creştină"[198].

La sfârşitul cărţii Nicolae Iorga trage o concluzie, dar ne spune şi care a fost scopul cărţii. El zice: „Am dovedit că nu e ogor, monument, aşezământ local, neam vechi în Basarabia, care să nu fie **al nostru, sânge românesc, faptă românească, gând românesc**"[199].

Într-un cuvânt, nu se poate pune la îndoială conştiinţa naţională românească a istoricului, publicistului, oratorului, scriitorului şi omului politic român, originar din Moldova, care este Nicolae Iorga. Pentru el Basarabia este populată de români. Românismul, spiritualitatea românească, în teritoriile din stânga şi dreapta Prutului, expunerea istoriei adevărate a Basarabiei au fost preocupările întregii lui vieţi. Din aceste considerente Nicolae Iorga a aplaudat atât unirea românilor de la 1859, cât şi pe cea de la 1918. „Pactul de unire a Principatelor dunărene în 1859, spunea N. Iorga într-o comunicare prezentată la Academie în iarna anului 1920, ca şi declaraţiile hotărâtoare din partea ţinuturilor româneşti care în 1918 au dus la alcătuirea României întregite, n-au însemnat, în marea lor importanţă, decât consacrarea în domeniul realizării a unei stări care a existat întotdeauna de la originea însăşi a neamului nostru"[200].

Altfel spus, după N. Iorga, unirea parţială a românilor de la 1859 şi cea totală de la 1918 nu puteau avea loc fără o puternică conştiinţă românească colectivă („... a unei stări care a existat întotdeauna, de la originea însăşi a neamului nostru").

Petre P. Panaitescu (1900-1967), istoric conferenţiar şi apoi profesor de istorie a slavilor la Universitatea din Bucureşti, cercetător principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", membru fondator al Academiei slaviştilor din România, doctor docent, membru corespondent al Academiei Române. A terminat Facultatea de Litere şi Filozofie (Istorie) din Bucureşti.

Opera ştiinţifică a lui P. P. Panaitescu însumează peste o sută de lucrări, între care: *Spătarul Nicolae Milescu* (1925); *Influenţa operei lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, în Principatele Române*

(1926); *Mihai Viteazul* (1936); *Mircea cel Bătrân* (1944); *Interpretări româneşti* (ed. I, 1947); *Dimitrie Cantemir. Viaţa şi opera* (1958); *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orânduirea feudală* (1964); *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română* (1965); *Introducere în istoria culturii româneşti* (1969).

Deşi după locul de naştere Petre P. Panaitescu este moldovean (s-a născut la Iaşi), în întreaga sa operă istorică el a demonstrat că nu a fost străin de spiritul general românesc, care a existat în Moldova din cele mai vechi timpuri şi până în zilele noastre. Având o serioasă pregătire istorică, studiind minuţios multe izvoare istorice privind numele etnic de „român" (operele românilor Miron Costin, Nicolae Iorga, Ioan Bogdan, E. Hurmuzaki, A. D. Xenopol ş. a., ale străinilor (sârbi) Stanoje Sfanogeviè şi I. Cvijiè, (neamţului) Otto Schuchardt, (italianului) A. Bonfinius, (francezului) F. Lot, (polonezului) I. Dlugosz, (rusului de la Kiev) Nestor şi ale altora; cronicile multor popoare), istoricul Panaitescu scrie capitolul *Numele neamului şi al ţării noastre* şi-l include în volumul *Interpretări româneşti. Studii de istorie economică şi socială*, despre care reputatul istoric Şerban Papacostea în prefaţa la ediţia menţionată spune că „are o semnificaţie deosebită, ştiinţifică şi simbolică totodată". În această lucrare Panaitescu reafirmă că:

- **„numele românilor vine de la Roma** (*subl. n.*), că numele românilor „e cea mai autentică dovadă a originii noastre...", că „de fapt, numele, aşa cum l-a păstrat tradiţia, este *rumân* şi *Ţara Rumânească;* aşa scriu toţi cronicarii şi aşa este tipărit în cărţile vechi bisericeşti şi în actele domneşti", că „...numai pe cale cărturărească *rumân* s-a transformat mai târziu în **român**...", că primii care au scris **român (românilor)** sunt tocmai editorii *Vechiului Testament* tipărit la Orăştie în 1585"[201];
- „... pe lângă problema centrală a numelui *român* sunt celelalte nume ale neamului: cele date de străini (*vlahi*) sau cele particulare unei părţi din poporul nostru (**munteni, moldoveni**)"[202];
- „...străinii n-au numit pe români cu numele pe care şi l-au dat ei înşişi, ci le-au zis **vlahi**, sau **valahi**", că „numele apare sub diferite forme: la slavii de sud şi la bizantini – **vlahi**, la slavii de răsărit – **volohi**, la apuseni – **valahi**, la unguri, mai întâi, **blachi**, apoi **olachi**...[203]; că „...fapt este pentru slavi că vlah este traducerea cuvântului **român**. Cu acest nume numesc ei şi azi atât pe romanii apuseni, cât şi pe români"[204].

• în veacul al XIV-lea românii din nordul Dunării au trecut de la viaţa de trib la viaţa de stat şi au întemeiat ...două principate... primul principat, mai bine zis prima domnie, a luat numele neamului, Ţara Românească, cea de-a doua era şi ea o ţară românească, dar „pentru deosebire a trebuit să-şi ia un alt nume: Moldova. Ţara Românească înseamnă, deci, statul românilor" Dar, pe lângă acest nume oficial, domnia dintre Carpaţii Meridionali şi Dunăre mai are şi al doilea nume: Muntenia sau Ţara Muntenească, care... sunt numiri de origine moldovenească. Moldovenii au numit pe vecinii lor de peste Milcov munteni...", pentru că „...e uşor de înţeles de ce moldoveni n-au numit principatul vecin Ţara Românească şi pe locuitorii lui români, căci **români se simţeau şi ei şi ţara lor era şi ea tot o ţară românească**, deci trebuia găsită o numire care s-o distingă"[205].

Făcând trimitere la Nicolae Iorga, M. Costăchescu şi Ioan Bogdan, Petre P. Panaitescu susţine că: „**Ţara s-a numit deci Moldova, dar domnii şi poporul aveau conştiinţa că această ţară era românească, era o Moldovă românească. De aceea în titlul domnilor din veacul al XV-lea, al lui Alexandru cel Bun, al lui Ştefan cel Mare, în hrisoavele lor slavone, în inscripţii de pe broderii, numele ţării este adesea nu Moldova, ci Moldovlahia** (*subl. n.*)"[206]. Panaitescu mai afirmă că: **„Domnii noştri nu purtau titluri deşarte cu pretenţii fără substrat real. Moldova era şi ea o Valahie, adică o Românie**, şi moldovenii din veacul al XV-lea nu uitaseră acest lucru. **Moldovlahia înseamnă pur şi simplu România Moldovenească, ţara vlahilor (românilor) din părţile Moldovei** (*subl. n.*)"[207]

Iată, deci, cât de corect şi profund înţelegea adevărurile despre românii moldoveni Petre P. Panaitescu, el însuşi român moldovean din Iaşi. Cine ar putea să nu creadă în românismul conştientizat al acestui moldovean, al acestui istoric român al secolului al XX-lea? Moldovean după locul de naştere, moldovean sub aspect geografic, dar român sub aspect etnic. După el, Moldova lui Alexandru cel Bun, a lui Ştefan cel Mare, a urmaşilor acestora, am zice noi, a fost o Valahie, este o Românie, o Românie moldovenească.

Aşadar, folosindu-ne de opera a numai 12 mari bărbaţi, mari gânditori şi savanţi ai neamului nostru românesc – Gh. Asachi, M. Eminescu B. Petriceicu-Hasdeu, A. D. Xenopol, N. Iorga,

A. Vlahuţă, Z. Arbure, I. Negruzzi, I. Gh. Sbiera, Ciprian Porumbescu, Gh. Sion şi P. P. Panaitescu, toţi moldoveni după locul de naştere, dar români în sens etnic (conştiinţa lor naţională proprie), ne-am putut convinge că nici unul dintre ei n-a declarat că moldovenii, inclusiv basarabenii şi bucovinenii, n-ar fi români, iar România ar fi o ţară multinaţională, din care motive ar trebui dezmembrată; că Unirea de la 1859 n-ar fi fost dorită de moldoveni; că anume slavonismul (nu românismul) ar fi Patria existenţei lor naţionale. Ba dimpotrivă, întreaga operă a acestor mari personalităţi moldoveneşti din perioada dintre cele două Uniri a fost scrisă în apărarea originii etnice romanice a moldovenilor, muntenilor şi transilvănenilor, a comunităţii lor etnice şi lingvistice, a românismului acestora.

Altfel spus, românii moldoveni şi cei bucovineni au stat neclintit în apărarea românismului – casa lor comună cu românii munteni, ardeleni, dobrogeni, olteni etc. Prin această activitate ei au pregătit Unirea cea Mare a tuturor românilor de la 1918.

§ 2. BASARABIA – FORTĂREAŢĂ A ROMÂNISMULUI

Se cunoaşte în ce mod Rusia ţaristă a anexat Basarabia în 1812. La fel se cunoaşte cum a reacţionat populaţia băştinaşă din Basarabia, care, după Ştefan Ciobanu (*Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, 1992, p. 21), la 1810 era românească în raport de 95 la sută. Se mai cunoaşte ce regim antipopular, antisocial şi antiromânesc au introdus ocupanţii ruşi în teritoriul anexat pentru a schimba structura etnică şi caracterul românesc al Basarabiei, pentru a face în teritoriul dintre Prut şi Nistru o populaţie în care ţarismul imperialist ar avea încredere. De asemenea se cunoaşte că, în pofida cruzimii de care au dat dovadă ruşii şi rusificaţii în Basarabia pe o perioadă de mai bine de o sută de ani, în pofida tuturor sforţărilor şi şiretlicurilor ocupanţilor, Basarabia a rămas românească. Ba mai mult, Basarabia a devenit o fortăreaţă a românismului.

Ilustrul istoric basarabean, românul chişinăuian Alexandru Boldur scria în *Introducere* la studiul *Basarabia românească*: „...Ruşii şi-au propus să realizeze în această provincie două scopuri bine definite: 1) să facă din majoritatea covârşitoare a populaţiei moldoveneşti a provinciei, în urma unei colonizări continue şi sistematice, o minoritate şi 2) să deznaţionalizeze această populaţie.

Dar această politică regională, continuă savantul Boldur, a dat greş. Guvernele ruseşti nu au reuşit să atingă în Basarabia scopurile dorite. În tot cursul dominaţiunii ruseşti **în Basarabia s-a păstrat cultura moldovenească, străină ruşilor. Basarabia a rămas o puternică fortăreaţă spirituală a românismului, o provincie cu caracter românesc, ca şi înainte de anexare** (*subl. n.*)"[208].

În altă parte A. Boldur scrie: „Caracterul românesc se păstrează în orientarea şi mentalitatea claselor sociale din Basarabia, în cultura şi limba poporului, în viaţa bisericească ortodoxă şi în dreptul public şi privat al provinciei. Nobilimea mult timp îşi păstrează mentalitatea românească, până când este pur şi simplu majorată de elementele ruseşti... Ţărănimea, din contra, şi-a păstrat completamente caracterul său etnic românesc. În pofida colonizării Basarabiei, ea se prezenta permanent ca majoritatea considerabilă a populaţiei şi ca un element de frunte ce imprimă o notă naţională specifică"[209].

Cercetătorul chişinăuian Gh. Negru, studiind „curentul românofil" în Basarabia sub ocupaţia ţaristă, menţionează că „lupta împotriva românismului basarabean se ducea nu numai pe teritoriul Basarabiei, ci şi dincolo de Prut, prin intermediul agenţilor ruşi"[210]. În calitate de exemplu istoricul aduce cazul lui Constantin Stere, care, pentru românismul său înflăcărat, propagat în Basarabia, a fost împiedicat să ajungă ministru în România.

În baza datelor de arhivă, istoricul Gh. Negru a ajuns la concluzia că „în pofida terorii şi izolării, **conştiinţa unităţii de neam, românismul** au fost prezente în Basarabia, manifestându-se tot mai pregnant şi mai energic, de-a lungul întregii perioade de ocupaţie rusească", **românismul basarabean, unionismul** nu sunt nişte „diversiuni antistatale de provenienţă recentă", ci un „curent natural" cu o prezenţă permanentă (şi justificată, bineînţeles) în acest spaţiu[211].

Ocupanţii ţarişti au fost nevoiţi să recunoască, până la urmă, că flacăra românească în Basarabia era în mod conştient susţinută şi ocrotită de către băştinaşi. În raportul guvernatorului Basarabiei, cu nr. 5283 din 6 iulie 1863, se recunoştea că „generaţia tânără, îndeosebi acea cu studii superioare, a început să viseze la o Românie unită", că această „partidă tânără promovează orientarea românofilă" şi că ea are mulţi simpatizanţi şi susţinători[212].

Într-un alt raport al şefului Direcţiei de jandarmerie a guberniei Basarabia, nr. 104 din 21 iulie 1875, la care se anexa o analiză asupra

orientării politice a Basarabiei, iarăşi se recunoştea că printre intelectualii din Basarabia sunt persoane care „înclină spre România („тяготеющие к Румынии")[213].

În lista simpatizanţilor faţă de România poliţia secretă imperială rusă îi incluse şi pe intelectualii din judeţele Hotin şi Soroca. În raportul nr. 12 din 21 ianuarie 1888, ajutorul şefului Departamentului jandarmeriei guberniale, filiala judeţelor Hotin şi Soroca, nota: intelectualitatea judeţelor menţionate se distinge prin faptul că, fiind compusă preponderent din moldoveni, greci, armeni şi polonezi, manifestă „mai multă simpatie faţă de statele vecine: Austria, **România** şi **Moldova** (*subl. n.*), decât faţă de Rusia"[214].

Însuşi guvernatorul Basarabiei A. Haruzin era nevoit să constate că în Basarabia, la începutul sec. al XX-lea, exista o mişcare românofilă. În demersul său cu nr.1 (cu griful „Strict secret") din 15 ianuarie 1907, adresat şefului Departamentului imperial al poliţiei M. I. Trusevici, Haruzin scria despre mişcarea românofilă din Basarabia că, dacă nu se vor lua măsuri, „...fără îndoială, în timpul apropiat în Basarabia va apărea o problemă de periferie, de frontieră (cu România – *n.n.*) destul de serioasă. Pentru corelarea acţiunilor comune cu trimisul nostru în Bucureşti în problema luptei contra activităţii românofile, voi face în timpul apropiat o călătorie în sus-menţionatul oraş"[215].

În mai multe rapoarte ale poliţiei secrete imperiale ruse, ale diferiţilor agenţi ai acesteia găsim numele românilor basarabeni care munceau la menţinerea flăcării românismului în teritoriile româneşti de la răsărit de Prut, la ideea unirii Basarabiei cu România şi care pentru această activitate erau urmăriţi şi persecutaţi. E vorba, mai ales, de a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi de primele două decenii ale sec. al XX-lea. Amintim aici de studentul Vasile Spoială (Spoialov), Constantin Stere, Sergiu Cujbă, redactorul de la ziarul „Basarabia" Gavriluţă, Gh. Dicescul, N. Alexandri, Andrei Marcu, Alexei Nour de la „Viaţa Basarabiei", Elena Alistar, Daniil Cegoreanu, Panteleimon Halippa, colaboratorii ziarului „Cuvânt moldovenesc" şi mulţi alţii[216].

Sunt interesante pentru noi „descoperirile" agenţilor poliţiei secrete imperiale ruse. După o perioadă de 100 de ani de teroare şi deznaţionalizare, de strămutări în masă ale românilor basarabeni în centrul imperiului ţarist şi înlocuirea acestora cu colonişti aduşi atât din afara imperiului, cât şi din interiorul lui, ocupanţii ruşi nu se

aşteptau că nu vor reuşi să înăbuşe românismul basarabenilor. Iată ce scria din Chişinău, în 1909, agentul cu porecla „Zagranicinâi": „Cine ar fi putut crede că moldovenii basarabeni, uniţi la Rusia acum 100 de ani, pe când încă nu exista nici o cultură naţională românească (atenţie: românească, nu moldovenească – *n.n.*), nici o conştiinţă sau mândric naţională, că aceşti moldoveni, înmulţindu-se în acest timp până la un milion şi jumătate, conviețuind cu elementele slave şi fiind sub autoritatea rusă, nu numai că nu s-au asimilat, nu numai că nu s-au rusificat, ci, din contra, au moldovenizat şi mai continuă să moldovenizeze elementele slave. S-a ajuns până într-acolo, că în Basarabia a apărut şi zicala: „Tata rus, mama rus, dar Ivan – moldovan"[217] Sau: „În prezent nu există nici o organizaţie serioasă, care ar îndeplini o activitate **panromânească** (*passim subl. n.*); sunt numai persoane separate, dar **terenul pentru o asemenea propagangă în Basarabia e destul de imens.** Acest câmp e deja arat şi semănat pe alocuri cu **românism.** E necesar de a-l ara din nou şi de a-l semăna cu rusism..."[218]. Sau: **„Limba română e mai răspândită în Basarabia decât rusa.** Limba română este limba cumpărării şi vânzării pentru majoritatea populaţiei din gubernie. Din aceste motive, **deşi fronticrele politice ale Românici se termină la Prut, graniţa influenţei ei culturale se întinde până la Nistru.** Un cântec popular sau o romanţă, care se cântă azi în Bucureşti, peste o lună-două, se cântă şi în satele Basarabiei. Într-un an în Basarabia au fost vândute mai mult de 2000 de cărţi în limba română, fără a lua în calcul ziarele şi revistele..."[219]

Poliţia secretă imperială rusă avea dreptate atunci când semnala existenţa unei mişcări naţionale proromâneşti în Basarabia. Românismul aici trăia şi prospera. Trăia în biserică, trăia printre preoţi, printre nobili, printre intelectuali şi, mai ales, în opinia lui A. Boldur, printre ţărani. Satul, ţărănimea, spune savantul, „şi-au păstrat completamente caracterul etnic românesc". Spiritul românesc în Basarabia a fost menţinut de ţărănime în primul rând, prin limba vorbită, prin tradiţii şi obiceiuri, prin felul ei de a fi. Regretăm numai că ţăranii, fiind ţinuţi de colonizatori în întunericul spiritual, nu ne-au lăsat mărturii scrise.

Dar să purcedem la exemplificarea unora din momentele menţionate în baza materialelor lăsate de pedagogi, medici, gazetari, oameni de cultură etc. care, fără îndoială, prin cele ce au scris, au

redat starea generală de lucruri, au demonstrat existenţa unei puternice conştiinţe naţionale româneşti la basarabeni.

Grămăticul **Ştefan Margellă** (în ruseşte înseamnă Marţella) (1783, Principatul Moldova, iar după P. V. Haneş în Basarabia – 1850 în Paris), militant pe tărâmul culturii şi al învăţământului din Moldova, jurist (avocat), studii la Iaşi şi în Olanda. În 1809 se angajează la serviciu în Rusia. În 1826 **se stabileşte cu traiul în Franţa**. În opinia lui Petre V. Haneş, Ştefan Margellă cunoştea bine franceza, româna, rusa, greaca veche şi cea nouă, era unul dintre cei mai luminaţi bărbaţi ai Basarabiei de la începutul sec. al XIX-lea[220]. În 1827, cu susţinerea guvernului rus, Margellă a publicat în Sankt-Petersburg *Gramatica russască*-**românească** (*Российско*-**румынская** *грамматика*).

Ştefan Ciobanu consideră că gramatica lui Ştefan Margellă este singurul act oficial (cartea a fost tipărită de guvern), în care românii basarabeni se numesc români, şi nu moldoveni"[221]

În „precuvântarea" la *Gramatica*... sa Margellă vorbeşte despre importanţa cărţii sale atât pentru românii basarabeni, cât şi pentru cei din dreapta Prutului. Citäm: „Mă simt obligat a spune câteva cuvinte despre această gramatică româno-rusă, care nu numai că poate fi de folos, dar este necesară, fiindcă ea dă mijloace de a căpăta cunoştinţă în limba rusească la opt sute mii de români care locuiesc în Basarabia, aflătoare sub stăpânirea Rusiei, în curgerea de douăzeci de ani, neavând nici un manual pentru acest scop. În afară de aceasta, ea poate să aducă foloase câtorva milioane de români care locuiesc între Prut şi Dunăre; asemenea şi ruşilor care doresc a învăţa limba **românească**. [...]

Dorind a justifica prin fapte după puterile mele atenţia binevoitoare a Excelenţei sale (este vorba de ministrul instrucţiunii publice al Rusiei – *n.n.*) către mine, mi-am luat sarcina grea să compun regulile gramaticale a unei limbi necultivate, fără cărţi didactice şi care au nevoie de termeni tehnici. Făcând acest lucru principal, ca să înlesnesc învăţarea limbii ruseşti pentru români şi româneşti pentru ruşi, am adăugat şi o adunare de cuvinte ruseşti şi româneşti care sunt întrebuinţate în viaţa zilnică şi convorbiri în ambele limbi despre cele mai necesare lucruri..."[222].

Avem, deci, o dovadă în plus, că în 1827 Rusia recunoştea la nivel oficial etnia românească a basarabenilor; or, nu e de crezut că ea nu ştia despre acest lucru şi la 1812, când anexase Basarabia.

Că basarabeanul Şt. Margellă se considera român, conchidem şi din scrisoarea unui grup de tineri români, printre care şi Şt. Margellă, întocmită la 4 octombrie 1829 la Paris şi adresată redactorului ziarului „Curierul românesc" Ei spun că sunt „rumâni" şi că „prin vinele" lor „circulează sânge românesc" Scrisoarea are următorul conţinut:

„Scrisoare de la tinerii rumâni ce să află în Paris către redactorul „Curierului"

– Bunule şi iubite compatriot, primeşte astăzi mulţumirea ce prin această scrisoare îţi dau ***tinerii rumâni*** *(câţi se află în Paris) pentru „Curierul românesc" ce ai binevoit a ne trimite. De prisos ni se pare să-ţi descriem câtă bucurie am simţit toţi când am văzut că se tipăreşte şi în partea noastră o gazetă; destul este să ştii că* ***prin vinele noastre circulează sânge rumânesc*** *şi este cu neputinţă să nu ne bată inimile de bucurie când vedem şi auzim că se fac lucruri şi aşezământuri mântuitoare pentru patria noastră şi care înlesnesc a se revărsa luminile şi cunoştinţele care contribuiesc spre fericirea şi folosul* ***rumânilor****. Tipărirea în* ***limba rumânească*** *a unei gazete este negreşit între celelalte un mijloc deosebit a lumina pe fiecare asupra drepturilor şi datoriilor sale: şi în tot chipul, orice bun rumân este dator a-ţi mulţumi pentru buna începere ce aţi făcut. Suntem ai domniei tale ca nişte fraţi,* ***Coleschi Sovetnic Şt. Margellă*** *(subl. n.), Alexandru Lenci, Nicolae Băleanu, C. Brăiloiu, Dumitrache Golescu, C. Lenci, I. Vlăduianu, Costache Filipescu.*

Paris, 4 octombrie 1829"[223]

Mai menţionăm că în 1817 Şt. Margellă era funcţionar în Comitetul Provizoriu al Oblastiei Basarabiei, unde intenţiona să traducă în limba română Dreptul Roman[224].

Constantin Stamati (1786, Huşi 1869), scriitor român basarabean, „om cult şi cu multă simţire românească" Descindea dintr-o familie cu tradiţii cărturăreşti. Unchiul lui a fost vestitul Mitropolit al Moldovei Iacob Stamati. A învăţat la şcoala domnească din Iaşi, a cunoscut limbile rusă, greacă şi franceză şi, desigur, limba sa maternă – româna. Numai cu doi ani înainte de moarte Constantin Stamati era caracterizat astfel: „Un deşteptător neadormit, un brad mare, un atlet ager pentru cauza sfântă, un poet excelent şi un patriot adevărat cu merite distinse", „o lebădă a Basarabiei", „purtător de cuvânt al Basarabiei"[225].

Românismul lui C. Stamati este evident chiar dacă citäm cel puţin din *Imnul läutei româneşti*. În acest scop vom reţine doar câteva versuiri:

O, läută a Moldovei! Tu ai fost de tot uitată
În creanga Dumbrăvii Roşii, ce ***românul*** *häuleşte*
Şi care umbrea cu faimă sfânta apă a Sucevii
Cruntată în multe rânduri d-a neamicilor sânge.

O, läută românească! Cine poate să deştepte
După timpuri vechi, trecute, încântătorul tău sunet?
O, läută a Moldovei! Odată în ţeara noastră
Tu ţineai hangul tristeţii la a Domnilor ospeţe,

Dragostea misterioasă ***a românceIor fecioare****;*

Tu frägeziai ca un farmec ***pe românii*** *cei mai aprigi;*
O, Läută a Moldovei*, ce să deştepţi ai putere*
A românului *simţire – ajută geniei mele!*[226].

Termenii „arme şi dobe ale românilor" „tabără şi pavăză românească", „neamul românesc", „daco-românii" îi întâlnim în poezia *Străjeriul taberei*. Deplângând moartea lui Ştefan şi soarta românilor, C. Stamati scrie:

Dar murind eroul Ştefan, au apus a ţării soare
Şi într-un mormânt cu dânsul patria s-au îngropat.
Acum iste-atâtea vecuri väd de bucurie zare!
Väd că bourul Moldovei din ţärnă s-au ridicat
Şi luceşte astăzi iarăşi pe ***pavăza românească***
Chiemând eroii Moldovei din mormânt să vă privească,
Iar eu trimis cu solie de patronul ţării noastre,
Să v-aduc bună voinţă şi să vă blagoslovesc
Şi să suflu, de să poate, întru inimile voastre
Cinste şi patriotismul ce ***neamului românesc***
Strämoşii daco-romanii le-au läsat să moştenească,
Până ce cu neamuri străine începu să se corcească[227].

Căminarul Dimitrache Pastiescul scria despre Constantin Stamati: „În Basarabia din români este dl Titularnâi Sovetnic

(consilier titular) Constantin Stamati, bărbat literat, cinstitor de oameni învăţaţi, sârguitor spre luminarea neamului, care are tălmăcite şi nu conteneşte de a tălmăci alese istorii pentru întocmirea năravurilor celor bune, fabule, romanţuri, versuri, ce se numesc versuri împleticite, versuri drepte şi alte frumoase istorii"[228].

Opera în versuri şi în proză a lui Constantin Stamati a fost concentrată în volumul *Muza românească* (anume românească, nu moldovenească – *n.n.*), publicată în 1836 la Iaşi. Scriitorul recunoaşte că în volumul menţionat, pe lângă compunerile sale proprii, a inclus şi imitări din autorii Europei, pe care le-a făcut cu bună ştiinţă, menţionând că astfel de comportament al lui este criticat de literaţii români. Din răspunsul la această acuzaţie conchidem că C. Stamati se considera român şi scriitor român, nu moldovean. Citâm din Procuvântare, în care C. Stamati se justifică prin întrebarea: „Care din autorii lumii n-au fost plagiari ori compilatori, ca **noi, scriitorii români** (*passim subl. n.*), sau nu s-au povăţuit cu acele ce au scris alţii înaintea lor..."[229], şi continuă gândul astfel: „Asemenea şi **noi, românii**, în cele mai multe scrieri şi fabule am imitat pe autorii străini...", ca mai apoi iarăşi să se întrebe: „Apoi de la mine şi **alţii ca mine români** cine poate să ceară d-a dreptul multe şi clasice invenţiuni originale ale noastre fără să imităm pe alţi autori..."[230].

Expresia „noi, românii" denotă că pentru C. Stamati moldovenii sunt români. Conştiinţa sa românească se manifestă şi în poezia istorică *Dorul de Patrie*. Reproducem numai două pasaje:

Să privesc solii trimise
*La **scaunul românesc***
De craii ce zădărăsc
*Pe **zimbrul moldovenesc**.*

Slavă Daciei trecute
*Şi-a **neamului românesc**.*

Deci, pentru Constantin Stamati scaunul domnesc al Moldovei este scaun românesc, iar neamul românesc locuieşte pe teritoriul „Daciei trecute"[231]

Şi în epopeea *Povestea poveştilor sau Fabula fabulelor ori Eroul Ciubăr-Vodă*, Constantin Stamati o face pe Zâna Ileana Cosânzeana geniul apărător al tuturor românilor:

Bravule, să ştii
Că eu o genie sunt
Menită de Dumnezeu
Pe ***români*** *să ocrotesc,*
Cât vor fi buni patrioţi
Şi neamul nu-şi vor corci[232].

Iacob Hâncu (Ghinculov) (1800-1870), pedagog şi lingvist, autor de cărţi didactice, activist pe tărâm cultural. S-a născut în familia unui preot în orăşelul Ovidiopol, jud. Tiraspol. A terminat Seminarul Teologic, făcând studii la Ekaterinoslav (1811-1813) şi la Chişinău (1813-1816). După ce lucrează mulţi ani pedagog şi translator la Departamentul asiatic al Ministerului Afacerilor Externe al Rusiei, în 1839 devine lector, iar din 1854 profesor suplimentar la catedra de limba valaho-moldovenească (adică o singură limbă pentru locuitorii statului Valahia (Muntenia) şi ai statului Moldova – *n.n.*) a Universităţii din Petersburg. Acolo el publică *Descrierea regulilor gramaticii valaho-moldoveneşti, Adunare de scrieri şi traduceri în proză şi versuri pentru exerciţii în limba valaho-moldovenească (1840), Concluzii pe marginea gramaticii valaho-moldoveneşti (1847), Carte de buzunar pentru ostaşii ruşi în campaniile din principatele Moldovei şi Valahiei* (1854)[233]

Observăm că sintagmele „limba valaho-moldovenească" şi „gramatica valaho-moldovenească" sunt la singular, ceea ce înseamnă că e vorba de o singură limbă. Putem conchide că în Rusia se înţelegea că valahii (muntenii) şi moldovenii vorbesc aceeaşi limbă – limba românească.

În anul 1848 Iacob Hâncu tipăreşte în tipografia Academiei Imperiale de Ştiinţe ruse două cărţi – o crestomaţie românească şi o gramatică. Prima are titlul: *Собраніе сочиненій и переводовъ въ прозе и стихахъ для упражненія въ валахо-молдавскомъ языке съ присовокуп[illegible]мъ. 1) словаря; 2) собранія славянскихъ первообразныхъ словъ въ языках валахо-молдавскомъ, составленное Я. Гинкуловымъ.* Санкт-Петербургъ. 1840. Adică, *Adunare de scrieri şi traduceri în proză şi versuri, exerciţii în limba valaho-moldavă cu adăugirea:* 1) *dicţionarului;* 2) *adunării de cuvinte slave prototipice în limba valaho-moldavă; alcătuită de I. Hânculov.* Petersburg, 1840[234]. (Traducerea textului din ruseşte îi aparţine lui Şt. Ciobanu.)

A doua lucrare are titlul *Начертаніе правилъ валахо-молдавской грамматики, составленное Я. Гинкуловымъ*. Санкт-Петерсбургъ. Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1840 (*Descrierea (schiţa) regulilor gramatice valaho-moldave, alcătuită de I. Ghînculov.* Petersburg, în tipografia Academiei Imperiale de Ştiinţe. 1840)[235]

În *Înainte cuvântare la Gramatică* (p. I-XVIII), scrisă în limba rusă, ne relatează Şt. Ciobanu, Iacob Hâncu demonstrează că „denumirea de români nu este problematică", că până la înfiinţarea Principatului Moldovei, poporul ambelor principate era cunoscut cu numele general de **români**"[236] Şt. Ciobanu consideră că Iacob Hâncu a mai demonstrat că „moldovenii şi muntenii au aceeaşi limbă"[237], că „limba română are două dialecte foarte apropiate unul de altul: cel moldovenesc şi cel muntenesc..."[238] că „alfabetul latin în limba română a fost înlocuit cu cel slavon în vremurile lui Alexandru cel Bun, în urma propunerii Mitropolitului Teoctist"[239]

În continuare reproducem pasaje din gramatica lui Iacob Hâncu (titlul citat, p. I-XVIII), menţionând că şi această lucrare, deşi cenzurată – cenzor P. Korsakov -, a fost oficializată de statul rus. Asta înseamnă că la 1840, când a fost semnată de cenzor lucrarea, poziţia oficială a Rusiei era recunoaşterea pentru Moldova şi Muntenia a aceluiaşi etnonim „români" şi a aceluiaşi glotonim „limba română" Dar să revenim la *Predoslovia* lui Iacob Hâncu (p. I-XVIII) din care se pot trage toate aceste concluzii:

„În pofida aşezării geografice a Moldovei şi Valahiei, importanţei evenimentelor istorice din ţările din preajma Dunării şi caracterului specific al ambelor principate faţă de ţările din jur, – nici obârşia populară, nici limba urmaşilor Daciei nu sunt nici până azi cercetate după merit, nu sunt popularizate îndeajuns.

Unul dintre locurile demne de toată atenţia se află acum în raza noastră de vedere. Aceasta e limba română. Însăşi denumirea nu este întâmplătoare. Încă până la formarea Voievodatului Moldovenesc, locuitorii din ambele principate erau cunoscuţi sub numele comun de **români**. Ulterior această denumire a rămas valabilă pentru urmaşii de sud-vest ai românilor, pentru valahi, care continuă să se numească români până în prezent; fraţii lor nord-estici au preferat însă un nume format de la denumirea patriei lor nou înfiinţate – Moldova, dar în

viaţa cotidiană a poporului uneori şi azi se întrebuinţează numele vechi ale înaintaşilor lor. Prin urmare, când cercetăm cele mai apropiate ramificări ale unuia şi aceluiaşi neam, suntem îndreptăţiţi să le numim cu numele lor general; de aceea limba română poate servi drept nume comun al graiului valah şi al celui moldovenesc"[240]. Şi mai departe: „Sub aspect material, adică sub aspectul întregii mase de cuvinte, limba română este, cu precădere, o ramură a limbii latine..."[241]. Şi în continuare: „Considerăm inutil să dovedim lipsa de temei a supoziţiei că limba română ar fi o limbă italiană degradată" (p. VII).

Onisifor Ghibu consideră că „ideea general-românească (în Basarabia), izvorâtă din istorie şi filologie, o găsim exprimată în forme bine cristalizate, încă la 1848, în Crestomaţia românească a lui Iacob Hânculov, tipărită la St. Petersburg"[242].

Este locul să spunem aici că Iacob Hâncu s-a născut în Transnistria (la 1800 aceasta făcea parte din Imperiul ţarist) şi a învăţat carte şovină rusească, însă el era conştient de faptul că în realitate moldovenii sunt aceiaşi români. Românismul lor, după Iacob Hâncu, se exprima prin numele de „român" şi prin limba vorbită – „limba românească"

Alexandru Donici (1806, s. Bezeni, jud. Orhei, – 1866), mare fabulist român basarabean, pe care Mihai Eminescu l-a clasat printre scriitorii ce „şi-au încuscrit talentul său individual cu geniul poporului", fiind „cuib de-nţelepciune"[243], traducător, animator al vieţii culturale. Şi-a făcut studiile la Sankt-Petersburg (1819-1824). În semn de protest contra politicii ţariste în Basarabia, în 1835 trece în Moldova din dreapta Prutului. Colaborează la „Albina românească", „Dacia literară", „Propăşirea", participă la Revoluţia din 1848 şi la Unirea celor două principate româneşti – Moldova şi Muntenia.

Prin poeziile *Dorinţa românului din 1862* şi *Ceahlăul* îşi demonstrează, ca român ce se considera, marele patriotism, românismul său. **Cântarea României, Unirea României, munţii României, românul, limba românească** sunt cuvinte şi expresii frecvente în opera lui Donici.

În poezia *Dlui Grigore Alexandrescu* A. Donici îi adresează acestuia urări, din care aflăm că fabulistul considera că limba românească este limba lui maternă. Citim:

Dar a mea dorinţă este: ca tu să fii vecinic râu
De poezii curgătoare, de talentul cel mai viu;
Să scrii pentru-a noastră slavă ca toţi să ne lăudăm,
Câţi o ***limbă românească*** *astăzi întrebuinţăm.*

Fiind conştient de faptul că şi basarabenii sunt români, că şi românii au dreptul la unitate politică, că secolul al XIX-lea este „secolul naţionalităţilor", Donici scrie la 1863 versetul Ceahlăul (anticul Pion, munte din Carpaţii Moldovei), din care reproducem pasaje ce demonstrează românismul scriitorului (*passim subl. n.*):

... Tu ai văzut în juru-ţi popoare felurite,
În lupte furnicând;
Românul *însă singur cu inima fierbinte,*
Stătuse admirând.

Spune c-acele lacrimi sunt numai o mânie
De Iaşi ori Bucureşti
Că nu-i ***român să zică, că nu e Românie***
Că nu sunt căi cereşti.
Unirea României a fost predestinată,
De-al cerului decret*:*
Ea trebui să trăiască, ea este ordonată
De-a prospera cu-ncet,
Vom trece poate faze de plângeri şi de ură:
Dar cei adevăraţi
Români *cu bărbăţie, cu inimi de căldură*
Vor rămânea tot fraţi.
În secolul de faţă popoarele cu minte
Pe-această cale merg;
Sătule de viaţă în fracţii umilite,
La uniuni alerg.
Naţionalitatea azi are precădere,
Căci piere foarte greu.
Mă duc la Românie şi pân-la revedere,
Adio, drag Ceahlău.

Ion Sârbu (după Şt. Ciobanu, s-a născut la 1808, în s. Măşcăuţi, Orhei, Basarabia, iar după Petre V. Haneş şi după enciclopedia

„Literatura şi arta Moldovei" – în 1830. Enciclopedia „Literatura şi arta Moldovei" consideră că Ion Sârbu s-a născut în s. Ignăţei, Rezina, şi a decedat în 1883, după Şt. Ciobanu, sau în 1869, după cum susţin Petre Haneş şi enciclopedia numită. Scriitor şi proprietar român basarabean, autodidact, n-a urmat nici o şcoală, „a citit şi avea cunoştinţe destul de largi, mai cu seamă în literatură"[244]. A lăsat două cărticele, una cu fabule şi alta cu poezii.

În *Înainte cuvântarea* fabulelor lui Ion Sârbu descoperim o avansată conştiinţă naţională românească, o conştiinţă a unităţii naţionale a românilor basarabeni cu cei de dincolo de Prut. Fiind proprietar, un bun gospodar în Măşcăuţi şi Jevreni, azi judeţul Chişinău, şi fiind tot timpul printre ţăranii basarabeni, putem spune că, zicând „fii româneşti" sau „sânge român", iar limbii materne, cărcia îi zice din neştiinţă „limba moldovenească" dar care este „fiică a slăvitei şi vechii mume latine", Ion Sârbu exprimă conştiinţa românească colectivă, o conştiinţă românească a mulţimii ţărăneşti din comuna natală: „Deci şi eu, bunule cetitor, scrie Ion Sârbu în *Înainte cuvântarea* fabulelor, nu că asămănându-mă lor, dar nici acelui grec Erostrat, carele au ars templul Artemidei din Efes, ce era pus în numărul celor şapte minuni ai vechimei, numai ca să-şi lasă numele său nemuritor, nu, ci pătruns fiind de scânteia dragostei, carele s-au aţâţat în sufletul meu către **fiii româneşti**, mai vârtos, văzând că limba aceasta, **fiind mai fiică a slăvitei şi vechei mume latine** (*passim subl. n.*), ar fi de trebuinţă a o mai înzăstra, atunci când asemenea lucru să află tălmăcit în multe limbi; eu nu m-am lenevit a le urma lor şi a traduce aceste fabule în limba moldovenească, care socot că îţi vor fi de folos, şi cred că de ai ave cea mai mică picătură de **sânge român**, ai sălta văzând în mâinile tale această cărticică... Drept aceea aduc în jitniţa patriotismului acel mic grăunte carele încă ce (de?) întâia oară ar putea sluji de dovadă şi semn al dragostei mele"[245]

Alexandru Hâjdeu (1811, s. Cristineşti, ţinutul Hotin, – 1872), scriitor şi gânditor român basarabean, tatăl lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, boier basarabean cu înaltă cultură, din familie de viţă românească din Moldova. Studiile şi le face acasă, apoi la pensionul nobiliar de pe lângă Seminarul Teologic din Chişinău (1822-1828), iar mai apoi la Facultatea de Drept a Universităţii din Harkov (1829-

1832), audiind concomitent cursuri de filologie şi ştiinţe fizico-matematice. A făcut studii la Lemberg şi München. La München i-a „avut ca profesori şi pe marii scriitori şi filozofi germani Goerres şi Sheling"[246]. Revenind la Chişinău, lucrează revizor, funcţionar la Cancelaria Guvernului Civil al Basarabiei (1833-1834), pedagog la Hotin (1836-1840), la Viniţa (1840-1842) şi Kameneţ-Podolsk (1842-1843). Până la sfârşitul vieţii a practicat avocatura. Trăind 10 ani la Chişinău (1850-1860), în 1860 trece în satul natal, la Cristineşti. La 19 decembrie 1835 A. Hâjdeu a fost ales membru al Societăţii Agricole din Odesa, iar la 22 aprilie 1866 – membru al Societăţii Literare Române (viitoarea Academie)[247].

Petre Haneş ne spune că Alexandru Hâjdeu a practicat avocatura, dar s-a ocupat şi cu istoria, cu filozofia, cu lingvistica, cu ştiinţele naturale, cu matematicile şi era un adevărat poliglot. Cunoştea româna, latina, elena, germana, franceza, italiana, neo-greaca, spaniola, rusa, poloneza, bohema, ruteana. Tot P. Haneş menţionează că biblioteca lui Alexandru Hajdeu „este plină de cele mai rare cărţi ale istoriografilor Daco-Românieі"[248].

Este extrem de sugestiv fragmentul păstrat în *Suvenire de cele trecute, ideile de cele de faţă şi arătare de cele viitoare ale Moldovei*, 1840, care se începe cu cuvintele: „O, **naţie românească** (*subl. n.*), naţie de pe acum slăvită între toate popoarele cele mai faimoase prin suvenirile istorice a vremii trecute şi prin conştiinţa politică de astăzi, adu-ţi aminte că soarta ta este ca să le întreci pe toate odată prin civilizaţia şi printr-o slavă care naşte din cultura ştiinţelor şi a artelor, cum celelalte popoare te întrec prin marea întindere a împărăţiilor lor şi prin acea slavă a războaielor... Prin aceasta mica noastră Moldovă poate şi trebuie să ajungă şi ea la mărire"[249]. Acest fragment ne permite să conchidem că moldoveanul, după locul de naştere şi de trai, A. Hâjdeu era conştient că el şi semenii săi fac parte din „naţia românească"

Patriotismul şi românismul lui Alexandru Hâjdeu („fraţi români" „popor român") se reliefează clar chiar şi dintr-o simplă scrisoare adresată fiului său Bogdan Petriceicu-Hasdeu la 1859, când se unesc Principatele Române – Moldova şi Muntenia. El, printre altele, scrie: „Sunteţi datori, **fraţi români** (*subl. n.*), a vă pătrunde adânc de ideea că tractatul de la Paris (din 30 martie 1856 – *n.n.*), care a recunoscut **poporului român** (*subl.* n.) dreptul de a forma un stat, nu v-a dat

prin aceasta niscaiva drepturi nouă, ci numai şi numai a asigurat drepturile voastre cele vechi seculare"[250].

În aşa-zisul *Cuvânt de la Hotin*, sau, după Ż. Arbure, *Epistola* **către români** (*subl. n.*) sunt şi mai pronunţate românismul şi conştiinţa românească ale scriitorului basarabean Alexandru Hâjdeu. Pentru el România Unită este „patria-mamă", iar el este de aceeaşi origine etnică şi în vinele lui „curge acelaşi sânge românesc" ca în vinele celora care deja la 1859 şi-au îndeplinit idealul de a se uni sub un singur steag. Citâm: „...Să dăruiască Dumnezeu vouă şi viitoarelor lăstare ale voastre acele zile senine de fericire şi slavă de care s-au bucurat strămoşii voştri sub scutul celor de către Dumnezeu aşezaţi şi de Dumnezeu înălţaţi domnitori Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul! Vă trimit urări de bine din partea Basarabiei, pentru care sunt scumpe şi pline de însemnare viitoarele destine ale **României Unite, patria-mamă** (*passim subl. n.*); primiţi aceste urări ale mele ca un glas sufletesc **unui frate, pentru că eu sunt trup din acelaşi trup şi os din aceleaşi oase din care sunteţi plămădiţi voi, şi în vinele mele curge acelaşi sânge românesc, care curge în vinele voastre"**[251].

Cuvinte de o semnificaţie aparte citâm şi în continuare: „... Sunt **un frate român**, a cărui soartă este de a îndura adevărul cel însufleţit al cuvintelor poetului persan: „A trăi fără de tine şi afară din tine, o! Patria mea scumpă, se poate, dar o asemenea viaţă e mai groaznică decât de a muri de o mie de ori şi iară a învia pentru o clipă!"[252].

Pentru Alexandru Hâjdeu, deşi era un scriitor de limbă rusă, limba maternă este cea română. Printre scrierile tipărite în ruseşte întâlnim şi o aşa-zisă „Scrisoare asupra importanţei limbii **româneşti** pentru cunoştinţa istoriei ruseşti"[253].

În acest context amintim că A. Hâjdeu a scris lucrări în limba rusă, titlul cărora poartă termenul etnic „românesc": „Румынские народные песни на русском языке" („Cântece populare **româneşti** în limba rusă") şi „Народная румынская думка" („Cugetul popular **românesc**")[254].

Spre a ne convinge o dată în plus asupra românismului, patriotismului românesc şi grijii faţă de viitorul neamului românesc, asupra educaţiei şi conştiinţei naţionale româneşti ale lui Alexandru Hâjdeu, la sfârşitul acestei relatări mai evidenţiem câteva gânduri expuse de el, fără de care chipul Omului, al cărturarului, al românului basarabean A. Hâjdeu n-ar fi complet. Cugetul, simţirea naţională

românească şi speranţa românilor de a se elibera de sub cizma colonială străină erau susţinute şi încurajate de aşa gânditori şi patrioţi români cum a fost Alexandru Hâjdeu. El zicea: „Fără de istorie nu este Patrie şi fără dragoste către istorie nu poate fi dragoste către Patrie"; sau: „Aprofundaţi, **fraţi români**, datele istoriei române, mai cu seamă ale tuturor protectoratelor din trecut şi veţi afla că strămoşii voştri niciodată n-au primit şi n-au recunoscut jugul străin"; sau: „Un popor e puternic nu prin fortăreţele sale şi prin armată, ci prin fraternitatea civică, umanitate, lipsa în fiecare cetăţean de porniri egoistice, toţi fiind cuprinşi de acelaşi cuget naţional şi de acelaşi simţ naţional. Un popor puternic, printr-o asemenea solidaritate, niciodată nu va pieri şi niciodată nu-şi va pierde pământul său, pentru că naţionalitatea lui este o scânteie zăcând nevăzută în cremene, unde din întâmplări vremelnice poate să zacă mult timp, dar când duhul veacului va pregăti iasca şi va lovi cu oţelul, scânteia se va aprinde"[255]

Ion Doncev (1821, Chişinău, – 1885), pedagog şi om de cultură din Basarabia. Tatăl său a fost sârb românizat, mama – româncă basarabeană. În 1839 a terminat gimnaziul regional din Chişinău, după care a fost profesor la Tighina şi Chişinău. A predat limba latină, aritmetica, limba română, a ocupat postul de director al azilului Balş, din care motive a fost delegat să plece la Petersburg[256].

Ion Doncev a scris şi a editat în 1863 o carte didactică, cu grafie latină, având titlul *Cursul primitiv de limba rumână, compus pentru şcolile elementare şi clasele IV gimnaziale de Ion Doncev* („Начальный курс румынского языка, составленный для низших училищ и IV классов гимназии"), Chişinău, Tipografia lui Akim Popov, 1863, din care se vede clar românismul lui Doncev. Conform celor relatate în pagina următoare a *Cursului...*, cartea a fost cenzurată şi aprobată la 14 august 1863 la Odesa de cenzorul Mihnevici, ceea ce demonstrează că chiar oficialităţile imperiale ruse recunoşteau pentru Basarabia atât etnonimul „popor român" cât şi glotonimul „limba română"

În *Predislovie*, scrisă în limba rusă, găsim afirmaţia lui Doncev că limba română, care e identică cu cea moldo-valahă, se preda în multe instituţii de învăţământ din Basarabia, că basarabenii sunt români. Citătm: „Limba română (moldo-valană) s-a predat în toate cele şapte clase ale liceului regional din Chişinău, de la deschiderea

lui în anul 1833, în mod obligatoriu pentru acei dintre elevii liceului care nu doreau să înveţe limba germană. Ca obiect, care în multe privinţe are interesul său local, limba română se mai predă şi în unele şcoli (medii) ţinutale din regiune: în nr. 1 şi nr. 2 din Chişinău, în Orhei, Bălţi, Soroca şi Hotin, în Seminarul Teologic din Chişinău, în multe şcoli comunale şi aproape pe lângă fiecare parohie din Basarabia"[257]

Pentru a explica care erau scopurile predării limbii române în Basarabia, Ion Doncev se folosea de următorii termeni şi expresii româneşti: „obiectul limba română", „profesori de limba română" „manuale româneşti", „domnişoare române care învăţau limba lor maternă", „limba română nouă", „dicţionar rus-român", „spectacole româneşti" etc.[258]. În altă parte el afirmă direct că basarabenii sunt români. Citătm: „După câteva spectacole româneşti (în scop de binefacere) pe scena teatrului chişinăuian, date cu mare succes la început de elevii gimnaziului din Chişinău, iar mai apoi de unii amatori din elita locală şi, în cele din urmă, de trupa artiştilor moldoveni în frunte cu dl Teodoridi, venită pentru un timp din Iaşi, a convins **basarabenii** că şi în limba română este mult naţional, interesant şi atractiv; din care cauză studierea limbii române a devenit pentru mulţi un obiect destul de curios, iar pentru înşişi **românii** – chiar necesar..."[259]

Ion Doncev, ca şi Iacob Hâncu, afirmă că românii se foloseau şi în vechime de grafia latină. Citătm: „Românii, ca şi toate popoarele latine, se foloseau în vechime de literele latine; abia în veacul al XV-lea Mitropolitul Moldovei Teoctist, de origine bulgar, cu scopul ca păstoria lui să nu se unească cu Biserica Apuseană, l-a convins pe Alexandru cel Bun să schimbe alfabetul latin cu cel slavonesc... Faptul a dus la aceea că literatura română a început să se scrie cu două alfabete: slavon-bisericesc, care a dominat în principatele unite de astăzi, şi acel latinesc, care a rămas neschimbat în Transilvania şi la alţi români uniţi de peste hotare"[260].

Reţinem câteva denumiri de paragrafe din „indexul" lucrării lui Doncev, în care el foloseşte derivate de la termenul „român". Pentru Cursul I: literele slavo-rumâne (§ 1), Metodă practică de citire şi **scriere rumână** şi modelul de schimbarea şriftului (§ 4); pentru Cursul II: Câteva versificaţii **rumâne** (15. Limba rumână) (§ 25); pentru Cursul III: Modelele de **caligrafie neo-rumână** (§ 29),

Modificaţie paralelă **literelor rumâne** (§ 30), Terminologie unelor **litere rumâne** (§ 32), Regulile cetirii şi scrierii **neo-rumâne** (§ 33), Câteva **versificaţii rumâne** (§ 25)[261].

În cursul de limba română al lui Ion Doncev de asemenea întâlnim expresii care demonstrează că autorul încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea recunoştea pentru limba vorbită de basarabeni glotonimul **limba română**. De aceasta ne conving expresiile: „gramatica rumână"[262], „dialectele limbii rumâne", „vocabulariu rumâno-russesc"[263], „abeceda rumână" („Азбука румынская")[264].

Ion Doncev mai vorbeşte *Despre schimbarea numelui rumânilor Daciei în vlahi sau valahi*[265], de unde se poate conchide că în viziunea sa românii se numeau români încă de la aflarea românilor în Dacia. Dar, spune Doncev în încheierea paragrafului, „Românii, vorbind între sine nu zic niciodată: „Ştii limba vlahică?", ci „Ştii limba rumână?" şi vorbind înţeperal (în general – *n.n.*) despre toată naţia lor, se numesc „rumâni"; iar, de vorbesc despre un cetăţean rumân, îndeosebi, atunce zic: moldovan, muntean, bănăţean etc."[266].

Iată că avem încă un exemplu, încă o dovadă, venită tocmai de la 1865, că termenii „român-rumâni" exprimă întregul, unitarul, aspectul etnic, naţional al populaţiei de pe întinsul vechii Dacii, pe când termenilor „moldovean – moldoveni, muntean -munteni, ardelean – ardeleni" etc. nu le rămâne decât particularul, aspectul teritorial, geografic, localizator al cetăţeanului român.

Din poeziile, textele, propoziţiile propuse elevilor de Doncev ne convingem că autorul crede în faptul că anume România este Patria sa. Bunăoară, în capitolul „Câteva versificaţii române" găsim poezia *Imn rumân* de G. Tăutu, în care întâlnim fraze româneşti înălţătoare:

O, Rumânie, frumoasă ţară!...
Rumâni de şesuri, rumâni de munte,
La Milcov astăzi vă adunaţi![267]

În manualul lui Doncev găsim şi poezia lui G. Sion *Limba rumână*, care se sfârşeşte cu chemarea: „O, vorbiţi, scriţi rumâneşte, pentru Dumnezeu!"[268].

Fiind îngrijorat de politica ţaristă de sugrumare a şcolilor româneşti din Basarabia, Ion Doncev, exprimându-şi protestul, vorbeşte despre intenţiile autorităţilor şcolare ruseşti de a suprima

catedra de limba română de la şcoala din Hotin. El, în aceeaşi *Precuvântare*, scrie: „Oricum ar fi, e foarte regretabil! Nouă ni se pare că tineretul local, din mai multe puncte de vedere, mai mult folos ar avea să înveţe limba ţării decât superficial limba franceză sau germană... Limba română este necesară la fiecare pas şi în viaţa particulară, şi în administraţie.

Ar fi foarte de laudă şi de folos ca şi fetele române să înveţe limba maternă, care conţine atâtea frumuseţi, atâta duioşie şi în care, probabil, ele simt atât de mult; pentru că după firea omenească, cea mai bună parte a sentimentului nostru, a duioşici este limba noastră maternă..."[269]

Vorbind despre conştiinţa românească la moldoveni, inclusiv la basarabeni şi transnistreni, e cazul să aducem ca dovadă unele titluri din Cursul I „Abeceda rumână" al aceluiaşi manual. Iată-le: „Litere slavo-rumâne, de tip român", „Unele litere chirilice, slavo-rumâne, ce se întâmplă în cărţile bisericeşti şi în multe manuscripturi vechi, valaho-moldave", „Literele române de şriftul vechi" „Metodă practică de citire şi de scriere rumână", „Schimbarea unor litere în alfavitul rumân", „Lămurirea schimbării şriftelor", „Din istoria Moldovei" de prof. Albineţ („Despre cele mai vechi întâmplări ale Daciei până la căderea ei sub romani", „Despre schimbarea numelui românilor Daciei în vlahi sau valahi")[270].

Mai menţionăm: Cursul al III-lea „Limba neo-română" conţine alfabetul modern românesc.

La 1865 Ion Doncev îşi tipăreşte abecedarul aparte. El are următorul titlu: *Abecedă rumână, compusă pentru şcoalele elementare de Ion Doncev* (Румынская азбука. Chişinău, Tipografia lui Akim Popov, 1865). Nici în cazul acesta, Ion Doncev nu vorbeşte de limba moldovenească, în care ar comunica sau ar studia basarabenii, ci de **limba română**.

Considerăm că românismul, conştiinţa românească a basarabeanului Ion Doncev, spiritul românesc care exista printre profesorii basarabeni nu pot fi contestate. După Onisifor Ghibu, „Doncev (prin cărţile lui „Curs primitiv de limba română" şi „Abeceda rumână") **a evoluat de la moldovenism la românism** (*subl. n.*)"[271].

Constantin Stamati-Ciurea (1828, Chişinău, – 1898), om politic, om de cultură progresist, prozator şi dramaturg român din Basarabia, membru de onoare al Academiei din Moscova (1885),

distins cu medalia *Beni merenti*, poet, etnograf, mitolog, critic, politician şi pedagog; un spirit vast şi multilateral. A studiat dreptul, filozofia şi ştiinţele naturale la Paris. Şi-a încercat talentul şi în pictură. A introdus pictura şi fotografia ca genuri ale artei în Basarabia. A lucrat în cadrul ambasadelor ruseşti de la Berlin, Paris şi Londra. A fost membru al Comitetului statistic din Basarabia[272], membru al Institutului literar din Paris, al Institutului de Bele-Arte din Viena şi al Institutului ştiinţific din Moscova[273]. A scris în limbile rusă, franceză, germană şi română.

Românismul lui Constantin Stamati-Ciurea, precum şi recunoaşterea sa personală că aparţine la naţiunea română şi faptul că el consideră limba română drept limba sa maternă le găsim în dedicaţia la volumul *Caleidoscop*.

Această dedicaţie, adresată Mitropolitului Bucovinei Silivestru Morariu-Andrievici, conţine şi următoarea informaţie autobiografică:

„Eu, smult de soarte de la sânul **mamei patrie** (România – *n.n.*), rămasei ca orfan din leagăn înstrăinat de ea până acum aproape de mormânt. Numai din spusele strămoşilor ştim că sunt o părticică din corpul viguros al unui popor brav, pe care nu l-am cunoscut, un atom din o **patrie**, pe care nu am văzut-o. Ca utopistul, eu păstram în suflet acel ideal prin instinctul sângelui, gugolindu-l în inima mea, împodobindu-l în gând cu cele mai strălucite odoare, precum face un logodnic cu mireasa sa. Eu cercai cu lira mea poetică să vorbesc **limba patriei**, să desmierd acel odor scump, cum mama romîncă mă desmierda când mă legăna în pruncie"[274].

Românismul lui C. Stamati-Ciurea clocoteşte în toate lucrările lui, a căror temă este Basarabia, poporul şi limba vorbită de acesta. Explicând în *Introducere* cauza publicării majorităţii lucrărilor sale în limba rusă, C. Stamati-Ciurea zice: „Ce s-atinge de **scrierile mele în limba română** (*subl. n.*), îmi era imposibil a le scoate la lumină. În toată Rusia nu exista o tipografie română şi eu, fiind lipsit de orice relaţiuni cu Regatul (Român – *n.n.*) vechiu, nu le puteam aşa lesne publica în România"[275].

Şi mai departe: „Abia după încuscrirea mea cu decedatul Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei dr. Silivestru Morariu-Andrievici, îmi puse ilustrul prelat tipografia sa la dispoziţie, oferindu-mi astfel posibilitatea a tipări o parte din manuscriptele mele în limba mea maternă"[276].

După ce în continuare aminteşte că, pentru a scrie româneşte, a fost încurajat de Arhiepiscopul şi Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici şi de regele României, scriitorul basarabean mai menţionează că a scris în limba poporului din Basarabia, care este „limba română rustică" Citäm: „Poate că limba din **scrierile mele române** (*subl. n.*) va face asupra cercurilor noastre literare, mai ales însă asupra supremului nostru areopag literar de pe malurile Dâmboviţei, o stranie impresie. N-am putut scrie altmintrelea. **Limba română rustică, precum o vorbeşte poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor din care m-am adăpat**; n-am în patria mea nici un institut naţional, nici o şcoală poporală măcar, am fost şi sunt o insulă solitară în imensul ocean al slavismului"[277]

Lui Constantin Stamati-Ciurea nu-i este străină conştiinţa originii romanice a ţăranului basarabean, care nu se mai poartă în „modul vechilor râmleni" În lucrarea *Carpaţii, Basarabia, şi un rezumat istoric asupra cetăţilor ei*, el ne mărturiseşte că personal e român, precum români sunt toţi basarabenii. Basarabia, care în viziunea cărturarului C. Stamati-Ciurea „s-ar putea numi California Europei, fiind lipsită de fabrici ce dau poporului hrană materială, astăzi se poate numi o ţeară săracă", căci ţăranul „trăieşte vara muncitor, iar iarna retras în bordei, unde rămâne 6 luni în somnolenţă ameţitoare, neavând unde să-şi câştige hrana. Aceşti ţărani stau iarna tologiţi pe cuptor, mănâncă productele adunate de cu vară, de pe ţarini, şi de au şi cruţat ceva bani, apoi aceştia sunt întrebuinţaţi în dăjdii şi neajunsurile familiei, ce se adaugă mereu, căci şi ţăranii sunt molipsiţi de pasiunea luxului. Ţăranul nostru de acum se ruşinează să poarte opinci, suman de fabricaţie casnică şi femeile lor catrinţă şi ştergar pe cap, în modul **vechilor râmleni** (*subl. n.*)"[278].

C. Stamati-Ciurea este conştient de faptul că în vinele ţăranului basarabean curge sânge românesc. El scrie: „Astfel, ţăranul nostru este asuprit în cele financiare, dar cauza acestei asupriri [...] deseori [se datoreşte] lenei **altoite în sângele românului**" (*subl. n.*)[279]

Admirând îmbogăţirea rapidă a coloniştilor nemţi sau bulgari, stabiliţi în sudul Basarabiei după 1812, C. Stamati-Ciurea deplânge soarta „ţăranului român" Citäm: „Deci eu **ca român** (*subl. n.*) mă uit cu oarecare invidie la aceşti venetici din lume, ce s-au îmbogăţit atunci, pe când ţăranul nostru sta pe loc, în mare mizerie în comparaţie cu dânşii. [...] Pe când lupta pentru existenţă constă din

exploatarea diferitelor branşe, **ţăranul român** (*subl. n.*) nu cunoaşte decât câştigul ce rezultă din munca cu braţele, ce de multe ori nu i se răscumpără cu mari profituri. El nu gândeşte că el munceşte numai, însă în cele spirituale lâncezeşte"[280].

Scriitorul, gândindu-se, probabil, la creşterea populaţiei şi, deci, la micşorarea cotei de pământ, ce-i revine fiecărui basarabean, rămâne îngrijorat şi scrie: „Apoi ce va fi mai departe, este greu de prevăzut, dar va fi vai de ţăranul nostru, când va ajunge la strâmtoare cu privire la pământ, cum este acum în Germania. Oare atunci **ţăranii români** vor fi ei capabili să-şi găsească hrana în emigraţie?"[281]. Stamati-Ciurea încheie povestirea cu o concluzie, din care ne convingem o dată în plus că scriitorul nici nu-şi putea închipui că Basarabia nu este populată de români, ci de o alta etnie, diferită de cea română. Despre aceasta, dar şi despre alte adevăruri, el ne şi lasă mărturii. Noi evidenţiem doar următoarele: „Concluziunea mea este aceea că nu este mirare dacă străinii se îmbulzesc atât de tare în această ţară, şi îndeosebi cei din nord, care, desfăcându-se de averile lor nemişcătoare, au venit cu locuinţa aici în Basarabia, găsind în ea cele mai alese producte, precum pâine ca mana cea cerească, vinuri ca nectarul Olimpului, tutun demn de ciubucul sultanului, un cer azuriu de Italia şi **romance** cu haruri şi frumuseţe ca şi cadânele lui Mohamed. Astfel, aproape toate fiicele bogaţilor proprietari băştinaşi ai ţării s-au măritat după cavaleri ruseşti, generali, colonei şi amploiaţi de frunte, care stăpânesc acum proprietăţile date lor de zestre"[282].

Aşadar, aceste câteva extrase din voluminoasa operă a românului basarabean, a românului moldovean din sec. al XIX-lea, Constantin Stamati-Ciurea, ne vorbesc despre profunda conştiinţă românească de care erau dominate fiinţa şi cugetul lui.

Gheorghe Gore (1839, s. Duşmani, judeţul Bălţi, – 1909, Chişinău), publicist basarabean. Studii gimnaziale la Chişinău şi universitare la Moscova. Doctor în drept. Redactor la ziarul „Бессарабские областные ведомости"

În opinia lui Petre Haneş, Gh. Gore nu îşi zicea „moldovean", ci „român", iar pe basarabeni tot „români" îi considera. Procedând astfel, el avea certitudinea că participă la „formarea şi păstrarea unei conştiinţe mai limpezi despre ideea romanităţii"[283].

În multe articole de-ale sale, Gh. Core regretă că „românii nu-şi cunosc scriitorii, şi mai ales **românii basarabeni**", că „puţini români

din Principate cunosc toate fabulele lui Donici, iar românii din Basarabia nici habar n-au de ele"[284].

Fiind şi considerându-se român, Gh. Gore publică poezii de un profund patriotism românesc, cum ar fi *Deşteptarea României*, *Adio Moldovei* şi *Hora Unirii* ale lui V. Alecsandri[285].

Descriind viaţa basarabenilor, Gh. Gore întrebuinţa expresia „neam românesc" chiar în ziarele ruseşti[286].

Matei Donici (1847, comuna Brăneşti, jud. Bălţi, – 1921, Tighina), poet basarabean necunoscut, a terminat şcoala militară de cavalerie din Tver, a participat la războaiele sârbo-turc (1874), ruso-româno-turc (1877-1878) şi la cel ruso-japonez, deja cu gradul de general. A participat la mişcarea naţională din Basarabia din 1917[287] A scris şi câteva poezii în care s-au revărsat „sentimentele româneşti din tinereţe" Din ele conchidem că pentru Matei Donici Basarabia e „pământ românesc" şi este populată de români.

Din poezia *Cugetul*, datată 17 august 1869, reţinem începutul:

Şezând odată de urât,
Ce mic mi s-a părut
De a scri versuri ***româneşte;***
Ei, unde gândul meu loveşte!
Reţinem şi sfârşitul:
În toate să vad spori
Şi să rup la flori,
La flori mult mirositoare
De subt a nostru soare.
Din ***pământul românesc,***
Din ***locaşul strămoşesc***[288].

Într-un epigraf la poezia *Satul nou ori Pepeneşti*, Matei Donici ne spune că în satul său natal locuitorii sunt „români voinici":

Satul lui Matei Donici
Îi frumos şi mare,
Locuitori ***români voinici***
Şi mult pământ el are[289]

Din însăşi poezia *Satul nou ori Pepeneşti* reţinem câteva fraze care denotă conştiinţa românească a lui Matei Donici:

Într-o țară mult frumoasă,
Ce se trage pân-în Reut
Este-un sat de multe case
Cu biserică și preot.
Căci poporul creștinesc
Poartă nume românesc.
Și-i în țara Basarabă
Ce de ruși făcută roabă.

O, ce privelişte, ce armonie!
Pe orizont, ce nouri aurii!
Ce landșafturi măiestoase!
Ce locașuri scumpe și frumoase!
De la deal ***români, românce***
Vin încet, de jale cânt:
Se răsună în văi, în stânce
Plin de dor al lor cuvânt...[2]

În poemul cu titlul *Un holtei de 70 de ani,* dedicat lui Victor Donici, găsim dovezi că basarabenii, mai exact cei de pe malul Răutului, vorbesc românește și duc o viață, un trai românesc:

Și apa ***Răutului*** *e pură,*
*De departe-****n Nistru*** *cură,*
Cuprinzând de deal o coastă.
Ca colanul pe nevastă.
Și-n apa lui se oglindesc
Viața, traiul românesc:
Cum ***românca*** *spală rufe,*
Cum copleșul joacă-n tufe

Cum o fată din pădure
Duce-o strachină de mure,
Dar flăcăul după ea
S-o sărute parcă vrea;
Ca când vrea ca s-o cuprindă,
Se întinde ca s-o prindă,
Dar ea iute se zmunceşte
Și de ***mama îi grăieşte***
Multe, multe românește[291] (*subl. n.*)

Aşadar, este evident că acest poet român basarabean necunoscut, cu numele Matei Donici, care, în calitatea sa de militar, a avut posibilitatea să vadă, în afară de Basarabia, şi alte teritorii ale românilor, să se întâlnească şi să vorbească cu ei, şi-a dat seama de comunitatea de neam şi de limbă a basarabenilor cu cealaltă parte a românimii.

Gavriil Musicescu (1847, Ismail, Basarabia, – 1903), compozitor, dirijor şi pedagog român, unul dintre iniţiatorii şcolii profesioniste de compoziţie din Moldova. A studiat la Seminarul Teologic din Huşi (Moldova din dreapta Prutului), la Conservatorul din Iaşi. A fost un timp învăţător de muzică şi dirijor de cor la Ismail, apoi şi-a continuat studiile la Conservatorul din Petersburg. Stabilindu-se în 1872 la Iaşi , este profesor la Conservator (1872-1903) şi la Şcoala Normală (1899-1903). Din 1876 a condus corul Mitropolici. Culegerea sa *12 melodii naţionale culese, armonizate şi aranjate pentru cor mixt şi piano* (Leiptzig, 1889) a fost distinsă cu medalia de aur la Expoziţia Internaţională de la Paris (1889)[292].

Acest talentat compozitor, dirijor şi pedagog basarabean este cunoscut şi apreciat în lumea muzicală europeană. Deoarece se considera român, dar şi în semn de protest contra politicii de deznaţionalizare promovată de Rusia în Basarabia, Musicescu se stabileşte cu traiul în România, la Iaşi. El consideră că basarabenii sunt români, că ei vorbesc limba română şi că în genere românismul în Basarabia e salvat de poporul de la ţară. Drept dovadă a celor spuse ne serveşte scrisoarea lui de răspuns (anul 1900) către Ion N. Halippa, director al afacerilor Comisiei Arhivelor Statului din Chişinău: „Dacă toată societatea cultă a moldovenilor din Basarabia ştiu tot aşa de bine a cugeta şi a scrie româneşte ca dl Halippa, **chestiunea românismului e salvată în Basarabia, căci de poporul de la ţară nu trebuie să ne îngrijim, el îşi păstrează limba în casă ca cel mai scump odor**. Ţăranii basarabeni nici până azi, de la 1812, n-au învăţat rusește, din contra, au silit adeseori pe preotul rus să înveţe moldoveneşte, înlesnindu-l şi cu cărţi bisericeşti aduse din Moldova. Acum însă, când ni se prezintă ocazia aşa de favorabilă de a înlesni învăţarea – în mod indirect – **a limbii române**, prin formarea bibliotecii Societăţii basarabene Arhiva, cred că serviciul cel mai real îl putem face trimiţând donaţiuni de cărţi cu conţinut

istoric şi literar acestei instrucţiuni, căci altfel **cu greu vor răzbate cărţile noastre în Basarabia**, unde toţi **românii** vor avea ocazia să se adape din izvorul **binefăcător** al **limbii moderne**"[293].

Ion N. Halippa (1871, s. Cubolta, jud. Soroca, – ?), patriot şi cărturar român din Basarabia, unul dintre cei mai buni cunoscători ai trecutului Basarabiei, director de afaceri al Comisiei Arhivelor Statului (ţarist) din Chişinau, redactor al „Operelor comisiunii savante a arhivelor guvernământului Basarabia". Şi-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chişinău, apoi la Kiev, unde a obţinut titlul de magistru în teologie. Întorcându-se la Chişinău, în 1896, este numit ajutor de inspector la Seminarul Teologic din localitate; în 1905 e inspector al învăţământului primar în Basarabia, din 1910 – în oraşul Berdiansk, gubernia Taurida. La Chişinău a fost şi secretar al „Comisiunii savante a arhivelor basarabene" Accesul la arhive îi oferă posibilitatea să editeze în limba rusă trei volume de opere cu importante documente din istoria Basarabiei. A fost exterminat de bolşevici[294].

Lucrarea de bază a lui Ion N. Halippa *Основные исторические данные о Бессарабіи* este publicată în „Труды Бессарабской губернской учебной архивной комиссии"

Pentru a ne convinge că basarabeanului Ion N. Halippa nu-i era străin sentimentul românismului, vom reproduce unele pasaje din lucrarea menţionată:

„Cu începere de la domnia lui Ştefan cel Mare, **Basarabia** (*passim subl. n.*), şi cea de sus, şi cea de jos, în toate întâmplările cele mai importante ale vieţii istorice a poporului român, a împărţit destinul Moldovei, chiar ducând cu precădere pe umerii săi greutăţile mari ale acesteia. În ce priveşte situaţia de la marginea sud-estică, Basarabia a fost nevoită să îndure prima toate loviturile şi nevoile, îndreptate împotriva lumii civilizate de către hoardele barbare, ce veneau de dincolo de Nistru în persoana tătarilor şi de după Dunăre în persoana turcilor. Mult a îndurat **Basarabia** şi în urma invaziilor polone căzăceşti cât timp Polonia a domnit în Ucraina apuseană; dar cele mai multe i le-au pricinuit tătarii şi turcii, lupta împotriva cărora constituie un merit deosebit al românilor şi al ruşilor...[297] În avangarda românilor, care timp de veacuri au ţinut piept popoarelor barbare, s-au aflat **românii basarabeni**, ca străjeri de nădejde ai lumii civilizate" Mai departe Ion N. Halippa scrie: "...**Românii**

basarabeni din judeţele Hotin, Soroca, Orhei şi, mai ales, Lăpuşna urmăreau îndeaproape mişcarea hoardelor barbare şi apărau cu vitejie hotareleMoldovei"[296]. Şi pentru a completa gândul, Halippa continuă că " în veacurile al XIV-lea – al XVII-lea aceleaşi pământuri (ale Basarabiei – *n.n.*) au fost apărate cu **sângele românilor moldoveni**. În secolul al XV-lea pe acest mic petic de pământ pe atunci **românesc** flutura steagul care băga groaza în musulmani"[297].

Aşadar, pentru basarabeanul Ion N. Halippa, funcţionar în aparatul administrativ imperial rus, Basarabia era românească şi până la Ştefan cel Mare (sec. al XIV-lea), şi în timpul lui (sec. al XV-lea), şi după el (secolele XVI-XVII). Nu încape îndoială că pentru românul şi patriotul basarabean Ion N. Halippa Basarabia a rămas veşnic românească.

Mai menţionăm terminologia etnică românească folosită corect de cărturarul Ion Halippa atunci când se referă la „românii basarabeni" sau „românii moldoveni", adică la românii ce locuiesc în Basarabia sau la românii întregului stat moldav. Când vorbeşte în general despre români, el spune „viaţa istorică a poporului român" „meritul istoric al românilor"

Cu un sentiment de durere conchidem că bolşevicii l-au ucis pe Ion N. Halippa pentru că nu i-au putut ierta românismul lui înflăcărat.[298].

Nicolae Zubcu-Codreanu (1850, s. Nisporeni, Basarabia, – 1878), gânditor şi patriot român din Basarabia, fiul diaconului de la biserica din satul răzeşesc Nisporeni. A studiat la Petersburg.

Românismul şi patriotismul basarabeanului N. Zubcu-Codreanu se evidenţiază cu claritate dintr-o scrisoare a acestuia din 20 februarie 1876 către Zamfir Arbure. Iată ce-i scria românului bucovinean care se afla la Geneva: „Dragă amice, **în Basarabia noastră** (*passim subl. n.*) avem **peste un milion de români**, şi noi cu tine nimic n-am făcut încă pentru poporul nostru. **Un român ca tine** a scris o mulţime de broşuri pentru poporul rus, editezi un ziar rus pentru poporul rus, ai scris cărţi groase în limba rusă, dar nimic, absolut nimic pentru **românii din Basarabia**. Singura *Hitraia mehanica*, **scrisă de un român**, a avut zeci de ediţii şi s-a distribuit în Rusia în zeci de mii de exemplare. Nu crezi oare că suntem culpabili de a fi uitat poporul nostru? Nu crezi oare că, împinşi de a dărâma imperiul rus, am pierdut din vedere şi nu ne ocupăm deloc pentru a pregăti pe **românii din Basarabia** de a se folosi de izbânda noastră? Eu cred că suntem

mari culpabili faţă de ţăranul din Basarabia, cu munca şi cu sudoarea căruia am crescut şi ne-am educat..."[299]

Cum s-ar zice, aici comentariile ar fi de prisos.

Mai reproducem în continuare şi cântecul cel mai iubit al lui N. Zubcu-Codreanu, care se cânta pe vremea lui prin părţile Nisporenilor:

A da bunul Dumnezeu
Să umble şi plugul meu!
Să trag „brazda dracului"
La uşa bogatului!
O brăzduţă d-ale sfinte,
Să ţie ciocoiul minte;
Să-i arunc un semănat
Cu sânge negru udat,
Semănat de poteraşi
Să răsaie ***românaşi*** *(subl. n.)*[300].

În scrierile lui N. P. Zubcu-Codreanu găsim o scrisoare din 14 februarie 1879, scrisă în România şi adresată unui savant bielarus, N. K. Sudzilovski-Russel. În această scrisoare citim: „Mie, totuşi, nu-mi vine să cred că va fi război. În caz dacă va începe războiul, cu siguranţă că situaţia noastră va fi foarte proastă, chiar şi a mea, cu toate că dumneata mă crezi aranjat foarte bine. Eu n-am putut ascunde aici că mi-am făcut studiile în Rusia. Desigur că eu caut să-i conving pe toţi că sunt **român** *(subl. n.)* şi chiar născut aici, însă mulţi străini i-au tras pe sfoară destul de des pe **compatrioţii mei** *(subl. n.)* în privinţa originii lor şi iată că ei se îndoiesc şi de naţionalitatea mea, mă cred muscal. Totuşi în această privinţă nu sunt chiar atât de alarmat..."[301].

Pe aceeaşi filă găsim notat pe verso: „**Scrisoarea românească** *(subl. n.)* s-o transmiţi lui Moscu", ceea ce înseamnă că Zubcu-Codreanu trimitea unui oarecare Moscu (un pseudonim) o scrisoare în limba lor maternă, adică românească.

Dumitru C. Moruzi (1850, Iaşi, –1914), scriitor şi patriot român, descendent direct din familia domnitoare a Moruzeştilor. Doi Moruzi ajunseseră pe tronul Moldovei. Copilăria şi adolescenţa şi le-a petrecut în Franţa. Şi-a făcut studiile şi în Rusia, unde a fost ofiţer. Încă de pe timpul aflării sale în Franţa tânărul Moruzi n-a putut să

se împace cu ocuparea rusă a Basarabiei. În 1869, după ce îşi ia bacalaureatul, se întoarce în Basarabia (în judeţul Soroca), unde încă din 1854 fusese exilat tatăl său.

După războiul româno-ruso-turc din 1877-1878, la care participase efectiv, D. Moruzi rămâne cu traiul în România. Câţiva ani a fost subprefect în judeţul Tulcea, iar apoi, până la sfârşitul vieţii, ziarist. Pentru participarea la războiul de independenţă a României (1877-1878), Moruzi a fost decorat cu „Steaua României"[302].

A scris mai multe lucrări: *Înstrăinaţii, Basarabia şi viitorul ei, Pribegi în ţară răpită, Moartea lui Cain, Ruşii şi românii, Cântece basarabene; Problema jidovească şi poporul român*; piese de teatru: *Sărutarea lui Iuda, Pescarii din Sulina, Convertirea* şi altele.

Despre cartea *Ruşii şi românii* Nicolae Iorga spune că această lucrare „cu toate greşelile de istorie şi atâtea lipsuri, formează totuşi cea mai bună lucrare pe care a dat-o până astăzi un român despre împărăţia vecină şi mai mult decât o pagină va trăi în literatura noastră chiar"

Prefaţa lui Dumitru Moruzi la cartea *Ruşii şi românii*, editată în 1906, se încheie cu un alineat din care conchidem că Moruzi a acceptat Unirea Moldovei şi a Munteniei în 1859 şi, considerând Basarabia pământ românesc, aştepta fericita clipă de reîntregire a neamului, inclusiv partea lui din Basarabia. El scrie: „Copilărit-am în zilele căimăcămiilor din Moldova, învrednicitu-m-am să văd Unirea şi falnicul Regat Român; nu-mi va fi oare dat să mă bucur o clipă măcar de reîntregirea neamului, odihnindu-mi apoi oasele alăturea de părintele meu, în biserica de la Dănuţeni (suburbia or. Ungheni - *n.n.*), învelit în negura şi mănoasa ţarină a Basarabiei redevenită şi ea pământ românesc?!"[303].

În capitolul I „Peste Prut" al aceleiaşi cărţi, D. Moruzi, explicând de ce românii trebuie să-şi cunoască „uriaşul" lor vecin, ne aminteşte că la răsărit de Prut, adică în Basarabia, locuiesc două milioane de români. El zice: „Faptul că la hotarele noastre (ale României – *n.n.*) fumul se înteţeşte, flăcările se ridică tot mai înalte, iar sângele tot curge, curge mereu! Suntem prea aproape de locul sinistrului, pentru ca să ne fie îngăduit a rămâne în nepăsarea de până acum şi datori suntem a ne da bine seama de aceea ce se petrece acolo. Să acceptam şi să ne încredinţăm cu tot dinadinsul dacă în adevăr e vorba de redeşteptarea unui popor de 150 milioane, sau de reînvierea falnică

a zeci de neamuri cu limbile, moravurile şi credinţele lor deosebite, renăscând setoase de lumină şi de dreptate, geloase de neatârnarea lor naţională, precum şi de mândria lor trecută. Să nu uităm că numai o apă (Prutul – *n.n.*) ne desparte de **două milioane de români – sânge din sângele nostru** (*subl. n.*) – legaţi de noi de la descălicătoare şi până la începutul veacului nou cuceritor. Când vor întoarce privirile lor spre noi, va trebui să le sărim în ajutor şi să cunoaştem bine atuncea pe cine vom avea în faţă.

Trecut-a ora sfielii şi a prudenţelor diplomatice. Mai curând poate decât ne putem aştepta vom fi târâţi de împrejurări unde nici nu gândim. E, dar, timpul ca poporul român, conştient de sine, să-şi cunoască vecinul şi să nu rămână ca alţii, hipnotizaţi de această frumoasă denumire de popor rusesc, care, astăzi încă, poate fi întrebuinţată ca expresie geografică, dar nu va mai aminti mâine decât un trecut glorios"[304].

Considerăm că D. Moruzi n-ar fi putut scrie capitolul III „Basarabia de la 1812 până la 1905" şi partea a doua „Românii" ale cărţii *Ruşii şi românii* dacă n-ar fi fost pătruns de spiritul românesc ce domina Basarabia la începutul sec. al XX-lea, dacă autorul, moldovean după locul de naştere fiind, n-ar fi avut conştiinţă românească, n-ar fi fost conştient de identitatea originii şi a limbii locuitorilor tuturor provinciilor româneşti. Viitorul românilor basarabeni este văzut de Moruzi dintr-un punct de vedere optimist: „De la Chişinău la Prut, de la Chişinău la Nistru, te poţi duce cu piciorul şi cât de încet, adăpostindu-te în casa românească, hrănindu-te din ceaunul mămăligii străbune şi fără să ai prilej de a rosti nici o vorbă de altă limbă decât graiul cel dulce românesc [...]. Nu cu vicleimuri şi mascarade se redeşteaptă în popor dragostea trecutului, a neamului şi a moşiei străbune, ci facându-l să-şi cunoască toate lăstarele şi să fie cunoscut şi iubit de ele"

În scrisoarea *Din amintirile unui bătrân. Pe malurile Răutului*, descriind călătoria lui de copil de la Chişinău la Trebujeni, cu un faeton, pe capra căruia stătea un lipovan bărbos, Dumitru Moruzi pronunţă expresia „românul nostru": „Să nu socotiţi, vă rog, zice Moruzi, că numai românul nostru este născut poet; şi lipoveanul e tot la fel. Numai că-l apucă mai rar; iar când scapă şi el două stihuri, apoi trec din spiţă în spiţă, până la al şeptelea neam"[305].

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea ţarul rus Aleksandr II promovează câteva reforme în întreg imperiul, inclusiv în Basarabia, cum ar fi: eliberarea şi împroprietărirea ţăranilor, reforma administrativă, reforma judiciară şi cea bisericească ş. a. Toate aceste reforme n-au plăcut lui D. Moruzi, pentru că se pleda pentru înlăturarea forţată a limbii româneşti din viaţa administrativă, judiciară şi chiar din cea bisericească. Atitudinea scriitorului faţă de aceste reforme, precum şi conştiinţa originii comune româneşti a moldovenilor din dreapta şi a celor din stânga Prutului le putem sesiza după ce citim un pasaj din capitolul „Suferinţele lui Titi" din romanul *Pribegi în ţară răpită*: „Titi (numele lui D. Moruzi în copilărie – *n.n.*) le vedea toate acestea, le judeca, le pricepea în tot adevărul lor neîndurat şi suferea mult. Şi firea, şi simţirile, şi judecata, şi mai ales inima, îl chemau peste Prut (în semn de protest contra politicii ţariste în Basarabia – *n.n.*); dar tot atâta îşi iubea şi părinţii, şi Basarabia; pe cei dintâi din dragostea firească, pe cealaltă pentru frumuseţea şi nenorocirea ei! De **suferea mult că nu-i era dat sa trăiască** în ţara unde se născuse, **în limba şi obiceiurile celor cu el de-o fire şi de-un sânge** (*subl. n.*), simţirile lui de fiu, precum şi dragostea pentru românii lui de dincoace de râu, loviţi în limba şi moravurile strămoşeşti şi meniţi a se pierde în neam străin, îl ţineau legat de vatră..."[306].

Polihronie Sârcu (1855, Străşeni, jud. Chişinău, – 1905), cu studii istorice şi filologice la Universitatea din Petersburg, apoi la Constantinopol, Atos, în Bulgaria, Macedonia şi România: doctor în slavistică, distins cu marele premiu academic „Lomonosov" (1899). A studiat şi în bibliotecile şi arhivele din Galiţia, Bucovina, Banat, Slovacia, Dalmaţia, Transilvania, Serbia, Bosnia, Herţegovina, Lvov, Cernăuţi, Suceava, Sibiu, Braşov, Bucureşti. A fost o adevărată enciclopedie ambulantă. Considerându-se el însuşi român, a scris şi o lucrare *Din obiceiurile românilor basarabeni (Из быта бессарабских румын)*[307]

Tot de la acest autor aflăm că la Universitatea din Sankt-Petersburg, în anii 1839-1858, exista catedra de limba moldo-valahă, la care au activat compatrioţii noştri Polihronie Sârcu, Alexandru Iaţimirschi şi Iacob Hâncu (Ghinculov)[308].

Graţie lui Alexandru Iaţimirschi (1873-1925), originar din sudul Basarabiei, satul Bairamcea, în toamna anului 1906 la Facultatea

de Romanistică a Universităţii din Petersburg, unde lucra acesta, a fost inaugurată predarea unui „Curs de limba română în raport cu limbile slave şi romanice"[309]

Aşadar, şi în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, şi la începutul sec. al XX-lea, în capitala Rusiei Sankt-Petersburg nici nu se vorbea de limba moldovenească, care ar fi alta decât cea vorbită în Valahia, adică alta decât limba română. Polihronie Sârcu era deci conştient de faptul că în Moldova şi în Valahia (Muntenia) se vorbea o singură limbă – limba moldo-valahă, adică limba română, şi că basarabenii ţin de poporul român.

Constantin Stere (1865, s. Ciripcău, jud. Soroca, – 1936), om politic şi scriitor român basarabean, ideolog al poporanismului, exponent al unei „democraţii rurale", a militat pentru îmbunătăţirea soartei ţărănimii. Studiile liceale şi le-a făcut la Chişinău şi Odesa. Pentru vederi progresiste ohranca ţaristă l-a condamnat la trei ani de exil în Siberia, unde, pentru editarea unui ziar, a mai căpătat trei ani. După exil, întorcându-se în Basarabia, se stabileşte apoi cu traiul la Iaşi, unde studiază dreptul la Universitatea „A. I. Cuza" şi îşi ia şi doctoratul în jurisprudenţă. La aceeaşi Universitate activează în calitate de profesor de drept, iar mai apoi şi de director[310]. În 1906 C. Stere participă la fondarea revistei „Viaţa românească", în care-i apar curând şapte studii, inclusiv *Europa pentru un călător român din 1825*[311]

În urma lecturării povestirii autobiografice *În voia valurilor*, ne dăm seama că Constantin Stere, fiind basarabean după locul de naştere, se considera totuşi român de naţionalitate. Întrebat de căpitanul de jandarmi Kaţevici în timpul anchetei, ce naţionalitate are, C. Stere a răspuns: „Sunt român"[312].

C. Stere ne mărturiseşte că profesorul său de latină de la Liceul din Chişinău, un „frate slav" îi considera pe moldoveni români, latini[313].

Considerându-se român, Stere foloseşte în lucrările sale termeni şi expresii cu caracter etnic românesc, dar nu renunţă la termenii şi expresiile cu caracter teritorial, geografic, localizator, moldovenesc. Spre exemplu: „intelectualii **români**", „trecut **românesc**", „**neam românesc**", „**fratele** de peste Milcov", „ţăranul **român**", „**ilotul român din Basarabia**", dar şi „ţăranii moldoveni", adică din Moldova; „boierime moldovenească" În titlurile multor lucrări ale

sale C. Stere include numele „România" Bunăoară, „România şi războiul european" (Iaşi, 1915), „Politica externă a României. Cuvântări în cameră" (Iaşi, 1915), „Marele război şi politica României" (Bucureşti, 1918), lucru care de asemenea denotă românismul autorului.

În revista „Viaţa românească" (1906, II, p. 502) găsim afirmaţia lui Constantin Stere ca basarabenii fac parte din poporul român. El scrie că boierimea basarabeană, „din interes îngust de clasă", a coalizat cu toţi duşmanii **poporului român din Basarabia** (*subl. n.*)"[314].

Reflectând asupra eseului lui Octavian Goga *Cântarea pătimirii noastre*, Stere scrie încă pe timpurile când era la Chişinău (10 februarie 1906) un studiu cu acelaşi titlu, prin care deplânge „înstrăinatul Ardeal", dar şi „înstrăinata Basarabie". În felul acesta el exprimă, de fapt, marea jale a întregului neam românesc. Stere încheie studiul cu cuvintele: „Şi primeşte, Apostol al înstrăinatului Ardeal din inima înstrăinatei Basarabii, prinosul meu smerit de binecuvântare..."[315].

În studiul asupra cărţii lui Radu Rosetti *Pentru ce s-au răsculat ţăranii* (Bucureşti, 1908), Constantin Stere foloseşte o frază din care conchidem că acesta nu-i cunoaşte pe ţăranii basarabeni altfel decât cu numele de români: „Chiar ilotul **român din Basarabia** (*subl. n.*) poate fi invidiat de fratele său liber de dincoace de Prut"[316].

După Onisifor Ghibu, Constantin Stere a fost acela care în 1918 „îi convinse pe moldoveni [...] că trebuie să facă Unirea cu România, altfel îi anexează Ucraina"[317]. Spre a demonstra conştiinţa românească profundă a lui C. Stere, reproducem integral discursul lui în şedinţa „Sfatului Ţării" din 27 martie 1918, publicat de gazeta „România nouă" din 28 martie 1918: „Suntem chemaţi să luăm astăzi o hotărâre istorică, pentru care ne trebuie cuget şi conştiinţă curată. Voinţa de fier a istoriei a pus pe umerii D-voastră o răspundere pe care n-o puteţi înlătura. Nimeni altul, decât D-voastră, poate şi are dreptul de-a vorbi în numele Basarabiei.

Noi suntem chemaţi aici, în acel proces elementar care sfarmă Bastiliile şi formează o viaţă nouă. Revoluţia ne-a adus aici şi tot noi vom face revoluţia pentru interesele **neamului românesc şi de peste Prut** (*passim subl. n.*).

Aţi aprins aici o făclie care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicit toate privilegiile de castă, rămânând un popor care se întemeiază numai pe ogor şi pe munca intelectuală.

Dumneavoastră trebuie să duceţi făclia şi dincolo, pentru dărâmarea tiraniei şi a nedreptăţilor, ca **să fiţi apărătorii întregului neam românesc** în cea mai grea clipă a istoriei sale.

Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran, drepturile revoluţiei pentru toţi românii"[318].

Faptul că românul basarabean Constantin Stere a fost un propagator activ al românismului, că a militat pentru autonomia Basarabiei faţă de Rusia îl recunoaşte şi poliţia secretă imperială rusă. În depeşa secretă a Departamentului poliţiei, nr. 16829 din 16 septembrie 1906, adresată şefului Direcţiei de jandarmi a guberniei Basarabia, semnată de vicedirectorul Peşkov, de şeful de secţie Sargoni şi de alţii, se spune că „în baza depeşei nr. 58 a trimisului Rusiei în Bucureşti din 9 august 1906 cu privire la propaganda românească în favoarea autonomiei Basarabiei, Departamentul de poliţie, în baza faptului că unul dintre cei mai activi agitatori ai propagandei menţionate este cetăţeanul român C. Stere, [...] se cere ca acesta să fie pus din nou sub supraveghere secretă"[3119]. Din aceste motive, ohranca ţaristă îi interzice lui Stere să treacă frontiera Basarabiei[320].

Sergiu Victor Cujbă (1879 în Chişinău – 1937), poet şi publicist român basarabean. A făcut liceul şi Facultatea de Drept din Bucureşti. A debutat ca poet la vârsta de 16 ani.

În lucrarea sa de licenţă *Morala omului politic*, apărută în 1900, S. Cujbă, după Gh. Cardaş, s-a oprit asupra elementelor juridice, politice şi sociale ale unităţii neamului românesc, lucru care îl preocupă pe Cujbă mai mult decât oricare alte idei[321]. Alături de Pan I. Halippa, I. Inculeţ, A. Mateevici şi alţii, Cujbă este unul din întemeietorii ziarului „Basarabia"[322].

Conştiinţa românească a basarabeanului, a unionistului Sergiu Cujbă poate fi sesizată clar în poezia Hora întregirii:

*Haide, dragă **frăţioare**.*
*Din Ardeal, **de peste Prut***
Şi din dulcea Bucovină
Scump al lui Ştefan ţinut,
Să unim noi hora noastră
Mare, ca şi-al nostru dor
Şi cu mâinile unite
Să răzbatem din picior.

*Căci **românu-i** dat pe lume*
Ca să crească-n vitejii
Şi de-o pildă pentru neamuri
Peste veacuri mii de mii.
*Sus dar, **frate ardelean**,*
*Trage-i, **frate dinspre Prut***
Şi din verdea Bucovină
*Şi **tot românesc ţinut**[323].*

Tudose Roman (1887 în Chipercenii de Sus, jud. Orhei, – 1921), poet basarabean, ţăran orb, a participat la mişcarea naţională din Basarabia de la 1917, a terminat două clase la şcoala din sat. În 1905 vine să activeze la redacţia ziarului „Basarabia" unde, consemnează Şt. Ciobanu, a aflat „de unde se trage neamul nostru" şi unde s-a „deprins a citi româneşte"[324].

Din puţinele versuri ale lui Tudose Roman conchidem că şi acest „ţăran-poet" era pătruns de conştiinţa apartenenţei sale la neamul românesc. Deşi limbii române îi zice „limba dulce din popor", „limba cea moldovenească", pentru T. Roman locuitorii Basarabiei sunt români, ţara e română şi moşia-i strămoşească.

În 1917 Tudose Roman scrie câteva poezii patriotice, prin care cheamă ţăranii la luptă pentru pământ, libertate şi dreptate. El încheie poezia *Spre dreptate* astfel:

Şi pământ, şi libertate
*Voi, **români**, veţi căpăta*
Dacă toţi pentru dreptate
În Unire veţi lupta![325]

În poezia *Către ostaşi* (e vorba de intrarea Armatei Române în Basarabia la 1918 pentru a stăvili invazia hoardelor bolşevice şi imperiale) Tudose Roman, adresându-se ostaşilor români, îi cheamă pe aceştia să apere „ţara română", care este Basarabia şi care este „moşie strămoşească":

Fraţi ostaşi, cu arma-n mână:
*Apăraţi **ţara română**,*
De duşmanii din afară
Şi de cei ce sunt în ţară,
Care vor să mai domnească

*Pe **moşia strămoşească,***
Şi pe noi în grea robie
Au de gând să ne mai ţie.
Semănând la noi în ţară
Ură, vrajbă, foc şi pară,
Căci n-au dânşii bucurie
***Neamul nostru** să reînvie*[32]

Românismul acestui poet basarabean nu poate fi negat. Tudose Roman se considera român, români erau şi confraţii lui basarabeni, iar Basarabia era şi ea „ţară română"

Porfirie Fală (1877 în s. Buteşti, jud. Bălţi, – ?), pedagog, publicist şi om politic basarabean. Studiile şi le-a făcut la Seminarul de Învăţători din Târgu Bairamcea, judeţul Cetatea Albă. A fost învăţător timp de 35 de ani în mai multe sate din Basarabia. Este unul din întemeietorii Partidului Naţional-Moldovenesc. Părtaş al Unirii Basarabiei cu România. În opinia lui Alexandru Rupa, fost locotenent în Divizia de Vânători a generalului Ion Râşcanu, Porfirie Fală a fost un „învăţător martir al românismului basarabean". A colaborat la gazetele „Basarabia" şi „Cuvânt moldovenesc" A lucrat mult pentru trezirea conştiinţei naţionale. A fost deputat şi senator în Parlamentul României[327].

Românismul înflăcărat al lui Porfirie Fală zvâcneşte în lucrările lui *Ce neam suntem*?, *Cugetări româneşti din Basarabia* (1927), *Neamul, Steagul, Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt* (1928), *Poveţe din înţelepciunea poporului român* (1930) şi altele. Reţinem două pasaje din *Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt*, care aduc multă lumină la tema urmărită de noi: „Şi fiindcă mi-a plăcut şi mie, ca şi celorlalţi ascultători. foarte mult vorba acestui om (un răzeş bătrân din s. Buteşti, judetul Bălţi, – *n.n.*), m-am gândit şi m-am apucat să prelungesc vorba lui înţeleaptă, scriind cele ce vor urma, ca să arăt nu numai ca dânsul, bătrânul răzăş fără carte, că suntem şi noi, moldovenii, oameni şi în rând cu oameni, dar că suntem şi în rândurile de frunte ale lumii. **Noi, moldovenii, şi ceilalţi români**, avem un pământ frumos şi mănos, cum n-are alt popor pe lume, în trecutul nostru am luptat mult, apărând viaţa noastră şi a altor popoare; în luptele grele ce le-am purtat, am avut oameni mari, care

ne-au scos biruitori şi ne-au dat viaţă şi lumină; şi din toţi oamenii mari ai **neamului românesc**, a fost cel mai mare Ştefan-Vodă, domnul Moldovei, despre care voi vorbi în rândurile de mai jos... Toate popoarele au avut oameni mari şi deci am avut şi **noi, poporul românesc**. Şi din toţi oamenii noştri mari pe **Ştefan-Vodă**, domnul Moldovei, istoria – şi **românească**, şi-a omenirii întregi – l-a numit „Mare şi Sfânt" Numele, faptele şi isprăvile lui vrednice se amintesc astăzi şi se vor aminti veşnic în **neamul nostru românesc**.

Să nu fi avut **poporul român** oameni vrednici, apoi, cum a fost el în calea păgânilor, nu mai rămânea stăpân pe aşa pământ mănos şi frumos, care este o floare între împărăţii..."[328].

Originea românească a moldovenilor este demonstrată de Porfirie Fală în lucrările *Ce neam suntem*? şi *O lămurire pentru moldovenii basarabeni*, incluse în *Cugetări româneşti din Basarabia*. Iată ce zice profundul patriot român: „**Ţara Românească** se întinde **de la Nistru** până la Tisa. **Românii** sunt un popor brav şi strănepoţi ai romanilor, foştii stăpânitori ai lumii întregi. **Noi, moldovenii, facem parte din neamul românesc, adică suntem români**.

Românii din felurite locuri poartă diferite numiri. De pildă, românii dintre Nistru, Bucovina, munţii Carpaţi, râul Milcov şi Marea Neagră se numesc moldoveni, românii dintre Milcov, Dunăre, Olt şi Munţii Carpaţi se numesc munteni, cei dintre Carpaţii de Jos, Olt, Dunăre – olteni, cei de pe malul drept al Dunării, dintre Marea Neagră, Bulgaria şi Dunărea – dobrogeni, iar cei de peste Carpaţi – ardeleni sau transilvăneni, cei de la vârful Prutului şi Carpaţii de Sus – bucovineni.

Numirile acestea, românii le-au primit de la bucăţile sau părţile de pământ pe care le locuiesc. Adică: moldoveanul şi-a primit numele de la pământul zis Moldova; munteanul – de la cel zis Muntenia, olteanul de la Oltenia, dobrogeanul de la Dobrogea, ardeleanul de la Ardeal şi bucovineanul – de la capul de ţară zis Bucovina. Dar **toţi aceştia, din toate pământurile Ţării Româneşti sunt de un sânge, de o lege şi vorbesc o singură limbă, cea românească**.

Românii mai sunt şi afară de hotarele Ţării Româneşti: peste Nistru, în Ucraina, în Bulgaria, Serbia, Macedonia şi în alte părţi vecine. În total, numărul romanilor care locuiesc în Ţara Românească şi în vecinătate, afară de hotarele ei, ajunge la 18-20 milioane. Astfel, **neamul nostru românesc** este un neam destul de mare..."[329].

Prin *Steagul şi drapelul* Porfirie Fală parcă face un apel către toată românimea, către tot neamul românesc să ţină la demnitatea românească, să nu uite că sunt români. El, printre altele, scrie: „Steagul nostru românesc este din trei culori: albastru, galben-auriu şi roşu, şi de aceea îl numim Tricolorul [...] Tricolorul nostru românesc este icoana vie, care, privind-o, mereu ne porunceşte: "Române, ţine minte: Legea, Ţara şi Neamul" Înţeleptul şi bunul cetăţean român îşi face totdeauna şi-n orice loc datoria scrisă pe steagul său cu dragoste şi fără fățărnicie pentru cetatea sa, pentru România"[330].

Iată ce scria Profirie Fală cu privire la stăpânirile străine: „În vremea de pe urmă noi (basarabenii – *n.n.*) am avut două robii: una turcească ş-apoi alta rusească; şi din ele cea turcească a fost mai uşoară ca cea rusească. Turcul ne dijmuia vitele, pâinea şi altele, dar în viaţa noastră obştească şi sufletească nu se amesteca. Însă Rusia, pe lângă că şi de avere ne-a supt mai mult decât Turcia, dar ce e mai simţitor pentru fiecare om şi fiecare popor, ne-a oprit cultura, sau învăţătura noastră naţională; şi prin faptul acesta ne-a arestat sufletul nostru românesc, individualitatea, adică deosebirea noastră naţională..."[331]

Vorbind despre lipsa de învăţătură a moldovenilor basarabeni, Fală scrie că ei nu ştiu că „numele de Moldova îl poartă după numele bucăţii de pământ Moldova, iar numele de neam, de sânge, le este român...[332].

După ce descrie umilirile şi înjosirile prin care au trecut românii basarabeni sub ruşi, el notează: „Mai departe, ne mai rămâne nouă, românilor cu carte, să ne silim prin felurite aşezăminte de învăţătură a ridica ocara rămasă după robia rusească de pe neamul nostru românesc din Moldova de la Nistru[333].

Cele scrise de românul basarabean Porfirie Fală nu cer comentarii. Moldovenii din Basarabia şi din Transnistria, ca şi cei din Moldova de dincolo de Prut, sunt aceiaşi români ca şi muntenii, oltenii, dobrogenii, ardelenii şi bucovinenii. Ei toţi sunt „de un sânge, de o lege şi vorbesc o singură limbă, cea românească"

Aşadar, Porfirie Fală, deşi e moldovean după locul de naştere, nu admite etnonimul „popor moldovenesc" şi glotonimul „limba moldovenească" Atât pentru Basarabia, cât şi pentru Transnistria în viziunea conştientizată a lui Porfirie Fală, noţiunile corecte sunt „poporul român" („neamul românesc") şi „limba românească"

Petre A. Gheorghian (1886 în Orhei – ?), scriitor român basarabean. După Gh. Cardaş, Gheorghian a studiat la Seminarul Teologic din Chişinău, fiind numit mai apoi paroh în s. Prajila, judeţul Soroca. A întreţinut legături cu Alexei Mateevici, Pan Halippa, Ion Pelivan, I. Inculeţ şi cu alţi fruntaşi ai vieţii politice şi culturale din Basarabia.

Ca dovadă privind conştiinţa românească a scriitorului Petre Gheorghian, aducem poezia De ce?, scrisă ca protest contra ocupaţiei ruseşti. Un copil orăşean întreabă:

De ce prin curtea noastră largă
N-aud eu graiul nostru, mamă?
De ce copiii nu mă cheamă la joc cu dânşii?
Mă simt străin... Cu bună seamă,
Prin sate-n ţară toţi vorbesc
În ***graiul nostru românesc****?*
De ce atunci nu ne mutăm la ţară?"

Mi-a spus că umblă el la şcoală,
Şi limba ***noastră românească***
E pentru lingură şi oală,
Şi numai limba cea rusească
Vorbeşte lumea în oraş...
Dar cum vorbesc în şcoli la ţară?
Eu cred că numai ***româneşte****.*

Mama îi răspunde copilului descumpănit:

Vorbeşte, Ghiţă, ***româneşte****,*
Aci-n oraş vorbesc ruseşte,
C-aşa e moda... dar în ţară
Nici un copil nu se găseşte
Străină limbă să vorbească.
Îi creşte mare, – şi vei şti
Că noi suntem cu toţi ***români****.*
Că soarta crudă din trecut
Ne-a dat în mână la păgâni
Şi-a pus cordoane pe la Prut...
Dar ţara noastră, ţara-mamă,
E largă, mare şi bogată.

Şi cei care români se cheamă
Cu toţi erau o ţar-odată,
Păgânii dar ne-au despărţit
Şi brazdă nouă ne-au făcut
La blestematul cel de Prut.
Seca-va Prutul dar odată...

Alexandru Iaţimirschi (1873-1925), după Alexandrina Matcovschi, scriitor şi om de cultură[335], slavist. Născut în s. Bairamcea, sudul Basarabiei, copilăria şi adolescenţa şi le-a petrecut în s. Hânceşti[336]. Învaţă la gimnaziul din Chişinău (1882-1883), apoi la Universitatea din Moscova (1893-1899). Termină facultatea istorico-filologică. În 1903 devine doctor în filologia slavă. Lucrează ca profesor la catedra de romanistică a Facultăţii Istorico-Filologice din Petersburg (1903-1913) şi în Rostov (1915-1925).

A efectuat deplasări ştiinţifice prin ţările Peninsulei Balcanice. A colaborat activ la revistele „Русские мысли", „Исторический вестник", „Славянские известия", precum şi la alte publicaţii.

În 1906 A. Iaţimirschi inaugurează la Facultatea Istorico-Filologică a Universităţii din Petersburg predarea unui „Curs de limba română în raport cu limbile slave şi romanice"[337]

Faptul că respectivul curs e de limba română, şi nu de „moldovenească", demonstrează, în primul rând, românismul lui Iaţimirschi, iar în al doilea – poziţia oficială rusă faţă de glotonimul „limba moldovenească", care, se vede, nu era acceptat.

Românismul lui Iaţimirschi se evidenţiază şi din titlurile unor lucrări ale lui: *Binefacerea suveranilor ruşi în România în sec. XIV-XIX (Благотворительность русских государев в Румынии XIV-XIX вв.)* şi *Povestiri şi legende româneşti despre Petru cel Mare (Румынские рассказы и легенды о Петре Великом)*[338].

Pentru Iaţimirschi România, în sens de teritoriu al românilor, era o noţiune valabilă şi pentru secolele XIV, XV, XVI ş. a. m. d., iar povestirile şi legendele nu erau moldoveneşti, munteneşti sau ardelene, ci erau **româneşti**.

Alexei Mateevici (1888-1917), scriitor şi publicist român din Basarabia, traducător din Puşkin, Lermontov, Cehov, Tolstoi, preot şi mare patriot. De la Şt. Ciobanu aflăm că a terminat şcoala primară,

şcoala duhovnicească şi Seminarul Teologic din Chişinău, Academia Teologică din Kiev (1914). A activat în calitate de profesor la Seminarul din Chişinău, la redactarea ziarelor „Basarabia", „Viaţa Basarabiei", „Luminătorul", „Cuvânt moldovenesc" A participat activ la mişcarea cercului naţional al studenţilor moldoveni „Deşteptarea" din Kiev[339] După cum spune Petre Haneş, în afară de română şi rusă, Mateevici cunoştea franceza, germana, engleza şi greaca[340].

Fiind după locul de naştere moldovean basarabean (s-a născut în s. Căinari, jud. Tighina), Alexei Mateevici se considera român şi limba sa maternă o considera română. Pentru el români erau toţi basarabenii. Pentru a ne convinge de acest fapt, e suficient să parcurgem un fragment dintr-o scrisoare trimisă de el în 1906 lui I. Pelivan la redacţia ziarului „Basarabia". Fiind nemulţumit de starea românilor din Basarabia, Mateevici scria: La noi în Basarabia parcă te iau fiorii când începi povestea suferinţelor poporului nostru moldovean şi a acelor înjosiri ce i-a fost scris să îndure. Însă poporul deja se deşteaptă; soarele renaşterii a-nceput să arunce şi asupra **românimii basarabene** (*subl. n.*) razele sale strălucitoare şi învingătoare"[341].

În această ordine de idei, este elocventă cuvântarea rostită de Mateevici la Congresul învăţătorilor moldoveni (25 mai 1917, Chişinău). Văzând cu mâhnire că unii învăţători spuneau că sunt moldoveni, iar alţii că sunt români şi dându-şi seama că lucrurile drepte, mai ales dacă ele ţin de esenţa naţională a poporului român, pot înflori numai pe idei drepte, Alexei Mateevici spunea: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă **facem parte din marele trup al românismului**, aşezat prin România, Bucovina şi Transilvania. Fraţii noştri din Bucovina, Transilvania şi Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-şi zic **români**. Aşa trebuie să facem şi noi! Asta nu înseamnă separatism, căci şi cei din Transilvania, şi cei din Bucovina, şi cei din America se numesc tot români.

Trebuie să ştim de unde ne tragem, căci altfel suntem nişte nenorociţi rătăciţi. Trebuie să ştim că suntem români, strănepoţi de-ai romanilor, şi fraţi cu italienii, francezii, spaniolii şi portughezii. Aceasta trebuie să le-o spunem şi copiilor şi tuturor celor neluminaţi. Să-i luminăm pe toţi cu lumina dreaptă"[342].

În a doua luare de cuvânt la acelaşi congres, A. Mateevici spunea: **„N-avem două limbi şi două literaturi, ci numai una, aceeaşi cu cea de peste Prut** (*subl. n.*) Aceasta să se ştie din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba. Unii zic că limba românească e franţuzită. Asta nu-i adevărat! Ce e drept, sunt şi în România unii rătăciţi în ce priveşte limba, dar trebuie să se ştie că cel mai puternic curent acolo e cel popular în limbă şi în literatură. **Noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă de astăzi ~~numai~~decât la limba literară românească"**[343].

Deci, Mateevici şi-a exprimat ferm convingerea în problema apartenenţei moldovenilor la românime. Moldovenii sunt moldoveni după locul de trai, dar sunt români sub aspect naţional.

Românismul autorului *Limbii noastre* palpită şi în poezia *Deasupra târgului Bârlad*, care a fost scrisă la 15 iunie 1917 şi care, în opinia lui Şt. Ciobanu, este un protest al lui Mateevici contra comportării nemţilor pe teritoriul ocupat al României în timpul primului război mondial.

În poezia menţionată, Mateevici face apel către Mântuitorul, zicând:

O, Doamne, unde-i ispăşirea,
O, Doamne, unde-i mântuirea?
Streinii ne-au mâncat sudoarea,
Iar noi ne chinuim flămânzi.
Pământul, ce ne-a fost ca floarea,
Din colţ în colţ, Tu îl aprinzi.
Afurisirea cadă, Sfinte,
Judecătorule Părinte,
Pe cei ce ţara ne-au vândut
Şi robi năvalei ne-au făcut.
Dar milă fie-ţi de creştin
Ce spicul din sudori îl creşte,
De-un biet, nevinovat ***român****,*
Ce-şi spune-amarul ***româneşte*** *(subl. n.)*[344].

Româneşte gândea şi vorbea Mateevici nu numai în 1917, dar şi cu mult mai înainte. Spre exemplu, în februarie 1907 el scrie poezia *Ţara*, prin care a demonstrat, o dată în plus, că poporul lui, poporul din care a ieşit, este cel românesc:

Fiii, pământenii tăi,
Au luptat ca nişte lei,
Au vărsat ei mări de sânge,
Ca să poată jugul frânge –
Jugul cel greu din vechime
De pe-ntreaga ***românime***[345].

Conştiinţa românească a autorului *Limbii noastre* îi sugera că trebuie să-şi ortografieze numele nu Mateevici, ci Mateescu. Iată de ce primele sale scrieri el le semna cu numele A. Mateescu[346]. „Chiar şi în 1914, scrie Petre Haneş, (Mateevici – *n.n.*) semnează tot aşa în revista „Cuvânt moldovenesc" poezia sa *Eu cânt*"[347]

Petre Haneş mărturiseşte că pentru intenţia lui Mateevici de a-şi schimba numele, precum şi pentru faptul că vorbea des despre România şi despre scriitorii ei, colegii din Seminar (Seminarul inferior din Chişinău – *n.n.*) îl numeau „separatist", adică „partizan al desfacerii Basarabiei de Rusia"[348].

Alexandru Scarlat Sturza (a. n. ? – a. m. ?) a fost fiul boierului moldovean Scarlat Sturza (1791, Iaşi 1854, Odesa), primul guvernator al Basarabiei după anexarea acesteia de către Rusia. În opinia lui A. Boldur, A. Sturza s-a manifestat ca filozof religios, gânditor politic, istoric, arheolog şi poet. Iar după cum îl descrie fostul viceguvernator al Basarabiei, şovinul înrăit F. F. Vighel, el era un om de o cultură superioară, mare patriot român[349] El a visat unirea tuturor românilor încă la 1821. „Alexandru Sturza nu-şi ascundea dorinţa de a vedea Moldova şi Muntenia un regat independent, adăugit cu Basarabia, Bucovina şi Transilvania"[350].

Este evident ca fără o conştiinţă asupra comunităţii lingvistice şi de neam a locuitorilor acestor provincii româneşti Alexandru Sturza nu putea visa la unirea lor. Această conştiinţă românească se evidenţiază şi prin constatarea lui că locuitorii Bucovinei sunt „dacoromani"[351].

Alexandru Sturza a fost unul dintre iniţiatorii „Societăţii de istorie şi antichităţi" din Odesa şi s-a aflat în bune relaţii cu persoane reprezentative ale societăţii ruseşti ca principele Şahmatov, principele A. N. Goliţân, M. N. Magniţki, istoricii N. M. Karamzin, I. N. Inzov, scriitorii V. A. Jukovski, N. V. Gogol, ministrul de externe al Rusiei I. Kapodistria şi alţii[352]. „În decada a treia a secolului trecut (sec. al

XIX-lea), scrie A. Boldur, el (A. Sturza – *n.n.*) a luat parte la organizarea principatelor române şi mai târziu păstra legătura şi cu Iaşii, fiind în 1843-1847 curator al seminarului din Socola, precum şi un intermediar între episcopul Filaret Scriban şi Sfântul Sinod Rus"[353].

Alexandru V. Boldur (1886, Chişinău, – 1982), istoric român basarabean. A terminat şcoala duhovnicească (eparhială) din Chişinău, apoi Seminarul Teologic din acelaşi oraş. În 1910 a absolvit Facultatea de Drept a Universităţii din Sankt-Petersburg, unde rămâne ca asistent, apoi devine (1916) membru al corpului profesoral cu titlul de docent.

Lucrează la Institutul Juridic din Sevastopol, apoi la Comisariatul Poporului pentru Comerţ Exterior, în funcţia de consilier juridic.

În 1924 se repatriază în România. Este profesor universitar la Chişinău şi Iaşi, colaborator (din 1938) şi director (1943-1947) al Universităţii de Istorie Naţională „A. D. Xenopol" din Iaşi.

Într-o schiţă autobiografică, însuşi A. Boldur ne dezvăluie idealul vieţii sale. El zice: „Preocupat încă din tinereţe de soarta locurilor mele natale, al căror trecut l-am studiat din izvoare ruseşti, m-am decis în anul 1925, îndată după ce am căpătat libertate de mişcare, să plec la Paris, pentru a întreprinde cercetări în problema drepturilor istorice **ale Basarabiei ca parte integrantă a pământului românesc**"[354].

A. Boldur a scris următoarele lucrări: *Istoria relaţiilor politice ruso-**române** şi istoricul Basarabiei*, Chişinău, 1928; *Unirea*, Chişinău, 1928; *Бессарабский вопрос (Problema basarabeană)*, Chişinău, 1930; *Soarta istorică a nobilimii din Basarabia*, Chişinău, 1935; *Imperialismul rusesc în Balcani. Schiţă de istorie*, Chişinău, 1937; *Istoria Basarabiei, contribuţii la studiul istoriei **românilor***, vol. 1, *Epocile vechi (până la sec. al XVII-lea)*, Chişinău, 1937; *Contribuţii la studiul istoriei **românilor**, Istoria Basarabiei sub dominaţiunea rusească (1812-1918), politica, ideologia, administraţia*, Chişinău, 1940; *Istoria Transnistriei*, Odesa, 1942; ***Basarabia românească***, Bucureşti, 1943; *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei*, Iaşi, 1943.

Pentru abordarea corectă a problemei Basarabiei, menţionează Victor Frunză în nota la ediţia a doua a cărţii referitoare la *Istoria Basarabiei*, opera lui A. Boldur „a fost interzisă, prigonită, arestată,

arsă, persecutată din august 1944 şi până în decembrie 1989 în tot spaţiul românesc din interiorul graniţelor oficiale şi ale celor etnice"[355].

Deşi chiar din titlurile lucrărilor menţionate se evidenţiază destul de clar românismul lui A. Boldur, vom insista şi asupra altor momente care demonstrează conştiinţa naţională românească a istoricului român, originar din Basarabia. Menţionăm, în primul rând, că pentru A. Boldur Moldova, ca şi Muntenia, este un Principat Român[356].

Exprimându-şi viziunea asupra înfiinţării statului Moldova, basarabeanul A. Boldur afirmă că Moldova e un stat românesc, pe pământ românesc: „...Naşterea Principatului Moldovei se datoreşte scurgerii de populaţie de dincolo de Nistru. Elementele nou venite s-au adăugat la acelea care se aflau pe **pământul românesc** (*passim subl. n.*) **în permanenţă** şi care au coborât din munţi. Fenomenul fericit al întemeierii acestui principat a fost provocat de doi factori principali: de luptele religioase interne, care cereau pace şi ordine, şi de războiul intern împotriva tătarilor, care impunea consolidare. Realizând **statul românesc, românii** treceau de la un regim gentilico-familial la un regim teritorial politic. Originea Moldovei are un caracter pronunţat nordic, şi nicidecum vestic, purtând pecetea influenţei politice şi culturale ruso-galiţiene. **Cu atât mai mare este meritul naţiunii române**, cu cât ea a ştiut să învingă această influenţă puternică şi în locul ei să creeze o cultură proprie, răsărind ca o floare, a cărei frumuseţe e cu totul originală şi specifică"[357].

O dovadă în plus pentru susţinerea ipotezei despre „**întemeierea Moldovei cu ajutorul elementelor româneşti, venite din nord de Nistru**" (*subl. n.*) autorul o găseşte în lucrarea Margaretei Ştefănescu *Elementele ruseşti-rutene din limba românească şi vechimea lor. Teză de doctorat*, care, în opinia lui Boldur, „afirmând influenţa culturii rutene asupra celei moldoveneşti", „nu i-a putut găsi o explicaţie adecvată"[358]. Din explicaţia acestui fenomen ne convingem că istoricul A. Boldur şi de data aceasta foloseşte cu referire la Moldova terminologia etnică românească: „românii rutenizaţi" „limba românească", „românii autohtoni" Citâm: „La aşezarea politică a **statului moldovenesc** (*passim subl. n.*) au venit să ia parte **românii rutenizaţi** prin convieţuire îndelungată cu rutenii în statele **brodnicilor** şi **bolohovenilor** (neamuri româneşti – *n.n.*). Tocmai lor, acestor români rutenizaţi, se datoreşte pătrunderea elementelor ruse-rutene **în limba românească**. Vor fi venit cu ei şi rutenii, ce

vor fi colaborat la întemeierea statului moldovenesc, însă, fiind puțini la număr și întâlnind aici în locuri noi pe **românii autohtoni**, s-au supus ușor deznaționalizării"[359]

Așadar, savantul e convins că statul e moldovenesc, dar locuitorii acestui stat sunt români, care vorbesc nu limba „moldovenească", ci pe cea românească. Românească, accentuează istoricul Boldur, este și partea de răsărit a Moldovei, Basarabia, ale cărei cetăți de pe Nistru și de la delta Dunării „marchează **granița de răsărit a românismului**" (*subl. n.*) din timpul istoric[360]. În susținerea acestui adevăr, reproducem expresii folosite de A. Boldur: „Componența socială numerică a vechii societăți **românești** din provincie (e vorba de Basarabia – *n.n.*) nu este cunoscută (e vorba de sec. XV-XVI – *n.n.*)"[361]; „beiul de Bender, dorind a liniști pe starostele polonez de Raşcov pe cealaltă parte a Nistrului, îi scria în **1580 în limba românească**"[362]; „Expunerea faptelor petrecute în Basarabia sub dominațiunea rusească, spune Boldur, trebuie să fie pusă în legătură atât cu evenimentele din centrul Rusiei, cât și cu starea sufletească **a naționalității vii românești din Basarabia** și cu destinele **națiunii române** în general[363] (*subl. n.*); „... nu poate fi vorba (ca rezultat al politicii de rusificare promovată în Basarabia de țarismul rus – *n.n.*) de deznaționalizarea Basarabiei. Marea majoritate a populației tot rămânea **română**, tot vorbea **limba românească** (*subl. n.*) și tot păstra cu sfințenie tradițiile naționale"[364]; „Basarabia a rămas o puternică fortăreață spirituală **a românismului**, o provincie cu caracter **românesc**, ca și înainte de anexare"[365].

Românul basarabean, istoricul A. Boldur afirmă, pe bună dreptate, că meritul pentru păstrarea „**spiritului românesc**" în Basarabia îi aparține țărănimii[366]; că „țărănimea și-a păstrat completamente caracterul său **etnic românesc**"[367]; că „**naționalitatea românească (din Basarabia – *n.n.*) a continuat să trăiască în țărănime**, unde tradiția, moștenită de veacuri, se păstra cu toată agerimea, cu toată persistența"[368]; ca „**țărănimii se datorește Unirea Basarabiei cu România din 1918**. Masele populare țărănești din Basarabia, care și-au păstrat mentalitatea națională, au făcut primul pas temeinic spre reîntregirea neamului românesc"[369].

Patriotul și luptătorul pentru adevăr și dreptate, românul basarabean Alexandru Boldur mai menționează că, prin ultimatumul din noaptea de 26 spre 27 iunie 1940, „mișelește, pândind momentul

de strâmtoare externă a României, comunismul rusesc ne-a răpit din nou **Basarabia**, Basarabia voievozilor Moldovei, acel **colţ al pământului românesc** (*subl. n.*) unde fiece piatră vorbeşte de trecutul lui"[370].

Totodată, A. Boldur, fiind autorul multor lucrări importante despre trecutul neamului românesc, inclusiv al celui din Basarabia, a acordat mare atenţie şi Transnistriei (studiul *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei*, editat la Iaşi în 1943 şi republicat în ziarul „Transnistria", nr. 8 şi 9 din 7 aprilie 1991). În acel studiu, A. Boldur afirmă că în Transnistria românii „formează nucleul etnic cel mai vechi", că „pe acest pământ, ei sunt autohtoni"

Aşadar, personalităţi marcante basarabene şi transnistrene – scriitori, filozofi, pedagogi, savanţi, oameni de cultură, preoţi, oameni politici, compozitori ş. a. m. d. – de-a lungul unei perioade destul de întinse – din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea până în prima jumătate a sec. al XX-lea –, adică pe parcursul a mai bine de două secole, în care intră şi perioada ocupaţiei ţariste, au fost conştiente de faptul că populaţia majoritară băştinaşă din Basarabia şi Transnistria face parte din poporul român, că moldovenii de asemenea sunt români, că limba lor maternă este limba română.

§ 3. PRESA BASARABEANĂ – PRIMA VIOARĂ ÎN TREZIREA CONŞTIINŢEI NAŢIONALE ROMÂNEŞTI LA RĂSĂRIT DE PRUT

(primele două decenii ale sec. al XX-lea)

Este cunoscut faptul că după anexarea Basarabiei în 1812, Rusia ţaristă a făcut tot posibilul ca să schimbe structura etnică a provinciei, să înăbuşe românismul. Strămutări în masă ale populaţiei băştinaşe şi colonizarea teritoriilor eliberate cu colonişti din afara şi din interiorul Imperiului, închiderea şcolilor naţionale româneşti, interzicerea limbii materne a băştinaşilor – limba română –, impunerea cu forţa a limbii şi culturii ruse – iată lista incompletă a măsurilor aplicate de colonizatorii ruşi în Basarabia cotropită.

Cu toate acestea, românismul a existat permanent în teritoriile ocupate dintre Prut şi Nistru. El a supravieţuit graţie ţărănimii, care

n-a renunţat la limba sa maternă – limba română –, la tradiţiile şi obiceiurile sale româneşti. Românismul a supravieţuit prin biserică şi prin activitatea unui număr nu prea mare de intelectuali, care, deşi unii şi-au făcut studiile prin Rusia, nu s-au dezis de neamul lor, de limba şi de cultura lor. Ne-am convins de acest lucru din cele expuse în paragrafele precedente.

Românismul, treaza conştiinţă naţională românească, spiritul viu românesc în Basarabia, mai ales în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, erau încurajate şi alimentate de evenimentele care aveau loc în dreapta Prutului. Revoluţia de la 1848, care a pus şi problema Unirii Principatelor Române – Moldova din dreapta Prutului şi Muntenia – alegerea lui Alexandru Ioan Cuza domnitor al Moldovei, apoi şi al Ţării Româneşti, Unirea Principatelor, obţinerea Independenţei României şi altele au condus şi la dezmorţirea conştiinţei naţionale a românilor basarabeni.

La începutul sec. al XX-lea, la trezirea conştiinţei naţionale româneşti în Basarabia contribuie şi revoluţiile ruseşti din 1905-1907 şi din februarie 1917. În 1917, acest proces se dezvoltă foarte repede pe tot cuprinsul Imperiului rus. În Basarabia el ia amploare prin deschiderea de scoli naţionale, prin lecturi, scrieri, întruniri, organizarea de partide şi societăţi.

Un rol deosebit în mişcarea de renaştere naţională îl joacă presa periodică basarabeană de expresie românească. Publicaţiile periodice sunt prima vioară în trezirea conştiinţei naţionale româneşti, conservată şi apărată cu nădejde de populaţia băştinaşă basarabeană. Ziarele „Basarabia", „Viaţa Basarabiei", „Cuvânt moldovenesc", „Ardealul", „România nouă", precum şi revista „Făclia Ţării", fiind urmărite de ohranca ţaristă pentru românismul lor, nu puteau să existe mult timp. Totuşi, ele au avut un rol important în propovăduirea românismului. Ele spun clar că basarabenii sunt români, că basarabenii fac parte din poporul român, că limba lor maternă este limba românească, că românii basarabeni trebuie să se unească cu cei din România.

Articolul de fond al primului număr al ziarului „Basarabia" care a apărut la 24 mai 1906, se încheie cu chemarea: „Deşteaptă-te, române, din somnul robiei. Ai în vedere că de astăzi înainte – cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi"[371].

În al doilea număr al ziarului, semnatarul Alecu Nour îşi exprimă clar viziunea privind etnonimul „români" vizavi de basarabeni. El zice: „De o sută de ani Basarabia noastră, **ţară de plugari români** (*subl. n.*), a intrat în sânul popoarelor Rusiei, dar până acuma basarabenii n-au luat nici o parte în mişcările lor naţionale. Starea noastră e înapoiată. Poporul basarabean, lipsit de lumini venite de pe piscurile înalte ale gândirii omeneşti, tot rămâne sărac cu duhul şi tot nu ştie, nici nu vede, că dreptul lui cel mai sfânt – naţional – rămâne sfărâmat de mâinile străine.

Bunul cel mai înalt de gândire şi de simţire **româneşti** – nici iese din întunericul, în care de veacuri este învălită mintea şi inima moldoveanului"[372].

În editorialul aceluiaşi ziar din 1 iunie 1906 se face un excurs în istoria românilor, menţionându-se că românii basarabeni sunt „mai obijduiţi şi mai asupriţi" decât „fraţii noştri de peste Prut" Totodată, ziarul cheamă românii basarabeni la deşteptare. Citäm: „Mult au suferit românii noştri în istoria sa cu duşmanii neamului său. În curgere de şapte veacuri multe lupte crâncene au purtat ei cu tătarii, ungurii, turcii şi alte neamuri străine.

Toţi căutau să-l subjuge pe român şi să-i fie stăpân pe moşia lui părintească. Toţi veneau puhoiuri ca să-l potopească şi să-l zătrească.

Dar românul nostru a rămas tot român (*subl. n.*). Şi moşia strămoşilor lui tot el o locuieşte, şi tot el va locui-o. "Apa trece, zice el, iar pietrele rămân"

A trecut păgânimea cea multă şi barbară; a trecut ca o năucire înfioroasă: numai numele "nu dau turcii" "nu dau tătarii" au rămas în istoria şi în graiul românului.

Cu voia lui Dumnezeu, o parte de români, de fraţi de-ai noştri, în număr aproape de şase milioane de-acu sunt slobozi cu desăvârşire. Zdrobind în luptele de la Plevna cele de pe urmă lanţuri ale robiei turceşti, **fraţii noştri de peste Prut** (*subl. n.*) au întemeiat o ţară liberă şi neatârnată, viitorul căreia se pare atât de frumos, atât de glorios.

Ceilalţi români, care în număr de mai bine de şase milioane locuiesc în Transilvania (Ardeal), Bucovina şi Macedonia, deşi sunt sub cârmă străină, sub stăpânitori de altă lege, de altă credinţă, totuşi se bucură de drepturile lor firesti. Toţi au şcolile lor româneşti de toate felurile, şi de toate gradele; precum şi de cele începătoare,

aşijderi şi de cele mijlocii şi de cele superioare (înalte). Toţi ei au bisericile lor. Toţi ei, afara doar de cei din Macedonia, au dregătoriile şi instituţiile lor naţionale.

Numai noi, işti din Basarabia, suntem mai obijduiţi şi mai asupriţi, deşi mărturisim aceeaşi religie (credinţă) pravoslavnică, ca şi stăpânitorii noştri ruşi....[...] Toate noroadele din Rusia s-au sculat şi cer drepturile lor naţionale:

Deşteaptă-te, dar, române,
Din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră
Barbarii de tirani.
Acum ori niciodată,
Croieşte-ţi altă soartă...
S-arătăm în lumea toată
*Că **românul** n-a pierit,*
Că în vorbă şi în fapte
Este vrednic de trăit[373].

În continuare, reproducem câteva pasaje din diferite numere ale ziarului „Basarabia", selectate de I. Varta şi publicate în „Literatura şi arta" din 13 iunie 1996. Ele demonstrează viziunea clară a colaboratorilor ziarului „Basarabia" asupra apartenenţei basarabenilor la etnia română.

• „Mă adresez către **toţi românii din Basarabia**, scrie Nicu în articolul *Un vânzător de neam* (e vorba despre Cruşevan – *n.n.*), să-mi spuie ei, ne trebuie oare nouă şcoli în limba noastră sau nu?..."[374].

• „Noi ne adresăm **către moldoveni** şi zicem: alături cu voi trăiesc vecinii voştri **care sunt tot de un neam cu voi, şi vorbesc tot o limbă... Ei sunt fraţii voştri** adevăraţi şi sunt liberi de mult. Învăţaţi-vă de la ei şi luptaţi-vă pentru un viitor mai bun, pentru slobozenie...", scrie Alexandru S. în articolul *Cruşevan şi gazeta noastră*[375].

• „Grecii, armenii, nemţii, chiar evreii, se menţionează în programul viitorului partid naţional-democrat al românilor Basarabiei, au şcolile lor, sunt slobozi în obştile lor de azi a-şi întrebuinţa limba naţională. **Numai noi, românii**, care de vremuri uitate veacuri întregi frământăm cu munca noastră câmpiile mănoase ale acestei ţări, care am sfinţit cu sângele părinţilor noştri fiecare părticică din pământul strămoşesc întru apărarea lui împotriva

vrăjmaşilor, numai noi până la ieşirea "Basarabiei" n-am avut dreptul în Basarabia de a citi, de a scrie, şi nici până astăzi nu ne putem învăţa copiii în limba părinţilor şi strămoşilor noştri..."[376].

• ...**Românii basarabeni** nu vor da pe viitor în alegeri pentru Duma imperială glasul lor decât acelor candidaţi, care se vor lega să apere în Adunare aceste cerinţe. Precum şi deputaţii aleşi de noi nu se vor putea alătura altor partide ruseşti, decât dacă ele vor sprijini aceste cereri naţionale. Cu acestea, având credinţa nestrămutată, rostită de părinţii noştri, că **românul nu piere**, încrezători în viitorul neamului nostru, păşim cu hotărâre neclintită la muncă şi luptă pentru înălţarea **poporului român din Basarabia**..."[377];

• În articolul *Vor basarabenii separatism*? autorul lui declară: ...Ce politică vor face nepoţii noştri nu ştim, ce năzuinţe vor avea ei nu putem prevede: noi ştim numai datoria noastră: noi trebuie să luptăm pentru binele ţăranului basarabean, **pentru cultura românească**, întocmirile şi legile pe limba românească (moldovenească)..."[378].

• „...**Neamul românesc** a ieşit din încuscrirea dacilor şi a romanilor, cei dintâi strămoşi care au locuit ţările locuite şi astăzi de strănepoţii lor: afară de munteni, moldoveni şi dobrogeni, care locuiesc în România, se mai găsesc foarte mulţi **români** în alte părţi ale pământului strămoşesc – în Transilvania, Ungaria, Bucovina, Istria, Macedonia, **Basarabia** şi alte părţi îndepărtate: toţi aceştia sunt de unul şi acelaşi neam, vorbesc aceeaşi limbă, au aceeaşi credinţă şi aceleaşi obiceiuri, – **toţi la un loc formează poporul românesc**" (*subl. n.*)[379]

Aşadar, pentru echipa de colaboratori ai ziarului „Basarabia" limba „moldovenească" era aceeaşi limbă română, iar moldovenii erau parte din poporul român.

„În problema apartenenţei lingvistice şi etnice a populaţiei autohtone din Basarabia, scrie Ion Varta în articolul *Ziarul "Basarabia" – apărător al demnităţii naţionale a românilor basarabeni*, se pare că pentru majoritatea absolută a colaboratorilor ziarului nu existau nici un fel de dubii"[380].

Dar ziarul „Basarabia" n-a activat nici un an. Din cauza administraţiei ruseşti ziarul a fost nevoit să-şi curme activitatea. La 1 martie 1907 a apărut ultimul număr, care aducea basarabenilor Imnul naţional românesc *Deşteaptă-te, române*[381].

În ziua de Paşti, la 22 aprilie 1907, apare primul număr al altui ziar românesc – „Viaţa Basarabiei", care era editat „în două feluri": „cu litere ruseşti" şi „cu litere **româneşti**" pentru marele public inteligent al Basarabiei şi tuturor ţarilor locuite de **români**"[382]. Director al ziarului era fostul colaborator de la „Basarabia", Alexie Nour, de unele din articolele căruia am luat cunoştinţă ceva mai înainte. Deşi reacţiunea ţaristă nu avea margini, ziarul „Viaţa Basarabiei" a reuşit să publice bucăţi din G. Coşbuc, V. Alecsandri, O. Goga, precum şi articole cu conţinut naţional, românesc, scrise de basarabeni[383].

La 14 (27) ianuarie 1907, la Chişinău, apare primul număr al săptămânalului de expresie românească, „Moldovanul", în fruntea căruia se afla patriotul român Gheorghe Madan. El era şi editor. „Moldovanul" ca şi „Basarabia", milita, deşi mult mai precaut, pentru trezirea conştiinţei etnice româneşti în Basarabia, pentru menţinerea spiritului românesc, pentru propovăduirea românismului în teritoriile româneşti înstrăinate. Ion Varta afirmă pe drept că Gh. Madan în articolele sale „n-a contrapus niciodată noţiunile român – moldovean, considerând-o pe cea din urmă sinonim şi totodată componentă a acesteia"[384]. La întrebarea: „Cine suntem şi de unde ne tragem noi, moldovenii?", Gh. Madan răspunde că Moldova de peste Prut, Muntenia, Oltenia, Banatul, Ardealul, Bucovina „**sunt locuite tot de neamul nostru** (*subl. I.V.*), cu toate că ei se numesc – unii moldoveni, ca şi noi, unii munteni, bucovineni, olteni, bănăţeni, ardeleni, în sfârşit fiecare după ţara lui, dar **au acelaşi grai, acelaşi obicei, acelaşi trecut şi sunt de acelaşi sânge şi lege cu noi** (*subl. I. V.*)" [...] „...**neamul românesc, din care facem parte şi noi, moldovenii**" (*subl. – I.V.*)[385].

Un rol important în manifestarea conştiinţei româneşti la basarabeni, în menţinerea spiritului românesc în Basarabia şi în propovăduirea românismului l-a jucat în anul 1917-1918 ziarul „Cuvânt moldovenesc" Deşi basarabenii deseori îşi ziceau „moldoveni", spuneau limba „moldovenească", popor „moldovenesc", conştiinţa lor etnică era cea românească. Din aceste motive colaboratorii ziarului îşi permiteau formulări cu caracter etnic românesc şi întruniri organizatorice şi propagandistice. Ziarul „Cuvânt moldovenesc" vorbind despre *Scopurile pe care le urmăreşte Partidul Naţional-Moldovenesc*, afirmă că moldovenii sunt români. Citâm: ...Dacă până acum am dus o viaţă de robi nevinovaţi ai împărăţiei ruseşti, de azi înainte suntem slobozi şi ne

e îngăduit să fim ceea ce ne-a lăsat Dumnezeu – **moldoveni sau, mai bine zis, români** (*subl. n.*), fii ai lui Traian şi urmaşi ai lui Ştefan-Vodă cel Mare"[386]. Şi în final: „Moldoveni, [...], în unire stă puterea"[387]

Ziarul „Cuvânt moldovenesc", în nr. 45 din 6 iunie 1917, publică un articol intitulat *Moldoveni şi români*, în care se face aceeaşi afirmaţie: „**Suntem români** (*passim subl. n.*), strănepoţi de-ai lui Traian! O spunem cu mândrie, cu încredere! De o sută de ani ne-au fost astupate gurile noastre ca să nu putem grăi cu fraţii noştri; de acum lacătele de pe guri ne-au căzut, şi noi strigăm din răsputeri, că ne recunoaştem ca **fraţi cu toţi românii** din toate ţările! [...] Nu vă ruşinaţi şi nu vă temeţi să spuneţi deschis oriunde şi oricui că **suntem români, fraţi buni cu românii de peste Prut şi de peste Carpaţi**"[388].

Pe perioada existenţei sale, ziarul în cauză a publicat declaraţii, apeluri, cereri ale Partidului Naţional-Moldovenesc, ale congreselor învăţătorilor, ţăranilor, ostaşilor frontului românesc, în care se menţiona etnia românească a basarabenilor, dorinţa acestora de a se uni cu România. La 22 martie 1918 ziarul publică *Cererea ţăranilor, membri ai Zemstvei judeţene din Bălţi, către Adunarea Zemstvei din acel judeţ, ţinută la 2 martie 1918*, de a pune la vot Unirea cu România. Iată conţinutul acestui document:

„Noi, mai jos iscăliţii membri ai Zemstvei ţinutului Bălţi, cu cinste vă rugăm ca, înainte de a intra în rânduiala zilei, hotărâtă pentru adunarea de astăzi a Zemstvei, să puneţi la glăsuire ***dorinţa noastră arătată, mai la vale, de a ne uni cu ţara noastră mamă: România!***

Ştiind prea bine că, acum 106 ani, am fost furaţi cu de-a sila de la sânul dulce al mamei noastre scumpe, cu care am fost un trup şi un suflet; [...] ştiind prea bine că singuri suntem şi prea puţini şi prea slabi şi prea neputincioşi pentru a ne putea ocârmui de sine, fără a cădea din nou sub alt jug străin, care să ne facă iarăşi robi,

Hotărâm, în numele ţinutului nostru Bălţi, ***să ne unim din nou cu scumpa ţară mamă: cu România****, voind să împărţim cu ea frăţeşte tot norocul şi nevoile vieţii noastre viitoare, ca şi în vremile Moldovi lui Ştefan cel Mare!*

Bălţi, 3 faur 1918.

Ioan Scobioală, Ioan Cazacencu, Simion Ciobanu, Ioan Curiţa, Vasele Costică, A. Filip, V. Osadciuc, D. Garconiţa, N. Miaună, Gh. Popovici, Ioan Sarciuc, Vasile Focşa, F. Grigoriev, Gh. Ciobanu, St. Roşca, P. Saltinschi, Gh. Cocoş, M. Moscalu"[389]

Şi ziarul „România nouă" în materialele sale urmăreşte aceleaşi scopuri ca „Basarabia" şi „Cuvânt moldovenesc" Vom da un singur exemplu. Reproducem începutul articolului lui V. Cazacliu *Prin cine se face Unirea*?: „Când **noi, românii basarabeni** (*passim subl. n.*), ne pregătim pentru zilele cele mai fericite şi mai însemnate în viaţa poporului nostru, când noi suntem gata să păşim pragul sfântului locaş ca să ne închinăm celui mai mare gând al nostru **Unirea**, şi când pe cerul nostru se arată şi nouri negri care se găsesc să batjocurească sărbătoarea noastră, eu nu pot să nu strig: **Fraţilor de peste Prut! Daţi-ne ajutor! Înţelegeţi-ne viaţa şi nevoile noastre!**

Acuma, când se croieşte soarta românului basarabean, ocârmuirea română trebuie să fie la culmea vremii ca să priceapă toate căile adevărate pe care să-şi îndrepte lucrul său potrivit cu nevoile şi cerinţele momentului, ca să pună o temelie sănătoasă pentru **o viaţă nouă şi fericită întregului neam românesc...**"[390].

În afară de ziare, la începutul sec. al XX-lea în Basarabia s-au făcut încercări de a edita şi reviste româneşti, scopul fundamental al cărora nu se deosebeşte de acela al ziarelor: declararea romanităţii basarabenilor. În toamna lui 1912, la Chişinău a apărut primul număr al unei reviste care aşa şi n-a mai ajuns să fie pusă în vânzare, fiind confiscată de autorităţile ţariste chiar la tipografie. Revista era fondată de C. S. Kostinovici şi Gh. S. Todorov şi purta titlul „Făclia Ţării"

Expunându-şi scopul ce şi-l propuneau prin scoaterea unei noi publicaţii, editorii revistei „Făclia Ţării", menţionau: „Dacă s-a dat dezlegare de la Domnul Gubernatorul, va ieşi în chipul jurnalului 2-3 pe lună. În ediţia aceasta va găsi moldoveanul nostru tot ce-i de folos. Vor fi tipărite corespondenţe de pe la sate şi oraşe – despre aceea, cum îi preţul pâinii, despre prădăciuni, pojar, roadă şi alte. Dacă s-a furat ceva undeva (cai, boi), rugăm pe fraţii moldoveni să ne scrie, însemnând cum sunt caii la păr, cât de mari şi alte deatâta, că mulţi care vor citi despre aceasta vor cunoaşte paguba, vor da de ştire. Scrieţi, **românilor**, despre toate cum îţi putea. Noi vom tipări"[391].

Aşadar, editorii revistei nu fac deosebire între moldoveni şi români. Pentru ei aceşti termeni prezintă unul şi acelaşi etnonim. Dar, întrucât ohranca ţaristă interzicea utilizarea pentru Basarabia a glotonimului „limba română" şi a etnonimului „popor român" autorii multor articole erau nevoiţi sa recurgă la formule evazive: neamul nostru, limba noastră, limba strămoşilor etc.

§ 4. CONŞTIINŢA ROMÂNEASCĂ – INSPIRATORUL MIŞCĂRII DE ELIBERARE NAŢIONALĂ A BASARABENILOR (1917-1918)

Ne-am convins din cele citite în paragrafele anterioare că spiritul românesc la moldoveni în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea era viu în permanenţă. El era viu atât la persoane aparte, cât şi la colective întregi, cum ar fi echipele redacţionale ale publicaţiilor periodice; românismul trăia, deşi adesea în stare latentă, la moldoveni şi bucovineni, la basarabeni şi transnistreni. El era bine înrădăcinat în ţărănime, preoţime, cadre didactice, ostaşi, ofiţeri, studenţime, în alte pături sociale basarabene. Despre conştiinţa românească a moldovenilor, în genere, putem vorbi în baza mărturiilor scrise ajunse până la noi. Anume ele ne permit să conchidem că ţarismul n-a reuşit în peste o sută de ani să schimbe caracterul românesc al Basarabiei.

După revoluţia democratică rusă din februarie-martie 1917, în Imperiul ţarist vine o perioadă de liberalizare. Popoarele asuprite folosesc această descătuşare pentru emanciparea naţională. Se mişcă balticii, caucazienii, ucrainenii, se mişcă popoarele Asiei Mijlocii. Alături de aceste naţiuni vrea să scape de „închisoarea popoarelor" şi partea naţiunii române din Basarabia. Mişcarea de eliberare naţională în Basarabia predomină mişcarea socială. Ultima este susţinută de neromâni, în primul rând de evrei şi ruşi.

Anul 1917 dă posibilitate tuturor păturilor sociale şi grupărilor naţionale să se constituie în partide, organizaţii şi societăţi, să-şi elaboreze programele, planurile de activitate, tactica şi strategia; să-şi întemeieze organele lor de presă; să se convoace în congrese spre a formula cerinţe, apeluri şi doleanţe colective. Părţi componente ale Mişcării de eliberare naţională din Basarabia în anul 1917 erau: Partidul naţional-moldovenesc, Partidul naţional democratic moldovenesc cu sediul la Kiev, Partidul progresist moldovenesc cu sediul la Odesa, Asociaţia (obştea) învăţătorilor moldoveni din Basarabia şi de dincolo de Nistru, Societatea culturală a românilor din Basarabia, Obştea studenţilor români din toată Rusia, Comitetul central al ostaşilor basarabeni de pe frontul românesc cu sediul la Iaşi şi alte formaţiuni.

Cerinţele tuturor componentelor Mişcării de eliberare naţională erau două: autonomia Basarabiei şi unirea ei cu România.

Terminologia etnică românească – **români basarabeni, limba română, poporul român al Basarabiei, cărţi româneşti, limba, literatura şi istoria românească, studenţi români, ostaşi români, fraţi români, neamul românesc dintre Nistru şi Prut, naţionalitatea română** etc. – este folosită cu fiece ocazie de către menţionatele formaţiuni. Limba „moldovenească" popor „moldovenesc" injectate în sângele basarabenilor şi transnistrenilor de ocupanţii ruşi, erau folosite de băştinaşi mai degrabă din obişnuinţă. Cântecele patriotice curente sunt imnul *Deşteaptă-te, române*! şi *Pe-al nostru steag e scris Unire*.

Care a fost mersul cronologic al evenimentelor din Basarabia în 1917, anul pregătirii morale a Unirii din 27 martie 1918? Spre a ne da seama de amploarea Mişcării naţionale (româneşti) în Basarabia în anul 1917, vom evidenţia în mod selectiv o parte dintre aceste evenimente:

- Către sfârşitul lunii martie 1917, la redacţia ziarului „Cuvânt moldovenesc" are loc constituirea Partidului Naţional-Moldovenesc[392];
- Ziarul „Cuvânt moldovenesc" din 2 aprilie 1917 (zi de Paşti) pentru prima dată publică Imnul naţional al tuturor românilor *Deşteaptă-te, române*[393];
- În martie – aprilie 1917, Partidul Naţional-Moldovenesc lucrează asupra proiectului programului său. În scopul redactării variantei finale, la 31 martie 1917 este creată o Comisiune. La şedinţa din 3 aprilie a acestei Comisiuni participă şi doi delegaţi ai Societăţii studenţilor moldoveni din Kiev, V. Cazacliu şi V. Bogos, precum şi 3 inşi din partea organizaţiei de la Odesa. Reprezentanţii Societăţii studenţilor moldoveni din Kiev informează Comisiunea că studenţii de acolo au întemeiat un Partid Naţional Democratic Moldovenesc, au elaborat proiectul de program, în care despre basarabeni se spune că sunt români, că ei au decis să poarte tricolorul românesc la piept[394].

Este evident că decizia studenţilor români de la Kiev, precum şi a acelor de la Odesa, a influenţat mult asupra conţinutului documentelor apărute în Basarabia pe parcursul anului 1917.

Reproducem aici o variantă a programului Partidului Progresist Moldovenesc din Odesa:

1. Autonomia politică a Basarabiei în cuprinsul ei actual dintre Prut şi Nistru;
2. Autonomia Bisericii, învăţământul în şcoli în limba românească;
3. Libertatea cuvântului, libertatea adunărilor şi întrunirilor, libertatea economică şi culturală;
4. Dreptul de stăpânire a pământurilor, ce se vor confisca de la mănăstiri, stat şi proprietarii mari;
5. Libertatea culturală, bazată pe şcoli populare inferioare, mijlocii, superioare şi tehnice;
6. Înfiinţarea pe lângă ministerul central a unui departament deosebit, care să aibă grija treburilor Basarabiei;
7. Să se deschidă imediat congresul pentru autodeterminarea naţională a **românilor din Basarabia**;
8. Un consiliu naţional-teritorial autonom al reprezentanţilor **românilor din Basarabia**;
9. Autonomia administraţiei şi justiţiei, expuse congresului naţional-teritorial. Autonomia armatei[395]

Evenimentele anului 1917 în Basarabia se derulează într-un ritm vertiginos:

• În ziua de 7 aprilie, la redacţia ziarului „Cuvânt moldovenesc" are loc o întrunire cu participarea a circa 80 de persoane. La această întrunire, părintele Gurie, care a fost şi preşedinte al adunării, rostind o cuvântare, şi-a încheiat-o cu chemarea din *Hora Unirii* de V. Alecsandri: „Hai să dăm mână cu mână, cei cu inima română!"[396];

• La 10 aprilie are loc primul congres al tuturor învăţătorilor din Basarabia[397];

• La 14 aprilie se înfiinţează „Asociaţia (obştea) învăţătorilor moldoveni din Basarabia şi de dincolo de Nistru"[398];

• La 18 aprilie, la Odesa, are loc adunarea soldaţilor moldoveni, în număr de circa 20 000 persoane, care au hotărât aderarea la Partidul Naţional[399];

• La 3 mai are loc prima şedinţă a Comisiunii şcolare moldoveneşti de pe lângă Zemstva gubernială. Comisia decide: cărţile pentru şcoala moldovenească să fie tipărite cu grafie latină şi să se creeze „în cadrele Comisiei o Bibliotecă de cărţi şcolare **moldoveneşti**"[400];

• 20 mai 1917. La Chişinău are loc primul Congres al studenţilor moldoveni, care se pronunţă pentru „deschiderea de catedre pentru

limba, literatura şi istoria **românească** (*subl. n.*) la universităţile din Odesa şi Kiev"[401];

• 25-28 mai 1917. La Chişinău are loc cel dintâi Congres al învăţătorilor moldoveni. Pavel Gore, împuternicitul Zemstvei guberniale, în alocuţiunea de deschidere a Congresului, s-a adresat cu cuvintele „Fraţi români" şi a explicat că „moldovenii, ardelenii, muntenii, bănăţenii sunt toţi români" şi că „moldoveni" înseamnă „români din Moldova"[402]. Congresul, hotărând „înfiinţarea de catedre pentru limba, literatura şi istoria românească la universităţile din Odesa şi Kiev"[403], a mai decis înlocuirea grafiei ruseşti cu cea latină.

Reproducem aici punctele 14, 15, 16 şi 20 din rezoluţia Congresului, din care observăm că limba română şi cea „moldovenească" sunt considerate identice şi sunt folosite în paralel. Deosebirea e numai de grafie. Citãm: „... În gimnaziile moldoveneşti, care se vor deschide la toamnă, toate obiectele se vor preda în clasa I moldoveneşte (adică cu grafie chirilică – *n.n.*), iar în clasele celelalte **limba şi literatura românească** (adică cu grafie latină – *n.n.*) va fi îndatoritoare pentru elevii moldoveni şi facultativă pentru cei de altă naţionalitate"; „În Seminarul de învăţători din Soroca şi în cel de învăţătoare din Chişinău, precum şi în Institutul de învăţători din Chişinău, învăţământul să fie în limba moldovenească, iar în Seminarul din Acherman (toate şcolile erau în limba rusă – *n.n.*) **limba românească** să se introducă ca obiect de studiu obligator în toate clasele. În Şcoala Eparhială de Fete şi în clasele pedagogice de la gimnaziu **limba română** se introduce ca obiect de învăţământ. În şcoala moldovenească se introduce alfabetul latinesc – care va fi întrebuinţat atât în cărţile didactice, cât şi în scris..."[404];

• 4 iunie 1917. Ostaşii moldoveni din garnizoana Chişinău se întrunesc la prima lor adunare naţională. Adunarea se încheie cu defilarea ostaşilor prin Chişinău. Se poartă tricolorul şi se cântă *Pe-al nostru steag e scris Unire*[405];

• 6 iunie. Ziarul „Cuvânt moldovenesc" publică articolul *Moldoveni şi români*, în care se arată că moldovenii sunt tot români[406].

• 11 iunie. Se înfiinţează „Societatea culturală a românilor din Basarabia"[407];

• 25 august. Comitetul executiv al Sfatului deputaţilor ostaşi moldoveni din garnizoana Odesa, întrunindu-se în şedinţa de

examinare a măsurilor luate de Zemstva gubernială a Basarabiei privind învăţământul şcolar, adoptă o hotărâre, punctul 3 al căreia are următorul conţinut: „În legătură cu lipsa de învăţători moldoveni vremelnic să se însemne (să se numească) ca învăţători la sate învăţători români – din România, Transilvania şi Bucovina"[408];

• 19-22 septembrie. Adunarea Zemstvei guberniale a Basarabiei hotărăşte să se adreseze învăţătorilor din Odesa şi Kiev pentru a se crea catedre de limba şi istoria română[409];

• 20 octombrie 1917. La Chişinău îşi începe lucrările Congresul militar. Participă peste 500 de delegaţi reprezentând „peste 250 mii de ostaşi moldoveni de pe toate fronturile şi din toate părţile armatei ruseşti" (câte doi delegaţi soldaţi şi câte un ofiţer de la fiecare companie);

• 23 octombrie 1917. Congresul soldaţilor moldoveni proclamă autonomia Basarabiei. Proclamarea „autonomiei provinciale şi politice a Basarabiei" a însufleţit mult delegaţii la congres. Românii basarabeni se simţeau şi ei oameni liberi, se simţeau parte a românimii. Simţul unităţii de neam, conştiinţa apartenenţei la naţiunea română i-au împins să ridice în sală steaguri naţionale şi să cânte cântece patriotice româneşti *Deşteaptă-te, române* şi *Pe-al nostru steag e scris Unire*[410].

La data deschiderii Congresului ostaşilor moldoveni din 23 octombrie, la Chişinău exista deja un cor de pedagogi care avea în repertoriul său şi Imnul naţional al tuturor românilor *Deşteaptă-te, române.* Corul a interpretat Imnul naţional la Congresul ostaşilor[411];

• Noiembrie 1917. La Iaşi activează Comitetul central al ostaşilor basarabeni de pe frontul românesc. Acest comitet, dând dovadă de înţelegere perfectă a problemelor românilor basarabeni, de patriotism şi conştiinţă naţională românească, adoptă un Apel, intitulat *Strigarea Comitetului central al ostaşilor basarabeni de pe frontul românesc către fraţii români.* Reproducem textul acestei Strigări:

*„Fraţi Români! **Neamul românesc dintre Nistru şi Prut** (passim subl. n.) duce o mare lipsă de cărţi. În toată Basarabia nu se afla nici o bibliotecă moldovenească. Şcolile în care pentru întâiaşi dată se învaţă acuma **româneşte** n-au nici manuale, nici cărţi de bibliotecă. Bisericile sunt cu desăvârşire lipsite de **cărţi româneşti.** Astfel, când ne-am trezit din somnul adânc în care am zăcut atâta amar de vreme, vă rugăm, **fraţilor**, să ne daţi tot sprijinul pentru ca*

trezirea noastră să fie deplină şi mişcarea odată pornită să nu mai înceteze, ci să ne ducă cât mai grabnic la ***idealul mult dorit*** *(Unirea Basarabiei cu România – n.n.).*

Jertfiţi pentru cauza sfântă a deşteptării şi luminării fraţilor voştri, lipsiţi-vă de orice puteţi, căci nouă orice ne va prinde bine şi ne va da nemărginit folos. Fiecare cărticică va aduce rodul ei bun şi sănătos, căci sămânţa aruncată de ea nu va cădea în drum, ci în adâncul sufletului curat al ***românului basarabean****, lipsit până acuma de fericirea de a putea învăţa carte în limba lui dulce.*

Nădăjduim că toţi ***românii*** *cu iubire pentru* ***fraţii noştri dintre Prut şi Nistru*** *vor veni degrabă în ajutorul lor. Cărţile se vor trimite pe adresa Comitetului central al ostaşilor basarabeni de pe frontul român.*

Iaşi, strada Cuza Vodă, nr. 37"

• Decembrie 1917. La Chişinău activează Obştea studenţilor români din toată Rusia. Comitetul central al acestei Obşti face şi el un Apel, intitulat *Strigarea studenţilor români*, în care se spune:

„Fiindcă starea ţării noastre (Basarabia – n.n.) e in primejdie din pricina răspândirii boalei bolşeviste, care molipsind ***neamul nostru*** *(subl. n.) poate să împiedice mişcarea şi deşteptarea naţională,* ***noi, studenţii români din toată Rusia*** *(subl. n.), unindu-ne în Obştea noastă, am hotărât să lucrăm mai întins pentru deşteptarea simţurilor naţionale şi să lărgim propovăduirea naţională, luminând pe şcolarii, soldaţii şi ţăranii moldoveni.*

Pentru lucrarea aceasta ne trebuie mijloace mai mari, de aceea rugăm pe toţi, cui le este scumpă cauza naţională, să ne deie sprijinul lor prin jertfe pe adresa: Chişinău, Jukovskaia 15. Redacţia „Cuvânt moldovenesc "

Comitetul central al studenţilor români din toată Rusia[413].

În anul 1917 procesul de trezire a conştiinţei naţionale continuă vertiginos în tot Imperiul rus. El se desfăşura foarte rapid şi în Basarabia.

În acest an apar mai multe broşuri care încearcă să pună baza teoretică a mişcării de trezire a conştiinţei naţionale. Tema lor de bază, după Onisifor Ghibu, era autonomia Basarabiei, dar o autonomie pe baze naţionale.

Preşedintele Partidului Naţional-Moldovenesc, Teofit Gh. Ioncu, publică broşura *Autonomia Basarabiei şi Republica democratică*

federativă rusească (Chişinău, Tipografia „Bessarabskoe Knigoizdatelstvo", 1917), care prevede autonomia tuturor românilor aflaţi sub stăpânirea ţaristă, inclusiv a celor din Transnistria.

Onisifor Gibu menţionează că în broşură surprinde „declaraţia deschisă de românism şi de latinitate", că „broşura lui Teofil Gh. Ioncu se încheie cu cuvintele: "Trăiască Basarabia autonomă! Trăiască neamul românesc""[414].

Românul Teofil Gh. Ioncu, fiind basarabean după locul de naştere, declară: „**Români am fost, român ne este sângele ce ne curge în vinele noastre. Români suntem cu trup şi suflet şi ca români voim să trăim pe vecie** (*passim subl. n.*). Dacă aşa este, apoi mai întâi trebuie să trezim simţirile neamului nostru şi să ne cunoaştem **neamul nostru românesc**. Trebuie să luăm toate măsurile ca sa învăţăm şi şcoalele din Basarabia **limba românească, scrisoarea românească şi cultura românească** cea veche latină, din care s-au adăpat toate popoarele culte de astăzi: francezii, italienii, care şi ei se trag de la Roma şi sunt rudele noastre mai depărtate, apoi englezii, nemţii şi alte popoare culte"[415].

Acelaşi român basarabean Teofil Gh. Ioncu, în calitatea sa de reprezentant al Partidului Naţional-Moldovenesc la Congresul naţiunilor din Rusia (septembrie 1917), care a avut loc la Kiev, fiind conştient de aspectul etnic – român (români) – şi de cel local, teritorial, geografic – moldovean (moldoveni) –, declara: „Salut Congresul naţiunilor în numele **românilor din Basarabia!** (*subl. n.*) Mulţi au auzit de „moldoveni", dar puţini cred că ştiţi că **naţiune moldovenească nu există. Există o naţiune română** (*subl. n.*). Numele *Moldova, moldoveni* este numai teritorial, dar nu naţional, iară dacă noi numim „moldoveneşti" comitetele şi organizaţiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul „român" sună prea aspru la urechile vrăjmaşilor noştri, de care avem foarte mulţi, ca şi d-voastră, şi el le serveşte de a ne acuza pe noi de separatism..."[416].

Un alt patriot român basarabean, un student care-şi făcea studiile la Kiev, Vladimir Bogos, în susţinerea Comitetului ostaşilor moldoveni din Odesa a editat o broşură cu titlul *Trăiască Basarabia autonomă! Trăiască Rusia Republică Federativă Democratică* (Odesa, Tipografia E. I. Fesenko, 1917, 20 pagini). Broşura cuprinde un Apel, din care conchidem că atât pentru autor, cât şi pentru

Comitetul ostaşilor moldoveni din Odesa „neamul moldovenesc" este identic cu neamul românesc. Citãm din acest Apel: „Ţineţi frate cu frate, daţi mânã cu mânã, uniţi-vã, cã numai în unire e puterea cea mare. De bunã seamã cã numai atunci veţi cãpãta şi-ţi împãrţi pãmântul de dreptate, care pânã acum era în mâinile celor care singuri nu-l lucrau, dar se foloseau cu sudoarea altora. Afarã de pãmânt şi alte drepturi materiale, noi avem prilejul a învia la o viaţã naţionalã şi trebuie sã ne pãstrãm **neamul românesc**, care este nu numai **în Basarabia**, dar şi în **Bucovina, Transilvania, România**, într-o parte a **Sârbiei, Bulgariei**, chiar şi în **Macedonia**. Acum a venit vremea, când putem sã facem ce ne este scris, şi de la Dumnezeu care ne binecuvântează la luptã pentru binele nostru naţional (*subl. n.*)"[417]

Dar românismul basarabenilor în 1917 s-a manifestat cel mai puternic la solemnitatea de deschidere, la 21 noiembrie, a Sfatului Ţarii, când s-a dat dovadã de un profund patriotism românesc, de un românism conştientizat, de o dorinţã fierbinte de a se elibera de sub ruşi şi a se uni cu Patria-mamã – România. La aceastã solemnitate, corul protoiereului Berezovschi a executat (la cererea delegaţiilor), de douã ori Imnul naţional *Deşteaptã-te, române*, cântecul patriotic românesc *Pe-al nostru steag e scris Unire* şi pentru prima datã în Basarabia a fost rostitã şi strofa:

Români din patru unghiuri,
Acum ori niciodatã,
Uniţi-vã în cuget
Uniţi-vã-n simţiri[418].

În cuvântarea reprezentantului Partidului Naţional-Moldovenesc, Ioan Pelivan, deşi se vorbeşte despre Moldova şi poporul moldovenesc, gãsim totuşi afirmaţia cã Basarabia a fost ruptã din trupul României. Citãm: „...Daţi-mi voie, în acest moment istoric, sã-mi îndrept privirile îndãrãt şi sã ating puţin istoria poporului nostru, plinã de lacrimi şi dureri. În anul 1812 noi am fost rupţi din trupul Moldovei şi anexaţi la statul rus. În trecutul poporului nostru întotdeauna s-a întâmplat astfel: când se luptau între ei doi bandiţi – rusul şi turcul -, nici unul din ei nu suferea, ci suferea nenorocitul nostru popor moldovenesc. Aşa s-a întâmplat şi în anul 1812 – când **Basarabia a fost ruptã de la trupul României** (*subl. n.*) ca sã fie cedatã ţarismului rus..."[419].

Simţul frăţiei, conştiinţa unităţii de neam, puternica vibraţie românească a deputaţilor moldoveni din Sfatul Ţării s-au manifestat şi prin căldura cu care ei l-au întâmpinat pe reprezentantul ziarului „Ardealul", Onisifor Ghibu. Când acesta, încheindu-şi cuvântul de salut „în numele „Ardealului", a strigat „Trăiască Basarabia!", „Trăiască Sfatul Ţării!", „Trăiască Republica Federativă!", publicul, sculându-se în picioare, a aplaudat strigând „Trăiască Transilvania liberă!", „Trăiască transilvănenii!", „**Trăiască poporul românesc**! (*subl. n.*)"[420].

Aşadar, ne convingem că, spre sfârşitul anului 1917, românii basarabeni – ostaşi, pedagogi, studenţi, ţărani – în frunte cu organul legislativ al Basarabiei Sfatul Ţării, erau în frământare, în fierbere, în trezire românească, în dorinţa de a fi liberi de colonizatori şi de a se uni cu fraţii de sânge, de limbă, de tradiţii şi obiceiuri, de trecut, prezent şi viitor.

Spre a se rupe treptat, dar definitiv de Rusia, la 2 decembrie 1917 Sfatul Ţării proclamă Basarabia Republică Moldovenească Democratică în componenţa Republicii Federative Democratice Ruseşti.

La 13 decembrie, marinarii moldoveni din flota Mării Negre şi artileriştii din cetatea Sevastopol, întrunindu-se într-o adunare, adoptă o rezoluţie de susţinere a Republicii Moldoveneşti Democratice şi a „aşezământului ei cel mai înalt", Sfatul Ţării[421].

Din cauza dezordinii şi fărădelegilor săvârşite de soldaţii ruşi (roşii şi cei din trupele generalului Şcerbaciov) şi ameninţării Ucrainei de a încorpora Basarabia în frontierele controlate de Kiev, Sfatul Ţării şi Consiliul Directorilor Generali hotărăsc să invite trupe române. Pentru păstrarea liniştii publice şi instaurarea ordinii, la 22 decembrie 1917, Sfatul Ţării trimite o telegramă guvernului român (Iaşi) cu rugămintea de a „dispune trimiterea la Chişinău a unui regiment ardelenesc"[422].

Evenimentele hotărâtoare rămâneau pentru primele trei luni ale anului 1918. Aici vom menţiona doar că, în a doua jumătate a anului 1917, românii basarabeni s-au pregătit ei înşişi şi au pregătit (prin publicaţiile periodice) opinia publică românească şi mondială în problema hotărârii lor de a rămâne români şi a dorinţei lor de a se uni cu Patria – cu România.

§ 5. SFATUL ŢĂRII – EXPRESIE POLITICĂ A ROMÂNISMULUI ÎN BASARABIA

La hotarul dintre secolele XIX şi XX, mai ales în al doilea deceniu al acestuia din urmă, Basarabia era pregătită atât moral, cât şi organizatoric pentru a lua hotărârile decisive privind Declaraţia de independenţă şi Unirea cu Patria-mamă – România.

Anul 1918 începe cu evenimente neplăcute pentru Basarabia. Bolşevicii nu recunosc Republica Democratică Moldovenească şi mai ales nu acceptă prezenţa în Basarabia a trupelor române. Şeful statului major al Armatei Roşii din Chişinău îşi declară intenţia de a „lichida" Sfatul Ţării. Petrogradul bolşevic anunţă ruperea relaţiilor diplomatice cu România şi sechestrarea tezaurului (fondul românesc de aur al acestuia); Ucraina planifică încorporarea Basarabiei în frontierele controlate de Kiev; resturile armatei ruse de pe frontul român continuă să provoace dezordini şi să împiedice activitatea Sfatului Ţării[423]

În această situaţie, mişcarea de eliberare naţională basarabeană, întreaga Basarabie, având deja Parlamentul şi Guvernul său, alese în mod democratic, continuă să promoveze linia strategică de eliberare de sub ruşi şi de unire cu România. Fiind multe decenii în amorţeală, românismul basarabean erupe şi devine forţa motrice a evenimentelor de la începutul anului Unirii, 1918.

Originea etnică românească a moldovenilor basarabeni este recunoscută şi de conlocuitorii lor („Chiar şi aceia, cari nu suntem de neam români").

Conştiinţa românească a populaţiei băştinaşe basarabene tot mai des apare în forma sa superioară, în forma colectivă. Hotărârile şi apelurile Adunărilor pedagogilor, ale proprietarilor de pământ, ale zemstvelor judeţene sunt expresii ale conştiinţei româneşti a unor grupări mari de cetăţeni din diferite părţi ale Basarabiei. Şedinţa istorică în plen a Sfatului Ţării din 27 martie 1918 şi hotărârea lui privind Unirea Basarabiei cu România au demonstrat că Parlamentul Basarabiei Sfatul Ţării a fost expresia superioară a conştiinţei româneşti a majorităţii moldovenilor basarabeni.

Ne vom convinge în continuare că poporul cerea Unirea Basarabiei cu România, fiindcă era conştient de originea sa etnică românească. Expresiile de genul „fraţii noştri români", „neamul

nostru", „mama noastră adevărată România", „neamul românesc", „noi, studenţii moldoveni din Basarabia, am ridicat sfântul tricolor al tuturor românilor", „trăiască libertatea şi Unirea tuturor românilor!" „Basarabia noastră este ţară românească", „noi, studenţii români din Basarabia", „noi vrem o Românie a tuturor românilor!", „Noi, tinerimea română din Basarabia", „la serbarea Unirii întregului neam românesc vom putea striga cu cea mai mare însufleţire: trăiască România, mama tuturor românilor!", „fraţii de peste Prut", „Unirea cu ţara noastră mamă România", „de a fi totdeauna sub sceptrul Maiestăţii Voastre, care dorinţă este a întregului neam românesc şi prin urmare şi a poporului românesc din Basarabia", „sora noastră România", „fraţii de sânge din România", „românii basarabeni" şi altele demonstrează cu prisosinţă conştientizarea de către basarabeni a naţionalităţii lor române. Reproducem în ordine cronologică unele evenimente de însemnătate epocală de la începutul anului 1918, inclusiv cel din 27 martie.

• 15 ianuarie 1918. Sfatul Ţării se întruneşte în şedinţă extraordinară spre a saluta, în persoana generalului Broşteanu, prezenţa trupelor române în Basarabia. P. Erhan, Preşedintele Consiliului Directorilor Generali ai Republicii Moldoveneşti, încheie discursul său de mulţumire „**fraţilor noştri români**" (*subl. n.*) cu cuvintele: „ Trăiască poporul român – trăiască România!"[424].

• 16 ianuarie. Comitetul studenţilor moldoveni adresează un apel către populaţia Basarabiei, în care cheamă la unirea cu România, numită „mama noastră adevărată". Citâm: „Moldoveni, a sosit ceasul când toată suflarea moldovenească să serbeze ziua cea mai sfântă, mai luminată şi mai fericită în viaţa noastră. Acum Dumnezeu întâiaşi dată a întins mâna sa de bunăvoinţă către **neamul nostru** (*passim subl. n.*). Viaţa poporului moldovenesc este acuma chezăşluită pe veci... Mult am strădănuit şi am năcăjit de jugul străinilor. [...].

Dar Dumnezeu Sfânt n-a vrut moarte [...] întregului popor al nostru. El ne-a trimis pe **mama noastră adevărată România**, care ne-a pune toată rânduiala, ne-a îndrepta pe o cale adevărată, care duce **tot neamul românesc** la mare viitor. [...].

Noi, studenţii moldoveni din Basarabia, de la începutul revoluţiei **am ridicat sfântul tricolor al tuturor românilor**...Trăiască libertatea şi unirea tuturor românilor! Chişinău, 16 ianuarie 1918. Comitetul studenţilor moldoveni"[425].

• 24 ianuarie 1918. Sfatul Ţării adoptă Declaraţia de proclamare a Independenţei Republicii Moldoveneşti[426].

• 24 ianuarie. Un grup de români din toate provinciile româneşti (Transilvania, Bucovina, România, Macedonia, Serbia şi Basarabia) adoptă o Declaraţie cu privire la unirea tuturor românilor. Aducând argumente în favoarea unirii Basarabiei cu România, Declaraţia se încheie cu următoarele două alineate: „Fiecare să-şi dea seama că mântuirea noastră este numai într-o Românie nouă, a tuturor românilor" şi „Pentru înfăptuirea acestei Românii vom lupta, pentru înfăptuirea ei vom trăi, pentru înfăptuirea ei vom muri, dacă va fi nevoie""[427].

• Şi tot la 24 ianuarie Comitetul central al studenţilor români din Basarabia publică în ziarul „România nouă", nr. 8, *Cuvântul tinerimii din Basarabia*, prin care se demonstrează necesitatea unirii Basarabiei cu România. Reproducem unele pasaje: „**Basarabia noastră este ţară românească** (*passim subl. n.*), întocmai ca şi celelalte ţări de peste Prut, locuite de **fraţii noştri**. De 106 ani ea a fost ruptă de la sânul mamei noastre, Moldova, şi dată pe mâna străinilor, care ne-au asuprit şi ne-au batjocurit cum au vrut, luându-ne orice drept la viaţă naţională şi omenească. Noi, sub stăpânirea rusească, n-am avut şcoală, n-am avut biserică, n-am avut limbă, n-am avut nimic din ce îi trebuie unui popor pentru ca să poată înainta. Pământurile ni s-au luat de străinii colonizaţi aici, drepturile avute în vechea Moldovă ne-au fost răpite rând pe rând de veneticii aşezaţi printre noi. [...] Aşa de bine au ştiut străinii să ne dezguste de noi înşine şi de fraţii noştri, încât mulţi moldoveni s-au lepădat de neam şi au ajuns să-i socotească duşmani pe înşişi **fraţii noştri români**. [...].

Noi, studenţii români din Basarabia, dându-ne seama de starea dureroasă de lucruri de la noi şi voind să lucrăm pentru îndreptarea ei, ne-am hotărât să pornim la luptă împotriva a tot ce a fost şi este rău în viaţa noastră naţională. Noi socotim că mântuirea neamului nostru este numai în unirea tuturor fiilor noştri într-o singură ţară. Noi de la străini nu mai aşteptăm nimic; toată nădejdea ne-o punem în viaţa la un loc cu **toţi fraţii noştri români**. Nu ne trebuie Rusie Federativă, căci Rusia nu ne-a dat în curs de o sută de ani decât întunecime şi sabie, iar în vremurile de slobozenie de acum nu ne-a dat decât anarhie; **noi vrem o Românie a tuturor românilor** [...].

Să ştie toţi duşmanii neamului nostru, fie ei străini, fie din mijlocul nostru, că **noi, tinerimea română din Basarabia**, nu ne vom da îndărăt de la nici o piedică, care va sta în calea **îndeplinirii sfintei cauze a unirii tuturor românilor**. [...]"[428]

Declaraţia Comitetului Central al studenţilor români din Basarabia, spune Onisifor Ghibu, a avut un mare efect proromân. Mulţi basarabeni se declarau de partea acelora ce vor Unire. O. Ghibu relatează un exemplu: la 2 februarie 1918, „învăţătorimea din ţinutul Chişinăului făcu declaraţie publică despre adeziunea ei la Unirea tuturor românilor, apoi, rând pe rând, o mulţime de patrioţi îşi arătară aceleaşi sentimente, în articolele şi apelurile publicate în coloanele ziarului „România nouă"[429] „Declaraţia corpului didactic din învăţământul primar din ţinutul Chişinăului" de la 2 februarie 1918, fiind importantă şi prin faptul că a fost votată şi de neromâni, o reproducem în întregime:

„Noi, învăţătorii din ţinutul Chişinău, declarăm că, deşi n-am putut fi de faţă la înălţătoarea ***serbare românească, ţinută în 24 ianuarie*** *(passim subl. n.), fiind răzleţiţi prin sate, am primit cu mare bucurie vestea despre măreţia ei şi suntem de credinţă nestrămutată că la acea* ***zi sfântă, când se va serba Unirea tuturor românilor****, vom fi şi noi printre fericiţii care vom putea vedea înfăptuirea unui ideal visat de sute de ani.*

Ne simţim de datoria noastră a mai declara că noi, învăţătorii, suntem aproape toţi născuţi basarabeni, noi am fost şi suntem în slujbă şi ***chiar şi aceia care nu suntem de neam români****, avem rude printre români şi totdeauna am avut deplină cunoştinţă despre aceea că munca noastră de până acuma a fost o fărădelege a stăpânirii ruseşti, pe care pentru multele ei păcate a răsturnat-o revoluţia.*

În inima noastră arde un mare dor de a spăla toate păcatele trecutului şi vom face tot ce ne stă în putinţă ca să scoatem norodul din întuneric, numai una ne este nădejdea, că ***ocârmuirea românească, o dată cu Unirea****, va întocmi soarta poporului muncitor, care este talpa ţării, astfel încât să fie pe deplin mulţumit. Aceasta va fi şi chezăşia muncii noastre culturale, care numai atunci va da roade bunecuvântate, şi tot norodul numai atunci se va simţi fericit,*

*şi la **serbarea Unirii întregului neam românesc vom putea striga cu cea mai mare însufleţire: Trăiască România, mama tuturor românilor!***

Preşedinte al Unirii învăţătorilor din ţinutul Chişinăului, Podlesnâi.
Secretar, Popescu"[430].

• 15 februarie. Ziarul „România nouă", nr. 22, publică articolul *Prin cine se face Unirea?* semnat de Vladimir Cazacliu, membru al Sfatului Ţării din partea localităţii Soroca. Autorul afirmă că unirea Basarabiei cu România e dorită de basarabeni, „de ea se va bucura toată suflarea românească" Dar, menţionează V. Cazacliu, unirea poate deveni trainică o dată cu ridicarea nivelului de cultură. Din aceste motive autorul articolului face apel către **„fraţii de peste Prut"** (*subl. n.*) să-i ajute pe românii basarabeni în opera de ridicare a culturii populaţiei Basarabiei[431]

• Februarie 1918. Guvernul Republicii Moldoveneşti, printr-o radiogramă trimisă guvernului Ucrainei, protestează contra planurilor Ucrainei de a anexa Basarabia[432].

• 3 martie. Zemstva ţinutală din judeţul Bălţi, împreună cu marii proprictari din localitate, examinează cererea ţăranilor de unire „cu ţara noastră mamă: România" şi adoptă în unanimitate Hotărârea de susţinere a cererii ţăranilor. Reproducem integral Hotărârea Zemstvei din judeţul Bălţi, prin care se cere „Unirea Basarabiei cu Regatul României":

„Adunarea generală a Zemstvei din districtul Bălţi, născută din alegerile regionale ce au avut loc în decembrie 1917 şi convocată în ziua de 1 martie 1918 pentru votarea bugetelor şi altor măsuri necesare bunului mers al administraţiunii şi vieţii economice în această regiune în unire cu adunarea generală a tuturor marilor proprietari, întruniţi în ziua de 3 martie 1918, terminând lucrările sale, înainte de a închide sesiunea a discutat şi votat în unanimitate următoarea moţiune depusă la biroul adunării de către membrii Zemstvei şi ai marilor proprietari:

Rezemat pe principiile proclamate de marea revoluţiune a popoarelor fostului mare imperiu al tuturor ruşilor, care în primul rând o dată cu libertatea şi egalitatea tuturor indivizilor în faţa

legilor, a proclamat libertatea naţionalităţilor de a dispune singure de soarta şi aşezămintele lor prezente şi viitoare, poporul moldovenesc, aşezat de acum 20 de veacuri de către ***strămunii noştri romani între Nistru şi Prut****, a proclamat în ziua de 2 decembrie 1917 Basarabia Republică Moldovenească independentă şi de sine stătătoare.*

Ţinând seama că viaţa şi propăşirea economică a unui popor este în raport cu forţa vie şi aptitudinile pe care Dumnezeu le-a hărăzit, şi că în unire stă puterea şi că unde-s doi puterea creşte;

Ţinând seama că în timp de 14 veacuri Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului şi că soarta ei a fost de-a pururea legată de aceea a Principatelor dunărene cu care a gustat aceleaşi suferinţe şi aceleaşi bucurii;

Ţinând seama că în anul 1812 în urma frământărilor sângeroase ale tuturor popoarelor europene Basarabia a fost smulsă fără consimţământul ei de la trunchiul ei etnografic al naţiunii sale de origine şi,

Ţinând seama de pilda splendidă pe care tânărul regat al României a dat-o în scurtul timp de când a fost recunoscut stat independent, atrăgându-şi astăzi admirarea şi iubirea tuturor popoarelor din lume şi chiar respectul duşmanului comun:

Proclamăm astăzi în mod solemn în faţa lui Dumnezeu şi a lumii întregi că ***cerem Unirea Basarabiei cu Regatul României****, sub al cărui regim constituţional şi sub ocrotirea legilor ei de monarhie democratică vedem siguranţa existenţei noastre naţionale şi a propăşirii economice şi culturale.*

Facem apel la toate adunările din întreaga Basarabie de la Hotin până la Ismail să se unească prin votul lor la moţiunea noastră şi să ceară Sfatului Ţării la Chişinău să trimită o delegaţiune cu reprezentanţii din toate adunările regionale şi de proprietari la Iaşi pentru a depune la picioarele Tronului României omagiile noastre de devotament şi credinţă către regele Ferdinand I, ***regele tuturor românilor****" D. D. Ciolac, preşedintele Ligii proprietarilor, C. Leancă, preşedintele adunării Zemstvei de Bălţi, Gr. Blajievschi, primarul oraşului, C. Hâncu, preşedintele Zemstvei ţinutului, I. Lefter, comisarul ţinutului Bălţi, V. Vrabie, preşedintele Partidului Naţional-Moldovenesc"*[433] (în total 102 semnături).

• 6 martie. Uniunea proprietarilor agricoli din Basarabia înmânează regelui României Ferdinand I, într-o audienţă acordată în ziua de 6 martie 1918, un Memoriu cu cererea pentru unire. Reproducem două pasaje din acest Memoriu: „...Sire, suntem fericiţi că putem exprima înaintea Majestăţii Voastre dorinţa tuturor păturilor din Basarabia, ce sunt pentru ordine, linişte şi muncă productivă, **de a fi totdeauna sub sceptrul Majestăţii Voastre, care dorinţă este a întregului neam românesc şi prin urmare şi a poporului românesc din Basarabia** (*subl. n.*) [...] Sire, rugăm Majestatea Voastră **să permită ca sora noastră România să restabilească aceleaşi condiţiuni de viaţă corectă şi normală, care domneşte în România**, împiedicând astfel ca demagogia, care întotdeauna însoţeşte revoluţia, să nu **întunece cei dintâi paşi în organizarea Basarabiei şi a unirii ei libere cu România** (*subl. n.*)"[434].

• 10 martie. Printr-un Memoriu asupra stării în Basarabia, înaintat Guvernului român de către Uniunea marilor proprietari din Basarabia şi semnat de preşedintele acesteia P. Sinadino, marii proprietari cereau, **„fără nici un înconjur"**, **„a fi uniţi cu România"**[435]

• 13 martie. Adunarea Zemstvei judeţului Soroca, împreună cu proprietarii localităţii, adoptă o Moţiune, în care se declară **„unirea Basarabiei cu Regatul României"** (*subl. n.*). Totodată, semnatarii Moţiunii fac „apel la Sfatul Ţării şi la toate adunările constituite din întreaga Basarabie, de la Hotin până la Ismail, să se unească prin votul lor la Moţiunea noastră şi să trimită delegaţiuni cu reprezentanţi din toate adunările regionale şi proprietare pentru a depune la picioarele Tronului României omagiile noastre de devotament şi credinţă către regele Ferdinand I-iu, rege al tuturor românilor" Urmează delegaţii şi semnatarii Moţiunii, în total 167, printre care primarul or. Soroca Soltuz, preşedintele Dumei or. Soroca Safonov, procurorul Kersnovski, comisarul ţinutului Soroca V. Secară[436].

• 16 martie. Ministerul de Externe al Republicii Ucraina, Golubovici, trimite telegrame guvernelor german, austro-ungar, turc, bulgar şi român, prin care declară că nu recunoaşte Republica Democratică Moldovenească ca stat independent şi susţine că Basarabia este o parte integrantă a Ucrainei[437]; Guvernul Republicii Democratice Moldoveneşti trimite Guvernului Republicii Ucraina o notă de protest[438]; membrii Sfatului Ţării fac un schimb de păreri

asupra problemelor de politică externă, în special în relaţiile cu Ucraina[439]

Iată, deci, care era situaţia politică în Basarabia către 27 martie 1917, ziua când Sfatul Ţării trebuia să decidă şi a decis în mod democratic soarta Basarabiei. Pe de o parte, poporul, fiind conştient de apartenenţa sa la naţiunea română, tot mai insistent cerea unirea Basarabiei cu România, iar pe de altă parte Ucraina, tot mai obraznic dorea să anexeze teritorii ce de drept nu-i aparţineau.

În această situaţie, la 27 martie 1918 membrii primului Parlament basarabean Sfatul Ţării, pătrunşi de ideea românismului, exprimând dorinţa fierbinte a populaţiei majoritare româneşti, fiind exponenţii unei conştiinţe româneşti colective, votează Unirea Basarabiei cu România. Reproducem unele extrase din procesul-verbal nr. 63 al şedinţei Sfatului Ţării din 27 martie 1918, care demonstrează spiritul românesc ce domina sala de şedinţe a Sfatului Ţării[440].

- Ion Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării, în discursul de deschidere spune, printre altele, că „şedinţa de astăzi, domnilor deputaţi, va fi o şedinţă istorică pentru naţiunea noastră, pentru poporul nostru";
- Deputatul Cijevschi anunţa că blocul moldovenesc, având în vedere activitatea şi meritele luptătorului politic şi profesorului savant Stere, a hotărât să-l primească în mijlocul său;
- Deputatul Constantin Stere zice, printre altele: „... **Nimeni, în afară de noi, n-are dreptul să vorbească şi să hotărască ceva în numele poporului Basarabiei.** Noi suntem aduşi aici prin acel proces elementar istoric, care distruge temeliile cetăţilor şi Bastiliei. Revoluţia a adus la aceasta nu numai pe ruşi, ci şi pe întregul popor românesc (*subl. n.*) **Poporul românesc n-a venit în Basarabia din afară, el aici s-a născut**, aici a fost acel cazan, unde a fiert şi s-au topit toate acele elemente, din care s-a născut poporul român. Noi n-avem unde ne duce şi pe noi nimeni nu ne poate alunga din casa noastră..."
- Deputatul Ion Buzdugan spune că „în numele blocului moldovenesc, care de astăzi înainte va fi blocul **românesc**, care va apăra drepturile întregului neam românesc, am marea cinste, ca în această şedinţă istorică a Sfatului Ţării să dau citire următoarei declaraţii: "În numele poporului Basarabiei, Sfatul Ţării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei

dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în **puterea dreptului istoric şi dreptului de neam**, pe baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi **pentru totdeauna se uneşte cu Mama sa România**. Această Unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Ţării actual rămâne mai departe pentru realizarea reformei agrare, după nevoile şi cererile norodului. Aceste hotărâri se vor recunoaşte de Guvernul Român;
2. Basarabia îşi păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Ţării (Dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct şi secret, cu un organ împlinitor şi administraţie proprie;
3. Competenţa Sfatului Ţării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul tuturor organelor zemstvelor şi oraşelor; c) numirea tuturor funcţionarilor administraţiei locale prin organul său împlinitor, iar funcţionarii înalţi sunt întăriţi de guvern;
4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale;
5. Legile în vigoare şi organizaţia locală (zemstve şi oraşe) rămân în putere şi vor putea fi schimbate de Parlamentul Român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui şi reprezentanţii Basarabiei;
6. Respectarea drepturilor minorităţilor din Basarabia;
7. Doi reprezentanţi ai Basarabiei vor intra în Consiliul de Miniştri Român, acum desemnaţi de actualul Sfat al Ţării, iar pe viitor luaţi din sânul reprezentanţilor Basarabiei din Parlamentul Român;
8. Basarabia va trimite în Parlamentul Român un număr de reprezentanţi proporţional cu populaţia, aleşi pe baza votului universal, egal, direct şi secret;
9. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste, sate, oraşe, zemstve şi Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret şi direct;
10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinţei, a adunărilor şi toate libertăţile obşteşti vor fi garantate prin Constituţie;
11. Toate călcările de legi, făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerilor din urmă sunt amnistiate.

Basarabia unindu-se ca fiică cu Mama sa România, Parlamentul Român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra proporţional cu populaţia şi reprezentanţii Basarabiei, aleşi prin vot universal, egal, direct şi secret, spre a hotărî împreună cu toţii înscrierea în Constituţie a principiilor şi garanţiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România, de-a pururea şi pentru totdeauna!" (*subl. n.*).

• Deputatul Dudchievicz declară, printre altele, în numele polonezilor basarabeni: „...În această zi măreaţă, eu salut călduros nefericitul şi în acelaşi timp fericitul **popor moldovenesc înfrăţit,** care în sfârşit poate să se unească cu **poporul românesc legat prin sânge. În numele poporului polonez susţin în întregime Unirea Basarabiei cu România,** cum aceasta o doresc moldovenii, locuitorii băştinaşi ai acestei ţări"

În timpul pauzei de 10 minute fracţiunea ţărănească condusă de Ţiganco se divizează. Ca urmare, deputatul Bârcă (Teodosie) dă citire Declaraţiei unei părţi a fracţiunii ţărăneşti, care s-a separat de cea condusă de Ţiganco: „Noi, mai jos iscăliţii deputaţi moldoveni, ne-am hotărât astăzi, în această zi măreaţă şi sfântă pentru naţiunea noastră, să ne **unim cu toţi moldovenii din Sfatul Ţării pentru înfăptuirea Unirii noastre cu fraţii de sânge din România...**"

• Pronunţându-se pentru votul deschis, deputatul Buzdugan declară: „Las' ca poporul nostru, ţara noastră şi toată lumea să ştie că **noi, românii basarabeni,** care am suferit un veac întreg sub jugul ţarismului rus, că noi toţi **dorim Unirea cu fraţii noştri de peste Prut, că noi vroim să fim şi să rămânem pentru totdeauna împreună cu toţi românii.** Să ştie toată lumea că **noi vroim unirea tuturor românilor, de partea aceasta a Prutului şi de cealaltă a Carpaţilor într-o Românie Mare, una şi nedespărţită....** Vă chem pe toţi să votaţi cu îndrăzneală şi deschis, ca istoria să fixeze pentru totdeauna numele tuturor fiilor adevăraţi ai poporului nostru moldovenesc, care au votat **pentru Unirea tuturor românilor, a viitoarei Românii Mari**"

După ce se votează deschis, nominal rezoluţia blocului moldovenesc, Preşedintele şi vicepreşedintele numără voturile, Ion Inculeţ aduce la cunoştinţă rezultatul votării. El este următorul: cu majoritate de optzeci şi şase (86) voturi împotriva a trei (3) rezoluţia

pentru Unirea Basarabiei cu România a blocului moldovenesc este adoptată.

În sală urmează o explozie de aplauze şi strigăte „Vivat!" „Ura!" „Trăiască România!", „Trăiască Unirea în veci!"

Aşadar, atmosfera de la şedinţa istorică a Sfatului Ţării din 27 martie 1917, precum şi hotărârea lui de unire a Basarabiei cu România, sunt o dovadă a înaltului spirit românesc, a românismului conştientizat care domina Basarabia.

E important să menţionăm că printre argumentele folosite în tratatul prin care Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia şi România recunosc Unirea Basarabiei cu România, semnat la 28 octombrie 1920 şi ratificat la 19 mai 1922, figurează două momente care susţin atât prezenţa românismului în Basarabia, cât şi dorinţa arzătoare a românilor basarabeni de a se uni cu Patria lor – România. În tratat se menţionează că „Unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată geografic, etnografic, istoric şi economic" şi că „populaţiunea Basarabiei a manifestat dorinţa de a vedea Basarabia unită cu România"[441]. Aceasta mai înseamnă că ţările menţionate au recunoscut oficial că, din punct de vedere etnografic şi istoric, Basarabia este populată de români şi că teritoriul dintre Prut şi Nistru aparţine României.

• În cele din urmă e important să mai menţionăm că, graţie unei conştiinţe naţionale româneşti colective puternice a locuitorilor multor localităţi basarabene, actul Unirii, proclamat de Parlamentul Basarabiei Sfatul Ţării la 27 martie 1918, a fost cu entuziasm acceptat de populaţia Basarabiei. Drept argument reproducem secvenţe din telegramele de salut şi încuviinţare ale populaţiei câtorva plase, adresate Sfatului Ţării. Din telegrama reprezentanţilor plasei Balotina, jud. Bălţi, către Sfatul Ţării: „Reprezentanţii plasei Balotina, jud. Bălţi, în adunarea de astăzi cu mare bucurie **sărbătoresc marea şi strălucita zi a Unirii** pentru veci a scumpei şi iubitei noastre Patrii Basarabia **cu mama sa România**, de la care a fost ruptă de către ruşi în anul 1812. Sub stăpânirea acestor din urmă noi eram cufundaţi în întuneric, fiindcă ei prin toate mijloacele căutau să ne facă să uităm limba şi patria noastră.

Dar Dumnezeu a avut grijă de noi, şi Dumneavoastră, mulţumită frumoasei idei, pe care V-a inspirat-o El, aţi săvârşit acest **act mare al Unirii Basarabiei cu Patria-mamă**. Preşedinte Vasile Mironiţă, vicepreşedinte Ion Scobioală"[442].

Şi populaţia plasei Cinişeuţi prin telegrama către Sfatul Ţării susţine Unirea. Citäm: „Toate clasele sociale ale populaţiei din plasa Cinişeuţi cu însufleţire sărbătoresc ziua mare pentru Basarabia, ziua de 27 martie, Ziua **reîntoarcerii Basarabiei la sânul Patriei România** (*subl. n.*). În amintirea acestui eveniment de dreptate istorică Zemstva de voloste (plasa) a desemnat un fond pentru deschiderea unei şcoli medii în Cinişeuţi. Trăiască România Mare! Preşedintele zemstvei de voloste din Cinişeuţi, Melnicov"[443].

Populaţia plasei Criuleni de asemenea a susţinut Unirea. În telegrama către preşedintele Sfatului Ţării se spune: „Sărbătorind astăzi împreună cu **fraţii noştri români**, soldaţii regimentului 10 vânători, ziua unirii Basarabiei cu patria-mamă, populaţia plasei Criuleni cu sentimentul unui profund respect salută pe bărbaţii înţelepţi ai ţării, care au înfăptuit năzuinţele poporului moldovenesc **spre Unire cu România**. Trăiască conducătorii noştri luminaţi, care au muncit pentru binele poporului! Trăiască regele României! (preşedintele Comitetului plasei Criuleni, Grăjdianu)"[444].

Adunarea Consiliului Judeţean Tighina, prin telegrama adresată primului ministru român, exprimă adeziunea deplină la actul Unirii Basarabiei cu România. Citäm: „Adunarea consilierilor judeţului Bender, în ziua de 2 aprilie 1918, ascultând cu dragoste declaraţia Sfatului Ţării a **Unirii Basarabiei cu mama sa România**, cu toţii au hotărât a vă ruga să binevoiţi a aduce M. S. Regelui Ferdinand I al României felicitări pentru săvârşirea înălţătorului act al unirii popoarelor înfrăţite"[445].

Aşadar, mişcarea naţională **românească** pentru conştientizarea şi apărarea originii etnice daco-romane şi a comunităţii lingvistice şi de neam a basarabenilor cu toţi românii, pentru unirea Basarabiei cu România a existat pe tot parcursul secolului al XIX-lea, a existat la începutul sec. al XX-lea, a existat până la 27 martie (9 aprilie) 1918 şi după această dată. Forma acestei mişcări după actul Unirii din 1918 a fost cea de deplină adeziune şi susţinere a acestui eveniment istoric. Or, acest fenomen poate fi explicat numai prin prisma conştiinţei româneşti (de sine şi colective) a moldovenilor basarabeni, prin românismul conştientizat de ei, prin spiritul românesc care stăpânea nu numai Basarabia, ci întreg teritoriul Daciei antice.

În concluzie subliniem că forţa motrice a unirii Basarabiei cu România a fost, în primul rând, românismul conştientizat al basarabenilor. Conjunctura politică – prăbuşirea ţarismului, proclamarea Ucrainei ca stat independent şi ambiţiile ei de a acapara Basarabia, pierderea de către Rusia ţaristă a primului război mondial etc. – a jucat şi ea un rol anumit, însă nu principal.

Asemănător s-au desfăşurat evenimentele în 1918 şi în partea de nord a Moldovei istorice – Bucovina. Acolo, la 27 octombrie, în Cernăuţi, a avut loc Adunarea politică, la care au participat deputaţii români din Parlamentul de la Viena (Bucovina încă făcea parte din Imperiul austro-ungar), foşti deputaţi din Dieta Bucovinei şi primarii români din întreaga provincie, precum şi alţi mulţi oameni de bună-credinţă de naţionalitate română. Adunarea, declarându-se constituantă, hotărăşte unirea Bucovinei integrale cu celelalte ţări româneşti într-un stat naţional independent şi alege un consiliu naţional român al Bucovinei.

La 15 (28) noiembrie 1918, în Sala sinodală din Palatul Mitropolitan din Cernăuţi a avut loc Congresul general al Bucovinei, la care au participat Consiliul Naţional Român al Bucovinei, delegaţii polonilor şi germanilor, reprezentanţii comunelor rutene de peste Prut şi mulţi oaspeţi. Congresul general al Bucovinei hotărăşte unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei „în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru cu Regatul României"

Menţionăm aici că Moţiunea de Unire votată de Congresul general al Bucovinei a fost susţinută de delegaţiile polonezilor şi germanilor, care reprezentau Consiliul Naţional al Polonilor din Bucovina şi Consiliul Naţional al Germanilor din Bucovina. Ei recunoşteau originea etnică românească a populaţiei majoritare din regiune.

Din partea polonilor a vorbit dr. Stanislaus Kwiatkowski. Acesta, printre altele, a declarat că polonii bucovineni salută „călduros ziua sfântă a renaşterii României Unite" şi „recunosc pe deplin drepturile imprescriptibile ale poporului român asupra ţărilor din sudul Nistrului în general şi în special asupra Bucovinei" Din partea germanilor dr. Lebouton declară în limba germană că şi „Consiliul Naţional German în numele germanilor din Bucovina se pronunţă întru alipirea Bucovinei la Regatul României"

Astfel, Moţiunea de Unire a fost acceptată cu o unanimitate de voturi[446].

§ 6. UNIREA – OPERĂ IZVORÂTĂ DIN ROMÂNISMUL CONŞTIENTIZAT AL BASARABENILOR

Un martor ocular al evenimentelor anilor 1917-1918 este românul basarabean **Nicolae Popovschi** (1875, Chişinău – 1948, Bucureşti). Fiu de preot, colaborator la primul ziar românesc „Basarabia" (1906), profesor la liceul „Alexandru Donici" din Chişinău, istoric.

Patru ani după Unire, N. Popovschi scrie articolul *Românismul în Basarabia şi Unirea*, în care răspunde la întrebările: Care era starea sufletească a Basarabiei, din care a ieşit Unirea? De unde au izvorât acele sentimente, acea însufleţire, care au dus pe basarabeni la Unire? Unde au fost ascunse aceste sentimente atâta amar de vreme şi cu ce au fost ele susţinute, cu ce au fost hrănite?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, autorul nostru confirmă în primul rând ideea continuităţii „firului românismului" în Basarabia din momentul răpirii ei de către ruşi. Deşi Popovschi recunoaşte mai întâi de toate că în Basarabia spiritul românesc a fost menţinut mult de cărturari, iubitori de neam, scriitori etc., cu toate acestea el afirmă că puterea „îndrumătoare în istoria românismului în Basarabia" nu putea fi alta decât ţărănimea basarabeană"[447]. Aceasta, însă, spune cercetătorul, găsea „acea bogăţie sufletească, acea nemărginită tărie şi hrană, care i-a dat putere să-şi păstreze natura etnică, fără nici o stricăciune, timp de mai bine de o sută de ani" în limba maternă[448]. N. Popovschi spune în continuare că „politica de rusificare a guvernului ţarist n-a putut distruge această puternică armă a românismului în Basarabia"[449].

Profesorul Popovschi e convins că alături de limba română la conservarea şi susţinerea românismului în Basarabia a contribuit încă o putere, şi anume biserica, unde, practic, în toţi anii de ocupaţie rusească, slujbele se oficiau în româneşte[450].

Patriotul român basarabean N. Popovschi încheie studiul *Românismul în Basarabia şi Unirea* cu câteva concluzii trase de pe urma cercetării „împrejurărilor şi condiţiunilor în care s-a pregătit şi s-a dezvoltat" Unirea. Reproducem câteva pasaje din aceste concluzii:

„1) **În Basarabia există un românism sănătos** (*passim subl. n.*). El n-a fost adus din afară, ci a venit din adâncul vremurilor şi a crescut în sufletul poporului. Poporul l-a păstrat cu cea mai mare sfinţenie timp de un veac şi mai bine, şi astăzi îl aduce pe altarul patriei spre binele neamului întregit.

2) **Românismul basarabean** nu era ceva absolut conştient, aşezat într-o concepţie sistematică, în care ar putea fi arătate programe gata şi îndrumări pentru orice activitate socială şi politică. Însă el nu-i nici un simplu instinct orb, care nu ştie de unde purcede şi ce vrea şi care uşor ar putea deveni o unealtă ascultătoare pentru scopuri străine lui. **Românismul basarabean este compus din elemente de conştiinţă.** Aceste elemente cuprind toate laturile vieţii unei mulţimi de oameni şi îmbrăţişează un şir de mişcări sufleteşti şi de evenimente exterioare. Fie ele mici, fie mari – în ele se înscrie o istorie de un veac întreg. Şi dacă **acest românism a fost destul de puternic** ca timp de o sută de ani să respingă orice înrâurire vătămătoare a străinilor apăsători, care ar fi putut să-i răpească comoara naţională, să credem că în împrejurările fericite de astăzi, când s-a deschis şi pentru dânsul calea firească a propăşirii, el nu va mai rămânea în starea veche de amorţire şi va intra în viaţa comună a neamului, nu ca un material brut, trebuincios la clădirea nouă a societăţii, ci ca un factor îndrumător, în tot cazul – eficace, care-şi va spune cuvântul său.

3) ...E lucru firesc că **Unirea Basarabiei cu România n-a fost un pas pur politic, făcut în împrejurări mai mult sau mai puţin întâmplătoare şi venite din afară. N-a fost nici un act pornit din voinţe personale**, de orice motive ar fi fost ele conduse. **Împrejurările politice au putut numai prilejui alipirea**, nu însă a cauza evenimentul. Asemenea, persoanele au putut numai înfăptui aceea ce de mult se cerea în adâncurile sufletului **român basarabean**, însă n-au putut crea acest fapt. Dar, pe de altă parte, să fim sinceri şi să recunoaştem că se cerea multă pricepere pentru a lua hotărârea cuvenită şi a o spune în faţa lumii. În această pricepere, în această hotărâre stă mândria basarabenilor, stă şi marele merit al lor faţă de poporul basarabean, faţă de neam..."[451].

În acest context e necesar să amintim şi de lucrarea fundamentală a lui Nicolae Popovschi intitulată *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea (sub ruşi),* scrisă şi publicată în 1931.

Expunând tema menţionată în titlul lucrării, profesorul aduce exemple în favoarea participării preoţimii basarabene la trezirea şi menţinerea simţului naţional, a conştiinţei naţionale româneşti, a spiritului românesc în Basarabia. El spune că în mănăstirile basarabene, în sec. al XIX-lea, predomina un spirit românesc de care nu era mulţumită stăpânirea eparhială, aservită Moscovei[452]. În acest context N. Popovschi relatează despre părintele Macarie Untu, care „încă fiind student, se interesa de gramatica limbii **româneşti**, studiind cărţile lui Doncev"[453].

Preotul Andrei Madan, născut în 1869 în satul Truşeni, judeţul Lăpuşna, ne spune Popovschi, „fiind încă elev în seminar, se interesa de teatru şi literatură românească şi stăruia să deştepte acelaşi interes şi la colegii săi, înfiinţând cu ei un cerc de naţionalişti cu scopul de a se lămuri asupra literaturii, istoriei şi muzicii româneşti. Ei păstrau legătura de sentimente româneşti cu unele familii ale clericilor români, cum a fost aceea a preotului Petre Donici din Chişinău, la care se adunau „şi vorbeau cu drag de România şi cântau româneşte" Aceleaşi simţăminte naţionale le-a păstrat părintele Madan şi atunci când a devenit preot. Ajutat de un frate al său (Gh. Madan), care se afla în România, preotul Madan comanda cărţi de istorie a românilor, de literatură bisericească şi laică, pe care le împărţea la alţi preoţi, învăţători şi la studenţii basarabeni"[454].

Făcând generalizări asupra activităţii bisericeşti basarabene, mai ales a Eparhiei Chişinăului în sec. al XIX-lea, N. Popovschi vorbeşte şi despre păstrarea cu sfinţenie în Basarabia a limbii româneşti: „Pe lângă aceste bogăţii materiale, eparhia Chişinăului a rămas din trecut cu felurite şi numeroase instituţii bine organizate, cu regulamente precise, c-o-ntreagă rânduială corespunzătoare, încercată prin experienţa vieţii. Unele din aceste instituţii (fabrica de lumânări, consistorul ş. a.) sunt destinate pentru conducerea diferitelor trebuiri eparhiale, altele urmăresc scopul de binefacere sau ajutorare (frăţimile, epitropia eparhială etc.).

De rând cu aşezămintele arătate, şi eparhia Chişinăului a păstrat, din trecutul dispărut, diferite orânduieli şi tradiţii de mare importanţă privind modul de a trata problemele religioase şi atitudinea faţă de cele sfinte, de biserică. În strânsă legătură cu aceste însuşiri spirituale stă şi cea mai bogată comoară – **frumoasa limbă românească, acea „limbă a vechilor cazanii", pe care populaţia băştinaşă din Basarabia a**

păstrat-o cu sfinţenie sub scutul bisericii, cu via ei înrâurire, trecând-o prin toată negura vremurilor, ca o unică moştenire, pe care nu i-a putut-o răpi oblăduirea străină (*subl. n.*)"[455].

Această lucrare a lui N. Popovschi ne ajută să conchidem că ţarismul n-a putut „stârpi" n-a putut înăbuşi românismul în Basarabia. În această provincie românească întotdeauna a existat un românism puternic. Arma cu care basarabenii şi-au apărat şi şi-au păstrat românismul şi au ţinut treză conştiinţa de neam a fost limba vorbită în satele basarabene, limba română. Românismul basarabenilor, conştiinţa lor românească au fost permanent susţinute şi alimentate de oameni cărturari, de preoţi, de profesori, de ţăranii şi negustorii care întreţineau legături cu confraţii lor de peste Prut.

Ştefan Ciobanu (1883, s. Talmaz, jud. Tighina, – 1950), istoric literar român basarabean, academician, personalitate multilateral dotată, profesor universitar la Chişinău şi Bucureşti, organizator al vieţii culturale şi al învăţământului public. A absolvit Liceul nr. 1 din Chişinău, apoi Facultatea de Litere a Universităţii din Kiev. Slavist. A lăsat moştenire circa 60 de lucrări tipărite.

Fiind preocupat de destinele pământului românesc dintre Prut şi Nistru, Şt. Ciobanu a scris o lucrare fundamentală intitulată: *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, pe care a publicat-o la Chişinău în 1923 şi care a fost reluată pentru ediţia anului 1992, de Editura enciclopedică „Gh. Asachi", Chişinău, la care vom face trimiterile respective.

Chiar denumirea monografiei, dar şi conţinutul cărţii în întregime ne sugerează clar că Şt. Ciobanu îi consideră pe basarabeni români. El foloseşte astfel de expresii: „cultura naţională la românii basarabeni", „... lucrarea mea va contribui totuşi cu ceva la cunoaşterea mai de aproape a sufletului **poporului românesc din Basarabia** (*subl. n.*)", „românii au dreptul asupra Basarabiei", „basarabenii sunt "frântura răsăriteană" a poporului român", „populaţia românească basarabeană", „cărţile didactice româneşti din Basarabia", „limba românească în biserică", „limba românească în administraţia civilă în primii ani după anexarea Basarabiei", „acte oficiale tipărite în româneşte", „zemstvele şi limba românească", „limba românească în şcoala basarabeană", „tiparul românesc în Basarabia", „teatrul românesc în Basarabia"

„publicaţiile periodice româneşti", „spirit românesc în provincia noastră" (Basarabia – *n.n.*) etc.

Cu alte cuvinte, pentru Şt. Ciobanu în Basarabia totul este românesc: poporul, limba, cultura, cărţile, actele oficiale, tiparul, teatrul, publicaţiile periodice, spiritul populaţiei. Vorbind despre protestele basarabenilor contra înlocuirii „legilor moldoveneşti cu cele ruseşti" după 1812, anul anexării Basarabiei de către Rusia, Şt. Ciobanu menţionează că totuşi basarabenii şi-au păstrat conştiinţa naţională românească. El subliniază: „Însă luând drepturile românilor basarabeni, apărate prin luptă, încălcând legile şi obiceiurile ţării, guvernul rus n-a fost în stare să stingă **conştiinţa naţională a poporului basarabean** (*passim subl. n.*). Vitalitatea şi statornicia etnografică a **poporului românesc** (*subl. n.*) s-a dovedit şi în Basarabia. Altmintrelea nici nu putea să fie, fiindcă **Basarabia**, care **a rămas românească până astăzi**, după o sută de ani de încercări din partea ruşilor de a o deznaţionaliza, era şi mai românească în timpurile răpirii"[456], [...], că „în 1810 în Basarabia se găseau 327 199 de locuitori, dintre care numai aproximativ 5% erau străini de neamul nostru, iar restul români"[457]

Românismul conştientizat, românismul pătruns de un patriotism înflăcărat al basarabeanului Şt. Ciobanu sunt de netăgăduit. În şedinţa comisiilor afacerilor externe ale Camerei şi Senatului din 2 iulie 1940, Şt. Ciobanu se pronunţa în numele grupului parlamentarilor basarabeni, al Asociaţiei foştilor deputaţi în Sfatul Ţării şi foştilor deputaţi basarabeni în toate parlamentele României de la 1918 până la 1940, precum şi în numele fruntaşilor vieţii publice şi culturale a Basarabiei, contra cedării Basarabiei la 28 iunie 1940, declarând următoarele: „**Această provincie românească** (*passim subl. n.*), care încă din vremurile antice a făcut parte integrantă din trunchiul neamului românesc, la început intrând în hotarele coloniei romane Dacia, iar mai târziu, în şir de veacuri, făcând parte indisolubilă din formaţiunea de stat românească, cunoscută sub denumirea de Moldova, care prin întreaga ei istorie, prin tradiţia culturală şi prin structura ei etnică **a fost şi este o provincie românească**. Cu toată asprimea regimului rusesc, **populaţia românească din Basarabia şi-a menţinut conştiinţa ei de neam, conştiinţă care s-a manifestat în păstrarea intactă a limbii şi obiceiurilor, într-un număr mare de tipărituri româneşti, în scrierile mai multor autori basarabeni**

şi în tendinţele românilor din Basarabia de a se uni cu România, tendinţe care se oglindesc în mişcările pentru unire de la începutul stăpânirii ruseşti, în mişcările de la 1863-1864, în mişcarea revoluţionară din 1905-1906. Aceste mişcări în favoarea Unirii cu România, în anul 1917, iau forma unei adevărate revoluţii naţionale, când Basarabia, în cadrul revoluţiei ruseşti şi în deplin acord cu ideile revoluţionare ale popoarelor asuprite din Rusia, îşi exprimă voinţa în congresele învăţătorilor, ale preoţilor, cooperatorilor, ţăranilor, în adunările Zemstvelor de a se uni cu statul român în baza dreptului de autodeterminare al popoarelor, drept câştigat prin revoluţie. Organizarea Sfatului Ţării, autonomia şi independenţa Basarabiei sunt etape logice care duceau Basarabia la restabilirea unei dreptăţi istorice, călcate în picioare de către Rusia ţaristă, după cum încălcase şi drepturile altor popoare. Şi Sfatul Ţării, organ perfect legal al Basarabiei, ales pe baza pe care se alegeau toate organizaţiile revoluţionare din Rusia, desăvârşeşte lupta pentru dezrobire prin proclamarea Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918. Astfel **poporul românesc din Basarabia** alături de celelalte naţionalităţi din această provincie, care în diferite împrejurări au recunoscut dreptatea noastră, manifestându-se pentru Unire, îşi recapătă libertatea. Valabilitatea actului Unirii Basarabiei cu România şi dreptatea cauzei româneşti au fost recunoscute şi de către puterile mari, printre care au fost şi Germania, şi Italia, cărora Basarabia le-a manifestat nu o dată cea mai caldă recunoştinţă.

Acei 22 de ani de viaţă naţională în cadrul statului român au dus la progrese enorme pe terenul cultural, social şi economic. Analfabetismul, această ruşine a stăpânirii ţariste, aproape dispare. Reforma agrară, făcută în mod egal pentru toate naţionalităţile, duce la înflorirea economiei rurale, iar minorităţile din Basarabia se bucură de drepturi de care nu s-au bucurat niciodată sub ruşi. Dovada este că, cu toată propaganda comunistă prin numeroşi agenţi, prin crearea Republicii Moldoveneşti, care de altfel **este un indiciu că elementul românesc este predominant chiar între Nistru şi Bug**, prin înfiinţarea postului de radioemisiune pentru aceleaşi scopuri de la Tiraspol, n-a dat rezultate. În Basarabia a dominat liniştea perfectă. Iar numeroasele alegeri libere din Basarabia, care au avut un caracter cu adevărat plebiscitar pentru această provincie, cu mulţi deputaţi minoritari, au fost o confirmare strălucită a sentimentelor bune pentru România ale întregii populaţii din Basarabia"[458].

Pantelimon Halippa (1883, s. Cubolta, jud. Soroca, – 1979), poet, publicist, ilustru om politic al Basarabiei şi al României, Preşedinte al Parlamentului Basarabiei Sfatul Ţării, ministru al Basarabiei şi ministru în mai multe guverne româneşti, deputat şi senator român, deţinut politic în GULAG-ul comunist şi sovietic pentru actul Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 (condamnat de inchiziţia comunistă la 25 ani privaţiune de libertate). A terminat Seminarul Teologic din Chişinău şi Universitatea la Iaşi.

Românismul acestui mare patriot de origine basarabeană se evidenţiază încă de la o vârstă tânără. În anul 1908 la Chişinău apare o broşură intitulată *Pilde şi poveţe. Întâia carte moldovenească de cetire tipărită de P. Rejep*, dar alcătuită de Pan Halippa. În „Înainte cuvântare" scrisă de P. Cubolteanu (pseudonimul lui Pan Halippa), găsim că nici la începutul sec. al XX-lea ruşii nu reuşesc să înăbuşe conştiinţa românească la românii moldoveni din stânga Prutului. În viziunea alcătuitorului broşurii, moldovenii făceau parte din neamul românesc. P. Halippa se adresa către copiii Basarabiei: „Dragi **copii basarabeni**! Pui **din neamul românesc!** (*subl. n.*). Luaţi cărticica în mână şi citiţi! Destulă-vă cât aţi fost orbi din pricina neştiinţei de carte... Ţi-a venit dar vremea şi ţie, moldovene, să te gândeşti: cum stai? cum trăieşti? şi pe care drumuri şi cărări trebuie să apuci în viaţă?

Prin această carte mică, pe care v-o punem în mână, noi vă chemăm pe voi moldovenii din întreaga Basarabie, spre lumina ştiinţei, spre unire, spre dreptate, spre deplină deşteptare..."[459]

Spiritul românesc nu l-a părăsit pe Pan Halippa în lunga lui viaţă. În anul 1972 Pan Halippa, fiind îngrijorat de soarta românilor basarabeni, se adresează Preşedintelui Statelor Unite ale Americii Richard Nixon cu un Memoriu. Având încredere în principiul de bază pe care se sprijină marea naţiune americană — dreptul fiecărei naţiuni la autodeterminare; punând în termenul **români** sensul etnic, naţional, întregul noţiunii, iar în cel de „moldoveni" – sensul teritorial, geografic, parte a întregului patriotul român basarabean Pan Halippa cere să se aplice principiul despre „dreptul fiecărei naţiuni la autodeterminare" şi „românilor din Moldova de Răsărit şi de Nord – Basarabia şi Bucovina, care, după statisticile sovietice numără peste 6 milioane de români, împrăştiaţi în ţinuturile Bucovinei de Nord, Basarabiei şi în ţinuturile de dincolo de Nistru"[460].

Ceva mai înainte, la 17 martie 1969, Pan Halippa acordă un interviu consăteanului şi prietenului său Sergiu Grosu, fost colaborator al revistei „Viaţa Basarabiei", trimis şi acesta participanţilor la Congresul limbii române cu 10 ani mai târziu, în 1979. Reproducem din acest interviu câteva pasaje care demonstrează profunda conştiinţă românească a basarabeanului Pantelimon Halippa şi după o jumătate de secol de la Actul Unirii. Deci şi la 1969 P. Halippa rămânea convins că basarabenii sunt români, vorbesc limba română; că Basarabia nu poate fi decât românească, iar România rămâne şi în continuare a fi mama basarabenilor. Vorbind în interviu despre studiile sale secundare şi universitare, el spune: „Şcoala am început-o chiar la Cubolta. Şi învăţătorul meu a fost Gheorghe Bârcă, care ne învăţa în limba rusească. Pentru că pe vremea aceea **limba noastră românească** (*subl. n.*) nu era admisă nici în şcoală, nici în biserică, nici în administraţie, nici în justiţie..."[461].

Vorbind despre importanţa lucrărilor scrise de fratele lui mai mare, Ion Halippa, care, pe lângă serviciul lui şcolar, se mai ocupa cu cercetarea documentelor din trecutul Basarabiei (îndeplinea şi funcţia de secretar al Comisiei Arhivelor Statului), Pan Halippa spune că cele trei volume scrise de fratele său „au fost foarte mult apreciate şi în provincia noastră, şi în Rusia, dar mai ales **la noi, în România** (*subl. n.*)"[462].

Oprindu-se asupra importanţei ziarului „Basarabia" care a existat numai 10 luni (a. 1906), omul politic român subliniază că publicaţia a „trezit o mulţime de oameni, care au început să se intereseze de problema moldovenească, românească, la drept vorbind, pentru că **între moldoveni şi români nu este nici o deosebire etnografică** (*subl. n.*)"[463].

Despre participarea sa la primul congres al sfaturilor populare din toată Rusia în vara anului 1917 şi întâlnirea sa la Petrograd cu conducerea statului, Kerenski şi Miulikov, dar şi cu reprezentanţii opoziţiei – cu pământeanul nostru de la Teleneşti, Troţki, şi cu Lenin, – Pan Halippa menţionează că aceştia din urmă i-au spus ca în problema naţională şi socială să procedeze cum le „dictează conştiinţa naţională şi interesul politic", numai că „să facă totul prin Sfatul Ţării, care întregeşte tot poporul provinciei (Basarabiei – *n.n.*)"[464].

Şi Pan Halippa continuă: „Conştiinţa naţională ne-a dictat să colaborăm cu România, care era vecina noastră şi **era şi mama**

noastră (*subl. n.*), pentru că noi am fost rupţi de la Moldova în 1812 şi de ce, adicătelea, în 1918 ea ar fi încetat să mai fie mama noastră? [...] Noi am făcut astfel de unire la 27 martie (1918 – *n.n.*), şi pe calea aceasta noi ne-am salvat situaţia în care se găsea provincia şi de atunci am început să conlucrăm cu **fraţii noştri de peste Prut** (*subl. n.*)"[465].

Important şi semnificativ pentru noi este faptul că basarabeanul român care a participat nemijlocit la Unirea Basarabiei cu România, în 1917-1918, afirmă şi peste 50 de ani, în 1969, că **„Basarabia nu poate să fie decât românească"** (*subl. n.*)[466].

* * *

Aşadar, Românii moldoveni sunt făuritorii principali ai Unirii Moldovei cu Muntenia (1859) şi a Basarabiei cu România (1918). În cea de-a II-a jumătate a sec. al XIX-lea şi în primele două decenii ale sec. al XX-lea Moldova devine o Sarmizegetusă, un leagăn al românismului, iar Basarabia – o fortăreaţă a acestuia. În ambele cazuri moldovenii n-au fost constrânşi de nimeni să-şi decidă soarta. Sfatul Ţării, organul reprezentativ al populaţiei Basarabiei, fiind expresia politică a românismului basarabenilor, a fost în drept să ia orice decizie privind soarta Basarabiei.

- Conştiinţa românească colectivă, prezentă neîntrerupt pe ambele maluri ale Prutului, a fost acea forţă motrice care a dus la realizarea ambelor Uniri. Ea este de natură autohtonă.
- În ciuda politicii de deznaţionalizare promovată de imperiile austro-ungar şi ţarist în teritoriile româneşti, românii moldoveni atât din dreapta cât şi din stânga Prutului, precum şi din Bucovina şi din Transnistria, nicicând n-au renunţat la românismul lor. Pentru românism ei au suferit, au luptat şi au ieşit învingători.

NOTE

Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chişinău, 1991, p. 489 – 494.
Idem, vol. I, p. 58.
Ibidem, p. 59.
Ibidem.
Ibidem, p. 64.
Ibidem, p. 65.
Ibidem, p. 66.
Ibidem, p. 67-68.
Ibidem, p. 81.
[10] Ibidem, p. 105.
Ibidem, p. 417.
[12] Ibidem, p. 200.
Ibidem, p. 248.
[14] Ibidem, p. 283.
Ibidem, p. 427.
[16] Ibidem, p. 428.
Ibidem, p. 433.
[18] Idem, vol. II, Chişinău, 1991, p. 124.
[19] Ibidem, p. 125.
[20] Ibidem.
Ibidem, p. 130.
Ibidem, p. 125.
Ibidem.
Ibidem, p. 150.
Ibidem, p. 151.
[26] Ibidem, p. 153.
Ibidem, p. 223.
[28] Ibidem, p. 266 – 267.
[29] Ibidem, p. 324.
[30] Ibidem, p. 340 – 341.
Ibidem, p. 428.
[32] Ibidem, p. 480.
Ibidem, p. 485.
[34] Ibidem, p. 487.
Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol. I, 1926, Cluj, p. XXXI.
[36] Tudor Nedelcea, *Eminescu – apărătorul românilor de pretutindeni*, Craiova, 1925, p. 182.
Ibidem, p. 69, cu referire la „Timpul", III, nr. 9, 13 ianuarie 1878, p. 3.
[38] Ibidem, p. 74 – 75, „Timpul", nr. 19, 25 ianuarie 1878, p. 1.

Ibidem, p. 81, „Timpul", III, nr. 49, 3 martie 1878, p. 2.
[40] Ibidem, p. 86, cu referire la „Timpul", nr. 50, 4 martie 1878, p. 2 şi „Sbior Pisarzou polskich, scc. II, tom V, Warszawa, 1828.
Ibidem, p. 94 – 95, „Timpul", III, nr. 53, 8 martie 1878, p. 1.
Ibidem, p. 102 – 103; „Timpul", III, nr. 55, 10 martie, 1878. p. 3.
Ibidem, p. 109, „Timpul", III, nr. 211, 26 septembrie 1878, p. 1-2.
[44] Ibidem, p. 115; „Timpul", III, nr. 220, 6 octombrie 1878, p. 1.
Ibidem, p. 152; „Timpul" V, nr. 202, 4/23 septembrie 1880, p. 1.
[46] Ibidem, p. 124; cu referire la „Telegraful român", XXX, nr. 56, 15/ 27 mai 1882, p. 222.
Mihai Eminescu, *Publicistică*, Chişinău, 1990, p. 381.
[48] Ibidem, p. 411.
Ibidem, p. 417; Eminescu, *Opere*, vol. XIII, Bucureşti, 1990, p. 96.
[50] M. Eminescu, *Publicistică*, Chişinău, 1990, p. 478.
Ibidem, p. 492.
Ibidem, p. 523.
Ibidem, p. 524.
[54] Ibidem, p. 527.
[55] Ibidem, p. 527 – 528.
[56] Ibidem, p. 528.
Ibidem, p.528.
[58] Tudor Nedelcea, *Op. cit.*, p. 6.
[59] Ibidem, p. 6 – 7.
[60] Ibidem, p. 7, cu referire la Mircea Eliade, *Despre Eminescu şi Hasdeu*. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Mircea Handoca, Iaşi, Junimea, 1987, p. 36; 42.
Revista „Limba Română" nr. 1, 1991, Chişinău, pagina a IV-a a coperţei.
Dicţionarul enciclopedic român, vol, II, Bucureşti, 1964; Enciclopedia „Literatura şi arta Moldovei", în continuare E. L.A. M.), vol. II, Chişinău, 1986.
Ibidem.
[64] B. P. Hasdeu, *Scrieri alese în două volume*, vol. II, Chişinău, 1988, p. 7.
Ibidem, p. 14.
Ibidem, p. 15.
Ibidem.
[68] Ibidem, p. 27.
[69] Ibidem, p. 31 – 32.
[70] Ibidem, p. 36.
Ibidem, p. 38.
Ibidem, p.39
Ibidem, p. 51.
[74] Ibidem, p. 42.

Ibidem, p. 43.
[76] Ibidem.
Ibidem, p. 44.
[78] Ibidem, p. 47.
[79] Ibidem, p. 49.
[80] Ibidem, p. 48.
Ibidem, p. 56.
Ibidem, p. 53.
Ibidem, p. 54.
Ibidem, p. 57.
Ibidem, p. 7,
[86] Ibidem, p. 14.
[87] Ibidem, p. 16.
[88] Ibidem, p. 209.
[89] Gh. Cardaş, *Poeţii şi prozatorii Basarabiei până la Unire*, Bucureşti, 1937, p. 229.
[90] Ibidem, p. 233.
Ibidem, p. 234.
Ibidem, p. 242.
Ibidem, p. 248 – 249.
Revista „Limba Română", nr. 1, 1996, Chişinău, p. 16.
A. Xenopol, *Istoria românilor*, Iaşi, 1888, vol, I, p. 11.
Ibidem.
Ibidem, p. 20.
[98] Ibidem, p. 19.
[99] Xenopol, *Op. cit.*, vol., II, p. 50.
[100] Ibidem, p. 131.
[101] Ibidem, p. 132.
[102] Ibidem, p. 162.
[103] A. Xenopol, *Op. cit.*, vol. III, p. 664.
[104] Ibidem, p. 176.
[105] Ibidem, p. 284.
[106] Ibidem, p. 288 – 289.
[107] Ibidem, p. 617.
[108] A. Xenopol, *Op. cit.*, vol. V, p. 741.
[109] A. Xenopol, *Op. cit.*, vol. VI, p. 514.
[110] Ibidem, p. 515.
A Vlahuţă, *Scrieri alese*, vol. I, Chişinău, 1992, p. 213.
A. Vlahuţă, *Scrieri alese*, vol. I, p. 235.
[113] Ibidem, p. 240.
[114] Ibidem, p. 272.
[115] Ibidem, p. 310.

[116] Ibidem, p. 356.
[117] Ibidem, p. 367.
[118] Ibidem, p. 377.
[119] Ibidem, p. 381.
[120] Ibidem, p. 401.
[121] Ibidem, p. 408.
[122] Ibidem, p. 433.
[123] A. Vlahuţă, *Scrieri alese*, vol. II, Chişinău, 1992, p. 247.
[124] Ibidem, p. 294.
[125] Ibidem, p. 378 – 379.
[126] Ibidem, p. 484.
[127] Ibidem, p. 485.
[128] Zamfir Arbure, *Opere alese*, Chişinău, 1957.
[129] Ibidem, p. 253.
[130] Ibidem, p. 254.
[131] Ibidem.
[132] Ibidem, p. 255.
[133] Ibidem, p. 257.
[134] Ibidem, p. 258.
[135] Ibidem.
[136] Ibidem, p. 260.
[137] Ibidem, p. 36.
[138] Ibidem, p. 37.
[139] Ibidem, p. 53.
[140] Ibidem, p. 213.
[141] Ibidem, p. 222.
[142] Petre Haneş, *Scriitorii basarabeni, 1850-1940*, Bucureşti, 1942, p. 280.
[143] Z. Arbure, *Op.cit.*, p. 204.
[144] P. Hancş, *Op. cit.*, p. 268.
[145] *Pământuri româneşti*. Antologie de N. Lupan, Bruxelles, 1984, p. 69.
[146] Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, vol. I, Chişinău, 1992, p. 248.
[147] Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, vol. II, Chişinău, 1992, p. 183.
[148] Ibidem.
[149] Ibidem, p. 245.
[150] Ibidem.
[151] Ibidem, p. 284.
[152] Săptămânalul „Literatura şi arta", 23 mai 1996.
[153] Ibidem.
[154] Aniţa Nandriş-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, Bucureşti, ed. Humanitas, 1991, anexe, citat în „Literatura şi arta" din 16 mai 1996.
[155] Andrei Deliu, *Ciprian Porumbescu, un înflăcărat cântăreţ al Tricolorului*, în „Ţara" din 22 octombrie 1996; vezi şi Antologia *Pământuri româneşti* de N. Lupan, Bruxelles, 1984, p. 41.

[156] *Mărturii despre Unire*. Ediție îngrijită de Virgiliu Ene, Editura Tineretului, București, 1959, p. 226 – 228.
[157] Ibidem, p. 229 – 231.
[158] Ibidem, p. 232 – 234.
[159] Ibidem, p. 235 – 237.
[160] *Dicționarul enciclopedic român*, vol. II, Bucureşti, 1964, p. 451 – 452.
[161] Ibidem.
[162] A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 13.
[163] N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei*, Bucureşti, 1940, p. 5.
[164] Ibidem.
[165] Ibidem, p. 8
[166] Ibidem, p. 9.
[167] Ibidem, p. 13.
[168] Ibidem, p. 59.
[169] Ibidem, p. 70.
[170] Ibidem, p.74.
[171] Ibidem, p. 66.
[172] Ibidem, 78.
[173] Ibidem, p. 17 – 18.
[174] Ibidem, p. 19.
[175] Ibidem, p. 25.
[176] Ibidem, p. 19.
[177] Ibidem, p. 22 – 23.
[178] Ibidem, p. 26.
[179] Ibidem, p. 27.
[180] Ibidem, p. 33.
[181] Ibidem, p. 36.
[182] Ibidem, p. 41.
[183] Ibidem.
[184] Ibidem, p. 57.
[185] Ibidem, p. 59.
[186] Ibidem, p. 63 – 64.
[187] Ibidem, p. 64 – 65.
[188] Ibidem, p. 74.
[189] N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, Bucureşti, 1995, p. 35.
[190] Ibidem.
[191] Ibidem, p. 76.
[192] Ibidem, p. 77.
[193] Ibidem, p. 103.
[194] Ibidem, p. 144.
[195] Ibidem, p. 149.

[196] Ibidem, p. 177
[197] Ibidem.
[198] Ibidem, p. 210.
[199] Ibidem, p. 296.
[200] C. Argata Argeşeanu, *Nicolae Iorga şi ideea unităţii româneşti*, în revista „Basarabia", nr. 11, 1992, p. 76.
[201] Petre P. Panaitescu, *Interpretări româneşti. Studii de istorie economică şi socială*. Ediţia a II-a, Bucureşti, 1994, p. 65, cu referire la *Pala d-Orăştie*, ed. Mario Raques, Paris, 1925, p. 3.
[202] Ibidem, p. 66.
[203] Ibidem, p. 75.
[204] Ibidem, p. 76.
[205] Ibidem, p. 78.
[206] Ibidem, p. 81, cu referire la N. Iorga, *Patrahirul lui Alexandru cel Bun*, Acad. Rom. (Mem. Secţ. ist.), sec. II, XXXV, 1913, p. 344; M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931, p. 52, 147, 212, 286, 307, 311; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, p. 99; II, p. 356, 260, 363, 467.
[207] Ibidem, p. 81-82.
[208] A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 415.
[209] Ibidem, p. 448.
[210] Gh. Negru, *„Curentul românofil" în Basarabia sub ocupaţia ţaristă*, în „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 2, 1996, p. 35.
[211] Ibidem, p. 35 – 36.
[212] Ibidem, p. 38 – 39, cu trimitere la Arhiva Naţională a Republicii Moldova (A. N. R. M), fondul 2, inv. 1, dosar 7573, fila 65-66, verso.
[213] Ibidem, p. 40, cu trimitere la „ Государственный Архив Российской Федерации (Г А. Р. Ф.), Департамент Полиции, 3-я экспедиция, фонд № 109, 1875, дело 68, лист 62, об. – 63"
[214] Г А. Р. Ф., Департамент Полиции, 3-е делопроизводство, фонд 102,1888, Оп. 84, д. 89, ч. 50, л. 17-17 об., reprodus de Gh. Negru în „ Revistă de istorie a Moldovei", nr. 2, 1996, p.42.
[214] Г А. Р. Ф., Департамент Полиции, Особый отдел, фонд 102,1906, опись 235б I отд., дело 936, Лист 11-15, reprodus în „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 2, 1996, p. 49, de către Gh. Negru.
[216] Documentele nr. 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 25, 26 din „Revistă de istorie a Moldovei" nr. 2,1996, p. 41-65, reprodus cu amabilitate de cercetătorul Gh. Negru.
[217] A. N. R. M., fond 297, inv, 1, dosar 98, fila 181-182, verso, citate de Gh. Negru în „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 2, 1996, p. 54 („Кто бы мог подумать, что Бессарабские молдаване, присоединенные к России 100 лет тому назад, когда не существовало никакой

Румынской национальной культуры, никакой национальной сознательности, гордости, что эти молдаване, размножившись до 1 1/2 миллиона за это время, живя совместно со славянскими элементами, пребывая под русским владычеством, не только не ассимилировались, не только не обрусели, но омолдаванили и продолжают омолдаванивать славянские элементы до того, что в Бессарабии явилась даже поговорка: Тата Русс, мама Русс, а Иван – Молдаван").

[218] Revistă de istorie a Moldovei, nr. 2, 1996, p. 55, („В настоящее время нет никакой организации серьезной, ведущей активную панрумынскую деятельность, есть только отдельные личности, но поле для подобной агитации в Бессарабии обширное. Это поле вспахано и засеяно уже местами румынизмом. Нужно перепахать его и засеять руссизмом ").

[219] Ibidem. p. 56-57, cu trimitere la A. N. R. M, fond 297, inv. 1, dosar 98, fila 183-183 verso („Румынский язык более распространен в Бессарабии чем русский. Румынский язык есть язык купли и продажи, для большинства населения губернии. Поэтому хотя политические границы Румынии кончаются у Прута, но граница ее культурного влияния простирается до Днестра. Народная песня или романс, которые поются сегодня в Бухаресте, через месяц, уже поется в деревнях Бессарабии ... За год продано в Бессарабии более 2000 книг на румынском языке, не считая газет и журналов").

[220] Petre V. Haneş, *Scriitorii basarabeni*, Bucureşti, 1920, p. 148.

[221] Şt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, 1992, p. 81, nota 1.

[222] Ibidem, p. 80 – 81.

[223] Petre V. Haneş, *Op. cit.*, ed. a II-a, Bucureşti. 1936, p. 144-145, după „Curierul românesc", 1829, nr. 58 din 28 octombrie 1829.

[224] Ibidem, p. 145.

[225] Petre Haneş, *Op. cit.*, ed. a II-a, p. 186 – 187.

[226] Constantin Stamati, *Scrieri*, Chişinău, 1993, p. 43-44.

[227] Gh. Cardaş, *Poeţii şi prozatorii basarabeni până la Unire*, Bucureşti, 1937.

[228] Gh. Cardaş, *Op. cit.*, p. 54, cu referire la Scrisoarea în „Curierul românesc" din 7 ianuarie 1830.

[229] C. Stamati, *Scrieri*, Chişinău, 1993, p. 37.

[230] Ibidem.

[231] Ibidem, p. 67 – 74.

[232] Ibidem, p. 103.

[233] Enciclopedia *Literatura şi arta Moldovei*, vol. I, p. 150.

[214] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 90.

[235] Ibidem, p. 92-93.

[236] Ibidem, p. 94.
[237] Ibidem.
[238] Ibidem, p. 95.
[239] Ibidem.
[240] Я. Гинкулов, *Начертание правилъ валахо-молдавской граматики*, Санкт-Петерсбург, 1840, стр. I-II.
[241] Ibidem, p. III.
[242] O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol, I, Cluj, 1926, p. XLIV.
[243] Despre A. Donici şi opera lui după Gh. Cardaş, *Poeţii şi prozatorii Basarabiei până la Unire*, Bucureşti, 1937, p. 123-125, şi „Literatura şi arta" din 21 martie 1996.
[244] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 158.
[245] Ibidem, p. 158, cu trimitere la *Fabule alcătuite în limba moldovenească de dl Ioan Sârbu*, Chişinău, 1851, p. II-V.
[246] P. Haneş, *Op. cit.*, ed. a II-a, Bucureşti, 1936, p. 161.
[247] Enciclopedia *Literatura şi arta Moldovei*, vol. II, Chişinău, 1986, p. 409 – 410 şi P. Haneş, *Op. cit.*, p. 161.
[248] P. Haneş, *Op. cit.*, p. 162.
[249] Gh. Cardaş, *Op. cit.* Ediţia 1937, p. 146.
[250] P. Haneş, *Op. cit.*, p. 162 – 163, cu trimitere la Z. Arbure, *Basarabia în sec. XIX*, p. 760.
[251] P. Haneş, *Op. cit.*, p. 163; Z. Arbore, *Op. cit.*, p. 760.
[252] Ibidem, p. 163, şi, respectiv, p. 763.
[253] Ibidem, p. 165.
[254] *E. L. A. M.* vol. II, Chişinău, 1986, p. 410, cu referire la „Telescop", 1833, nr. 8, şi „Molva", 1835, nr.35.
[255] Haneş, *Op. cit.*, p. 179 – 180, după Z. Arbure, *Op. cit.*, p. 760 – 763.
[256] Şt. Ciobanu, *Op.cit.*, p. 100 – 101; *E. L. A. M.*, vol. I, 1985, p. 195.
[257] Ion Doncev, *Cursulu primitivu de limba rumână, compusu pentru şholele elementare şi IV classe gimnaziale de Ioannu Doncevu. (Начальный курсъ румынского языка, составленный для низшихъ училищъ и IV классовъ гимназіи.* Кишинев, Tipografia lui Akimi Popovu, 1863, p. I), traducerea în română după Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 102-103. („Румынскій (валахо-молдавскій) языкъ преподавался во всехъ семи классахъ Кишиневской Областной Гимназіи, со времени ея открытія въ 1833 г., обязательно только для техъ учениковъ Гимназіи, которые не желали учиться немецкому языку. Как предметъ, имеющій во многихъ отношеніяхъ свой местный интересъ, румынский языкъ преподается еще въ некоторыхъ уездныхъ училищахъ по Области: въ Кишиневскомъ Первомъ и Второмъ, Оргеевскомъ, Бельцкомъ, Сорокскомъ и Хотинскомъ, въ Кишиневской Духовной Семинаріи,

во многихъ сельскихъ школахъ и почти при каждомъ церковномъ причте по Бессарабии").

[258] Ion Doncev, *Op. cit.*, p. II, şi nota 2.

[259] Ibidem, p. II-III, nota 4 („После нескольких румынскихъ спектаклей (съ благотворительною целью) на сцене Кишиневского театра, исполненныя съ большимъ успехомъ, сначала воспитанниками Кишиневской Гимназіи, потомъ некоторыми любителями изъ особъ высшего местного круга и, наконецъ, прибывшею на время изъ Яссъ молдавскою трупою артистовъ, подъ управленіемъ Г-на Теодориди, убедило Бессарабцевъ, что и на румынскомъ языке есть много своего национального и интересно-привлекательного; а потому, изучение Румынского языка стало для многихъ весьма любознательнымъ предметомъ, а для самихъ Румыновъ – даже необходимымъ...").

[261] Ion Doncev, *Op. cit*, p. IV, citat de Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 103.

[261] Ion Doncev, *Op. cit.*, p. 1 – 3.

[262] Ibidem, p. 4.

[263] Ibidem, p. 5 – 6.

[264] Ibidem, p. 8.

[265] Ibidem, p.77.

[266] Ibidem, p.78.

[267] Ibidem, p. 130 – 132.

[268] Ibidem, p. 135 – 137.

[269] Ibidem, *Procuvântare*.

[270] Ibidem, p. 1 – 105, cit. de Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 104.

[271] O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol, I, Cluj, 1926, p. XLIV.

[272] *E. L. A. M.*, vol. II, Chişinău, 1986.

[273] Petru Haneş, *Op. cit.*, p. 458; 459.

[274] C. Stamati-Ciurca, *Caleidoscop*, Cernăuţi, 1895, p. 457.

[275] Ibidem, p. 462, citat de P. Hancş, *Op. cit.*, p. 460.

[276] C. Stamati-Ciurea, *Opere alese*, Chişinău, 1957, p. 3 – 4.

[277] Ibidem, p. 424.

[278] Ibidem, p. 224.

[279] Ibidem, p. 225.

[280] Ibidem, p. 226 – 227.

[281] Ibidem, p. 228.

[282] Ibidem, p. 240 – 241.

[283] Petre Haneş, *Scriitorii Basarabeni, 1850-1940*, Bucureşti, 1942, p. 242.

[284] Ibidem, p. 244.

[285] Ibidem.

[286] Ibidem, p. 380 – 381.

[287] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 199 – 208.

[288] Ibidem.
[289] Ibidem.
[290] Ibidem.
[291] Ibidem.
[292] *E. L. A. M.*, Chişinău, vol. II, 1986.
[293] Gh. Cardaş, *Poeţii şi prozatorii basarabeni până la Unire (1812-1918)*, Bucureşti, 1937, p. 8 – cu referire la O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, vol. 1, p. XLIX şi la Arhiva, Iaşi, 1900, p.480.
[294] A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 481; N. Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea (sub ruşi)*, Chişinău, 1951, p. 326.
[295] Ion N. Halippa, *Основныя историческія данныя о Бессарабіи*, în „Труды Бессарабской губернской ученой Архивной Комиссии", vol. II, Chişinău, 1902, p. 19.
[296] Ibidem.
[297] Ibidem, p. 20.
[298] A. Boldur, *Op.cit.*, p. 481.
[299] Z. Arbure, *Opere alese*, Chişinău, 1957, p. 260.
[1] Ibidem, p. 393.
[301] N. P. Zubcu-Codreanu, *Scrieri*, Chişinău, 1978, p. 79.
[302] Gh. Cardaş, *Op. cit.*, p. 322, precum şi revista „Basarabia", nr. 10, 1992.
[303] Revista „Basarabia", nr. 10, 1992, p. 13.
[304] Ibidem, p. 14 – 15.
[305] Gh.Cardaş, *Op. cit.*, p..325.
[306] Petre Haneş, *Op. cit.*, p. 339.
[307] Alexandrina Matcovschi, *Prezenţe moldoveneşti în publicaţiile ruse din anii 1880-1905*, Chişinău, 1976, p. 190.
[308] Ibidem, p. 196.
[309] Ibidem, p. 45.
[310] Constantin Stere, *Preludiu*, Chişinău, 1989, p. 255 – 256.
[311] Ibidem, p. 257.
[312] Ibidem, p. 44.
[313] Ibidem, p. 14.
[314] O. Ghibu, *Op. cit.*, vol. I, Cluj, 1926, p. LXV.
[315] C. Stere, *Op. cit.*, p. 141.
[316] Ibidem, p. 241.
[317] O. Ghibu, *Op. cit.*, p. CLXVIII.
[318] Ibidem, p. CLXXII.
[319] Arhiva Naţională a Republicii Moldova (A. N. R. M.), fondul 297, inv. 4, dosar 10, fila 45, reprodus de Gh. Negru în „Revistă de Istorie a Moldovei", nr. 2, 1996, p. 42, 43.

[320] Государственный Архив Российской федерации, Департамент полиции, особый отдел, фонд 102, 1906, опись 335, I отд., дело 351, л. 43, reprodus de Gh. Negru în revista cit., p. 43.
[321] Gh. Cardaş, *Op. cit.*, p. 521.
[322] Ibidem.
[323] Ibidem, p. 543 – 544.
[324] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 209,
[325] Ibidem, p. 211.
[326] Ibidem, p. 212.
[327] Gh. Cardaş, *Op. cit.*, p. 490 – 491, vezi şi studiul Veronicăi Bâtcă *Un martir al românismului basarabean: Porfirie Fală*, în ziarul „Viaţa satului" din 19 februarie 1992.
[328] Ibidem, p. 495 – 496.
[329] Porfirie Fală, *Cugetări româneşti din Basarabia*, partea I, Bucureşti, 1927, p. 52.
[330] Veromca Bâtcă, *Op. cit.*
[331] Porfirie Fală, *Op. cit.*, p. 4 – 5.
[332] Ibidem, p. 17
[333] Ibidem, p. 25 – 26.
[334] G.Cardaş, *Op. cit.*, p. 569 – 571.
[335] A. Matcovschi, *Op. cit.*, p. 14.
[336] Ibidem, p. 191, notele 77, 78.
[337] Ibidem, p. 45.
[338] Ibidem, p. 194, notele 144 şi 147 cu referire la „Отдельный оттиск из журнала „Русский Вестник", № 6, Исторический вестник, т. XXIV, кн. V, 1903, p. 549-560.
[339] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 215.
[340] Petre Haneş, *Op. cit.*, p. 305.
[341] Ibidem, după revista „Arhivele Basarabiei", 1914, p. 114.
[342] Alexei Mateevici, *Opere*, vol. I, Chişinău, Ed. Ştiinţa, 1993, p. 463, după „Şcoala moldovenească", an. 1, nr. 2 – 4, iulie-septembrie, 1917, p. 55 – 57.
[343] Ibidem, p. 464 şi, respectiv, 63 – 64.
[344] Ibidem, vezi şi Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 222.
[345] A.Mateevici, *Opere*, vol. I, Chişinău, 1993, p. 137.
[346] Petre Haneş, *Op. cit.*, p. 306, cu referire la N. Popovschi.
[347] Ibidem, p. 306.
[348] Ibidem.
[349] F. F. Vighel, *Memorii*, Moscova, 1865, partea a VI-a, p. 193-194, citat de A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 452.
[350] Ibidem.
[351] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 247.
[352] A. Boldur, *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei*, ed. Bibliotecii „Transnistria", Chişinău, 1991, p. 47.

[353] Ibidem, p. 46.
[354] A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 543.
[355] Ibidem, p. 4.
[356] Ibidem, p. 134.
[357] Ibidem, p. 145.
[358] Margareta Ştefănescu, *Elementele ruseşti-rutene din limba românească şi vechimea lor. Teză de doctorat*, Iaşi, 1925, p. 110, citat de A. Boldur, *Op. cit.*, p. 229.
[359] A. Boldur, *Op. cit.*, p. 229.
[360] Ibidem, p. 234.
[361] Ibidem, p. 255.
[362] Ibidem, p. 256.
[363] Ibidem, p. 267.
[364] Ibidem, p. 280.
[365] Ibidem, p. 415.
[366] Ibidem, p. 280.
[367] Ibidem, p. 448.
[368] Ibidem, p. 463.
[369] Ibidem.
[370] Ibidem, p. 523.
[371] Ziarul „Basarabia" nr. 1, din 26 mai 1906, citat de Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 225 – 226.
[372] Ibidem.
[373] Ziarul „Basarabia" nr. 3, 1 iunie 1906, citat după săptămânalul „Literatura şi arta" (în continuare „L. A.") din 13 iunie 1996.
[374] Ziarul „Basarabia", nr. 8 din 22 iunie 1906, reprodus de I. Varta în „L.A. din 13 iunie 1996.
[375] Ziarul „Basarabia", nr. 10, iunie 1906, reprodus de I. Varta în „L. A. 13 iunie 1996.
[376] Ziarul „Basarabia", nr. 12 şi „L. A", 13 iunie, 1996.
[377] Ibidem.
[378] Ziarul „Basarabia" nr. 18 din 26 iunie 1906, reprodus de I. Varta în „L. A." din 13 iunie 1996.
[379] Ziarul „Basarabia", nr. 22 din 9 august 1906, reprodus de I. Varta în „L. A.", 13 iunie 1996.
[380] Ion Varta, *Ziarul „Basarabia" – apărător al demnităţii naţionale a românilor basarabeni*, în „L. A." din 13 iunie 1996.
[381] Şt. Ciobanu, *Op. cit.*, p.227.
[382] Ibidem.
[383] Ibidem, p. 229.
[384] Ion Varta, *Ziarul „Moldovanul" (1907-1908) – o veritabilă publicaţie de limbă română din Basarabia*, în „L. A.", nr. 13 din 27 martie 1997.

[385] Ibidem.
[386] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chişinău, 1993, p. 83, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc", nr. 27 din 2 aprilie 1917.
[387] Ibidem.
[388] Ibidem, p. 46.
[389] Ibidem, p. 247.
[390] Ziarul „România nouă", Chişinău, anul II, nr. 22, din 15 februarie 1918, citat de I. Calafeteanu şi Viorica-Pompilia Moisiuc, *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România, 1917-1918. Documente*, Chişinău, 1995, p. 164 – 166.
[391] Şt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, 1992, p. 236.
[392] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei,* Chişinău, 1993, p.36.
[393] O. Ghibu, *Cu gândul la Basarabia*, Arad, 1926, p. 56.
[394] Ibidem.
[395] P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru*, Iaşi, p. 202, citat de Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chişinău, 1993, p. 107.
[396] O. Ghibu, *Cu gândul la Basarabia*, Arad, 1926, p. 61.
[397] Ibidem, p. 62.
[398] Ibidem, p. 67.
[399] Ibidem.
[400] Ibidem, p. 80.
[401] Ibidem, p. 86.
[402] Ibidem, p. 90.
[403] Ibidem.
[404] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chişinău, 1993, p. 111 – 112, cu trimitere la Revista „Şcoala moldovenească", 1917, nr. 2 – 4, p. 45 – 81.
[405] O. Ghibu. *Op. cit.*, p. 94.
[406] Ibidem, p. 95.
[407] Ibidem, p. 98.
[408] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 125 – 126 cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc", nr. 79, din 9 septembrie 1917.
[409] Ibidem, p. 128, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc", nr. 8 din 1 octombrie 1917.
[410] Ibidem, p. 54 – 55, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc" din 24 şi 27 octombrie 1917.
[411] O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CXLVII.
[412] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chişinău, 1993, p. 137 – 138, cu referire la ziarul „Adevărul", nr. 10 din 3 decembrie 1917.
[413] Ibidem, p. 135, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc", nr. 115, din 21 decembrie 1917.

[414] O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CXXXIV.
[415] Ibidem.
[416] Ibidem, p. CXXXV.
[417] Ibidem, p. CXXXIX.
[418] Ion Calafeteanu şi Viorica Moisiuc, *Unirea Basarabiei şi Bucovinei cu România, 1917-1918*, Chişinău, 1995, p. 77; Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 152.
[419] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 165, cu referire la Procesul verbal nr. 1 al Şedinţei Sfatului Ţării, păstrat în dosarul Cancelariei Sfatului Ţării, nr. 3, vol. II
[420] Ibidem, p. 171 – 172.
[421] Ion Calafeteanu şi Viorica Pompilia Moisiuc, *Op.cit.*, p. 126, cu referire la „Cuvânt moldovenesc", nr. 115, din 21 decembrie 1917.
[422] Ibidem, p. 133, cu referire la P. Cazacu, *Op. cit.*, p. 266.
[423] Ion Calafeteanu şi V. P. Moisiuc, *Op.cit.*, p. 136, 139, 140, 170.
[424] Ibidem, p. 142 – 143, cu referire la P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru*, p. 271 – 272.
[425] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 239-241, cu referire la ziarul „Ardealul", nr. 7, din 21 ianuarie 1918.
[426] Ion Calafeteanu şi V. P. Moisiuc, *Op. cit.*, p. 148 – 150, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc", nr. 10, 29 ianuarie şi „România nouă", Chişinău, anul II, nr. 1, din 27 ianuarie 1918.
[427] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 241 – 244; cu referire la ziarul „România nouă", nr. 8, din 24 ianuarie 1918; Antologia I. Calafeteanu – V. P. Moisiuc, p. 151.
[428] Ibidem, p. 244, 245.
[429] O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CLX.
[430] Antologia I. Calafeteanu – V. P. Moisiuc, p. 159 – 160, cu referire la „România nouă", Chişinău, an. II, nr. 12 din 2 februarie 1918; „Cuvânt moldovenesc", nr. 14 din 7 februarie 1918.
[431] Antologia Calafeteanu – Moisiuc, p. 164-166.
[432] Ibidem, p. 170 – 172, cu referire la Arhiva MAE, fond 71/URSS, vol. 133, f. 193 – 195 (originalul în limba rusă).
[433] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 248 – 249, cu referire la ziarele „Cuvânt moldovenesc" nr. 27, 27 martie şi „România nouă", nr. 48, 17 martie 1918; vezi şi Antologia Calafeteanu–Moisiuc, p. 172-174.
[434] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 253 – 254, cu referire la Arhiva P. V. Sinadino.
[435] Ibidem, p. 250 – 253, cu referire la P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru*, p. 305 – 308.

[436] Ibidem, p. 254 – 256 şi, respectiv, p. 308 – 310; vezi şi ziarul „Cuvânt moldovenesc" nr. 28, 26 martie 1918, şi Antologia Calafeteanu – Moisiuc, p. 182 – 185.
[437] Antologia Calafeteanu – Moisiuc, p. 185-186, cu referire la Arhiva MAE, fond 71/URSS, vol. 133 (originalul în limba franceză).
[438] Ibidem.
[439] Ibidem, p. 188 – 198.
[440] Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 257 – 269, cu referire la Dosarul Cancelariei Sfatului Ţării din Basarabia, anul 1917-1919, nr. 3, vol II.
[441] Ibidem, p. 301, cu referire la P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru*, Iaşi, p. 340 – 342.
[441] Ibidem, p, 297, cu referire la Dosarul Cancelariei Sfatului Ţării, nr. 3, vol, II, Procesul-verbal nr. 69, 11 aprilie 1918; ziarul „Sfatul Ţării" nr. 17 din 14 aprilie 1918; vezi şi Antologia Calafeteanu – Moisiuc, p. 226.
[443] Ibidem, p. 297, vezi Antologia Calafeteanu – Moisiuc, p. 221.
[444] Ibidem, p. 298 cu referire la Dosarul Cancelariei Sfatului Ţării, nr.3. vol. II, Procesul-verbal, nr. 65 din 2 aprilie 1918.
[445] Ibidem, p. 299, cu referire la ziarul „România nouă" nr. 67, din 7 aprilie 1918; vezi şi Antologia Calafeteanu–Moisiuc, p. 221.
[446] Foaia societăţii pentru cultură românească „Mihai Eminescu", Cernăuţi, „Plai românesc", nr. 2, din 1 decembrie 1990.
[447] Nicolae Popovschi, *Românismul în Basarabia şi Unirea*, în revista „Viaţa românească", nr. VI, din 1922, p. 354.
[448] Ibidem, p. 355.
[449] Ibidem.
[450] Ibidem.
[451] Ibidem, p. 359 – 360.
[452] N. Popovschi, *Istoria bisericii din Basarabia în veac. al XIX-lea (sub ruşi)*, Chişinău, Tipografia Eparhială „Cartea românească", 1931, p. 329.
[453] Ibidem, p. 348.
[454] Ibidem, p. 348 – 349.
[455] Ibidem, p. 483.
[456] Şt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, 1929, p. 20.
[457] Ibidem, p. 21.
[458] Ziarul „Ţara" din 28 iunie 1996, material îngrijit de Victor Beşliu.
[459] Şt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, 1992, p. 111.
[460] „Literatura şi arta" din 14 septembrie 1995.
[461] Caseta cu textul interviului se află la autorul prezentei lucrări.
[462] Ibidem.
[463] Ibidem.
[464] Ibidem.
[465] Ibidem.
[466] Ibidem.

CAPITOLUL VI

ROMÂNISMUL LA RĂSĂRIT DE PRUT

(a doua jumătate a sec. al XX-lea)

Teritoriul românesc cu nume de Basarabia s-a unit benevol cu România în 1918 în baza deciziei Sfatului Ţării, primul Parlament al acestei provincii, exponentul conştiinţei naţionale româneşti a populaţiei băştinaşe basarabene.

Forţa motrice a acestei Uniri n-au fost împrejurările politice şi istorice, ci românismul locuitorilor teritoriului dintre Prut şi Nistru, conservat şi ocrotit de Biserică, de ţărănime, dar şi de intelectuali şi alţi adevăraţi patrioţi, care tot din rândul ţărănimii îşi trăgeau obârşia.

La 28 octombrie 1920, prin încheierea Convenţiei internaţionale în chestiunea Basarabiei, care a avut loc la Paris, între Anglia, Franţa, Italia, Japonia şi România, se recunoştea suzeranitatea României asupra Basarabiei. Convenţia n-a fost ratificată de Japonia. Uniunea Sovietică, prin încheierea la Londra a pactelor de neagresiune din 3 şi 4 iulie 1933, de fapt recunoştea şi ea actul Unirii Basarabiei cu România.

După Alexandru Boldur „prin Convenţiile din 1933 **Sovietele au creat Basarabiei o situaţie prin care "posesiunea" se transformă inevitabil în "drept", starea de fapt se îmbracă în forme legitime juridice**"[1]. „Prin urmare, consideră A. Boldur, înainte de 1940 situaţia Basarabiei se baza din punct de vedere juridic pe:

1. Voinţa populaţiei Basarabiei de a trăi în componenţa statului naţional românesc.
2. Voinţa României de a avea această provincie în componenţa teritoriului său.
3. Voinţa, principial exprimată în 1917, a guvernului sovietic de a socoti liber de legătură cu statul rusesc oricare popor din cuprinsul vechii Rusii ţariste, precum şi pe dreptul de autodeterminare a naţionalităţilor, recunoscut de guvernele revoluţiei ruse, anterioare sovietelor.

4. Angajamentul formal al Sovietelor de a respecta integritatea teritorială a României, înţelegând prin teritoriul românesc şi cel al Basarabiei, şi de a se abţine pentru totdeauna de orice agresiune în această direcţie"[2].

Cu toate acestea, Uniunea Sovietică, prin ultimatumul din 26 iunie 1940, face un act de agresiune contra României, cerând Basarabia şi Nordul Bucovinei. România cedează. Cedează fără a opune o cât de mică rezistenţă întru salvarea demnităţii româneşti. Cedează contrar voinţei multor români, în primul rând a celor basarabeni. Unul dintre aceşti protestatari a fost şi marele patriot, profesorul Ştefan Ciobanu, originar din comuna Tălmaza, judeţulTighina, una dintre cele mai mari localităţi basarabene de pe malul drept al Nistrului.

Reproducem integral declaraţia profesorului Ştefan Ciobanu, rostită în şedinţa Consiliului de Coroană al României din 27 iunie 1940, la care el a fost invitat ca fiind ministru al cultelor şi artelor al României. Marele patriot român din Basarabia s-a pronunţat pentru neacceptarea ultimatumului şi pentru opunerea rezistenţei. În şedinţa de la amiază profesorul Şt. Ciobanu spunea: „Sire! **Provincia românească dintre Prut şi Nistru** a făcut parte integrantă din vechea Moldovă de la înfiinţarea acestei formaţiuni politice româneşti. Populaţia românească de răsărit a Moldovei, numită astăzi Basarabia, împărtăşeşte soarta întregului neam românesc în decursul unui şir de veacuri, până când în anul 1812 această provincie a fost smulsă mişeleşte din trupul neamului românesc şi anexată la imperiul ţarist, cu care n-a avut niciodată nici un fel de contracte. Populaţia Basarabiei, formată 75 la sută din români şi 25 la sută din minorităţi aduse recent de ruşi, are un **caracter eminamente românesc**. După o rezistenţă dârză a întregii populaţii în contra tendinţelor brutale de rusificare şi deznaţionalizare prin colonizări şi deportări, după grele suferinţe pe care le-a îndurat din partea stăpânirii barbare ruseşti, **poporul românesc din Basarabia** trece prin frământările revoluţionare ruseşti din anii 1905-1906 şi 1917-1918 şi, în baza dreptului de autodeterminare a popoarelor subjugate din Rusia, se uneşte cu Patria-mamă România. Unirea se face prin organul revoluţionar legal al Basarabiei, unire care a fost cerută încă la începutul revoluţiei din 1918 de diferite congrese ale ţăranilor şi intelectualilor. **Dorinţa de a se realiza unirea a fost atât de mare,**

încât populaţia n-a ţinut seama că Vechiul regat, în parte sub ocupaţie, se găsea într-o situaţie critică. Şi atunci cum s-ar putea abandona o populaţie românească, care cu atâta încredere s-a aruncat în braţele statului român?

Cum s-ar putea ceda Basarabia care şi-a arătat ataşamentul condiţionat faţă de Neamul şi Ţara Românească şi faţă de tron? Cum s-ar putea călca în picioare o poruncă a trecutului nostru istoric, cum s-ar putea trece peste suferinţele, lacrimile şi sângele acelora care s-au jertfit pentru realizarea idealului neamului nostru?

Chiar minoritarii şi-au arătat tot devotamentul faţă de neamul românesc, manifestat în diferite alegeri şi în vizita regală recentă la Chişinău, şi-au manifestat dorinţa de a trăi în cadrele românismului.

Sire! Părăsirea Basarabiei de armatele române ar fi cea mai mare crimă naţională, căci ea ar însemna să aruncăm populaţia din Basarabia în braţele unui neam străin şi ale unui regim pe care nimeni în Basarabia nu-l doreşte. **Răspunsul ce trebuie dat Sovietelor: rezistenţă până la sfârşit**. Şi în lupta ce se va da în contra cotropitorilor, populaţia din Basarabia va fi alături de Armata Română.

Sire! (se adresa regelui României patriotul basarabean Şt. Ciobanu, la şedinţa care continua în seara zilei de 27.06.1940) Susţin întru totul declaraţia pe care am făcut-o în şedinţa de la amiază. Conştiinţa mea de român basarabean nu-mi permite să concep ca o provincie care şi **din punct de vedere istoric, şi ca structură etnografică, este românească** să fie cedată ruşilor fără nici un gest de apărare, ca populaţia ei să fie lăsată pradă. Acei dintre membrii Consiliului, care susţin că această cedare va fi provizorie, se înşeală. Noi, care am simţit cizma robiei ruseşti, nu putem crede că stăpânirea rusească va fi uşor de înlăturat, că dreptatea noastră va fi restabilită. Eu cred ceva mai mult. Acei care au urmărit evoluţia ideilor politice din Rusia din ultimul timp au putut observa că în viaţa ruşilor sovietici s-a produs un reviriment. De la internaţionalismul bolşevic ei au revenit la naţionalismul cel mai autentic al Rusiei ţariste. Respectul drepturilor altor popoare este o ficţiune. Aceeaşi recrudescenţă s-a petrecut şi în altă ordine de gândire a ruşilor. De la principiul de libertate, de autodeterminare a neamurilor, de care au făcut atâta paradă comuniştii, la ei reînvie ideea veche imperialistă într-o formă cu mult mai pronunţată decât aceea de sub regimul ţarist. Politica agresivă faţa de Polonia, Finlanda şi Ţările Baltice

este o mărturie. Şi cu reînvierea imperialismului a renăscut şi visul de cucerire a Constantinopolului, precum şi ideea panslavistă, idei alimentate de o întreagă literatură în decursul unui şir de veacuri. Ei nu se vor mulţumi numai cu Basarabia, care nu este pentru ei decât un punct de trecere spre Peninsula Balcanică. Politica lor de apropiere faţă de bulgari şi de sârbi nu este decât o încercare de a realiza visul slavofililor. Şi dacă vom ţine seama că la bulgari şi sârbi exista în stare latentă şi mişcarea comunistă, ne putem aştepta că ruşii mâine vor pretinde Dobrogea, fie pentru ei, fie pentru bulgari, ca să facă joncţiunea între ei şi statul bulgar. Cedarea Basarabiei ar deştepta şi poftele ungurilor şi ale bulgarilor.

Sire, decât să ne răşluească ţara, bucată cu bucată, mai bine să murim cu toţii pentru un ideal al părinţilor noştri".[3]

Aceste înflăcărate, zguduitoare şi pătrunse de o profundă durere cuvinte ale lui Şt. Ciobanu, dar şi ale altor cu adevăraţi patrioţi l-au făcut pe Regele Carol al II-lea al României să noteze în memoriile sale: „Consiliul are loc şi am ieşit din el amărât şi dezgustat, toţi cei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. **Numai 6 voturi**, din cei prezenţi 26, **au fost pentru rezistenţă. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnităţii româneşti: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silvio Dragomir, Traian Pop, Ştefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu.**" (*subl. n.*)[4]. În felul acesta, Basarabia a fost „cedată" de România spre a fi anexată a doua oară de Uniunea Sovietică imperială.

Se cunoaşte că o dată cu anexarea Basarabiei la 28 iunie 1940 regimul comunist de ocupaţie şi-a pus scopul să dezrădăcineze şi să lichideze românismul basarabean. În acest scop autorităţile sovietice au organizat în Basarabia urmărirea şi persecutarea tuturor acelora care, într-un mod sau altul, şi-au demonstrat deschis ataşamentul faţă de români şi România. Prin exterminarea fizică, deportările masive în repetate rânduri în Siberia, procesele judiciare şi extrajudiciare, conştienta organizare în Basarabia a foametei în anii 1946-47, prefacerea râului românesc Prut în zid chinezesc, interzicerea rostirii adevărului privind trecutul românesc al Basarabiei şi alte măsuri, totuşi, sovietele n-au reuşit să nimicească spiritul românesc în Basarabia.

Cu toate interzicerile, represiunile şi teroarea nu toţi basarabenii, nu toţi savanţii sovietici au acceptat teoria pseudoştiinţifică şi

antiromânească privind existenţa în aşa-zisa Republică Sovietică Socialistă Moldovenească a unui popor şi a unei limbi distincte de cele româneşti. Românismul moldovenilor basarabeni n-a putut şi nu poate fi înăbuşit. Asupra problemelor românismului Basarabiei s-au oprit, după a doua anexare a Basarabiei de către ruşi, atât organele reprezentative de stat ale unor ţări, cât şi cercetătorii străini şi români originari din Basarabia sau din Moldova din dreapta Prutului.

§ 1. ROMÂNISMUL BASARABIEI ŞI SENATUL STATELOR UNITE ALE AMERICII

La 27 iunie 1991, cu prilejul comemorării a 51 de ani de la anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, doi membri ai Comitetului de Politică Externă al Senatului american, senatorii republicani Jesse Helms (Carolina de Nord) şi Larry Presler (Dacota de Sud) au prezentat Senatului un proicct de rezoluţie în favoarea autodeterminării şi reunificării Basarabiei şi Nordului Bucovinei cu România, iar Senatul la 28 iunie a aceluiaşi an a adoptat o rezoluţie, pe care, pornind de la importanţa ei din toate punctele de vedere, inclusiv pentru faptul că recunoaşte caracterul românesc al teritoriilor menţionate, o reproducem în întregime:

„Pentru a exprima ideea că Senatul Statelor Unite trebuie să sprijine dreptul la autodeterminare al poporului din Republica Moldova şi Nordul Bucovinei, întrucât: – Principatul român al Moldovei a apărut ca stat independent în secolul al XIV-lea; Moldova a fost invadată de armata rusă în 1806 şi anexată de imperiul rus în 1812 ca urmare a tratatului ruso-turc de la Bucureşti; – la 15 noiembrie 1917 guvernul sovietic a proclamat dreptul popoarelor din imperiul rus la autodeterminare şi fondarea de state separate; – la 2 decembrie 1917 Adunarea Constituantă a Moldovei, aleasă în mod democratic, sub numele de Sfatul Ţării, a proclamat Moldova republică independentă; – la 27 martie 1918 Sfatul Ţării a votat unirea cu Regatul României; – Statele Unite, Franţa, Italia, Marea Britanie şi alte state aliate au aprobat şi recunoscut reunificarea Moldovei cu România prin Tratatul de pace de la Paris, din 28 octombrie 1920; – forţele armate ale Uniunii Sovietice au invadat Regatul României şi au ocupat Moldova de est, Nordul Bucovinei

şi ţinutul Herţa, contravenind Cartei Ligii Naţiunilor, Tratatului de la Paris din 1920, Tratatului general de renunţare la război din 1928, Pactului de asistenţă reciprocă româno-sovietică din 1936, Convenţiei pentru definirea agresorului din 1933 şi principiilor general recunoscute ale dreptului internaţional; – anexarea Moldovei, a Nordului Bucovinei şi a ţinutului Herţa au fost stabilite dinainte într-un anumit protocol secret la un tratat de neagresiune încheiat între guvernele Uniunii Sovietice şi ale Reichului german la 23 august 1939; – între 1940 şi 1953 sute de mii de români din Moldova şi Nordul Bucovinei au fost deportaţi de U. R. S. S. în Asia Centrală şi Siberia; – Guvernul Statelor Unite a afirmat în repetate rânduri că refuză să recunoască ocuparea cu forţa a teritoriului menţionat în clauzele aşa-numitului pact Stalin-Hitler, inclusiv anexarea în 1940 de către sovietici a Estoniei, Letoniei şi Lituaniei; – guvernele Regatului Unit, Uniunii Sovietice şi Statelor Unite sunt părţi ale Cartei Atlanticului din 14 august 1941, în care semnatarii îşi declară „dorinţa de a nu fi de acord cu nici o schimbare teritorială care contravine voinţei liber exprimate a popoarelor implicate" şi îşi afirmă doleanţa „de a vedea drepturile suverane ale autoguvernării redate celor care au fost lipsiţi de ele cu forţa" în cursul celui de-al doilea război mondial; – la 31 august 1989 Sovietul Suprem al RSSM a declarat limba română drept limbă oficială a republicii şi reintroducerea alfabetului latin, interzis de guvernul sovietic în timpul ocupaţiei Moldovei ca alfabet al limbii române scrise; – în martie 1990 populaţia din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a putut participa la alegeri libere şi corecte ale deputaţilor în Sovietul Suprem al RSSM; – la 27 aprilie 1990 Sovietul Suprem al RSSM a reintrodus steagul României ca drapel oficial al Republicii; – la 23 iulie 1990 Sovietul Suprem al RSSM a declarat RSSM stat suveran; – la 16 decembrie 1990 mai mult de 800 de mii de români s-au adunat la cea de-a doua Mare Adunare Naţională desfăşurată la Chişinău, capitala Moldovei, pentru a declara independenţa naţională a românilor din teritoriile ocupate; – poporul Moldovei a refuzat să participe la referendumul din 17 martie 1991, în ciuda eforturilor guvernului sovietic de a ameninţa şi intimida poporul Moldovei de a accepta un nou tratat unional: – statele semnatare ale Actului final de la Helsinki au acceptat principiul drepturilor egale ale popoarelor şi dreptul lor la autodeterminare; –

conform articolului 8 al Actului final de la Helsinki, „toate popoarele au întotdeauna dreptul, în deplină libertate, de a defini, atunci când doresc, şi dacă doresc, statutul lor politic intern şi extern fără amestec din afară şi de a urma aşa cum doresc dezvoltarea lor politică, economică, socială şi culturală; s-a hotărât ca senatul Statelor Unite să recomande cu insistenţă Guvernului american:

1. Să sprijine dreptul la autodeterminare al „poporului" din RSSM şi din Nordul Bucovinei, ocupat de sovietici, şi să elaboreze o hotărâre în acest sens;
2. Să sprijine eforturile viitoare ale Guvernului RSSM de a negocia paşnic, dacă doreşte, reunificarea RSSM şi Nordului Bucovinei cu România, aşa cum s-a stabilit în Tratatul de pace de la Paris din 1920, conform normelor în vigoare ale dreptului internaţional şi Principiului I al Actului final de la Helsinki"[5].

Aşadar, Senatul Statelor Unite ale Americii, recunoscând caracterul românesc al RSSM şi al Nordului Bucovinei, demonstrând că atât Rusia ţaristă, cât şi cea sovietică n-au nici un drept asupra teritoriilor Moldovei istorice; că ruperea Basarabiei de imperiul ţarist (1917) şi unirea ei cu Regatul României (1918), precum şi ieşirea Republicii Moldova din componenţa URSS-ului şi proclamarea independenţei ei (1991) s-au făcut în mod democratic şi conform voinţei poporului, ei; că unirea Basarabiei cu România, prin Tratatul de pace de la Paris din 28 octombrie 1920, a avut aprobare şi recunoaştere internaţională, recomandă guvernului american să sprijine eforturile guvernului Republicii Moldova spre reunificarea Republicii şi a Nordului Bucovinei cu România, bază juridică fiind Tratatul de pace de la Paris din 1920, normele în vigoare ale dreptului internaţional şi Principiul I al Actului final de la Helsinki.

§ 2. CARACTERUL ROMÂNESC AL MOLDOVEI DE LA RĂSARIT DE PRUT ÎN VIZIUNEA CERCETĂTORILOR STRĂINI CONTEMPORANI

• Cărturarul şi etnograful suedez **Gustav Wilhelm Bolinder** a vizitat în repetate rânduri pământurile româneşti, inclusiv cele basarabene. Scrie mai multe povestiri despre aceste călătorii. În iulie 1943, după o vizită specială, publică în ziarul „Dagens Nyhter"

mai multe reportaje din România, inclusiv din Chişinău. În 1944 publica cartea *Rumänska problem*, care conţine şi un compartiment dedicat problemei Basarabiei.

Găsind că Basarabia, din punct de vedere geografic, istoric şi **etnic** face parte din Moldova istorică, Gustav Bolinder scrie: „Nici un cercetător însărcinat de guvernul rus (Urusov, Bestujev etc. – *n.n.*) ca să demonstreze originea slavă a populaţiei basarabene n-a putut nega continuitatea **populaţiei româneşti** (*subl. n.*) în aceasta regiune"[6]. Bazându-se pe datele rusului P. Keppen, etnograful suedez constată că în 1834 în Basarabia locuitorii ei erau 86% români[7], anume români, şi nu moldoveni.

Pentru cărturarul suedez şi Bucovina este românească[8].

• Germanul **Arnold Kless** în articolul *Românesc şi moldovenesc (Rumänsch und moldavsch)*[9] numeşte pe moldoveni „populaţie românească din est", căreia pe nedrept i se atribuie limbă şi naţionalitate diferite de cele româneşti.

• **Carlo Tagliavini**, filolog italian cu renume mondial, doctor Honoris causa al Universităţii din Bucureşti, în discursul rostit la Congresul al VIII-lea internaţional al lingvisticii şi filologiei romanice din Florenţa (3-8 aprilie 1956), intitulat *O limbă literară romanică nouă? Cea moldovenească?*[10] practic afirmă că moldovenii sunt români.

• Americanul **George Savor**, după ce a vizitat în 1964 Moldova de la răsărit de Prut, a publicat un articol cu titlul *Moldova – satelit rusesc*, în care de asemenea a negat existenţa limbii şi naţiei moldoveneşti[11].

• Francezul **René Payot** în articolul *Soarta românilor Basarabiei*, publicat la 7 mai 1965, moldovenilor le spune corect **români** şi totodată cere eliberarea lor de sub jugul sovietic, care, în viziunea savantului, „e tot atât de dur şi dureros ca şi cel ţarist"[12].

• Profesorul **Klaus Heitmann** de la Universitatea din Heidelberg (Germania), unul dintre romaniştii occidentali de frunte, în articolul său *Limba şi literatura românească în Basarabia şi Transnistria* (anume românească – *n.n.*) declara că „limba moldovenească" şi „poporul moldovenesc" sunt „prunci nelegitimi"[13].

• Profesorul de ştiinţe politice de la James Medison University **Stephen R. Bowers**, după una (în 1994) din cele cinci vizite care le-a făcut în Republica Moldova (una a avut-o în 1991 la Conferinţa

ştiinţifică, organizată de Parlament în problema pactului Ribbentrop-Molotov), a acordat un interviu publicistului şi savantului chişinăuian Nicolae Negru. La întrebarea : „Ce ştiţi despre limba română şi limba moldovenească?", profesorul a răspuns că **limba moldovenească e aceeaşi cu limba română**", iar la întrebarea: „Care este opinia lui despre viitorul politic al Republicii Moldova?", savantul american a răspuns: „Ca cercetător şi istoric ce priveşte obiectiv lucrurile, cred că un pas logic ar fi unirea cu România"[14].

• Pentru savantul şi publicistul **Dennis Deletant**, profesor la Centrul de Studii Sud-Europene din Cadrul Universităţii din Londra, Consilier al Fondului „Know-How" din cadrul Ministerului de Externe al Marii Britanii, **populaţia băştinaşă a Republicii Moldova, ca şi a întregii Basarabii, e românească**.

În prefaţa la cartea olandezului Wilhelmus Petrus van Meurs *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, apărută recent în traducere românească la Chişinău, Dennis Deletant, vorbind despre istoria apariţiei problemei Basarabiei, menţionează: „În înfăţişarea ei modernă, problema (Basarabiei – *n.n.*) datează de la 1812, când Moldova tradiţională a fost împărţită, Rusia luând jumătatea ei de est, dintre Prut şi Nistru, care a fost numită de ea Basarabia. Aceasta înseamnă că se atribuia întregii regiuni denumirea care până atunci o avuseseră doar districtele din sudul ei. Partea de vest a Moldovei a devenit, la momentul potrivit, una dintre cele două componente statale pe care s-a bazat întemeierea României moderne. Cedarea Basarabiei în 1940 le-a permis ruşilor să creeze apoi o Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, reinstalată în 1944, după reocuparea temporară a teritoriului de către România în vremea războiului. Judeţele din sudul ei au fost totuşi date Ucrainei. Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a fost recomunizată, procesul rusificării a fost reluat prin deportările **etnicilor români** (*passim subl. n.*) în Kazahstan, pe de o parte, şi prin aducerea de ruşi şi ucraineni, pe de altă parte. Omniprezenţa activiştilor ruşi şi ucraineni în birocraţia locală a oferit autorităţilor sovietice justificarea necesară pentru a da prioritate limbii ruse în viaţa publică a statului. În acelaşi timp, afluxul de ruşi şi ucrainieni a acţionat ca o pârghie de control împotriva unei posibile agitaţii naţionaliste în sânul **românilor, desemnaţi oficial drept moldoveni**. Moldovenii, precizau autorităţile, erau diferiţi de români, după cum diferite le erau şi limba şi cultura. Lucrurile au

stat astfel, până când la începutul anilor '50, drumurile României şi ale Uniunii Sovietice au început să se despartă. Această evoluţie a generat o reînviere a chestiunii Basarabiei"[15].

Olandezul **Wilhelmus Petrus Van Meurs** (în timpul alegerilor din 1994 din Republica Moldova a fost observator din partea Ministerului Afacerilor Externe al Olandei) în lucrarea *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă* vorbeşte despre basarabeni şi bucovineni ca fiind români, iar despre aşa-zisa naţiune moldoveană ca fiind inventată de ruşi spre a preveni renaşterea unei conştiinţe româneşti la basarabeni. În *Introducere* la lucrare cercetătorul olandez scrie: „În statul multinaţional al imperiului sovietic, tendinţa rusească în direcţia statului centralizat a intrat în coliziune cu renaşterea conştiinţei naţionale a mai mult de o sută de minorităţi titulare din republicile autonome. În cazul Republicii Moldoveneşti, raportul dintre crearea statului şi crearea naţiunii era chiar mai complex, deoarece atât identitatea naţională, cât şi cea statală erau creaţii artificiale. **Naţiunea moldoveană fusese inventată de ruşi** pentru a preveni renaşterea unei conştiinţe naţicnale româneşti la populaţia basarabeană (*subl. n.*). Statul moldovean fusese creat în imperiul sovietic în 1924. În mod ironic, o conştiinţă naţională moldovenească s-a înfiripat abia după prăbuşirea imperiului, în 1990, şi Republica Moldova a devenit cu adevărat un stat independent. Deşi **conceptul de naţiune moldovenească este încă lipsit de o bază lingvistică şi etnică** (subl. *n.*) situaţia politică curentă a transformat, în acest caz, mitul ţaritst de ieri într-o realitate"[16]. Este o afirmaţie pe care noi n-o putem susţine.

Vorbind despre influenţa culturală a slavilor asupra principatelor româneşti, autorul lucrării menţionate recunoaşte că, atunci când în etapa iniţială limba oficială a cancelariilor Moldovei şi Munteniei, ca şi a preoţilor Moldovei, era cea „slavă bisericească", „limba oamenilor de rând era limba română", care a câştigat teren spre sfârşitul secolului al XVI-lea, cu toate că ea a rămas singura limbă romanică folosind scrierea chirilică până la începutul secolului al XIX-lea"[17]

Pentru Meurs, la 1775 Bucovina, cândva inima Moldovei, nu este populată de moldoveni, ci de români.

Cercetătorul afirmă că la 1775, când Bucovina a ajuns sub stăpânire austriacă, majoritatea populaţiei bucovinene „o formau

românii" „în vreme ce rutenii (ucrainenii din Galiţia) constituiau o veche şi nesemnificativă minoritate" [18].

W. P. Meurs este convins că Basarabia este teritoriu românesc. Această afirmaţie o găsim în următorul pasaj: „Unirea teritoriilor româneşti a fost desăvârşită atunci, când regele României a acceptat formal cererea de încorporare a Bucovinei, Basarabiei şi Transilvaniei, la 31 decembrie 1918"[19]

La întrebarea dacă majoritatea moldoveană „constituie o naţiune independentă moldoveană sau o parte a naţiunii române" savantul olandez, deşi consideră greşit că locuitorii Munteniei îşi ziceau singuri „valahi", răspunde în felul următor: „**Conceptul de popor moldovean ca o naţiune în sine distinctă de naţiunea română vecină a fost o invenţie ţaristă**. După anexarea din 1812, regimul ţarist s-a gândit să creeze o distincţie între românii din Basarabia şi compatrioţii lor din Principatele dunărene. Anterior Unirii românilor de la 1859, locuitorii Valahiei se numeau ei înşişi „valahi", iar cei ai Moldovei – „moldoveni", iar St. Petersburgul li s-a adresat oficial locuitorilor Basarabiei ca „români" sau „valahi" (numele medieval al daco-romanilor).

După ce guvernul rus nu a izbutit să prevină Unirea Principatelor din 1859, denumirile au fost schimbate. „Românii" erau acum poporul de pe malul drept al Prutului şi populaţia de pe malul stâng era în general desemnată de către ruşi ca „moldoveni" Această denumire nu s-a aplicat cu consecvenţă în toate documentele oficiale, iar referirea la locuitorii Basarabiei ca fiind români a continuat să apară. Deoarece Basarabia nu era o chestiune desperată în relaţiile ruso-române la sfârşitul sec. al XIX-lea şi întrucât nivelul conştiinţei naţionale a populaţiei basarabene era foarte scăzut, nevoia de a face o deosebire clară între români şi moldoveni era minimă.

Puterea şi atracţia mitului naţiunii moldovene sunt bazate pe faptul că el nu este o pură ficţiune. În diferite momente numele de moldoveni a fost folosit de românii de pe ambele maluri ale Prutului. Chiar vechile cronici româneşti se refereau la moldoveni, cu toate că o făceau clar într-un **sens geografic, şi nu etnic**. (*subl. n.*) În acelaşi timp, ruşii foloseau sensul geografic de valahi ca un apelativ etnic, care mărea credibilitatea referirii, mai apoi, la locuitorii Basarabiei, ca moldoveni. Rusificatorii de mai târziu şi panslaviştii au creat un argument istorico-etnic pentru a justifica naţiunea moldoveană"[20].

Aşadar, din pasajul citat conchidem că anume ruşii, după anexarea Basarabiei în 1812 şi mai ales după crearea în 1859 a statului naţional român modern, au început să-i numească pe românii basarabeni cu numele de „moldoveni" în sens etnic; că folosirea de către locuitorii ambelor maluri ale Prutului a numelui de „moldoveni" se făcea în diferite timpuri numai cu sens geografic, teritorial, şi nu etnic. Profesorul italian **Giuseppe Piccillo** susţine şi el că „glotonimul limba moldovenească începe să fie introdus numai după 1812, adică după anexarea Basarabiei de către Rusia".[21]

• Poetul polonez **Piotr Sommer**, participând în 1995 la festivalul internaţional de poezie tânără de la Chişinău, a acordat un interviu poetesei Nina Josu pentru săptămânalul „Literatura şi arta" în care a declarat: „Am venit la Festival să cunosc lucruri noi **despre literatura românească** (*subl. n.*)"[22] Aceasta înseamnă că pentru scriitorii polonezi este cunoscut faptul ca Basarabia este populată de naţiunea cu numele **română**, şi nu „moldovenească"

• Diplomatul american **Roger Kirk**, acordând în 1991 în româneşte (cunoaşte, de asemenea, franceza, germana, italiana şi rusa) un interviu corespondentului special al ziarului „Sfatul Ţării" Ipolit Leca, a confirmat românitatea Basarabiei şi revenirea pe viitor a acesteia la România. Mi-am dat seama, recunoaşte Kirk, că e vorba de destinul unuia şi aceluiaşi popor dezmembrat în două de valurile istoriei... Cu privire la reunirea Basarabiei cu România remarc că mersul istoriei înclină spre înlăturarea **barierelor artificiale** (*subl. n.*) înălţate acum o jumătate de veac. Părerea mea e că mai devreme sau mai târziu Basarabia se va reuni cu România aşa cum s-au reunit cele două Germanii [...]. Mă pot referi asupra premiselor implicate în **unirea celor două Ţări Româneşti** (*subl. n.*). E vorba de o stabilitate în plan politic şi naţional în Basarabia, apoi de progrese reale în plan economic şi politic în România, plus o atitudine respectivă din partea Kremlinului. Dar niciodată nu e tot. Până la marea unire va trebui să traversaţi şi o perioadă de trecere, dobândindu-vă un nume şi un loc aparte în comunitatea mondială a statelor. Pentru început e nevoie însă să fiţi recunoscuţi de cel puţin câteva state cu reală pondere economică şi politică"[23].

• Faptul că **„limba de stat în Republica Moldova este una şi aceeaşi cu limba vorbită de către românii de pretutindeni şi se numeşte limba română, singura denumire recunoscută de ştiinţă,**

în concordanţă cu istoria şi esenţa ei" a fost susţinut, alături de oamenii de ştiinţă din România şi Republica Moldova, şi de renumiţi specialişti în lingvistica actuală din Germania, Belgia, Franţa, Olanda şi Ucraina, care au participat la Congresul al V-lea al Filologilor Români, desfăşurat între 6 şi 9 iunie 1994 la Iaşi şi Chişinău. Această viziune a fost expusă de participanţii la Congres în Apelul către Parlamentul Republicii Moldova[24].

• Profesorul **Giuseppe Piccillo**, şeful Catedrei de Limba şi Literatura Română a Universităţii din Catania, Italia, a scris un număr mare de studii privind vechile texte româneşti lăsate în secolele XVII-XVIII de misionarii catolici. În baza acestor relatări, prof. G. Piccillo demonstrează că în sec. XVII-XVIII identitatea termenilor *valah – român – moldovenesc* atât din punct de vedere etnic, cât şi din punct de vedere lingvistic era pe deplin recunoscută[25].

În baza relatărilor cercetătorilor contemporani şi ale lui personale, italianul Piccillo ne demonstrează că „glotonomul limba moldovenească începe să primească conotaţia de limbă deosebită de cea română" numai după anul 1812 şi afirmă că în acest caz avem o „diferenţiere premeditată", care reiese din „politica Rusiei ţariste de înstrăinare a pământurilor şi neamului românesc rupte de la sânul Ţării, a limbii folosite în Basarabia de limba română din România"[26].

Autorul lămureşte cauza apariţiei unor astfel de născociri în felul următor: „Pentru a produce mutaţia în conştiinţa naţională a românilor moldoveni, pentru a dezrădăcina ideea că moldovenii constituie o singură naţiune cu românii..."[27].

G. Piccillo mai afirmă că „lumea ştiinţifică occidentală [...] n-a recunoscut niciodată această limbă moldovenească inventată, considerând-o aceeaşi limbă română cu particularităţi regionale specifice"[28].

Trebuie să menţionăm că şi în perioada sovietică – timpuri grele şi negre pentru toţi acei care au vrut să spună adevărul – s-au găsit, totuşi, cercetători, scriitori curajoşi, care au spus lucrurilor pe faţă şi anume că basarabenii, moldovenii în genere sunt parte a aceluiaşi popor, unul singur, cu numele de popor român. Numărul lor a fost mai mare până la crearea în 1924 a aşa-zisei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti (R. A. S. S. M.). Motivele sunt cunoscute. În Uniunea Sovietică pe primul plan nu era pus adevărul ştiinţific, ci interesul politic. Argumentul ştiinţific era neglijat

completamente. Ştiinţa istorică şi lingvistică era pusă să lucreze pentru interese imperiale.

În 1924, spre a recotropi Basarabia şi a diviza România, spre a „crea" un nou popor, cel „moldovenesc", şi o nouă limbă, cea „moldovenească", care ar fi distincte de cele româneşti, în birourile Kremlinului se creează R. A. S. S. M.

• Menţionăm aici că şi aşa-zişii clasici ai marxism-leninismului şi unii ucenici de-ai lor au vorbit clar despre caracterul **românesc** al Basarabiei. Astfel, Karl Marx şi Friedrich Engels au scris în repetate rânduri că Basarabia e populată de români şi că ea trebuie să aparţină românilor. Analizând diferite etape şi situaţii din războiul ruso-turc din Crimeea din anii '50 ai sec. al XIX-lea, război pierdut de ruşi, K. Marx a publicat, la 2 octombrie 1854, în ziarul „New-York Daily Tribune" articolul *Acţiunile flotei alianţei. Situaţia în Principatele Dunărene*, în care a descris unele acţiuni întreprinse de ruşi în retragere. Vorbind despre dispoziţiunea ruşilor privind urgenta evacuare şi arderea Odesei, a oraşelor şi satelor ţinutului Basarabiei, K. Marx menţiona că: „...această dispoziţiune cu atât mai mult este ridicolă, cu cât, şi ruşii cunosc aceasta foarte bine, **românii basarabeni** (*subl. n.*) vor deplânge plecarea ruşilor nu mai mult decât românii din Valahia şi Moldova..."[29].

Mai explicit şi mai dur pe tema expansionismului rus, a Basarabiei şi românilor ce o populează a scris Friedrich Engels, cu mult timp după plecarea din viaţă a lui Marx. În articolul *Politica externă a ţarismului rus*, scris în decembrie 1889 – februarie 1890, Engels face la sfârşitul capitolului al II-lea următoarea concluzie: „Nicicând încă Rusia n-a atins culmi atât de dominante. Dar ea a mai făcut încă un pas în afara graniţelor sale. Dacă privitor la cuceririle Ecaterinei şovinismul rus avea careva pretexte scuzabile, dar nicidecum justificabile, apoi privitor la cuceririle lui Alexandru, despre aceasta nici vorbă nu poate fi. Finlanda este populată de finlandezi şi suedezi, **Basarabia – de români,** Polonia – de polonezi..."[30]. În acest context menţionăm că Marx, interesându-se îndeaproape de problema românească, a făcut şi o statistică a populaţiei româneşti în total şi pentru fiecare provincie aparte. Din lucrarea lui *Însemnări despre români (manuscrise inedite)* aflăm că în prima jumătate a sec. al XIX-lea în Ţara Românească erau 2,5 mln de români, în Moldova – 1,5 mln, în Transilvania – un milion 486 mii,

în Banatul Timişoarei – un milion 85 mii, în Bucovina – trei sute de mii, în Basarabia – opt sute nouăzeci şi şase mii de români, şi, deci, numărul total al românilor era de şapte milioane şase sute şaptezeci şi şase mii[31].

Iată că până şi fondatorii unei teorii, care deja este aruncată la coş, Marx şi Engels, care propovăduiau comunismul şi internaţionalismul proletar şi care ar fi vrut, probabil, să vadă pe întreg globul pământesc o singură naţiune – cea proletară -, găseau că Basarabia este populată de moldoveni, de basarabeni, care toţi sunt **români**. Ei, având pe timpurile celea o pregătire destul de avansată în problemele social-politice, dar şi etnico-lingvistice, şi cunoscând bine că un stat românesc – Moldova – a existat în trecut, totuşi nu recunoşteau existenţa unui popor moldovenesc, diferit de cei român.

Nu recunoştea acest lucru nici ucenicul lor – **Gh. Rakovski**, revoluţionar bulgar, fruntaş al mişcării socialiste din România, unul din liderii Cominternului, lider în Ucraina Sovietică, ambasador al Uniunii Sovietice (la 1925) în Anglia. El însuşi se prezenta „bulgar de origine, cetăţean român, revoluţionar de profesie" În 1912, la un miting din Bucureşti, organizat cu ocazia centenarului anexării Basarabiei de către Rusia ţaristă, Rakovski recunoştea că Basarabia este teritoriu românesc. El, printre altele, spunea: „Prin anexarea Basarabiei (în 1878) despotismul rus rămâne credincios politicii sale de cucerire. Faptul că cu ocazia congresului de la Berlin s-a făcut numai un protest platonic împotriva anexării Basarabiei de către Rusia, faptul că naţiunea română nu a fost deşteptată pentru a opri cu sângele ei, că aşa un act de laşitate s-a putut comite, asta este greşeala regimului politic român.

Se vorbeşte mult în prezent, spunea Rakovski, despre rapacitatea şi faptele nedemne ale unui stat străin, care a cucerit prin perfidie un teritoriu care nu-i aparţine şi care este moştenire a românilor. Vorbesc despre Basarabia. Şi totuşi, oligarhiei româneşti îi lipseşte curajul să tragă din acestea concluziile naturale. Se poate pune pe bună dreptate întrebarea: cum este posibil ca Rusia, aşa mare cum este ea, după ce a primit ajutor de la armatele româneşti (în 1877-1878), după ce şi-a dat cuvântul de onoare că va respecta integritatea teritorială a României, să fie capabilă să comită o astfel de trădare şi să ia un teritoriu românesc, adică Basarabia?"[32] Regretăm că, trecând cu traiul în Rusia Sovietică, Rakovski a mers el însuşi pe

calea trădării intereselor Basarabiei, a trecut pe poziţiile imperiale sovietice. Amintind de protestele bolşevicului basarabean Ion Dicescu-Dic contra acelor comunişti, care vroiau să afirme că moldovenii şi românii ar fi două popoare diferite, menţionăm că un alt marxist, cu numele de Ulianov-Lenin, de asemenea recunoştea ca basarabenii sunt aceiaşi români, ca şi românii din Regat. Acesta, cu toată obrăznicia, irealismul şi şovinismul lui, mascat de aşa-zisul internaţionalism proletar, nu şi-a permis, vorbind în scrierile sale despre Basarabia şi România, să nu-i recunoască pe români ca popor băştinaş, cu limba lui maternă – limba română. El nicicând n-a pomenit de moldoveni ca naţiune sau ca popor moldovenesc, care nu ar face parte din poporul român. Ba din contra. Spunându-şi părerea privind crearea statelor naţionale în Europa, precum şi privind particularităţile şi condiţiile de existenţă ale minorităţilor naţionale din imperiul rus, Lenin recunoştea că populaţia autohtonă a Basarabiei era cea românească. El scria: „Într-un şir întreg de cazuri popoarele exploatate de la periferii au rubedeniile lor pe cealaltă parte a frontierei, care se bucură de o mai mare independenţă naţională (e suficient să ne amintim măcar de statele de la frontiera de vest şi de sud – a finlandezilor şi a suedezilor, polonezilor, ucrainenilor, **românilor**" (*subl. n.*)[33].

Nu încape îndoială că Lenin îi avea în vedere pe românii de la răsărit de Prut, adică, în primul rând, pe românii din Basarabia, care erau după 1812 încorporaţi în imperiul ţarist.

Şi totuşi, cu toate interzicerile sovietice de a spune adevărul, cu toate represiunile şi GULAG-urile comuniste, nu toţi savanţii din imperiul răului, în primul rând filologii romanişti, au acceptat pseudoteoria privind existenţa în R. A. S. S. M., apoi în R. S. S. M. a unui popor şi a unei limbi distincte de cele româneşti.

• Filologul sovietic **D. E. Mihalci**, romaniştii **T. B. Alisova**, **T. A. Repina** şi **M. A. Tariverdieva,** în anii '50 ai sec. al XX-lea, au demonstrat identitatea limbii moldoveneşti cu cea română[34].

• Merită a fi menţionat şi un alt exemplu. Autorii romanului „Багрянная летопись" **I. A. Andreev** şi **G. A. Voronov** (Leningrad, 1968), descriind biografiile multora dintre „eroii" războiului civil din 1919, îl fac pe Mihail Frunze figura centrală a lucrării lor, amintind şi de rădăcinile lui genealogice româneşti; ei afirmă că Mihail Frunze după originea etnică a fost român, nu moldovean.

Citãm: „Mai întâi de toate e necesar să menţionăm (traducerea ne aparţine – *Gh. Gh.*) că tatăl lui e moldovean (după locul de naştere – *n.n.*), adică se poate spune despre **originea română** (*passim subl. n.*) a noului conducător sovietic. Dar **românii** se mândresc cu originea lor de la acea colonie romană, care în timpurile vechi era postul de avangardă al Imperiului Roman, contra hoardelor scite. De aceea poate fi probabil ca **românii** (*subl. n.*) să dea şi acum un geniu militar"[35]. Aceste cuvinte ne amintesc de spusele împăratului german Ferdinand I adresate lui Nicolae Olahus (prima jumătate a sec. al XVI-lea) că românii „au dat naştere multor conducători dintre cei mai vestiţi" şi că românii „excelând" în războaie, au stăvilit incursiunile vecinilor duşmani în provinciile române"[36].

Completând cele menţionate cu faptul că însuşi comisarul norodnic în probleme militare şi maritime, preşedintele consiliului militar al U. R. S. S. Mihail Frunze, vorbind despre originea sa, n-a spus că e moldovean, ci basarabean, suntem nevoiţi să tragem concluzia că **moldovean** sau **basarabean sunt termeni ce indică locul de naştere sau de trai**, indică **apartenenţa individului la teritoriul, la locul geografic – Moldova sau Basarabia**, pe când **român** sau **origine română sunt noţiuni etnice, naţionale**.

• În acest context menţionăm că şi savanţii şovini ucraineni **A. Glugovski** şi **I. Kompanieţ** au fost nevoiţi să recunoască într-un material din 1968 privind regiunea Cernăuţi, care până la 1775 a fost parte integrantă a Moldovei istorice, că acolo **locuiesc români sub aspect etnic, şi nu moldoveni**. Istoricii ucraineni folosesc peste tot numai cuvinte şi expresii ca „românii", „ţărănime românească" „populaţie românească", „muncitori şi meşteri români" etc., conştient lăsând neutilizată noţiunea de „moldoveni" ca locuitori ai Moldovei. Vorbind despre Unirea Bucovinei cu România în 1918, care, chipurile, n-a fost acceptată de populaţie, inclusiv de cea românească, autorii scriu: „Chiar şi printre populaţia românească nu era unanimitate în chestiunea Unirii Bucovinei cu România. Dacă Unirea era susţinută în întregime de clasa dominantă, în primul rând de moşierii români, apoi pe muncitorii români îi interesa mai ales problema ca prin ea să nu se revină la amplificarea exploatării sociale"[38].

Aşadar, Glugovski şi Kompanieţ recunosc în a doua jumătate a sec. al XX-lea că populaţia Nordului Bucovinei, care a fost tot timpul parte componentă a Moldovei, nu este de etnie moldovenească, ci

românească. Convingerea savanţilor ucraineni nu se leagă cu afirmaţiile falsificatorilor istoriei de la Moscova şi Chişinău că în Moldova, deci şi în Bucovina, s-a format încă în sec. XII-XIV o nouă naţiune, cea moldovenească.

• Ucraineanul **Stanislav Semcinski**, membru de onoare al Academiei de Ştiinţe din Republica Moldova, doctor habilitat în filologie, profesor la Universitatea Naţională „Taras Şevcenko" din Kiev, în discursul său cu titlul *Cu privire la necesitatea de a reveni la denumirea tradiţională a limbii moldovenilor*, rostit în cadrul Conferinţei ştiinţifice „Limba română este numele corect al limbii noastre", care şi-a desfăşurat lucrările la Chişinău la 20-21 iulie 1995, după ce exemplifică gândul că „denumirea limbii nu întotdeauna provine de la numele poporului care utilizează această limbă", se întreabă „cum trebuie să fie denumită limba de stat (oficială) a Republicii Moldova?" Şi răspunde astfel: „Nu este o taină pentru nimeni faptul că, din punct de vedere structural, limba literară a populaţiei majoritare din Moldova nu se deosebeşte prin nimic de limba română. Până nu demult deosebirea consta în utilizarea unor grafii diferite – latină în România şi rusească în Moldova. Această deosebire se referea numai la limba scrisă, iar actualmente nici ea nu mai există. Cu toate acestea, din inerţie, se menţine denumirea "limbă moldovenească", care este consfinţită prin art. 13 din Constituţia Republicii Moldova" „Există oare argumente ştiinţifice, se întreabă savantul ucrainean, pentru o astfel de denumire a limbii de stat din Moldova?" Şi răspunde: „După părerea noastră, asemenea temeiuri ştiinţifice nu sunt mai multe decât pentru a denumi "austriacă" limba germană din Austria, „argentiniană" – limba spaniolă din Argentina, "australiană" – limba engleză din Australia. Dimpotrivă, **există argumente ştiinţifice pentru a denumi această limbă — limbă română, deoarece limba întrebuinţată în calitate de limbă de stat în Moldova reprezintă de facto una din formele de existenţă ale limbii române contemporane**" (*subl. n.*)[39].

• În cadrul aceleiaşi conferinţe, **Raymund Piotrowski** din Rusia se întreba în raportul său „O limbă cu două denumiri?" şi răspundea: „Este clar că **limba de stat literară în Republica Moldova este limba română**" (*subl. n.*)[40].

• Ucraineanul **Ilya Mazore**, profesor universitar şi literat din Kiev, poliglot (cunoaşte limbile ucraineană, rusă, română, ebraică, germană, polonă, sârbo-croată, hindi, bengaleză şi ţigănească), originar din s. Moara Nouă (Maramonovca), în prezent judeţul Edineţ, consideră că limba maternă a moldovenilor e limba română. Într-un dialog cu colaboratorul săptămânalului „Literatura şi arta" Teodor Cojocaru, menţionând că limba română este pentru el la fel de maternă şi la fel de scumpă ca şi ucraineana, Mazore a declarat că este mirat şi surprins neplăcut că la Chişinău, în Republica Moldova în general, limba română e marginalizată ca pe vremuri[41]

• Până şi ultranaţionalistul rus **Vladimir Jirinovski** e nevoit să recunoască românismul Basarabiei şi al Bucovinei, apartenenţa acestor provincii la România. Într-un interviu acordat cotidianului bucureştean „Evenimentul zilei" V. Jirinovski declara că Moldova e însăşi România. Citäm: România are, în virtutea realităţii istorice, dreptul la regiunea Cernăuţi, la Basarabia şi la o parte (numai? – *n.n.*) a Moldovei. [...] Trebuie restituite României toate teritoriile ei istorice de la răsărit, o parte din teritoriile Ucrainei şi Moldovei (?! – *n.n.*). În fond, **ce e Moldova? E România** (*subl. n.*). E o provincie care aparţinea României..."[42].

• Şi scriitorul emigrant rus **Vladimir Prokofiev**, care se află în Occident (SUA) şi care are posibilitatea să ia cunoştinţă de istoria adevărată, afirmă într-un articol cu titlul *Rusia în străinătatea apropiată*, publicat în „Новое русское слово" şi republicat în traducere românească în săptămânalul „Literatura şi arta" din 6 noiembrie 1997, că „**Moldova este unul din Principatele României**"

Aşadar, lumea, în primul rând cea savantă, nu poate fi indusă în eroare nici cu un fel de „teorii" Basarabia, în viziunea savanţilor străini, a fost, este şi rămâne românească. Basarabenii sunt români şi limba lor maternă este cea română.

§ 3. CONVINGEREA MOLDOVENILOR RĂMÂNE UNA: AU FOST, SUNT ŞI NU POT FI DECÂT ROMÂNI

Este cert că falsificatorii istoriei românilor, imperialiştii ruşi şi sovietici n-au reuşit să obţină ca istoriografia străină, cercetătorii occidentali ai istoriei românilor din România şi de peste hotarele ei să-şi schimbe viziunea asupra caracterului românesc al Basarabiei.

N-au reuşit ei să dezrădăcineze românismul nici în însăşi Basarabia, ca parte a Moldovei istorice. Este evidentă în acest sens contribuţia substanţială a rezistenţei româneşti antisovietice, a mişcării de eliberare naţională din teritoriile cotropite de Uniunea Sovietică, care a izbucnit imediat după 28 iunie 1940 şi care a fost o manifestare concretă a conştiinţei româneşti a autohtonilor. Deşi istoria acestei mişcări rămâne în mare parte nescrisă (nu sunt puse încă la dispoziţia cercetătorilor arhivele partidului comunist din perioada sovietică, ale organelor administrative, ale celor de oprimare, ale sindicatelor etc.), totuşi crâmpeiele de informaţie pe care le avem ne permit să considerăm că mişcarea de eliberare naţională din Basarabia, propovăduirea românismului în provincie, declararea în particular sau în grup a ataşamentului populaţiei moldoveneşti de la răsărit de Prut faţă de naţiunea română, limba, cultura şi istoria românească n-au încetat nici pentru o zi. Această mişcare s-a intensificat către sfârşitul anilor '40, în a doua jumătate a anilor '50 (după aşa-zisa liberalizare hruşciovistă) şi mai ales spre sfârşitul anilor '80 – după ce Moscova a fost nevoită să proclame epoca de „glasnosti" şi „perestroika"

Mişcarea proromânească în Republica Moldova era întreţinută prin activitatea diferitelor organizaţii clandestine, antisovietice, proromâneşti; prin activitatea diferiţilor cetăţeni în particular, care scriau proteste, dar şi texte, versuri cu caracter patriotic, anticomunist, antiimperial, proromânesc; prin activitatea de propagandă a oamenilor de bună-credinţă printre elevi, studenţi, intelectuali, muncitori, enoriaşi, prin protestele în adresa conducerii sovietice de stat sau de partid. Savantul Elena Postică în lucrarea *Rezistenţa antisovietică în Basarabia. 1944-1950* (Chişinău, 1997, p. 237) susţine că „rezistenţa antisovietică şi anticomunistă din Basarabia în primii ani postbelici este o mărturie de netăgăduit a dorinţei românilor basarabeni de a-şi fărui destinul **într-un spaţiu economic, spiritual şi cultural românesc unic** (*subl. n*). Practic, toate organizaţiile antisovietice care au apărut în teritoriile româneşti ocupate după 28 iunie 1940 şi care aveau în programele lor şi elementul naţional românesc au fost în mod barbar şi crunt înăbuşite de către organele sovieto-comuniste de oprimare. Ura şi cruzimea ocupanţilor erau cu atât mai mari, cu cât era mai hotărâtă dorinţa românilor moldoveni de a păstra vie flacăra românismului şi cu cât se apropia mai mult clipa răsturnării dictaturii ruso-comuniste.

Vom aduce exemple ce demonstrează existenţa unei lupte continue a populaţiei româneşti de la răsărit de Prut pentru idealurile naţionale: limba română, simbolurile naţionale româneşti, dreptul de a se numi români, reîntregirea neamului românesc. Moldovenii, adică locuitorii Moldovei istorice, fiind stăpâniţi de o puternică conştiinţă naţională românească, deseori colectivă, sunt convinşi ca ei au fost, sunt şi nu pot fi decât români, că prezenţa lor pe întinsul teritoriu al vechii Dacii n-a fost nicicând întreruptă.

§ 3. 1. ACŢIUNI CLANDESTINE PROROMÂNEŞTI ŞI ANTISOVIETICE ÎN BASARABIA

1. Cunoscându-se pretenţiile Uniunii Sovietice asupra Basarabiei, la începutul anului 1940 la Orhei un grup de elevi ai Liceului „Vasile Lupu" se unesc într-o organizaţie cu numele „Maydahonda" Organizaţia îşi punea următoarele scopuri: „Pregătirea de lupta împotriva unei eventuale invazii bolşevice, răspândirea zilnică a ideilor anticomuniste printre tinerii studioşi, ţărani şi muncitori şi propagarea românismului"[43].

Deci, la 28 iunie 1940 organizaţia „Maydahonda" deja activa şi avea o experienţă de luptă antibolşevică. Este interesant pentru noi conţinutul foilor volante difuzate (în 1941) în oraşul Orhei în ajunul sărbătorii româneşti de 24 ianuarie – Ziua Unirii Moldovei cu Muntenia şi crearea statului cu nume de România. Citâm o parte din textele foilor volante: **„Jos comunismul!", „Camarazi, când vor înflori copacii, toţi românii vor fi din nou uniţi. Nu mai e mult până atunci. Sus naţionalismul! Trăiască România!", „Jos N. K. V. D.-ul!", „Jos Stalin, călăul popoarelor!", „Români, uniţi-vă! Ceasul eliberării va sosi curând!"**[44].

Conducătorul organizaţiei antisovietice „Maydahonda" Anatol Guma, fiind deja arestat de N. K. V. D.-ul sovietic, mărturisea la 30 ianuarie 1941 în autobiografia sa: **„Eu am fost şi voi fi patriot al neamului românesc"**[45].

2. În anii '40, în plasa Drochia, Basarabia, a activat **un grup de studenţi şi tineri**, care se pronunţau contra politicii antinaţionale promovate de regimul sovietic. După unul din supravieţuitorii acelui grup, Valentin Ţurcanu, astăzi domiciliat în or. Bălţi, ei pledau

„pentru libertatea românilor din ţinuturile ocupate de hoardele comuniste". Acest supravieţuitor şi astăzi, la vârsta de 82 de ani, declară: **„Sunt român din Basarabia românească"**[46].

3. **Organizaţia naţională din Basarabia „Arcaşii lui Ştefan"** a activat în judeţul Soroca în anii 1945-1947. Ea a fost fondată de elevii Liceului Tehnic Agricol din localitate şi întrunea peste o sută de patrioţi. În caietul membrului organizaţiei, elevul Liceului menţionat Maxim Teodor, datat cu 4 iunie 1946, găsim jurământul tânărului luptător. Printre altele, el scrie: „Jurăm că aşa va fi: Patria română să n-o uităm", „Cine va călca legea română, acela este un trădător şi îşi va lua pedeapsa cuvenită..."[47]

4. În a doua jumătate a anilor '40 în satele raioanelor (atunci) Chişcăreni, Bravicea, Sângerei şi Teleneşti activa organizaţia antisovietică condusă de Filimon Bodiu, născut în a. 1912 în s. Mândreşti, judeţul Bălţi, şi de locuitorii s. Prepeliţa, de asemenea jud. Bălţi, Alexandru Aparatu, Efim Anastas, Ion Macari, Pavel Eşanu şi alţii.

Membrii organizaţiei îşi exprimau dezacordul faţă de ocuparea Basarabiei, politica promovată de regimul colonial ruso-sovietic în problema naţională, colectivizarea, aplicarea de impozite, impunerea forţată a „împrumuturilor" etc. şi lua măsuri de pedeapsă contra acelor cetăţeni, în primul rând dintre colaboraţionişti, care ajutau regimul de ocupaţie (vezi dosarul nr. 6449 privind grupul Filimon Bodiu, precum şi dosarul nr. 6648 privind condamnarea grupului A. Usatiuc, Gh. Ghimpu şi V. Graur, vol. IX, p. 200-203, în Arhiva Ministerului Securităţii Naţionale al Republicii Moldova).

5. Organizaţia „Arcaşii lui Ştefan" fiind lichidată de satrapii kagebişti, în toamna lui 1949 la Soroca ia naştere o altă organizaţie clandestină, **„Frontul Naţional Român"**, care-şi propune să „lupte contra jugului bolşevic rusesc, pentru reîntoarcerea la Patria-mamă România" Din organizaţie făceau parte Victor Ciocârlan, Anatol Spinei, Petrică Bulat, Gheorghe Burlacu, fraţii Alexandru şi Gheorghe Roznovanu, Eugen Rotaru, Gheorghe Cernatinschi, Ilie Sevacov, Nicolae Balaban şi alţii. Organizaţia **„Frontul Naţional Român"** a activat (parţial şi în Chişinău) până în toamna anului 1952, când şi aceşti militanţi pentru cauza românească au fost descoperiţi şi condamnaţi. La 8 februarie 1953 tribunalul militar le-a pronunţat sentinţa. Victor Ciocârlan, fiind considerat conducătorul

organizaţiei, Anatol Spinei – locţiitorul acestuia, Ilie Sevacov şi Nicolae Balaban au fost condamnaţi la moarte prin împuşcare[48].

6. La sfârşitul anilor '40 – începutul anilor '50 în raioanele (de atunci) Chircăieşti, Corneşti, Bravicea şi Călăraşi activa **organizaţia antisovietică „Armata Neagră"**, cu mai mult de 50 de membri activi[49]

7. Începând cu luna mai 1949 şi până la mijlocul anului 1951 pe teritoriul raioanelor Chişinău, Hânceşti şi Cărpineni activa **organizaţia clandestină antisovietică „Partidul Libertăţii"**, fondată de un grup de patrioţi români basarabeni. Membrii acestui partid, conştienţi de apartenenţa basarabenilor la neamul românesc, **pledau pentru reunirea Basarabiei cu România**[50].

8. În nordul Basarabiei – Bălţi, Drochia (Târnova) – a activat organizaţia antisovietică **„Sabia dreptăţii"** S-a constituit în primăvara anului 1949 şi a activat până în 1950. A fost fondată de elevii Şcolii pedagogice din Bălţi Petru Lungu şi Ion Moraru. La organizaţie mai apoi au aderat şi alţi elevi ai acestei şcoli. „Sabia dreptăţii" avea membri în satele Mândâc, Slănina, Drochia, Şuri, Chetrosu, Macarăuca, Zguriţa. Ea a preluat experienţa de luptă antisovietică de la organizaţia antisovietică „Arcaşii lui Ştefan" Una dintre sarcinile organizaţiei „Sabia dreptăţii" era ocrotirea opiniei pozitive despre România, contra căreia era îndreptată maşina propagandistică sovietică[51].

9. În anul 1949, la Chişinău, zece foşti colegi de studii de la Liceul „Vasile Lupu" din Orhei, fondează **organizaţia de rezistenţă şi de educaţie românească „Frontul Naţional-Patriotic"** (F. N. P.). Printre aceştia îi aflăm pe Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Nicolae Anestiade, Vsevolod Anghel şi alţii[52].

10. În decembrie 1950, pe teritoriul raioanelor (de atunci) Rezina, Chiperceni, Răspopeni şi Orhei, a fost creată **organizaţia antisovietică „Partidul Democrat-Agrar"**. Organizaţia avea circa 100 de membri şi era condusă de Simion Zlatan şi Vasile Odobescu[53]

11. În anul 1968 **Frontul Naţional-Patriotic** îşi intensifică activitatea. F. N. P. urmărea trei scopuri: lupta contra rusificării şi asimilării românilor de la răsărit de Prut, eliberarea Basarabiei şi Nordului Bucovinei de sub jugul sovietic şi reunirea acestor teritorii cu România. Pregătindu-se de primul său Congres, F. N. P. a făcut analiza situaţiei social-politice din R. S. S. M. către sfârşitul anilor

'60 şi a insistat asupra comunităţii etnice şi lingvistice a românilor basarabeni cu românii din dreapta Prutului[54]. Spre confirmare vom reproduce începutul scrisorii (se păstrează în Arhiva Ministerului Securităţii al Republicii Moldova) pe care Comitetul Executiv al F. N. P. încă în 1968 planifica s-o trimită cetăţenilor loiali românismului împreună cu alte documente ale Frontului Naţional-Patriotic. Citãm: „Multstimate tov... Poporul român în ziua de azi e dezbinat în două părţi. Pe de o parte, românii (circa 20 milioane) din România, independenţi din punct de vedere politic şi economic, care înfloresc ca naţiune şi-şi construiesc o viaţă cu adevărat frumoasă şi, pe de altă parte, **românii din Basarabia şi Bucovina** (*passim subl. n.*) (circa 6 milioane), cotropiţi şi subjugaţi de ruşi (se află sub cizma rusească), sunt ameninţaţi să dispară ca popor român prin rusificare şi asimilare. Pentru a duce lupta contra colonialismului rusesc, pentru a scăpa românii din Basarabia şi Bucovina de deznaţionalizare, care, pentru a fi mai uşor rusificaţi şi asimilaţi, sunt împărţiţi de ruşi în românii R. S. S. M., în ai Bucovinei şi în ai regiunii Ismailului; pentru a înfăptui marea dorinţă de secole a tuturor românilor de a se uni într-un singur popor şi a forma o singură ţară românească – România, în Basarabia şi Bucovina îşi reia activitatea Frontul Naţional-Patriotic de eliberare, care s-a întrunit la primul său Congres"[55].

Unul din membrii F. N. P., autorul acestor rânduri, fiind profund convins de românismul basarabenilor, declara anchetatorului la începutul anului 1972 următoarele: „În timpul când am făcut cunoştinţă cu Alexandru Usatiuc (alt membru al F. N. P.) eu, în baza condiţiilor obiective, dar şi în baza studierii multor izvoare istorice, am ajuns la concluzia că moldovenii din teritoriile fostei Basarabii şi Nordului Bucovinei sunt în realitate români şi că aceste teritorii nu trebuie să aparţină Uniunii Sovietice, ci trebuie să aparţină Patriei lor – România. Român mă consider şi eu"[56]. Iar mai jos, recunoscând că activitatea sa, conform legilor sovietice este un act neligitim, acelaşi interogat zice: „Recunosc că în baza convingerilor mele naţionaliste şi în baza atitudinii mele negative faţă de politica statului sovietic în problema naţională, împreună cu Usatiuc, am întreprins paşi concreţi spre organizarea în ilegalitate a unei lupte pentru **ruperea de la Uniunea Sovietică a unei părţi a R. S. S. M, anume a Basarabiei, precum şi a Bucovinei de Nord, şi reunirea lor ulterioară cu România**"[57].

Menţionăm aici că atât în capul de acuzare, cât şi în sentinţă K. G. B.-ul şi Judecătoria Supremă a R. S. S. M., n-au fixat cerinţa F. N. P. de a reuni Basarabia şi Nordul Bucovinei cu România, ci doar intenţia organizaţiei de „a rupe R. S. S. M şi o parte a Ucrainei de la U.R.S.S"[58].

Pentru activitatea în F. N. P., precum şi pentru alte acţiuni antiimperiale, anticomuniste şi proromâneşti, Alexandru Usatiuc, Gh. Ghimpu, Alexandru Şoltoianu şi Valeriu Graur au fost condamnaţi de către organele de oprimare sovietice la diferite termene privaţiune de libertate.

12. În toamna anului 1970, în dimineaţa zilei de 1 octombrie, două domnişoare române basarabene – Lilia Neagu, elevă a Şcolii de Medicină din Chişinău, şi Asea Andruh, elevă a clasei a X-a a Şcolii nr. 1 din capitală, mânate de un aprins patriotism tineresc, au scris pe clădirile şi străzile oraşului Chişinău circa 25 de lozinci cu caracter naţional românesc, printre care: „Întoarceţi-ne alfabetul latin!", „Întoarceţi-ne litoralul!", „Cadre moldoveneşti!", „Bodiul – pleacă din Moldova!", „Scoală, Ştefan cel Mare,/ Scoală, scoală din mormânt:/ Ia-ţi tu sabia cea mare,/ Fă dreptate pe pământ!" şi altele.

Pentru această faptă eroică Asea Andruh a fost exmatriculată din şcoală, iar Lilia Neagu a fost condamnată la 2 ani privaţiune de libertate[59].

13. În 1970, pentru interpretarea unor melodii româneşti de peste Prut, sunt exmatriculaţi de la Universitatea de Stat din Chişinău studenţii Nicolae Dabija, Vasile Romanciuc şi Ion Vicol. Pentru chestiuni asemănătoare (naţionalism) aceeaşi soartă o are şi Aurelian Silivestru[60].

14. În vara anului 1971 un grup de români basarabeni, transnistreni şi bucovineni – **Tudor Basarabeanu, Tudor Ciorescu, Zaharia Donţu, Gh. Ghimpu, Valeriu Graur** şi alţii, dorind să-şi exprime dezacordul faţă de anexarea teritoriilor româneşti de la răsărit de Prut de către Uniunea Sovietică, să-şi spună protestul contra politicii de rusificare şi asimilare a românilor din Basarabia, Transnistria şi Nordul Bucovinei, să sensibilizeze opinia publică mondială asupra genocidului promovat de regimul de ocupaţie în provinciile menţionate, precum şi să îmbărbăteze şi să mobilizeze rezistenţa românească la luptă contra ocupanţilor, s-au adresat cu un mesaj postului de radio „Europa liberă" Mesajul este o dovadă

că autorii lui erau pătrunşi de o conştiinţă naţională românească destul de puternică. Pentru ei în Basarabia, Nordul Bucovinei şi Transnistria totul este românesc – teritoriile, poporul, limba, cultura, luptătorii şi patrioţii. În documentul menţionat, după ce se face o analiză a situaţiei social-politice, sunt expuse şi anumite momente din istoria mişcării de eliberare naţională a românilor din stânga Prutului[61]

15. În anii '70, în Chişinău şi în alte localităţi ale R. S. S. M. activau clandestin grupuri de patrioţi români basarabeni şi bucovineni, în majoritatea lor din tineret, care îşi puneau în primul rând scopul de trezire a conştiinţei naţionale româneşti, de a scoate la iveală politica de deznaţionalizare, de mankurtizare şi asimilare a românilor băştinaşi de la răsărit de Prut, promovată de Uniunea Sovietică. În unul din aceste grupuri se întruneau (în casa scriitorului bucovinen Vasile Leviţchi) **Valentin Leviţchi, Ion Vatamanu, Arcadie Suceveanu, Iulian Filip, Vasile Nedelciuc** şi alţii. Alt grup era condus de **Gheorghe David**. Din el făceau parte matematicianul **Ion Jigău**, biologul **Mihai Baraga**, chimistul **Gh. Dogaru**, iar mai apoi economistul **Nicolae Negru** şi inginerul mecanic **Ilie Bratu**. Legătura dintre aceste două grupuri îi revenea lui Gh. David.

Grupurile n-au fost descoperite de copoii kagebişti, cu excepţia lui Gh. David. De fapt, el însuşi se băga în ghearele lor. Acesta, pe lângă acţiuni clandestine, mai scria proteste deschise oficialităţilor sovietice. În ele susţinea că introducerea oştirilor sovietice în Cehoslovacia în 1968 a fost nelegitimă, că alfabetul latin este superior faţă de cel chirilic şi, deci, trebuie utilizat în scrisul moldovenilor, limba cărora este limba română, că între naţiunea română şi cea aşa-zisă moldovenească nu e nici o deosebire, că situaţia social-politică din U. R. S. S., inclusiv din R. S. S. M., este extrem de dificilă din cauza cheltuielilor extraordinar de mari pentru înarmare, că Armata Sovietică s-a transformat dintr-o armată de apărare în una de ofensivă, că aşa-zisa limbă moldovenească şi română se deosebesc numai după scris etc. La 26 octombrie 1985 Gh. David a expediat o altă scrisoare lui Mihail Gorbaciov, dar şi redacţiilor unor publicaţii sovietice, şi din Occident. Scrisoarea conţinea afirmaţia că „comunismul este o minciună inventată de exploatatori", că „populaţia băştinaşă a Basarabiei o constituie românii", că „în Uniunea Sovietică este interzisă nelegitim abonarea la publicaţiile periodice din România şi nu se efectuează vânzarea liberă a

publicaţiilor şi cărţilor româneşti", că „basarabenilor li se interzice a se folosi de alfabetul latin" că „limbile română şi aşa-zisa moldovenească sunt identice". Autorul scrisorii, în finalul ei, în baza dreptului la autodeterminare, cerea „dreptul la propagandă pentru separarea de Uniunea Sovietică, precum şi dreptul doritorilor de a se uni într-o organizaţie care ar promova mişcarea pentru separare"[62]. Pentru aceste acţiuni Gh. David, la 1 august 1986, a fost arestat de organele K. G. B.-ului şi internat în spitalul de psihiatrie de tip special din Dnepropetrovsk, apoi la Costiujeni (Chişinău)[63] Torturile la care a fost supus de satrapii ruso-sovietici n-au putut să-i schimbe convingerile politice.

16. **Nicolae Lupan** (a. n. 1921, comuna Cepeleuţi, Hotin, Basarabia), patriot român basarabean, membru al Frontului Naţional-Patriotic, fondatorul Asociaţiei mondiale „Pro Basarabia şi Bucovina" (1975), pentru activitate spre binele neamului românesc din Basarabia a fost, în 1970, „expulzat" din Republica Moldova. Locuieşte în Franţa. Organele sovietice de cenzură şi reprimare au fost nevoite să recunoască românismul promovat de Nicolae Lupan. Acesta, lucrând în calitate de redactor-şef la postul de radio „Luceafărul", a fost concediat pe motivul că, chipurile, româniza „limba moldovenească". N. Lupan este consecvent în lupta sa pentru românism în genere şi pentru cel din Basarabia, Bucovina şi Transnistria în special. În comunicarea sa privind românismul Basarabiei, rostită în cadrul sesiunii Academiei Româno-Americane de la Bucureşti (1 iulie 1991), N. Lupan făcea apel către „românii de dincolo de Nistru şi chiar de dincolo de Bug, cei care n-au fost încă înghiţiţi de cazanul rusificării şi ucrainizării, să revină acasă, după 200 de ani de înstrăinare benevolă"[64]. Tot acolo patriotul în exil afirma că „...Basarabia aparţine de când lumea României" Vorbind despre românismul basarabeanului Zamfir Arbure, N. Lupan scoate la iveală cuvintele privind viziunea acestuia încă în anul 1915 faţă de românii basarabeni. Citäm: „Români prin sine şi tradiţii, români prin amintiri şi aspiraţii, români prin trecutul comun, ca şi prin viitorul pe care tot comun îl voiesc, românii basarabeni ţin de-a lor datorie să-şi spună cu glas tare cuvântul şi dorul: "Am fost şi vrem să fim români..." Voi nu aveţi dreptul a nu asculta. Nu este şi nu poate fi român acela care, cu inima uşoară, jertfeşte fiinţa românească a peste două milioane de români subjugaţi"[65].

§ 3. 2. CĂRŢI INTERZISE PENTRU ROMÂNISMUL LOR

În anii de teroare comunistă, de cenzură, de românofobie şi persecuţii nu era fără urmări să se vorbească sau să se scrie ceva de bine despre români şi România. Din aceste motive patrioţii români basarabeni, oamenii de bună-credinţă, în primul rând scriitorii, căutau diferite modalităţi de a-şi exprima dragostea faţă de Patria adevărată – România. Dar românismul, patriotismul şi îndrăzneala moldovenilor erau crud pedepsite de nomenclatura comunistă şi de K. G. B.-ul sovietic, chipurile, pentru „grave greşeli ideologice". Iată ce spunea în raportul său la Plenara Uniunii Scriitorilor din Moldova din 30 octombrie 1987 poetul şi omul politic Ion Hadârcă despre atitudinea autorităţilor sovietice faţă de opera de educaţie patriotică: „Trebuie să recunoaştem că adeseori critica literară şi instanţele administrative au măsurat cu un arşin efemer şi strâmb valori inestimabile, intrate azi în tezaurul literaturii sovietice. Dintr-un exces de zel ideologico-administrativ au fost, la vremea lor, subapreciate şi romanele *Zbor frânt* de Vladimir Beşleagă, *Povestea cu cocoşul roşu* de Vasile Vasilache, scrise în anii şaizeci..."[66]. În continuare Ion Hadârcă spunea: „Ar fi păcat să zicem că poezia n-a făcut nici un efort în abordarea aceloraşi probleme ale **conştiinţei naţionale** (*subl. n.*), deficienţelor grave în respectarea echilibrului internaţionalist, refuzul rutinei şi interdicţiilor de tot felul. Dar ce s-a ales din asta, ştim cu toţii. Sub cuţit au fost expediate cărţile *Săgeţi* de Petru Cărare, *Descântece de alb şi negru* de Dumitru Matcovschi, *Temerea de obişnuinţă* de Mihail Ion Cibotaru, corectura cărţii *De pe două margini de război* de Ion Vatamanu"[67]

Să vedem pentru ce au fost date la cuţit aceste şi alte cărţi. Vom expune în ordine cronologică.

• În 1970 talentatul poet, publicistul şi înflăcăratul luptător pentru românism în Basarabia **Grigore Vieru** (a. n. – 1935, s. Pererita, jud. Hotin), în volumul *Trei iezi* publică poemul *Curcubeul*, în care a fost „ascuns" Tricolorul românesc. Organele comuniste de cenzură şi oprimare, descoperind această „crimă"[68], au retras din librării toate exemplarele îndrăzneţului volum şi au scos fila cu poemul în cauză. Reproducem ultimele versuri din acest poem după exemplarul poetului, în care s-a păstrat şi ultima pagină[69]:

Şi acum
Se-adună iarăşi
Să se joace -
Buni tovarăşi -
*Şi cu-**albastrul** de cicoare,*
*Şi cu **galbenul** de soare,*
*Şi cu **roşul** ca de foc...*
De, ca fraţii! La un loc!
Zice omul, bucuros:
- Măi, ce curcubeu frumos!

• Talentatul poet, publicist, cercetător în problemele istoriei românilor, luptător pentru cauza românească, **Nicolae Dabija** (a. n. 1948, în s. Codreni, judeţul Tighina,) de la prima sa carte de debut, *Ochiul al treilea*, 1970, a demonstrat că este conştient de originea sa etnică, de Ţara care-i este Patria. Pentru tânărul poet harta acestei ţări este Harta vechii Dacii, adică România. Din aceste motive placheta de versuri *Ochiul al treilea*, fiind discutată la Uniunea Scriitorilor în 1970, a apărut tocmai în 1975. Se motiva atunci că ar fi o carte „abstractă, care nu se ştie când şi în ce ţară a fost scrisă" Ţara, de fapt, era nominalizată, ca, de altfel, şi dimensiunea ei în timp. Poetul spunea:

Această frunză
e o hartă a vechii Dacii...[70]

Şi volumul de eseuri *Pe urmele lui Orfeu*, apărut la editura „Literatura artistică" în 1983, a fost atacat. Cât pe ce să fie dat la topit. Motivaţia: cartea „idealizează trecutul, este plină de steme, vorbeşte despre popi şi mitropoliţi, contrapune cultura vechii Moldove culturilor Rusiei şi Ucrainei, pe care le-ar fi influenţat prin reprezentanţii săi D. Cantemir, N. Milescu Spătaru, P. Movilă, P. Berânda etc."

Iată ce scrie însă N. Dabija în eseul *Povara memoriei* privind greutăţile prin care a trecut această carte spre a vedea lumina zilei: „Această carte a fost scrisă într-o perioadă când proletcultismul mai continua deghizat sub diferite formule în Moldova: când tot ce se referea la istoria noastră de mai înainte de 1812 era considerat o temă "tabu" Ideologi de variate speţe cercau să ne dovedească

precum că noi ne-am născut dintr-o dată maturi, că n-am avut copilărie, că literatura moldovenească a început atât de târziu, încât nici nu există, că trecutul nostru – cu Dragoş, Ştefan cel Mare, Ioan-Vodă cel Cumplit etc. – n-a fost decât un incident, nişte erori, pe care, cu cât mai repede le vom uita, cu atât vom păşi mai sprinten către viitorul luminos al omenirii. Cartea a fost calificată imediat de către unii salarizaţi "pentru vigilenţă" drept "o carte despre popi" şi elogiere a religiei [...]. Ea conţine prea multe "steme" în ea se pomeneşte prea des despre voievozii Moldovei..."[71].

Şi aveau pentru ce se teme satrapii colonizatori. A reaminti de marii bărbaţi ai neamului românesc Petru Movilă, Dosoftei, Varlaam, Miron Costin, Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir, Gh. Asachi, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Ion Creangă, Mihai Eminescu ş. a., a reaminti opera şi activitatea lor, ce clădiseră mult în istoria, cultura şi demnitatea naţională românească, înseamnă a contribui mult la trezirea şi renaşterea conştiinţei naţionale româneşti. N. Dabija, vorbind de Moldova, de marii bărbaţi pe care i-a dat pământul ei, vorbea despre România, despre strălucita istorie a poporului român. Doar intervenţia lui Pavel Boţu, pe atunci prim-secretar al comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova şi deputat în Sovietul Suprem al U. R. S. S., a reuşit să salveze cartea *Pe urmele lui Orfeu* de topire.

• În anul 1977 **Gheorghe Cutasevici**, originar din s. Tartaul, judeţul Cahul (a. n. 1938), a scris cartea de versuri intitulată *Hora luminii*, urmând gândul ascuns ca ea să apară în anul 1978, anul aniversării a 60-ea de la Marea Unire. În volum a fost inclus şi ciclul-poem *Patria în freamăt verde*, „potrivit căruia, spune criticul literar Ion Vornicu, părţile (poeziile) poemului, păstrându-şi independenţa deplină, contribuie la realizarea întregului, a ideii lui de ansamblu" Dar întregul pentru poetul român basarabean Gh. Cutasevici era acrostihul „România" Prin expresia „Asta-i Patria, etern cuvânt", poetul a spus totul: că el e român, că Patria lui e România, că dorinţa lui sfântă este revenirea la sânul Patriei; că românismul este crucea lui. Dar, din cauza vigilenţei cenzurii, instaurată de regimul comunist de ocupaţie, îndrăzneţul patriot român basarabean nu şi-a putut publica cartea nici în 1978, şi nici în 1980. În vara lui 1980 întregul tiraj al cărţii menţionate a fost nimicit chiar la apariţie, chipurile, pentru o „diversiune ideologică"

Până la apariţia celor simţite, chibzuite, trăite şi scrise de poet au trebuit să treacă tocmai 19 ani. În 1996 forţele antiromâneşti şi proimperiale n-au mai putut împiedica publicarea poemelor cu pricina. Ele au văzut lumina zilei în volumul cu titlul *Cântec despre casa mea*, de unde reproducem numai ultimul verset. Menţionăm că titlurile primelor şapte versete, fiind unite aparte, ne dau un alt verset, în care numele Patriei tuturor românilor – România – este format din prima literă a fiecărui rând.

ASTA-I PATRIA, ETERN CUVÂNT

Ram vânjos cu frunza verde-n cânt,
Om cu dorul sevă din pământ,
Muncă, fericire şi avânt,
Înfrăţire-n faptă şi în gând.
Naştere din tot ce e mai sfânt,
Imn de măreţie răsunând:
- Asta-i Patria, etern cuvânt!"[72]

• Talentatul poet şi patriot român **Dumitru Matcovschi** (a. n. 1939, satul Vadul-Raşcov, judeţul Orhei), publică în decembrie 1969 cartea *Descântece de alb şi negru*, care peste o lună, în ianuarie 1970, este retrasă din librării spre a fi dată la cuţit. Cauze au fost multe. Dar în primul rând faptul că în poemul *Dor* poetul vorbeşte de românismul său, fără a-l pronunţa, de dorul faţă de fraţii din dreapta Prutului, de împărţirea neamului românesc în două, aşa cum se împarte stropul de rouă. În al doilea rând, deoarece poetul vroia să afle răspunsul la întrebarea

Cine-a vrut să-mpartă-n două
stropul de rouă?
Cine-a vrut să taie-n două
stropul de rouă?

Poetul Matcovschi prin „stropul de rouă" subînţelege poporul român împărţit în două de râul Prut.

• **Petru Cărare** (a. n. 1935, s. Zaim, judeţul Tighina), unul dintre cei mai talentaţi şi curajoşi scriitori umorişti, publică în 1972 volumul de poezii cu titlul *Săgeţi*, care a văzut lumina tiparului numai pentru câteva săptămâni, după care a fost scoasă din librării

şi dată la „cuţit" sau, mai corect, „focului", pentru mai multe gânduri îndrăzneţe. Bunăoară, pentru constatarea că cineva s-ar „închina la soare-apune" (România, în primul rând – *n.n.*), pe când trebuia să se închine „la soarele-răsare" (Rusia, ori Uniunea Sovietică – *n.n.*), că „Omul Om e din ţara mea" (poezia *Omul om*); pentru dezvăluirea ideii că ura noastră, a românilor basarabeni, contra străinului „e praf de puşcă", care, folosit cu chibzuinţă, ar nimici toţi duşmanii („Ar fi stat demult sub cruce/ Toţi duşmanii la un loc...") (poezia *Doina de jale a robilor*); pentru adevărul că toţi străinii ne sunt vecini din toate părţile – din stânga, din dreapta, de deasupra, de desubt şi numai fraţii (românii – n.n.) ne sunt „departe" (poezia *Înstrăinare*); pentru alte afirmaţii curajoase în apărarea „neamului nostru", dar cel mai mult pentru poezia *Oaspete nepoftit* (*Din jungla colonialismului*). O reproducem fără comentarii:

Noi avem un hoţ în casă,
Noi cu hoţul stăm la masă, -
Ne-a ieşit mai ieri în cale
Cu idei şi cu pistoale,
Ş-acum să ne ia se-ndură
Şi bucata de la gură.
Şi-ncă altă noutate:
Eşti dator să-i spui şi frate.
Dar să-i dai în loc de pită –
Un calup de dinamită![73]

• Regretatul savant şi scriitor, om politic şi luptător pentru cauza naţională românească, **Ion Vatamanu** (a. n. 1937, s. Costiceni, judeţul Hotin, – a. m. 1993, Chişinău), încă din copilărie nu putea înţelege de ce prin satul natal trec stâlpii (înfipţi în 1944) care împart în două satul Costiceni. Împart Moldova, adică România, în două. De ce aceşti stâlpi cu sârmă ghimpată ar trebui să fie pe viitor graniţa dintre România moldavă (România) şi România ucraineană (Nordul Basarabiei). Răspunsul la aceste întrebări tânărul Ion Vatamanu nu putea să-l obţină de la nimeni, cu atât mai mult de la oficialităţi. Această temă era „tabu" Către anul 1980, revolta clocotind în sufletul tânărului poet român, Ion Vatamanu scrie poezia *Stâlpul din poartă* şi, menţionând că totul râde de „isprava" ruşilor, cu excepţia stâlpului din poartă, o include într-un volum cu un titlu

care, de asemenea, era o aluzie la nedreptatea făcută românilor de sovietici, şi anume în volumul *De pe două margini de război*. Dar cartea n-a ajuns să vadă lumina zilei. După prima corectură, manuscrisul ei a fost „dat la cuţit". Poezia cu pricina a fost publicată mai târziu, în 1981, în volumul *Iubire de tine*, şi în 1987 în volumul *Nimic nu-i zero*, din care reproducem şi noi ultimele versuri spre a ne convinge o dată în plus până la ce absurdităţi se dedau organele de cenzură sovietice când era vorba de România:

Paragină-n lanuri, adâncă,
Râde şi ea, retezată,
Numai stâlpul acesta încă,
Numai el n-a râs niciodată.

• Poetul **Mihail Ion Cibotaru** (a. n. 1937, s. Nicoreni, judetul Bălţi) a publicat în 1977 o carte de versuri cu titlul *Temerea de obişnuinţă*, care, de asemenea, n-a plăcut ocupanţilor, românofobilor şi ideologilor comunişti, din care pricină a fost retrasă din librării şi biblioteci. Mihai Ion Cibotaru în poezia *O constatare* lasă să se înţeleagă că i-ar numi pe moldoveni şi pe români fraţi, dar fiind divizaţi, sângele lor „pătimeşte":

Dar când măcelu-ncepe între fraţi –
pe-aceeaşi faţă râs şi plâns se-ntrupă,
căci în acelaşi sânge pătimeşte
şi-n două el nu poate să se rupă[74]

• **Vasile Vasilache** (a. n. 1926, s. Cetireni, jud. Bălţi), prozator român basarabean de talent, publică în 1966 romanul *Povestea cu cocoşul roşu,* care prin descrierea vieţii satului postbelic din Basarabia ocupă un loc aparte în creaţia scriitorului.

Ocupanţilor comunişti însă nu le-a plăcut romanul. Prin gura şi scrisul lui I. Racul şi V. Senic ei afirmă că ideile promovate de autor în roman sunt dăunătoare societăţii „comuniste". I. Racul şi V. Senic, în scopul defăimării romanului, publică în 1973 articolul *Cu povestea nu se glumeşte (Încă o dată despre Povestea cu cocoşul roşu)*[75] Ei critică romanul pentru că prin persoana lui Serafim Ponoară „chipul moral al colhoznicului moldovean este redat caricatural şi adesea deformat"[76]; că „bunătatea siropoasă, amorfă, ingenuitatea biblică nu pot fi considerate trăsături specifice ale omului muncii, ale unei

naţiuni întregi, deci cu atât mai mult ele sunt străine caracterului naţional sovietic"[77]; că romanul e „cu greşeli ideologice şi estetice grave, cu rătăciri, cu fixarea mecanică şi neserioasă a faptelor"[78]. Racul şi Senic chiar întreabă: „La ce independenţă pierdută se face aluzie în roman, despre ce fel de autoînşelare în privinţa dragostei de libertate şi neatârnare este vorba în el?"[79], „de ce vorbeşte el (V. Vasilache – *n.n.*) despre grijile ţăranului, "constrâns de impozite, cenzură, asigurare şi speculanţi", de ce sătenii «şed cu cererile scrise şi cu mâinile întinse?»"[80].

În realitate, romanul *Povestea cu cocoşul roşu* nu plăcea colonizatorului rus şi sovietic, precum şi nomenclaturii comuniste, pentru că le era teamă ca el să nu amintească românului basarabean de timpurile trecute, de timpurile când acesta era cetăţean român şi era liber, era stăpân pe munca şi soarta lui; să nu trezească ţăranului român din stânga Prutului dorinţa de a reveni la Patria-mamă – România. Or, anume aceste idei dorea renumitul scriitor basarabean să le semene în conştiinţa românilor basarabeni[81].

Aşadar, şi în perioada postbelică, când regimul comunist de ocupaţie (deşi România, prin forţa tancurilor şi baionetei, „acceptase" aceeaşi ideologie comunistă) a dat dovadă de o teroare şi cruzime nemaipomenită faţă de disidenţa politică sau naţională, totuşi scriitorii basarabeni, având o conştiinţă puternică românească, căutau modalităţi să-şi exprime atât protestele contra ocupaţiei sovietice, cât şi dragostea faţă de Patria lor – România. Tricolorul românesc, ascuns în curcubeu, acrostihul „România" în **Asta-i Patria, etern cuvânt!**, „dorul de frate", „stâlpul înstrăinării din poartă", expresia „acelaşi sânge pătimeşte" etc. confirmă că românismul în Basarabia trăieşte în ciuda tuturor măsurilor întreprinse de colonizatori.

§ 3. 3. ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR BASARABENI ŞI TRANSNISTRENI – ÎNDEMN LA REZISTENŢĂ ANTISOVIETICĂ ŞI ACŢIUNI PROROMÂNEŞTI

Pe lângă acţiuni clandestine (colective sau particulare) de protest contra ocupaţiei ruso-sovietice, de demonstrare a ataşamentului faţă de români şi România, în stânga Prutului au existat şi acţiuni proromâneşti deschise.

• La începutul anilor 1945 patru bărbaţi ai neamului – Manoil Nichifor, Pungă Vasile, Pungă Gheorghe şi Arhip Vladimir din s. Ocniţa, jud. Edineţ, au arborat tricolorul românesc la cantonul din localitate. Pentru această faptă eroică românească la 25 mai 1945 patrioţii români au fost executaţi de inchiziţia ruso-comunistă prin împuşcare[82].

• În anii de relativă liberalizare ce a urmat după moartea tiranului Stalin şi, mai ales, după dezgheţul hruşciovist, conştiinţa naţională a românilor moldoveni (în R. S. S. M.) s-a manifestat cu o deosebită putere. Scriitorul român transnistrean Vladimir Beşleagă în studiul *„Conştiinţa naţională sub regimul comunist totalitar (R. S. S. M. 1956-1963)"* scrie că „în răstimp de doi ani şi jumătate – trei s-a reuşit să se realizeze atât cât nu s-a făcut într-un deceniu: apariţia în volume a unei serii de autori clasici şi vechi din tot spaţiul românesc, studii şi monografii istorico-literare de serioasă ţinută ştiinţifică, fondarea de ediţii periodice (ziare, reviste) cu profil cultural-literar, discuţii în presă privind normele limbii literare, destine de autori controversaţi, inaugurarea unei alei a clasicilor în parcul central al capitalei, deschiderea unei librării de carte românească adusă din Ţară (România – *n.n.*), abonarea masivă a populaţiei la publicaţii ce apăreau peste Prut etc."[83]

Un rol de frunte în trezirea conştiinţei naţionale a românilor de la răsărit de Prut în acea perioadă l-au jucat scriitorii români (basarabeni şi transnistreni) Vasile Coroban, George Meniuc, Vladimir Beşleagă, Petru Zadnipru, Nicolae Romanenco, Ion Vasilenco, Petru Cărare, Gheorghe Vodă, Vlad Ioviţă şi alţii, precum şi revistele „Nistru" şi „Chipăruş" şi săptămânalul „Cultura Moldovei"[84].

Menţionăm că încă pe timpurile de teroare comunistă şi genocid patriotul român, profesorul şi, după V. Beşleagă, „un adevărat spiritus rector al opiniei naţionale" Vasile Coroban a avut curajul să declare deschis că limba şi literatura moldovenească nu există, ci „există una singură: cea română..."[85].

• În această perioadă (1960) este înfiinţat Teatrul republican pentru copii şi tineret „Luceafărul"[86]. Tot colectivul teatrului, dar îndeosebi actorii Ion Ungureanu, Sandri-Ion Şcurea, V. Izbeşciuc, E. Toderaşcu, E. Malcoci, N. Doni, V. Constantin, D. Caraciobanu, D. Fusu, I. Todorov, V. Zaiciuc, G. Rotăraş, prin repertoriul ales, prin limba vorbită (literară românească), prin maniera originală a

jocului, au făcut mult pentru trezirea conştiinţei naţionale româneşti la basarabeni, mai ales la cei din rândul copiilor şi tineretului.

• La sfârşitul anilor '50 la Universitatea de Stat din Chişinău activa un grup de studenţi – Vasile Andronachi, Nicolae Bătrânu, Vasile Badiu, Ion Ababii, Alexandru Tecuci şi alţii (dirijaţi şi ocrotiţi de curajosul profesor Vasile Coroban), care se pronunţau în apărarea românismului. E. Postovoi, atunci prim-secretar al organizaţiei de partid Chişinău, la plenara comitetului central al partidului comunist din Moldova din 22 şi 23 septembrie 1959, plenară, care, după masacrul stalinist al intelectualităţii româneşti din Transnistria în anii '30, a execuţiilor în masă efectuate în prima săptămână de ocupaţie a Basarabiei (28 iunie – 4 iulie 1940) de regimul ruso-sovietic, după masivele deportări în Siberia a populaţiei româneşti autohtone de la răsărit de Prut din 13 iunie 1941, 6 iulie 1949 şi 1 aprilie 1951, a pus începutul unui nou val de răfuieli cu intelectualitatea românească autohtonă, declara: „La Universitatea de Stat, unde până nu demult s-a aflat în postura de educator al tinerilor de la secţia de limba şi literatura moldovenească t. Coroban (Vasile – *n.n.*), la finele anului de studii (1957-1958 – *n.n.*) au fost aduse la cunoştinţa publicului fapte de manifestare a unor stări de spirit naţionaliste din partea unui mic grup de studenţi, în acelaşi număr şi absolvenţi ai Universităţii, t. t. Andronachi, Bătrânu, Badiu, Ababii, Tecuci şi alţii. Astfel, Andronachi, după ce a citit tomuri întregi de literatură română burgheză, pe care i-a pus-o la dispoziţie nu altul decât acelaşi Coroban din fondurile pentru uz intern al filialei Academiei, a procedat la declaraţii cu conţinut naţionalist, a pornit să afişeze în căminul studenţesc diferite foi scrise de mână, făcând pe caiete inscripţii cu următorul conţinut: **„Trăiască România în hotarele ei de altădată, jos ocupanţii!", „Jos alfabetul rusesc, trăiască al nostru, cel latin!", „Să ne trăiască naţiunea, domnilor!** (*subl. n.*)" Chiar şi la adunarea studenţilor la care a fost luat în discuţie cazul Coroban, striga Postovoi, el a declarat că „**problema Basarabiei nici până astăzi nu a fost rezolvată** (*subl. n.*)"[87]

• În toamna anului 1965 (octombrie) la Chişinău a avut loc vestitul Congres (al treilea) al Scriitorilor din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, care a cerut deschis, deşi fără succes, trecerea scrisului de la grafia rusească la cea latină[88] şi editarea de manuale şi literatură în limba română pentru şcoala naţională de toate nivelurile.

• Peste 21 de ani, în noaptea de 27 spre 28 iunie 1966, fapta eroică a acelora din s. Ocniţa, jud. Bălţi, a repetat-o patriotul român moldovean Gheorghe Muruziuc, originar din or. Făleşti, jud. Bălţi. Considerându-se participant la mişcarea românească de eliberare naţională din teritoriile ocupate, el a arborat Tricolorul românesc pe coşul fabricii de zahăr din Alexandreni, jud. Bălţi, unde lucra lăcătuş[89] În timpul anchetei şi la judecată Gh. Muruziuc a declarat: „În Moldova are loc discriminarea persoanelor de naţionalitate moldoveană în problema ce ţine de alegerea şi plasarea cadrelor, cultura naţională moldovenească (obiceiurile, limba, alfabetul) nu se dezvoltă, aceasta are loc din cauză că ea nu are nimic comun cu cultura poporului rus şi a altor popoare ale U. R. S. S, că această inegalitate poate fi lichidată în Moldova prin crearea unui stat moldovenesc sau **prin reunirea ei cu România**" (*subl. n.*)[90].

• În vara anului 1988 Mişcarea de Renaştere şi Eliberare Naţională din Basarabia şi-a intensificat activitatea. Lozinca principală a Mişcării care a reuşit să ridice, practic, întreaga populaţie românească de la răsărit de Prut, a fost „Limbă! Alfabet!" Se cerea ca limba maternă a băştinaşilor, căreia oficialităţile comuniste şi imperiale îi spuneau limbă moldovenească, să fie decretată limbă oficială a Republicii Moldova în baza grafiei latine. Aceste opţiuni, care demonstrează caracterul românesc al Basarabiei, au fost formulate de un grup reprezentativ al intelectualităţii din republică (66 personalităţi) într-o *Scrisoare deschisă* adresată Comisiei Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al R. S. S. M. pentru studierea istoriei şi a problemelor dezvoltării limbii moldoveneşti şi publicată în ziarul „Învăţământul public" din 17 septembrie 1988. Tezele expuse în *Scrisoarea deschisă*, inclusiv cea de recunoaştere a identităţii „celor două limbi" romanice de răsărit, limba „moldovenească" şi limba română, au fost susţinute de numeroase colective de intelectuali, muncitori, ţărani, studenţi şi elevi. Ziarele republicane din acea perioadă erau inundate cu scrisori particulare şi colective de acest gen. Numai în mapele săptămânalului „Literatura şi arta" către 26 ianuarie 1989 se aflau scrisori colective şi particulare ce conţineau 142 mii 460 de semnături.

Sovietul Suprem al republicii s-a conformat doleanţelor majorităţii populaţiei româneşti din Republica Moldova şi la 31 august 1989 a legiferat limba „moldovenească" drept limbă de

stat a R. S. S. Moldoveneşti, care funcţionează în baza grafiei latine, recunoscând totodată „identitatea lingvistică moldo-română"[91].

Aici e momentul să menţionăm că Mişcarea de Renaştere şi Eliberare Naţională a pus pe stindardul luptei de eliberare şi de realizare a programului de reîntregire a neamului românesc numele a trei mari personalităţi ale românilor, originare din Moldova – Ştefan cel Mare, Mihai Eminescu şi Alexei Mateevici. S-a apelat la Luceafărul poeziei româneşti, la înflăcăratul apărător al românismului Mihai Eminescu, deoarece pentru românii basarabeni (iertată ne fie parafrazarea) a pronunţa numele Eminescu înseamnă a protesta contra dominaţiunii ruseşti, înseamnă a fi român.

S-a apelat la numele lui Ştefan cel Mare şi Sfânt ca simbol al demnităţii şi mândriei naţionale româneşti, ca exemplu de mare luptător pentru libertate, în genere, şi pentru libertatea românilor, în particular, ca exemplu inegalabil de Mare Român.

Numele preotului şi autorului imnului **Limba noastră**, Alexei Mateevici, a fost ales pentru că românii basarabeni sunt conştienţi de faptul că şi-au salvat existenţa naţională prin limba maternă, care este limba română, şi prin credinţă în Dumnezeu.

• Prima în Basarabia Mare Adunare Naţională românească (MAN), convocată de Frontul Popular din Moldova la 27 august 1989 la Chişinău, a adoptat un document final privind suveranitatea statală şi dreptul românilor moldoveni şi transnistreni la viitor. Cele câteva sute de mii de români şi reprezentanţi ai grupurilor etnice conlocuitoare din teritoriile româneşti incluse cu forţa în imperiul sovietic, printre multe prevederi şi principii ale „suveranităţii naţional-statale" ale R. S. S. M. de atunci, care urmau să aducă eliberarea mult râvnită şi mult aşteptată, au optat pentru dreptul românilor la istorie, restabilirea în drepturile sale a etnonimului **popor român**, a glotonomului **limba română** şi a însemnelor naţionale – tricolorul şi stema istorică a Moldovei[92].

Menţionăm că românul bucovinean **Vasile Tărâţeanu** din Cernăuţi îşi începu discursul în faţa participanţilor la MAN din Chişinău cu cuvintele: „Fraţi români basarabeni! Am venit la această Mare Adunare Naţională şi câţiva români din «sireaca Bucovină»"[93]

• De conştiinţă colectivă românească au dat dovadă deputaţii din Parlamentul de legislatura a XI-ea, care, votând la 1 septembrie

1989 Legea „Cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul R. S. S. Moldoveneşti", au recunoscut identitatea lingvistică moldo-română. Citäm preambulul Legii menţionate: ...R. S. S. Moldovenească sprijină aspiraţia moldovenilor care locuiesc peste hotarele republicii, iar **ţinând cont de identitatea lingvistică moldo-română realmente existentă** (*subl. n.*) şi a românilor care locuiesc pe teritoriul Uniunii R. S. S., de a-şi face studiile şi de a-şi satisface necesităţile culturale în limba maternă..."[94]

• Mişcarea de Renaştere şi Eliberare Naţională a românilor basarabeni a atins apogeul în anii 1987-1990. În această perioadă spiritul românesc al populaţiei băştinaşe a Basarabiei, răzbucnind din adâncuri, plutea deasupra fiecărui miting sau demonstraţii a zecilor şi sutelor de mii de români basarabeni. Participanţii la aceste manifestaţii dădeau dovadă de mare curaj, de profund patriotism, de puternică dorinţă de eliberare şi obţinere a dreptăţii, de profundă conştiinţă naţională românească colectivă. În acest sens Congresul al II-lea al Frontului Popular, care şi-a desfăşurat lucrările la 31 iunie -1 iulie 1990 la Chişinău, a fost destul de semnificativ. Cei peste o mie de delegaţi la Congres au votat mai multe rezoluţii, prin care şi-au declarat deschis ataşamentul faţă de românism. Una dintre rezoluţii cerea „repunerea în drepturi a etnonimului **popor român** şi a glotonimului **limba română**, iar alta – schimbarea denumirii Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti în Republica Română Moldova[95].

• A doua Mare Adunare Naţională de la Chişinău a fost convocată la 16 decembrie 1990, de asemenea de Frontul Popular din Republica Moldova. În documentul final, „Proclamaţia celei de-a doua Mari Adunări Naţionale", adoptată prin votul deschis a circa 800 mii de participanţi, se reconfirmă caracterul românesc al populaţiei din teritoriile ocupate şi se proclamă independenţa naţională a românilor din aceste teritorii (independenţa faţă de Rusia imperială). Citäm din Proclamaţie: „... În faţa unui iminent pericol de distrugere totală a însăşi fiinţei naţionale a românilor din teritoriile ocupate, reafirmând aspiraţiile dintotdeauna ale neamului nostru la libertate şi neatârnare, în spiritul Declaraţiei Organizaţiei Naţiunilor Unite privind acordarea independenţei ţărilor şi popoarelor coloniale, precum şi în conformitate cu dreptul universal recunoscut al naţiunilor la autodeterminare, Marea Adunare Naţională proclamă independenţa naţională a românilor din teritoriile ocupate şi

recunoaşte întregii naţiuni române dreptul de a-şi apăra şi garanta prin toate mijloacele această independenţă. Totodată, a doua MAN consideră că „procesul declanşat în teritoriile româneşti ocupate este o mişcare de eliberare naţională anticolonialistă şi antiimperială"; că „viitorul teritoriilor româneşti ocupate poate fi hotărât doar de întreaga naţiune românească, care este unicul subiect al dreptului internaţional şi purtătoare a dreptului inalienabil fără nici un amestec din afară..."[96].

• O dată cu destrămarea imperiului răului – Uniunea Sovietică -, proclamarea suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova şi acceptarea liniei politice strategice de dezvoltare a celui de al doilea stat românesc – Republica Moldova, spre democratizarea societăţii şi înlocuirea economiei planificate cu economia de piaţă, spre refacerea sistemului politic în unul multipartidist, o dată cu toate acestea mai multe partide social-politice, fiind convinse de caracterul românesc al locuitorilor teritoriilor de la răsărit de Prut, au luat orientarea spre apropierea de România. Am menţionat deja că prima formaţiune care a făcut un pas hotărât în acest sens a fost Frontul Popular, actualmente Frontul Popular Creştin-Democrat din Republica Moldova. Mai mult, linia politică strategică a acestuia este reunirea Republicii Moldova cu România. Alte partide de dreapta: Asociaţia Victimelor Regimului Comunist de Ocupaţie şi a Veteranilor de Război ai Armatei Române, precum şi Mişcarea cetăţenească pentru lichidarea consecinţelor Pactului Molotov-Ribbentrop, îşi propun abolirea acestui pact odios şi revenirea la frontierele României de până la 28 iunie 1940; Congresul Intelectualităţii (el şi Congresul Democrat Unit, apoi Partidul Forţelor Democratice), Partidul Liberal (el şi Partidul Naţional-Liberal) şi-au înscris în programele lor următorul deziderat: „Consolidarea spaţiului cultural şi spiritual românesc comun", iar Consiliul Central al Partidului Naţional-Creştin din Moldova, reafirmând poziţia Partidului, declara la 27 iulie 1994: „Noi suntem români şi dorim reunirea Basarabiei cu Patria-Mamă – România. Nu vedem o altă ieşire de sub ocupaţia străină decât cea cu ajutorul românilor de pretutindeni, cu ajutorul Bunului Dumnezeu şi al lumii creştine iubitoare de adevăr şi dreptate"[97].

• O dovadă în plus în direcţia recunoaşterii caracterului românesc al moldovenilor sunt şi unele decizii ale Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XII-a (anii 1990-1993). Printre

ele menţionăm Hotărârea acestuia privind Drapelul de Stat – Tricolorul (albastru, galben, roşu), 27 aprilie 1990; privind Stema de Stat – simbolul străvechi al românilor moldoveni, 3 noiembrie 1990; privind Imnul de Stat „Deşteaptă-te, române!", 27 august 1991. Nu putem să trecem sub tăcere românismul, patriotismul şi curajul de care a dat dovadă poetul **Ion Hadârcă**, pe atunci prim-vicepreşedinte al Parlamentului Republicii Moldova. Anume el, cu diplomaţia şi dibăcia sa, a convins Parlamentul să voteze Legea privind desemnarea Imnului naţional al tuturor românilor „Deşteaptă-te, române!" în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova.

Acelaşi Parlament, pentru a elabora proiectul unei noi Constituţii a Republicii Moldova, a fondat în 1990 o Comisie Constituţională în frunte cu (atunci) Preşedintele Parlamentului Mircea Snegur, în care intrau savanţi, oameni de cultură, specialişti în dreptul constituţional, reprezentanţi ai formaţiunilor social-politice existente la acel moment. Este semnificativ pentru tema propusă de noi Preambulul la Proiectul Constituţiei propus de Comisie. În martie 1994 forţele antiromâneşti neocomuniste, proruse şi proimperiale, zise agrosocialiste, din Parlamentul de legislatura a XIII-a au respins Preambulul din cauza românismului lui. Reproducem conţinutul Preambulului proiectului Constituţiei integral: „Având în vedere trecutul milenar al poporului român şi statalitatea sa neîntreruptă în spaţiul istoric şi etnic al devenirii sale naţionale, considerând actele de dezmembrare a teritoriului naţional de la 1775, 1792, 1812 şi 1940 ca fiind în contradicţie cu dreptul istoric şi de neam, pornind de la Declaraţia Suveranităţii şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova, ţinând seama de procesele ireversibile ce au loc în Europa şi în lume de democratizare, de afirmare a libertăţii, independenţei şi unităţii naţionale de edificare a statelor de drept, reafirmând egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul acestora la autodeterminare, conform Cartei ONU, Actului final de la Helsinki şi normelor de drept internaţional, noi, poporul Republicii Moldova, compus din **români** (moldoveni) autohtoni (*subl. n.*) şi cetăţeni de altă origine etnică, stabilim textul Constituţiei Republicii Moldova precum urmează..."

• În apărarea glotonimului **limba română** şi a etnonimului **popor român** în calitate de caracteristici ale românismului basarabean s-au pronunţat, mai ales începând cu anul 1994 – anul

adoptării Constituţiei Republicii Moldova –, multe instituţii ştiinţifice, inclusiv Academia de Ştiinţe, organizaţii obşteşti şi cetăţeni aparte sau în grup. „Limba de Stat a Republicii Moldova e limba română", declară Uniunea Cineaştilor din Republica Moldova în august 1994[98]. Societatea „Limba Noastră cea Română", Asociaţia Istoricilor şi Liga Pedagogilor din Republica Moldova atenţionau în august 1994 opinia publică şi Parlamentul că „formulările prin care limba română este înlocuită cu o limbă inexistentă, zisă moldovenească, sunt deosebit de dăunătoare..."[99] Institutul de Lingvistică al AŞM este convins că „...**limba română este unica reprezentantă actuală a latinităţii orientale**, oriunde ar fi întrebuinţată ca limbă de cultură. Ea are o singură denumire – limba română, indiferent de faptul dacă graiurile populare locale au anumite particularităţi dialectale de natură regională: moldoveneşti (pe ambele maluri ale Prutului), munteneşti (în Muntenia), olteneşti (în Oltenia), bănăţene (în Banat), maramureşene (în Maramureş) ş. a. m. d. Asemenea particularităţi există practic în cadrul fiecărei limbi naţionale..."[100]. La 20 septembrie 1994 Academia de Ştiinţe s-a pronunţat categoric: „Există o singură limbă, comună pentru toţi românii: Limba Română... A opera cu neadevăruri este imoral"

- Manifestaţiile profesorilor, studenţilor şi elevilor Republicii Moldova din primăvara lui 1995 în susţinerea glotonimului **limba română** şi a etnonimului **popor român**, precum şi întru susţinerea predării **Istoriei Românilor** şi **Limbii Române** în aşezămintele de învăţământ din Moldova, au fost o dovadă de netăgăduit a conştiinţei naţionale româneşti a participanţilor la aceste acţiuni.
- Peste 200 de participanţi la Conferinţa pedagogică-ştiinţifică „Coordonate ale studiului limbii şi literaturii române în învăţământul preuniversitar", desfăşurată la Chişinău la 27 decembrie 1995 sub egida Ligii Pedagogilor din Moldova în colaborare cu Direcţia Principală Învăţământ Preuniversitar a Ministerului Învăţământului, Facultatea de Litere a Universităţii de Stat din Moldova, Catedra Limba Română a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă", Institutul de Ştiinţe Pedagogice şi Psihologice, Societatea „Limba Noastră cea Română", susţinând iniţiativa legislativă a Preşedintelui Mircea Snegur privind modificarea articolelor 13 şi 118 din Constituţia Republicii Moldova, au cerut ca limba de stat să fie numită în Constituţie limba română.

• În zilele de 29-31 august 1996 la Iaşi, capitala de odinioară a Moldovei, a avut loc cel de-al VII-lea Simpozion al Societăţii Culturale „Ginta Latină" cu genericul „Numele corect al limbii noastre". La simpozion, alături de românii din Ţară, au participat şi români din Albania, Timocul Sârbesc, Voievodina, Comunitatea Românilor din Iugoslavia, Nord Carpatia, Nordul Bucovinei, Transnistria, Basarabia, regiunea Odesa (Ucraina) şi din partea Asociaţiei Aromânilor. Reprezentanţii românilor din aceste teritorii, în luările lor de cuvânt, au protestat contra impunerii de către autorităţile teritoriilor menţionate pentru români a denumirilor de: vlah, vlaschi, rumer şi altele, prin care se ignorează etnonimul corect **român** şi glotonimul **limba română**[101].

§ 3.4. MANIFESTĂRI DE ÎNALTĂ CONŞTIINŢĂ ROMÂNEASCĂ LA MOLDOVENI PRIVIND ISTORIA, LIMBA ŞI CULTURA LOR NAŢIONALĂ (sf. sec. al XX-lea)

Am menţionat mai înainte că populaţia majoritară a Basarabiei n-a acceptat reanexarea ţinutului de către Rusia Sovietică după ultimatumul din 26 iunie 1940. Partea ei conştientă dintre intelectuali, dar şi dintre celelalte pături sociale, n-a recunoscut nici drapelul (roşu şi verde), nici glotonimul limba „moldovenească", nici etnonimul popor „moldovenesc", şi nici grafia rusească, toate impuse de colonizatori cu forţa. Din aceste motive, precum şi din cauza politicii sovietice de deznaţionalizare a autohtonilor, în teritoriile româneşti ocupate de sovietici au apărut diferite proteste. Ele veneau atât din partea persoanelor oficiale, ale savanţilor, cât şi din partea unor oameni simpli. Formele de manifestare a protestelor erau diferite, principala dintre ele fiind cuvântul scris. Conţinutul acestor manifestări priveau, în primul rând, istoria, limba şi cultura naţională a românilor moldoveni. Deşi în continuare vom aduce exemple de poziţie numai a unei mici părţi a moldovenilor ce au scris la tema dată, ele vor fi suficiente pentru a ne convinge că în teritoriile româneşti de la răsărit de Prut există o conştiinţă, o mentalitate naţională românească, că basarabenii şi transnistrenii se consideră

români, vorbesc limba română şi nu pot fi decât parte a poporului român, că românismul nu le este străin şi că Patria lor e România.

Eugen Coşeriu (a. n. 1921, în comuna Mihăileni, judeţul Bălţi, Basarabia), ilustru filolog al contemporaneităţii, mare filozof al sociolingvisticii, cunoscător a circa treizeci de limbi de circulaţie universală, Doctor Honoris Cauza a 17 universităţi din lume, membru corespondent, membru titular şi membru de onoare al multor Academii din lume[102], declara la Congresul al V-lea al Filologilor Români din 4-9 iunie 1994: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greşeală naivă, ori o fraudă ştiinţifică; din punct de vedere istoric şi practic, e o anulare a identităţii etnice şi culturale a unui popor şi, deci, un act de genocid etnico-cultural"[103]

Nicolae Ţurcanu (a. n. 1918, s. Nezavertailovca, raionul Slobozia, Transnistria – a. m. 1985, la locul de baştină), scriitor cu un destin zbuciumat, poate unicul condeier din stânga Nistrului care n-a scris despre Lenin, în 3 martie 1942, plecând în România la tratament, scrie poezia *Salutarea noastră*, în care descoperim românismul şi patriotismul său înflăcărat şi care a fost citită de autor la un concert în sala Ministerului Învăţământului Public al României, apoi publicată în revistele „Moldovanul" şi „Basarabia":

Bună ziua, deal şi vale,
Salut, netedă câmpie,
Bună ziua, fraţi şi neamuri,
Salut, dulce Românie...

Care-mbătrânind în urmă,
Înainte-ntinereşti,
Care slava ţi se-nalţă
Din morminte strămoşeşti.

Azi poetul mic îţi vede
Preaseninul cer al tău,
Cum l-au luminat strămoşii,
Cum ţi-l are Dumnezeu.

Aici doine sunt cântate
De-o grădină de poeţi,
Aici păsările zboară,
Aici soare mult aveţi.

Eu de unde vin doar norii
Las-amurgul pe ruine.
După douăzeci de ierne
Azi doar primăvara vine.

Salut, dulce Românie,
Frate, sora, mamă, tată,
Noi vă zicem: „Bună ziua"
Dar adio – niciodată [104].

Nici vorbă că aceste pătrunzătoare şi înălţătoare cuvinte de fiu pentru ţara sa şi, mai ales, gândul că în România se construieşte o viaţă liberă („doine sunt cântate", „păsările zboară", „preaseninul cer al tău", „soare mult aveţi" etc.), pe când în Uniunea Sovietică, parte a căreia a fost şi satul natal al poetului, „doar norii las-amurgul pe ruine", au fost suficiente pentru organele de oprimare comunistă să-l condamne pe patriotul român. La 27 iunie 1944, după ce armatele sovietice cotropiseră din nou Transnistria, Nicolae Ţurcanu este arestat. „Luînd cunoştinţă de materialele K. G. B.-ului privind activitatea criminală desfăşurată de Ţurcanu N. M., se scrie în mandatul de arest al lui Nicolae Ţurcanu, ajung la concluzia că tov. Ţurcanu N. M., aflat pe teritoriul ocupat temporar, a trecut de bună voie în serviciul român, a luat cuvântul la radio şi serate festive, şi-a citit propriile poezii închinate conducerii române"[105]. Pentru noi, poezia lui N. Ţurcanu *Salutarea noastră* este o dovadă a existenţei conştiinţei naţionale româneşti şi în Transnistria.

Dovadă în favoarea românismului transnistrean ne serveşte şi lupta intelectualităţii R. A. S. S. M. pentru grafia latină, pentru limba română. Se cunoaşte că în 1931 în republica „trambulină" a fost acceptat alfabetul latin, ca mai apoi, în 1937-1938, K. G. B.-ul sovietic să se răfuiască cu toţi promotorii, susţinătorii şi simpatizanţii limbii, culturii şi istoriei româneşti, în primul rând cu scriitorii D. Milev, M. Andriescu, N. Marcov, N. Cabac, T. Malai, Iacob Doibani, Sofia Soloviov, P. Chioru, S. Lehţir, F. Săteanu, P. Sănduţă,

I. Korcinski şi alţii[106], care „erau învinuiţi de cele mai grele crime antistatale: trădare de Patrie, spionaj, apartenenţă la „organizaţia naţionalistă contrarevoluţionară", care, cică, avea scopul să alipească Moldova Sovietică la România regală, izolând-o de Uniunea Sovietică"[107]

Criticul şi istoricul literar **Ion Vasilenco** este unul dintre primii români basarabeni care încă în 1957 a ridicat problema revenirii scrisului, atunci în R. S. S. M., la grafia latină. În studiul *Să restabilim principiile ortografiei noastre clasice tradiţionale*, amintind că „ortografia noastră tradiţională s-a întemeiat în întregime pe sistemul grafic latin adoptat încă după anul 1860", I. Vasilenco e convins că „restabilirea în drepturi a ortografiei clasice tradiţionale trebuie să însemne şi restabilirea în scrisul moldovenesc contemporan a sistemului grafic latin..."[108].

Vladimir Beşleagă (a. n. 1931, comuna Mălăieşti, Transnistria), scriitor animat de ideea românismului, publicist, lucrător emerit al culturii, deputat în primul Parlament al Republicii Moldova ales în mod democratic, participant activ în Mişcarea de Renaştere şi Eliberare naţională, după absolvirea Universităţii de Stat din Chişinău (1955), îşi alege pentru teza de doctorat o temă ce ţine de un scriitor din România, şi anume „Liviu Rebreanu – romancier" În această perioadă V. Beşleagă face tentativa nereuşită de a vizita România. Reuşeşte peste 24 de ani, în 1979.

În august 1959 V. Beşleagă publică în „Chipăruş" un eseu în care a promovat ideea unităţii cultural-spirituale a moldovenilor din stânga Prutului cu românii din dreapta lui. Din aceste motive în toamna aceluiaşi an, „pentru publicarea unor materiale critice de nuanţă antisovietică şi naţionalistă", Vladimir Beşleagă, împreună cu redactorul-şef şi alţi tineri colegi din redacţia revistei „Chipăruş", este „concediat, blamat de la diferite tribune şi în presă"[109] Pentru aceleaşi motive romanului *Noaptea a treia*, care a fost finalizat în anul 1970, nu i s-a permis publicarea tocmai 18 ani. În 1988 romanul apare cu titlul modificat *Viaţa şi moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoaşterii de sine*[110]. Aici e cazul să amintim că în toamna lui 1950 tatăl scriitorului, Vasile Beşleagă, a fost „judecat şi condamnat pe un termen de 20 ani de detenţie, mama – dată afară din casă şi casa – confiscată"[111].

Spre a ne convinge de profunda conştiinţă românească a moldoveanului transnistrean Vladimir Beşleagă, de curajul de care a dat dovadă pentru a spune adevărul, căutând adesea şi căi pentru a „înşela vigilenţa cenzurii comuniste" vom aduce câteva exemple din opera sa literară.

În pasajul privind cercetările lui Isai de către ofiţerul neamţ (romanul *Zbor frânt*, 1966), băiatul, fiind prins că a trecut din partea stângă a Nistrului în partea lui dreaptă, se întreabă de ce l-au dat pe mâna lui Bărbosu. Şi lui Isai „îi străfulgeră prin minte: ştie **româneşte** (*subl. n.*)! De asta l-au dat pe mâinile lui"[112]. Deci scriitorul Beşleagă încă în 1966 vine să susţină că denumirea limbii vorbite în Basarabia şi Transnistria este cea **română**.

Şi mai la vale, în alt pasaj, scriitorul, prin gura Bărbosului, zice despre limba vorbită în stânga Prutului că e „limba voastră cea proastă"[113], având în vedere aşa-zisa „limba moldovenească"

În tragicul poem *Viaţa şi moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoaşterii de sine* scriitorul aminteşte de România prin muntele Ceahlău. Citâm: ...Soarele suliţa pe sub frunzişul copacilor, scăpătând spre apus, departe peste lunca Prutului, dincolo de Ceahlău..."[114].

În cartea *Nepotul*, realizată în 1973, V. Beşleagă găseşte o altă modalitate de a vorbi despre România, şi anume că e „ţara vecină şi prietenă", precizând în notă că „Aşa era numită eufemistic România în perioada distrugerii la noi a culturii naţionale, anihilării conştiinţei naţionale, a ştergerii din inimi a oricărei simţiri de unitate românească"[115]

În romanul *Sânge pe zăpadă* (cartea întâi), apărut în 1985, V. Beşleagă abordează probleme ale istoriei. Personajul central al romanului este cronicarul Miron Costin. Intenţionând să spună că moldovenii şi muntenii sunt români, scriitorul transnistrean redă fraza celebră a lui Miron Costin din *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor...*, şi anume: „Începutul ţărilor acestora şi neamului moldovenesc şi muntenesc şi câţi sunt şi în ţările ungureşti cu acest nume **români**..." Cenzura comunistă, însă, a scos cuvântul „români"[116].

Conştiinţa românească a moldovenilor („noi, românii moldoveni") o descoperim în cele câteva rânduri inserate de autor pe coperta cărţii *Nepotul* (*Cronică rurală comentată de autor*), ediţia 1998:

„M-am gândit şi m-am frământat ani lungi la rând şi am ajuns la concluzia: face, merită să pun în mâinile cititorului mai tânăr, dar şi ale celui mai vârstnic, aceste proze născute din profundă disperare în anii când naţiuni, popoare întregi erau măcinate în malaxorul diabolic al sistemului comunist în numele "formării unei noi comunităţi – poporul sovietic", când **noi, românii moldoveni** (*subl. n.*) din acest spaţiu, eram privaţi de dreptul de a ne cunoaşte istoria adevărată, de a exista liber în universul limbii materne, de a ne practica şi perpetua tradiţiile, obiceiurile şi credinţa strămoşească..."

Spre a ne da seama că scriitorul român transnistrean Vladimir Beşleagă nu recunoaşte pentru Republica Moldova decât grafia românească şi limba română, e suficient să luăm cunoştinţă de articolul *În mâinile cui este soarta limbii*[117] şi, îndeosebi, de raportul *Scriitorul şi destinele limbii materne*, prezentat de domnia sa la Plenara Uniunii Scriitorilor de la 16 noiembrie 1988[117a].

Alexei Marinat, scriitor român moldovean, publicist, dramaturg, maestru al literaturii, decorat cu Ordinul Republicii, inclus în Enciclopedia Universală a Literaturii, membru al Uniunii Scriitorilor din România (Legitimaţia nr. 2031), Laureat al Premiului Naţional (1998), fost deţinut politic (mai 1947 – octombrie 1954), arestat pentru jurnalele intime *Eu şi lumea* şi condamnat de Tribunalul militar din Odesa, „Soljeniţân al nostru" (Ion Ciocanu), şi-a ispăşit „pedeapsa" în „Ozerlag", regiunea Irkutsk, Rusia. Era marcat cu numărul R-886, cusut la pantaloni – pe genunchi, la pufoaică – pe spate şi la căciulă – pe frunte. S-a născut la 24 mai 1924 în comuna Valea Hoţului, fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, Transnistria (actualmente s. Dolinskoe, regiunea Odesa, Ucraina) din părinţi români: Roman Marinat şi Catrina Săndulescu, ambii din Valea Hoţului. Tatăl Roman Marinat în 1937 a fost arestat de serviciile de oprimare sovietice şi condamnat la 10 ani închisoare pentru activitate contrarevoluţionară[118].

Alexei Marinat este primul român care la Adunarea Generală a Scriitorilor Republicii Moldova din 30 octombrie 1987 a pus problema introducerii alfabetului latin în republică, motivându-şi propunerea prin adevărul că Basarabia este populată de o naţiune de provenienţă latină[119]

„Nu înţeleg, se întreabă scriitorul Alexei Marinat în nuvela *Am grijă...*, de ce Nicolae Dabija scrie în limba română, iar „moldovenii" îl citesc în „limba moldovenească"? De ce toţi scriitorii de azi din Republica Moldova (până şi eu, un biet transnistrean) scriu în limba română, iar cetăţenii de aceeaşi origine ne citesc în „limba moldovenească", fără traducători şi fără dicţionar?"[120].

Atitudinea moldoveanului transnistrean Alexei Marinat faţă de glotonimul **limba română** o descoperim şi în articolul *Trebuie s-o luăm de la început, cu noi reguli, mai drastice*. Scriitorul cere modificarea articolului 13 din Constituţie, în sensul că limba de stat în Republica Moldova este limba română[121]

Ion Buga, profesor universitar şi neînfrânt luptător pentru cauza românească, istoric patriot (a. n. 1935, comuna Hăsnăşenii Mari, judeţul Bălţi), despre care „diplomatul limbii române" Ion Borşevici spunea (la 25 august 1999) la Adunarea de comemorare a 10 ani de la adoptarea legislaţiei lingvistice că este „primul istoric din Republica Moldova, care a scris despre limba noastră cea română, istoric care a stat pe poziţii clare şi foarte convingătoare" Istoricul Ion Buga a publicat în octombrie 1988 articolul *O limbă maternă – un alfabet*, în care consideră că printre măsurile stringente care ar duce la renaşterea naţională a populaţiei băştinaşe din Republica Moldova trebuie să fie numaidecât „revenirea la alfabetul latin şi conferirea limbii literare materne a statutului de limbă de stat a R. S. S. M.", subliniind totodată că „o altă măsură eficientă de lichidare a degradării lingvistice şi a stagnării spirituale, de curmare a asimilării şi de preîntâmpinare a dispariţiei poporului moldovenesc ca unitate etnică romanică de pe teritoriul Uniunii R. S. S., trebuie să fie refuzul deplin şi dezrădăcinarea categorică a concepţiei stalnist-bodiuliste: "Două naţiuni – două limbi materne – două alfabete" pentru populaţia autohtonă de pe teritoriul Republicii Moldoveneşti şi cel al României" Istoricul I. Buga mai consideră că trebuie „de recunoscut realitatea obiectivă de azi: o naţiune – o limbă maternă – un alfabet", menţionând că „clasicii noştri au numit această limbă de origine latină – limba română şi au folosit alfabetul latin..." „A venit timpul, scrie savantul, de a unifica denumirea limbii noastre materne, dându-i denumirea, precum o numeau clasicii – limba română. Şi să revenim la alfabetul latin, pe care l-au folosit clasicii

la scrierea operelor lor". Aici e cazul să menţionăm că Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova s-a pronunţat oficial în problema unităţii şi denumirii corecte a limbii române abia în 1994 şi în 1996. În baza argumentelor, dar şi cu mare risc pentru timpurile de atunci, savantul Ion Buga a formulat o concluzie principială, afirmând că „moldovenii, basarabenii, bucovinenii, muntenii, transilvănenii, oltenii, bănăţenii ş. a. sunt părţi integrante ale poporului român", că „şi moldovenii din U. R. S. S. şi românii din România sunt părţi componente ale unei singure naţiuni, care locuieşte pe teritoriul a două state suverane vecine"[122].

Pentru articolul *O limbă maternă – un alfabet*, pentru convingerile sale ştiinţifice şi politice profesorul Ion Buga a fost supus persecuţiilor din partea regimului de atunci. Articolul în cauză a fost obiectul unei dezbateri aprige şi controversate timp de 5 ore în cadrul şedinţei catedrei de specialitate a Universităţii de Stat din Moldova, apoi la şedinţa biroului C. C. al P. C. M., profesorul Ion Buga fiind sancţionat cu o mustrare aspră şi ameninţat să fie demis din serviciu...

Românismul conştientizat al profesorului Ion Buga îl putem urmări şi în alte publicaţii ale sale: *Pământ strămoşesc* (1989), *Teritorii naţionale* (1991), *Vrere legitimă* (1993), *Băştinaşii din Republica Moldova* (1995), *Unirea – ideal naţional* (1995), *Cauza naţională – esenţa activităţii lui Onisifor Ghibu în Basarabia* (1995), *Unirea Basarabiei cu România în 1918* (1998), *Marea Unire – realizare plenară a idealului tuturor românilor* (1998) ş. a. Considerând că anul 1918 este pentru români un an glorios, un an de aur, că este ora astrală a sfintelor izbânzi naţionale, savantul şi patriotul român afirmă în comunicarea sa la simpozionul „75 de ani de la Unirea Basarabiei cu Ţara", care a avut loc la Bucureşti la 9 aprilie 1993, că „prăbuşirea imperiului sovietic ne oferă azi o nouă şi reală şansă pentru reîntregirea Ţării şi reunirea neamului românesc"[123] În cartea *Istoria Universităţii de Stat din Moldova* (1946-1996) autorul ei istoricul Valeriu Cozma scrie: „În lucrările sale profesorul Ion Buga utilizează pe larg noţiunile de „limbă română", „naţiune română", „teritoriu naţional", „popor băştinaş" „conştiinţă naţională" ş. a., conturând astfel elemente importante ale concepţiei şi obiectului de investigaţii ştiinţifice şi predare a Istoriei Românilor"[124].

Cunoscutul cărturar şi patriot Ion Ciocanu în 1996, meditând la adevărul despre şi pentru noi, expus în antologia *Limba Română – Patria mea*, menţionează că „doctorul habilitat în istorie, profesorul universitar dl Ion Buga vorbeşte în chip detaliat, cu argumente imposibil de tăgăduit despre băştinaşii din Republica Moldova (limba şi numele lor) sub aspectul dreptului internaţional, subliniază că „românii moldoveni" (acesta e numele băştinaşilor din Republica Moldova!) sunt „parte componentă a poporului român bimilenar băştinaş, a naţiunii române, care s-a constituit pe teritoriul său naţional din spaţiul geografic carpato-danubiano-pontic" (săptămânalul „Literatura şi arta", nr. 40, 5 decembrie 1996, p. 3).

Valentin Mândâcanu, filolog şi patriot român din Basarabia, a combătut cu vehemenţă teza existenţei a două limbi independente – română şi „moldovenească" Mai mult, în studiul *Veşmântul fiinţei noastre* (aprilie 1988)[125], el, făcând referinţă la savanţii romanişti sovietici, precum şi la unii clasici ai literaturii române, a demonstrat identitatea limbii române şi a celei „moldoveneşti", demonstrând ataşamentul său profund faţă de românism. Valentin Mândâcanu a menţionat că romaniştii sovietici T. B. Alieva, T. A. Repina şi M. A. Tariverdieva „nu fac nici o deosebire între limba moldovenească şi limba română, întrebuinţându-le peste tot într-un întreg: „Limba română (moldovenească)", „texte româneşti (moldoveneşti)"[126].

Grigore Vieru, talentat poet, personalitate eminentă basarabeană, neînfrânt patriot român, înger păzitor al românismului în Basarabia (a. n. 1935, s. Pererita, fostul judeţ Hotin), nici pentru o clipă n-a lăsat să se înţeleagă că el n-ar aparţine naţiunii şi limbii române, că Basarabia n-ar fi românească. În articolul *O neroadă glumă antinaţională* slăvitul luptător pentru românismul Basarabiei, vorbind despre „gluma" prin care se contrapune românul moldoveanului („falsa deosebire făcută între moldovean şi român"), afirmă că Basarabia e românească („circula prin părţile **Basarabiei româneşti** (*subl. n.*) o neroadă glumă antinaţională...") şi că „românul este stăpân de drept istoric al pământului său"[127].

Totodată, poetul şi patriotul român are grijă să explice rătăciţilor şi analfabeţilor naţionali, dar şi străinilor, ce înseamnă pentru noi, basarabenii, realitatea oficială a glotonimului **limba română** şi a

etnonimului **popor român**. După el, aceste noţiuni sunt sinonime cu libertatea. Citãm: „Realitatea oficială a glotonimului *limbă română* şi a etnonimului *popor român* ar însemna pentru noi nu numai un act de dreptate împlinit. Cele două sfinte noţiuni sunt pentru noi sinonime cu libertatea. M-aş simţi liber în limba română (întreagă) şi în istoria română (întreagă), chiar dacă mă zgârie încă ghearele sârmei ghimpate de la Prut[128].

În continuare poetul militant revine la adevărul că Moldova este o parte a României. Citãm: „... Fireşte că suntem o parte din Moldova Voievodală. Fireşte că Moldova Voievodală este o parte istorică a României"[129]

Incluzându-se în încăierări aprige cu românofobii, luând atitudine serioasă faţă de moldovenismul primitiv, îngerul păzitor al românismului Grigore Vieru e nevoit să afirme şi să reafirme că „**vorbim româneşte şi suntem o parte a poporului român** (*subl. n.*). Şi asta nu pentru că spunem noi, ci pentru că aşa spune Istoria"[130].

Am mai menţionat că viziunea lui Grigore Vieru asupra românismului basarabenilor o găsim în articole de publicistică, discursuri, poeme şi cântece. În *Confesiuni* din volumul *Văd şi mărturisesc* găsim crezul poetului că basarabenii sunt români. Citãm: „**Noi, românii basarabeni** (*passim subl. n.*), pentru care fiecare zi în care **vorbim româneşte** este o zi a înălţării, o sărbătoare, vorbim mai şovăielnic, mai clătinat, ca să zic aşa, mai încet, dar tot **româneşte vorbim**; pasul nostru în horă este, poate, puţin rătăcit, dar tot **româneşte jucăm;** cântăm plângând, dar tot **româneşte cântăm**; am cioplit în depărtări înfiorătoare cruci de gheaţă, şi-n sloiuri de gheaţă ne-am înmormântat bătrânii sau pruncii, dar tot după legea şi-n graiul nostru i-am petrecut spre Cerul cel drept; tăiatu-ni-s-a mâna, cu care ne facem semnul crucii, dar schiţăm sfântul semn pe cerul gurii cu limba; ni s-a tăiat limba, dar tot **româneşte nădăjduim spre bine, spre izbânda dreptăţii noastre**"[131], sau „**Limba, literatura, cântecul românesc au fost pentru noi, românii basarabeni**, covorul care ne-a ferit sufletul de îngheţul străin, pustiitor"[132], sau „Nici puterea de la Chişinău, nici Moscova nu se tem de limba română ca atare. Se tem de altceva: că **limba română retrezeşte în noi sentimentul românismului**. De asta se tem tovarăşii. S-ar putea ca buclucaşa constituţie (a Republicii Moldova – *n.n.*) să accepte glotonimul pentru care ne

zbatem, dar va refuza categoric şi cinic etnonimul popor român"[133], sau: „Sprijin independenţa, spune poetul, dar numai ca **un popas în drum spre Reunire**. Nu mă pregătesc să vieţuiesc veşnic în statele unite ale Moldovei formate din Chişinău, Tiraspol, Comrat. Reunirea vine. Să ajutăm venirea ei cu înţelepciune şi răbdare, să nu forţăm nota. Istoria, evident, nu va cere cutărui sau cutărui cinovnic permisiunea **întregirii Neamului!**"[134]

Mai menţionăm că penei ilustrului poet român basarabean Grigore Vieru îi aparţin şi textele cântecelor *Cântare scrisului nostru, Limba noastră cea română, Trei culori (1989),* ale poeziilor *De-ai curge tu, Prutule,* şi altele, în care tema românismului nostru este abordată din plin. Din poezia *Limba noastră cea română* reţinem ultimele versuri:

Pe pământ străvechi şi magic
Numai dânsa ni-i stăpână:
Limba neamului meu dacic,
Limba noastră cea română[135]

Poezia *De-ai curge tu, Prutule*, o reproducem în întregime:

De-ai curge tu, Prutule,
De-ai curge pe Nistru,
Să nu mă mai desparţi
De fraţii mei!

De-ai curge tu, Prutule,
De-ai curge pe Mureş,
Ca liber să pot asculta
Cântecul nostru,
Cântecul neamului meu!

De-ai curge tu. Prutule,
De-ai curge pe Olt,
Să nu mai fiu întrebat
Ce caut eu,
Ce caut în Ţara Mea?![136].

La 29 decembrie 1996 Grigore Vieru scrie şi la 9 ianuarie 1997 publică o poezie dedicata „intelectualilor care apără falsul istoric numit «limba moldovenească»" cu titlul *Română este limba noastră*:

Nicicând la faţă nu se schimbă
Nici Soarele de sus, nici Luna.
Română este-a noastră limbă,
Moldovenească e niciuna.

Atât de sacră şi măiastră,
Cum s-o înăbuşe pustia?!
Română este limba noastră,
Moldovenească e prostia.

Îmi curg durerile aceste
Cum brazilor din munţi răşina.
Română limba noastră este,
Moldovenească-i neruşinea.

Română-i limba noastră, piatra
Cetăţii, literă din şcoală,
Iubirea, doina, focul, vatra!
Şi numai graniţa-i moscală! [137]

Deşi versurile poetului vorbesc de la sine despre românismul său conştientizat, despre patriotismul înflăcărat, vorbesc despre Grigore Vieru ca despre un luptător pentru adevăr şi dreptate, totuşi e necesar să remarcăm propria-i opinie privind formarea sa ca personalitate şi factorii care l-au plămădit şi i-au dat posibilitatea să se afirme ca poet şi luptător. El zice: „Natura mi-a dat har, numai atât cât a putut, dar limba şi literatura română mi-au dat totul. Fără literatura şi fără limba română n-aş fi ajuns poet" [138]. E necesar să mai amintim şi de poziţia categorică şi intransigentă a lui Grigore Vieru, expusă în blestemul adresat celora ce ar îndrăzni să scrie (textul şi muzica) pentru un imn în locul imnului naţional al tuturor românilor *Deşteaptă-te, române*! Citâm: „Dreptatea istorică va blestema poetul şi compozitorul care vor îndrăzni să ridice mâna asupra imnului *Deşteaptă-te, române*! cocoţându-se ei în locul strălucirii şi dureroasei lui necesităţi"[139].

De un românism conştientizat, de o profundă conştiinţă naţională românească, de un patriotism înflăcărat dă dovadă şi poetul **Nicolae Dabija**. Românismul talentatului poet, al ilustrei personalităţi

basarabene şi al neînvinsului luptător pentru cauza românească Nicolae Dabija poate fi descoperit în fiece frază scrisă de pana sa. Acest adevăr poate fi urmărit atât în poezia sa, cât şi în lucrările istorice, în articolele publicistice inserate la rubrica „Vai de capul nostru" a revistei „Literatura şi arta", în alte materiale. El apără cu ardoare românismul şi critică teoria antiromânească a moldovenismului primitiv. Nicolae Dabija proslăveşte, susţine moral luptătorii pentru idealurile românilor basarabeni. În poezia *Scrisoare lui Ilie Ilaşcu* poetul, explicând de ce satrapii Moscovei imperiale îl urăsc pe martirul român, închis în cazematele tiraspolene, scrie:

De-atât c-ai îndrăznit să laşi,
În ţara unde eşti stăpân,
Un testament pentru urmaşi:
„Eu vă iubesc, popor român!"[140]

Şi în articolul *Tricolorul lui Grigore Vârtosu*[141] Nicolae Dabija, apreciind la justa valoare lupta patrioţilor din Căuşeni, în primul rând a lui Grigore Vârtosu, pentru libertate şi demnitate naţională, scrie: „Se zice că atunci când bat vântoasele în munţi, brazii se frâng, dar nu se apleacă. Ei pot fi asemuiţi cu aceşti flăcăi, care şi-au dat viaţa, dar n-au îngenuncheat. **Ei au căzut pentru Tricolor, pentru limba română, pentru Dumnezeu, pentru ca ţara să le fie liberă, independentă, unitară** (*subl. n.*). Ei n-au luptat să cucerească pământuri străine. Ei s-au ridicat să apere pământul moşilor şi strămoşilor lor"

În articolul *Dreptul la limbă* Nicolae Dabija spune răspicat: „Iar adevărul e unul: suntem români şi vorbim româneşte!"[142].

În *Noi, moldovenii*, aducând critici „mişcării patriotice" „Pro Moldova", presei de limba rusă din Transnistria,, precum şi celei „moldoveneşti" de la Chişinău, în primul rând ziarului antimoldovenesc „Moldovanul", Nicolae Dabija subliniază că acestea pun „sub cele mai murdare articole scrise la adresa poporului nostru (român – *n.n.*), a României, a unor distinse personalităţi ale vieţii politice şi culturale, nume româneşti: Ştefan Muşat (!), Alexandru Lăpuşneanu, Mihai Tighineanu, Mitică Păunaş, Otilia Plugaru, Romică Românu, Cezara Călugăreanu, Victor Pană, Gheorghe Lazăr etc.". Poetul le recomandă să găsească „în presa basarabeană, rusă sau românească a secolului trecut măcar o menţiune că moldovenii n-ar fi şi români", adăugând

că „Da. Sadoveanu a zis că-i moldovean, dar n-a zis că nu-i român"[143].

În *Sclavi de bună voie* Nicolae Dabija, criticând analfabetismul şi antiromânismul unor oameni politici din Republica Moldova, scrie cu durere: „Suntem în ochii străinilor poporul cel mai straniu din Europa: nu recunoaştem că noi suntem noi; **toată Europa ştie că suntem români** (*subl. n.*), noi zicem că am fi altcineva, moldoveni în conştiinţa unora însemnând mai degrabă nişte antiromâni sau ruşi care vorbesc româneşte; tot globul ştie ce limbă vorbim; numai noi nu ştim şi nici nu vrem să auzim că limba pe care o vorbim ar fi română " Tot aici mai găsim afirmaţia scriitorului că Prutul este „frontieră dintre români şi români"[144].

Militantul pentru cauza românească Nicolae Dabija a abordat această problemă şi atunci când Parlamentul examina iniţiativa legislativă a Preşedintelui Snegur de a înlocui în Constituţia Republicii Moldova glotonimul fals de „limbă moldovenească" cu cel adevărat de **limbă română**. Scriitorul, prin articolul *O filă pentru cartea ruşinii*, apărând românismul, pur şi simplu, zdrobeşte prostia şi analfabetismul unor deputaţi. Părtaşul adevărului ştiinţific şi istoric Nicolae Dabija îşi încheie articolul astfel: „**Nu vom renunţa la adevăr orice ar zice un Parlament. În orice împrejurare şi în orice ţară se ştie: când ceea ce spun nişte parlamente nu coincide cu ceea ce spun savanţii, scriitorii, intelectualii etc. – care sunt conştiinţa unui neam -, trebuie schimbaţi parlamentarii, şi nu savanţii sau scriitorii, sau intelectualii.**

În orice împrejurări, chiar în cele mai grele, ale istoriei, limba şi neamul unei ţări rămân aceleaşi, doar parlamentele se schimbă. Înseamnă oare acest lucru că azi vom avea o denumire pentru limba noastră şi neamul nostru, iar mâine – o alta?! Să ne apărăm cu demnitate limba! Şi dreptul de a o vorbi corect şi frumos în continuare. Şi să muncim fiecare întru cauza ei, a nemuritoarei Limbi Române"[145].

Cu câtă durere vorbea în poezia *Coşmar*, încă în 1988 poetul N. Dabija despre românii deznaţionalizaţi pe întinsurile fostului imperiu sovietic. Durerea izvorăşte din faptul că, conform datelor Direcţiei de Statistică a Republicii Moldova, 260 000 de români moldoveni nu recunosc limba română (nici chiar „moldovenească") drept limba lor maternă. Poetul încheia poezia cu următoarele două strofe:

La Taimâr, cu-o sanie de reni,
colo pân'şi vara viscoleşte,
dat-am de un sat de moldoveni,
ce uitaseră, sărmanii, româneşte

Şi-un coşmar visez, de-atunci, prin vremi,
mă trezesc, să-mi zic: Doamne fereşte
de-o Moldovă doar din moldoveni
ce-au uitat cu toţii româneşte! [146].

Dragostea de ţară, de România, de părţile ei componente, iubirea de fraţi şi limba lor română îl inspiră pe înzestratul poet şi luptător pentru adevăr şi dreptate să scrie la 1 decembrie 1991 cu ocazia celor 73 de ani împliniţi de la Adunarea suflării româneşti de la Alba-Iulia din Transilvania poezia *Scrisoare către Alba-Iulia* (1 decembrie 1918 – 1 decembrie 1991), pe care, dat fiind că reflectă pe larg românismul patriotului basarabean Nicolae Dabija, o redăm în întregime;

Trecui sârma cea ghimpată
Să te văd, plai înnoit.
Basarabia furată,
Basarabia trădată,
Sora ta înstrăinată
Te salută: Bun găsit!

Urbe cu văzduh sfinţit,
Te ştiam mai mult din carte,
Că de când ne-am răzleţit
Şi de când suntem deoparte
Şi-un hotar strâmb ne desparte,
Te gândeai c-am şi murit.

Te gândeai că nu mai sânt,
Mă temeam ca nu mai eşti,
Doar arar, ca din mormânt,
Iţi părea că deslueşti
Vreun suspin adus de vânt
Dinspre Leova sau Hânceşti.

Iar de câte-am suferit
Mult mă mir că mai sunt viu,
Căci de când ne-am despărţit
Deseori m-au răstignit,
Prin Siberii m-au târât –
Ca să mor, să nu mai fiu...

Şi aveam numai o vină:
Că eram frate cu tine,
Că erai frate cu mine,
Că vorbeam limba română,
Că ne căutam pe hartă –
Iar acestea nu se iartă...

Cerul mi-a tot fost pustiu,
Stinse florile-n grădine
Şi, de-un veac ce se mai ţine,
I-am tot zis răului bine,
Şi trăiam fără să ştiu
Că îmi este dor de tine!

Aflu-acum ca eşti, că sânt:
Bună ziua, soră, frate!
Noi avem un crezământ:
Basarabiile toate
Câte sunt pe-acest pământ.
Dornice-s de libertate!

Chinuitul meu norod
Azi se scoală în picioare;
Ţara-i vie peste tot;
Iar pe câmpuri şi ogoare,
***ro-mâ-ne-şti-le** izvoare*
Încă n-au secat de tot!

Din Hotin pân-la Chilia,
Din Soroca la Orhei –
Grâului ce-mbracă glia,
Şi pădurilor de tei,
Şi luceferilor grei –
Dor le e de România.

Iar bătrânii-atunci când mor,
Când se mută sub ţărână,
Parc-ar porunci, îngână:
„Nu lăsaţi, copii, din mână
Sfântul nostru tricolor
Şi vorbiţi limba română!"

Ţară binecuvântată,
Azi, aici, te-ai întregit;
Basarabia furată,
Basarabia-nviată,
Sora ta adevărată
Te salută: „Bun găsit![147]

Ion Hadârcă (a. n. 1949 în s. Sângereii Vechi, jud. Bălţi), poet, om politic, unul dintre liderii Mişcării de Renaştere şi Eliberare naţională şi Democratică din Republica Moldova, omul care afirmă că „Eminescu-i simfonia Limbii Noastre Româneşti"[148], omul care la 27 august 1991, fiind prim-vicepreşedinte al Parlamentului Republicii Moldova, a avut curajul, tactul şi diplomaţia de a pune la vot şi de a obţine adoptarea Imnului naţional al tuturor românilor *Deşteaptă-te, române*! în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova.

Aceste momente din viaţa poetului şi omului politic Ion Hadârcă ar fi suficiente pentru a afirma că dânsul este profund conştient de apartenenţa sa şi a tuturor moldovenilor la naţiunea română.

Noi, însă, accentuăm această afirmare prin câteva extrase din opera poetului, menţionând că românismul înflăcărat îl face pe Ion Hadârcă să conchidă că „Românii Basarabiei moldave" nu vor putea supravieţui decât unindu-se cu Ţara, adică cu România.

- Din poemul *Libertatea*:

O, libertate, sfântă libertate,
Din slobozii şi sate deşteptate
Îţi jură-n slavă veşnicei voroave
Românii Basarabiei moldave! *(subl. n.)*[149].

- Din poemul *Îndreptarea drepţilor prin cozi de topor*:

Tragedia cea mai românească
A acestui arbore de neam

E că ramul de sub noi
Tăiat cu mâna noastră,
Ramul de sub noi
Tot noi
Eram[150].

- Din poemul *Numai uniţi uni-vom Ţara*:

Din nou e anul opt' şpe-n Chişinău,
Dar între Dubăsari şi Timişoara,
Numai unindu-ne, uni-vom iarăşi Ţara.
Aşa să ne ajute Dumnezeu![151].

- Din poemul *Doina (variantă întârziată)*:

După ce-am pierdut ca fraţii
***Basarabia**, Carpaţii*
***Noi, urmaşii de la Râm** (subl. n.),*
Frate, la ce bun să ne urâm?

Frate, noi de ce nu ne unim?
Frate, noi de ce nu ne unim?[152].

Leonida Lari (a. n. 1949, s. Bursuceni, jud. Bălţi), patriotă înflăcărată, poetă suferindă pentru românism, „Marea Poetă a Românilor" (Cezar Ivănescu)[153], om politic, fiind pătrunsă de un românism conştientizat, fiind conştientă de necesitatea realizării cât mai grabnice a unităţii naţionale a tuturor românilor, inclusiv a celor de la răsărit de Prut, protestează vehement contra influenţei ruseşti în Basarabia.

Exemplificăm cele menţionate prin unele strofe sau rânduri extrase din poeziile domniei sale.

- Din poezia *Scrisoare lui Cantemir*, în care, după ce acesta este acuzat pentru semnarea tratatului cu Petru 1 al Rusiei şi întrebat dacă „a citit printre cărţi şi teoreme şi testamentul lui Ştefan cel Mare", poeta îi răspunde:

Şi totuşi, l-ai citit, altfel, părinte,
Nu te-arunca, nu te-nghiţea stihia
S-ajungă descendenţii prin morminte
*Şi trupu-ţi fără cap în **România** (subl. n.)*[154].

- Din poezia *Vânzare de ţară:*

Şi-ntreaga gintă latinească plânge

Şi nu mai suntem la noi acasă,
Se-năbuşă Moldova de străini,
Nu mai zărim vreo faţă radioasă,
*Nu mai chemăm: Unire, **fraţi români** (subl. n.)*"[155].

- Din poezia *Muri-voi, ştiu...*:

Muri-voi, ştiu, când sferele cereşti
Trimite-or raze să-ncălzească glia,
Când s-or uni pământuri strămoşeşti
*În ţara cea numită **România** (subl. n.)*[156].

Că Ţara, Patria poetei este România, se vede şi din poezia *Singuraticul. Lui Mircea Druc*[157]

- Din poezia *La Iulia Alba*:

*Un vis **reunitor de neam** (subl. n.)*
Ca din mărgele salba,
Ah, eu pe-un vis mă răstigneam
La Iulia Alba[158].

- Din poezia *Despre ostatici şi defoc*:

Şi-astfel ajuns-a drept ostatic
***Şi fratele de peste Prut** (passim subl. n.).*
Cel care pentru gaz şi naftă
*Uitat-a **sângele frăţesc***
Şi se mai miră pe-ntrecute
Că limba ni-e cu-accent rusesc.

Ţipă o pasăre-n pădure
Sau poate-un crainic face caz
*Că-ostatică e-o **Românie***
Pentru petrol şi pentru gaz.

La naiba butelii şi sonde,

Şi lemne sunt pentru defoc.
Aprindeţi lemnele de codru
Cum apucat-am din bătrâni,
Spre-a ne-ncălzi la focul nostru
Mai sunt păduri, mai sunt, ***români***[159]

- Din poezia *Cifrul Mioriţei:*

Pentru-a ne şti de fraţi cu-adevărat,
Nu ne lăsaţi în moarte, ***treceţi Prutul*** *(subl. n.)*[160].

- Din poezia *Vama II*:

Nu ştiu ce-nseamnă libertatea,
Fiind din leagăn ocupat –
Ştiu umilinţa de la vama
De peste Prutul tulburat.

Ştiu ochii vameşilor roşii
Care mereu cotrobăiesc
Din '12 prin geamantane
Şi prin tot suflul ***românesc*** *(subl. n.)*[161].

Ion Borşevici (a. n. 1929, comuna Dinăuţi, plasa Noua Suliţă, judeţul Hotin, România), „un mare om de suflet" (Aurelian Silvestru)[162], „pedagog de elită" (Agnesa Roşca)[163], „distins pedagog, savant şi diplomat, care prin calda suflare a grăbit învierea noastră" (Grigore Vieru)[164], „diplomat al Limbii Române" (Valeriu Rusu)[165], „adevărat bărbat al neamului" (Anatol Ciobanu) [166], abil şi cumpătat om politic, omul care în perioada de apogeu a Mişcării românilor basarabeni (1988-1989) pentru limba de stat şi grafia latină, fiind în funcţia de Preşedinte al grupului de lucru pentru elaborarea proiectelor de Legi cu privire la statalitatea limbii moldoveneşti (române) bazată pe grafia latină şi a limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, a contribuit cel mai mult la adoptarea legislaţiei lingvistice.

Talentul, pregătirea ştiinţifică temeinică, tactul rafinat şi, nu în ultimul rând, conştiinţa românească a profesorului Ion Borşevici au fost acele calităţi şi acea forţă motrice care l-au ajutat să convingă Sovietul Suprem de legislatura a XIII-ea să recunoască identitatea lingvistică moldo-română[167].

Anume românismul conştientizat îl făcea pe „diplomatul Limbii Române" în calitatea sa de Preşedinte al Asociaţiei de Prietenie Moldo-Române (filiala Bălţi), să declare în anii '60 în faţa unui numeros public de pe stadionul din acest oraş că **noi, basarabenii, suntem „fraţi de sânge"** (*passim subl. n.*) şi că avem **„aceeaşi cultură şi aceeaşi limbă"** cu artiştii orchestrei româneşti de muzică uşoară sub conducerea lui Gelu Solomonescu[168]. Această declaraţie, remarcă ziaristul Iulius Popa, „a fost prima rândunică postbelică a spiritului românesc" care „zbura semeţ prin văzduhul "imperial" al Bălţiului"[169]

Conştiinţa românească a lui Ion Borşevici se evidenţiază cu deosebită claritate chiar din afirmaţia savantului privind românismul moldovenilor: „Dar este ştiut că suntem români... Să conştientizăm că suntem români, nu să decretăm!"[170].

Moldovenismul primitiv adesea este combătut de savantul Ion Borşevici. În alocuţiunea prilejuită de jubileul de 60 de ani ai lui Grigore Vieru, dânsul îl apreciază pe distinsul poet anume pentru aceste lucruri. El zice: „Astăzi, pentru unii moldovenismul şi românismul nu constituie decât o chestiune de conjunctură. Şi cu acest prilej, vicleanul "prieten" (căci avem un astfel de prieten) umblă veşnic cu tunul de bătaie lungă, îşi face mendrele, ne incită la ciocniri între fraţi, pe când poezia, publicistica bătăioasă, plină de inteligenţă a lui Grigore Vieru bat permanent clopotele învierii noastre spirituale şi naţionale, ne cheamă insistent să ne păzim ca lumina ochilor sufletul neamului, să-l păzim şi să-l păstrăm ca pe o icoană, ca pe o taină, ca pe o năframă păstrată în lada de zestre de către bunicuţele noastre. Oare nu merită un astfel de om să fie stimat nu numai de prietenii săi, ci chiar şi de către duşmani? E cazul să subliniem în mod deosebit, obiectiv faptul că atunci când e vorba despre spiritualitatea noastră, de Neamul nostru, de Patrie, Poetul Vieru se manifestă ca un adevărat eccen"[171].

Este clar că atât pentru „diplomatul Limbii Române" Ion Borşevici, cât şi pentru îngerul păzitor al românismului la răsărit de Prut Grigore Vieru, „spiritualitatea noastră" „Neamul nostru" „Patria" sunt cele româneşti.

Nicolae Mătcaş, erudit filolog şi patriot român din Basarabia, în discursul *Intelectualii basarabeni în lupta pentru limba şi fiinţa*

naţională, rostit la 29 octombrie 1993 cu prilejul conferirii lui a titlului de Doctor Honoris Causa al Universităţii „A. I. Cuza" din Iaşi, referindu-se la populaţia Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa, zice: „De la 1812 până la 1918 şi de la 1944 până la 1985 **noi, românii** (*subl. n.*) din stânga Prutului, am fost privaţi de dreptul la istoria adevărată a neamului, am fost lipsiţi de memoria istorică, am devenit, sub ocupaţia rusească, un alt popor, cu o altă structură psihică, cu o altă limbă, cu o altă cultură, cu o altă istorie, cu o altă Patrie-mamă, cu un alt destin"[172]; „Când ne-a ajuns cuţitul la os, noi am pornit la Marele Război pentru Apărarea Patriei noastre – limba română"[173]; „Scriitorii au fost aceia care s-au aflat în fruntea mişcării de luminare, de trezire a conştiinţei de sine şi de neam a românilor din stânga Prutului şi a Nistrului"[173]. N. Mătcaş afirmă că „**moldovenii nu pot fi românizaţi** din simplul motiv ca **s-au născut români**"[175], că „Astăzi noi, românii din Republica Moldova, revenim la memoria istorică, conştientizăm cine suntem – deci ne românim, nu ne românizăm"[176].

Românismul lui N. Mătcaş poate fi demonstrat şi prin linia strategică corectă proromânească (a susţinut prin toate mijloacele predarea în şcoli şi în alte instituţii de învăţământ a limbii române, ca limbă maternă a moldovenilor, precum şi predarea istoriei românilor), pe care a promovat-o în calitatea sa de ministru al Învăţământului şi Ştiinţei al Republicii Moldova în anii 1990-1994. Lucrarea antologică a savantului N. Mătcaş *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, publicată în 1998, vine să documenteze încă o dată opţiunea şi conştiinţa românească ale autorului.

În acest context e necesar să menţionăm acea puternică conştiinţă românească şi romanică, acea clară viziune, de care a dat dovadă ex-ministrul culturii şi cultelor al Republicii Moldova în anii 1990-1994 **Ion Ungureanu** (a. n. 1935, s. Opaci, jud. Tighina), aducând şi reinstalând în 1990 la Chişinău simbolul latinităţii – Lupoaica ce alăptează fraţii gemeni Romulus şi Remus, pe postament fiind fixate cuvintele lui Eminescu: „De la Roma venim. De la Dacia Traiană" demonstrând astfel că latinitatea, romanitatea şi românismul se întind până în această îndepărtată margine a Europei, care sunt Basarabia şi Transnistria.

Primul Preşedinte al Republicii Moldova (1990-1996) **Mircea Snegur** (a.n. 1940, s. Trifăneşti, judeţul Bălţi), în mesajul său prezentat Parlamentului Republicii Moldova în ziua de 27 aprilie

1995 declara că „limba română este numele corect al limbii noastre"[177], iar în alocuţiunea la încheierea dezbaterilor parlamentare din 9 februarie 1996 în legătură cu iniţiativa legislativă prezidenţială privind modificarea articolelor 13 şi 118 din Constituţia Republicii Moldova menţiona că „în spatele bătăliei terminologice "limba moldovenească – limba română", se ascunde, de fapt, încercarea unor forţe de a ridica la rangul ideologiei de stat o ideologie antinaţională, antimoldovenească, care derivă direct din vechea politică de deznaţionalizare a moldovenilor şi de menţinere a lor la un nivel scăzut de dezvoltare culturală şi spirituală"[178].

Mihai Cimpoi, academician, Preşedinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, susţine că „**limba noastră este limba română**", că „ea trebuie să fie cu adevărat de stat şi cu adevărat limba culturii româneşti din republică"[179] La adunarea generală a scriitorilor din republică din 10 decembrie 1996 academicianul declara că „noi (scriitorii – *n.n.*) slujim poporul, adevărul şi limba română"[180]. Mihai Cimpoi mai susţine că „limba română este casa fiinţei româneşti. Ea ne dă conştiinţa identităţii noastre, unităţii noastre de neam românesc, indiferent de formaţiunile statale în care locuim azi, ea ne dă sentimentul de mândrie pentru valorile pe care le-a creat poporul nostru de-a lungul mileniilor, ea ne mijloceşte dialogul cu lumea largă, de la egal la egal. Nu mai rostim limba română, ci limba română este cea care ne rosteşte" [181].

Ion Ciocanu (a. n. 1940, comuna Tabani, jud. Hotin), poet, prozator, publicist, critic şi istoric literar, doctor habilitat în filologie, a manifestat de-a lungul deceniilor o conştiinţă clară, exprimată subtextual în anii de dominaţie a ideologiei comuniste şi „cu text deschis" încă de prin anii 1985, a fiinţei noastre româneşti şi a necesităţii de a o apăra cu dăruire de sine, permanent. Fiind conferenţiar la Universitate, din 1965, totodată redactor al ziarului tipărit *Universitatea din Chişinău* („Кишиневский университет"), el a promovat cu insistenţă ideea unei limbi curate şi corecte, cerea pe faţă combaterea intransigentă a rusismelor din vorbirea şi scrierea conaţionalilor. Faptul acesta n-a rămas fără urmări. Laolaltă cu o recenzie pozitivă la romanul lui Ion Druţă *Povara bunătăţii noastre*, publicat la 23 iunie 1970, el a servit drept motiv pentru eliberarea din funcţie (martie 1971).

La 18 martie 1988, cu două luni înainte de apariţia eseului *Veşmântul fiinţei noastre* al remarcabilului lingvist Valentin Mândâcanu, domnia sa a rostit un fulminant discurs – la comemorarea lui Gheorghe Asachi, în prezenţa conducerii de vârf a republicii de atunci, – susţinând cerinţa ca „în fiecare republică naţională să fie considerată drept limbă de stat limba acelei naţionalităţi, care a dat denumirea republicii" şi dezideratul privind „discutarea democratică a alfabetului care ar corespunde mai bine specificului limbii noastre"

Ion Ciocanu este semnatar al *Scrisorii deschise* a celor 66 reprezentanţi de vază ai culturii noastre în apărarea limbii străbune, tipărită iniţial la 17 septembrie 1988 în ziarul „Învăţământul public"

În culegerea colectivă *Povară sau tezaur sfânt?* (1989) Ion Ciocanu este prezent cu trei luări de atitudine în sprijinul limbii române: schiţa *Climatul* şi dialogurile *Dacă omului rus sau de altă naţionalitate i-i dragă viaţa în Moldova, el trebuie să ştie limba locului...* şi *Limba nu este numai a scriitorilor şi a învăţătorilor*, incluse ulterior şi în cartea sa *Reflecţii şi atitudini* (1992). Spiritul românesc al gândirii savantului şi scriitorului este evident în majoritatea articolelor şi eseurilor din acest volum: *Durere din durerea fratelui, În România ca acasă, De la Tulcea de la fraţi* etc. Citâm din cartea pomenită: „Limba moldovenească nu e altceva decât **limbă română** şi noi nu suntem altcineva decât **români**, trăim pe teritoriul vechii Moldove, dar suntem **români**, facem parte din marele trup al românismului, după cum s-a exprimat la Congresul învăţătorilor din 1917 Alexei Mateevici" (p. 192 – 193), „basarabean nu-i naţiune, ci denumeşte locuitorul unei regiuni care face parte din una şi aceeaşi naţiune, naţiunea **românească**" (p. 193), „şi noi, basarabenii şi fraţii noştri din stânga Nistrului, suntem **români** şi vorbim **limba română**" (p. 194). Răspunzând oponenţilor de care n-a dus niciodată lipsă – în eseul *Întoarcerea lui Pan Halippa* -, Ion Ciocanu scria: „Noi rămânem exact aceiaşi care am fost, vorbim aceeaşi limbă pe care am vorbit-o până acum, atât că abia în prezent am înţeles cu adevărat şi abia acum putem spune răspicat că **limba noastră e română** şi că **noi suntem români"** (p. 207).

Convingerile sale de **român** şi dăruirea de sine, cu care a luptat şi luptă în numele cauzei naţionale **româneşti**, s-au manifestat plenar în activitatea lui Ion Ciocanu în funcţia de director al Editurii

Literatura artistică (pe care a rebotezat-o Hyperion) în 1988 – 1993 şi în cea de director general al Departamentului de Stat al Limbilor (1993 1994). Numim aici câteva titluri de articole şi eseuri ale lui Ion Ciocanu din acea perioadă, care vorbesc de la sine despre atitudinile şi opţiunile **româneşti** ale autorului: **Două piedici mari în calea limbii române, Starea şi perspectivele limbii române, Alecu Russo şi românitatea noastră, În apărarea limbii şi istoriei naţionale....**

În anii de mai încoace Ion Ciocanu este unul dintre cei mai harnici şi mai combativi cultivatori ai limbii române, participând permanent la emisiunile radiofonice şi televizate „În lumea cuvintelor" şi, respectiv, „Norma literară şi uzul", susţinând rubrici personale de corectitudine lingvistică în ziarele „Capitala" şi „Vocea poporului", publicând cartea de microeseuri de dragoste pentru cuvânt *Atât de drag...* (1995), neprecupeţându-şi puterile în lupta sfântă de apărare a cauzei noastre româneşti.

Boris Matienco, academician, profesor, doctor habilitat în biologie, Om emerit al Republicii Moldova, declară: „Consider ca adevăr evident funcţionarea la nivel de limbă literară comună în întreg spaţiul românesc doar a limbii române"[182].

Vsevolod Moscalenco şi **Vasile Anestiade**, academicieni, membri ai Prezidiului Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, profesori universitari, doctori în ştiinţe fizico-matematice şi, respectiv, în medicină, declarau la 7 august 1994: „Repetăm axioma absolut cunoscută în lumea ştiinţifică: există o singură limbă cu o singură denumire – limba română"[183]

Academicienii **Silviu Berejan** şi **Nicolae Corlăteanu**, precum şi membrul corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei **Anatol Ciobanu**, răspunzând Apelului Parlamentului de a-şi spune părerea asupra limbilor română şi „moldovenească", menţionau la 18 august 1994: Toţi ştim şi afirmăm că avem o singură limbă, indiferent de ce particularităţi locale sunt caracteristice diferitelor regiuni locuite de purtătorii acestei unice limbi"[184]. Academicianul Nicolae Corlăteanu este convins că „limba literară, limba – model, exemplară, de care ne folosim mai ales în scris, în lucrările literare, ştiinţifico-tehnice, în documentele noastre – limba oficială trebuie s-o

considerăm şi s-o numim **limba română literară, formată, stabilită şi dezvoltată în cursul secolelor şi, mai ales, în perioada clasicilor de pe întreg teritoriul românesc est-european, indiferent de organizaţia statală**. Este limba normată, supradialectală, limba română literară, unică pentru toţi românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistreni, românii din Banatul Sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, S. U. A. etc.)[185].

Academicianul **Petru Soltan**, profesor universitar, doctor habilitat în matematică, Doctor Honoris Causa al Universităţi „Babeş Bolyai" (România) şi al Academiei de Studii Economice (Republica Moldova), Doctor Magna Cum Laude al Universităţii Libere Internaţionale (Republica Moldova), Om emerit al Republicii Moldova, posesor al medaliei „S. I. Vavilov" (Moscova), publicist, născut în 1931, în satul Coşniţa (Transnistria), îşi consacră viaţa educaţiei, ştiinţei, deşteptării conştiinţei naţionale. Transnistrean după locul de naştere, se consideră român. „Auzi-ne-ar (Dumnezeu) şi pe **noi, românii**, în năzuinţele noastre nevinovate de a ne ridica mai sus, spre o viaţă mai demnă şi mai civilizată", zice academicianul Soltan în articolul *Matematica, arta, viaţa*[186], sau „Tinerii din Basarabia poarta făclia neamului... Limba română vorbită în Transnistria este o limbă mustoasă..."[187], sau „...Populaţia din Transnistria este tot românească. Iată invincibilul, indestructibilul argument..."[188], sau „...Consider o crimă a interzice moldovenilor să se numească şi români, să facă studii utilizând manualele româneşti, să citească literatură românească"[189].

Eugen Holban, român basarabean, născut la Chişinău, dar cu reşedinţa la Paris, conform opiniei conferenţiarului la Universitatea Liberă Internaţională Gh. Bostan „unul dintre cei mai mari patrioţi în viaţă ai neamului"[190], ca răspuns la publicaţia lui Cristian Preda *Venirea cu Ungaria şi Basarabia*, apărută în săptămânalul „Dilema" (nr. 159) din România, scrie în ianuarie 1997 articolul *Naţionalismul şi crezul naţional*. Fiind nemulţumit de faptul că Cristian Preda nu face distincţie între ruşii de la Moscova „cu cozile lor de topor de la Chişinău" şi „Ilie Ilaşcu şi toţi românii basarabeni care luptă pentru adevărata lor eliberare naţională, pentru **ideea de românism** (*subl. n.*) şi pentru realizarea într-o zi a Unirii" Eugen Holban

menţionează: „Să nu ştim noi că în Republica Moldova există o armată de ocupaţie rusească? Să nu ştim că din cauza prezenţei acesteia un guvern promoscovit s-a instaurat la Chişinău de la 28 februarie 1994, care a reprodus noţiunea de „limbă moldovenească" (fabricată la Moscova în 1924)? Să fi uitat noi cum s-a instaurat guvernul comunist Groza la 6 martie 1955 în România? Să nu ştim de mişcarea tinerilor elevi şi studenţi de la Chişinău din primăvara anului 1995 etc.? Pentru noi, **românii basarabeni** (*subl. n.*), este dureros să constatăm atâta miopie (naţională – nu naţionalistă) în aprecierea unor realităţi politice din Republica Moldova[191]. Şi tot acolo Eugen Holban continuă: „Ne permitem aici o mică paranteză legată de constatarea pe care o facem atunci când discutăm cu unii **fraţi din dreapta Prutului** (*subl. n.*) (Da! Aşa vă consideram, domnule Cristian Preda, fraţi, indiferent de părerile pe care le aveţi, căci noi am învăţat de la strămoşi că „sângele apă nu se face") în judecarea istoriei pe care au trăit-o românii basarabeni în ultimele două veacuri"

Ne convingem, deci, că basarabeanul Eugen Holban, deşi a plecat demult de pe locurile natale, n-a încetat să se considere român. Mai mult. El îi consideră români pe toţi basarabenii ce constituie populaţia majoritară a provinciei, iar pe românii din dreapta Prutului îi numeşte fraţi.

Basarabeanul **Vasile Ţepordei** (n. 1908, s. Cârpeşti, judeţul Cahul, – m. 2002), scriitor, deţinut politic în GULAG-ul sovietic, preot, nicicând nu şi-a schimbat convingerea asupra caracterului românesc al basarabenilor. Locuind la Bucureşti (din 1922 până în 1944 a locuit la Chişinău), părintele Ţepordei se interesa mereu de soarta românilor de la răsărit de Prut. A scris în ziarele de orientare democratică şi naţional-patriotică. Pentru preotul militant populaţia majoritară din Basarabia este românească. El respinge etnonimul „popor moldovenesc" şi glotonimul „limba moldovenească" Spre exemplificare, ne vom referi la articolul lui Ţepordei *Chişinăul tinereţii noastre*, publicat în săptămânalul „Literatura şi arta". Citâm câteva pasaje şi expresii din acest material ce denotă gradul înalt de conştiinţă românească a autorului: „Trăiesc de aproape 57 de ani în Bucureşti. La Chişinău am locuit din 1922 până în 1944. Am trăit într-o atmosferă **profund românească** (*passim subl. n.*). Partea de

sus (a Chişinăului – *n.n.*) era ocupată de intelectuali. Până în 1918 casele boiereşti erau ocupate de ruşi, evrei şi ucraineni. Printre aceştia mai erau şi români, supranumiţi moldoveni... [...] Profesorii români basarabeni şi-au impus limba lor în şcoli şi administraţie... Inspectorii primari judeţeni au fost numiţi în majoritate dintre românii basarabeni care au continuat politica de românizare în şcoli. Partea interesantă este că acest proces a încetăţenit limba română neforţat"[192].

Pentru a ne convinge de românismul istoricului basarabean **Ion Ţurcanu**, e suficient să-i răsfoim cartea *Basarabia din nou în faţa opţiunii istorice. Impresii şi mărturii privind mişcarea naţională a românilor basarabeni la sfârşitul anilor '80 – începutul anilor '90*[193]. Aici putem afla expresiile: „românii basarabeni", „populaţia românească din Basarabia", „românii de pe cele două maluri ale Prutului", „românii din răsărit", „Moldova de la est de Prut este pământ românesc", „România, ţara mea de dor", „organizarea politică autonomă a Basarabiei, iar apoi şi revenirea ei acasă, în familia tuturor românilor", „acum, în Basarabia mai sunt foarte multe de făcut până ce toţi românii de acolo să capete conştiinţa că sunt români şi voinţa că nu se pot salva şi propăşi decât în comuniune de gând şi de faptă cu fraţii lor din Patria-mamă, România" etc., fapt ce dovedeşte ca Ion Ţurcanu, ca om şi ca savant, nu vede populaţia majoritară a Basarabiei în afara naţiunii române. În acest context menţionăm că istoricul Ion Ţurcanu, ca membru al Asociaţiei Istoricilor din Republica Moldova, semnează Declaraţia din 13 iulie 1994, prin care se cerea „repunerea în drepturile lor legitime a limbii române, a istoriei românilor, a imnului naţional *Deşteaptă-te, române*!"[194].

Promotorii de azi ai moldovenismului primitiv şi, deci, şi ai antimoldovenismului, chiar dacă cunosc limba română, sunt de origine slavă. Lucrând pentru panslavism, pentru dezmembrarea României, ei confundă, în mod premeditat, limba naţională cu dialectele şi graiurile acestei limbi. Ei nu vor să înţeleagă că dialectele, graiurile fiecărei limbi poartă în ele specificul şi amprenta unui anumit teritoriu. Graiul moldovenesc al limbii române duce cu sine specificul teritoriului Moldova, graiul muntenesc – pe cel al

Munteniei ş. a. m. d. Savanţii **Alexandru Dârul** şi **Ion Eţcu**, doctori habilitaţi în filologie, răspund acestor pseudosavanţi prin articolul *Cum a fost impusă denumirea „limba moldovenească" la est de Prut*. Ei menţionează că „termenul de limbă română nu se opune nici vorbirii munteneşti, nici celei moldoveneşti, nici celei bănăţene. Limba română corelează cu toate aceste tipuri de vorbire, astfel că limba română e prezentă şi în cazul vorbirii munteneşti, şi a celei bănăţene, şi a celei moldoveneşti. Termenul **moldovenesc**, fiind întrebuinţat în sistem pentru denumirea unei manifestări teritoriale a limbii menţionate, nu poate substitui termenul **limbă română**, care denumeşte limba naţională"[195] Cercetătorii Dârul şi Eţcu amintesc că profesorii lingvişti Budagov şi Bernştein, deşi străini neamului nostru, încă în anii '50 „puneau problema existenţei unei singure limbi – limba română"[196].

Cercetătorul chişinăuian **Ion Conţescu** în studiul *De ce moldovenii sunt români*, oprindu-se asupra evoluţiei numelui poporului român şi al limbii lui materne – limba română, scrie: „Apariţia acestei limbi (române – *n.n.*) nu e numai un avertisment lingvistic în sine, ci şi o mărturie incontestabilă despre naşterea unei noi realităţi etnice, despre formarea unui nou popor, cu limba sa proprie, diferită substanţial de cea din care a evoluat (latina), precum şi de celelalte limbi romanice. Prin numele său, **români**, acest popor îşi păstrează conştiinţa romanică, dar îşi subliniază şi individualitatea.

Deci, **român**, evoluat foneticeşte de la roman, e de prin secolele VII-VIII şi nu apare nicidecum abia la 1859, anul Unirii Principatelor, după cum încearcă să ne convingă unii istorici chişinăuieni.

Români e etnonimul intern, adică numele pe care şi-l dă poporul însuşi şi pe care-l foloseşte curent de atunci şi până în zilele noastre pentru a se identifica. Străinii, însă, cunoscându-i pe români, le dau alt nume – **vlahi**, etnonimul extern, numele din afară"[197] Acelaşi cercetător mai declară în alt loc: „Când se vorbeşte de moldoveni şi români, se operează cu două categorii deosebite, cu noţiuni din domenii diferite, politic şi etnic"[198].

Şi **Nicolae Cojocaru**, doctor în filozofie, consideră că populaţia autohtonă a Republicii Moldova este, sub aspect etnic, românească,

nu moldovenească. În articolul *Renaşterea românilor de la Est de Prut în scara idealurilor noastre naţionale* autorul constată că independenţa Republicii Moldova nu poate fi examinată „izolat de renaşterea naţională a românilor de la Est de Prut", iar această renaştere „nu e posibilă izolat de masivul de bază al românismului, ceea ce presupune, desigur, renunţul la pretenţiile, absolut neîntemeiate, că am fi o naţiune moldovenească deosebită de naţiunea română"[199]

Vasile Pavel, doctor habilitat în filologie, chiar în titlul articolului *Graiul românilor basarabeni – expresie a continuităţii şi unităţii limbii române în varietatea ei spirituală*, ne spune că populaţia băştinaşă din Basarabia sunt românii şi că ei vorbesc limba română, fapt prin care afirmă conştiinţa naţională românească atât de sine, cât şi a locuitorilor Basarabiei[200].

Tot Vasile Pavel afirmă în studiul *Unitatea şi varietatea limbii române din perspectivă geografică* că „o limbă moldovenească deosebită de limba română n-a existat niciodată"[201].

Promotorilor moldovenismului primitiv le răspunde în articolul său *Unitatea limbii române: politică şi adevăr ştiinţific* cercetătorul **Anatol Eremia**, doctor în filologie. Citâm: „Să fim una cu neamul, de pretutindeni şi dintotdeauna, să preţuim şi să sporim avutul nostru spiritual, să ne cunoaştem istoria de secole şi milenii, să păstrăm cu sfinţenie tradiţiile şi obiceiurile strămoşeşti, să iubim graiul existenţei noastre – limba română. Acestea urmărindu-le, nu vom rătăci niciodată în viaţă. Calea cea sigură şi dreaptă ne va scoate la limanul larg al adevărului"[202]. Şi tot acolo savantul constată că „termenul **moldovenesc** desemnează o realitate lingvistică particulară, o parte dintr-un întreg, întregul fund reprezentat în cazul dat de **limba română**. Întregul, fenomenul general, conform logicii elementare, nu poate fi substituit printr-un element component sau prin o parte a sa consecutivă... Întregul nu poate fi înlocuit cu o parte a sa. Generalul nu poate fi substituit prin particular"[203].

„Românul din Banat, din Moldova sau din orice altă parte e român, declară cercetătorul **Vasile Melnic**, după cum rusul din Siberia, Pomoria sau de pe Amur este, după naţionalitate, rus, şi nu siberian, pomor sau amurean"[204].

„Limba română literară, susţine cercetătorul **Nicolae Raievschi**, nu poate fi denumită nici munteană, nici bănăţeană, nici crişană şi nici moldovenească... Termenul adecvat pentru idiomul nostru nu poate fi decât **limba română**"[205].

...Termenii „moldovean, moldoveni", afirmă juristul **Dumitru Grama**, consemnează apartenenţa statală a locuitorilor Ţării Moldovei pe timpul existenţei Principatului Moldova, supuşenia, iar în cadrul Republicii Moldova – cetăţenia locuitorilor ei, indiferent de naţionalitate"[206]. D. Grama consideră că „din unghiul de vedere al jurisprudenţei, sunt legitime (pentru Republica Moldova – *n.n.*) numai denumirile „limba română", „poporul român" „naţiunea română"[207]

...Limba literară pe care o vorbim este limba română, susţine istoricul, profesorul universitar, doctorul habilitat **Anatol Petrencu**, iar istoria pe care trebuie s-o studiem este istoria românilor"[208]. În altă parte A. Petrencu afirmă că băştinaşii Republicii Moldova sunt „români basarabeni" şi că „revenirea a ceea ce a mai rămas din Basarabia la România" ar fi „repararea unei grave nedreptăţi istorice"[209]

Nicolae Bileţchi, doctor habilitat în filologie, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe, afirmă că „sub aspect literar avem, aşa cum recunosc savanţii filologi din întreaga lume, o singură limbă – **limba română**"[210].

„Să fim români până la dispariţia ultimului dintre noi"[211], declară pictorul chişinăuian **Isai Cârmu** (a.n. 1940), originar din satul Pârjota, judeţul Bălţi.

„Prima şi cea mai importantă problemă, susţine scriitorul Ion Druţă, este, totuşi, cea veche – limba pe care o vorbim e identică cu cea de peste Prut? E o limbă sau sunt două limbi?... Cum o numim până la urmă? Firește, **limba română**"[212].

Ştefan Burov din Chişinău îşi începe articolul *Lumina românismului în scena zilei prezente* cu cuvintele: „În ultimii ani noi, **românii basarabeni**, obişnuim să urmărim o frumoasă tradiţie – sărbătoarea zilei de 1 Decembrie, Ziua Naţională a tuturor românilor"[213].

Reprezentantul romilor din Soroca **Marnicel Pantalai**, într-un scurt îndrumar ţigănesc pentru eliberarea naţională a romilor din Basarabia, consideră că limba vorbită în Republica Moldova e cea „românească", că „pământul e românesc" şi că populaţia băştinaşă sunt „românii basarabeni", de partea cărora este Dumnezeu, dar şi ţiganii[214].

Valentin Ţurcanu, născut în anul 1915 în s. Ghizdita, plasa Drochia, judeţul Bălţi, declara în mai 1997: „Sunt român din Basarabia românească, şi mai bine de jumătate de secol lupt pentru libertatea românilor din ţinuturile ocupate de hoardele comuniste"[215].

Este important să menţionăm că orice basarabean cărturar (cărturar în sens occidental, nu sovietic) nu poate fi convins de altceva, decât de comunitatea etnică şi de limbă a populaţiei majoritare din Basarabia cu cea din restul României. Pentru directorul Muzeului de Istorie şi Etnografie din Bălţi, **Victor Beşliu**, care este un om cărturar cu adevărat, populaţia majoritară dintre Prut şi Nistru o constituie „românii moldoveni", iar Bucovina, Transnistria şi, desigur, Basarabia, sunt „provincii româneşti"[216]. Citäm: „Dorul de libertate al românilor moldoveni dintre Prut şi Nistru «descătuşat (după Constantin Chiriţescu) din fiarele secularului regim de opresiune» se va revărsa asupra conştiinţei naţionale. Voinţa de libertate politică şi naţională a basarabenilor a fost buciumul ce a chemat la unire provinciile româneşti supuse unor dominaţii străine (Bucovina şi Transilvania – *n.n.*)". Iată, deci, cum spune un cărturar când vrea să accentueze locul de unde este românul. El spune: „român moldovean", adică „român din Moldova"

„Suntem o limbă şi un neam"[217], declară marele maestru al dansului popular românesc.**Vladimir Curbet**. Spiritul românesc de care este pătruns Vladimir Curbet, după Marcela Mardare, „un pasionat etnograf, folclorist neobosit şi distins coregraf, trece ca un fir roşu prin toată cartea maestrului *La gura unei peşteri de comori. Valori basarabene* (Chişinău, Ed. Hyperion, 1994). Termenii şi expresiile, cu care operează autorul cărţii, provin de la etnicul *român – românesc*. Bunăoară, „cultura naţională românească", „muzică

populară românească", „hora **noastră** (*passim subl. n.*) românească", „obiceiuri tradiţionale româneşti", „jocul popular românesc", „creaţiile muzical-coregrafice din folclorul românesc (moldovenesc, transilvănean, muntenesc, bucovinean...)", „plaiul moldav este un leagăn străvechi al istoriei şi culturii româneşti", „datină română" „plaiuri româneşti", „în Moldova şi Bucovina şi în alte zone ale plaiului românesc" etc. Comentariile sunt de prisos.

Regretatul compozitor şi cântăreţ **Ion Aldea-Teodorovici**, vorbind despre tatăl său, mărturisea că „el mi-a sădit în suflet dragostea **pentru folclorul românesc şi pentru patria noastră comună, România**"[218]. Românismul **Doinei** şi al lui **Ion Aldea-Teodorovici**, care, după Grigore Vieru, au fost „păsările cântecului nostru", „doi mari artişti", este demonstrat şi de cântecele patriotice interpretate de ei: *Pentru limba noastră, Focul din vatră, Eminescu, Reaprindeţi candela, Trei culori*[219] ş. a.

Poetul şi pedagogul **Leonid Grigoriu**, originar din satul Stolniceni, judeţul Lăpuşna (n. 1924), azi locuitor al satului Văsieni, judeţul Chişinău, represat pentru poziţia sa proromânească (a fost ţinut circa zece ani în GULAG-urile staliniste – *n.n.*), printre multele sale poezii patriotice are una (scrisă în anii de avânt al Mişcării de Eliberare Naţională, anume în 1989), care demonstrează spiritul lui românesc. Ea se numeşte *Cu K. G. B.- ul faţă-n faţă*:

- Te simţi român? Prosop ţi-i drumul.
Îţi dăm şi viză, şi simbrii,
Iar de-ai crăpa, rămână-ţi scrumul.
În huma voastrei Românii!

Pe sfadă pus ca o muiere,
Zbiera rusnacul şef de zbiri
Şi-avea în glas atâta fiere,
Şi-atâta ură în priviri!

- Pe-aceste plaiuri, caracudă,
Va fi de-a pururi să rămân,
Murind aici, vă fac în ciudă:
Şi-acest pământ e tot român![220].

Ştefan Sofronovici, anul naşterii 1957, din satul Batâr, judeţul Tighina, îşi exprimă românismul său în poezia *Basarabia română*.

Mândra insulă latină,
Te inundă hoarda slavă,
Basarabie Română,
Basarabie Moldavă.

De milenii duh de viaţă
Sfântă Dacie-i ţărână,
Ţi-a tot dat, să-mi fii măreaţă,
Basarabie Română.

Şi-ntre hoardele barbare,
Pentru lumea cea creştină,
Ai fost zid de apărare,
Basarabie Română.

Dar Imperiul, o fiară
Mincinoasă şi haină,
Mi te-a smuls, te-a rupt din Ţară,
Basarabie Română.

Europei mult îi pasă
Că tu nu mai eşti stăpână
Pe moşia ta mănoasă,
Basarabie Română.

Că fiind Rusiei sclavă,
A la glorie se-amână,
Basarabie Moldavă,
Basarabie Română?

Vezi că iar se face seară,
Zi şi noapte iar se-ngână,
Reîntoarce-te în Ţară,
Basarabie Română"

Patriotul român chişinăuian **Valentin Bardă** afirmă că moldovenii sunt români prin naştere. În poezia *Ecoul eliberării* el scrie:

Mi s-a plâns odată un român,
Dar vorbea cu mine-n grai rusesc,
Că se simte parcă un străin,
Nu-nţelege verbul românesc.

Blestemata de „eliberare"
L-au minţit mereu cu ea păgânii!
Moldovean, român e din născare,
Numai nu vorbeşte ca românii.

Îl descos atunci mai îndeaproape,
Mi-a spus că bunelul i-a murit,
Dar când închidea a lui pleoape,
El ceva cu jale a vorbit...

Povestea-necându-se în lacrimi
Că-l iubea, dar nu se-nţelegeau
Şi bunelul a murit în patimi,
Iar la-nmormântare mulţi plângeau.

Vrea, măcar acum, să înţeleagă,
El, român, dar prea „eliberat",
Limba cea română, care-l leagă
Cu bunelul ieri înmormântat...[222].

Românul basarabean din Ştefan-Vodă **Simion Moscalu** a scris şi a publicat versuri care resping pseudoteoria că România şi Republica Moldova ar fi populate de etnii băştinaşe diferite. Pentru autorul versurilor Republica Moldova este în „străinie", iar România e Patria-mamă.

Vino, maică Românie,
Şi ne ia din străinie,
Şi ne ia, maica, acasă,
Şi ne pune-n cap de masă,
Şi ne ia la sânul tău,
Că nu mai putem de rău.
Noi suntem la ruşi orfani –
Două veacuri, nu doi ani.

Vino, maică Românie,
Şi ne ia din străinie,
Şi ne pune-n cap de masă.
Noi de mult n-am fost acasă[223].

Valeriu Graur, născut la 23 decembrie 1940 în or. Reni, Basarabia, profesor de fizică la liceu (Bucureşti), publicist, patriot român basarabean, luptător consecvent pentru cauza românească în Mişcarea de Eliberare Naţională din Basarabia din 1969, membru al Frontului Naţional-Patriotic, fost deţinut politic (în 1972 a fost condamnat pentru activitate proromânească, antisovietică la 4 ani privaţiune de libertate, în procesul cunoscut ca „Procesul A. Usatiuc, Gh. Ghimpu, V. Graur")[224], secretar general, vice-preşedinte, preşedinte interimar al Asociaţiei „Pro Basarabia şi Bucovina" cu sediul la Bucureşti, unul dintre „veritabilii patrioţi de la Chişinău" (Ion Pavelescu)[225], în 1979-1989 scrie şi expediază clandestin o serie de materiale la „Europa Liberă", publică sistematic articole privind cauza românească din Basarabia, cele mai multe în „România liberă" în săptămânalul „Literatura şi arta" şi alte publicaţii progresiste de limbă română[226]. Toate au ca temă problema basarabeană, apărarea românismului la răsărit de Prut. Bunăoară, în articolul *Ştafeta generaţiilor* V. Graur afirmă că „locuitorii Basarabiei sunt români basarabeni", că Basarabia, Nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţei sunt „străvechi teritorii româneşti", că pentru România cel de-al doilea război mondial a fost „Războiul dezrobirii" teritoriilor româneşti de la răsărit de Prut[227]. Neacceptând semnarea tratatului cu Ucraina, patriotul V. Graur îşi exprimă convingerea că „ei, patrioţii basarabeni, vor redobândi dreptatea românească, vor reîntregi Ţara, aşa cum au făcut-o şi în 1918, vor condamna tratatul încheiat de „mitici" (oficialii români – *n.n.*) şi vor pune în faţa Ucrainei problema Sudului Basarabiei, a Nordului Bucovinei, a Herţei şi a Insulei Şerpilor. Destinele României vor fi conduse de ardeleni, de basarabeni, de herţeni şi de bănăţeni – acei care au suferit direct jugul ocupaţiilor străine, care au în sânge sentimentul demnităţii naţionale şi care ştiu în ce constă interesul naţional suprem"[228].

Vorbind despre restabilirea cimitirelor eroilor Armatei Române căzuţi pentru dezrobirea Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ţinutului Herţa şi Insulei Şerpilor, V. Graur scrie că „mesajul (de a apăra

moşia strămoşească – *n.n.*) eroilor români din Războiul Eliberării Basarabiei de sub jugul agresorului bolşevic (este vorba de cei 1.000 de soldaţi, subofiţeri şi ofiţeri ai Armatei Române înmormântaţi în cimitirul eroilor din satul Tabăra, judeţul Orhei – *n.n.*) este preluat, o jumătate de secol mai târziu, de nepoţii lor, care la rândul lor s-au ridicat în apărarea graniţelor de est ale romanităţii împotriva aceluiaşi vrăjmaş"[229]

Chişinăuianul **Mihai D. Ciubotaru**, spre a răspunde acelora ce susţin teoria „moldovenismului primitiv", scrie articolul *De ce românismul*?!. Din acest eseu politic de o mare ţinută patriotică românească reproducem următoarele pasaje:

„De vreo nouăsprezece secole se înalţă către ceruri falnic Columna lui Traian la Roma. Aice, pe monumentul acesta unic în lume, stă sculptată istoria zămislirii unui popor nou, cu o limbă nouă, cea a poporului român.

De ce românismul? Ori de câte ori se pune la îndoială durabilitatea românismului, vin către noi din străfundurile istoriei dacii şi romanii, vin să ne spună că suntem nemuritori. De ce românismul? Deoarece a fost testat de istorie. Iar tot ce e drept este şi durabil. El, românismul, a rezistat în faţa marilor urgii de la începutul Evului Mediu, aduse pe plaiul mioritic de huni şi avari, pecenegi, cumani şi tătari.

[...] Ori de câte ori se pune la îndoială titlul de nobleţe al românismului, e cazul să amintim celor nevrednici că unicul popor care a păstrat în denumirea sa numele poporului rege, numele poporului roman, al marelui popor creator de valori spirituale şi materiale, este poporul român, decis în continuare să-şi poarte specificitatea sa în lupta popoarelor pentru eternizare istorică. [...]

Impostorii de astăzi, falsificatorii istoriei neamului românesc vor compărea negreşit în faţa judecăţii generaţiilor viitoare. În această operă imensă care este clădirea infinită a naţiunii, nu este român să nu fi lăsat o parte din sufletul său, din roadele sale. Să moşteneşti de la acei care au trăit înaintea ta vocaţia frumosului, ideile lor, fantezia, limba, firea, calităţile şi specificul, datinile, regulile de conduită, orânduirea avansată, să moşteneşti şi să transmiţi celor care urcă pe o nouă treaptă a nemuririi, nu este oare un lucru sfânt, ceva divin? Negreşit că odată şi odată Dumnezeu va da preferinţă poporului

care a suferit cel mai mult, va alege poporul român, cel care a stat la poarta tuturor vânturilor rele.

...Am avut totdeauna vecini adevărate imperii, ca să se destrame în cele din urmă. Imperiile, aşadar, vin şi se duc. Casa noastră însă se află în acelaşi loc, în locul său de veacuri. Ea există şi va exista atâta timp cât va exista neamul nostru, neamul nostru românesc... Degeaba încercaţi, voi, moţpani şi senici, popuşoi şi solonari (de la numele de familie al parlamentarilor D. Moţpan, V. Senik, A. Popuşoi şi V. Solonari care, susţinând pseudoteoria moldovenismului primitiv, au votat art. 13 al Constituţiei Republicii Moldova, prin care limba oficială a statului nu a fost decretată limba română, ci cea „moldovenească – *n.n.*), să opriţi roata istoriei, în zadar încercaţi să răstigniţi **românismul** mereu tânăr, mereu în devenire. Vă aşteaptă acelaşi destin al lui Iuda. A lupta cu lucrurile sfinte ale unui popor înseamnă a lupta pentru o cauză pierdută.

Acum, la sfârşitul acestui secol zbuciumat care este secolul al XX-lea, românismul are o însemnătate mai mare ca oricând. Întemeiat nu pe ură, ci pe iubire, nu pe constrângere, ci pe toleranţă, pe unitate de gândire şi simţire a generaţiilor, nu pe puritanism biologic, ci pe patriotism cultural, românismul ne va ţine totdeauna pe toţi împeună, pe toţi laolaltă, ne va da tărie să supravieţuim, căci, vorba humuleşteanului, "unirea face puterea" Românismul este credinţa noastră a tuturora. Fără de el viaţa nu are sens"[230].

Ilie Ilaşcu (1950, s. Toxobeni, jud. Bălţi), economist, parlamentar în detenţie, este un mare patriot român basarabean, „erou al credinţei" (Pr. Prof. P. Buburuz), „Un Prometeu al sufletului românesc" (Vasile Gionea), „Om şi simbol" (Mihai Cimpoi), „un simbol al conştiinţei naţionale" (Sergiu Grosu), „o legendă vie a Basarabiei martire româneşti" (Pr. Prof. Sergiu C. Roşca), „pedepsit pentru că s-a născut român" (Mihai Vicol), „întemniţat pentru «crima» de a-şi iubi Patria" (Petre Roman), „Parlamentar ales, în celula condamnaţilor la moarte" (Ion Diaconescu), „ostatic politic, condamnat la moarte..." (Dinu C. Giurescu), „un candidat la Premiul Nobel, numele, chipul şi jertfa căruia au fost înscrise în Cartea Sfântă a Neamului nostru" († Teoctist)[231].

Conştiinţa naţională românească a românului moldovean Ilie Ilaşcu, crezul sacru al său şi românismul înflăcărat pot fi descoperite

în următoarele fraze rostite sau scrise de el: „Eu nu am republică. Eu am o Ţară – România. De aceea, anume ei mă adresez mereu"[232], „Eu cred în acel ideal când România Mare va fi ceea ce a fost la 1918. Împlinirea lui este aproape şi toate jertfele de la Nistru n-au fost zadarnice. Şi dacă am apropiat Marea Unire măcar cu o zi, face să te jertfeşti pentru ea"[233], „Am crezut şi cred în reîntregirea Patriei noastre – România. Dacă s-a amânat acum reîntregirea, nu azi, dar mâine ea se va înfăptui"[234], „Rămâneţi cu bine, popor român. Eu vă iubesc..."[235].

Şi, în sfârşit, ca pentru binecuvântare, lăsăm ultimul să vorbească la acest capitol un singur român moldovean din dreapta Prutului, şi anume Arhiepiscopul Bucureştilor, Mitropolitul Ungrovlahiei şi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române Preafericitul Părinte **Teoctist Arăpaşu**. Preasfinţia Sa, în scrisoarea adresată Sanctităţii Sale Alexii al II-lea, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, la 19 mai 1993, în legătură cu reactivarea Mitropoliei Basarabiei, autonomă şi de stil vechi, cu reşedinţa la Chişinău, pe lângă problema centrală de restabilire în drepturi a Sfintei Mitropolii, se pronunţă şi în favoarea glotonimului „**limba română**" şi a etnicului „români" pentru basarabeni (moldoveni). Preafericitul Părinte menţionează că „exercitarea jurisdicţiei Bisericii Ortodoxe Ruse asupra **românilor ortodocşi din Basarabia** (*passim subl. n.*), în anii 1769-1774, 1787-1791, 1803-1918, 1940-1941, 1944-1992, **a fost un act nedrept** şi abuziv din punctul de vedere al realităţii istorice şi al normelor de drept canonice"; că turcii au respectat tradiţiile, limba şi specificul naţional al românilor, pe când „imperialismul rus, folosindu-se de ierarhii ruşi înscăunaţi în Basarabia fără a cere acordul clerului şi credincioşilor români locali, absolut majoritari, a exercitat asupra acestora un necruţător proces de rusificare, manifestat în diferite feluri"; că atât statul, cât şi Biserica Ortodoxă Rusă au încercat de a înlocui în Basarabia „limba română cu limba slavonă la oficierea slujbelor bisericeşti"; că după 1918, „când popoarele din imperiul ţarist au putut să-şi recapete libertatea", în Basarabia „s-a organizat Moldova Suverană şi Independentă şi s-a realizat revenirea ei la sânul **Patriei-mame, România**", iar „clerul şi credincioşii din Basarabia au revenit în matca Bisericii Mame Ortodoxe Române", fiind ocârmuiţi prin mijlocirea Mitropoliei Basarabiei, înfiinţată de

Patriarhia Română în 1925; că „în 1940 şi apoi în 1944, în urma ocupării Basarabiei de către trupele sovietice, Biserica Ortodoxă Rusă şi-a impus, din nou, abuziv şi necanonic, jurisdicţia asupra credincioşilor ortodocşi români din acest **străvechi pământ românesc**, fără a încerca măcar un dialog cu Biserica Ortodoxă Română", că e firească şi sfântă „reluarea legăturilor cu fraţii de acelaşi neam şi limbă din România pe diverse planuri, inclusiv cel bisericesc"[236].

Aşadar, şirul dovezilor în favoarea prezenţei unei conştiinţe româneşti la răsărit de Prut ar putea fi continuat. Ea poate fi uşor descoperită în publicistica şi opera literară a scriitorilor români (basarabeni şi transnistreni) Mihai Cimpoi, Ion Ciocanu, Ion Vatamanu, Dumitru Matcovschi, Liviu Damian, Bogdan Istru, Vasile Vasilache, Spiridon Vangheli, Ion Druţă, Aureliu Busuioc, Gheorghe Malarciuc, Andrei Strâmbeanu,Argentina Cupcea – Josu, Leo Butnaru, Anatol Codru, Serafim Saka, Arcadie Suceveanu, Lidia Istrati, Iulian Filip, Vasile Romanciuc, Nicolae Popa, Gheorghe Vodă, Valeriu Matei, Iurie Colesnic şi a multor altora; în opera ştiinţifică a istoricilor Mihai Adauge, Anatol Petrencu, Ion Negrei, Gheorghe Gonţa, Andrei Groza, Gheorghe Negru, Gheorghe Postică, Boris Vizer, Ion şi Elena Şişcanu, Anton Moraru, Gheorghe Paladi ş. a.; în materialele foştilor deţinuţi politici Mihai Moroşanu, Gheorghe David, Alexandru Şoltoianu, Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Vadim Pirogan, Dumitru Melniciuc (Crihan), Vasile Vâşcu ş. a.; în prelegerile profesorilor de limba şi literatura română, de istorie, politologie etc.

Descoperim un românism conştientizat în publicaţiile din „Literatura şi arta", „Glasul naţiunii", „Flux", „Mesagerul", „Ţara", „Luceafărul", „Libertatea", în revistele „Limba Română", „Cugetul" „Basarabia" ş. a.; în programele Radio şi TV din republică; în activitatea instituţiilor de învăţământ, uniunilor de creaţie, bibliotecilor şi editurilor, în programele formaţiunilor artistice: „Folclor", „Lăutarii", „Joc", „Mugurel" ş. a., ale capelelor corale „Moldova" a radioteleviziunii şi „Doina" a Filarmonicii Naţionale, în repertoriile teatrelor „Luceafărul", „Mihai Eminescu", „Vasile Alecsandri", „B. Petriceicu-Hasdeu", „Alexei Mateevici" şi „Satiricus"; în denumirile geografice de râuri şi localităţi, în numele de familie, de teatre, biblioteci, cinematografe, instituţii de învăţământ etc.

Cu deosebită căldură menţionăm acel grup de tineri absolvenţi ai facultăţilor universitare – Ion Buga, Adriana Luţic, Veronica Filip, Leonid Bivol, Ion Florea, Ştefan Bodrug, Boris Corolevschi, Dumitru Marinescu, Ştefan Levinţă, Nicolae Mihai, Grigore Junghietu, Maria Anghel, Olga Şincari, Vasile Puşcaşu şi alţii, toţi buni români, care în 1961 au fost repartizaţi la catedrele (atunci) ale Institutului Pedagogic din Tiraspol. Ei au dat acelei instituţii de învăţământ superior, dar, într-o măsură, şi oraşului Tiraspol în întregime, o nouă viaţă. Prin ei românismul în stânga Nistrului s-a redeşteptat, a întinerit. Majoritatea dintre aceşti patrioţi ai neamului s-au afirmat în ştiinţă şi în pedagogie.

La menţinerea flăcării românismului în Basarabia, la trezirea conştiinţei naţionale au contribuit în măsura posibilităţilor şi capacităţilor, în diferite perioade de timp, unii în perioada de mare risc, alţii în timpul Mişcării Naţionale de avânt, îndeosebi la sfârşitul anilor '80 şi la începutul anilor '90, o bună parte din ţărănime şi acea parte dintre intelectuali (preoţi, funcţionari, profesori, medici, ingineri etc.) care ca printr-o minune au evitat represiunile regimului ruso-sovietic de ocupaţie. Cu admiraţie şi recunoştinţă îi numim aici pe o parte dintre ei: Nicolae Testemiţeanu, Nicolae Anestiade, Anatol Corobceanu, Alexandru Negru-Vodă, Vasile Scripcaru, Tudor Cibotaru, Cezar Canţâr, Vasile Topală, Ion Dumeniuk, Nicolae Luchian, Vladimir Lemne, Nicolae Costin, Vasile Buga, Vsevolod Anghel, Leonid Cemârtan, Leonid Culiuc, Leonid Mursa, Ion Valuţă, Serghei Miron, Petru Osmochescu, Chiril Arsene, Vladimir Caraganciu, surorile Cleopatra şi Ludmila Vnorovschi, fraţii Constantin şi Miroslav Cozlovschi, Călin Turuta, Ilie Bratu, Mircea Druc, Simion Ghimpu, Ion Conţescu, Anastasia Bouroş, soţii Elena şi Boris Vasilache, Valentina Popescu, Maria Pogreban, Maria Cosniceanu, fiul şi tatăl Igor şi Mitrofan Calistru, sotia şi soţul Agnesa şi Vladimir Joianu, Raisa Lozan, Dionisie Toma, Constantin Zubcu, fraţii Grigore şi Gheorghe Cincilei, Leonid Busuioc, Mihai Grecu, Valeriu Cupcea, Igor Vieru, Gheorghe Dimitriu, Emil Loteanu, Gheorghe Vrabie, Petru Buburuz, Vasile Petrache, Pavel Balmuş, Alexandru Moşanu, Ilie Untilă, Constantin Bobeică, Constantin Negru, Ion Osadcenco, Vasile Gajos, Timotei Melnic, Constantin Reabţov, Tudor Chiriac, Veniamin Apostol, Nicanor

Babără, Iulia Ţâbulschi, Ion Holban, Emil Mândâcanu, Vlad Pohilă, Constantin Tănase, Vasile Bahnaru, Pavel Balan, Nicolae Sulac, Ana şi Alexandru Bantoş, Glebus Sainciuc, Constantin Cozub, Ion Melniciuc, Grigore Vârtosu, Dumitru Popa, Pintilie Ţurcanu, Mariana Ababii, Teodora Bragă, Nicolae Marciuc, Ion Gurghiş, Nicolae Negru, Vasile Năstase, Grigore Fidelschi, Petre Grozavu, Ştefan Gorda, Mihai Ghimpu, Tudor Cernenco, Vladimir Nicu, Anatol Şalaru, Mihai Ţăruş, Leon Băţ, Marin Guivan, Victor Bucătaru, Alexandru Bobeică, Ion Bogdacenco, Ion Bogos, Ion Caragia, Victor Rusu, Ion Teleman, Andrei Baştovoi, Alexandru Buhuş, Gheorghe Pârlog, Octavian Pântea, Ion Gancea, Aurel Tipa, Ion Demideţchi, Victor Jamba, Valeriu Covaş, Ion Popescu, Pantelimon Vârtosu, Mihai Dimitriu, Sergiu Mocanu, Gheorghe Maxian, Ion Moraru, Vladimir Sarătilă, Victor Banaru, Anatol Şaragov, Nicu Tambur, Alexandru Tinică, Tudor Iaşcenco, Nicolae Pârţac, Sergiu Cojocaru, Petru Poiată, Mihai Taşcă, Ignat Vasilache, Ion Lavric, Veronica Boldişor, Orest Melnic, Ion Bujor, Vasile Vlad, Grigore Popa, Eugenia Bulat, Nicolae Scripnic, Matei Banaga, Gheorghe Şelaru, Vasile Bulat, Ion Caţaveică, Alexandru Donos, Sergiu Nucă, Constantin Buganu, Elena Bâzgu, Tamara Tomşa, Ana Cucoară, Veronica Boiangiu, Eugen Pâslaru, Vladimir Darie, Nadejda Brânzan, Vitalia Pavlicencu, Lidia Dicusară, Luminiţa şi Victor Dumbrăveanu, Valentin Dolganiuc, Mihai Druţă, Boris Druţă, Mihai Pătraş, Vateriu Reniţă, Gheorghe Efros, Ştefan Maimescu, Nicolae Todos, Nicolae Misail, Andrei Moraru, Ion Munteanu, Vasile Para, Mihai Grati, Aurel David, Dionis Antocel, Ludmila Bolboceanu, Elena Casian, Mihai Chercheja, Valentina Parfene, Lidia Granaci, Amos Ciobanu, Gheorghe Ciobanu, Ion Corolevschi, Alexandru Marin, Ion Grama, Boris Guzun, Tudor Marşalcovschi, Virginia Malcoci, Nicolae Mucuţă, Mihai Paşa, Iurie Sadovnic, Chiril Vaculovschi, Ştefan Petrache, Maria Bieşu, Dumitru Blajinu, Teodor Zgureanu, Nicolae Botgros, Constantin Baranovschi, Valentin Budilevschi, Veronica Garştea, Mihai Dolgan, Maria Drăgan, Ion Bazatin, Simion Duja, Ion Paulencu, Isidor Burdin, Gheorghe Spătaru, Nicolae Băieşu, Anatol Ignatenoc, Iustin Balaiz, Ion Costaş, Valeriu Saharneanu, Dumitru Amihălăchioae, Vitalie Ciorap, Iacob Golovcă, Valeriu Jardan, Alexandru Tecuci, Nicolae Hagi-Nedov,

Petru Terziev, Anton Grăjdieru; grupul de la **Colegiul de Construcţie** – Tudor Ciorescu, Sava Cornegruţă, Alexandru Postică, Dumitru Ungureanu, Mircea Andriuţă, Iacob Liurca, Irina Năstase, Ion Buciuccanu, Sebastian Buga, Ion Moldoveanu, Pavel Vârlan, Emil Curcă, Ion Cucu; grupul de la **Colegiul Electromecanic** – Vasile Rusu, Teodor Borş, Gheorghe Cherdivară, Eugeniu Iliaş, Toma Ciolacu, Vladimir Gore, Eugraf Secu, Gheorghe Tonu, Larisa Mojaicenco, Zinaida Rusnac, Ilie Savca, Profir Cibotăreanu, Anani Cernatânschi, Nicolae Andronachi; grupul de la **Universitatea de Medicină** în frunte cu Nuţu Mihali, Iacob Bumbu, Iacob Cartaleanu şi Tudor Bâscu; grupul de la **Academia de Ştiinţe** în frunte cu Gheorghe Cojocaru, Ionel Bumbu şi Nicolae Raievschi, precum şi redactorii de la **redacţia principală a Enciclopediei** Valentin Mândâcanu, Dumitru Melniciuc (Crihan) şi Vasile Hagioglu; grupul de la **Universitatea Tehnică** – Vasile Jomiru, Nichifor Bârsan, Petru Nicorici, Eugeniu Vârlan, Mihai Andronic, Nicolae Guzgan, Nicolae Margine; grupul de la **Şcoala de Muzică Ştefan Neaga**: Mihai Ciugulea, Mihai Dascăl, Efim Păunescu, Loghin şi Tănase Ţurcanu şi **echipa de legătură** dintre aceste şase grupuri de la instituţiile chişinăuiene menţionate – Tudor Basarabeanu, Zaharia Donţu, Petre Nicorici, Victor Cemârtan şi fraţii Grigore şi Nicolae Guzgan; grupul de la **Universitatea de Stat**: Ion şi Valentina Andronic, Inochentii Baltag, Mihai Baraga, Ion Cibotaru, Ion Jigău, Ştefan Panfilov; studenţii **Conservatorului din Chişinău** – Vasile V. Postolachi, Nicolae Cucereanu, S. I. Cemârtan, A. I. Cabac, foşti deţinuţi politici pentru participarea în organizaţia antisovietică „Uniunea Democrată a socialiştilor" (1962 – 1964), condusă de N. F. Dragoş şi N. A. Tarnavschi. Ţinem să menţionăm că veteranii Armatei Române, deşi mulţi au nimerit în prizonierat la ruşi şi au făcut ani grei de GULAG, majoritatea covârşitoare dintre ei au rămas pe poziţii ferme româneşti. Ei au luptat pentru libertatea, independenţa şi integritatea Patriei-mame şi au rămas români. Tuturor celor menţionaţi între copertele acestei cărţi, precum şi tuturor acelora ce şi-au făcut datoria de Român, dar încă n-au fost identificaţi, le aducem omagiul şi recunoştinţa noastră sinceră.

* * *

Aşadar, materialul expus confirmă caracterul românesc de netăgăduit al populaţiei autohtone a Basarabiei şi Transnistriei. Intenţia Rusiei ţariste şi comuniste de a înăbuşi spiritul românesc în teritoriile naţionale româneşti de la răsărit de Prut şi de a crea un popor şi o limbă care ar fi diferite de cele româneşti au suferit eşec total. După mai mult de 50 de ani de ocupaţie şi genocid ruso-sovietic, ca şi în cei peste o sută de ani de ocupaţie ruso-ţaristă, populaţia majoritară din Basarabia, Nordul Bucovinei şi Transnistria a rămas conştientă de apartenenţa sa la naţiunea română. Românismul moldovenilor n-a putut şi nu poate fi înăbuşit. Moldovenii au fost, sunt şi nu pot fi decât români. Ei sunt români prin originea daco-romană, prin naştere, prin sânge, prin strămoşi, prin limba vorbită de ei – limba română, prin istoria şi cultura lor, prin tradiţiile, obiceiurile şi felul lor de a fi. Acest adevăr nu este negat de savanţi şi cercetători filologi şi istorici obiectivi din lume. El este recunoscut de unele instituţii de stat din diferite ţări ale lumii, inclusiv de Senatul S. U. A.; el este recunoscut şi de autohtoni (cu excepţia celor rătăciţi), începând cu lumea savantă şi terminând cu oamenii simpli de la ţară.

Spre apărarea românismului de la răsărit de Prut, spre menţinerea caracterului viu al spiritului românesc în inimile şi conştiinţa românilor din teritoriile ocupate, spre a demasca politica sovietică de deznaţionalizare a românilor, spre a apropia clipa reîntregirii neamului românesc etc., patrioţii români basarabeni şi transnistreni dintre scriitori, profesori, preoţi, studenţi şi elevi, dintre ţărani şi muncitori în perioada de ocupaţie ruso-sovietică au practicat diferite forme de luptă: armată şi rezistenţă politică, fiind mereu călăuziţi şi îndemnaţi de conştiinţa lor românească. Ei au protestat contra nedreptăţii sociale şi naţionale atât în grup, cât şi individual, forţa motrice fiindu-le românismul.

Ataşament proromânesc colectiv deschis a fost demonstrat de basarabeni prin faimosul Congres (al treilea) al Scriitorilor din toamna lui 1965, prin revendicările Mişcării de Renaştere şi Eliberare Naţională din anii de avânt 1988-1991, în primul rând, ale Frontului Popular şi ale Consiliului Naţional al Unirii, prin cerinţele oamenilor de ştiinţă şi de cultură, expuse în declaraţii, adresări, publicaţii în

presă, cuvântări la mitinguri, la conferinţe ştiinţifice etc., prin programele unor formaţiuni social-politice de dreapta, prin cerinţele Marilor Adunări Naţionale şi ale Mişcărilor studenţeşti, de profesori şi elevi, prin unele Hotărâri ale primului Parlament şi ale primului Preşedinte al Republicii Moldova, prin instalarea în 1990 la Chişinău a simbolului Latinităţii – Lupoaica pe postamentul căruia este scris: „De la Roma venim. De la Dacia Traiană". Sculptura demonstrează că latinitatea, romanitatea şi, deci, şi românismul se întind până în această îndepărtată margine a Europei civilizate, care sunt Basarabia şi Transnistria, şi mai departe, la răsărit de ele.

Orice om cu gânduri bune şi intenţii curate faţă de români şi România – politician, diplomat, militar, savant, scriitor, pedagog, medic, din sânul clerului bisericesc, al intelectualităţii sau din cel al ţărănimii, indiferent de originea sa etnică, confesiune sau poziţia pe scara socială etc., –nu poate nega existenţa în Basarabia, ca de altfel şi în Nordul Bucovinei şi în Transnistria, a unei conştiinţe naţionale româneşti. Această conştiinţă are un caracter autohton şi există atât la nivel individual, de persoană, cât şi la nivel de grup, de comunitate, adică în formă colectivă. Conştiinţa naţională românească colectivă a românilor moldoveni din stânga Prutului, dar mai ales a basarabenilor, s-a pronunţat din plin şi a dat roade, mai ales, în anii 1917-1918 şi în anii 1989-1991.

NOTE

A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 521.
Ibidem.
Reprodus după Publicaţia Frontului Creştin-Democrat „Ţara" din 28 iunie1996. Material îngrijit de Victor Beşliu.
Ibidem.
Ziarul „Sfatul Ţării", nr. 112, 6 iulie 1991.
Pământuri româneşti. Antologie de Nicolae Lupan, Ed. Nistru, Bruxelles, 1984, p. 203; cu referire la G. Bolinder, *Rumänska problem*, 1994, p. 84.
Ibidem, p. 204.
Ibidem.
Revista „Osteuropa", nr. 4, august, 1955, cit. de A. Lazarev, *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*, Chişinău, 1974, p. 58.

Actes de VIII-iéme Congres International de linguistique et philologie romane, Firenze, 3-8 avril, 1956, Firenze, 1958, p. 452, cit. de A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 59.

G. Savor, *Moldavia: a Russian satellite*, în revista „The Ukrainean quarterly", vol. XXI, nr. 2, summer, 1965, p. 157, cit. dc A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 58.

René Payot, *Le sort des Roumains de Bessarabie*, în „Journal de Gèneve" din 7 mai 1965, cit. de A. Lazarev, Op. cit., p. 55.

K. Hcitmann, *Rumänische sprache und Literatur in Bassarabien und Transnistrien*, în „Zeitschrift für Romanische Philologie", Band 81, Heft ½, Tübingen, 1965, p. 102, cit. de A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 58.

„Litcratura şi arta", în continuarc „L. A.", nr. 22, 26 mai 1994.

Wilhelmus Petrus Van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă,* Chişinău, 1996, p. 8.

Ibidcm, p. 16.

Ibidem, p. 61 cu referire la N. Iorga, *Geschichie der Rumänen und inzer Kultur*, p. 200 – 242.

[18] Ibidcm, p. 63.

[19] Ibidem, p. 93.

[20] Ibidem, p. 135, cu referire la W. Feldman, *The Theoretical Basis for the Definition of the Moldavian Nationality, in the Soviet West Interplay between Nationality and Social Organization*, ed. R. S. Clen, Preager Publishes, Ncw-York, 1975, p. 46-59, şi la K. Hcitman, *Rumanische Sprache und Literatur in Bassarabien und Transnistrien*, în „Die sogenannte moldavische sprache und Literatur, ZRP", 81, nr. 1-2, 1965, p. 102 – 156.

G. Piccillo, *„Moldovenesc-român" în documentele misionarilor catolici (secolele XVII-XVIII)*, în revista „Limba Română", nr. 1-2, 1997, p. 26.

„L. A." din 12 octombric 1995.

Ziarul „Sfatul Ţării", 2 noicmbric 1991.

„L. A." , nr. 25, 16 iunie 1994.

G. Piccillo, *Op. cit.*, p. 22 – 25.

[26] Ibidcm, p. 26.

Ibidem.

[28] Ibidcm.

[29] K. Marx, F. Engels, *Сочинения*, ed. a II-a, vol. X, p. 495.

[30] Ibidem, vol. XXII, p. 30 – 31.

K. Marx, *Însemnări despre români*, Iaşi, Ed. Minerva, 1995, p. 132.

[32] W. P. Mcurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chişinău, 1996, p. 184.

Lenin, *Opere complete*, tom 25, cd. a V-ca, p. 319 („В целом ряде случаев живущие по окраинам угпетённые народности имеют

своих сородичей по ту сторону границы, пользующихся большей национальной независимостью (достаточно вспомнить хотя бы по Западной и южной границе государства – финнов, шведов, поляков, украинцев, **румын** (*subl. n.*)."

[34] V. Mândâcanu, *Veşmântul fiinţei noastre*, în revista „Nistru", nr. 4, 1988, p. 136 – 137, cu referire la „Вопросы языкознания", nr. 2, 1957, p. 154.
И. А. Андреев, Г А. Воронов, *Багряная летопись*, Лениздат, 1968, p. 5. („Прежде всего надо отметить, что его отец – молдаванин, то есть можно говорить о румынском происхождении нового советского вождя. А ведь румыны гордятся своим происхождением от той римской колонии, которая в древние времена являлась передовым постом римской империи против скифских орд. Поэтому вполне возможно, что румыны могли дать и теперь военного гения.")
Al. Tonk, *Diplomele de înnobilare ale lui Nicolaus Olachus*, în Revista Arhivelor, Bucureşti, 1969, I, p. 13-31, citat de Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, p. 221.
Ziarul „Izvestia", 19 februarie 1925.

[38] Articolul lui A. Glugovski şi I. Kompanieţ *Contra falsificării burgheze a istoriei Bucovinei*, în revista „Komunist ukrainî", nr. 1, 1968, p. 45. („ Да и среди румынского населения не было единодушия в отношении присоединения Буковины к Румынии. Если за присоединение всецело стояли господствующие классы, прежде всего румынские помещики..., то румынских трудящихся прежде всего волновал вопрос: не приведёт ли присоединение Буковины к Румынии к усилению социального гнета?...").

[39] St. Semcinski, *Cu privire la necesitatea de a reveni la denumirea tradiţională a limbii moldoveneşti*, în revista „Limba Română", Chişinău, nr. 4, 1995. Ediţie specială.

[40] Revista „Limba Română", Chişinău, nr. 4, 1995. Ed. specială, p. 26.
„L. A.", nr. 42, 19 octombrie 1995.
„Mesagerul", nr. 41 (181), 31 octombrie 1997, cu referire la cotidianul „Evenimentul zilei"
Veronica Boldişor, *Noi am fost şi am murit patrioţi ai neamului românesc*!, în „L. A.", nr. 25, 22 iunie 1995, cu referire la notiţele de jurnal ale conducătorului organizaţiei Anatol Guma conţinute în Arhivele K.G.B.-ului al U.R.S.S., dosar penal nr. 2233, vol. III, f. 552.

[44] Ibidem.

[45] Ibidem.

[46] Ziarul „Ţara" din 16 mai 1997.

Şt. Tudor, *O.N.B. (Organizaţia Naţională din Basarabia) „Arcaşii lui Ştefan"*, în „L.A." nr. 14, 3 aprilie 1997, cu referire la dosarul N.K.V.D., nr. 3876, vol. VI, p. 70.

[48] Ş. Tudor, *Sub ochiul armei bolşevice* ..., în ziarul „Mesagerul", nr. 26, 7 iulie 1995.

[49] Ion Ţurcanu şi Elena Postică, *O ţărancă din Basarabia faţă în faţă cu maşina sovietică a terorii*, semnat la rubrica „Vieţi închinate neamului şi libertăţii" în „L. A.", nr. 32, 10 august 1995.

[50] Elena Postică, *Partidul libertăţii: reafirmarea ideii naţionale*, în ziarul „Ţara", Chişinău, 1 şi 5 decembrie 1995, precum şi Elena Postică, *Rezistenţa antisovietică în Basarabia, 1944-1950*, Chişinău, 1997, p. 185.

Elena Postică, *Sabia dreptăţii*, în ziarul „Ţara" din 19 ianuarie 1996.

Alexandru Usatiuc-Bulgăr, *Testament pentru urmaşi*, în „L. A.", nr. 15, 10 aprilie 1997.

[53] Veronica Boldişor, *Tovarăşe K.G.B., unde l-ai îngropat pe tata?* în „L. A.", nr. 41 din 12 octombrie 1995, cu referire la dosarul penal nr. 6314 (nr. de arhivă 20843 al Ministerului Securităţii Naţionale (MSN), deschis la 16 ianuarie 1953 acuzaţilor Odobescu Vasile, Duca Alexandru, Tăutu Ilarion şi Bobeică Petru, arestaţi de către M.S.N. al RSSM „pentru activitate intensă antisovietică, ca membri ai organizaţiei naţionaliste Partidul Democrat-Agrar; vezi Ion Ţurcanu, *Vasile Odobescu, un ostaş al dezmoşteniţilor*, în „L.A.", nr. 42 şi 43 din 19, şi, respectiv, 26 octombrie 1995.

[54] Arhiva M.S.N. al RM, dosarul penal nr. 6648 în 11 volume, deschis la 10 decembrie 1971 şi închis la 12 iunie 1972, precum şi ziarul „Făclia", nr. 41, din 12 octombrie 1990.

[55] Ibidem, vol. d, fila 225.

[56] Ibidem, vol. 8, filele 56-57.

Ibidem, vol. 8, fila 64.

[58] Vezi Arhiva Curţii Supreme de Justiţie, dosarul 2-54, Sentinţa din 13 iulie 1972 *Cu privire la condamnarea cetăţenilor A. Usatiuc, Gh. Ghimpu şi V. Graur*, p. 2, precum şi *Обвинительное заключение по обвинению А. Усатюк, Г. Гимпу и В. Граур, уголовное дело* [1] 6648, p. 2.

Alexandru Donos, *Scrisul latin în viziunea securităţii de acum 20 de ani*, în „L. A.", 27 decembrie 1990, rubrica „Din dosarele arhivei KGB"

[60] Iulius Popa, *Rectorul meu*, Chişinău, 1997, p. 20.

Articolul *Glasuri din infernul comunist. File de istorie contemporană*, în „L. A.", nr. 19, din 9 mai 1996, precum şi Arhiva M.S.N. al R. Moldova, dosarul penal nr. 6648 (Alexandru V. Usatiuc, Gheorghe T. Ghimpu, Valeriu C. Graur), vol. X, filele 216-227.

[62] Gh. David, *Cum am fost „nebun"*, în revista „Basarabia", nr. 9, 1990, p. 140-144 şi Gh. David, *Românofobia şi democraţia în Republica Moldova*, în ziarul „Glasul naţiunii", nr. 16 din august 1997.

[63] Ibidem, p. 145-152. Vezi şi Arhiva Curţii Supreme de Justiţie a R. Moldova, dosarul nr. 2-14/87 a, decizia Judecătoriei Supreme a R.S.S. Moldoveneşti din 12 ianuarie 1987.

[64] Ziarul „Ţara", nr. 29, iulie 1991, p. 4.

[65] Ibidem.

[66] „L. A.", nr. 46, 12 noiembrie 1987, p. 4.

[67] Ibidem.

[68] „L. A.", din 8 mai 1997.

[69] Grigore Vieru, *Trei iezi*, Editura Lumina, Chişinău, 1970, p. 58, exemplarul autorului; vezi şi Gr. Vieru, *Văd şi mărturisesc*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1996, p. 114-116.

[70] N. Dabija, *Ochiul al treilea*, Chişinău, Ed. Cartea moldovenească, 1975, p. 77.

N. Dabija, *Pe urmele lui Orfeu*. Eseuri. Ediţia a doua revăzută şi completată, Ed. Hyperion, Chişinău, 1990, p. 5 – 6.

Gh. Cutasevici, *Cântec despre casa mea*, Editura Labirint, Chişinău, 1996, p. 18.

Petru Cărare, *Săgeţi*, Ed. Cartea moldovenească, Chişinău, 1972, p. 51.

[74] Mihail Ion Cibotaru, *Temerea de obişnuinţă*, Chişinău, 1977, p. 47.

„Comunistul Moldovei", nr. 5, 1973, p. 73-78.

[76] Ibidem, p. 75.

Ibidem.

[78] Ibidem, p. 77.

[79] Ibidem, p. 75.

[80] Ibidem, p. 76.

Vasile Vasilache, *Povestea cu cocoşul roşu*, Editura Cartea moldovenească, Chişinău, 1966.

[82] Din relatările martorului ocular Arhip Simion Vasile şi ale fiicei lui Manoil Nichifor Ion-Alaiba (Manoil) Olga Nichifor, ambii din s. Ocniţa, jud. Edineţ.

[83] V. Beşleagă, *Conştiinţa naţională sub regimul comunist totalitar (R.S.S.M. 1956-1963)*, în revista „Destin românesc", nr. 4, 1994, p. 90.

[84] „Destin românesc", nr. 1 şi nr. 2,1995.

„Destin românesc", nr. 2,1995, p. 99.

[86] Enciclopedia „Literatura şi arta Moldovei", vol. I, Chişinău, 1985, p. 429.

[87] V. Beşleagă, *Op. cit.*, p. 99.

[88] Ibidem, p. 109.
[89] Articolul *Cazul Muruziuc: prezenţa care ne face istorie*, în ziarul „Sfatul Ţării", 2 august 1991; Arhiva M.S.N. al RM., dosarul nr. 6597; dosarul de arhivă 32891 şi articolul *Glasuri din infernul comunist. File de istorie contemporană*, în „L. A.", nr. 19 din 9 mai 1996.
[90] Arhiva M.S.N. al R. Moldova, dosarul 6648 privind acuzarea lui A. Usatiuc, Gh. Ghimpu şi V. Graur, vol. 9, fila 177, cu referire la dosarul de arhivă al M. S. N. 32891 cu privire la acuzarea lui Gh. Muruziuc.
Broşura *Actele legislative ale R.S.S. Moldoveneşti cu privire la decretarea limbii moldoveneşti limbă de stat şi revenirea ei la grafia latină*, Ed. Cartea moldovenească, Chişinău, 1990, p. 3, 5.
[92] Albumul *Marea Adunare Naţională*. Autori Sergiu Burcă şi Dumitru Dovgaliuc, Asociaţia de Ştiinţă şi Creaţie „Oferta", Chişinău, 1989, p. 37-38.
Ibidem, p. 22.
[94] Broşura *Actele legislative...*, p. 5.
[95] „L. A.", nr. 28, 12 iulie 1990, p. 3.
[96] Ziarul „Făclia", nr. 51 din 21 decembrie 1990.
„L.A.", nr. 32, 4 august 1994.
[98] „L. A.", nr. 34, 18 august 1994, p. 1-2.
[99] „L. A.", nr. 35, 25 august 1994.
[100] Ibidem.
[101] Ziarul „Ţara", 24 septembrie 1996.
[102] Ziarul „Ţara", 26 iulie 1996.
[103] „L. A.", 15 februarie 1996.
[104] După revista „Basarabia", nr. 2, 1993, în articolul lui Grigore Ciugut *Cu N. Ţurcanu – despre sine şi despre alţii.*
[105] Ion Diordiev, *Soartă vitregă*, în „L. A.", 3 februarie 1994.
[106] N. Movilcanu, Anton Moraru, *Scriitori – jertfe ale represiunilor staliniste*, în revista „Nistru", nr. 12, 1988.
[107] Ibidem, p. 115.
[108] Revista „Nistru", nr. 2. 1957, p. 132.
[109] V. Beşleagă, *Zbor frânt*, Ed. Litera, Chişinău, 1997, p. 4.
[110] Ibidem.
[111] Ibidem, p. 3.
[112] V. Beşleagă, *Zbor frânt*, Ed. Hyperion, Chişinău, 1992, p. 77.
[113] Ibidem, p. 81.
[114] Ibidem, p. 395.
[115] V. Beşleagă, *Nepotul*, Ed. Litera. Chişinău, 1998, p. 188.
[116] V. Beşleagă, *Urme pe zăpadă*, Ed. Literatura artistică, Chişinău, 1985, p. 19.
[117] Revista „Limba Română", nr. 6-8, 1999, p. 8-9, Chişinău.

[117a] A se vedea culegerea colectivă *Povară sau tezaur sfânt?* Chişinău, 1989, p. 447-478.
[118] „L. A.", nr. 38 din 18 septembrie 1997 şi nr. 20 din 20 mai 1999.
[119] „L. A.", nr. 46 din 12 noiembrie 1987.
[120] „L. A.", din 15 februarie 1996.
[121] Revista „Limba Română", nr. 6-8, 1999, Chişinău, p. 26.
[122] Ion Buga, *O limbă maternă – un alfabet.* Apel către Comisia interdepartamentală, în ziarul „Învăţământul public", 19 octombrie 1988.
[123] Ion Buga, *Vrere legitimă*, în ziarul „Moldova suverană", 29 aprilie 1993.
[124] V. Cozma, *Istoria Universităţii de Stat din Moldova. 1946-1996*, Chişinău, 1996, p. 228.
[125] Revista „Nistru", nr. 4, 1988, p. 130-146.
[125] Ibidem, p. 137.
[127] „L. A.", 10 decembrie 1992, p. 1.
[128] Gr. Vieru, *Limba română se amână?*, în „L. A", nr. 38 din 15 septembrie 1994, p. 1.
[129] Ibidem, p. 2.
[130] „L. A.", nr. 35, 25 august 1994.
[131] Gr. Vieru, *Văd şi mărturisesc. Versuri, aforisme şi confesiuni*, Editura Minerva, Bucureşti, 1996, p. 245.
[132] Ibidem, p. 247.
[133] Ibidem, p. 250.
[134] Ibidem, p. 266.
[135] „L. A." nr. 34 din 17 august 1989, precum şi Gr. Vieru, *Văd şi mărturisesc...*, Bucureşti, 1996, p. 152.
[136] Gr. Vieru, *Văd şi mărturisesc...*, Bucureşti, 1996, p. 182.
[137] „L. A.", 9 ianuarie 1997.
[138] Interviul *Fără limba română n-aş fi poet*, oferit de Gr. Vieru revistei „Limba Română", nr. 1, 1995, p. 7.
[139] „L. A." , nr. 28, 7 iulie 1994.
„L. A.", nr 18, 28 aprilie 1994.
[141] Ibidem, nr. 33, 11 august 1994.
[142] Ibidem, nr. 35, 25 august 1994.
[143] Ibidem, nr. 48, 24 noiembrie 1994.
[144] Ibidem, nr. 44, 27 octombrie 1994.
[145] Ibidem, nr. 7, 15 februarie 1996.
[146] N. Dabija, *Oul de piatră*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1995, p. 188.
[147] Ibidem, p. 215-217.
[148] Ion Hadârcă, *Albe cetăţile negre*, Ed. Garuda-Art, Chişinău, 1999, p. 101.
[149] Ibidem, p. 20.
[150] Ibidem, p. 40.

[151] Ibidem, p.39.
[150] Ibidem, p.42.
[153] Leonida Lari, *Al nouălea val*, Ed. Glasul, 1993, p. 5.
[154] Ibidem, p. 16.
[155] Ibidem, p. 39.
[156] Ibidem, p. 49.
[157] Ibidem, p. 59.
[158] L. Lari, *Lira şi păianjenul*, Ed. Hyperion, Chişinău, 1992, p. 13.
[159] Ibidem, p. 47.
[160] Ibidem, p. 67.
[161] Ibidem, p. 200.
[162] Iulius Popa, *Rectorul meu*, Editura Basarabia, Chişinău, 1997, p. 77.
[163] Ibidem.
[164] Ibidem, p. 74.
[165] Anatol Ciobanu, *Zece ani de la adoptarea Legislaţiei lingvistice*, în săptămânalul „Literatura şi arta", nr. 32, 12 august 1999.
[166] Ibidem.
[167] Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti *Cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti, în Actele legislative ale R. S. S. Moldoveneşti cu privire la decretarea limbii moldoveneşti limbă de stat şi revenirea ei la grafia latină*, Ed. Cartea moldovenească, Chişinău, 1990, p. 5.
[168] Iulius Popa, *Op. cit.*, p. 18.
[169] Ibidem.
[170] Ibidem, p. 81.
[171] Ibidem, p. 83.
[172] Revista „Limba Română" nr. 1, 1994, p. 7.
[173] Ibidem, p. 8.
[174] Ibidem.
[175] Ibidem, p. 14.
[176] Ibidem, p. 15.
[177] Ziarul „Moldova suverană", 29 aprilie 1995.
[178] „L. A.", 15 februarie 1996,
„L. A.", nr. 35, 25 august 1994,
„L. A.", 19 decembrie 1996.
[181] M. Cimpoi, *Casa fiinţei româneşti*, în revista „Limba Română", Chişinău nr.4, 1995, p. 43.
[182] „L. A.", nr. 35, 25 august 1994.
[183] „L. A.", nr. 33, 11 august 1994.
[184] „L. A." , nr. 34, 18 august 1994.
[185] N. Corlăteanu, *Româna literară în Republica Moldova*, în „Limba Română", Chişinău, nr. 4, 1995, p. 17.

[186] Revista „Academica", 1991, nr. 12.
[187] Petru Soltan, *Tinerii din Basarabia poartă făclia neamului*, în „Cotidianul", 1992, nr. 12.
[188] Petru Soltan, *Tancuri contra literelor latine*, în „L. A.", nr.1, 1996.
[189] Petru Soltan, *Ученым можешь ты не быть*, în ziarul „Независимая Молдова", nr. 198, 1996.
[190] Ziarul „Ţara", 28 februarie 1997.
[191] „L. A.", nr. 6, 6 februarie 1997.
„L. A.", 3 aprilie 1997.
[193] Ion Ţurcanu, *Basarabia din nou în faţa opţiunii istorice*, Chişinău, 1994.
[194] Ibidem, p. 157.
[195] „L. A." 10 august 1995.
[196] Ibidem.
[197] Revista „Limba Română", nr. 1, Chişinău, 1991, p. 19.
[198] Revista „Limba Română", nr. 2, Chişinău, 1992, p. 143.
[199] Ziarul „Mesagerul", nr. 3, 24 noiembrie 1993.
[200] Revista „Limba Română", nr. 5 – 6, Chişinău, 1994, p. 68.
[201] Revista „Limba Română", nr. 4, Chişinău, 1995, p. 58.
Anatol Eremia, *Unitatea limbii române: politică şi adevăr ştiinţific*, în revista „Limba Română", nr. 4,1995, p. 48; vezi şi „L. A." din 26 octombrie 1995.
[203] Ibidem.
[204] Vasile Melnic, *Graiurile şi unitatea limbii române*, în revista „Limba română", nr. 4, 1995, p. 53.
[205] Nicolae Raievschi, *Caracterul supradialectal al limbii române literare*, în revista „Limba Română", nr. 4, 1995, p. 61.
[206] Dumitru Grama, *Limba locuitorilor Ţării Moldovei din punctul de vedere al jurisprudenţei*, în revista „Limba Română", Chişinău, nr. 4, 1995, p. 104.
[207] Ibidem, p. 106.
[208] Anatol Petrencu, *Limba, istoria şi politica în Republica Moldova*, în revista „Limba Română", nr. 4, 1995, p. 87.
[209] A. Petrencu, *Ideea unirii – azi*, în revista „Glasul naţiunii", nr. 11, din 10 iunie 1998, p. 12.
[210] „L. A.", nr. 35, 25 august 1994.
[211] „L. A.", nr. 32, 4 august 1994.
[212] Ion Druţă, *Răscrucea celor proşti*, în „L. A.", nr. 38, din 15 septembrie 1994, p. 2.
[213] „L. A.", 19 decembrie 1996.
[214] „L. A." , 26 decembrie 1996.
[215] Ziarul „Ţara", 16 mai 1997.
[216] V. Beşliu, *Calea spre Ziua Dreptăţii*, în „L. A. , 10 aprilie 1997.

[217] „L. A. , nr. 5, 1995, p. 98 – 102.
[218] Albumul *Ion şi Doina. Doina şi Ion*, Chişinău, 1993, Alcătuitor Boris Parii.
[219] Ibidem.
[220] „L. A." , nr. 17, 24 aprilie 1997.
[221] „L. A." , nr. 38, 19 septembrie 1996.
„L. A.", 22 august 1996.
[223] „L. A.", nr. 26, 23 iunie 1994.
„L. A.", nr.50 din 11 decembrie 1997, p. 6.
[225] Ion Pavelescu, *Ceauşescu şi Basarabia*, în revista „Glasul naţiunii" nr. 20 (363), 21 octombrie 1998, p. 16.
[226] „L. A.", nr. 50 din 11 decembrie 1997, p. 6.
[227] Ibidem.
[228] Ibidem.
[29] Ibidem.
[230] Mihai D. Ciubotaru, *De ce românismul*?!, în „L. A.", nr. 40, 5 octombrie 1995.
[231] Revista „Pro Basarabia şi Bucovina", ediţie specială (*Libertate pentru grupul Ilaşcu*), aprilie 1999, Bucureşti.
[232] Mihai Vicol, *Ilie Ilaşcu. Mărturisirile unui condamnat la moarte.*
[233] Ibidem, p. 63.
[234] Ibidem, p. 33.
[235] Ibidem, p. 5.
[236] Ziarul „Moldova suverană", din 3 iulie 1993.

CONCLUZII

Din ştirile parvenite pe parcursul ultimului mileniu din acte de cancelarie domneşti şi ale Curţii Papale, din cronici sau diferite texte istorice occidentale şi răsăritene, din relatări ale unor personalităţi marcante străine şi autohtone (preponderent moldoveneşti) ce au activat în diferite domenii ale vieţii politice, economice, sociale, bisericeşti, diplomatice, militare etc., în diferite ţări şi în diferite timpuri, conchidem că:

• Numele etnic de **român – români**, ca şi etnonimul **popor român** şi glotonimul **limba română**, au apărut în sânul poporului român înainte de secolele VIII – IX, adică în perioada plăsmuirii şi cristalizării acestuia pe teritoriul Daciei istorice. Românii pe parcurs de secole au păstrat cu sfinţenie numele lor etnic originar şi numele corect al limbii lor materne – **limba română**.

• Numele geografic **România,** care înseamnă ţara locuită de români, ţara tuturor românilor, statul naţional românesc şi care conţine numele cu care românii înşişi s-au numit întotdeauna, provine de la numele etnic **romani – români** şi derivă de la numele geografic al unei părţi sau al întregului Imperiu Roman – **România**. Fiind „uitat" pe perioada dezmembrării teritoriului naţional al românilor, termenul **România** a fost readus în uz după Unirea Principatelor Române – Moldova şi Muntenia – în 1859.

• O perioadă destul de îndelungată poporul român a avut şi al doilea nume, cel de **valah**, care, fiind dat românilor de străini, era un nume de uz extern. **Românii** şi **valahii** n-au fost două popoare diferite şi n-au vieţuit în epoci diferite, după cum afirmă istoriografia imperială ruso-sovietică şi cea aservită ei de la Chişinău. Ambele nume – **români** şi **valahi** – poartă în sine semnificaţie etnică, sunt identice şi desemnează numele etnic al unuia şi aceluiaşi popor – poporul român. Primul nume – pentru uz intern, cel de-al doilea – pentru uz extern. A spune **valahi, popor valah, limba valahă** înseamnă a spune, respectiv, **români, popor român, limba română.**

Din numele etnic extern al românilor **valah – valahi** a luat naştere numele ţării românilor (valahilor) – **Valahia**. Termenii **valah** –

valahi, limba valahă, popor valah şi **Valahia,** fiind utilizaţi de străini pentru **români** şi fiind astfel de uz extern, au fost adesea folosiţi şi de către români, mai ales în relaţiile lor cu străinii. Aşadar, putem vorbi de folosirea, în paralel, a două nume etnice identice pentru români – **români** şi **valahi**.

O dată cu înlăturarea limbii slavone din viaţa politică, economică şi socială a românilor, din biserică şi şcoală, o dată cu revenirea la scrisul în limba română, o dată cu trezirea conştiinţei naţionale a românilor, termenii **român – români – românesc** îşi lărgesc aria de folosire, pe când aria de întrebuinţare a termenilor ce derivă de la **valah – valahi** se îngustează şi aproape că dispare. Ei rămân pentru istorie. Secolul al XIX-lea este secolul victoriei numelui etnic **român – români** asupra identicului său **valah – valahi**, de asemenea şi a denumirii **limba română** asupra denumirii **limba valahă**.

Împreună cu românii munteni şi ardeleni, cărturarii români moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, precum şi genialul Mihai Eminescu, au contribuit substanţial la fondarea ştiinţifică a românismului.

• Pe lângă numele naţional al unitarului, tot întregului de români mai există şi nume particulare ale unor părţi ale poporului român – moldoveni, munteni, basarabeni, bucovineni, dobrogeni, olteni, ardeleni, transnistreni şi altele, care nu au semnificaţie etnică, ci una geografică, regională, localizatoare a etnicului. Lor li se mai spune şi ei singuri se numesc **români moldoveni, români munteni, români olteni, români ardeleni** ş. a. m. d. Aceştia nu vorbesc fiecare o limbă a lor aparte – muntenească, moldovenească, olteană, transnistreană etc., ci toţi vorbesc o limbă a tuturor românilor – limba română. Moldovenii, inclusiv cei din Basarabia şi Transnistria, sunt cunoscuţi în lume ca parte a naţiunii române.

Românii moldoveni, ca şi celelalte vlăstare ale poporului român, sunt de origine daco-romană. Afirmaţiile unor savanţi proruşi că românii moldoveni ar fi de origine slavă sau că ar fi apărut ca rezultat al „simbiozei valahilor cu slavii de est" nu au nici o credibilitate.

• Moldovenii, inclusiv cei basarabeni, bucovineni şi transnistreni, deşi mult timp au trăit (şi încă mai trăiesc) izolaţi de confraţii lor din celelalte teritorii româneşti, întotdeauna au fost conştienţi de apartenenţa lor la naţiunea română. Conştiinţa naţională a moldovenilor este cea românească şi în prezent. În perioade decisive

pentru soarta poporului român (anii 1859, 1918, 1989-1991, spre exemplu) conştiinţa naţională românească a românilor moldoveni s-a evidenţiat în forma sa superioară – cea colectivă.

• Conştiinţa originii etnice daco-romanice a moldovenilor, precum şi conştiinţa apartenenţei lor la românime, sunt de natură autohtonă. În Moldova, inclusiv în Basarabia şi Bucovina, precum şi în Transnistria, ea a existat tot timpul sub forma conştiinţei de origine, de neam, de limbă, de tradiţii şi obiceiuri, de religie etc. a moldovenilor cu celelalte ramuri ale poporului român. Ca urmare, a existat în Moldova şi o tendinţă spre unirea tuturor românilor. A existat ea şi la domnitorii Moldovei, la întreg clerul bisericesc al ei, la cronicari, scriitori, savanţi, oameni simpli. Caracterul autohton al conştiinţei originii daco-romane a moldovenilor şi conştiinţa apartenenţei lor la naţiunea română a fost recunoscută şi de către străini.

• Rolul de primă vioară în Unirea moldovenilor şi muntenilor în 1859, precum şi în crearea statului România, a aparţinut românilor moldoveni. Ei au realizat ideea, care multe secole a circulat printre români, de a alege un singur domnitor în Principatele Române. Moldovenii l-au dat dintre ei pe domnitorul Principatelor Române Unite şi apoi al României – pe Alexandru Ioan Cuza. Prin eforturile lor, moldovenii înşişi au reuşit să prefacă Moldova într-un leagăn, într-un centru al românismului. Partea de nord-est a României – Moldova – a devenit sabia, scutul şi Sarmizegetusa românismului. Din aceste motive e un sacrilegiu să acuzi restul românilor că, chipurile, ei ar fi forţat moldovenii să se numească români, să se unească la 1859 cu muntenii, iar la 1918 cu Regatul.

• Ideea unităţii politice a tuturor românilor a existat şi a fost promovată de români fără întrerupere pe parcursul a cinci secole (XV-XX). Prima unire politică a românilor a avut loc în 1600 sub Mihai Viteazul. Mai rar a fost vehiculată ideea unirii administrative a Ţărilor Române. Realizarea până la 1859 a unirii politice, dar şi administrative a românilor moldoveni cu cei munteni, a fost zădărnicită atât de aristocraţia munteană şi de cea moldoveană, de lipsa unui centru geografic de unificare, de orientările economice şi politice diferite ale Moldovei (cea polonă) şi ale Munteniei (cea ungară), cât şi de interesul străin în dezbinarea teritoriilor naţionale ale românilor.

• Toate măsurile întreprinse de românii moldoveni întru pregătirea şi realizarea unirii Moldovei cu Muntenia (1859) şi a Basarabiei cu România (1918) au avut un caracter legal. Din aceste motive ambele uniri au obţinut recunoaştere internaţională. Cea din 1859 a fost recunoscută de către Franţa, Anglia, Prusia, Rusia şi Regatul Sardiniei (la 1 aprilie 1859) şi de către Austria şi Turcia (la 25 august a aceluiaşi an). Unirea de la 1918 a Basarabiei cu Regatul Român a fost recunoscută prin încheierea Tratatului internaţional în chestiunea Basarabiei, la Paris (28 octombrie 1920) între reprezentanţii României şi ai Angliei, Franţei, Italiei şi Japoniei. Tratatul a rămas neratificat numai de Japonia. La 3 şi 4 iulie 1933, prin încheierea la Londra a pactelor de neagresiune dintre România şi Uniunea Sovietică, aceasta din urmă, deşi indirect, recunoştea că Basarabia aparţine României.

• Teritoriul ulterioarei Moldove istorice (în opinia lui D. Cantemir, până la 1274) a fost parte integrantă a Ţării tuturor românilor cu numele de Valahia. Moldova Evului Mediu era pentru străini o ţară valahă, ca şi Muntenia, iar locuitorii ei erau valahi (români). Nistrul se considera „graniţă valahă" Continuitatea prezenţei românilor în Moldova, ca de altfel şi pe întreg teritoriul fostei Dacii, pe parcursul ultimului mileniu al erei noastre nu poate fi contestată. Ei au locuit aceste teritorii în sec. al X-lea, în sec. al XV-lea al lui Ştefan cel Mare, în sec. al XVIII-lea al lui Dimitrie Cantemir, le populează şi astăzi. Românii constituie populaţia băştinaşă a Moldovei, inclusiv a Basarabiei şi Bucovinei, precum şi a Transnistriei.

• Teritoriul numit ulterior Basarabia, ca parte integrantă a Moldovei istorice, iar anterior şi a Daciei, nu poate fi teritoriu ucrainesc sau rusesc, adică slav, precum l-ar fi dorit istorici ca Gruşevski sau Rudniţki. Românii moldoveni nu sunt în Basarabia găzdaşi vremelnici, ci locuitori autohtoni, băştinaşi. Caracterul etnic românesc atât al Moldovei întregi (cu părţile ei – Basarabia şi Bucovina), cât şi al Transnistriei, a fost recunoscut în sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea chiar şi de nenumărate personalităţi istorice ruseşti.

• Imperialiştii ruso-ucraineni şi sovietici n-au reuşit prin forţă şi minciună să creeze în teritoriile româneşti ocupate – Basarabia, Nordul Bucovinei şi Transnistria – o naţiune şi o limbă care ar fi diferite de naţiunea şi limba română. Naţiunile şi limbile nu apar la dorinţa istoricilor, colonizatorilor sau a parlamentarilor. Moldovenii se numesc moldoveni fiindcă trăiesc în localitatea românească geografică cu

numele de Moldova, transnistrenilor li se zice transnistreni deoarece aceştia vieţuiesc în regiunea cu numele Transnistria, bucovinenilor li se spune bucovineni întrucât ei locuiesc în Bucovina, sorocenilor le spunem soroceni deoarece aceştia trăiesc şi muncesc în oraşul şi în câmpia Sorocii ş. a. m. d., dar toţi luaţi la un loc sunt de aceeaşi origine etnică, anume daco-romanică, au aceeaşi limbă maternă – limba română, aceeaşi religie, cultură, istorie, tradiţii, obiceiuri şi felul lor de a fi. Ei sunt cu toţii români prin naştere. Această conştiinţă naţională românească a moldovenilor, precum dovedesc documentele istorice, este de origine autohtonă. Acest adevăr l-au susţinut multe secole în şir şi continuă să-l susţină şi în epoca modernă şi contemporană oamenii de ştiinţă, de cultură şi de credinţă băştinaşi şi străini. Acest adevăr se demonstrează şi prin comunitatea denumirilor de localităţi geografice şi a numelor de familie. Conştiinţa naţională românească a moldovenilor n-a putut fi înăbuşită nici cu arma imperială turcă, nici cu cea imperială şi şovină rusă, nici prin politica de deznaţionalizare promovată de imperiile austro-ungar şi ruso-ţarist. Românii moldoveni de pe ambele maluri ale Prutului şi din stânga Nistrului, în ciuda tuturor încercărilor şi greutăţilor, nicicând n-au renunţat la românism. Pentru românism ei au suferit, au luptat şi au ieşit învingători.

• Românismul conştientizat al moldovenilor, fiind viu în permanenţă, şi conştiinţa naţională românească a acestora au fost forţa motrice a celor două Uniri – din 1859 şi din 1918. Slăbirea sau destrămarea imperiilor otoman, austro-ungar şi ţarist rus au creat condiţii favorabile pentru Unire, grăbind-o.

• Pe timpurile ocupaţiei ruse (ţariste şi sovietice) românismul moldovenilor de la răsărit de Prut s-a păstrat în primul rând prin preoţime, ţărănime şi intelectualitate, care tot din sânul ţărănimii a ieşit. El a fost apărat, susţinut şi alimentat de o puternică mişcare proromânească, care a existat în permanenţă în forme atât legale, cât şi ilegale. În apărarea românismului în zilele noastre se ridică populaţia conştientă din aceste teritorii. Marile Adunări Naţionale de la Chişinău, greva generală a cadrelor didactice, a elevilor şi studenţilor în apărarea adevărului ştiinţific şi istoric privind limba română şi predarea în instituţiile de învăţământ a Istoriei românilor; reinstalarea la Chişinău în a. 1990 a simbolului latinităţii – Lupoaica de la Roma; revenirea în Republica Moldova la grafia latină, precum şi la simbolica statală românească etc., confirmă că românismul este viu la răsărit de Prut şi la începutul mileniului III.

• Astăzi romanitatea şi românitatea populaţiei din teritoriile naţionale româneşti de la răsărit de Prut sunt recunoscute de savanţi şi de statele progresiste ale lumii. Autohtonii din teritoriile româneşti de la răsărit de Prut spun despre sine cu cuvintele „poetului nepereche" Mihai Eminescu: „Suntem români şi punctum"

• Linia strategică a tuturor românilor spre a obţine prosperarea naţiunii lor rămâne a fi cea de Unire a lor sub un singur steag. În afara românismului, în afara României românii din Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria, ţinutul Herţa riscă a fi treptat asimilaţi de slavi.

• În opera de reîntregire a neamului românesc rolul principal îl va juca avansarea României pe plan economic, social, cultural, politic şi militar, permanenta apropiere economică şi politică a ei de Occident, în primul rând de ţările de origine latină, integrarea ei în structurile europene şi mondiale.

• Vom completa aceste concluzii cu cuvintele savantului român Iancu Maxim, expuse în chemarea „Pentru cititorii mei români" din lucrarea sa fundamentală *Etnogeneza românilor şi altor popoare europene privită prin prisma geografiei istorice* (Ed. Moldova, Iaşi, 1995, p. 9-10), cuvinte care sună ca un testament pentru români: „...Să ştii, române, că tu eşti... mai întâi de toate **român**, şi apoi basarabean, moldovean, muntean, oltean, ardelean, bănăţean sau macedonean, căci împărţirea, dar mai ales menţinerea acestui neam (mai numeros ca oricare altul din sud-estul european) în provincii şi provinciali este opera duşmanilor noştri, căci toţi străinii care ne-au călcat pământul, ne-au furat bogăţiile şi ne-au robit poporul, au avut grijă să ne menţină despărţiţi pe unii de alţii, ca nu cumva, uniţi, să-i alungăm şi să scăpăm de asuprirea lor"

* * *

Considerăm întru totul justificat să încheiem această carte cu următoarea povaţă sacră şi testamentară a genialului Poet Naţional MIHAI EMINESCU, adresată neamului nostru:

POPOR ROMÂNESC!

DACĂ FIII TĂI AR FI FOST UNIŢI TOTDEAUNA, ATUNCI ŞI PĂMÂNTUL TĂU STRĂMOŞESC RĂMÂNEA UNUL ŞI NEDESPĂRŢIT.

SUMAR

Ion Hadârcă. Veriga de rezistenţă 9
Ion Buga. Prefaţă 13
Gheorghe Ghimpu. Nota autorului 19
Gheorghe Ghimpu. Introducere 21

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I. Consideraţii generale privind numele etnic al românilor şi al ţării lor 33
§ 1. "Român – români" – străvechi nume al moldovenilor 33
§ 2. "Valah (Voloh, Vlah) – Valahi (Volohi, Vlahi)" – Fals şi realitate 40
§ 3. România – numele ţării tuturor românilor 51
§ 4. "Valahia, Valachia, Vlahia" – denumiri externe ale ţărilor române 56
Note 62

Capitolul II. Atestări străine privind romanitatea şi românismul moldovenilor (sec. XI-XX) 69
§ 1. Romanitatea românilor moldoveni în relatările Papei de la Roma şi ale misionarilor săi (sec. XII-XVII) 70
§ 2. Mărturii poloneze, germane, italiene, franceze, sase, ungureşti şi de alte origini privind romanitatea şi românismul moldovenilor (sec. al XV-lea – prima jumătate a sec. al XVIII-lea) 76
§ 3. Etnonimul "Român (Valah)" în izvoarele ruseşti (sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea) 85
§ 4. Romanitatea şi românismul moldovenilor, inclusiv al celor basarabeni şi transnistreni, în actele oficiale ţariste şi în istoriografia rusă (din a doua jumătate a sec. al XIX-lea până în anul 1918) 95
§ 5. Romanitatea şi românismul moldovenilor în viziunea istoricului român de origine sasă Adolf Armbruster 120
Note 125

PARTEA A DOUA

Capitolul III. Moldova – leagăn al românismului (sec. XV-XIX) .. 137
§ 1. Primele menţiuni ale termenului "Român" în Moldova 138
§ 2. Argumentarea ştiinţifică a românismului de către românii moldoveni 139
§ 3. Conştiinţa românească a domnitorilor moldoveni – indiciu al conştiinţei naţionale a românilor moldoveni 161
§ 3.1. Titulatura domnitorilor moldoveni şi domnia succesivă a moldovenilor în muntenia şi a muntenilor în Moldova – dovadă de înaltă conştiinţă românească 163
§ 3.2. Imbold şi inspiraţie spre unificarea ţărilor române 167
§ 4. Biserica Moldovei – protectoare a românismului (sec. XVI-XIX) 183
Note 214

Capitolul IV. Români moldoveni – făuritori activi ai unirii Moldovei cu muntenia (1859) şi creatori ai statului român modern 225
§ 1. Creierul unirii de la 1859 226
§ 2. Acţiuni privind realizarea idealului naţional al românilor 235
§ 3. Ecouri privind unirea. Forţa motrice a unirii 245
Note 249

Capitolul V. Sarmizegetusa românismului (perioada dintre cele două Uniri: 1859-1918) 253
§ 1. Moldoveni – promotori şi ocrotitori consecvenţi ai românismului 254
§ 2. Basarabia – fortăreaţă a românismului 295
§ 3. Presa basarabeană – prima vioară în trezirea conştiinţei naţionale româneşti la răsărit de Prut (primele două decenii ale sec. al XX-lea 341
§ 4. Conştiinţa românească – inspiratorul mişcării de eliberare naţională a basarabenilor (1917-1918) 349
§ 5. Sfatul Ţării – expresie politică a românismului în Basarabia ... 358
§ 6. Unirea – operă izvorâtă din românismul conştientizat al basarabenilor 371
Note 380

Capitolul VI. Românismul la răsărit de Prut (a doua jumătate a sec. al XX-lea) 395
§ 1. Românismul Basarabiei şi senatul Statelor Unite ale Americii ... 399
§ 2. Caracterul românesc al Moldovei de la răsărit de Prut în viziunea cercetătorilor străini contemporani 401
§ 3. Convingerea moldovenilor rămne una: au fost, sunt şi nu pot fi decât români 413
§ 3.1. Acţiuni clandestine proromâneşti de protest în Basarabia. Acţiuni antisovietice 415
§ 3.2. Cărţi interzise pentru românismul lor 422
§ 3.3. Românismul moldovenilor basarabeni şi transnistreni – îndemn la rezistenţă antisovietică şi acţiuni proromâneşti ... 428
§ 3.4. Manifestări de înaltă conştiinţă românească la moldoveni privind istoria, limba şi cultura lor naţională (sf. sec. al XX-lea) 437
Note 481

Concluzii 491

Com. 1085
Firma editorial-poligrafică "Tipografia Centrală",
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1
tel. 43-03-65, 49-31-46
Departamentul Activităţi Editoriale, Poligrafie şi Aprovizionare cu Cărţi

Gheorghe Ghimpu s-a născut la 26 iulie 1937 în comuna Colonița din județul Lăpușna, România.

Studii superioare: Universitatea Pedagogică din Tiraspol, Facultatea Fizică și Matematică (1960).

Studii postuniversitare: doctorand la Institutul de Fizică Biologică al Academiei de Științe a U.R.S.S. (Moscova, 1970-1971). A activat în învățământul preuniversitar, la Strășeni, și în cel universitar, la Tiraspol și Chișinău.

Pentru convingeri politice și participare la fondarea Frontului Național-Patriotic din Basarabia și Nordul Bucovinei este condamnat (1972) de organele de oprimare sovietice la privațiune de libertate cu regim sever, șase ani fiind deținut în lagărele de concentrare din Mordovia și regiunea Perm ale GULAG-ului sovietic. După "eliberare" i se interzice orice activitate pe făgaș pedagogic.

O dată cu proclamarea restructurării, se încadrează activ în Mișcarea de renaștere națională și de democratizare a societății. La primul Congres al Frontului Popular din Moldova este ales secretar responsabil al Sfatului și membru al Comitetului Executiv ale F.P.M.

În perioada 1990-1994 este deputat în Parlamentul Republicii Moldova.

Autor al proiectelor de Legi privind reabilitarea victimelor regimului totalitar de ocupație și despre controlul de stat. Coautor al proiectului de Lege privind cetățenia Republicii Moldova. A publicat în presa periodică din Republica Moldova și România numeroase articole politice și de atitudine civică.

A fost președintele Asociației victimelor regimului comunist de ocupație si a veteranilor de război ai Armatei Române din Republica Moldova denumită, la Congresul IV din 11 iunie 2000, Partidul Național Român.

La 27 octombrie 2000 un stupid și neelucidat accident de mașină îl țintuiește la pat până la 13 noiembrie 2000, când a plecat la cele veșnice.